

EGYETEMES REGÉNYTÁR

FORGÁCH SIMON

RÁKÓCZI KORABELI REGÉNY

IRTA

WERNER GYULA

BUDAPEST 1908
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-20-6 (online)
MEK-13606

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

- I. A madridi futár.
- II. A császár misét hallgat.
- III. Bucelini nem tágit.
- IV. „Tíz éve várom.”
- V. A titkos tanácsban.
- VI. Anyóka.
- VII. Forgách uram nem kíváncsi.
- VIII. A letépett falragasz.
- IX. A császárné ebédjén.
- X. Egy ballet.
- XI. A dolhai győző keservei.
- XII. Mikor a némák is megszólalnak.
- XIII. A kis özvegy küldetése.
- XIV. A zólyomi bástyákon.
- XV. A Kálvária-hegyen.
- XVI. Vadászaton.

MÁSODIK KÖTET

- I. Négy szem között.
- II. Kurucok kezében.
- III. Az első fullánk.
- IV. Az egri táborban.
- V. Hamza uram módszere.
- VI. Egy pár piros csizma.
- VII. Vocabella aggodalmai.
- VIII. Ég a kunyhó, ropog a nád...
- IX. Gyanúban.
- X. Áruló.

- XI. A halott vallatása.
- XII. Családi boldogság.
- XIII. Vivat Princeps!...
- XIV. Verőfény az agglegény odujában.
- XV. Melyik a három közül?

HARMADIK KÖTET

- I. A császár megtér őseihez.
- II. Klárka naplója.
- III. A napló folytatása.
- IV. A haragos Achilles Tavarnakon.
- V. Báránnyelők.
- VI. A megszegett parancs.
- VII. Rab Simon.
- VIII. Férfiak elméje.
- IX. Asszonyok szive.
- X. A vén strázsamester.

NEGYEDIK KÖTET

- I. Halál árnyékában.
- II. Vanitatum vanitas.
- III. Egy szál kötél.
- IV. Sziréndalok.
- V. Megujhódás.
- VI. Esteledik.
- VII. A megszabadulás.
- VIII. Placet.
- IX. Nábobok koldusbotja.
- X. Forgách vallomása.
- XI. Régi jó ismerősök.

ELSŐ KÖTET

Pálmának.

I. A madridi futár.

Ködös, esős novemberi reggel, udvari futár vágatott be lóhalálában a bécsi Burgba.

A lóról szakadt a tajték, vékonyát a sarkantyú kivérezte. A lovas fülig csatakos volt. Kalapjáról, köpenyéről csurgott a víz. Sovány, lesült arcáról lerítt a halálos kimerültség. Harrach gróftól, a császár rendkívüli spanyol követétől hozott jelentést. Napi három órai alvást leszámítva, hetek óta éjjel-nappal nyeregben ült. Öt ló kidőlt alatta, néhány futkározó gyereket és ögyelgő parasztot elgázolt. Valahol processzió jött rá szemközt, az égszínkéék menyezete alatt lépkedő papot majd fölborította veszett nyargaltában. Ha nincs rajta a császár kabátja, a földühödött nép jól helyben hagyja.

A Burgba érve lekecmergett a lováról; a kantárt oda dobta egy ácsorgó katonának. Mint mikor az óraműben eltörnek a rugó s minden kereke egyszerre megáll: testi ereje fölmondta a szolgálatot. Szédült, szeme káprázott, meg kellett fogódnia a nyeregkápában, hogy el ne essék. Elindulásakor, Madrid falain kívül, katonát akasztottak. A lélekharang még sokáig a fülében sikongott. Mintha most is hallaná, ködös, homályos messzeségen át. Összeszedte magát és benyitott az örszobába, a hol a katonák körülfojták. Mindenik borral kínálta, látva, hogy halálosan fáradt. A kapitány kulacsa potrohosabb volt a többinél, - maguk között csak „kanonok”-nak hívták, - no meg nyilván jobb bor is kotyogott benne, mint a vitézek kulacsában: a futár azt választotta. Jót húzott belőle. Élet, melegség járta át elgémberedett testét a tüzes kloster-neuburgitól.

- Messziről jössz, cimbora? - kérdezte a kapitány, várakozással tekintve a fekete pecsétetes levélre, a melyet a futár előszedett a bőríszákjából.

- Toronyirányban Madridból, - felelte. A hangja rekedt volt, alig értették.

- Tyü, a ragyogóját! szép utat cselekedtél meg. - A kapitány elvette a levelet és kibetűzte a cimirást. - A császárnak szól, - mondá s hátán tiszteletteljes meghatottság borzongása futott végig. - *Cito, cito, citissime* - olvasta a borítékon. - Ugy látszik, sietős.

Lélekszakadva vitte a levelet Consbruch Gáspárhoz, a titkos kabinet-iroda titkárához. A mig odajárt, mint egy tányér friss mézre a legyek, oly mohón rászállottak a katonák a futárra kíváncsi kérdésekkel. Hogy mi van a levélben, azon nem is törték a fejüket, a tartalmát úgy sem tudja meg soha halandó ember a császáron s a titkos tanács tagjain kívül. Leginkább arra kíváncsiak, lesz-e háború? A háború zsákmányt jelent és kalandokat. Gazdag várak kirablását, zárdák és templomok feltörését, idegen asszonyok meggyalázását, dicsőséget, rangot, előléptetést. Békében az unalom megöli, a földhözragadt szegénység megeszi őket. Tudakolták: gyűlnek-e a Rajnához a hadak? Mely ezredek, milyen nemzetiségbeliek, s kiknek a parancsnoksága alatt? Mert sok függ a parancsnoktól. Az egyiktől szabadon garázdálkodhatnak az ellenség földjén. A föld népének a bőrét is lenyuzhatják. Mig a szigorú parancsnok rablást, gyújtogatást, gyilkolást kegyetlenül büntet. Az ilyen alatt nem jó szolgálni. Egyik katona a madridi dómot kérdezte: igaz-e, hogy oly magas tornya van, hogy ha a tetejében dolgozó ács leejti a szekerczéjét, kirothad a nyele, mire leér?

Elhallgatták volna még sokáig, de a futár véget vetett a mulatságnak.

- Álmos vagyok, mint a kutya. Tíz napig nem aludtam annyit, mint ti egy éjszaka. Vetkőztesetek le.

Egyik a köpenyét teritette ki, a másik kalapjáról rázta le a vizet, a harmadik a kardját oldotta le, a negyedik végig gombolta az ujjasát, az ötödik lerángatta a hosszuszáru bivalybőr csizmáját, a mely hetekig le sem volt a lábáról. Volt, a ki száraz, friss inget adott rá s a feltört térdét faggyuval megkenegette.

A tüznél vetettek ágyat s mindenik a maga pokrótát akarta ráteríteni. Hamar átmelegedett a sok vastag pokrót alatt. Elaludt, mint a tej.

Az őrszobában azalatt csöndesen voltak. Lábujjhegyen jártak, suttogva beszéltek. Később belemelegedtek a kártyázásba, pipázásba, kockavetésbe, de ha valamelyik hangosabb szót ejtett, lopva oda pillantott az alvóra, nem neszelt-e föl a lármájukra?

A visszatérő kapitány rá is ripakodott a vitézeire:

- Ettől ugyan lármázhattok. Ha lecsapna mellette a ménkü, azt gondolná, méhzümmögés és vigan aludnék tovább.

Ő maga rossz kedvében volt. Consbruch Gáspár urral egy kicsit összeakasztotta a tengelyt. Mikor ugyanis a sürgős madridi levelet a kezébe nyomta, a titkár erőnek erejével látni akarta a hir hozóját.

- Azóta alszik, - háritotta el a kapitány a futárról a megtiszteltetést.

- Mit, alszik? Hogy mer aludni? Ki engedte meg? - dühösködött Consbruch.

- Ki engedte meg? Bizony csak a fiatal természete. Hetekig ült nyeregben. Nem bírta tovább.

- Nem bírta tovább, a legmagasabb szolgálatban? Bezáratom.

A kapitány kötekedő kedvében volt.

- Jutalmat érdemelne szegény ördög, nem büntetést. Majd halálra lovagolta magát a császárajáért.

Consbruch fölszisszent.

- Kapitány ur! Reménylem, csak oly jól tudja, mint én, hogy ez kutyakötelessége.

Az őrség tisztje elnyelte, a mit gondolt.

- Felköltsem? - kérdezte feszesen tisztelegve.

De Consbruch elméjét sokkal nagyobb kérdések izgatták már. Mi van az irásban, a mit Harrach gróf küldött? A borítékot forgatva, balsarkán megtalálta a titkos jegyet, hogy a levelet csak maga a császár személyesen bonthatja föl. Érezte, hogy a hir, a mit a hallgatag boríték magába zár: népek, országok végzete. S a mit a kezében tart, a hitvány papiros: világtörténelem...

Mit vesződjék tovább a nagy ujság inci-finci hozójával?

Néhány szem burnótot lefricskázott a kabátja himzett mellbodráról, a miből - és kicsinylő arc-kifejezéséből - a kapitány megértette, hogy Consbruch urtól a madridi futárt elviheti az ördög.

II.

A császár misét hallgat.

Lipót császár misét hallgatott; szokása szerint három misét egyvégtében. Hideg márványon térdelt, pedig puha, biborszínű vánkoston térdepelhetett volna. Egész határ imakönyv feküdt előtte. Szamárfüllel voltak megjegyvezve bennük a legkedvesebb könyörgései. Hol egyiket, hol másikat vette a kezébe. Fölvette, letette mint a tanácsosait, kiszedve belőlük, (imakönyvekből és miniszterek koponyájából), a mire éppen szüksége volt.

Csak a beavatottak tudták, hogy a Zrinyi-Nádasdy összeesküvés s Thököly felkelése óta, a magyar király mindennap elmondja az ismeretes ó-német könyörgést: „de Sagittis Hungarorum libera nos Domine” (a magyarok nyilától ments meg uram minket).

Egyedül Istent ismervén el magánál hatalmasabbnak, alázatosan mellére hajtott fővel térdelt színe előtt a puszta kövön, a kis, gnómszerű alak, a legnagyobb birodalom ura.

Az utolsó években megöregedett. Keskeny arca megnyult. Színe halavány, zöldesbe játszó, mint a földből kiásott talléré. Vastag, lefityegő ajkát, a melyről gunyolódva mondták XIV. Lajos udvarában, hogy beléésik az eső, nyitva tartotta mindig, miért is a metszőfogai kilát-szottak. Szeme és homloka parancsolásra termett. Deres szakállát rövidre nyirva viseli. Spanyol divat szerint bársonyruhába volt öltözve: rövid térdnadrágba, kihajtott, széles csipke-gallérba, piros harisnyába és piros cipőbe. Nyakában az aranygyapjas-rend fityegett. Ugyanaz, a melyet valamikor V. Károly császár hordott.

A mise véget ért.

Az oltár gyertyáit a sekrestyés eloltotta; de az üvegcsillárt, a mely a császár feje fölött függött, égve hagyta.

A templomra félhomály borult. Az ablakokon előbb gyertyafény csillogott, most komorak és sötétek, mint az olyan arc, a melyről hirtelen eltűnik az öröm. Az utcát köd lepte el. Hideg, novemberi eső verte a kövezetet, s végig folyt a rézcsatornában.

A császár még térdepelt. Hátában, köszvényes térde kalácsában fájdalmas nyilalást érzett, de ez nem zavarta szívbéli ájtatoskodását.

Nagysokára fölkel, kicsiny, törekeny alakja elveszett az óriás allonge-paróka hajporos felhőjében. Fekete tollas kalapját hóna alá fogta s a mennyre vékony, gyöngye lábszára engedte, kifelé indult bizonytalan, kissé dülöngő járással.

A kijáratnál Voccabella páter várta. Eszes, sovány arcában, fekete, átható nézésű szem világitott. Rendjének szigorú életelve, - mint rárakodott jégréteg a gyümölcsöt, - megfagyasztotta arca természetes szépségét és elevenségét. Homloka okosságra, ajka, szemöldje erős akaratra vallott. Arany csésze volt a kezében, megmerítette a szenteltvizeztartóban, s a császárt meg-kinálta vele.

Lipót két ujja hegyét bemártotta a szent vízbe, térdét meghajtva az oltár felé fordult s háromszor keresztet vetett magára.

- Köszönöm, Voccabella.

A páter meghajolt, miközben előtünt nagy kerek tonzurája.

A császár átnézett gyóntatója vállán.

- Juj, de csuf idő... Esik, esik... Unalmas s a köszvény is jobban kinez.

Ha a spanyol etiket meg nem tiltaná, talán még sóhajtott volna is, mint más egyszerű halandó. Igy csak elfintoritotta az arcát, révedező tekintete megakadt a szerzetesen. Volt valami annak szemében, a mi nyugtalanította.

- Nos, mi az?

A páter levetette a közöny álarcát. Izzó, komor tekintete baljóslatu híreket sejtetett.

- A spanyol királyt az Ur magához szólította.

A császár egykedvűen fogadta a halálhírt, rég óta el volt készülve rá.

- Szegény, hát bevégezte. Ötezer misét mondatok a lelkiüdvéért. A fiamat pedig nyolc nap múlva utnak indítom.

A gyóntató lesütötte szemét.

- Az indulás nem sietős, felség. Rettenetes cselszövény játszódott le az Eskuriálban az utolsó hetekben. A végrendeletet, a melyben az elhunyt jó király trónját és országát Károly főhercegre hagyta, tűzbe dobták s az Anjou herceg javára hamisított végrendeletet készítettek.

Etiket ide, etiket oda, Lipót e hirre száját a szokottnál is jobban nyitva felejtette. Sovány, petyhüdt arcán ideges rángás futott végig.

- Ki merete megcselekedni? Ki tudott róla?

Voccabella homlokán mély ránc képződött.

- Mindenki. A királyon s a királynén kívül az egész udvar bünrészes benne. A francia követ minden embert megvásárolt a gaz terv érdekében.

Lipót halántékán kidagadtak az erek.

- Hát Harrach? Mit csinált, hogy ilyesmi megtörténhetett?

- Harrach grófnak a cselszövegről sejtelve sem volt. A végrendelet kihirdetésekor teljes diszben kényeskedett az előszobában. Mint a páva, mely tollát fitogtatja. Várta a szerencsekívánatokat. A szárnyas ajtó megnyílt. Abrantes herceg jött ki elsőnek. Kitért karokkal, könnyes szemmel közeledett. „Bucsuzom örökre az osztrák háztól”, mondá bánatosan.

Harrach elképedt. Megcsipte magát, hogy ébren van-e? Abrantestől tudta meg először, hogy az elhunyt király az Anjou hercegre hagyta koronáját. Egyetlen kockavetéssel huszonkét királyságot veszített el az osztrák ház.

- Harrach tökfilkó. De ti, Voccabella, a kik minden titkot tudtok, a mi a kabinetekben, s a családokban történik, a kiknek keze messzire elér: ti aludtatok talán?

Voccabella letette az aranycsészét a medence párkányára s megadása jeléül két karját a mellén összefogta.

- A jezsuiták teljesítették kötelességüket, felség; egyedül ők, senki más. Biborosok, zászlós-urak, palotahölgyek, tábornokok, sőt szerzetes-rendek is átpártoltak a francia udvarhoz.

Lipót eleresztette füle mellett a grandokat, minisztereket, tábornokokat, palotahölgyeket; de hogy a szerzetesek is cserbehagyták, ebben a gondolatban nem tudott megnyugodni.

- Eláll az eszem, - fordult Voccabellához.

A páter szeme megvillant, mint a tőr; meglátta a rést, a melyen vetélytársaik, a bencések eleven husához férközhetett.

- Harrach tulságosan dédelgette a bencéseket. Templomukba járt; szónokukat hallgatta; közülök választotta a gyóntatóját. Szóval, Madridban divatba hozta őket. Bennünket elhanyagolt. Ezért nem tudott meg semmit idejekorán. Siketfajdokban bizott s azok vagy nem neszelték meg, vagy nem is akarták megneszteni a közeledő balsors lépését.

Minden udvari szabály ellenére közelebb lépett a császárhoz, a ki a testőrök padjában szinte összekuporodott keservében és haragjában.

- Isten magához szólított mindenkit, a ki az osztrák ház örökösödési igényének útjában állott. Az orleáni hercegnő elaludt egy fehér rózsabokréta illatától. A hét éves aszturiai herceg himlőbe esik és megtér őseihez, holott Amszterdamban huszonnégy hollandi hadihajó várta a parancsot, hogy a spanyol trón örökösét Madridba vigye. Holttestét nem boncolták föl. Nem

is lett volna tanácsos fölboncolni... Szabad volt az út. S akkor jön Harrach s a tarka barátaival minden elront. De vigasztalódjék, felség. Rendünk nagy művét emberi gyarlóságok el nem buktathatják. Azt az óriás célt tüztük magunk elé, hogy két világbirodalom sorsát egy kézbe egyesítsük: a legkatolikusabb uralkodóház, az az osztrák ház kezébe. Hegyek előbb völgyekké lapulnak, tengerek előbb kiapadnak, hogy sem a jezsuiták nagy, dicsőséges, szent tervüket meg ne valósítsák.

Hangja szenvedélyes volt. Még gesztikulált is a császár jelenlétében.

Lipót nem vette észre vagy nem akarta észrevenni. Szívében rejtett hurok zendültek meg a gyóntató beszédére. Célzása - a méreggel láb alól eltett orleánsi hercegnőre s a „kék király” hét éves fiára - megborzongatta. Ám a jezsuita terv nagyszerűsége az ő szemét is elkápráztatta.

Engedékeny, puha, közönyös volt világéletében; de időközönként rettenetes kitörései voltak. Ez esett meg vele a Zrinyi-Nádasdy összeesküvéskor, a mikor előre megírta egyik rokonának: „A fejek repülni fognak!”

Hasonló kitörés jelét látta rajta Vocabella most, mikor bejelentette a császári diplomácia szégyenét és szörnyü vereségét; s rendjének élet-halálra szóló támogatását tudtul adta.

Akármi tombolt Lipót szívében, arcza azt nem árulta el. Odahagyta a testőrök padját s a míg az ajtóhoz ért, mérgesen megrázta allonge-parókáját.

- Huszonkét királyságra akarja rátenni kezét a Bourbon? Huszonkét királyságra, a mely Habsburgoké volt s a melyre Házam igényt tart?... S egy hamisított végrendelettel? Vederemo!

Még egyszer keresztet vetett magára s kalapját indulatosan a fejébe nyomta. Fordítva tette föl, ugy, hogy a fekete tollak a szemébe csüngtek.

A spanyol örökösödési háboru kockája el volt vetve.

III. Bucelini nem tágit.

A spanyol király halála hirtelen híre villámgyorsan elterjedt Bécsben. Nyilvános helyekre, kávéházakba és színházakba udvari kikiáltók állítottak be s muzikaszónak, vigságnak kurtán véget vetettek.

A lakosság közönyösen vette a hirt. Ha a szomszédja meghal vagy a macskája kimulik az árnyékvilágból, az más; de ki törődik a spanyol királylyal?

Az udvarnál félesztendei mély gyászt rendelt el a császár, a ki hat hétig megnövesztette a szakállát. Udvari bolondjának és törpéjének megtiltotta, hogy a gyász első heteiben őt megnevettessék. Azok hát szegények nem is mutatkoztak. Mert egyetlen hahotára fakasztották volna az egész gyászbaborult udvart, ha egyszer komoly és szomorú arcot vágnak vig és bolondos helyett.

A templomokban zúgtak a harangok; gyászmisét mondtak mindenfelé.

Az első három nap Lipót ki sem tette lábát a Burgból, sőt a lakosztályából sem. Negyedik nap hivatta pénzügyi és politikai tanácsadóit.

Előbb Mansfeld herceget, a haditanács elnökét vezették be hozzá.

Az előszoba fala fekete posztóval volt behuzva. Mansfeld, a ki ideges volt és félt a haláltól, megborzadt, mikor belépett.

Lipót ülve, föltett kalappal fogadta a herceget. Mansfeld az ajtónál megállott, háromszor mélyen meghajolt s féltéredre ereszkedett. Várta a császár engedelmet, hogy beljebb indulhasson. Lipót intésére közelebb lépett, de hat lépésre tőle a lába földre gyökerezett.

- Mi van a tizenöt ezreddel, Mansfeld? - szólítja meg bosszusan a császár. - Nem lett volna szabad ennyi katonámat szélnek ereszteni.

Lipót allonge-parókája meglibbent, mintha valahonnét fuvalom érte volna.

- Neked jobban kellett volna tudnod, mint másnak, hogy háboru készül.

Célzás volt arra, hogy közhit szerint Mansfeld mérgezte meg a spanyol király első nejét, az orleánsi hercegnőt, hogy utat nyisson az osztrák ház trónörökösödési igényének.

Mansfeld komor arcán, mint napfény az őszi tarlón, mosoly villant át. Ez a célzás, érdemének ez önkénytelen fölemlítése, fölbátorította.

- Talán tévedtem a katonai helyzet megítélésében; de halálos hűségemet nem egyszer bebizonyítottam az osztrák ház szolgálatában. Ha hibáztam, bocsánatáért könyörgöm, felség.

- Nem haragszom, Mansfeld. A tizenöt ezredet azonban pár hét alatt lábra állítsd. Szükségünk lesz rá.

- Még ma kiadom a rendeletet.

Engedelmessége jeléül meghajolt.

- Az Erdélyben és Magyarországon tanyázó ezredeket is kihozhatjuk, - tette hozzá elgondolkozva.

Lipót ránézett.

- Átgondoltad-e jól a tanácsodat? A savoyai azt írja, e két tartományból egy szál katonát se vonjak ki. Azok a népek lázongó hajlamuak. Örökké elégedetlenek. Még nem volt időm teljesen német lábra állítani a két ország kormányzatát. A háboruim ebben meggátoltak; de majd német lábra állítom.

A savoyai hercegre való hivatkozás Mansfeld kemény szívét éles kés gyanánt járta át. Gyűlölte és félt tőle. A zentai csata óta a „kis majom” (a hogy őt dicsőségére irigy ellenségei csufolták), döntő tekintélylyé emelkedett katonai dolgokban. Az új háboru fővezérének is ő volt kiszemelve. Holott arra Mansfeld maga is vágyódott.

A császár oldalt nézett. Valami hibát fedezett föl a fekete posztóval bevont térdeplőn. Egyik ezüstszeg jobban kiállott a többinél. Az ébenfa-feszület is kimozdult helyéből.

A kiálló szeg és a helyéből kimozdult kereszt a császárt nyugtalanította. Első gondolata az volt, csönget a kamarásának. Türtöztette magát mégis. Majd ha vége szakad az unalmas beszélgetésnek, ráér megigazíttatni.

Végre fölállott. Fél szemével még mindig a térdeplőre ügyelve, lassan, cseppenként hullatta a herceg égő sebére a vigasztaló szavakat.

- Hát jól van, ha gondolod, a tiz ezredet Olaszországba küldjük. Hanem azt megmondom, Erdély egy percig sem maradhat német katonaság nélkül.

Háromszori meghajlás után Mansfeld kifelé indult.

*

Alig hogy Mansfeld ragyogó arccal elhagyta a császár előszobáját, Salaburg Gottfried gróf, a főkincstárnok járult a császár színe elé. Előbb azonban Lipót a saját legkegyelmesebb kezével beverte a kiálló ezüstszeget, a mely épp úgy szurta a szemét, mintha diszszemlén valamelyik gránátosa a glédában kijebb állana.

Lipót állva fogadta a pirosképü, széles vállu férfiut, jeléül, hogy röviden szeretne végezni vele.

- Nos, Salaburg? Még mindig piros az arcod? Látszik, hogy nem mérgeledsz sokat! Ha mérgelednél, sárga volnál, mint a legujabb ezredem hajtókéja. De nincs is okod zsörtölődni, ugy-e? Egynéhány garasunk maradt még a háborura? Mi?

Salaburg röviden, nyiltan felelt:

- Üres a kincstár, felség!

Lipót, fájdalom, jól tudta ezt. A császár pénzügye szánandó helyzetben volt. De nagy vagyonra tett szert valamennyi pénzügyminisztere.

- Soha nincs pénzünk, - mondá kedvetlenül.

Salaburg sóhajtott.

- Bocsánat, felség, de azért nincs, mert a birodalom pénzügyminiszterei nem az államnak, maguknak gazdálkodtak...

Lipót mérgesen megrázta parókáját.

- Nem azért hivattalak, hogy az elődeidet ócsároljad. Elég jó szolgálaim voltak. Meg voltam velük elégedve.

Ez a hang, ez a figyelmeztetés más embert megfélemlített volna; de Salaburg el volt szánva, hogy megmondja a keserü igazságot.

- Zinzendorfnak például egy fityingje sem volt, mikor felséged kinevezte; és egyik nagy uradalmat a másik után vásárolta meg hivataloskodása idején. Hatvanezer tallért dobott ki egyetlen gyöngysorért, a mit egyik udvari ünnepen a felesége viselt.

Lipót fölháborodott.

- Ne mondj nekem pletykákat, Salaburg. Értékes gyöngysort vett a feleségének?... Hát aztán?... Tartozott vele az állásának. Az én bálomra csak nem hozhatta el az asszonyát ékszer nélkül? Átnézted a vizsgálati iratokat?

Salaburg az írásai között keresgélt.

- Átnéztem, felség. Husz tonna arannyal csalta meg Zinzendorf az államot.

A császár elképedt.

- Husz tonna arannyal? Ez sok. S én még Prágában vendége voltam! Meg kell vallani, gyönyörű festményei és szőnyegek voltak. A kertben a bokrok mögött pompás zenekart rejtett el. Huszonnégy hegedüs játszott. Értesz valamit a muzsikához, Salaburg? Zinzendorf értett hozzá! Ha meglopott is, tudott jól és szépen élni a kópé!...

Salaburgot, jelentésének e nem várt hatása zavarba hozta. Nem hogy fölnyitotta volna az uralkodó szemét, hanem még kellemes emlékeket ébresztett benne.

Még inkább elképedt azonban, a mikor a muzsikára vonatkozó kellemes emléke elmulván, a császár élesen, szinte kiabálva beszélt vele.

- Én csak nem nézhettem a körmére? Egyik ősöm sem nézett. Ha mi is adnánk valamit a pénzre, miben különböznénk az udvari zsidainktól?

Látta, hogy Salaburg e nem várt kitörésére elszontyolodik. Nem azért hivatta, hogy ráijeszzen. Barátságosabban fordult hozzá.

- Elő a terveiddel. Mert takarékoság és becsületesség egymagában még soha sem töltött meg üres pénztárat. Háboru előtt állunk Salaburg, makacs, hosszú háboru előtt. Honnan veszed rá a pénzt?

- Uj adókat tervezek, felség.

Lipót a kezével intett. Mintha mondta volna: bánja a manó.

Kezdte fejtegetni az adórendszerét. Lipót leült, egy darabig odafigyelt, azután fészkelődön, ásitott, a parókája fürtöcskéit hátravetette. A szemét hol behunyta, hol kinyitotta. Az Isten őrizte, hogy el nem aludt.

Mikor Salaburg után betették az ajtót, Lipót becsöngette főkamarsát.

- Van kint még valaki?

A főkamars látta, hogy a császár kifáradt.

- A nyitrai püspök. Magyar ügyekben hivatta felséged.

A császár a kezével legyintett:

- Magyar ügyekben? Ej, majd máskor!

Félórai pihenő után Bucelinire, a titkos udvari kancellária fejére került a sor.

Ő hozta az aláírni valókat. A sajátkezü levelek fogalmazását. Valamennyi uralkodói kötelessége közül az aláírástól fázott leginkább Lipót. Bucelinit hát rendszerint rossz kedvvel fogadta. Pedig sokra tartotta a rövidlátó, fűrges kis olasz grófot, minden családi és kabinettitok néma sirboltját.

Bucelini híres volt arról, hogy hivatalos ügyekről a császáron kívül egy lélekkel sem beszélt.

Vagyonos volt s így megvesztegetni nem lehetett. Nem volt családja, agglégény maradt. Mert, mint mondá, fényes az egyedülvalóság. Társaságba nem járt. Otthon nem fogadott senkit. Nem ivott s így a legnemesebb rajnai bor sem oldhatta meg a nyelvét. S ha Lipótnak tizen-nyolc éves koráig, Bucelininek egész életében nem kellett asszony, ez az édes gonoszság. Nem volt semmi szenvedélye, a melynek finom, láthatatlan csatornáján hozzáférkőzhettek volna. Még vakbuzgó sem volt, mint Hoher, Ábele s mások, a kik - maguk is titkos jezsuiták - e hatalmas rend szája ize szerint töltötték be hivatalukat.

Nem egyszer megpróbálták a „kis szürke öszvért”, a hogy őt Vocabella hivta, eltenni az utból, de Lipót ez egyben nem tágitott.

- A kapucinusok sirboltjában nem őrzik meg halott őseim jobban a Habsburgok titkát, mint ő, - szokta mondani, ha Bucelini ellen áskálódtak.

A szürke kis emberke jól tudta, hogy Lipót teljes bizalmát bírja, s hogy mégis az ő megjelenése okoz legtöbb bosszúságot az uralkodónak.

- Mikor lesz már tőled nyugtom, Bucelini? - fakadt ki a császár, mikor fekete irattáskájával dolgozószobájába belépett.

Bucelini sóhajtott.

- Félek, ezentul még többször kell alkalmatlankodnom felségednek. A háboru sok irkafirkával jár.

Talán Bucelini volt az egyetlen ember, a ki előtt Lipót szabadon utat engedett tuláradó keservének. Annyira irtózott minden írástól, hogy mikor kezébe fogta a tollat, sóhajtozott, nyögdécselt, kárvallott cigány módjára panaszkodott.

- Mit iratsz már megint alá velem? Olyan vagy Bucelini, mint a véreb: nem ereszted el szegény áldozatodat.

Kalapját homlokán bosszusan hátrtolta. Leült íróasztalához, a ludtollat nyakig beleütötte a jáspis tintatartóba s az elébe tett iratokra - katonai és politikai rendeletekre - akadozva, reszkető kézzel alákanyarította a nevét.

Bucelini aranyporzóval hintette be a rettenetes szarkalábu betüket s az iratokat táskájába szépen visszarakta.

Lipót jegyzéket vezetett az aláírásairól, leveleiről és a kihallgatásokról. Abban a reményben, hogy robotját ma bevégezte, elővette marokinkötésű jegyzőkönyvét s beírta az eredményt.

- Tizenhatezernégyszázhatvanöt ügyet irtam alá 44 év alatt. Ezerötszáztizennégy kihallgatást adtam. Hatszáznyolcvanhat sajátkezű levelet irtam. Ugy-e sok?

- Felséged tévedni méltóztatik. Kerekszámban hatszázkilencven darabot, a négyet is bele-számítva, a mit még ma kell megírni felségednek.

Lipót dühösen becsapta a jegyzék-könyvet.

- Négy levelet irjak? Mindjárt négyet! Az eszed ment el Bucelini?

A kis szürke gróft nem hiába hívták makacs öszvérnek az udvar csufolódói; nem tágitott.

- A háborura nem vagyunk fölkészülve, felség. Se hadseregünk, se pénzünk. A tengeri hatalmakkal való szövetség huzhat csak ki a hinárból. A savoyai herceg az angol-holland szövetség megkötését ajánlja. Felségednek sajátkezű levelet kell írni az angol királynéhez s a hollandi főpenzionáriushoz. Azonkívül a brandenburgi és hannoveri fejedelmek is elvárják, hogy gyönyörködhessenek felséged betüiben. Az ő katonai segítségükre égető szükségünk lesz. - Ez összesen három levél, Bucelini. Mert reménylem tudod, hogy másnak, mint uralkodó fejedelemnek nem irtam soha. A hollandi főpenzionárius? A legfőbb sajtókészítő? Ki az?

Bucelini nyugodtan, de határozottan felelt:

- Hollandia nélkül nincs angol szövetség. S Hollandia rendei szóba sem állanak velünk felséged sajátkezű levele nélkül. A hollandi levélre különben még aludhatunk egyet; de a másik három levélre futárok várakoznak.

Nem volt menekülés. Lipótnak le kellett ülni íróasztalához, a hol keserves sóhajtások közt megírta a kívánt leveleket. Közben szidta Bucelinit, mint a bokrot. Egyes szavakat kihuzott a fogalmazásából s a levelek hangját igyekezett mind feszesebbre és hidegebbre változtatni.

Egy-egy kifejezésen hajbakaptak. Bucelini lényeges dolgokban nem engedett. A császár végre is megunt az ádáz birkózást és megadta magát.

- Jó, de a másolatokat is látni akarom - mondá dühösen, mikor a levelek elkészültek.

Lipótnak átkozott rossz írása volt. Olvashatatlan macskakaparás. Ez okból minden sajátkezű leveléhez hozzacsatolta annak szépen, tisztán irt másolatát. Gyanakodott, hogy a mi melegebb kifejezést ő a fogalmazásból kihagyott, azt a másolatba visszacsempészi Bucelini.

A három levél megírása sok időbe került. Lipót halálra fáradt, mire készen lett velük.

IV. „Tíz éve várom.”

A jezsuita rendház templomajtaja zárva volt. Koldusok és szerencsétlenek, a kik csak az imádságban keresnek vigasztalást, ott térdeltek a följáró kőlépcsőjén. Epedve várták, hogy kinyissák a vassal kivert, nehéz tölgyfaajtót.

Az épület főbejárója szűk utcára nyilott. Magas vasrács védte a tolongástól vagy népcsődülettől. Az ajtó alacsony, hogy a kik rajta belépnek, a kevély fejhordozástól elszokjanak. Kis, kerek kémlőablakon a kapus jól megnézett minden embert, a ki bebocsátásért kopogtatott.

Voccabella, a császár gyóntatója, bár még alig szürkült, ébren volt s az ablakmélyedésben ült. Az ablakmélyedés arra való volt, a mire tengerésznek az árbockosár, messzire ellátott onnan.

A pusztuló kerten nem igen volt mit látni. A fák levele jórészt lehullott. A szőlőtőkét megszedték. Mint piros és sárga szöveten a durva öltések, a csupasz venyige mindenhol átütött a szőlőleveleken. Az általános hervadásban néhány lucfenyő zöldelt csak; de az télen is zöldelni fog. Olyan volt a kert, mint a kifosztott élet. A mi pár hét előtt csupa gazdagság és virulás, az most merő szegénység és lemondás.

- Miseria cum aceto (nyomorúság ecettel), - gondolta Voccabella páter, gondterhes homlokát a hideg ablaküveghez szorítva.

Mint cselekvő s nem elmélkedő rend tagja, nyilván nem azért tekintgetett ki fürkészsze, mintha a pusztuló kert bús novemberi hangulatában telnék kedve. Mint minden mozdulatának és minden elejtett szavának, a kitekintésének is célja volt. A kőfalba vágott keskeny vasajtót leste, mikor nyílik meg.

A toronyóra hatot ütött, mikor a vasajtót kívülről fölnyitották. Bucelini gróf volt a korai látogató. Először fáradt el hozzájuk, holott oly régen bizalmasa a császárnak.

Bucelini nem sietett. Kurta nádbotocskájával, a melynek elefántcsont fogójára kínai fej volt kifaragva, megpiszkálta a megritkult lugasokat, a melyekbe minden oldalról belátni, nem úgy, mint az ő titoktartó lelkébe. Megpiszkálta az avart, a mely nemsokára föld alá kerül, mint a hogy föld alá jut ezrével a fiatal élet, a küszöbön lévő háboruban.

A széles folyosó márványkockákkal volt kirakva. A fehérre meszelt falon semmi diszítés. A sarokban hibátlan, ragyogó fehérségű karrarai márványból Szűz Mária szobra. A szobor lábánál örökmécs égett. Mintha kőbe vágott oduk volnának, a cellák ajtaja sorjában, egymás mellett. Fehérre festett, alacsony ajtók, rajtuk fekete táblán a szerzetes neve. Kereste a Voccabella celláját, de nem volt ideje, hogy kopogtasson. Az ajtó kinyitott s Voccabella mind a két kezénél fogva, vitte befelé ritka vendégét.

- Tíz éve várok önre, - mondá s az ajtót kulccsal elzárva, megölelte.

Bucelini nem felelt az érzélgős fogadtatásra. Körülnézett. Bizony egyszerű, szegényes hely. Festetlen faágy, keskeny, magas, kemény. Fekete feszület, jeruzsálemi olvasóval. Az éjjeli szekrényen rézgyertyatartó, imádságoskönyv, ébresztő óra. Az asztalon semmi terítő. A székek is kényelmetlenek. A falbavert fogason három rendbeli papi öltözet. Két ablak között imázsamoly. Ki van kopva a sok térdepléstől. Nem volt e szobában semmi, a mi lakóját a világ hiúságára emlékeztetné. Egyetlen kép sem függött a falon. Még a császáré, még a pápáé sem, sőt szent kép sem, a Megváltó kereszthalálán kívül.

A gróf mosolygott.

- Tul egyszerű a szobája. A kérkedő szegénység az egyetlen fényüzése.

A jezsuita újra, nyomatékosan mondta:

- Tíz éve várom.

Bucelini letette kalapját s botocskáját, széket vett s leült.

- Elfáradtam. Messziről jövök, főtisztelendő ur, a hollandi követtől. Egy eretnektől a római anyaszentegyház katonájához. Ugy-e furcsa?

Voccabella állva maradt. Egyik kezével a térdeplőre támaszkodott.

- A császár jó barátjától jött a császár jóbarátjához.

Bucelini hunyorgott. Akkor tett így, ha - mint mikor a nap egyenesen a szemébe süt - a szándékát kitalálták.

- Mily okos ön. Engem bizony az angol-hollandi szövetség ügye hozott ide. Nem árulok zsákban macskát. Félttem e szövetséget, a melyre pedig nagy szükségünk van, az ön rendje befolyásától.

A jezsuita arcán egy vonás sem változott.

- Rosszul teszi, ha félti. Ismerem Eugén herceg tervét: Franciaországot a tengeri hatalmak szövetségével akarja elütni Spanyolország birtokától. Protestáns pénzzel és protestáns fegyverekkel szolgálni az osztrák ház világhatalmát: merész, nagyszabású terv. Mintha csak jezsuita gondolta volna ki.

Ez a szertelen önérzet egy csöppet sem rontotta el a kis, szürke gróf örömét. Boldog volt, hogy a jezsuiták befolyásától nem kellett félteni a császár külső politikáját. Fölugrott, a páterhez lépett s örömeiben fehér, nőies kezét szorongatta.

- Bravó, bravissimo! Ráveszi tehát a császárt, hogy levelet írjon a hollandi főpenzionáriusnak? Mert hallani sem akar róla.

Voccabella nyugodt, hideg arcára nem ragadt át a vendége öröme.

- Rávenni, ez erős szó. Leopoldus Magnus nagy és bölcs. Ő maga fogja belátni, hogy a megálázkodás keresztényi erényét gyakorolni kell. A hollandi szövetség megér egy husz soros levelet. A savoyai herceg tervének másik része azonban homokra van építve. Hiába ír ő felsége levelet a brandenburginak és a hannoverainak. Protestáns alattvalóiknak életét ők szép szóért vásárra nem viszik. Olyasmit kell ígérni és adni cserébe, a mi kézzelfogható.

- Mi volna az?

- A brandenburgi fejedelem jobban vágyódik a királyi címre, mint öregedő leány a pártára. A hannoverai meg a választófejedelemségért eped. Nos, meg kell nekik adni.

Bucelini majd leszédült a székről.

- Királyi címet protestáns fejedelemnek? S ezt ön javasolja? Ön, a ki gyűlöli és üldözi az eretnekek minden fajtáját?

Voccabella vékony alakja kiegyenesedett.

- Én javaslom. S annak minden következményét végig gondoltam. Látszik, hogy a gróf csak államférfi. Nincs művészi érzéke. Máskülönben tudná élvezni az ötlet szépségét, hogy patakokban folyjon a protestánsok vére és aranya a katolikus osztrák ház jóvoltáért.

Bucelini úgy megijedt a vakmerő tervtől, hogy fogta a kalapját s a botját; de mielőtt odább állana, szerette volna lehűteni a páter vérmes reménységét.

- A savoyai herceg ellene van e tervnek. Azt irta, föl kellene kötni, a ki a császárnak a királyi cím elismerését ajánlja.

Voccabella hideg képe megrándult.

- Én fogom ajánlani, ha más nem meri. Az Eugén herceg terve jó, de csak egy szárnya van. Én megnövesztem a másik szárnyát is, hadd szálljon a csillagokig... Cserébe, kedves gróf, egy dolgot kérek.

Bucelini tréfálkozva rázta a fejét.

- Csak azt ne kérje, hogy rendjükbe beálljak. Ezt az egyet nem teszem.

A páter megragadta a gróf kezét, hizelkedve veregette és simogatta, mintha a világon a legkedvesebb dolgot mondaná neki.

- Ha nem is áll be a rendünkbe, - bár elég jó társaságban lenne ott, - egyet meg kell ígéرنie. Mint katolikus ugy-e meg fogja gyónni bűneit a halálos ágyon s engem hivat el gyóntatójának?

A gróf hevesen kirántotta kezét.

- Brr! Miket beszél! Ha semmi mástól, a haláltól félek. Ám ha egyszer gyóntatót hívnék, ha bűnös lelkemet Istennek ajánlanám s ha nem állana mellettem amaz órában senki, a ki homlokomról letörülné a halál veritéket, csak ön: az állam titkaiból akkor sem árulnék el semmit.

A jezsuita átható nézésü, fekete szeme megcsillant.

- Ki tudja? Ki lát a jövőbe Istenen kívül? A hogy elszakadt zsinórról elperegnek a gyöngyszemek, sok titkot elhullajt az ember - a mely az élet fonálát elszakítja - ama fekete, gyászos, rémitő órában...

Délután Lipót késznek nyilatkozott levelet írni a hollandi „fősajtós”-nak. De kikötötte, hogy a levél hideg, kimért, rövid legyen; s hogy a főpenzionáriust egyszerűen „Myn Herr”-nek írják.

V.

A titkos tanácsban.

Mansfeld ösztökélésére a titkos tanácsot ülésre hívták össze.

Maga a császár elnökölt. Föltett kalappal ült egy történelmi karosszékből, a mely II. Ferdinándról maradt rá. Lipótnak persze magas volt egy kicsit. Kurta, vékony lábszárai nem érték a földet; zsámolyt kellett alájuk tenni. Selyembársony bugyogója néha lejjebb sinkózott a sima, kemény bőrülésen. Bucelini azt hitte, mindjárt asztal alá kerül az allonge-parókás kis ember, a hogy - egyelőre - asztal alá került Madridban a családi politikája.

Consbruch, a titkos tanács jegyzője, oldalvást ült, másik asztalnál. Még arra is ügyelt, hogy a tolla nagyon ne percegjen. Ha fordítani kellett, vigyázva cselekedte; selyemszoknya nem suhoghat halkabban, mint ujjai között a papírlap. Ő legalább ingerlő szoknyasuhogásra gondolt ily komoly percben is, nagy akasztófa lévén ő kigyelme.

A tanácskozáson előbb a birodalom helyzetét beszéltek meg. A küszöbön lévő francia háborút.

Lipót előljáróban kijelentette, hogy a spanyol királyságot, mely Habsburgoké volt, Bourbon kézre jutni nem engedi. Basta! Ha husz évig kell is folytatni a háborút.

Azután hallgatta, mit mondanak a tanácsosai. Megelégedése jeléül olykor a fejével bólintott. Ezenkívül egy hangot se szólt.

Egy idő óta nehezebben jutottak eszébe a szavak. Erőltetni kellett az emlékezetét. Beszéd közben meg-megállt, a homlokát ráncolta. Szemét merően egy pontra szegezte. Mint mikor a szövöszéken az egyik fonál összekuszálódik, vagy elszakad s míg rendbe nem jön, meg kell állítani a gépet: az esze szövöszéke is csendesen állott egy darabig, - egy névért, számért, elfelejtett szóért...

A császár fejét kezére támasztva, a háboru eshetőségeit forgatta eszében. A nyomasztó csendben tisztán hallatszott egy gyönyörű meissenai óra ketyegése.

A terem gobelin falán csatajelenetek voltak. A zentai ütközet. Akár a kőomlás, úgy temették be a sáncárkot a török holttestek. A savoyai herceg gyalog, kivont karddal, magasszáru lovagló csizmában ágyutalpnál áll. A napsütött sikon futó török és üldöző császári lovasság nyüzsög. Lovas futár, kezében a jelentést lobogtatva, ujongva iramodik Bécs felé. A levélre nagy betűkkel az van írva: „A császárnak.” Mások kiirták a teljes címét, mikor vereségről kellett beszámolniuk. Eugén herceg elhagyta valamennyi címét, mikor a század legnagyobb győzelmét adta hírül. Vajjon fog-e győzni most is a kitűnő francia tábornokok ellenében?

- Nos, Mansfeld? - fordult hirtelen a haditanács elnökéhez. - Beszélj! A te kívánságodra hívtam össze az urakat.

Mansfeld fölállott.

- Kegyeskedjék fölolvastatni felséged a Rákócziakra vonatkozó följegyzéseket. Azután teszek alázatos előterjesztést.

A váratlan szenzáció légvonata suhant végig a termen. Lichtenstein herceg érezte meg leginkább. Minden igaz ok nélkül erősen kitette magát az utóbbi időben Rákócziért. Hünek és németesnek tüntette föl. Ha most valami kisül róla!...

A méregkeverő kérésére Lipót kézmozdulattal felelt. A kézmozdulat Bucelininek szólt, a ki megoldotta a fekete tábla közé zárt iratcsomót. A felső táblára piros betűkkel és rossz helyesírással név volt írva. Drága, magasztos, örök életű, szent név... Fényes hagyományok hordozója, dicsőséges nemzeti harcok hirdetője! „Franz von Ragóczy.”

Bucelini olvasta: „Rákóczi Ferencet atyja, a halálos ágyon Lipót császár különös jóindulatába ajánlotta.”

- Hány éves most? - szólt közbe Lipót.

- Huszonnégy - adta meg Mansfeld a fölvilágosítást.

- Akkor még nagyon zöld.

A császár hangjából kicsinylés érzett.

„Mint tanulót sokszor megbüntették. Tanulás helyett kardon, paripán, katonásdin járt az esze.”

Lipót, a ki szunyókálni látszott, fölriadt.

- Jezsuiták nevelték?

Bucelini az olvasást félbeszakította:

- Az később volt, felség.

- Hát ki nevelte akkor? - firtatta a császár.

Bucelini zavartan forgatta az írását.

- Nincs benne a jelentésekben.

- Nincs? Gyönyörű dolog. Bizonyára akkor mérgezték meg a lelkét. Harminc botot a jelentés írójára, hogy ily fontos adatot kifejejtett.

Kalapját mélyebben a homlokára huzta s boszusan hunyta le szemét.

„Tizenkétéves korában Kollonics vette át a gyámságot. Bécsbe hívatta gyámfiát és gyámleányát. Anyjuk, a büszke Zrinyi Ilona is velük jött. Bécs kapujához érve, a csócselék fölismerte őket. Guny, szidalom, fenyegetés, átkozódás záporként zúdult rájuk. Bevigyorogtak a kocsiba, megragadták a lovak gyeplőjét, köpdösték őket. A kaput két álló óráig nem nyitották ki előttük. Anya és leánya nagy félelmet állottak ki...”

Jörger jobb érzése föllázadt. Oettingen is csóválta galambösz fejét. A császár homlokát ráncolta.

- Hol volt az órség?

„A városba beérkezvén, az augusztinusok kolostorában szálltak meg. Juliát még aznap este maga a bibornok vezette el az Orsolya-szüzekhez. Reggel ütött-kopott bérkocsi várta Rákóczit, hogy elvigye a neuhausi jezsuiták intézetébe. Bucsut kellett venni anyjától. Soha sem látta többé... Indulás előtt csöndes mise volt. A bibornok áldását adta gyámfiára. Notabene: a templom zsufolásig megtelt a Bécsben időző magyar főúri világ tagjaival Eszterházyak, Nádasdyak, Batthyányiak, Czoborok, Koháryak mind ott voltak. Jó darabig kísérték lóháton, mintha fejedelmük volna.”

A császár fagyosan, feszesen ült helyén. Csak az orrcimpája remegett, mint a ménlóé, ha sarkantyúval csiklandozzák.

- Ez tüntetés volt a Rákóczi-ház mellett. Fogadok, Forgách Simon nem volt köztük. Egész lovasezredet állít a maga költségén a franciák ellen.

Boszusága enyhült, de még ideges volt. Az aranygyapjas-rendjét jobbról-balra rángatta. Később eszébe jutott, hogy császároknak minél kevesebb taglejtést illik csinálni, hogy már életükben a saját márványszobrukhoz legyenek hasonlatosak.

A tanácsosok érezték, vége a tréfálkozásnak. Egyikük sem mert pisszenni sem. Még Jörger is meghuzta magát. Oettingen egy nagy legyet nézett, a mely valahogy beszabadult a terembe, s minduntalan az ablaküveghez ütődött. Légy novemberben! Fölfordult világ. Lichtenstein is érzéketlen és hideg lett, mint megfagyott ember az országuton.

- Fejezd be. Avanti, avanti... Már unom... - rivalt rá Bucelinire a császár. A jelentésnek az a mondata, hogy Rákóczit mint fejedelmüket kísérték a bécsi magyarok, - fölháborította.

Bucelini néhány mondatban összeszorította a mi még hátra volt.

Mansfeld engedelmet kért, hogy szólhasson.

Belenyult a zubbonyába, s keskeny, finom hajtásu levelet vett elő.

- Rákóczi levele XIV-ik Lajoshoz. November 1-én kelt, tehát a spanyol király halála napján. Apjának és védőjének nevezi benne az osztrák ház halálos ellenségét. Följánlja neki szolgálátát.

Simán, hangsúly és taglejtés nélkül mondta el a mondókáját. A levelet közprédául hanyagul az asztalra ejtette. Azzal fogta magát, leült.

Hárman-négyen nyultak a levélért. Sok arc elsápadt. A becsületes Jörger és a vidám lelkű Lichtenstein homloka elborult. Ismét fegyverrel kell hát meghódítani Magyarországot? Vértörvényszékkel, bitófával, hóhérok bárdjával kell újra lecsendesíteni?

A többi tanácsos - Bucelinit és Consbruchot kivéve - valóságosan feldühödött. Buzgalmukban még a császár jelenlétéről is megfélekedtek.

Lipót elég nyugodtan vizsgálgatta a tanácsosai arcát. Ő egyszer már a magyar ügyet vérbe-lángba fojtotta. Akkor fiatal volt és vállalkozóbb. Kimondta: a fejek repülni fognak. S le is repültek az ördögadták.

De nem szeretett soha egyszerre két lovon lovagolni. Már pedig: magyar kérdés és francia háboru, két különböző dolog.

Ha a spanyol örökösödési háboru nem volna, német módra kormányozná a nyakas országot. Ráülne keményen állandó hadsereggel. Lefülné az örökös adózási kötelezettséggel. De így?... Középutat, megalkuvást, elodázást keresett. Azért fordította el fejét kedvetlenül Mansfeldtől, a ki Rákóczi haladéktalan elfogatását, elítéltetését és lefejezését sürgette szenvedélyesen.

Az ősz Oettingen ki is kelt a véres terv ellen. Nem azért, mert véres, de mert oktalan. Semmit sem jó elsietni, annál kevésbé ezt a dolgot. Mit toroljunk meg? Eddig semmi sem történt. Egyetlen levél van a kezünkben, a mely egy embert kompromittál. Arra, hogy az egész nemzeten rajtaüssünk, ez nem elég.

A szándékot is lehet büntetni, főleg az idegen hatalommal való cimborálás szándékát. Jó. De - miért ne pillantsunk be XIV. Lajos kártyájába? Mit ígér, mit remél, micsoda terve van? Ezt pedig soha sem tudjuk meg, ha a Rákóczi levele el nem jut hozzá és ő arra nem válaszol. A Napkirály válaszána megérkezétekig pihentetni kell a dolgot. Egy falevélnék sem szabad megmozdulni, nehogy Rákóczi figyelmessé legyen.

A császár hátrahagyta a kalapját egész a tarkójáig. Azután megint előrehuzta a szemöldökéig, a mi nála a fejtörés jele volt.

- A hadnagy hadd vigye levelét Versaillesbe és hadd hozzon választ rá. A Rákóczi elfogatásából most nagy „raydos” (lárma) kerekednék. Lárma minden haszon nélkül. Ellenben, ha a kedves kuzin levele megjön, látni fogja a világ, mily alávalóan lázítja az alattvalóimat. De arra gondod legyen, Mansfeld, hogy az urficska el ne illanjon. Elég!

Halálosan megunt már a hosszúra nyult tanácskozást. Türelmetlenül fölállott. Ide-oda tipegett, mert lába elzsibbadt.

Négy lakáj, kettő a baloldali, kettő a jobboldali ajtón, belépett, ezüst karosgyertyatartókat hozva. Ideje volt. Korán sötétedett. Szegény Consbruch Gáspár majd megvakult már, a hogy a jegyzőkönyvet körmölte.

Lipót elmenőben még Jörgerhez fordult.

- A külföldi levelezéstől elveszem a kedvét a fiatal urnak. Meglátjuk, jobban oda van-e varrva feje a nyakához, mint Nádasdynak?

Vastag ajka remegett a fölindulástól. Szemében zöldes láng égett. A becsületes Jörger meg-hökkent. Nem mert ellentmondani a gazdájának.

Köszönés nélkül hagyta el Lipót a tanácsstermet. Két lakáj világított előtte. Az udvarmestere kinyitotta az aranyozott, fehér szárnyas ajtót. Kint a trabant-testőrök alabárdja fénylett.

VI. Anyóka.

Consbruch Gáspár a Burg tövében lakott, takaros kis földszintes házban.

Az állami ügyek rozsdája nem fogott ki vidám, élni szerető természetén. A sok sötét rejtelem, a melyről tudott, csak futólag hagyott nyomot elméjén. Titoktartó volt, de ez nem tette zárkózottá. Soha sem tudott meg tőle senki semmit, a miről hallgatni kellett; de azért nem volt szófukar.

A többi nagyur volt egytől-egyig Lipót titkos tanácsában. Ő nem volt sem herceg, sem gróf, sem báró, még csak lovag sem. Nagy dolog oly udvarban, a hol még a komornyikok közül is nem egy emelkedett grófi rangra.

Az állását azonban szerette. Nem cserélte volna el akármelyik nagykövetséggel. A császár titkos kancelláriájának Bucelini volt a lelke, de ő volt a jobbkeze. Valamennyi titkos írásmód kulcsát ő őrizte. Ő betűzte ki a legbonyolultabb „cifrákat”. A császár sajátkezű leveleit mind ő pecsételte le. Senki sem tudta úgy olvasni, még Bucelini sem, a rettenetes ákumbákum írást.

Oly titkokkal járt jókedvűen, mosolyogva embertársai között, a melyek, ha egyetlen vigyázatlan szót ejtene ki, a fejébe kerülnének.

Mindazonáltal Consbruch Gáspár vig fickó volt. Agglegény maradt, mint Bucelini, csakhogy keztyüs női kezek gyakran megfogták az ajtója kilincset. Takaros asszonyok lába sűrűn lépte át a küszöbét. Selyemszoknyák suhogása többször üdítette föl a szobája levegőjét.

Szoknyabolond volt bizony ő kelme s e szenvedélye még se törte nyakát oly udvarban, a hol a szenteskedés és kolostori szigorúság szelleme uralkodott.

A tegnapi tanácskozás után fáradt volt. Alig evett valamit, korán lefeküdt. Másnap reggel, még hét óra sem volt, mikor benyitott az ebédlőbe.

Ragyogott a szoba a tisztaságtól. A világosra festett falon két kép függött zsinóron. „Halárus Amszterdamban.” A hal ezüst pikkelye élethű. Mesteri az aggodás a vevő arcán, a mérlegre tett darab hallal a ráncosképű kofa nem csalja-e meg? A „Vadvásár.” Nyul, fogoly, fűrj, vadréce egy rakáson. A nyul bundáján aludt vér, a hol a lövés érte. A fácán tolla gyönyörű. A leterített fogoly szinte él.

A pohárszék üvegtábláján poharak, kristály-palack, festett, finom porcelláncsészék villognak át.

Az asztal meg volt terítve, de csak egy személyre.

- Anyóka megint duzzog, - gondolta Gáspár ur és leült. - Kuglóf, - örvendezett, a mint a frissen sült kalács illata az orrát megcsiklandozta. Letört belőle egy jókora darabot. - Mily sok mazsola van benne. Szétolvad az ember szájában... Anyókának nincs párja a kalácssütésben. De mi baja megint?

Sötétkék csészéjébe tejet és kávé töltött, sok cukrot tett bele.

- Hiába, édes száju vagyok. A szép Schellné is úgy tartja. A legujabb szenvedélyem. Hopp! Tegnap bizonyára keresett, a mig én ülésen voltam. S anyóka meglátta...

Megvakarta a fejét.

- Hogy békitem ki? Nehéz lesz. Anyóka féltékeny természetű.

Elgondolkozva kavarta kávéjában a cukrot.

- Fel kell kavarni, mint az asszonyi szívet. Csak akkor lesz igazán édes. A kis Schellné ennivaló portéka. Aranypihék fénylenek a nyakán. S nincs nagyobb melle egy tiroli almánál... A dajkák, nem az én izlésem.

Feltört néhány tojást, s pár szelet füstölt nyelvet megevett. A vajhoz és mézhez hozzá sem nyult.

- Anyóka azt hiszi, valami bajom van, mert nincs étvágyam. Megijed, - s akkor könnyebben kibékül. Butácska az a Schellné. Megmondtam, inkább a Burgban keressen föl.

Jókedve ellenére valami motoszkálhatott a fejében, mert szokása ellenére sebtében megreggelizett.

Máskor sokáig elüldögélt az asztalnál. A reggeli nap odatűz. Csészék, ezüstnemű, karcsu poharak, (oly karcsuak, mint Schellné), az anyóka homloka, s a hófehér kezelője, csakugy tündökölnék a napfényben.

Igen ám, máskor; most nincs sem napfény, sem anyóka. Köd van, mogorva novemberi köd. Lappangó, nyirkos hideg, mely a csontokba veszi magát. A gondos, drága anyóka is tudja ezt, mert az ebédlőben befűtetett.

Keze ügyében ezüst csengetyű volt. Jól megrázta. Töpörödött, öreg asszony nyitott be. Meleg gyapju kendő volt a fején. Homloka, arca, nyaka, - mint a kordován csizma, - csupa ránc. Beesett, apró kék szeme ijedten, gyámoltalanul tekintett hol ide, hol oda, csak Consbruchra nem.

- Mit csinál, anyóka?

A vén cseléd a hangra összerezzen.

- Kávét issza, a konyhában!

- A konyhában? Ejnye no. Kimegyek érte.

Nem volt ideje, hogy kimenjen. „Anyóka” éppen bejött.

Tizenhét esztendő, szép leány Consbruch Klára. Kicsiny, kecses termetű. Csupa arányosság, csupa összhang. Pillantása, járása, minden mozdulata csupa báj. Finom kis arcán az élet korai komolysága. Szeme szürke, ártatlan. Az orra cimpája, - két vékony rózsaszírom, - időnkint megmozdul. Mintha félénk, erdei őzecske módjára kedvesen szimatolna.

- Jó reggelt, Gáspár - mondá s a kezét nyújtotta.

Consbruch fürkészve nézte a hugát.

- Komolyak vagyunk? A csunya novemberi ködből a homlokunkra is jutott? Haragszunk talán? A reggeli csók hol maradt?

Meg sem várva, hogy huga e kérdésekre válaszoljon, fölkapta mint a pelyhet, s homlokát megcsókolta. Aztán vigyázva letette, mintha attól félne, hogy gyöngéd kis alakja összetörik. Végül, a hogy csak a császár előtt szokás, háromszoros spanyol reverenciával hajlongott előtte jókedvében.

Consbruch Klára megvárta, míg az öreg cseléd leszedi az asztalt, s maga után behuzza az ajtót. Aztán bátyjához lépett s kissé felágaskodva a homlokát megcsókolta.

- Nem haragszom, Gáspár... De... de miért nem nősülsz meg, ha azt tartod, hogy a vén Katával mi ketten nem tudjuk már kitölteni az itthoni életedet?

Consbruch a tüzhöz ült. Kinyitotta a kályha ajtaját, s a kosárból fát tett a tüzre. A tüzfény a huga kedves kis alakjára esett s az arcán, homlokán ragyogott.

Consbruch nyitva hagyta az ajtót, hogy a megvilágított arcoskának egyetlen mozdulata se kerülje el figyelmét.

- Rejtvényekben beszélsz, anyóka. Kerülgetés nélkül mondd meg, mi a bajod?

Klára lesütötte a szemét.

- Az a csunya Schellné megint itt járt. Mit akar veled?

- Fölvilágosítást kért. Mi másért keresett volna?

- Nagyon nagy sötétségben tévelyeghet, hogy oly sok fölvilágosításra szorul... Ugy viselkedett, mintha otthon volna. Képzeld, letette a kalapját, meg a köpenyét. A tükröd elé állott. A haját igazgatta. S micsoda kacér teremtés! Vele van a puderes zacskója; zsebkendővel ki-meszelte a képét; a szemöldökét s körmeit festi... Láttam... S a haja, ojjé, csak úgy csillog az aranyportól! Aztán micsoda erős illatszert használ! Szinte émelyegtem tőle. Félóráig szellőztettük ki utána a lakást. Gyönyörű mákvirág lehet... Még nem is a menyasszonyod s máris az íróasztalodhoz ült és levelet irt neked.

- Hol a levél?

- A tűzbe dobtam. S úgy végignéztem, mikor kinyitottam neki az ajtót, de úgy végignéztem! Tudod így: a szemétől a cipője orráig. Kacagott a sértésemre. Ne haragudj, Gáspár, de nagyon nevetlen volt.

Consbruch már nem egyszer érzett lelkifurdalást azért, hogy szeretőit a házához szoktatta.

A mig a huga gyermek volt, nem kerekedhetett baj belőle. De most már a nyakára nőtt. Tizenhét éves. A szeme nyitva van s a szive fogékony. Ki tudja, mily gondolata támad, ha Schellnéhez hasonló nőket lát napról-napra?

- Űlj az ölembe, anyóka. Mondok valamit.

Klárának nem sok biztatás kellett. Fölkapaszkodott a bátyja ölébe, fejét a vállára fektette.

- A szép Schellné nem teszi be többé ide a lábát. A levelét jó hogy tűzbe dobtad. Akármit irt, nem érdekel. Az itthoni életemet pedig betöltitek ti ketten: a vén Kata s te, drága kis anyókám. Ti lesztek a családom. Mindig együtt maradunk. Soha sem házasodom meg. Jó lesz?

Anyóka föl sem emelte fejét a bátyja válláról. De a kezével tapsolt: „Jó lesz, jó lesz, nagyon jó lesz...” Azután egy kicsit elgondolkozott. Bátyja nem zavarta gondolatát, csak a szép barna haját simogatta.

Egyszer csak anyóka megszólalt.

- Majd elfelejtettem. Egy ur keresett tegnap délután. Szép, fiatal ember s máris tábornok. Nagyon kedves volt hozzám. Megmondta a nevét. Föliírtam, nehogy elfelejtsem.

Consbruch férfi volt. Azt talán észrevenné, hogy friss, hideg márciusban hirtelen átmelegszik a levegő. Ám, hogy a huga hangjában valami szokatlan melegség van, a mi azelőtt nem volt benne, az nem tünt föl neki.

- Fiatal tábornok? Hogy hívják? - kérdezte közönyösen, mert hozzá volt szokva, hogy politikusok és katonák sűrűn látogatják.

Anyóka a zsebéből kihuzott egy szelet papirost s elfogódva olvasta róla:

- „Gróf Forgách Simon, altábornok...”

Consbruch arca földerült.

- Forgách gróf volt itt? Tudod anyókám, ki az? Rákóczi után a leggazdagabb magyar főúr. Vitéz, nagyeszű katona. Hive a császárnak s bizalmasa a trónörökösnek. Több mint bizalmasa: gyermekkori játszótársa. A férfiak irigykednek rá, az asszonyok halálisan belészeretnek... A kardja élesebb-e, vagy a gunyolódó nyelve: nehéz volna eldönteni. Szóval, pompás fickó. Nem mondta, mikor jön?

- Mondta. Ma reggel. Azért nem mertem bejönni a reggelihez. S te azt hitted: haragszom. Talán a csunya Schellnéért? Van is eszemben. Félttem, hogy az a szép fiatal ur itt talál. Tegnap is elszégyeltem magam. Könyökig föl volt türve a réklím ujja, fejem menyecsskésen volt bekötve, a lángtól égett az arcom, mikor benyitott. Éppen kalácsot sütöttem.

E pillanatban kívülről kalapáccsal megütötték az utcaajtót.

- Jézuskám, ez ő...

Anyóka szelesen fölugrott a bátyja öléből, végigrohant a szobán s mint a tavaszi szél, jól bevágta maga után az ajtót. Még az ablaküveg is megrezzenett belé s a vékony, zöld poharak a pohárszékben táncra kerekedtek.

Az előszobában gyors, erélyes férfilépés hallatszott; és sarkantyupengés.

Forgách Simon gróf lépett be.

VII.

Forgách uram nem kíváncsi.

Forgách Simon gróf szép, daliás férfi volt. Történetünk kezdetén alig harminc esztendő. S máris császári altábornok.

Szabályos, naptól barnított, halvány arca szabad katonai életről tanuskodott. Homloka fehér volt, mint a leányé. Villogó kék szeme csupa vidámság, guny, életöröm. Összenőtt szemöldöke, kemény vonalú, gödrös álla, erély és erős akarat jele. Szája körül s mosolyában lágy, érzékies vonás. A bajusza puha, selymes. A borotvált arcú németek s a fekete, tömött bajuszu magyarok között méltán keltett feltűnést ez az aranszőke bajusz.

Consbruch Gáspár jól megrázta a barátja kezét.

- Sajnálom, hogy tegnap nem voltam itthon. A titkos tanácsnak ülése volt.

Forgách szeme, a héjjának villámgyors mozdulatával járta körül a szobát.

- Én nem sajnálom. Micsoda bájos kis fruskát rejtegetsz a házában! Ugy nézem, te csak a hivatalodban vagy penészbogár és aktamoly! Itthon Dávid király módjára élsz. Tizenhat éves, gyönyörű kis leány a hárfa, a melyen eljátszod az Énekek-Énekét.

Consbruch nevetett.

- A hugomat láttad. Azon a kedves hárfán már csak más szerencsés halandó fog játszani. Az Énekek Éneke? Hiszen igaz, még eldudolgom néha napján (kezéből tölcsért csinált); de soha sem a házában. Ez tegnaptól fogva szent hely, érted?

Abból, hogy kezéből Consbruch tölcsért csinált, Forgách gyanította, hogy a kis leány a közelben van s talán hallja beszélgetésüket. Meghalkította ő is a szavát.

- Miért tegnap óta?

- Mert Schellné, az édes kis rosszcsont, tegnap távollétemben a szobámban illetlenül viselkedett. Leült az íróasztalomhoz s képzeld, levelet irt nekem. Pedig olyan kusza betűi vannak, mint mikor a szarka végig ugrál a havon.

Forgách ledobta magát egy székre; megroppant a hatalmas teste alatt. Szeme őszintén csodálkozott.

- Ennyi az egész? Nem értelek.

- Ennyi az egész! Az ilyen erkölcstelen katonának, a ki a táborban dőzsöl: kastélyokat ver föl a fiatal urnőjükért; várakat vesz be, csakhogy hozzájusson (mint Bihácsnál) a basa egész háreméhez: az ilyen vad, istentelen, kicsapongó katonának persze ez semmi. De a kis hugom észrevette. Sirt, mint a harmatos éjszaka, hogy oly korán megismerkedett az élet durva, önző, bűnös oldalával.

Forgách gróf kinyújtotta egyenes lábszárait s a sarkantyuját összeütögette.

- Puder-es-zacskó, karminfesték, levél s aranyporral behintett haj, mindez messze van a büntől!

Consbruch a fülét hegyezte:

- Aranyporral behintett haj? - erről egy szót sem szóltam. Honnét tudod? Ismered talán Schellnét?

Forgách az aranyszőke bajuszát pödörgette.

- Ki ne ismerné? S ki ne tudná, hogy minden fájáról lehullott, tulérett cseresznyét, friss, ropogós cseresznye gyanánt tálalnak föl az asztalodra?... A legfrissebb, legcsiklandósabb, legérdekesebb politikai titkok a te öledbe hullnak, titkár uram. A legfrissebb, legegységesebb asszonykák meg az én ölembe. Mít akarsz? Így van helyén. Ez a költői igazságszolgáltatás.

Consbruch integetett neki, hogy csendesebben beszéljen; de nem volt rá szükség. Forgách, a ki mint jó katona, megszokta a legrövidebb és legegységesebb utat, a melyen az ellenséggel szembe kerülhet, rátért látogatásának céljára. S ez száz mérföldre esett, akár a barátja szerelmi ballépésétől, akár a tizenhét éves, szép kis Klárától.

- Egész huszárezredet állítok ki a küszöbön lévő háborúra. Ugy aprítom vele a francia vasasokat, mint a répát. A császárhoz szeretnék jutni, hogy megtudjam: megengedi-e, hogy az ezredet a leendő spanyol király nevére nevezdük el?

Consbruch arcáról eltűnt a nyájasság. Mintha viasz álarcot tenne föl, hideg, zárkózott, feszes lett egyszerre.

- Kihallgatásra akarsz jelentkezni? A főkamráshoz kell menned. Ő majd előjegy. Katonai ügygyel különben sem szokás a felséget fárasztani. Mansfelddel épp olyan jól elvégezheted.

Forgách a homlokát ráncolta.

- Mansfelddel? Nem vagyok spanyol királyné, a kit el kell tenni láb alól; s nem vagyok Eugén herceg, a kit gyűlöl s a kinél többnek hiszi magát, így hát elég jól szívelhetjük egymást. Ússe a kő! ha gondolod, elfáradok hozzá, ha nem lakik a negyedik emeleten. Hanem azt rosszul teszitek, ha a császárt kínai fallal elzárjátok. Ugy is megvan az a hibája, hogy alig beszélt háromezer alattvalójával negyvennégy évi uralkodása alatt. S e háromezer embernek is a fele pap volt, a másik fele muzsikus, erdőőr és lakáj. Mert csak imádkozott, zenét hallgatott, öltözött, meg vetkőzött világéletében ő felsége.

Consbruch piros arca olyan lett, mint a fal.

- A császárról beszélsz!? El akarsz veszteni mindkettőnket? Te még hagyjád: dugszdag főúr vagy, megélhetsz a jég hátán is. De én! Hogy tartanám el az aranyos kis hugomat, ha elcsapnának, a miért - császári altábornok létedre - a jelenlétemben felségsértő dolgokat beszélsz?

Forgách már megbánta hevesességét.

- Szeretlek, Gáspár, Isten őrizzen, hogy bajba keverjelek. Hanem látod, testestől, lelkestől katona vagyok. Fáj, hogy ő felsége, a kinek oly sok háboruja volt életében, kutyába sem vesz bennünket. Fogadok, ötszörnél nem volt többször katonai szemlén, ötven év alatt...

- A császár már öreg.

- Nem volt mindig öreg... Ej, ne szólj szám, nem fáj fejem... Nagy hibám, hogy indulatos vagyok... Ha a császárhoz nem juthatok el, hát lelke rajta a szentséges spanyol etikettnek... Összeszedem az ezredemet, keménykötésű, a megveszekedett sárkányt is megülő vitéz magyar fiakat. S viszem őket a Rajnához, francia uramékkal hadd mérjük össze: a halálnak melyikünk vág nagyobb rendet?...

Gyors cselekvéshez szokott, erélyes emberek módjára föl pattant, hogy odébb álljon.

Consbruch marasztalta. Megfogta a csuklóját, a melyen ama kor piperkőceinek példájára, arany karperecet viselt.

- Ne menj el, míg be nem mutatlak a hugomnak. Várj, behivom. Sokat beszéltem tegnap rólad s a kis leányok kíváncsiak.

Kiment, de előbb papírjait elzárta az íróasztala fiókjába. Egy oldal írás elvált a többitől s mint valami molypillangó, leszállott a barna medvebőrre, a mely irásközben Consbruch lábát a hidegtől oltalmazta.

Néhány perc telt el. Klárka bejött, de a bátyja nélkül. Ugyanaz az egyszerű ruha volt rajta, a mi a reggelinél. Haja, mint valami apácáé, simára fésülve. Kezében kézimunka.

- A bátyámért udvari futár jött. Át kellett szaladnia a Burgba; egy negyedóra múlva itt lesz. A míg visszajön, én helyettesitem s Vulkán lesz a gardedámom.

Vulkán buldog volt. Dülledt fekete szeme, széles, csontos homloka, pisze orra, hamisítatlan buldog-vérre vallott. Foga, ha nem viczorog is, kivillan, mintha örökösen nevetne. Széles melle, hosszú törzse, kurta lába, hatalmas testi erő bizonyosága. Nem volt háborus szándéka Forgách ellen. Békésen leheveredett a medvebőrre, a leesett papiros mellé; ám a szemét nyitva tartotta.

Sokszor megesett, hogy Consbruch fontos írásokat, főleg tisztázásra váró jegyzőkönyveket hazahozott. Éjjel azután földolgozta. Bár íróasztalához a háziak közül senki sem mert volna nyulni, Vulkán mégis elsősorban arra volt betanítva, hogy egyetlen darab papirost se engedjen fölvenni az asztalról, székről, asztal alól. Consbruchon és Klárán kívül mindenkire rávicso- ritotta a fogát, a ki megpróbálta.

- Tegye le a himzést - kérte Klárikát Forgách, fölállva és a sarkantyuját összeütve. - A himzés elrabolja tőlem a pillantását, mert a munkájára kell ügyelnie.

Klára nem kérette magát. A himzést letette az ablak párkányára. Ő maga szemközt ült Forgách- csal, két kezét az ölében szerényen összefogva. Forgách észrevette, hogy mint a vizililiom szára, oly gyöngéd, szép hajlásu nyaka van. A kedves, szívhez szóló arcocska, gyermekes kíváncsisággal fordult felé.

- Szereti a gróf ur a bátyámat?

- Ki ne szeretné?

- Például Locatelli.

Forgách a kezével legyintett.

- A főkomornyik ur?

Klárának nem tetszett a kicsinylő hang.

- Gáspár mindig attól fél, egyszer vetköztetés közben csunyán bemártja a felség előtt ez a hatalmas ember.

Bájos keskeny homlokára az aggodalom felhője gyült. Forgách megsajnálta; sietett megvigasztalni.

- Ne féljen, Klárika, nem mártja már be. Gróf lett s így ezentúl csak önmagánál hatalmasabb potentátok ellen fog áskálódni. A tisztelt bátyja neki már sovány falat. De hát Klárika szereti-e nagyon a bátyját?

- Óh!

Nem mondott többet; de homloka, szeme, egész valója úgy megtelt érzéssel, mint a hogy napfényes hullámmal tele lesznek a rétek, tavaszi áradáskor.

Forgách gyönyörködve nézte.

- Hallom, még féltékeny is. Nincs inyére, ha a bátyjához hölgyek járnak.

Klárika piros lett, mint a cseppentett vér.

- A csuf Gáspár árulkodott. Az igaz, hogy nem szeretném, ha ő megházasodnék; de higgye el, nem önzésből. Nincs olyan leány egész Bécsben, a ki a bátyámra méltó volna...

Forgách közelebb huzta székét a kis leány székéhez. Vulkán, bár első sorban a papiros őrzését tartotta feladatának, boszusan elmordult.

- Soha sem gondolt rá, hogy egyszer mégis el kell válniok?

Klárika színe elváltozott.

- Arra soha sem gondoltam.

- Látott-e már április végén orgonabokrot? Ha a levelétől eltekintünk, csupa szürkesség. S másnap reggel, ha az ablakot kinyitja, virágozik teljes pompájában. A kis leányok sorsa is ilyen.

„Ma menyasszony,
Holnap asszony,
Holnapután komámasszony”

dudolta jókedvében. Szerencsére magyarul, a miből Klárika egy hangot sem értett.

Klárika szeretett volna fordítani a beszélgetésen. A leesett papir után nyult, hogy az asztalra tegye. Vulkán nem tiltakozott, sőt örvendezve a farkát csóválta, mert a kis puha kéz a bundáját végigsimogatta.

A kis leány máskor is talált a bátyja asztalán írást, de soha sem olvasta el. Most, úgy látszik, Consbruch mielőtt a Burgba indult, kitanította.

- Nini, egy oldal a titkos tanács jegyzőkönyvéből! Hogy került ide? Gáspár úgy vigyáz rá, mint a szeme világára. Ejhaj, magyar név van benne. Franc Ra...gotz...ky, - tagolta nagy kinnal. Vagy nem jól olvastam? Hogy kell? A gróf ur jobban tudja.

Vitte az írást, hogy Forgách szeme elé tartsa. Az feleutjában megállította.

- Ne mutassa, kérem. Hivatalos titok van benne. Ha valamennyi betűjéből a legszebb asszonyi szem ragyogna rám - akkor sem néznék bele. A Rákóczi nevét azonban tanulja meg jól kiejteni. Sokat hallja majd a világ e nevet, ha már a császár titkos tanácsában is foglalkoznak vele...

Fömlállott, hogy elbucsuzzék.

Kláríka megszeppent. Gyámoltalanul fogta az írást, nem tudta, hogy mit kezdjen vele. Csak azt látta, hogy a szép fiatal ember menni készül.

- Megbántottam? - kérdezte csendes hangon. - Gáspár az oka, ha helytelenül cselekedtem.

Forgách szeme megvillant.

- Ugy-e, Gáspár? Tegye vissza szépen azt a papírost. Ugy látom, Vulkán foga jobban megőrzi a császár titkát, mint a leghüségesebb tanácsosa... Mondja el ezt szóról-szóra a bátyjának. Ez az üzenetem... Nem felejtí el?

- Nem.

- S most adja ide Kláríka a kezét. Így ní. Nézzén a szemembe. Lát benne valamít?

- Látok... Visszatükrözödík bennük a szoba, az ablak s három cserép muskátli... Na meg a Vulkán... De ily parányi tükörben mindez szebb, mint az életben... Különösen a Vulkán...

Forgáchot meglepte a leány lélekjelenléte.

- Magát nem látja benne?

- Nem!

- Akkor a szemem rossz viszonyban van a szíveimmel...

Kláríka nem felelt. Kirántotta kezét a Forgáchéból s Vulkánnak fütytyentve, a szomszéd szobába menekült.

Az ajtónál a buldog barátságos érzéssel még egyszer rávicsoritotta fogát az idegenre; a leány pedig bedugta fejécskéjét az ajtónyíláson.

- Ugy-e, meg van botránkozva, mily fiusan tudok fütytyenteni? Erdésztől tanultam.

- Ejha, erdésztől?

- Csakhogy vén volt, mint a százesztendős templom fala...

Becsapta az ajtót, csak úgy rengett.

VIII.

A letépett falragasz.

Néhány nap múlva Forgách a palotája előtt éppen lóra ült, hogy a katonai gyakorlóterre kiporoszkáljon, mikor valaki nevéén szólította. Consbruch Gáspár jött felé nagy igyekezettel.

Lovásza még a kapuban ácsorgott. Mézeskalácsos-mester lakott szemközt, annak a leányával barátkozott össze az életrevaló nógrádi fiu! De a lépesmész még üvegharanggal volt letakarva. Eddigelé a szerelmes ifju csak a szemével férközhetett hozzá a kékszemü, lenhaju Mici kis-asszony szépségéhez. Ábrándozásából a gazdája riasztotta föl. Rákiáltott, hogy ne bámész-kodjék, fogja a lovat, a mig vendégét bevezeti.

Az érdekes Consbruch csaknem erőszakkal akadályozta meg a grófot, nehogy leszálljon a nyeregből. Délcegebb lovast keveset látott életében, hadd gyönyörködjék kedvére benne. Különben is sietős az útja. Csak örvendezni kíván a nagy kitüntetésnek.

- Micsoda kitüntetésnek?

- A miről ma már egész Bécs beszél, hogy tudniillik burokban született barátja a Burgban ebédel holnap.

Forgách újabb kísérletet tett, hogy leszálljon a lóról, de Consbruch állhatatosan ellene szegült. A mire lovászát a közelükből elparancsolta, bár ugy sem értett semmit a beszélgetésükből, németül egy hangot sem tudván az istenteremtette.

- A bécsiek sokat beszélnek a meghivatásomról? Hadd egye a méreg őket. Magam is azt tartom, hogy ritka kitüntetés ért. Nem tudom, kinek köszönjem?

Oly kézmozdulatot tett barátja felé, mint mikor a halász egy kosár rák közül kikapja a legszebb példányt és diadalmasan fölkiált: ez az!

Consbruch sietett a gyanut magáról elhárítani.

- Csak valahogy rám ne gondolj. Rossz uton járnál. Gyöngé legény vagyok én ahhoz. Ő felsége maga parancsolta meg, hogy meghivjanak. A titkostonácsban is elismeréssel említette a nevedet... Hogy lovasezredet állítasz, jól esett neki... De mások akár három ezredet is fölállíthatnak, még sem hivatalosak az asztalához.

Forgách arca sugárzott az örömtől. Kevély szíve majd szétfeszítette a dolmányát.

- Hát mi az oka?... Akárhogy töröm rajta a fejemet, nem tudom elgondolni... A multkor... nem tettem a nyelvem alá zablát... pedig jobb lett volna... Régi, jó cimborám vagy... Ugy-e, a mit vigyázatlanul mondtam, egyik füleden be, a másikon ki?... Sajnálom, hogy egy vigyázatlan szóért az ág kiütné a szememet...

Consbruch csöpp hujja, hogy meg nem neheztelt.

- Mi vagyok én? Besugó, kém vagy policáj? Kegyetlen, „keményrefőtt” kormányférfi vagyok, a milyen Hoher volt? Vagy talán Karaffa az eszményképem, a ki eperjesi emlékeitől megtévelyodott és mizererében halt meg?... Vagy papagály, a ki megtanul és kikotyog mindent, a mit másoktól hallott?

Forgách lehajolt a lova hátáról és minden ékesszólását összeszedte, hogy barátját kibékítse; de a titkos tanács titkára még sokáig zsörtölődött.

- Ha hasznodra nem lehetek, miért kívánnék ártani? Ellenségem vagy? Ki akarsz turni az állásomból? Neked szívesen átengedem... Tudom Isten, megöszül a dus szöghajad félesztendő mulva. A sárga irigység epeszt, hogy holnap a császárnénál ebédelsz, én meg csak az anyóka pompás főztjéből eszem? Vagy utamban vagy? Én szeretnék helyetted horvát bán lenni?

Az utolsó mondás elevenet ért. Forgách fölfortyant rá.

- Szeretne bán lenni a vörös ördög, vagy Pálffy, a mi egyre megy.

Consbruchot ez a fájdalmas fölszisszenés nem térítette ki utjából.

- Vagy féltékeny vagyok rád? Félttem tőled, szerencsésebb vetélytársamtól a kis Schellnét? Nahát, csalódom... Ki adtam az útját, kellő udvariassággal. A bucsuzás különben érzékeny volt... Ő sirt, én meg egy sor igazgyöngyöt potyogtattam az ölébe könyök helyett, a minék ő - gondolom - jobban megörült, mintha a zsebkendőmet telesirtam volna... A lovad tüzes dög. Ki nem állom tovább a toporzékolását. Még letapos. Megyek; de előbb megmondom, miért jöttem. Katonák nem sokat törődnek a spanyol etikettel, holott az udvar azzal kel és azzal

fekszik. Leirattam neked minden eszeveszett szertartást, a melynek az ebédnél valami hasznát látod. Ha egyetlenegy részecskéjét szigorúan be nem tartod, ebédre ugyan többé meg nem hívnak, arass bár a csatatéren száz győzedelmet s válaszszanak meg bár erdélyi fejedelemnek.

Tenyérnyi papirost tukmált rá, a melyre rizskásaszem nagyságu betűkkel minden tudnivaló rá volt írva.

- Bizony jó lesz... - hálálkodott Forgách. - Sok nagyeszü ember vágódott már hanyatt a Burgban, mert egy tánclépést elvétett.

- Mozdulat, lépés, még csak hagyján. Arra ügyelj, hogy mint a templomban, szakasztott olyan mély és alázatos legyen a térdhajtásod...

A gróf tekintete egyet villámlott.

- Magyar főúr vagyok. Senki sem volt mezitlábás koldulóbarát a nemzetségemből...

Consbruch e büszke szavakat elbocsátotta a füle mellett. Köszönt, kezefogott barátjával s mint valami fürge denevér, úgy elröpdösött valahová a kerek spanyol köpönyegében.

Forgách megsarkantyuzta a lovát. Nyolc órára a katonai gyakorlótéren volt találkozása. Az pedig messze volt, kívül az erődökön... Meg akarta nézni a Sereni gyalogosokat, mielőtt teljes hadilétszámban a Rajnához utrakelnek.

Mire visszajött, a köd fölszállt. Az éjszaka hideg volt; ellepte a dér reggelre a mezőt. S ez a dér, mintha ezüst szövetet teregettek volna ki, megcsillant a napfényben. Távolabb a bécsi hegyek kék vonala látszott.

Forgách észre sem vette, mikor a sorompót előtte fölnyitották. Szűk, girbe-görbe utcákon végig kocogva, elhaladt a halas és gyümölcsös kofák bódéi és sátrainál. Közel járt a belvároshoz, a mikor kiabáló, szitkozódó, kacagó, üvöltő csődület akasztotta meg utjában. Már megrántotta a kantárszárat, hogy a mellékutcába beforduljon, mikor ismerős hang ütötte meg fülét. Kedves leányhang, a Consbruch Kláráé.

Mit keres itt a lármás, veszekedő, röhögő tömeg kellő közepén?

Térdével megszorította lovát s a nélkül, hogy rájuk kiáltana, beletáncolt az utjában állókra, a népbe, a mely káromkodva, sikongva, egymás sarkára hágva tisztult el előtte. Egy elszánt fickó megragadta a lova zablóját, nyomban el is eresztette. Forgách végig vágott a képén a lovaglóvesszőjével.

- A császár kabátját viseli... F fiatal tábornok... Nézzétek az arany csótárját, a drágaköves nyergét; a vagyont érő fekete lovát. Ugy ül rajta, mintha odaszegezték volna. Gyönyörű szép ember; olyan piros a szája, mint az érett cseresznye; kurtára van nyirva a haja, bezzeg a lel kem nem visel ocsmány parókat. Ha sarju volnék és rendekben feküdnék előtte, akkor se forgatna jobban össze-vissza a vasvilla nézésével.

A gróf rá sem hederített a tömegből röpkedő megjegyzésekre. Fekete lova mind mélyebb ösvényt vágott az eleven emberfalban. Alig néhány sor kíváncsi fej választotta el a jelenet középpontjától.

Consbruch Klára volt a jelenet középpontja. Egyszerű sötét ruhában, a tűzfalhoz szorulva, farkasszemet nézett az utca szeméjével. Nem volt se ijedt, se sápadt. Nemcsak a képe, a nyaka is piros volt az izgatottságtól. A fülecskéje úgy viritott, mint a pipacs. Tiszta, fényes, szürke szemében elszántság villogott. Kezében egy letépett plakátot szorongatott. Látszott, hogy a falról azon frissiben szakította le.

Forgách leugrott lováról, a kantárszárat egy báméskodó hivataloszolganak a kezébe nyomta s könyökével félretaszigálva a ki utjában állott, elérte a leányt.

- Mi történik itt? - kiáltá s fenyegető tekintetét a tömegben végighordozta.

Tizen is válaszoltak egyszerre.

- A kisasszony az oka a zenebonának. Letépte a falragaszt. A falragasz az utcának szóló üzenet... Senkinek nincs joga letépni, a mig minden járókelő el nem olvasta...

- Szép üzenet - fakadt ki Klárka. - Guny és alávaló támadás a császár ellen. Gyönyörűséges, hü mákvirág-alattvalók azok, a kik olvasni szeretnék az ilyesmit.

Kisimitotta az összegyűrt, eltépett plakátot, a melyről Forgách bámulva olvasta:

„Leopoldo! sis Caesar et non Musicus, sis Caesar, aut non Jesuita!” (Lipót, légy császár és nem muzsikos, légy császár és nem jezsuita.)

- Hisz latinul van. Ki tud közületek latinul? Tartsa föl az ujját... Tehát senki... Ha ugy sem értetek belőle egy kukkot sem, mi értelme van a ribilliónak?

- Az igaz! - hagyták helyben az emberek, zavarukban egymásra pillantva.

- Nem igaz! - sivitotta valaki hátulról - mert a kapucinusok harangozója tud. Ha valamelyikünk elfut érte, az nekünk azon melegiben lefordítja.

- No, hiszen jól jártatok volna vele, - ijesztgette Forgách a tömeget. - Tudjátok-e, mi a falragasz tartalma? Felségsértés! Ki meri vállalni, hogy felségsértő iratot szivesen olvas? Lássuk, ki az a bátor dalia? Ugy lármáztok, mintha nem volna börtön, poroszló, kinzószerszám, meg akasztófa a felségsértők számára. Melyiteknek van szüksége ilyen kényelmes uri szállásra? Kinek kell jó szoros karperec? (Itt a két csuklóját egymáshoz téve mutatta a bilincset.) Hát deresre melyiteknek vásik a foga?... S melyitek kívánkozik olyan magasra, hogy szelek kerekedjenek táncra a halandó porhüvelyével?... A kinek kedve van rá, csak szóljon az eszemadta... Éppen erre tart az őrzár... Álljon elő, a ki - mint a likas mogyoróval, - annyit sem törődik a becses életével?

De bizony senki sem állt elő. Forgách furcsa biztatására, s még inkább az őrzár látára ugy elszéledt a tiszteletre méltó gyülekezet, mint pelyva a szélben.

Ketten maradtak. Forgách megragadta a Klárka kezét s mosolygott. A leány is önkénytelenül követte példáját. Csakhogy az ő mosolya, mint a hogy a földből kifelé igyekeznek a violák, belülről eredt, a szívből jött, mig a gróf annak örült, hogy nagy csávából szabadította ki a jó barátja hugocskáját.

- Csak semmi költői tulzás, semmi meghatottság Klárka! Remélem, nem tűnik föl hősi színben a föllépésem.

A leány a fejét rázta.

- Ne féljen, nem teszem meg életmentőmnek. Köszönöm, hogy pár pillanattal megelőzte az őrzárát. Igy valamivel hamarabb véget ért a szorongattatásom. Igaz, hogy ön nélkül is véget ért volna, mert a fátum és az őrzár már utban volt. Ám ha nem vetődik erre, s ha az őrzár másfelé veszi útját, akkor sem lett volna bántódásom... A csöcselék gyáva... A hogy volt bátorságom a falragaszt tiltakozásuk ellenére letépni, lett volna bátorságom azt összegyűrti és a szemük közé vágni...

A karcsu, gyöngye kis alak szinte magasabbnak tetszett, a hogy így beszélt.

- Mikor a gróf ur megjött, akkor már a tömegben volt pártom s voltak barátaim... Mert mint az áprilisi időjárás, oly változó a nép kedve... De azért nagyon megörültem, hogy megpillantottam... Most pedig mondok valamit, ha megigéri, hogy nem nevet ki érte. Sokat kinzott

Gáspár a római mitológiával. Marsot, a hadak istenét, soha sem tudtam elképzelni. Mióta a gróf urat lóháton láttam, azóta el tudom.

Forgách arcán a kielégített hiúság kérdése futott át, mintha a szája körül s a szeme gödrében pávatollal csiklandoznák. Tekintete végigsiklott a finom törékeny kis babaalakon s szeme - egy pillanatra csak - a római cirkusz azon fölnyitott ajtócskájához hasonlított, a melyen az éhes, nyugtalan, vérszomjas fenevadakat az aréna homokjára bocsátották.

A kis leány szügies lelke megrázkódott e különös tekintettől. Megbánta, a mit mondott és nagyon elkomolyodott...

Forgách nem tudta, mi megy végbe a kis leány lelkében. Érezte mégis, hogy más, hüvösebb régiókba kell terelni a beszélgetésüket.

- Jó napom van ma. Alig másfél órája a bátyjával is találkoztam.

Klárka egész valója tartózkodóbb lett.

- Mondta, hogy a gróf urhoz készül.

Hamvas, friss arcocskája újra mosolygott; de a szeme komoly maradt. Lassankint szükszavu lett, s mire közel jártak a bátyja lakásához, csöndesen, szinte megnémulva lépegetett Forgách oldalán... A gyönyörű szénfekete paripát a városi szolgáló jó borra való reményében kantárszáron utánuk vezette.

Klárka hallgatagsága Forgáchra is átragadt. Bármennyire szerette is a szép és fiatal nők társaságát, ezuttal esze másutt járt.

A holnapi ebéden. Hogy fog lefolyni? Kegyes lesz-e hozzá a császár?...

IX.

A császárné ebédjén.

A tábori élet fáradalmához szokott Forgách korán kelő volt. Ha reggelig tivornyázott is a barátaival, félhat órakor már télen-nyáron kilovagolt.

Ma azonban a szokottnál is korábban fölserkent. A mit se párbajnál, se szerelmi légyotton, se csaták tüzeiben nem érzett: izgatott volt, nyugtalan.

Mint a magyar király játszótársa, gyermekora óta az udvarnál nevelkedett. Az udvari élet levegőjéhez tehát hozzászokhatott. Izgatottsága nem is lámpaláztól eredt. Éppen mert járatos volt a Burg rejtelmeiben, azért tudta fölfogni meghívatása értékét.

Élete, a mely - mint a hegyi utak - eddig is könnyű, sőt merész emelkedéssel fölfelé vitt, a mai nappal fordulóponthoz ért. Ettől fogva már nyilegyenesen visz föl a nagyravágyás és férfidicsvágy hó- és jégrégiójába. Oda, a hol megfagy a szív, a hol a völgyek kedves növényvilága meg nem él; de messzire ellát a szem és sok minden terül el az ember lábánál.

Két szál tövig leégett viaszgyertya füstölt a szobában, annak fényénél nézegette, forgatta a meghívót.

Igen, ő volt az, Forgách Simon gróf, a ki hivatalos a császárné asztalához.

A császárné ebédei kedvesek és fesztelenek. De abban, hogy kit szabad meghívni, a spanyol etikett ez ebédeknel is kérlelhetetlenül megvonta merev korlátait. Még miniszter sem ebédelhetett a császárnénál, ha nem volt egyuttal kardinális. Már pedig Forgách a miniszterségtől is távol állott, nem hogy a piros bibornoki kalaptól.

Rejtélyllyel volt dolga, megfejthetetlen titokkal. Akárhogy törte a fejét, nem jött a nyitjára.

Az öltözködésnél hasznát vette a Klárrika írott utmutatásának. A katonák egyenruhája nem udvarképes, kivéve a huszáruniformist. Hogy annak miért kegyelmeztek meg, élő lélek annak nem tudná a magyarázatát.

Az utmutatás szövegét figyelmesen olvasva, Forgách uram rájött, hogy bár ne kegyelmeztek volna meg annak sem. Mert micsoda maskarát csinált a szertartásmester a festői nyalka honi viseletből! Derékon felül - tehát a süvegét, a sujtással kihányt dolmányát, a panyókára vetett mentéjét - meghagyták udvarképesnek. Ellenben derékon alul térdnadrágot, selyempcipőt parancsoltak rá.

Áldotta is magában még az apja lelkét is az elmés németnek, a ki ezt így szerencsésen kifundálta. Eszébe jutottak a görög rege centaurjai, a derékig emberforma, a derékon alul lóforma szörnyetegek.

Ő bizony bolondot nem üz magából. Százszor inkább a kamarási ruháját veszi föl.

Ezuttal a császár nem kiozta fájós térdét a puszta kövön; beérte a puha bársonytérdeplővel. Templomi zene sem volt a gyász miatt.

Mikor mise után a menet szép sorjában visszatért, egyikük sem sejtette, hogy ma még (és sokkal ijedtebb arccal) felcihelődnek s a kápolnába mennek mindannyian...

Az ég beborult. Nehéz, fekete felhők szaladoztak rajta. Olyik felhő rőt színű volt, mintha tűz égne benne; mások sápadtak, ólmosak, szinte fehérek; valóságos jégbattériák. Némelyiknek mintha füst szakadna az oldalából.

A fölzavart, vésztojósló égbolt visszfénye ráesik a földre. Utcák, házak, ablakok, maga a fényes menet, komorabbakká válnak a rembrandti világításban.

Éles szél sivit. Megbolygatja a kalapok structollát. Fölborzolja a csipkét. Emelgeti a nehéz spanyol köpönyeget. Megcibálja a hölgyek haját. Megtépázza fátyolát. S mint a kinek tanult mestersége, végigsimogatja hideg ujjával a titokban viselt vékony, francia fehér selyemharisnyákat.

A grandezza nem engedte, hogy Lipót az idővel törődjék; de az udvarhölgyek ruháikat féltve, lopva föl-föltekintgettek.

Egy-két kövér esőcseppen kívül egyéb baj nem történt. A menet, a melyet visszafelé a császár - mint páva a farkát - hosszan maga után huzott, baj nélkül beért a lépcsőházba.

Az enyhe, szinte tavaszias levegő nyomasztólag nehezedett Forgáchra. Nemcsak azért, mert András-napkor teljesen szokatlan; de azért is, mert előtte való nap dércsipe veszekedett hideg idő járta.

Lipóton is meglátszott az erős légköri hatás. Halvány, rosszkedvű, a rendesnél is fáradtabb volt. Allonge-parókáját a szél ugyancsak megtáncoltatta...

Jóval hat óra előtt lépett be a császárné előszobájába.

Az előszobában a császárné udvarmestere fogadta. Az szépen elmagyarázta neki, hogy ki lesz a jobboldali, ki lesz a baloldali szomszédja. A jobboldali: hölgy, Aviron báróné. Fiatal és szép. Csodálatos melódiák rejtőznek benne, mint a flórenci hegedűben. De - természetesen - csak művészkézbe való.

- Hát ezt mi lelte? - tünődött Forgách. - Reklámot csinál a szomszédnőnek.

Kíváncsiságát azonban az udvarmesteri óda fölkelte. Ekként kitanítatván, hogy jobbról, balról kik lesznek a szomszédai, sovány, vereshaju, szeplős lakáj vette gondjai alá.

- Jöjjön, excellencia!

A vörös fickó mindenütt előtte ment, a fogadó szoba ajtajáig. Forgách még egy futó pillantást vetett a tükörbe, teljesen rendben van-e az öltözéke?

A lakáj biztatta:

- Nézegesse csak magát bátran, excellencia. Van időnk. Ráérünk... S ő is mustrálta a gondjára bizott gavallért, a kinek egész mivoltából régen kiolvasta, hogy (mint a legtöbb magyar ember) le engedi a gyapját nyirni, ha tud bánni vele.

Szeme a Forgách tászlijába szurt gyémánttűn akadt meg. Nem is volt csoda. Lizának, a kit a kis déltiroli faluban otthon hagyott s a ki szivszakadva várja, a míg egy kis vagyonra tesz szert a legmagasabb szolgálatban, nincs tüzesebb, tisztább, ragyogóbb szeme, mint ezek a kövek...

- Excellencia, udvari gyász van. Engedje figyelmeztetnem, hogy ékszer viselni nem szabad. Még maga a császár sem visel... Így ni... Nálam biztos helyen lesz... Megkapja ebéd után...

Mikor ezt mondta „így ni”, hosszú ujjaival ügyesen és könnyedén kivette a tűt, a hogy suhanc kertészlegény korában kihuzgálta földjéből a fiatal zöld hagymát.

Forgáchot mulattatta ez a szemtelenség.

- Az ám. A gyászról megfeledkeztem. Tartsd meg e csekélységet, gyöngyömadta, ha már úgy is a kezedbe fogtad.

A lakáj csak elhült. Tiltakozni akart, hogy őt egy csiribiri kamarás tegezni merje, de a hanyagul odadobott fejedelmi ajándék százszorososan lenyomta boszuságát. Csak azt ne mondta volna az ajándék tetejébe az idegen ur, hogy „ha már a kezedbe fogtad...” Ez a megjegyzés átjárta a szívét, mint a kés. A viaszgyertyák fényében villámló gyémántok látása azonban enyhítette fájdalmát s a haragos feleletet, a mely már a száján volt, mélabus szemrehányássá változtatta.

- Excellenciád gavallér. Hanem az udvari lakájok állásáról - úgy látom - téves fogalma van. Grófok és bárók is akadnak közöttünk, tudja meg, excellencia.

Ki akarta nyitni az ajtót, de Forgách nem engedte. Olyan kedvében volt, a mikor az ember szeretne mindenkivel barátságban és békében élni... De meg csipkelődő volt a természete.

- Locatelliről tudom, hogy gróf és a főszakácsról tudom, hogy báró. Igazi báró. Még ön előtt is nyitva van az ut. Nem kétlem, hogy egy kis szerencsével eléri a hét- vagy kilencágu koronát... Nézze, a csuklómon is aranylánc fityeg, tehát ékszer. Igazán boszantó. Az udvari gyászra való tekintettel, úgy-e, megszabadít tőle? Ne tűnődjék, gyors elhatározások embere. Sülyeszse el egy-kettőre. Sohse szerénykedjék... S most, a radnai szüzre, nincs több ékszer rajtam. Egy amulett a nyakamon, pirulva sugom meg, az ingem alatt. Hogy vegyem le onnan? Oh! Jérum, úgy-e nem lehet? De vigasztalódjék, tiz birodalmi tallért sem ér, oly vékonyka a lánc. Ha odaadnám, akkor sem telnék sok öröme benne. Hát inkább csiklandozza föl álmából szunnyadó nagylelkűségét... Mondjon le róla... Jó?... És most - nyissa ki az ajtót.

A császárné ebédlőjében száz viaszgyertya égett. Ragyogott is minden zege-zuga. Csupa fehérség benne minden. Fehér a menyezet, kristályüvegből való a csillár, fehér a kandalló, fehérek az ajtók. A nehéz ezüst virágtartók telistele jácinttal, szegfűvel, violával, gardéniával; csupa fehér virággal.

Mint a frissen esett hó, oly fehérek az udvarhölgyek is, a kik a válogatott kis számu vendégeket maguk szolgálják ki. Gróf-, báró- és hercegkisasszonyok hordják körül a tálakat és töltögetik meg a poharakat. Nem csoda, ha Forgách a hetedik égben képzelte magát, gyönyörűségecses hurik között.

Ebben a fehér teremben, fehér asztal körül, sötét spanyol ruhában öltözött urak és hölgyek ülnek. Az asztal közepén a császár és a császárné egymás mellett; a császártól balra a menyé, a császárné balján a trónörökös. A pápai nunciuson, Mansfelden, meg Liechtensteinen és a császárné udvartartásának tagjain kívül csak Salm herceg és Forgách voltak ott. Mind a kettő József bizalmasa és játszótársa.

Udvari cselédnek se hire, se hamva. Lehet, hogy ott sűrögtek-forogtak a spanyolfal mögött és sorfalat állottak az ebédlőtől le a konyháig, de látni nem lehetett őket. A mely körülmény végtelenül bizalmasá, meleggé és bájossá tette a lakomát.

Mintha ebben a langyos, virágillattól terhes üvegházi levegőben egy kicsit Lipót is fölengedett volna, a császárnéval s a menyével barátságosan és sokat beszélt. Az ételekhez azonban hozzá sem nyult és a szokottnál is kevesebbet ivott.

Forgách a szomszédnőjét mulattatta, de nagy óvatossággal. Ugyszólván az ajkak mozgásából, az arcjátékból értették meg egymást, ő felségeik jelenlétében oly halkán társaloghattak.

Fácánsültet hordtak körül s a kedves fehér Hébéék montferati bort töltöttek hozzá, a császárné kedves italát.

József fölkel, meghajtotta magát a császár előtt s poharát pár szóval egészségére üritette. Mindenki fölállott, még a hölgyek is, Lipótot, a háziasszonyt és a menyét kivéve. Lipót föltett kalappal hallgatta meg a fiát és mikor szavait bevégezte, a fejével bólintott. Ez volt a válasza s a köszönete.

Hogy ő felsége a helyett, hogy a parókás fejét megbiccentette volna, a fejével barátságosan bólintott, az időjósok ezt kedvező jelnek vették. S mind, a kik ott voltak, verőfényes szép napokat jósoltak a kibékülésből.

A kibékülésből? Forgáchnak nem volt ideje e szó értelmét latolgatni. Aviron báróné odasugta neki:

- Meg van pecsételve a békelakoma.

Forgách egy hajtásra kiitta a poharát. Mindjárt tele is töltötték. Parányi kéz, könyökig meztelen kar villanását látta, veszedelmes közelségben a fejéhez s erős pézsmailatot érzett... Valódi kinszenvedés, hogy nem volt szabad hátrafordulnia. Minden vére a fejébe szaladt. Bánatában a szomszédnőjéhez fordult:

- Békelakomáról beszél, báróné s megjegyzéseket hallok a békekötésről. Hát volt háboru is? Kik között?

Aviron báróné fürkészte, nem üz-e belőle bolondot ez az ember? Nem tudna semmit, vagy csak tetteti magát?

- Mintha nem tudná! Ezentul egyetlen Habsburg császár sem fogja életében királylyá koronáztatni a fiát. A mi jó öreg császárunk is megbánta már.

Ha nem ülne ily fényes társaságban Forgách uram, ősi magyar szokás szerint megvakarta volna a fejét, ez a felelet olyan zavarba hozta.

Eszébe jutott sok minden: József elhuzódása az atya környezetétől, egy-egy kiszalasztott éles megjegyzése; elégedetlensége az ügyek vitelével.

Lipót tekintete, mely hidegen és büszkén kóválygott a társaságban, véletlenségből éppen most rá szegeződött. Ez kihozta sodrából. Tüzesen védelmezte Józsefet. Nincs szófogadóbb, engedelmesebb fiu nála; előre fázik az uralkodás gondjától, nemhogy siettetné.

Aviron báróné gunyosan rápiritott:

- Könnyű védelmezni a leendő császárt... Védelmezze inkább az elhagyottakat és a szegényeket. S a mi fő, ne tüzeljen úgy. Sokat elnéznek ugyan ő felségeik a magyar urak... hogy is mondjam csak? vérmérsékletének, de mindent még sem... Menjen egyszer végig júniusban az erdőszélen... A letaposott kakukfű illata érzik mindenfelé. A kakukfűtől tanulja el, hogy kell e körben nem elmondani, nem is elsuttogni, hanem észrevétlenül „kilehelni” a szavakat...

Forgách orrát megszurta a leckéztető hang.

- Nehéz tudomány. Félek, hogy soha sem tanulom meg. A kakukfű arra szolgál, hogy a templomok lépcsőjét és az utcákat behintse vele. Nem nekem való mesterség. Velem ugyan senki utját be nem hintik. Letapostatni pedig magam nem engedem. Még a legtakarosabb női lábacsoktól sem.

Tüntetőleg a másik szomszédjához fordult és tudomást sem vett a bárónéról.

Hanem az nem hagyott neki békét.

- Sohase titkolódzék. Nálam is jobban tudja, hogy a császár és fia között nem volt rendben minden; sőt komoly viszály kitörésétől tartott az udvar. Emlékezzék csak Rudolf és Mátyás viszályára. Nem első eset volna a Habsburgok történetében... Szóval, Lipót szükségét érezte, hogy kibéküljön az utódjával. A lakoma után eltűnik a félreértés, mint a tavalyi hó. S önök ketten Salm herceggel, statiszták voltak a mai kibékülési szindarabnál.

Forgách abbahagyta a balszomszédja mulattatását.

- Statisztát méltóztatott mondani?... Mindig elevenbe talál, - azzal ujólag neki esett a másik szomszédjának, a vipera nyelvű Avironnét hadd egye a méreg.

Bizony nem ette. Kedélyesen alkalmatlankodott Forgáchnak tovább.

- A francia háborúnak lesz egy jó oldala. A francia nemesség szinevirágával verekedvén, önökre is ráragad talán valami az ő finom lovagiasságukból.

Forgách egy darab ananászszal bajlódott.

- Bizony ránk férne - mondta hidegen.

A báróné vállat vont.

- Miért vonogatja úgy a vállát, „fehér karu Hére asszony” - idézte Homéroszból. - Olyan haszontalanság, a mit mondok?

A montferati bor izlett; mint hogy a báróné nem felelt, újra lehajtott egy pohárkával vigasztalásul. Az udvarhölgy ismét teletöltötte. Ezuttal a karja nem ért hozzá véletlenül. Csak a fiatalsága, szépsége, lehajló, nyulánk alakjának veszedelmes közelsége csapta meg Forgáchot, forró nápolyi szél módjára. A bájos töltőgető tudniilik nápolyi volt, szenvedélyes olasz típus.

A „fehérkaru Hére asszony” ezuttal észrevette a játékot.

- A császárné ide pillantott. Szedje össze magát, kedves jó uram. Ne gondolja, hogy mert a felséges asszony ájtatos, csak azt látja meg, mikor az oltár gyertyáit egyenkint meggyújtogatják... Meglátja ő azt is, ha szép és öntelt férfiak szemében kigyulladnak a sátán gyertyácskái... Ha valamit észrevesz, a donna haját lenyirják és őt magát bedugják a kolostorba... Ön pedig majd csak a jövőendő császárnétól fog kapni meghívókat... Hanem én aligha leszek akkor a szomszédja...

Forgách udvariasan sajnálkozott; kérdezte, mi az, a mi őt esetleg megfoszthatná a bárónő társaságától?

Avironné nyíltan felelt:

- Az uramat József nem szenvedheti... Tudja, az udvar élete ilyenkor érdekes. A régi kegyencsek érzik, hogy nem sok idő múlva új kertben más fákra süt a nap. Átvágyakoznak hát oda. Megkísérik átérteszteni a gyökerüket. Csak hogy az új kert gazdája nem szívesen látja vállalkozásukat. Azok a fák a kedvencei, a melyeket a maga kezével ültetett.

Forgách szórakozottan hallgatta. A kellemes hangját élvezte, nem a beszédét. S mikor a bárónő azt hitte, hogy fölvitte a szomszédját a hegyre s megmutatta neki az eljövendő hatalom minden tartományát, akkor azon kapta rajta, hogy izzó szemét a fehér nyakáról, a fiatal válláról le nem veszi.

Hiuságának ez a győzelem is hizelgett; de arca fagyos, komoly maradt. Egyetlen kacér pillantás a szigorú császárné jelenlétében alááshatta volna a jóhírét. Vigyázni kellett.

- Azokhoz a fiatal, szőke barbárokhoz hasonló ön, a kiket Róma hatalma teljében vendégül látott... A fórum, a szenátus, a légiók fölvonulása, a hatalom látása hidegen hagyta őket. A szép római asszonyokért sóvárogtak egyedül...

- Bizony én... a császároknál mindig jobban szolgálnám a császárnékat. Hiába, a véremben van... Az a kérdés, mit kapok a bárónétól a mai nap emlékére?

- Az a kérdés, mit ad?

Forgách újra leküldött egy pohár bort.

- Belzebubra, a mit csak kíván.

- Miért Belzebubra? A toronyszobán kívül, a hová az új korszakot az ön becses személyében ma beengedték, e lángszinű köpenyében járó uraság a palotából száműzve van. Áldozza föl tehát, a mire a legbüszkébb - az aranyszőke bajuszát.

- Szerelmi zálogul?

- Hogy is ne? Németes érzése zálogául! A császár asztalt bont. Keresztet vet magára. Vessen ön is... mint buzgó katolikus.

- Ezt is tudja?... Jól összeszedte hát az életrajzi adataimat.

- Tudja miért? A grófot szemeltem ki kertésznek...

- A virágoskert kertészének? Állok elébe.

- Csitt... Nem a magaménak; ön fogja Lipót császár egyik kedves fáját - az uramat - átültetni a József császár új kertjébe... Jó?...

S most már, mert pfalzi Eleonóra kifelé indult és így nem láthatta, oly tüzes pillantást vetett Forgáchra, hogy a kis kiszolgáló udvarhölgy kiejtette kezéből a vékonynyaku malváziait mérgében és ijedtében. Még utoljára azzal akart kedveskedni a vendégének. Olasz leány, olasz borral.

- A karját - mondá a báróné. - Apropos! Járatos az udvari szokások utvesztőjében? Tudja-e, hogy a mit a mai ebédre készítetttem, e ruhának az árát önnek kell kifizetni?

Forgách tudta ezt jól, de nem így tudta. Klárka megírta az utasításában, sőt piros tintával alá is húzta, hozzá bigygyesztvén: a maskara-bálokban.

- Szeretném - szólt udvariasan - ha a gyönyörű ruhácskára egyik uradalmam rámenne... Csak hogy úgy tudom, ez a kedves szokás csak az udvari álarcosbálokra szól. Kizárólag a maszköltözetekre.

A kis bárónő nevetett.

- Azt hiszi, mások nélkül is nem mindig maszkban jár itt minden ember?

... Az előszobában a vörös lakáj várta Forgáchot. Gondosan, szinte gyöngéden adta rá a köpönyegét, a miben nem kis része volt, hogy a mig odabent ebédeltek, elszalajtott egy zsidó ékszerészhez, a ki másfélezer forintot adott a gyémántos melltüjeért.

- Jól mulatott excellencia? A kis bárónővel lehet. Helyre egy asszony. Kár, hogy Szepire vetette ki a hálóját...

Arcjátékkal mondta el a többbit. Szemöldökét lehuzta, szemével hunyoritva vágott egyet, száját tréfásan összecsucsorította.

- Szepi? Ki az? Kiről beszél? - riasztott rá türelmetlenül Forgách, a ki szabadulni akart.

- A mi Szepinkről, természetesen. A kedves, jó Szepelről. Hát kiről másról? A trónörökös... ő fenségéről... - tette hozzá alázatosan, mikor észrevette, mily tulipánvörös lesz a gróf arca a méregtől.

A zivatar lehütötte a levegőt. A felhők elvonultak. Vékony párafátyol lebegett a háztetőkön. Az utcákon állott a víz. Az ablakokból gyertyafény és mécsesek világa csillogott.

Forgách félig-meddig becsücscsintett.

Nemcsak az erős boroktól csípett be, hanem a szép nők mosolyától, kacérkodásától, a mai nap sikerétől.

Képelete az eljövendő események nagy területét száguldozta be. - Ragyogó jövő vár rá, ha I. József trónra jut.

Ekként elmélkedvén, ballagott hazafelé, midőn a Burg tövében ismerős házikó állította meg: a Klárikáék háza. Minden ablaka sötét. Vajjon alszik-e?

- Mit szólna hozzá, ha egy kis muzsikával megtisztelném? Akár csak otthon, szép Magyarországon...

De honnan vegyen muzsikust? Eső az volt. Bőven hullott a késői istenáldás, de muzsikus nem potyogott le egy szál sem a felhőkből.

A mig így tünődnek, öt sötét alak settenkedett a fal mentében.

- Gyanusak a szenteim - monologizált Forgách. - Valamit rejtegetnek a köpönyegük alatt. De mit?

Azok, a mikor meglátták, meglapultak egy kapu aljában. Forgách egyenesen feljűk tartott.

- Mi járatban vagytok? Kik vagytok héj? Kinek az ezüstjét szorongatjátok oly nagy szeretettel a hónapok alatt?

- Nem lopott ezüst az - szepegett egyikük átkozott rossz németiséggel - hanem kisbűgő, cselló, meg klarinét. Cseh muzsikuskok volnánk. Egy kis korcsmában a méltóságos udvari komornyik urak mulatnak, azok küldtek értünk.

- Nem fujnátok el nekem is egy nótát?

- Miért ne, jó pénzért? De hol?

- Itt.

Megmutatta a Consbruch házikóját. A cseh elképedt.

- Micsoda? Itt? A Burg közelében? Mindjárt bevinne az őrség. Tetszik tudni, udvari gyász van. Máskor egész Bécs zeng-bong a muzikaszótól s most hallgat, mint a néma kutya.

- Néma kutya? Na, ennél szebb hasonlatot is találhatnál. Tíz aranyért csak megteszitek? Fényes, új aranyak, ma kaptam a császártól.

A kísértés, valljuk meg, nagy volt. Tíz arany tengersok pénz. Ha jön az őrség, elszelelnek. Lehet, hogy nem is jön. S végtére, ha hurokra kerülnek, ez a bőkezű nagyúr, a ki magától a császártól szedi föl a salláriumot, majd csak kiszabadítja valahogy őket.

Forgách észrevette, hogy a kőfal inog, mindjárt bedől. Kivette az aranyait s szeliden megcsörrentette.

Az aranyak e lágy zenéje a muzsikusokat megvadította. Forgách intésére elszántan odaállottak a Consbruchék ablaka alá. S valami érzelmős német dalba fogtak. Hanem a szemük úgy járt jobbra-balra, mint a szövőszékben a motolla. Azt lesték, mikor fordul be a rettegett fegyveres erő, a ki őket beviszi.

Klárka ablaka sötét maradt. A széleskedvű Forgách a német muzsikához magyar dalt dudolt.

„Ki tanyája ez a nyárfás?
Be sem hallik a kurjantás.
Vagy alusznak, vagy nem hallják,
Vagy hallani nem akarják...”

Mintha csak hívták volna, csakugyan jött az őrség. De nem a nyimnyám polgárőrség, annak a Burg tájékán nincs keresni valója, hanem az udvari zsandárok őrzárata. Mindegyiknek lámpás volt akasztva az alabárdjára. A kis fénypontok ide-oda röpködtek, mint Szentjános-bogarak nyáron az erdőben.

A muzsikusok szétzavart tücsökhad módjára szétugráltak, Forgách meg kihuzta a kamarási koszperdjét.

Az őrzárát vezetője rávilágított Forgáchra. Az aranykulcsát látva, tisztességtudóan figyelmeztette.

- Az udvari gyász még nem telt le.

- Én idegen vagyok, nem tartozom tudni. Mi közöm hozzá? Hol az eltiltó rendelet? Írásban akarom látni, a ki lelke van... Különben is nótát, meg csókot félbeszakítani istentelenség...

A koszperdjével ott piszkált az őrzető orra közelében.

Az még csak meg se mozdította az alabárdját. Nagy hidegvérrel válaszolt.

- Nem szeretném a kamarás urat bekísérni. Látom, ragyogó kedvében van... Kérem a fogpiszkálóját...

- Majd ha fagy...

Bizony megesett volna, hogy Forgách Simon grófot, ő felsége altábornokát, győri parancsnokot, Borsod vármegye örökös főispánját megrohanják, kardját a kezéből kiverik, sőt - uram bocsáss - csendzavarásért bekísérik Bécsnek városában, ha az egyik vitéz, a ki a svájci udvar följáróját őrizte az este, meg nem rángatja az őrmester kabátja ujját.

- Őrmester uram, bakot ne löjjünk. Ez az ur ma vendége volt a császárnénak.

A mire a derék őrmester majd hanyattesett ijedtében. Azt sem mondta befellegzett, ugy el-
eblábolt a dárdásaival...

X. Egy ballet.

- Anyóka készülj - biztatgatta Consbruch Gáspár a hugát - el ne késsünk valahogy.

Kláríka már készen volt. Tetőtől-talpig halvány lilába öltözött. Kalapja, cipője, öve, napernyője, keztyűje és az elmaradhatatlan ridikülje csupa lilaság.

- Hát a rózsáid?

- Nem tüzöm föl.

- Kár értük, nem sajnálsz?

- A rózsákat, vagy a ki küldte?

- Azt is, a ki küldte, mert derék, jó fiú; de a rózsákat is. Elhervadnak.

- Sohse sajnáld egyiket sem. A rózsákat friss vízbe tettem, a hőségben, porban a keblemen hamarabb elfonnyadnának. Rosenbergnek meg jobb, ha nem bolondítom. Nem szeretem és soha sem fogom szeretni.

A finom, törékeny babaalak olyan határozottan mondta, hogy Consbruch szomorúan lehorgasztotta a fejét.

Anyóka föltámasztotta a bátyja fejét, hogy szemébe nézhessen.

- Kis csunya bátyám, miért akarod minden áron, hogy férjhez menjek?

Consbruch sóhajtott. Az utóbbi időben sokszor meghányták-vetették ezt a kérdést. Kláríka, mióta nem láttuk, eladó lány sorba jutott; de hasztalan próbálkoztak meg vele a legények. Mihelyt szerelmi vallomással állottak elő, rögtön kiadta az utjukat. Sok, sűrű sóhajlásuk még csak egy elszabadult hajfürtöcskéjét sem ingatta meg, nem hogy őt magát.

Hogy egyre-másra adogatta a kosarat, arról igazán nem tehetett. Senkit sem biztatott, senkit sem bátorított, inkább kitért az udvarlóknak, sem hogy csalogatta, édesgette volna őket. De hát az akácfa virága sem csalogatja a méheket, mégis eltalálnak hozzá messze földről.

Két év óta kicsit megnyult, megsűrődött. Az arca halványabb lett, a szemei nagyobbak, ragyogóbbak. Nyugodtabb, csöndesebb, zárkózottabb lón egész valója. A régi gondos, figyelmes kis gazdasszony volt ugyan még most is, de hangos vigsága nem vetette föl már a házat.

Uralkodott magán, tudta, hogy a bátyja ügyel rá. Mindenki elől el akarta rejteni, hogy szerelmi bánata van. Holott, nincs az a színészi képesség és nincs az a sűrű fátyol, a mi azt eltakarhatná.

A találkozás után, mikor Forgách kiszabadította a csöcselék kezéből, harmadnapra megtudta, hogy a magyar gróf házas ember. Ez mennykőcsapás volt; de külömb annál, a mely az aranygyapjasok ebédjekor a Burgba beütött. Az csak a selyemkárpitot perzselte pár helyen össze; ez megégette a szívet, egész életét.

A háboru kitört, Forgách a Rajnához ment, nem találkoztak többé. Bátyja, a ki sokáig nem vett észre semmit, híreket hozott róla. Az ő hőse ott is győzelmeket aratott. Asszonyi híreket is hallott félfüllel Consbruch, párbajról és irgalmatlan dőzsölésekről, hanem azokat szépen magának tartogatta. Miért rontaná a legkedvesebb barátja jó hírét? És miért oktatna ki egy ártatlan, harmatlelkű leányt az élet csufságaira?

Később, mikor Kláríka végzetes szerelmének a titkára rájött, keservesen megbánta ebbeli mulasztását. Már akkor minden rosszat elmondott róla, hogy kiverje a huga fejéből. Hanem csak úgy járt vele, mint a kertész a szőlőkaróval. Minél nagyobbakat üt a fejére, annál

mélyebben furódik a földbe s annál keményebben áll. Minden gyalázó szava, ártó szándéka hátrafelé sült el. Egyszer Klárika világosan megmondta:

- Hát csak nagy gonosztévő az a Forgách? Lehet! Bár egy kicsit későn jössz rá. Hanem, ha hetvenhét gonosz lakik is a lelkében, nem adnám a kisujját száz erényes Rosenbergért...

Consbruch Gáspár elképedt. Rosenberg gróf a kedvence volt. Ugy nézett a hugára, mintha nem ismerné. Hogy anyóka így megvaduljon, azt soha sem hitte volna.

Az idő nagy orvos. Begyógyít minden szívsebet. Két év óta nem találkozott már Forgách Klárikával s még évek mulhatnak el, míg hazakerül. A spanyol örökösödési viszály hosszúnak ígérkezik. Hátha a gróf elesik ily hosszú idő alatt? Ellövik a fél lába szárát s akkor nem ül többé oly délcegen a lovon. Valami jótékony mocsárláz úgy elsárgítja és elhervasztja, hogy a tulajdon édesanyja sem ismer rá. Vagy megszökik valami szenvedélyes spanyol táncosnővel.

Consbruch reménykedése szerint mindez még megtörténhetik.

A Burggal szemközt magas, rengeteg faházat építettek. Az volt a szinpad. Nézőtér, páholyok: a Burg ablakai.

Az udvar a császárné lakosztályából nézte végig a nagyszerű látványosságot. Hogy még jobban hasonlítanak a páholyokhoz, bíbor- és arany szövésű szőnyegek függtek az ablakokból. A császári pár feje fölé baldakint feszítettek.

Consbruchék kis hijja, hogy el nem késtek. Annyi idejük volt csak, hogy lélekszakadva fölsiettek a számukra kijelölt ablakba.

Rosenberg gróf várta őket. Magas, sovány, fekete férfi. Az arca szép, de ideges s korai barázdák voltak rajta. Sárga rózsákat tartott a kezében.

- Odakinálom magának - suttogta mély meghajlással - a féltékenységet. Engem már halálra gyötör ez az indulat. Minél hidegebb hozzám, annál féltékenyebb vagyok. Mert bizonyára van valaki, a kinek kedvéért eltaszit magától.

Klára tréfával igyekezett elütni a dolgot.

- Kedves gróf, maga önhitt. El sem tudja képzelni, hogy leány, ha csak valakinek le nem kötötte a szívét, ellenállhasson önnek.

Rosenberg a fejét rázta.

- Engem nem vezet tévutra. Hónapok óta a vadászkutya kitartásával keresem a szerencsés vetélytársam nyomát. Ha megtalálom...

Szeme vadul forgott, szép arca eltorzult, keze, a melyet könnyedén a kardja markolatán tartott, reszketett fölindulásában.

Klára bátyja tekintetét kereste, hogy ott találjon menedéket; de Gáspár a szinpadra nézett. Biborpiros hajón, fehér ruhában, ezüst kürtösen jött a Hír. Az evezősök török rabszolgáknak voltak öltözve. A hajónak nemcsak a teste, de a vitorlája is mind piros volt, mintha velencei alkonyat lángolna rajta. A Hír üdvözlőbeszédet tartott a császárnéhez, miközben a hajó belsejéből halk, olasz muzsika hallatszott. Consbruch egész lelkével odafigyelt. Klára és Rosenberg akár polkát táncolhattak tőle.

A leány leült, ruháját eligazgatta és ő is a szinpadra nézett. Rosenberg felkönyökölt a szék karfájára, úgy suttogott a fülébe kegyetlen dolgokat.

- Ha tudnám, hogy ki a szive királya, fele annyit szenvednék. Az ellenség éles szemével vizsgálnám arca minden vonását. Mi az, a miben tőlem különbözik? Fürkészném a lelkét: a maga leigázására, mily rendkívüli képességei vannak? Mert lelket csak a lélek tulajdonságai-

val lehet fogva tartani. Nem nő, csak nőnemű teremtmény, a kinek csinos férfiarc egymagában elég.

Klára intett, hogy már elég volt a beszédből.

- Jaj de szép!

Ez a fölkiáltás a ballet első részének szólt. Négy lovascsapat jött a négy elemet jelképezve.

Elöl lovagolt ezüstben és kékben a vizet jelentő csapat.

- Schultzbach! No, ennek a kedvéért aligha hagyta volna otthon a virágaimat - sugta Rosenberg gunyosan, Neptunt jól szemügyre véve. - Takaros kis pupja van.

- Inkább a hátán, mint a lelkén viseljen pupot - jegyezte meg Klárka csipősen.

Azután a föld csapatja jött. Ruhájuk fakó, mint az őszi szántás és zöld, mint a kizsengült vetés. Utánok elefántok húztak egy óriás kordét. A kordé csodaszép kertté volt varázsolva. A Hesperidák aranyalmája mosolygott ki a lombok közül. Madarak énekeltek, források csobogtak s tisztán hallatszott a bogarak zümmögése.

Az egyik elefánt hátán égszínkép toronyban énekes ült. Tüzes spanyol románcot énekelt a római királyné tiszteletére.

- Ah, a lantos! - kötődött Rosenberg. - Elég csinos a lárvája. - A hangja is tűrhető; de ez az ábrázat és ez a reszkető nyivákolás az én kis Kláram fejét aligha csavarta el...

Klára nem szólt, csak elbujt a kiterjesztett legyezője mögé.

Jöttek a levegő-vitézek, a szivárvány színeiben pompáztak. Maga a levegő szelleme egy sárkánykigyó hátán ügetett. Harminc griffmadár szájában égő fáklyát tartott. A kocsfi fölött szédítő magasan szivárvány; rajta egy citerás gubbasztott, félve, hogy fölborul és kár esik a becses testi épségében. Olasz dalokat pengetett, énekelt is hozzá.

Rosenberg a kezével legyint.

- Ez sem „ő”. Ha tetszett volna valaha Klárikának, most kiábrándulna belőle, fogadom. Teve hátán nem ülhetne gyámoltalanabban csimpánz, mint a - beismerem - nyaktörő iven, e gyász-vitéz...

Klári erre sem válaszolt.

- A tüzlovagok! - hangzik mindenfelől s az utcán ácsorgó tömeg szíve szerint csodálkozik.

Vörösruhás lovagok poroszkálnak be a színhelyre. Kezükből ezüstkalapács. Olyanok, mintha égő ház fényében fürödtek volna meg. A szekérről lángnyelvek csapkodnak az égig, de még csak meg sem pörkölvén, vígan kuksol a tűzben egy hatalmas salamander. A salamander nyitott szájából sisseregő rakéták, vonagló tüzikigyók, szétpukkanó görögtüzek és csillaghulláshoz hasonló szikraesők szabadulnak ki. Jött az Etna is. Bár hányt a lávát és a hamut, Vulkán feketesárga köpönyegben hidegvérrel ült a nyílásán. Harminc félszemű óriás zárta be a tüzek csapatját. Másfélfontos ezüstpörölyt pörgettek izmos markukban.

Klárka tapsolt, Rosenberg megint csak odafétközött a rózsás fülecskéjéhez.

- Vulkán úgy ül, mintha szepegne, bár a bicegést jól utánozza. Ha lebukik, a valóságban is sánta lesz... Nem, nem ő az, a ki Klárka körül rosszban sántikál. Hát a félszemű kiklopsok? Sajnálni valók, hogy két szem helyett csak egygyel láthatják a kedves képecskéjét...

Klárka hátrafordult. A legyezője gyorsabban mozgott. Látszott rajta, hogy untatja is és boszantja is a sok beszéd.

- Hát maga hány szemmel néz rám, Rosenberg? Százzal, ugy-e és mind a száz szemén sárga szemüveget visel?... Féltékenységgel pedig ne gyötörje magát... Oktalanság féltetni valakit, a ki nem a mienk és nem is lesz az soha... Értette, Rosenberg? Soha! Soha!... És most nézzük a balletet. Ez engem jobban érdekel a maga beszédénél.

Összecsukta a legyezőjét, közelebb huzódott bátyjához. A ki finom, hamvas arccsókájára pillantott, nem olvasta volna le róla, hogy e percben szenvedélytől elvakult, dühös udvarlója alatt teljesen elvágta a fát.

Felhők lepték el a szinpadot.

- Most már a szinpadon sem látok, felhők vannak ott is - hallatszott Rosenberg megjegyzése, a ki halványan összeráncolt homlokkal, ajkát harapdálva ült a leány háta mögött.

- Hát még hol nem látsz? - szólt közbe Consbruch; de a feleletet meg sem várva, odaadással váltott titkos jeleket egy takaros, feketeszemű alezredesnével, a ki rezedaszinü ruhában volt és rezedaillatot árasztott. Az udvari titkár elhittette magával, hogy az ő kedvéért öltözött így és ez a szín az epedés színe. Már pedig az epedés olyan, mint a szomjuság, egy ideig türi, de azután eloltja az ember.

- Elég világosan beszéltem, - fordult halkán Klára Rosenberghez s maga mégis felhőket lát. Mit nem lát s nem tud még, ha szabad kérdeznem? Jobb lesz, ha a szinpadra ügyel, a felhő lássa, ott is eloszlott...

Csakugyan eloszlott. Óriás aranygömb gurult lassan a szinpadra, a szinpad közepe táján hirtelen kettévált. Az örökkévalóság temploma látszott. Tizenöt ragyogó öltözetű lovag, tizenöt Habsburg császár alakja lovagolt lassan a templom tündöklő iveri alá. A hadi dicsőség diadalszekere követte őket, rajta Lipótnak, a tizenhatodik császárnak a szobra. A diadalszekérhez tatár, indus és szerecsen rabszolgák voltak láncolva.

Tapsvihar tört ki lent a tömegben. Kendőlobogtatás és nagy brávózás felelt rá az ablakokból. Éktelen rivalgás zugott alá a háztetőkről, csatornákról, szobrok és kutak párkányáról, kéményekről, a melyek feketéllettek a kíváncsi és vállalkozó emberek sokaságától. Szájról-szájra járt, hogy most jön a ballet csattanója. A császár már régóta nem ült lóra, helyette József mutatja meg magát lóháton a népnek.

Felhő ereszkedett le ismét a szinpadon; ezuttal gyöngéd, tavaszi áttetsző felhő, a milyennek alakjában Jupiter Io-t hóditotta meg. Valami előérzettől hajtva, Klári úgy kihajolt, hogy szinte kiesett az ablakból. Szemét a szinpadról egy pillanatra le nem vette.

Rosenberg keserű volt, mint a vad torma.

- Nincs Bécsnek olyan fiatal gavallérja, a kinek az arcán, mint bogár a gyümölcsön, végig ne mászott volna már a dühös, irigy, gyűlölködő, féltékeny pillantásom; de az igazit még soha meg nem találtam. Ha megkapom az urfit, Isten legyen irgalmas a csinos halandó porhüvelyének.

Klárának minden vére a szívébe szaladt. Onnan az arcára ült ki. Egész valója föllázadt a nyers fenyegetésre. Szürke szép szeme villámlott.

- Ne fenyegetőzzék, jó Rosenberg... Inkább imádkozzék, nehogy valahol találkozzanak...

A felhőből angyalok éneke hallatszott. Hat főúr vágtatott ki ezüstcsipkés, gyémántgombos fehér kabátban. Kezükből ezüst íjj. Utánuk József lovagolt nemes apródok rajától körülvéve. Ő is ugyanoly ruhában volt, mint a hat lovag, csak a csipkéje volt értékesebb s a sisakján arany korona fénylett.

Hat hófehér lótól vont diadalszekéren válogatott szép hangú énekesek ültek. A római királyné előtt megállottak és gyönyörű, lágy, epedő dalba kezdtek.

Klára nem látott, nem hallott semmit. A hat hattyulovag közül a legdélcegebben Forgáchra ismert. Szép homlokát még jobban megbarnította a hadviselés fáradalma. Soványabb volt az arca; az alakja - valószínűleg a németes ruha tette - karcsubb, magasabb.

- Nini Forgách - kiáltá Consbruch vigyázatlan örömmel s ugyancsak integetett a daliának, megfélekezve minden ellenséges indulatáról. Ha valaki szemébe mondta volna, hogy még csak egy órával is mily rosszakarója volt, bünbánólag verte volna a mellét.

Klára hátradőlt székében, szive hevesen dobogott, a lélekzete elállott, a szemét lehunyta, remegve, hogy mire kinyitja, nem tűnik-e el az álmkép?

Forgách volt testestől-lelkestől. Merész vidám szeme, mint valami aranyos darázs, egyik szép női arcra a másikra szállt. S az igazat megvallva, nem kereste köztük a szegény kis leányt, a kiról a nagy és izgató események sodrában talán el is feledkezett.

Hanem megismerni megismerte. Ezüstsisakját levéve, oly lovagias hódolattal köszönt neki, hogy mindenki odanézett.

- Ah, a zsvány! - nyögte Rosenberg tuláradó keservében, látva, mily hatással van Klárára a magyar főúr váratlan megjelenése. Ő hát az, a kit hiába kerestem eddig s a kit a beomlott sirokból is kiástam volna? Ő a szerelmesem titka? Nagyon szép legény; híres és gazdag... párbajhős... A leendő császár bizalmasa. Csak egy hátránya van: házias ember... Az ő szerelme olyan, mint a lopott ékszer: egyetlen leány sem viselheti fényes nappal, mert hirbehozza magát... Átkozott!

Klára mindebből semmit sem tudott. Sóhajtás szakadt föl a szivéből. A szeme tele lett könnyel. A szájacskája sirt is, nevetett is egyszerre. Napsütött tavaszi hullámok ragadták tova. S ő lehunyt szemmel, boldogságtól szédülő fejjel rábizta teljesen magát a hullámokra... Csak vigyék... vigyék...

XI.

A dolhai győző keservei.

Károlyi Sándor báró szatmári főispán junius végével Bécsbe érkezett. Dolhánál álmában meglepett és szétugrasztott egy maroknyi pórhadat, a mely kuruc-hadnak nevezte magát. Másfélszáz kuruc hagyta fogát a csatateren. Őt zászló és husz fogoly esett a kezébe.

Károlyinak eszeágában sem volt, hogy fölmenjen Bécsbe kérkedni a csiribiri győzelmével, de Nigrelli, a kassai parancsnok biztatta, menjen föl és nyissa föl az udvar szemét, a mely nem látja, mily veszedelmes felhők jönnek a Beszkidek felől.

Junius 21-én, meleg nyári napon érkezett Károlyi a bécsi kapu elé. Anyagi viszonyai nem voltak a legrózsásabbak. Atyja üres erszényt, sőt tetemes adósságot hagyott rá. Pár esztendei kemény munkával, úgy a hogy, rendbe szedte a birtokait, de jövedelem még vékonyan csurrant. Nem igen telt volna fényes bevonulásra.

Lett volna különben bármily vagyonos, Bécsben nem igen fitogtatná. Egyszerű erkölcsű, takarékos főúr létére a hiúságos pompát nem szerette; de meg okos, erős koponyájú ember volt. Tudta jól, a németek étvágyát nem kell ingerelni. Nádasdyt s valamennyi társát, a kit felségsértés büneért lefejeztek, rengeteg vagyonuk adta a hóhér kezére. Hogy roppant birtokuk a fiskusra szálljon s hogy Magyarországon ne keletkezessenek hatalmas vagyonok, a

melyek erőforrásai és táplálói lehetnének a nemzeti függetlenség érzésének: azért kellett szegény gazdagoknak meghalniuk.

Hintója nem volt valami ujmódi, de hat szép török ló volt elébe fogva. Néhány nyalka tiszavidéki hajdu szegődött a kíséretéhez. Várnagya hozta külön szekéren, begöngyölgetve a zászlókat. Az utca népe nem tudta, miféle szerzet. S ha tudta volna is, új csapásoknak kellett jönni, hogy az elhalványult kuruc név és az elfelejtett kuruc zászló újra fölrázza őket lomha közönyösségükből.

Egy éjszakát töltött Galgócon, Forgách Simonnal, a kit a Rajnától a Rákóczi-mozgalmak hírére hazahívtak. Hanem mire lóhalálában hazaért, kiesett a fejükből, mi szándékban vannak vele. Nem törődött vele senki, totaliter ott felejtették részben galgóci, részben gácsi kastélyban.

A nagyeszü Károlyi föltette magában, ha már Bécsben jár, nyitva tartja mind a két szemét. Nemcsak azt nézi meg, a mit önként mutogatnak, hanem meglátja azt is, a mit idegenek elől gondosan rejtegetnek. Ha már a végzet úgy akarta, hogy hazája sorsán itt vessék el a kockákat, ki akarta tanulni kívül-belül.

Előbb végigjárta a befolyásos magyar urakat.

Kollonics azt hajtogatta: koldussá kell tenni Magyarországot, mert nem birnak a tüzes csikóval, ha zabbal tartják.

Pálffy Miklós, a koronaőr, a jószágaiért jajgatott.

- Fölperzselik valamennyi birtokomat.

Mattyasovszky, a kancellár, a ki tótos akcentussal beszélt, kicsinyelte a veszélyt.

- No bizony! Rakóczi fog kikötni hatalmas Habsburg-hazzal? Fogja rövidebbet huzni, irásban adom ki, méltóságos baróm, kedves barátom... Mi jut eszibe Francikanak? Kőrösbogarka kis alatt, nagy szaga van nekinek, még is... Elhiszem, kurucok is fognak kelemetlenek leni... Leopoldus Magnus befogja az orat - s vige... Akarmicsoda erős szaga van kőrösfabogarkanak, - jönnek hideg iccakak s felfordulnak szeginykik egytül-egyig...

Az ékes magyarság s ez a rövidlátás gyors menekülésre készítette Károlyit a magyar kancellária épületéből.

Koháry István, a bányai végek másodkapitánya még kurtábban felelt.

- Katonaember vagyok, kedves öcsémuram, nem is konyitok a politikához... Azt az egyet látom: sok az adó, keserves a katonabeszállásolás, s protestáns véreinket üldözik. Ebből ménkü nagy bajok lesznek. De én azt már, hála Isten, nem érem meg... Szedem a sátorfámat s elköltözöm az árnyékvilágból. Már meg is rendeltem a koporsómat. Meg is hívom a temetésemre kedves öcsémuramat. Ugy-e, eljön?

A jezsuiták házához is bekopogtatott. A házfőnök, Hevenessi, magyar eredetű, de Vocabella, a császár gyóntatója irányította a rend politikáját.

Vocabella szívesen fogadta, de az ajtaját nem zárta be kulccsal, mint mikor Bucelini meglátogatta.

Az volt a baj: ő a világpolitika nagy sakktábláján játszott, a melynek hatalmas figurái közt - nézete szerint - Magyarország csak szerény „paraszt”-számba ment. Fölkel-e Rákóczi vagy nyugton marad; csatlakoznak-e hozzá sokan, vagy kevesedmagával fog bele a kalandjába; megverik-e a kurucok a császári tábornokokat, vagy ők futamodnak meg: mindez az események számtani eredményén semmit sem változtat. Apró kellemetlenséget és boszuságot szerezhetnek a császárnak, de felül nem kerekedhetnek. Az osztrák háznak nagyobb a

históriai fajsulya. E ház tovább kibirja mindenkinél és mindent kibir. Jobban mondva: mindent és mindenkit kibőjtől... Hozzá, közmondásos a szerencséje. Azért mondta XIV. Lajos: „Lipóttól nem félek; de félek a buta szerencsésétől...”

E mondásnál azután mindketten nevettek. Vocabella a rend magyarországi házairól tudakozódott. A nyájokról, gulyákról, ménesekről, szőlőkről, szóval a jövedelmekről, no meg melleleg az iskolákról is, mintha ő azt nem jobban tudná mindenkinél.

- A magyar ügyeknek nincs kocsisa Bécsben - így foglalta össze lótása-futása eredményét Károlyi. - Senki sem ül a bakon. A lovak szabadjára vannak hagyva. Menjenek Isten hírével, a míg föl nem borítják a kast. Hát felborítják.

Majd talán német uraméknál több szerencséje lesz! Hanem azokhoz volt csak nehéz bejutni! Kalapos, tászlis, csattos cipős, koszperdes nagy jó uramékhoz.

Mindenekelőtt Mansfeldnél kilincsel. A „méregkeverő” három nap várakoztatta meg egymásután. Első nap kiüzent, hagyja nála a zászlókat. Uj ezredet kell küldeni a Rajnához, az őt nagyon elfoglalja.

Második nap két óra hosszáig elácsorogtatta, és egy mellékajton azután elsuttant a hivatalából. A császár hivatta... világosította föl Károlyit a titkár. Mentegetőzni elfelejtett.

Harmadik nap végre magas színe elé engedte a magyar bárót.

Beszélni nem igen hagyta s ha Károlyi mégis szóhoz jutott, szórakozottan másfelé tekintgetett. A legyek sztratégiai vonulását nézte a fehér falon.

Rákóczit leharamiavezérezte, kisütvén, hogy a magyarok különben is a legrosszabb katonák, mert engedetlenek s a legrosszabb tisztek, mert tudatlanok. Végül tréfásan kérdezte, igazán csatában szerezte-e a zászlókat Károlyi? Mert a rossz nyelvek úgy beszélnek, hogy a zászlók I. Rákóczi Ferenc zászlói s hogy lomtárból és nem a harc mezejéről valók. Notabene ő nem hiszi.

Károlyi szerette volna a süvegét a képébe vágni; de türtőztette magát. Vasakaratu férfi volt s elhatározta, most végigjárja Bécsben - okulás kedvéért - a magyar emberek kálváriáját. Fáradhatatlanul kilincsel tovább. Sőt éjszakánkat emlékiratot irt a császárhoz s a miniszterekhez s azt több példányban lemásolta.

Bucelini szívesen látta. Sajnálta, hogy belekeveredett a Rákóczi pörébe, de vele állása parancsolt.

Különben ő is követett el egy csinos kis baklövést. Az ő tapasztalata szerint - magyarázta hévvel - a magyaroknak két fajtája van. Az egyik, a melyik a lázadásokat csinálja. S megél dicsőségből. A másik, a melyik a lázadókat följelenti, ez megél azok konfiskált vagyonából. Csak olyan magyarokat nem ismer, a kik a Habsburgokhoz igazán és érdek nélkül ragaszkodnának. Fatális, de való.

Károlyi csendes humorral kérdezte, hogy őt magát a gróf melyik osztályba sorolja? A lázadókéba-e, vagy a följelentőkébe?

A kis szürke gróf nem jött zavarba.

- Korai volna az ítéletmondás. A báró ur életrajza még nincs megírva. Sok meglepő fejezet számára van hely benne...

Mikor Károlyi az emlékiratot előhuzta dolmánya alól, Bucelini megköszönte s belétekintett.

- Igérem, hogy elolvasom. Nagy gyakorlatom van ebben. Néhány ezer ily világboldogító emlékirat fordult már meg a kezemen. Higyje el, a kabóca ha egyet ugrik, több az, mint száz okos irkafirka. Mert a kabóca ugrása cselekvés. S cselekedetéből épül föl a világ rendje.

Ezt a mondást Károlyi az elméjébe véste. És járta végig türelmesen, de mindjobban összegyűlő keserőséggel a magyar hazafiak kinszenvedésének kálváriáját.

Elülhetett egymaga a fogadóban; senki meg nem hívta, senki nem mulattatta. A gőgös osztrák katonák és politikusok háza zárva maradt a dolhai győző előtt. Koháry tisztelte meg egy sovány ebéddel. Akkor is a koporsójáról, meg a temetéséről való vig elmélkedéssel szórakoztatta szeretett öccseurát.

Tapogatózott, nem juthatna-e el a magyar királyhoz? Fölvilágosították, hogy József még az apjánál is szigorubban ragaszkodik a spanyol etikethez. Nála az ember a grófnál kezdődik. Még külföldi követ sem juthat be a szobájába, ha lovag vagy báró.

Károlyi nagyot nyelt s gondolt is valamit hozzá; de azt nem kötötte senki orrára. A nyájas fölvilágosítást azonban szépen megköszönte.

A Burg rideg épület volt abban az időben. Károlyi inkább kolostornak gondolta, a melyben barátok laknak, mint a leghatalmasabb uralkodócsalád palotájának.

Homlokzata komor, keskeny, - homlokról lévén szó, mondhatjuk úgy is - gondbaborult. Lépcsői szűkek, sötétek. Lépcsőházában se világosság, se arany, se márványnak enyhe ragyogása. Mintha a művészet szépségét, bájos és könnyed formáit szántszándékkal száműzték volna innen. A szobák alacsonyok, némelyiknek fából van a mestergerendája.

Sokkal később, egy szép, vidámlelkü, napfényhez szokott nőnek kellett jönni (Mária Teréziának), hogy rosszul érezze magát az ősrégi Burg vastag, borongós falai között s fényes fejedelmi palotát ragaszson a mogorva spanyol zárdához.

Károlyi kihallgatást kért a császártól, hogy a dolhai zászlókat legfelsőbb helyen bemutathassa. Ment, hogy magát előjegyeztesse.

Az előszobában csak elbáméskodott, hogy a császár apródai és testőrei - mint akármelyik kaszárnyában a katonák - festett fapadon ülnek.

Puritán lévén, nem ütközött meg ez egyszerűsége.

Hetekig várta, hogy a sor reája kerüljön, a mi különben a spanyol feszeség fénykorában, nálánál nagyobb urakkal, német választófejedelmekkel is megesett. Ott lopta a napot az előszobában, a hol még leülni sem volt szabad. Beszélgetett a szolgálattelvő kamarással, nagyokat ásitott, tenyerével még azt is rejtegette.

A harmadik, ha nem a negyedik héten Forgách is fölkerült Gácsról. Magyar érzése föllázadt, mikor Károlyi elmondta neki kilincselése történetét.

Legelőször is ráment a főudvarmesteri hivatalra. Föllépésének meg lett a foganatja. Károlyit értesítették, hogy másnap délután a szokott időben fogadni fogja ő felsége, a mely alkalommal az elvett zászlókat is kegyesen megtekinti.

Délután hat órakor Forgách elkísérte barátját a kihallgatásra. A szatmári főispán fényes magyar diszben volt, marcona hajduk vitték a kibontott kuruc zászlókat előtte.

Előbb egy idegen herceg járult a császár elé. Rövid ideig volt bent. Azután két spanyol szerzetes következett.

Végre hét óra tájban Károlyira került a sor. Forgách meglepődve látta, hogy egy szikrát sem izgatott. Minthogy hajdu uraimék udvarképessége fölötte kétes vala, testőrök vitték a dolhai zászlókat Lipót elé.

Belépésekor Károlyi háromszor mélyen meghajolt és féltérdére ereszkedett.

Lipót szokása szerint íróasztalához támaszkodott. A gyertyákat még nem gyújtották meg; s bár nyári alkonyat volt, a sötét függönyök félhomályba burkoltak mindent.

Ebben a jótékony félhomályban Károlyi nem vette mindjárt észre, hogy a császár mennyire megöregedett. Az elmúlt két esztendő nehéz gondja bizony megviselte.

Lipót nem lépett előre s Károlyi nem mozdulhatott helyéből. Minden éberségét és lélekjelenlétét össze kellett szedni, hogy a császár szavaiból egy hangot se veszítsen el.

- Szép, hogy följöttél - kezdte fáradt, halk hangon a császár. - Ezeket a zászlókat vetted el Rákóczitól?

- Nem Rákóczitól, felség, egyik vezérétől.

Forgách egy dologra elfelejtette kioktatni Károlyit. Helyre ne igazítsa a császár egyetlen szavát sem. Udvari fogalmak szerint ez nagy illetlenség. Hagyjon rá mindent.

De ha barátja nem figyelmeztette is, az emberismerő Károlyi rögtön észrevette szavai kellemetlen hatását.

Lipót hallgatott. A zászlókra rá sem nézett rossz kedvében. Kínos másodpercek teltek el. Károlyi sokszor mondta később: élete leghosszabb pillanatai. Végre Lipót boszusága elmúlt.

- Sokan voltak abban a csatában az ellenség részéről?

- Néhány százan, felség!

- Hány esett el közülök?

- A felét levágtuk.

- Foglyot is ejtettetek?

- Husz megadta magát.

- Remélem, vallani fognak. Mire való a karó és a kinpad? Jó viszonyban élsz a parancsnokaimmal?

- Megbecsüljük egymást, felséges uram.

- Jól teszed... Éljetek jól velök, leghübb szolgálóimmal ti, a kik hivek maradtatok Házaamhoz.

Lipót az ablakra tekintett, azután le a földre, a lábai elé. Keze az íróasztalon megmozdult.

- Rád is volt egy kis panasz...

Károlyi válaszolni akart. A császár kézintéssel elhallgattatta.

- Mindent tudok. Jól tudom, lázadó nem volt még a nemzetségemben.

- Ezután sem lesz, felség!

- Szép... Nigrelli csak jót irt rólad a Bellicumnak... Okos, öreg tábornok... Te is annak tartod?...

- Annak tartom, felség.

- Egy hibája van, hamar „tüzet” kiált. Meg kellett most is mosnom a fejét. Rákóczi beütésekor nagy lármát csapott - semmiért...

Károlyi később megbánta, hogy minden udvari etikettet félretéve, azt nem mondta: „nem semmiért, felség! Csak néhány ház gyuladt meg, de szélviharban... Sok minden leég, ha nem vigyázunk.”

Hiba volt, hogy nem mondta, hogy hallgatott, mikor beszélni kellett volna.

Lipóton meglátszott, hogy eljutott végső határáig a társalkodó művészetének. Tudta, hogy még mondani kell valamit, de fáradtságába került rá visszaemlékezni, hogy mi az. Nagynehezen eszébe jutott.

- Az irásodat Bucelininek adtam. Tanácsosaim a javaslataidat tanulmányozni fogják... Nos, szép, hogy eljöttél... Biztosítlak kegyelmemről...

A dolhai győző annak rendje és módja szerint el volt bocsátva.

Nehogy valahogy megmutassa a császárnak a háta közepét, vigyázva hátrált kifelé az ajtón. Gyermekkorában sokat rákászott. Akkoriban nevetett hátrafelé menésükön és nem találta a természet bölcs intézkedésének. Most belátta: az volt. A rákok a tökéletes udvaroncok tanító-mesterei.

...Odakint Forgách örvendett honfitársa sikerének.

- Teljes nyolc percig voltál bent. Gratulálok! Hanem ideje volt, hogy túladtál a zászlóidon. A dolog tudniillik nincs minden humoros színezet nélkül.

XII.

Mikor a némák is megszólalnak.

A reggelinél alig ismert rá Károlyi Forgáchra, oly nagy változáson esett át.

- Mi ütött hozzád? Hová tetted a nyalka bajuszodat?

Forgách restelkedve rejtette el az arcát a „Frankfurti Relációk” mögé.

- A legszebb szőke bajusz volt a földtekén.

- Miért vágattad le, ha siratod?

- Mondhatnám: sima pofával jobban tetszem egy szép asszonynak; és elhinnéd. De úgy mondom el, a hogy igaz: kiáltó bizonyágát akartam adni a németes érzéseimnek.

Károlyi meg nem állhatta, hogy meg ne csipdesse a csupasz ábrázatáért.

- Van is neked arra szükséged. Császári tábornoknak? A trónörökös játszótársának? Az udvar neveltjének? Jó bornak nem kell cégér.

Forgách letette az ujságot.

- Az már szent igaz... A bajuszkát finom papirosba göngyölve, elküldtem a feleségemnek... Máskülönbent azt hinné, szétosztottam a frajtlák között és harminchárom ábrándos bécsi hölgy viseli a medalionjában.

- Bolond vagy! Miért éppen harminchárom?

- Mert annyi éves vagyok. Hát még mit veszel észre rajtam?

Nem kellett nagyító üveggel keresni Forgáchon a gyökeres átváltozását.

Magyar ruha helyett háromszögletű kalapot, nagy fehér nyakkendőt, elől nyitott, hosszú, gombos kabátot, fehér nadrágot, térdig érő lovaglósizmát, csillagos rákötött sarkantyut viselt.

- Talán maskarabál készül nyárban? - kérdezte gunyosan Károlyi.

Forgách a fejét rázta.

- Ki tudja, mire lesz jó? - vetette oda könnyedén. - Ez most az uri passzióm... Hanem alkalmatlan időben vedlettem át. Olyan színe van, mintha Rákóczi vereségének hírére tagadnám meg magyar voltomat. Pedig nem természetem...

Károlyi fölugrott ültéből.

- Megverték Rákóczit?

Forgách kurtán felelgetett.

- Cudarul.

- Hol?

- Munkácsnál! Montecuccoli ment rá a dragonyosaival. Maga is majd hogy kézre nem került. Egérutat vett mégis a szőlők között.

- Hátha csak vakhir?

- Hivatalos jelentés jött, tábori futár hozta... Nagy örömben vannak az udvarnál. Bucelinitől jövek. Azt üzeni, szerencsés ember vagy. Ha ma viszed a császár elé a zászlódat, mikor már Montecuccoli győzelmi jelentése a kezében van, talán be sem eresztenek.

- Mert mindig kedvesebb, ha német győz, mintha magyar, még ha a saját véreit tiporja is.

Forgách helyeslőleg bólintott.

- Más hireim is vannak. A kurucok száma nőttön nő... Nincs megye, a hol ne volnának legalább négyszázan... Nigrelli beteg. Schlicket nevezték ki helyette főparancsnoknak. Sereget gyűjtene Szegeden, ha volna kiből.

- Szóval, áradnak a vizek. Nigrelli megírta. Azt mondták rá, rémlátó. A Bellicum le is hordta, a mibe belebetegedett.

Forgách még nem volt kész a hireivel.

- Az emlékiratod dolgában határoztak. Bucelinitől tudom.

- Ez új dolog. Tegnap még a felség azt mondta, tanulmányozzák. Apróra mondd el, a mit erről tudsz. Ez a kérdés jobban érdekel, mint sem gondolnád. Mert őszinte vallomással tartozom neked, ez már a második emlékiratom. Az elsőt elverték a port.

- Légy nyugodt, ezen is elverik. Mondd el sorjában, a miket kívántál, én majd - szabadon Bucelini nyomán - közlöm veled a haditanács bölcs határozatát.

- Javasoltam, szállítsák le a közterheket.

- A haditanács azt feleli: erre most nem érnek rá.

- Javasoltam, ne nyomorítsák meg a népet a rengeteg német katonaság beszállásolásával!

- Felelik: szabad ég alatt csak nem hálhat a katona. Fölesznek mindent? Hogyne: fiatalok és jó a gyomruk. Üldözik a leányokat és az asszonyokat? Mi van abban? Nem tettek szüzességi fogadalmat. S ha tennének is, nehéz volna megtartani.

Károlyi cifrát káromkodott.

- Elmés válaszok... A haditanács komolyságához illők. Tanácsoltam: szervezzenek magyar nemzeti haderőt a felkelők ellen.

Forgách sietett megnyugtatni:

- Beleegyeztek. A felsőmegyékben Gombos Istvánt, az alsókban Koháry Istvánt bizták meg a toborzással és szervezéssel.

- Ki az a Gombos István? Azután Koháry? Hiszen a koporsóját gyalultatja.

- Ugy illett volna, hogy az eszméd keresztülvitelét te rád bizzák. De egy nagy baj van, a miért a haditanács téged alkalmatlannak ítelt: értesz hozzá, komám!

Ezen azután mind a ketten jóízűt nevettek. Károlyi belepillantott az irásába.

- Kértem, kimélgék a dolhai foglyokat.

- Rendelik: hogy szigoruan meg kell büntetni őket. S mert a te foglyaid: a szatmári német kommandánsnak kell átengedned az ágrólszakadtakat.

A szatmári főispán haragra gyuladt.

- Már csak megtartom őket s fölöttük magam itélkezem. A Bellicum meg parancsolhat a kapufélfának.

Károlyi összehajtogatta az irását és elzárta az utazóládájába. Javaslataira kosarat kapott.

Akár mehet is haza. A magyar gazda felséges egykedvűséggel viselkedett, a kinek akárhogy fáj is a szive, egy vonása sem rándul meg, ha vetését elveri a jég.

- Igy is jól van - mondta hidegen - s a következő percben másról beszélgetett.

A Forgách inasa belépett s az ura füléhez hajolva, pár szót sugott.

- Meg akarsz ismerkedni egy érdekes emberrel? Az udvar egyik házi zsidaja. Eszes, ügyes, és mindenről jól van tájékozva.

- Ide vele! - kiáltotta Károlyi nagy tüzzel. - Ha benfentes, akkor az én emberem.

Bachrach szép szál ember volt. Kopaszodó fején, mint a rabbinusok, kis, kerek bársonysipkát viselt. Fekete körszakál nőtte be a halvány, olajbarna ábrázatát. Hajlott orra a szája felé kíváncsított. Csak fél szeme volt, a másikat kivették; de abban a félszemben több erő, eszeség és lélek lakott, mint más száz ember szemében.

Forgách bemutatta a két férfit egymásnak. A zsidó bársonybugyogóban és sarkig érő selyemkaftánban járt, kezében fekete bársonysüvegét szorongatta, a melyet prém szegett körül, mint valami szőrös papmacska hernyó. Figyelmesen nézte a Károlyi nyílt, okos, erélyes arcát.

- Hatalmas Isten! A báró urat nem szeretném versenytársamnak, hanem üzlettársamnak annál inkább. Tudom, hogy vitéz katona; hogyne tudnám? A dolhai csetepatéről is hallottam. Arról is értesültem, hogy otthon főispán és hogy pompásan elkormányozza a megyéjét. De mi az, katonai talantum? Mansfeld is annak tartja magát. A báró ur több, mint politikus és sokkal több, mint hadvezér: született számoló... Sas szeme és horgas orra van.

Forgách lenyomta Bachrachot egy öblös bőrszékbe.

- Ha nekem a szemem közé vágná, hogy beleártom magam a mesterségébe, biz Isten ki ráznám a hosszú kántusából. A főispán ur büszke rá, ha tiszteletbeli zsidócskának tartja.

Bachrach kiütött szemén fekete kötelék volt, mely félelmessé tette ravasz, tulérett arcát.

- A báró urat én már hazaküldeném. A dolhai győzőkre nagy szükség van otthon. Tudják, mi a legnagyobb ujság, a mit még Mansfeld sem tud?... Kállót a kurucok bevették. A német őrség a tisztekkel együtt hozzájuk szegődött. Egy esztendeje nem kaptak zsoldot. Odamentek, a hol kapnak.

Károlyi gyanakodott, hogy a bankár most bolonddá tartja, de Forgách elhitte egy szóra. Ismerte, kivel van dolga.

- Császári tisztek átszegődtek? Babám, ez nagy eset.

Bachrach simogatta a sapkája prémjét.

- Nem is olyan nagy eset! Jönnek még cifrábbak is. Tudom, mind a ketten hivek a császárhoz s vérükkel is megváltanák bajából ő felségét. Nos, két ilyen lojális ur előtt mondom, csehül állunk... Nincs pénz; de egy megveszekedett fityingünk sincsen és nem tudunk magunkon segíteni e pillanatban. Salaburg új adói?... Salaburg pénzügyi tervei? Hova is tette ő felsége a szemét? Hogy bízhatta rá a mi nyomoruságos pénzügyeinket egy oly urra, a kinek piros tiroli alma képe van, a kinek a küzdelem nélkül való kényelmes élet ugyancsak megnövesztette a tokácskáját? Nehéz időkben jobban bizom a penészes arcú, nyugtalan lelkű, karvaly természetű pénzügyminiszterekben. Nem a tudomány, nem az elmélet a fő, hanem a pénzszerzés ősi ösztöne. Az, a mi megvan a karvalyokban és megvan bennünk zsidókban. Mindent elszedünk másoktól, a mit csak elbirunk...

Károlyi erősen figyelt, Bachrach belemelegedett.

- Nincs pénzünk. Ha százezer forinttal valami világraszóló dolgot lehetne művelni: a föld alól sem tudnók előteremteni. A spanyol örökösödési háború még hagyján; az angol és a hollandus pénzeszsák, ha látják, hogy több kettőnél, majd csak kisegítenek. Hanem hogy birunk Magyarországgal? Rákóczi ellen nem kapunk egyetlen angol garast sem! Ő meg kap a francia követ útján sokat... Én mondom, Bachrach Jeremiás - tengersokat... Az egy hatalmas ifjú ur!

Forgách a fogát szivta.

- Ej, a pénzszüke nem tart örökké. Majd kilábol ebből is a császár.

Bachrach most már visszafelé simogatta a sapkája prémjét, a mitől az még borzasabb lett.

- A pénzszüke nem tart örökké? Az élet sem tart örökké. Semmi sem tart örökké, - bölcsen tudom; de a háború talán örökké tart? Azt bizony pénz nélkül hamar befejezik. S kinek a hátrányára? Mit? A kinek pénze van, folytathatja, a meddig tetszik.

Károlyi elgondolkozott. Ilyenkor a bajusza szálaait tépázta ellenségesen. Egy-két szál rendesen az ujjai közt maradt. Hanem megjegyzést nem tett. Csak szedte magába az udvari zsidó észrevételeit.

Forgách, a ki a pénzzel - talán mert mindig volt neki bőviben - keveset törődött, tréfás bécsi kuplét dalolt a pénzről:

„Wer Geld hat, der kann Forellen essen,
Wer keines hat, der muss Hering fressen.
Wer Geld hat, der ist Schnepfen-d..ck,
Wer keins hat, der lasst den Schnepfen weg.
Wer Geld hat, der kann sich Mädél halten;
Wer keins hat, der bleibt bei Seinem Alten...”

Bachrach oda volt a gyönyörüségtől, hogy a bécsi söntések gyanus szellemességét ily előkelő ur hozza forgalomba. Károlyi boszus volt érte. Vette a kalapját, hogy bucsuzzék; de Bachrach megfogta a dolmánya gombjánál.

- Azért nem kell megszaladni; egy kis bolondos kuplé nem eszi ám meg az embert... Miért sietne a báró ur? Nincs itt már semmi dolga... Vagy van?...

- Eltalálta: nincs. Mindent a legjobban elvégeztem - felelte Károlyi, nem nyomhatva el egy gunyos mosolyt.

Bachrach félszeme megvillant.

- Vigasztalódjék, báró ur, a bécsi bürókban még soha semmit sem intéztek el. Meghagyják rothadni fáján a legszebb cseresznyét, csakhogy leszedni ne kelljen. A leszedéstől fáznak egyedül... Ha a rigók leeszik: jó; ha letöri ágastól a szél: hát ki tehet róla; ha megrothad vagy összeaszik: hát hiszen az a sorsa. Csak arra az egyre van gondjuk: valahogy le ne szedjék a cseresznyét a maga idejében. Ez az ősi hagyományok megcsufolása volna... S most megyek utamra. Hatalmas Isten, mennyi a dolgom! Négy nap óta futkosok, hogy a fővezérnek, Eugén hercegnek néhány ezer forintocskát hajszoljak föl, mert a mig meg nem szerzem, nem tud a táborba elutazni. Nem kapok sehol... Már Forgách urra is gondoltam...

- Van is nekem pénzem! A mi volt, azt elkártyáztam...

Bachrach félbeszakította.

- Kérem, kérem... ne kompromittálja a gróf ur magát ily szigorú ur előtt... hogy a festett dámákat is kedveli, nemcsak a festett képüeket? A fővezér ráér a csatatérré utazni, ő nélküle ugy sem verekednek. Adió! gróf ur, báró urnak legalázatosabb szolgája vagyok...

Félszeme még egyszer fürkészve tekintett hol Forgáchra, hol Károlyira, mintha némán tudakolná: nincs-e szükségük az erszényére? A fekete kötelék szinte félelmissé változtatta halvány, nyugtalan arcát.

Mikor elment, Károlyi sokáig nem szólt. Tünődött és gondolatait rendezte.

Forgách ezüsfoglalatu tükrében nézegette a letarolt bajusza helyét.

- Meglátogatom Aviron bárónét. Elhittetem vele, a kedvéért borotváltattam simára az arcom - két évi gondolkozási idő után. Hadd legyen valami édes hasznom ebből a német maskarából.

*

Este, Károlyi és Forgách az utcákon ödöngtek, riadót vertek.

- Mi a szösz! Általános riadó! Nyilván kipróbálják a helyőrséget, mennyi idő alatt tudja összeszedni magát?

Utcasarkon, sörházak előtt, kaszárnyák tájékán és a Burg közelében veszett dobpergés hallatszott. Tisztek és katonák szaladgáltak az utcán; félig felöltözött polgárőrök vonultak ki a kapuk aljából. Némelyik csak ingujjban volt; mások mezitláb futkostak; volt, a ki a magas szörnnyakravalójával kinlódott; olyan is akadt, a ki a puskáját otthon felejtette.

Mint a fölabbajgatott hangyazsombék, olyan volt a város. Asszonyok a kezüket tördelték, gyermekek sivalkodtak, békés polgárok rohantak haza, mint a szélvész, hogy házuk kapuját vitézül magukra zárják s hogy eloltsanak minden mécs- és gyertyavilágot, megnehezítvén dolgát a koromsötét városban a netalán betörő ellenségnek.

Forgách megfogott egy fiatal tanulót.

- Mitől ijedeztek oly nagyon, fiam?

Az ránézett a nagyurra, a ki tábornoki ruhában volt s ügyesen kiperdült a markából. Illő távolságban tiszteletlenül rányujtotta a nyelvét.

- Beh! Tőlem kérdezi? Az ur katona s a riadó a katonáknak szól... Honnan tudjam én, ha maguk nem tudják?

El is vitte gyorsan a levelet. Okosan is tette, ha Forgách elcsipi, még kárt csinál a gyöngöcsontjaiban.

Megkérdeztek volna mást is, de senki sem állott szívesen kötélnek. Hanyatt-homlok rohantak az emberek, képükből kikelve, mint a kiket a tatár kerget.

Nagysokára elfogott Károlyi egy pocakos kapitányt. Teljes hadi felszerelésben volt. Bivalybőr szíjjon lógó kardja csörömpölt a kövezeten. Pisztoly volt az övébe dugva. Csendesen lépegetett s a keztyüjével bibelődött, mintha látogatóba menne.

Károlyit csunyán végigmérte, a miért megállította; de Forgáchot megpillantva, megállott előtte, mint a cövek.

- A kapitány ur látom nem siet.

- Nehezemre esnék, tábornok ur!

- Miért fujnak riadót?

- Kuruc lovasokat láttak ő felsége nyári laka közelében.

- Kuruc lovasokat? Az lehetetlen. A mi kuruc had van, az még ott kergetőzik valahol Tokajnál. Még a Tiszán sem uszott át, nemhogy a Dunán... Vaklárma lesz.

A kapitány nem adta be a derekát.

- Kitelik azoktól, tábornok ur, minden... Ismerem őket a Thököly-harcok idejéből. Valóságos sátán-fajzat.

Eltalálta Forgách, vaklárma volt a nagy fölfordulás oka.

Eszterházy herceg nádor finom tokaji bort hozatott föl néhány hordócskával. Nehogy ez a drága kincs országkerülő szegénylegények kezébe essék, negyven uradalmi huszárt rendelt melléjük a tisztartója. Azok kísérték be égő fáklya világánál a szekereket Bécsnek városába. Valami rémüldöző atyafi meglátta és azt hitte: nyakukon a kuruc tábor.

Károlyi, a ki szokatlanul hallgatag volt, meg is jegyezte, mikor a rémület elült.

- Hej! Ha ismernék erejüket a kurucok! Ha tudnák, hogy mit érnek, mikor negyvenüktől egész Bécs remeg! Szerencséje a németnek, hogy ezt nem tudják.

Forgách tréfából mondta; egyikük sem sejtette, mily hamar komoly valóság lesz a tréfából:

- Te Sándor, megsughatnánk nekik...

...Másnap hajnalban Károlyi összeszedte a cókmókját: neki bizony elég volt a bécsi tartózkodásból...

Borult, hűvös reggel volt. Az utcákon, a melyeken kíséretével áthaladt, alig volt járókelő. Az előtte való este ijedelme, ugy látszik, megártott nekik, azt pihenték ki.

Már közel voltak a vámhoz, mikor fekete rabszállító kocsi jött velük szemközt. Az ablakain sűrű rác, a bakon börtönőr, körülötte félszakasz dragonyos.

Az örök pipára gyujtottak. Ily korán nem találkoznak senkivel, a ki őket kérdőre vonhatná. Államfogyot szigoruan őriznek. Pipázás, danolás, lóháton való bóbiskolás, egymás közötti tereferé az őrésnek tiltva volt.

Károlyi odanézett. Nem tudta, jól látja-e; de ugy tetszett, a rácson a rab kidugja az ujját s ideoda mozzgatja, mintha jelt adna.

Megállította lovát, odaköszönt az altisztnek.

- Kit visznek, vitéz uram?

A dragonyos kivette szájából a pipáját és átértvén, hogy ménkü nagy urral van dolga, tisztességtudóan felelt.

- Harminchárom éve fogoly ez, uram.

- Miért itélték el?

- Összeesküvésért.

- Szabad vele néhány szót váltanom?

- Tessék.

A katonák, a kik tovább pöfékeltek, összenéztek és jóízűt mosolyogtak. Sőt az egyikük hangosan elvihogta magát.

Az altiszt érezte, hogy magyarázattal tartozik.

- Azt nevetik, uram, hogy a fogolylyal nem szólhat, ha megengedem is. Husz év óta hallgat, mint sült hal a tálban. Vagy megnémult, vagy némának teteti magát. Azóta se szép szóval, se fenyegetéssel, se kinzással nem lehet kivenni belőle egyetlen hangot. Ördöge van, ha megszólaltatja.

- Micsoda nemzetbeli?

A rács mögül teljes, zengő férfihang hallatszott:

- Magyar vagyok!

A katonák meghökkentek. Az altiszt savanyu arcot vágott. Meg akarta tréfálni az idegent s ime csávába került. Restelte visszavonni az engedelmet. Megparancsolta hát a börtönőrnek, nyissa ki a szekér ajtaját, mely lakatra járt.

A mig a börtönőr leugrott a bakról s a lakat kinyitásával vesződött, Károlyiék félkörben állva, nehéz szivvel várták, hogy megpillanthassák honfitársukat.

Szenvedéstől megviselt, a börtön levegőjében elfonnyadt arc meredt rájuk. Színe zöldesbe játszó, mint a penészes lázsiásé; mély ráncok keresztül-kasul szegdelik nemes vonásait; szakálla gondozatlan, övig érő, hófehér patriárka-szakáll; szeme úgy égett, mint a parázs, de erősen hunyorog; úgy elszokott a látástól és világosságtól. Viseltes fekete magyar ruha van rajta. Kezén és bokáján nehéz bilincs.

- Jőjj közelebb, öcsém, nem látlak jól. Egyiteket sem látom. Mintha szürke fátyollal kötötték volna körül a fejeteket.

Károlyi közelebb lovagolt. Kemény férfi létére meg volt hatva és meg voltak az emberei is.

- Hogy hívnak, bátyám?

- Zrinyi Boldizsárnak.

E nagy név hallatára minden ott lévő magyar fejről egyszeribe leröpül a füveg.

- S téged, öcsém, hogy tisztelhetlek?

- Károlyi Sándor vagyok.

A galambösz fogoly a bilincsekre vert kezét fölemelte a szeméig, a tenyereiből ernyőt csinált, úgy nézte sokáig Károlyit.

- Az apádat ismertem. Él-e még?

- Meghalt egynéhány esztendeje.

- Mi hír van otthon? Az eperjesi vérbiróság híre az én börtönöm falán is áthatolt; hanem azóta mi van? Igába hajtotta-e a nyakát a nemzet?... Szeretném tudni, mielőtt meghalok. Husz év óta némultam meg önként. Látva titeket a rácson keresztül, megállítottalak, hogy még egyszer az életben megszólaljak.

- Nem is tudtad, mily jól tetted.. A Thököly harcáról, ugy-e, bátyám, semmit sem tudsz? A török elárulta. Számkivetésben él. Ám a szabadság elejtett zászlaját ismét a kezébe vette az új vezér, Zrinyi Ilona fia: Rákóczi Ferenc...

Zrinyi Boldizsár szemében két öreg könnycsepp jelent meg; lassan végigfolyt a meghervadt orcáján. A láncbavert öklével letörülte.

- Rákóczi Ferenc! Az Isten áldja meg! Mondd meg neki, husz évig volt néma Zrinyi Boldizsár, s mikor az életben utoljára megszólalt, az ő nevét élteti...

A mennyire megromlott szeme engedte, erősen a Károlyi szemébe nézett.

- Győzünk-e most? Nyiltan felelj.

Károlyi válaszában megérezte mély meghiúsulását.

- A teljes igazságot mondom: az alkalom ezuttal kedvező. A spanyol koronáért élet-halál-harcot vív az osztrák ház. Csaknem minden ezredét a másik csataterre kellett küldeni. Egy lángeszű király, a francia, a világ legfegyverezettebb seregével, a legelső hadvezérekkel és tele pénztárral tör rá... Főszabadulásunk ezuttal talán sikerülni fog... Talán. Hanem kérdezz bátyám. Felelek arra is, hogy mit keresünk mi itt? Én, Károlyi Sándor, szatmári főispán, megvertem Dolhánál a kuruc hadat, zászlóit elvettem. Siettem velük Bécsbe, hogy kedveskedjem a császárnak. Nem huzódol el tőlem?

Zrinyi lehunyta félig vak szemét. Nehéz sóhajok szakadtak föl szívéből. Sokáig hallgatott. Végül megszólalt.

- Mindig Bécs felé van fordítva a magyarok szekere rudja: rég tudom. Nádasdy, Zrinyi is idejött; maguk hozták szegények fejüket a bárd alá... Biztak a németben, mint bizik fajtánkból annyi más. Hát te labanc vagy, öcsém? Lásd, Zrinyi Boldizsár azért még sem haragszik rád. Ha nem vagy labanc, ha Bécs nem Mekkád s ha az elvett zászlókat ide nem hozod: nem találkozom veled és meghalok reménytelenül. Így tudom, a te szádból tudtam meg, hogy a Messiás eljövend. Ha labanc vagy is, jer közelembre, e hírért hadd csókollak meg, fiam.

Károlyi leugrott a lováról. Mielőtt az őrség fölcsudhatott volna, a szekérhez futott és homlokát odatartotta, hogy Zrinyi megcsókolja.

A hogy vállán érezte a megláncolt kezét, a hogy hallotta az ősz ember nehéz, ziháló lélegzetét, a hogy látta hullani szeméből záporként a könnyeket s a hogy csókját a homlokán tudta, egész lényében megrendült. Az utolsó hetek keserősége, lehangeltsége, kiábrándulása és keserve most utat tört szívéből. Soha sem látott még világosabban semmit, mint azt, mit kell cselekednie? Lehajolt és megcsókolta a magyar ügy mártírjának a kezét.

- Mit cselekszel, fiam? - riadt föl Zrinyi.

- Azért jöttem föl, hogy kezed csókollak a császárnak... Nem nyilt alkalom rá, bár színe elé bocsátottak... Megcsókolom hát a te kezedet, a ki szenvedő, elgyötört, szegény és rabságban sinylődő vagy, mint maga a nemzetem. Tudd meg, jó bátyám... Károlyi Sándor még ma hátat fordít e helynek s a hogy kiléptet a kapun, labancságát úgy leveti, mint a condrát, s itt hagyja Bécsnek városában.

Zrinyi felelni akart, de az altiszt, a kint a dolgok ily fordulata nyugtalanított, megparancsolta a börtönőrnek, lakatolja be az ajtót.

- Elég volt a beszédből, uram. Ha kitudódik, félesztendőt kapok érte. Valami bűbajos mestersege lehet, hogy megszólaltatta a vén hallgatót. A gráci várparancsnok különben - mert oda szállítjuk ő kelmét - sok fából faragott kemény ember; majd megkeresi ő is a fülemüle hangját...

Károlyi, hogy megvigasztalja, egy aranyat csusztatott a markába és sokáig utána nézett a fekete járműnek, a melyet a dragonyosok újra közrefogtak...

A vámnál Károlyit megállította a vámőr.

- Fizessen vámot, uram.

Károlyi csipőjére tette a kezét.

- Nincs jogod vámot szedni tőlem. Magyar nemes vagyok.

- Bánja a kő a nemességét. Fizetés nélkül egy tapodtat sem megyünk innen, uracskám.

- Nem-e?

Megsarkantyuzta lovát; de az őr hirtelen lebocsátotta előtte a piros-fehér sorompót és az őrséget fegyverbe szólította. Sőt egy akkor divatos gunydalt dudorászott, a melynek az volt a csattanója, hogy „csehnadrágot” kell huzni az elbizakodott magyarok testére. A „csehnadrág” képletes kifejezés volt. Azt jelentette, hogy mint II. Ferdinánd alatt a cseheket, tüzzel-vassal ráncba kell szedni a nyugtalan vérű magyarokat.

Károlyi dühe elpárolgott. Észrevette: ugratni szeretnék a mihasznák, hogy megcsufolják... Most már csak azért is hidegvér...

- Mi a vám?

- Egy arany. Jó császári arany - vigyorgott a vámőr - holmi kurucpénzekre füttyülünk...

- Nesze!

Az aranyat odadobta a porba, a kötekedő vámőr lábához s a fölnyitott kapun kíséretével kirugtatott. Az őrség kórusban kacagott utána.

Odakint Károlyi mély lélekzetet vett. Hátrafordult és nyergében fölállva, foghegyről odaszólt a vámszedőnek.

- Az aranyamat jól eltedd, plundrás. Visszajövök érte néhány ezer jó kuruc lovassal...

XIII.

A kis özvegy küldetése.

A Schlickkel egyesült magyar fölkelő sereg Zólyomnál ütött tábort. Fölkelő sereg alatt valahogy kurucokat ne értsen a nyájas olvasó.

Gyönyörű vénasszonyok nyara volt. A nap melegen sütött, ökörnnyál uszkált a tiszta, átlátszó levegőben, mikor Forgách nyolc óra tájban végig lovagolt a kiállított labanc előőrs vonalán. Az erdő zöld falát már ledöntögette az ősz. Száz meg száz nyiláson surrant be minden oldalról a verőfény.

Fehérhéjju nyirfán harkály kopácsolt.

- Mintha valakinek a koporsóját szegeznék; remélhetőleg nem az enyémet... tünődött a babonás Forgách.

A som tulérett bogyóján fekete rigó lakomázott. Vagy azért, mert a ló lépését a fü elfojtotta, vagy azért, mert a madarak között „félelem és gáncs nélkül való lovag” volt ő kelme, vagy talán azért, mert nem volt lelke cserben hagyni finom lakomáját: a rigó nem repült el, az ágon maradt.

Az óvatosság a vérében lévén, félszemével Forgáchra pillantott. Fekete szemecskéje egy szál sárga selyemmel volt beszegve. A csőre is sárga volt; a lába, mintha sárga csizmáskában járna...

Egy helyen a ló meleg hamuba lépett.

- Itt őrtüz volt, reggel felé aludhatott ki - állapította meg Forgách.

Attól a helytől alig ötszáz lépésre tűz égett, egy szakasz huszár gubbasztott körülötte. A lovak ki voltak pányvázva, a katonák szalonnát csurditottak.

- Adj Isten jó napot, vitézek - köszöntötte őket Forgách, egyenesen közéjük lovagolva... Hol a strázsamester? Álljon elő.

A strázsamester, Csontos uram, a földön ült, a sarkantus csizmás lábát maga alá szedve. Jókora karéj fekete kenyeret tartott a csepegő szalonna alá. A sült szalonnának fokhagyma gerezdjével párosult felséges illata még Forgách uram orrát is csiklandozta. A bajuszát kétfelé törülte a két kezefejével az öreg s lassan, tempósan fölállott a Forgách szólítására.

- Tábournak urnak alázatosan jelentem, egész iccaka a kurucot lestük, de nem gyütt.

- Eljön, galambom, mikor nem is várjátok. Ki gyujtotta a tüzet?

A kialudt őrtüzet kérdezte. A strázsamester megszegte a fejét:

- Bizony mink. Hideg volt az iccaka, vékony a gunyánk.

Forgách pattogott:

- Százszor megmondtam, ha fáztok, ha nem: előőrsön sötétben maradjatok. A tűz fénye messzire ellátszik. Elárulja, hol álltok.

- Ha meg eloltunk mindent, azt hiszi az ellenség, gyöngék vagyunk, féltünkben bujkálunk.

Forgách szerette volna megértetni velük az ő nyelvükön, miért tiltja el a tüzrakást?

- Megegett-e rajtatok otthon, a faluban, hogy sötétben, a garád mellől rálestetek valakire, a kit meg akartatok rakni Isten igazában?... Ugy-e nem csiholtatok ki ilyenkor, nehogy észrevegyen?... No hát a tábori őrség is lesbenállás. Nem szabad ott sem kicsiholni. Értitek?

A katonák egymásra mosolyogtak; de egyikük sem szólalt volna meg egy loért. Helyettük a strázsamester felelt, de előbb egy szárazat nyelt.

- Tábournak urnak alázatosan jelentem, arra mifelénk nem lesünk rá senki fiára; oláj cselekszi. Mink világos nappal, szemtül-szembe támadunk rá az ellenségünkre, nem a kerítés mellül...

Forgách az ajkába harapott. A legényeken látta, hogy Csontos az ő gondolatukat fejezte ki s hogy ha ismét ellovagol, lesz nagy nevetés, vigság a háta megett!

- Nagy baj az, ha az ember gróf - villant át az elméjén. - Bezzeg Bottyán apám tud a nyelvükön, hozzá tud férközni az eszükjárásához, mert ő is a népből való.

Mégis, hogy a veszett fejszének legalább a nyelét megmentse, foghegyről odaszólt a strázsamesternek:

- A háboru nem parasztvirtuskodás, fiam. Ott bizony lesbe állunk; az oldalába, hátába kerülünk az ellenségnek; akkor ütjük meg, mikor nem is sejtí. Lám, így történt Lévánál is. Ocskay uramnak majd lemaradt lábáról a piros csizma, úgy megszalajtottuk. Zsákmány is csak került szépen... Ugy-e vitézek?

A katonák ühmögtek, hogy bizony az úgy volt. A siker a legjobb tanítómaster s a lévai éjszakai támadás siker volt: győzelem és zsákmány. Csontos uram is alábbhagyott egy kicsit:

- Az ám, a vigyázatlan tüzrakással úgy járhatnánk, mint Léva váránál kuruc uraimék. Majd leszokunk róla.

Forgách odább lovagolt. A katonák utána néztek, azután letelepedtek a tűz mellé, a honnét az előbb fölzavarta őket.

- Szeretem a szentemet - magyarázta Csontos uram - de méregbe gyüvök, valahányszor a csupasz képit látom. Elég, ha a németet szolgáljuk; de az már több a soknál, hogy még föl is öltözzünk a kedviért madárijesztőnek...

Csönd volt. Csak a tűz pattogása s a szalonna sercegése hallatszott. A vitézek belebámultak a parázsba és elgondolkoztak.

- Hát igazán a németet szolgáljuk? - szólalt meg kis vártatva egyikük.

A vén katona sőt hintett a kenyerére s beleharapott, miért is teleszájjal beszélt.

- Vakapád! Sjikk (Schlick) tán magyar, vagy a Kukklyender (Kuckländer)? A németet szolgáljuk, de nem azért ám, mert szerelmesek vónánk bele, hanem mert hogy most nem lehessen másformán... Addig szolgáljuk, a mig másképp fordul.

- De fordul-e másképp? - tudakozta a vitéz elszontyolodva.

Csontos uram a bicskájá hegyére szurt egy darab porcogóját s mint Bodri a legyet, bekapta. Azután hegyeset pökött a parázsba.

- Fordulni fordul; de hogy jobbra-e vagy rosszabbra, a Jézus tudja... Inkább rosszabbra. Szegény embernek, meg szegény országnak ez a sorsa...

A mely biztatásra a katonák elszomorodtak.

A strázsamester jól lakván, selmeci pipáját a tűzbe meritette s hatalmas füstfellegeket eregetett. Egy darabig hallgatott, azután a legényeihez fordult.

- A teremtésit, nektek ugyan elrontottam a kedveteket...

Forgách még nem jutott el messzire, mikor a huszárlovak fülelni kezdtek; a strázsamester Violája pedig nyerített.

A fiuk fölgráltak, pár perc alatt nyeregben ültek, neki rugtattak az erdőnek.

Az országut porfelhőjében fegyverek csillogtak s idegen jármű közeledett. Néhány perc alatt úgy körülvették, hogy meg se moccanhatott.

A dragonyosok, a kik a járművet kísérték, azt hitték, kuructámadással van dolguk. Mert Ocskay merész lovasai mindenütt fölbukkantak. Kardot rántottak és pisztolyaikhoz kapkodtak, mire a hintó belsejéből női sikoltozás hallatszott.

- Csak a fejét - rikoltozta Csontos - hogy meg ne sántuljon. - Nem is kellett volna nagy biztatás a magyar huszároknak, hogy néhány dragonyosfejet belékeljenek.

Hanem erre még sem került a sor. Forgách látta a kavarodást, megismerte a német lovasokat, harsány kiabálással véget vetett a „testvérháború”-nak.

Megeresztette a kantárszárat s abban a pillanatban robbant közójük, mikor az utazóhintóból két hölgy szállott ki: Aviron bárónő s a társalkodónője.

A bárónő rögtön megismerte a fiatal tábornokot. Lelkendezve sietett hozzá s keztyüs kis kezét felé nyújtotta.

- Az emberei ugyancsak rám ijesztettek...

Forgách leugrott a lóról. A jármű megállott az árnyékban. A lovakat nem fogták ki, csak a zablát vették ki a szájukból és fejükbe akasztottak egy-egy ablakos tarisznyát.

A dragonyosok lekecmeregtek a nyeregből. Egy részük elvezette a lovakat, hogy megittassák; a többi falatozni kezdett. Kulacsaikkal megkínálták a magyar vitézeket, azok visszakinálták a maguk borát; de nem melegedtek össze. Nem is igen értették az egymás beszédét. Egy idő múlva a magyarok el is szállingóztak az elhagyott tűzükhöz.

Forgách ledöntött szálfához vitte a bárónőt. Pompás ülés esett rajta.

Aviron bárónő talpig feketében volt.

- Az uramat gyászolom - mondta a bánatos özvegy. - Szegényke nem győzte kivárni az új korszakot.

Csillogó szeme azonban azt hirdette: valahára szabad vagyok.

- Fogadja részvételemet... Hogy vetődött ide, bárónő? Nem majálisnak való hely ez. Bercsényi uram lovassága körülcsiripel bennünket. Maholnap verekedni fogunk.

A bárónő nem ijedt meg.

- Maholnap? Sok idő. Hol leszek én már akkor? Pedig szeretném, ha itt rekesztene egy kedves, kis ütközet. Bécs hölgyvilága irigyelné, ha láthatnám megütközni és győzni a mi hősünket.

A mi hősünket! Ez bizony hideg zuhany volt a Forgách nyaka közé. Egy kicsit fintorgatta is az orrát. A bárónő nem vette észre, fáradhatatlanul csevegett tovább.

- A lévai csata csinos volt.

- Csinos?... Akárcsak ugy-e egy bonbonier?

- Ne gonyolódjék. A „csinos” s a „kedves” szójárásom. Persze jobban szeretné, ha azt mondanám a csatájáról: félelmetes volt. Akármilyen volt azonban, tout Bécs arról beszél. Az udvar különösen meg volt elégedve a szigorú föllépésével.

Forgách keserűen mosolygott.

- Ah, igen... érdemül tudják be, hogy az őrséget kardélre hányattam. Jobb érzésem ellen történt. Részegek voltak a katonáim.

- Ne szerénykedjék. A haditanács el volt ragadtatva, mert szerinte az a fő, hogy üdvös félelmet kell gerjeszteni.

Forgách restelte ezt a dicséretet. Szinte jól esett a lelkének, hogy köszönet fejében csupa kellemetlenséget mondhat.

- A lévaihoz hasonló csipp-csapp győzelmek nem érnek semmit. Azért a kurucmozgalom nőttön-nő. Hallotta már? Károlyi Sándor is átállott Rákóczihoz.

A bárónőt ez a hír hidegen hagyta. Forgách magyarázta neki, hogy ez szomorú ujság. A középnemesség tömegesen fog elpártolni a császártól az ő példájára. Bécsben tanulhatnak ez esetből. Károlyi hü volt a császárhoz, de Bécsben rosszul bántak vele. Nigrelli azután föltette a bécsi tapintatlanságok koronáját. Mire ugyanis Károlyi Bécsből hazaért, a kurucok beültek ősei kastélyába. Kérte Nigrellit - a császárnak tett szolgálataira hivatkozva - adjon szállást Kassán magának és a családjának. „Nincs hely” - volt a kurta válasz. „No ha nincs, oda megyek, a hol szívesen adnak” - izente vissza Károlyi és tüstént a kuruc tábor felé fordította a lova fejét...

- Hát aztán?...

Aviron bárónő a Stella szép, kis nemes fejét nézte, mintha Károlyi átállásánál sokkal jobban érdekelné.

- Mily kedves fehér csillag van a homlokán.

Forgách vállat vont.

- Ha annyira tetszik, magának adom... Van-e tizenkét fölösleges ezrede ő felségének... ez a kérdés? Ha van, rendet csinálunk. Ha nincs, három hónap múlva két ármádia sem lesz elég.

A bárónő változatosság okáért a fölszálló füstben gyönyörködött.

- Ehhez nem értek... Nézze inkább a füstöt. Oly könnyü, oly átlátszó, oly lenge. Fátyolra emlékeztet. Hogy milyen fátyolra, azt majd később mondom el... Talán ha már a kocsimban ülök. A jó híreket csemegének szoktam tartogatni.

- Nem vagyok kíváncsi természetü. Még azt sem tudakoltam, hogy mi járatban van?

A bárónő Forgách füléhez hajolt; egy elszabadult hajtincse az arcát csiklandozta.

- Diplomáciai küldetésben járok - egy nyilvánosban s egy titkosban.

Forgách bizalmatlanul vizsgálta.

- Azért árulja el nekem?

A bárónő közelebb húzódott hozzá, úgy, hogy a válla a vállához ért.

- Azért kerestem föl, hogy két érdekes ujságot mondjak el magának. Mit érdekeset? Szenzációsat. Eugén herceg levelet irt Bercsényinek... Sajátkezü levelet... Nekem kell átadnom...

- Akkor sokkal nagyobb baj van, mint a hogy sejtettem... - villant meg a Forgách fejében, de nem árulta el a gondolatát. - Azért kár volt oly nagy utat megtenni, bárónő. Szép, fiatal, egyedül utazó asszony, ezer veszedelemnek van kitéve háborus időben.

- Diáble! Kalandokkal akar ijesztgetni? Engem? Haha, milyen naivak a fiatal tábornokok. Azt hiszi, félek az olyan veszedelmektől, a mely egy fiatal asszonyra ily fölfordult országban uton-utfélen leselkednek?

- Mindig tudtam, hogy vállalkozó természetü.

A bárónő, közlel, sokáig a szemébe nézett. Ilyenkor a kacér, szép asszony kicsinyre összehuzta a szemét, azután hirtelen tágranyította. Mintha meghasadna a felhő s rávillanna az ég minden sugarával és kékségével: Forgách olyanformát érzett.

- Nem bizhatom másra a levelet. Miért is tenném, a mikor ugyanis be kell lépnem az oroszlan barlangjába?

Forgách nem hitt a fülének.

- Rákóczihoz készül? Neki is levelet visz?

A bárónő a fejét rázta.

- Nem viszek levelet. Csak azt, a mi a két szemembe van írva titkos hieroglifekkel. Hátha elolvassa? Mit néz úgy rám? A herceget még Bécsből ismerem. A császár soha sem beszél másként róla, mint „az a fiatal ember”. Miért ne építsünk hát terveket a fiatalságára? Vallja meg, Forgách, történelmi kalandba kezdtem... Végre is, Rákóczi szép ember. Gesztenyeszinü Krisztus-fej... Haja fényes csigákban verdesi vállát... Még én szédülök meg, a helyett, hogy elszedíteném.

Forgáchon látszott, hogy tusakodik magában. Szigorú, kemény vonás jelent meg a homlokán és a szája körül.

- Mily kevés okossággal intézik az osztrák ház politikáját. Egy csinos képű asszonykát küldenek Rákóczi ellen, a helyett, hogy legjobb tábornokaikat és legvitézebb ezredeiket küldenek. Egy nemzet zászlaját vette kezébe s ők azt hiszik, kiejti egy női kötényke kedvéért... Fogadok, bárónő, hogy e tervről Eugénio nem tud. Oly kicsinyes, hogy csak Mansfeld fejében születhetett meg. Vagy egy bájos asszonyéban. Mely esetben nincs több jelentősége, mint bármely más pillanatnyi női szeszélynek... Holnapig elmulhat.

A bárónőt ingerelte tervüknek a hideg lenézése. Hogy hatást érjen el, a fűzője alól előhuzta a Bercsényihez írt levelet.

- Óh, irigylésreméltó levél! - sóhajtott Forgách, a hogy a levelet kezébe vette. - Mint a kiesett verébfiókon, még érzik rajta a fészkek melege...

- Fripon! - mondta a hölgy mosolyogva, a francia szóval akarván elvenni élet a fogalom sértő voltának.

Forgách nézte a levél pecsétjét, a cimirást. Hogy senki ne legyen kétségben, kitől való, legfelül ott volt az Eugén herceg neve.

- „Eugenio von Savoye” - olvasta hangosan. - Igen, ő az. „Eugenio”, ez olaszul van; „von” németül; „Savoye” franciául. Három nemzet tarthatja - a neve írása nyomán - egyenlő joggal a magáénak.

A bárónő kinyújtotta kezét a levélért; Forgách fölállott s az írást gondosan eltette a kabátja belső zsebébe.

- Mit művel?

- Ne tartson semmitől. Ő felsége tábornokánál, Forgách grófnál a levele biztos kezekben van. Ha ez sem elég, férfit szavamot adom, hogy még ma gyors futárral elküldöm Bercsényinek.

A bárónő mosoly alá rejtette az ijedtségét.

- De mikor magam akarom átadni?

- Nagy ur a haditanács; de azt még sem érdemli meg, hogy ily előkelő dáma legyen a postása.

- Hát a Rákóczival való személyes találkozásommal mi lesz?

- Nem sietős. Jó lesz még egyszer megfontolni. A helyemben minden szerelmes férfi megkövetelné, hogy ha már megtisztelt látogatásával, pihenje ki Zólyomban az utja fáradságát.

- Tábornok ur, én beavattam önt terveinkbe. Ha mindezt tudva, nem bocsát utamra, az állásával játszik.

Minél dühösebb lett Avironné, Forgách annál inkább lehiggadt. Öldöklő udvariasság volt minden szava és mozdulata.

- Nem lesz a dologból ily bus tragédia. Nekem is akad még odafönt egy-két jó emberem. S ha nem akadna, még ellenségeimben is van annyi emberséges érzés, hogy belássák: egyetlen szerelmes férfi sem engedné utjára az igéző asszonyt, a ki bevallja: „más férfihez megyek.”

A bárónét ez a szerelemre való hivatkozás felbőszítette.

- Ne beszéljen szerelemről és féltékenységről. A kis ujját sem nyújtotta ki értem, holott volt idő, mikor fölbátorítottam.

Forgách kezét a szívére tette.

- Nézze meg magát az ezüst tükrében, azután nézzen meg engem. Ki hiszi el, hogy az ön szép arca nem kelt pusztító szenvedélyt mindenkiben, s így bennem is? S ki hiszi el Forgáchról, hogy valaha elmulasztott egy édes pásztorórát, a mely kínálkozott?

- Ez hát a maga kibuvója? Nem engem félt, Rákóczit félti tőlem. Belátok a kártyájába. Fél, hogy a fiatal nemzeti hős megszedül s Delilah célt ér: többől levágja Sámson barna fűrtjeit az arany ollójával.

Forgách még mosolygósabb udvariassággal kérdezte:

- Miért féltsem Rákóczit? Mi érdekem volna abban? Ellensége vagyok; fegyverrel állok vele szemközt. Nem őt félttem, higgye el. Nem szeretném, hogy a császárt kompromittálják. A Mansfeld-féle politikusok szerelmi postán kezdik és mérgezéssel végzik. S ebből már éppen elég. A császár kardja tiszteletet parancsoló egész Európában, de a diplomáciájától undorodva fordul el a világ, mert vagy ostoba vagy orgyilkos...

Az udvariasan kezdett beszéd ily súlyos kijelentésekkel végződött.

Avironné okos asszony volt. Tisztán látta, hogy Forgách elhatározását, se sirással, se fenyegetéssel, se mérgeledéssel meg nem változtathatja. Itt csak hidegvér és alkalmazkodási képesség segíthet, ha ugyan segíthet.

Mintha Forgách csupa szeretetreméltó dolgot mondana, szelid, simulékony kacérsággal a karjára tette a kezét.

- A tábornok urat látom, de hol maradt Forgách gróf, a gavallér? Sajnálom, hogy keresztülhuzta a számításomat. Esztelen voltam, hogy idejöttem és beavattam a titkomba.

- Az ám, most sem értem, hogy miért tette...

- Miért... miért? Hát semmiért. Hanem minden rossznak van jó oldala: ma egy kicsit vigyázatlan volt. Kiesett a szerepéből... Ugy látszik, Bécs egész katonai és politikai világából az egyetlen modenai követ, Giannini, ismerte magát igazán. Mindenki más tévúton járt a megítélésében.

- Giannini?

Forgách kérdőleg tekintett rá. Avironné nehéz helyzete ellenére kedvesen mosolygott s az ujjacskájával megfenyegette.

- Nonó... Giannini azt mondta: a Vezuv nincs úgy tele tüzes lávával, mint a maga szive a legizzóbb, legszilajabb, legszenvedélyesebb fajszeretettel... Ma bebizonyította.

Forgách nem felelt. A távolba nézett. A napfényben uszó völgyzugokra; Zólyom város templomtornyára s háztetőire; a Garamra, a mely tükör gyanánt illogott-villogott; a kékes párafátyolban elvesző falvakra; a zugó fenyvesekre; a ritkás erdőszélre, a hol beszélgetésük alatt a fénynek és az árnyéknak játékát nézte; az egész gyönyörűséges földre, a melyen magyarok laknak s a melyet magyar kezek munkálnak...

Homlokát végigsimította, mintha álmokat üzne el, azután gyors elhatározással a bárónéhoz fordult.

- A modenai követ bizonyára finom emberismerőnek tartja magát; holott - mint jó magam - inkább borismerő. Sokszor szállítottam tokaji aszút ő nagyságának. A mellett maradunk hát szép bárónécska: Bercsényi uramnak a levelet elküldöm; méltóságos asszonyomat pedig Zólyomban vendégemül szívesen látom...

- S ha nem maradok semmi áron?

- Akkor via Pozsony utazhatik tovább. Nagyobb disz okáért egy század huszárt adok kísérettel a szekere mellé...

Aviron bárónó véresre harapta a száját dühében és szégyenében; összeszedte magát mégis.

- Via Pozsony? Ez azt teszi, hogy visszaküld. Kérem a kocsimat.

Akárcsak Bécsben az augusztinusok temploma előtt kérné meg valamelyik gavallérját, hogy a hintóját szólítsa elő, oly nyugodt volt látszólag.

Forgách intésére a hintó előállott. A bárónó engedte beülni a társalkodónőjét, azután maga szállott be. Lába már a kocsi hágsóján volt, a mikor az őt udvariasan támogató Forgáchnak kárörömmel a szemébe nézett.

- Majd elfelejtettem. Tudja micsoda fátyolra emlékeztetett engem az őrtüz lebegő füstje?... Nem találja ki? A Consbruch Klára menyasszonyi fátyolára... Rosenberg grófhhoz adják szegénykét, pedig egy feleséges embert szeret reménytelenül. A bécsi társaságban mindenütt azt beszélik. Au revoir! A viszontlátásra Bécsben!...

A kocsi már elindult s ő még hányta a csókot. Feketetollas, nagyszélű francia kalapja majd leröpült a fejről, oly barátságosan hajlongott és integetett.

XIV.

A zólyomi bástyákon.

Alig ért haza Forgách, Schlick kopogtatott be hozzá.

Tudatta, hogy hatszáz lovassal átmegy Besztercebányára, a mely egyszer már Rákóczihoz hajolt, de a mely pár napja visszatért a császár hűségére.

- Az út nem biztos. Ocskay és Ebeczky itt rajzanak a közelünkbe, figyelmeztette Forgách.

- Azért megyek hatszázad magammal. Hatszáz vasas akkor is elég, ha a mi kuruchad talpon van, mind rám fenekednék, - kérkedett a német tábornok.

Forgách ráhagyta. Azt kérdezte még meg, mikor várhatják vissza?

Schlick ötölt-hatolt. Azt ő pontosan nem tudja. Dorbézolni mennek, névnapra, az eltarthat két nap, két éjszaka. Közben Körmöcre is benéz s ha ideje engedi, a többi bányavárosba is. Okos tanácsot akar adni a polgároknak: a hol a kuruc tulerővel lép föl, szépen lapuljanak meg. Mentsék meg vagyontukat és életüket - a császár számára. Hogy a kurucok győznek, itt-ott erőre kapnak, ne gondoljanak vele. Eljön az idő, a mikor nem lesznek sehol, holott a császári hatalom újra teljes fényében ragyog.

A német tábornok fél óra mulva hatszáz lovassal utban volt Besztercebánya felé, a miről a seregben vadabbnál-vadabb hírek terjedtek el.

- Schlick uram sétalovaglását észreveszi a kuruc és rajtunk üt - mondta Forgách Koháry Istvánnak. - Ha legalább holnapig időt adna Bercsényi, fülíg besáncolnám a táborunkat.

Csakhogy Bercsényi nem adott időt. Ocskay, Ebeczky és Rétei dandárát a fűrész szoroson és a Gyetván át, ráeresztette Forgáchékra.

Szedett-vedett népeivel Forgách nem mérkőzhetett meg a kurucok tulerejével. Az Ocskay és Bottyán párbaja is rosszul végződött. A „nyirott fülű” kalandor golyója Bottyán gerinc-csontjában állt meg, bár a vén sas is célba talált. Ez még inkább szívét vette a labancoknak. Vad rendetlenségben futottak a város fala alá. A külvárosok azonban égtek. Forgách hada körül volt zárva minden oldalról.

Schlick uram bizonyára megérezte a pecsenye szagát, azért ment névnapot köszönteni.

A zólyomi csata eldöntötte a bányavárosok sorsát. Sietve meghódoltak. A pénzverő Rákóczi kezébe került.

Forgách és Koháry abban reménykedtek, hogy vagy Schlick, vagy Ritschan fölszabadítja őket; de bizony ez a reményük befagyott. Schlick, a bekerítéstől félve, akkor már Bajmóciig hátrált.

Egyik este a sebesült Bottyán tábori ágát kivitette a bástyákra, hogy friss levegőt szivjon. Meg hogy - az igazat megvallva - gyönyörködjék a kurucok tábornokjében.

Forgách, a ki az öröket vizsgálta, körutjában belebotlott sebesült bajtársába. Leült a kőfal szélére, háttal az ellenség hadállásának, hogy egy kicsit elbeszélgesse.

- Most süli ki, hogy az éjjeli támadáskor odaveszett a tábori ládám.

Vak Bottyán felkönyökölt, bár a bekötött sebe sajgott.

- Volt-e sok értékes marha a ládafiában?

Forgách elnevette magát.

- Egpár jó lovam, köntösöm, meg a császári tábornoki kinevezésem tisztára odaveszett. Képelem, hogy mutogatja Bercsényi uram csufságképpen.

Bottyán boszusan dörmögött.

- Bár az enyémet mutogatná. Nekem küldene a Bellicum tábornoki diplomát, ördög bánná, ha később Ebeczky uram bele is pakolná a szalonnáját.

- Odaát gyorsabb az előléptetés. Károlyit egyszerre vezénylő tábornokká tették.

- Könnyü odaát... Hej, csak már lóra ülhetnék; hanem annak lüttek... Azt mondja a felcser, még tíz napig nyomom az ágat.

Forgách halkán fütyentett.

- Akkor itt hagyunk, bátyám, mert én valamelyik éjjel keresztülvágom magam. Nem akarnám, hogy az unokabátyám fogságába jussak...

Bottyánnak nem igen tetszett a dolog.

- Az nem baj, ha én esem a kezébe, ugy-e? De nem esem ám. Két, háromszázad magammal úgy megvédem e rongyos vakondakturást, mint Szigetvárat Zrinyi Miklós, hogy nagyobb ne mondjak. Téged, öcsém, értelek. A háborunak a lelegején vagyunk. A kit most elfognak, az olyan, mint a leány, a kit a bálból a legelső táncnál hazaszólitanak... Egyikünk sem menne szívesen. Mert táncolni jó...

- A leányt a bálból az édesanyja szólítja haza; de bennünket?

Bottyán még jobban felkönyökölt. A hangja komoly, szinte bánatos volt.

- Alighanem minket is az édesanyánk...

Forgách elértette. Lassan megfordult s a csillagtalan, felhős novemberi éjszakában a kuruc táborra tekintett le.

Mint mikor halottak napján kivilágítják a temetőt s a mécsek ezrei összefutó vonalakat, sőt utcákat alkotnak, éppen oly egyenes vonalban és a mezőt utcákra osztva, égtek a kurucok őrtüzei.

- Bercsényi uram szereti a rendet - jegyezte meg Forgách, egyet kanyarítva a köpenyegén s a szabályos, egyenes fényvonalakat vizsgálgatva.

A Garam mentében is mindenütt őrtüzek égtek. Sőt - ezt Forgách nagyon kedvetlenül vette észre - az osztróluikai szoros tájékán is. Titokban erre akarta magát keresztülvágni...

Mintha a Bottyán előbbi megjegyzésére felelne, fejét feléje fordítva, halkán mondá:

- A hazát szolgálni könnyebb; a császár ő felségét nehezebb...

Bottyán mit sem felelt rá. Bár úgy kellett volna feküdni, mint a darab fának, a két kezére föl-támaszkodott, úgy nézett le a völgyre.

Csendes, borult éjszaka volt. A tábori élet száz meg száz hangja - ha átszűrődve is - föl-hallatszott a bástyára. A két labanc vezér sokáig nem szólt egymáshoz, úgy oda figyeltek.

A fölperzselt külváros tájékáról lódobogás ütötte meg a fülüket. Bizonyosan valamelyik lovas kurucórzárat közeledett.

- Rendetlen népség, akár a miénk, - dűnnyögte Forgách... Énekelnek...

Valóban énekeltek. Forgách fejét a két kezére támasztva, tisztán hallotta:

„Patyolat a kuruc,
Gyöngy a felesége;
Hetes vászon a hajdú -
Köd a felesége...
Szántóvető parasztember,
Szántóvető parasztember -
Szép a felesége,
Szép a felesége...”

Néhány kóbor kutya, a mely a leégett házak fala között bujkált, megugatta a jókedvű lovasokat. Az egyik - idegesebb a többinél - keservesen vonított.

- Nem csodálom - gunyolódott Forgách, - a nóta megjárja; de a fickók hangja sakálüvöltéshez hasonlatos.

Valahonnét a bástyáról, gyönyörű férfihang énekelte válaszul a második strófát:

„Sárgalábú kis kakas,
Kiugrott a gyepre;
Patyolatos töröknek
Gyöngy a felesége...
Kopasz fejü vén basának,
Kopasz fejü vén basának
Száz a felesége,
Száz a felesége...”

A hogy a zengő, teljes férfihangot Forgách uram meghallotta, fölugrott a kőfalról.

- Utána nézek a dalos madárnak. Még kisül, hogy embereink szive már is oda huz.

Vak Bottyán a hátára feküdt; unta már a könyökére támaszkodni.

- Hát a te szived nem huz hozzájuk? A tiéd, az enyém... édes mindnyájunké?... A vér nem válik vízzé, mindhiába... Elég, ha kötelességünket teljesítjük; katonai eskünket megtartjuk; ... de hogy mi történik itt belül - csontos, erős kezét a mellére szoritotta - a szívünk belső, titkos fájdalomához senkinek semmi köze.

Mintha ez őszinte, egyszerű szavak nehéz követ hengeritettek volna el Forgách lelkéről, üde, tiszta forrásvizek fakadtak föl a kő helyén. Leült újra a bástyára, de közelebb hajolt a bajtársához.

- Hallottam sokat, hogy az osztrák ház miniszterei egy pokoli ügyességgel kieszelt terv szerint igázzák le Magyarországot. Spanyol tervnek híjják és szigorú államtitokként őrzik. Megvalóulom, nem hittem benne soha. De nem régen egy előkelő külföldi diplomata barátom, komoly, szavahihető férfi, azt mondotta: a terv megvan, még pedig állami irás alakjában. Saját szemével látta...

Azóta nincs se éjjelem, se nappalom. Lelkem egyensúlyát elvesztettem. Nem tudom: az-e az igazi út, a melyen járok? Ha én egyszer ebbe az írásba betekinthetnék! Ha meggyőződném róla, hogy nemzetünk kiirtása kitűzött cél s hogy e cél elérésének eszközei közt mi is szerepelünk, mi, a kik nem akarunk összetűzést a hatalmas dinasztíával, de népünket csak oly lángolóan szeretjük, mint Bercsényiék: azon a napon Forgách Simon középük áll.

Bottyán kinyújtotta a kezét, hogy a beszélőt megszoríthassa.

- Pórfiu vagyok. Egyszerű az érzésem. Nekem nem kellene állami irások. Van-e spanyol terv, vagy nincs: mit bánom én? Ha üt az óra, a mikor két kötelesség között kell választanom: a nagyobb kötelességet választom. Azt, a melylyel hazánknak tartozom.

Lent a völgyben a kurucok tábornözei égtek; de mintha álmos szem módjára hunyorognának. A rőzséjük, fájuk itt-ott elégett, a paraszuk összeesett. A százféle zaj is elült. Csak a fölvaltott örök éles kiáltása hallatszott. A vitézek részben már aludtak, részint szemüket az álom környékezte. Csipős szél kerekedett a sikon. A ködön és felhőfoszlányon át csillagok fénylettek...

- Elég a beszéd, bátyám! Ha még kint akarsz maradni, itt a köpönyegem, hüvös van, betakarlak veled. Kétszázharminc válogatott vitézt hagyunk itt őrségben veled. Kevés lesz?

- Sok lesz. Élelem dolgában szűken vagyunk. Hová sietsz?

Forgách a kalapját mélyen a szemébe huzta s kardját kurtábbra fölcsatolta.

- A kiket magammal viszek, a katonáim mind fölkészültek és a kapunál együtt vannak. Posztóval beköttem a lovak lábát, hogy szép csendesen járjunk. A kardunk jó, a szívünk helyén van, majd csak keresztül vágjuk magunkat. Isten megáldjon.

Bottyán nem tartóztatta többet egy szóval sem.

- Fölmentetek?

- Ha Schlick meg nem teszi, én aligha...

Bottyánnak így is jó volt.

- Jó éjszakát... Azzal a baloldalára fordult. A meglőtt gerince kegyetlenül fáj a legkisebb mozdulásra.

*

Forgách jól végiggondolt terv szerint járt el. A Garamhoz igyekezett s oda a legrövidebb utat választotta. A lovak patkója be lévén kötve, kevés zajjal érték el az álomba merült kuructábor előőrsét. Néhány lövés esett, egy-két század lovas lóra kapott; de mikor eszükre tértek s az egész tábor megzajdult, Forgáchék már a folyón átusztak, a mivel nagy égerutat nyertek.

A labancok vesztesége jelentéktelen volt. Hatot közülök meglőtttek, négynek a lovát elragadta az ár, egy gyöngé fejű katona a vízbe szédült. Nem volt idejük kimenteni.

Az osztrolukai szorost hajduság őrizte, de elaludtak. A Garamban biztak. Éjszakának idején csak nem akad bolond, a ki meguszsza?

Mikorra föleszméltek, hogy akad bizony olyan bolond s hogy kilencszázad magával jön rajtuk Forgách generális, akkor már késő volt. Meglövöldöztek és levágtak ugyan vagy harminc elmaradozót, a sereg zöme azonban átnyargalt rajtuk. Szentkeresztnél pedig az oldalába küldött üldöző hadat kemény rohammal visszaszoritotta.

Privigyénél jártak, mikor Schlick segítőcsapatát az országut porfelhőjében megpillantották. Arra akkor már nem volt szükség. Kivágta Forgách magát a maga emberségéből.

Forgách Csontost kereste. Nem látta sehol. Akkor sült ki, hogy a vén strázsamesternek nyoma veszett.

- Sok fából faragott, vén katona létere nem tudott magára vigyázni... - boszankodott Forgách.
- Vagy elfogták, vagy levágták. A szakaszából ki tud hirt róla?

Nem jelentkezett senki. A szakasz is úgy eltűnt vele együtt, mintha a föld nyelte volna el.

Forgách furcsákat kezdett gondolni. Az öreg tán átszökött minden pereputytyostól? Eszébe jutott az eldalolt kurucvers, a melyre a bástyáról feleltek. Emlékezett is rá, hogy a Csontos szakaszában volt egy jó torku fiu, a kit a többiek a szép hangjáért zsidó kántornak csufoltak. Villámló szeme megakadt egy közvitézen.

- Ezt a pufók arcot már láttam... Ahá, a strázsamester őrtüze körül.

A vitéz szögsárga, nagycsontu lovon ült. Kivont kardja a markában, karabélyá a lován keresztül fektetve.

- Hol hagytad a többit, semmiházi? - ripakodott rá Forgách.

A legény kioldalgott a sorból. Lovát ügyesen úgy faroltatta, hogy szabad tér nyílt körülte.

- Strázsamester uram azt mondta a legényeknek, hogy megfordult a szél s a füstöt, pernyét ezentúl a német képibe hordja. Erre a jó hirre valamennyien átállottak.

- Hát te miért nem állottál át, jó madár?

- Nem lett volna szép elmenni hiradás nélkül... Most már a tábornok urunk tudja, hol keressen... Rákóczinál.

Sarkantyuba kapta a lovát, lehuzta fejét a vállai közé s azzal úgy eliramodott a kuruc tábor felé, mint a parancsolat.

Ketten-hárman utána eredtek; de Forgách rájuk szólt:

- Hadd vigye az ördög!

XV.

A Kálvária-hegyen.

Bécs azt sem tudta, melyik lábára álljon. A nagy török ostrom óta nem volt ilyen bajban.

Császári kiáltvány elrendelte, hogy minden család egy évi élelemmel lássa el magát. Ez a rendelkezés a piaci árakat rettenetesen felszöktette, a lakosságot halálra ijesztette.

A Dunán lévő bárka-rajból tizennégy hajócska nyomtalanul eltűnt. Máskor észre sem vették volna. Szél volt, elvitte az ár. Punktum. Most nagy fejtörést okozott. Alighanem kurucok csenték el; bizonyára gonosz éjjeli támadást terveznek. Vigyázták hát a Duna folyását éjjel-nappal.

A mi helyőrség volt, egy szálig elküldték az olasz csataterre. Helyébe - pénzen fölfogadott pipogya emberekből - polgári őrséget szerveztek. Fölfegyverezték őket mindenféle ócska puskával és rozsdás fringiával. A hadiraktár minden elnyűtt, divatból kiment egyenruháját rájuk aggatták.

Voltak köztük II. Ferdinánd korabeli öltözetek, sőt Rudolf korabeli vasingek is. A zsoldosok kiváltáztott wamsja, a trabant-testőrök régi fehér köpenyege, a Wallenstein-dragonyosok bőrös kabátja mind képviselve volt. Sisak, süveg, lekonyuló és fölcsapott kalap, tollas barett, csodás változatban. Topánka, kamásli, ágyu-száru csizma, harangcsizma, papucs, szandál, combig érő lovagesizma, a mi csak lábbeli került. Áldta a szenteket, a kinek nem jutott; legalább járhatott mezítláb a maga költségére.

A kurucok aligha ijedtek volna meg a született madárijesztők tarkabarka gyűjteményétől. Konyhakertektől és vetésektől azonban ugyancsak távol tartották volna a verebeket.

Mikor egyszer a Burghoz vezető uton hadirendbe álltak, a Szent István tornyának galambjai fölrebbentek és megvadulva nekivágtak a kék levegőnek.

Mint válságos időben rendszeren, az emberek az utcán laktak. Kereskedő a boltját, iparos a műhelyét, diák a tantermét, barát a celláját, fehérszínű a konyháját, kofa a sátorát, ott hagyta. Megfuladtak volna benne a nagy nyugtalanságtól.

Sikátorokban, kapuk aljában, tereken, templomok lépcsőjén laktak a polgárok s ott hányták-vetették meg a dolgok állását.

A fűrgék a templom ablakából kémlelték a schwecháti utat. Az élelmesek a Burg kapujánál szedték föl a hirmorzsákat. A vallásosok a jezsuita kolostor kapusától tudtak meg egyet-mást a vasrácon keresztül. Voltak, a kik a haditanácshoz érkező futárok lovát tartották kantárszáron és etették cukorral, hátha a lovaknak hizelegvén, szóra birhatják a gazdájukat? Néme-lyek a miniszterek és tábornokok fogata után futottak, jókedvű vagy rosszkedvű vonásukból olvasván ki az örvendetes vagy balhíreket.

Mansfeld megbukott, a haditanács elnöke Eugén herceg lett, a kinek lángeszében és szerencsében vakon bíztak az emberek. E vak bizalom ellenére, néhány ezer forintért Ponciustól Pilátusig szaladgált a főhadvezér, a mig nagynehezen, garasonkint összehozta. A tisztjei hátralékos zsoldjára kellett, a kik már mind ott akarták hagyni, mert a nélkülözést és sanyargást már alig bírták ki. Az a hír is zaklatta őket, hogy az olaszországi táborokban a katonák éhenhalnak.

Ebben az időben az osztrák ház sorsa hajszálon függött. Tirol felől a bajorok és Vilars francia marsall nyomultak elő. Passzaunál csatát vívtak és győztek is. Más oldalról Berceányi és Károlyi kurucok özlöttek el Bécs környékét s a Fehér-hegyeken át Morvaországot. Heister Ebenfurtig visszavonult. Ha a kétféle ellenség kezét fog és Bécset egyesült erővel ostromolja, a világtörténelemnek talán új fejezete kezdődik.

A bajorok azonban lassan „sétáltak” s Villarst Tirolból kiűzte maga a tiroli nép.

Akármily veszedelem környékezte Bécset, az udvar életére szerencsétlenség és balsors nem voltak befolyással. Ugy folyt le minden - szokás, hagyományok és spanyol etiket szerint - mint a legnyugodtabb időben.

Semmi külső jel nem árulta el, hogy a hatalmas osztrák házra rossz csillagok járnak.

A farsangban egyik mulatság a másikat érte. Bál, operák, tűzijátékok, szánkázás, lakomák, szakadatlan sorban követték egymást. Azzal az egy különbséggel, hogy a császárt, a ki öreg volt és sokat betegeskedett, olykor a római király képviselte. A császárné azonban ott volt mindenütt.

Zöld csütörtökön Forgách, (a kit a zólyomi csata után Bécsbe visszarendeltek) azzal ébredt föl bécsi szállásán, hogy megnézi a hires-nevezetes szamar-processziót. Tábornoki ruhában lóra ült s Hernalsba, Bécs külvárosába lovagolt. A kálvária-hegy alján lováról leszállott s egy polgárőrségbeli katonával visszaküldte a szállására. Ő maga elvegyült a nézők között.

Hernals egy időben protestáns fészek volt. A bécsiek tizezrenként rándultak ki, hogy meghallgassák a protestáns lelkész szent beszédét, a ki a kastély ablakából szónokolt a népnek.

II. Ferdinánd el akarta örökre törölni a protestáns kivonulások emlékét. A Burgból Hernalsig vivő utat stációkra osztotta föl, magában Hernalsban volt a kálvária-hegy, a keresztfára feszített Üdvözítővel s a kereszten függő két latorral.

Bécs lakossága álarcot tett és szamarháton kiügetett a kálvária-hegyre.

A hosszú ut tele volt bünbánóval. Voltak, a kik testüket véresre korbácsolták; voltak, a kik csörgő láncot vonszoltak maguk után; másoknak nehéz fakereszt törte föl a vállát; sokan fekete táblát viseltek a mellükön és krétával fölirták rá a bűneiket. Máskülönbén mind álruhában voltak; álhajat, némelyek álszakállt viseltek, nehogy rájuk ismerjenek.

Forgách álarc nélkül volt. Akárki föl ismerhette.

Egy sátorban álarcot árultak; a szemük nyilásán keresztül zsinórra füzve, akárcsak egy füzér piros paprikát.

Forgách kiválasztott egy könnyü selyem álarcot. Éppen föl akarta kötni, mikor szamarhátról odaszólt valaki:

- Ha minden szép női arcot, mely valaha tetszett neked, zsinórra fűzhetnél (a hogy az árus az álarcait): fűzéred Hernalstól elérne a karintiai kapuig. Ugy-e, nem tagadod, délceg lovag?

A ki megszólította, nő volt, bár fiusan, átvett lábszárral lovagolt. Hangját az álarc elváltította. Názáreti asszonynak volt öltözve, kendőjét szemébe huzta; fapapucs volt a parányi lábán. Mielőtt Forgách válaszolhatott volna, meztelen sarkával megcsiklandozta a samara vékonyát és elvágatott. Az ut felporzott utána.

Forgách most már álarcosan, megállott egy utszéli körtefa alatt. Nem azért, mintha árnyék után vágyódnék (a körtefának nem is igen volt még árnyéka), hanem mert nem volt annyira kitéve a tömeg lökdösődésének.

A hogy ott nézdegélt, melléje került egy karcsu, csuklyás alak. Fekete tábla fityegett a mellén. A járóelőket biztatta, olvassák el bűnei lajstromát. Volt, a ki megpróbálta; de a bűnei között nem volt semmi érdekes. Apró, közönséges vétkecské, a minőket iskolás leány is meggyónhat. Durván rá is szólt egyik:

- Képmutató vagy. Ojjé, ha neked csak ily apró bűnök terhelnék a lelkedet!

A kicsufolt hölgy, mert szemmeláthatólag az volt, leugrott kis fekete samaráról, megkötötte a mézeskalácsos sátor karójához s Forgáchhoz somfordált.

- Hová való vagy, ha szabad kérdeznem?

- A kíváncsiság vétek. Ird oda táblácskádra a többihez.

- Ha vétek, közös vétke nemünknek... Mit adsz, ha eltalálom, micsoda nemzetbéli vagy?

- Sohase találgasd szép bünbánó, magyar vagyok...

- Ne mondd. A magyarok most mind a falakon kívül nyargalásznak. Égetik a falvainkat s a kastélyainkat.

- Tehát kastélyod van?

- Korántsem olyan kényelmes, mint a gácsi rezidenciád.

- Ugy nézem, tudod ki vagyok. Honnan ismersz?

A hölgy gunyolódott.

- Ki ne ismerne? Nem látszik-e messzire a hegyen épült város?

- A bibliában járatos vagy. Azt hiszem a férfiakkal való kötekedésben is. Fogadok, hogy nem esik meg álarcosbál nélkül; ... de ez a hely talán még sem arra való...

- Oh, ájtatos lélek... Segits föl a szamaram hátára, köszönet fejében mondok valamit.

- Fölsegitlek, de hálából ne mondj semmit.

Az ismeretlen kényelmesen elhelyezkedett a hölgynyeregben. Ruháját kiszámított kacérsággal eligazította, gondja lévén rá, hogy karcsu, finom bokája ne maradjon elrejtve a világ szeme elől...

- Ha mához egy évre élünk, jöjj el ebben az órában. A fekete táblán akkor olvashatod majd a legszenzációsabb és legfrissebb bűnomet, azt, hogy a leendő császár forró esdeklését nagyon is meghallgattam.

Forgách gunyos udvariassággal vette le a kalapját.

- Erről ráismerek, bárónő... Ugy látszik, szenvedélye fejedelmi személyekre utazni...

A „fejedelmi” szót megnyomta. Rákóczira célzott vele.

A bárónő nem neheztelt meg. Hogy a római király szemet vetett rá, ez a dicsőség állandóan jókedvűvé tette. Hangosan elnevette magát; az ájtatos közönség rá is támadt.

- Takaros bűnbánó! Azt hiszi, farsang van... Vihog, mintha az a szép ur csiklandozná... Fakutya! Fakutya! - hangzott össze-vissza.

Avironné - mert ő volt - okosabbnak találta a tömegben elvegyülni.

Forgáchot egy zokszóval sem illették. A tábornoki ruhának szörnyü nagy tekintélye volt Bécsben; de soha inkább, mint most, mikor a város falai alatt cirkált a kuruc farkas...

Még félóráig ácsorgott, mikor egyszer csak azt vette észre, hogy az emberáradat megfordul. Szerecsen királyok, láncsörgetők, Heródes, Pilátus, feketetáblások, József, Mária Magdaléna, római poroszlók és városi örök, ki számárháton, ki gyalog, nyakra-főre megindulnak a város felé. Sokkal sebesebben, mint a hogy jöttek.

A veszedelem még nem igen lehetett a sarkukban. Nem tiporták, nem gázolták egymást az életföntartás vad ösztönével; nem nyomtak senkit agyon; sem a kerítéshez nem lapítottak; sírás, jajgatás, fogcsikorgatás nem volt; hajukat a nők nem tépdették, sőt a maskarát és az álarcot sem szaggatták le magukról. Közreműlet tehát nem volt. A futás azonban, vagy - mint egy azonkorabeli ujság irta - a „hazafelé sétálás” sebes tempóban ment végbe. A boldogtalan mézeskalácsosok, viaszgyertyások, szentképesek, álarc és olvasó árulók eszük nélkül szedték össze a sátorfájukat. Szekerekre rakták a megvasalt portékásládájukat s köd előttem, köd mögöttem, igyekeztek elérni a kaput.

- Kurucok nyüzsgölődnek a környéken - magyarázta egy lassabban szaladó hazafi Forgáchnak - de még messzire járnak.

Forgách gondolta magában: tudom, hogy messze járnak, mert máskülönben még vesettebbül szaladnának.

Megindult ő is hazafelé gyalog. Kár volt a lovát visszaküldeni. Persze azt hitte, az egész napot itt töltheti; elég, ha estefelé jön lovásza a vezetéklovakkal.

A hogy boszusan bandukolna, egyszer csak hozzászegődik egy szamaras hölgy. Forgách megismerte. Ugyanaz volt, a ki férfimódra ült a nyeregben, fapapucsot hordott s a ki - mikor az álarcot vette - incselkedve rászólt.

- Kedves kis facipős, eressze meg jobban a kantárszárát. Fusson a többivel.

- Elküld?

A selyemálarc egy pillanat alatt lerepült s a Klárika finom, hamvas arcocskája, okos, szép szürke szeme villant a Forgách szemébe.

Ő is leoldotta álarcát.

- Maga az, Klárika? Azt hittem, ezer közül is megismerem a hangját, s akármilyen százcáncu bő maskarában is az alakját. S bizony rá nem ismertem.

Klárika hallgatta. Talán nem is hallotta, mit mond; de a hangja bűbajos muzsika volt a fülében... Olyan régen nem látta, csak álmaiban! Hogy most a kis szürke filozófus hátán mellette lépdelt, szép csillagos tavaszi este nyugalma és békéje szállott le a szívére...

Puha, barna hajának a gyökeréig elpirult, hamarjában nem is tudta miért. Végre rájött. Szégyenlette, hogy fiusan lovagolt. Férfinyeregben ülven, nem tudott másképpen a dolgon segíteni, mint hogy leszállt azzal az ürügygyel, hogy feje szédül a napsütésben.

Mintha a nap meg akarná tréfálni, abban a pillanatban felhők mögé bujt; a mi Klárikát még nagyobb zavarba ejtette.

- Mit mondott Aviron báróné?

Forgách mosolygott.

- A mit egyik szép nő nekem mond, soha meg nem tudja a másik... Klárika, de csak tréfálok ám... Jó kedvemben vagyok, hogy látom. Madarat lehetne fogatni velem.

A karintiai kapuig való utjuk azzal telt el, hogy Klárika egyik pirulásból a másikba esett. Forgách egy szava, pillantása; kíváncsi emberek, a kik utánuk fordultak; ismerős, a kinek homlokán az ijedtség ellenére is kiült a kíváncsiság; házaló, a ki az egyiptomi futással nem törődve, szemközt jött az emberáradattal s kínálta Forgáchnak az üveggyöngyét: „akaszsa a nyakába a szép menyasszonyának”; fiatal pár látása, a kik sem a világgal, sem háborúval nem törődve, leültek az árok szélére s ott egymás szemébe néztek és egymás kezét fogták: mindez ujjabb meg ujjabb ok volt rá, hogy szakadatlan sorban hajnali fellegek vonuljanak el Klárika szép orcáján.

Forgách Klárikát csendes, néptelen utcácskába vezette, mely a bástyára nyilott.

A bástyának azon a részén kevesen voltak. Két faágyu ásitozott ott, meg egy rozsdás csata-kigyó. A fal omlatag. A mi rést a nagy török ostrom idején a golyóbisok ütöttek rajta, mind a mai napig be nem tömték. A kertész beültette folyókával, a mely tele lesz kedves virággal néhány hónap múlva.

- Tudja-e, Klárika, hogy a pápa háromszázezer forintot adott, hogy a megrongált erődöket újjáépítsék? Szépen megépitették!

Bánta is Klárika. Mosolygott, hogy Forgách ily semmiségekről beszél. Mosolya átröppent a Forgách ajkára; ő is furcsának találta a megjegyzését.

Ideje volt, hogy a kálváriahegyi zarándokok mögött becsukódtak a város kapui. A meddig a szemük elért, Forgách és Klárika fölgyujtott falvak lángját és füstjét látták.

Máskor Klárrika érzékeny szive megesett a szegény, földönfutó embereken. Most, szerelmese oldalán, ha sajnálkozott is, boldog volt és minden kurucégetés ellenére meg volt elégedve a világ folyásával. A férfi ellenben nem tudott megválni a látott kép politikai vonatkozásától.

- Károlyi uram megtartotta a szavát. Megigérte, hogy a fősvény osztrákok égő házuk fényénél olvasgathatják meg összekuporgatott tallérait...

A külvárosok feketéltetek Károlyi lovasaitól. Egész a Stubenthorig nyargaltak, a kapura és a vámházra lövöldöztek. A vámos, a kire rákiáltotta: „tedd el az aranyat, plundrás, érte jövök néhány ezer jó kuruc lovassal”, - ki sem bujt a házból pokoli félelmében. Azt hitte a jámbor, Károlyi megsütteti, ha kézhez kapja.

Klárrikát mindez nem érdekelte. Leült az egyik faágyura, a szürkéjét szabadjára eresztve, menjen, a merre a szeme lát. A kis, barátságos filozófus azonban nem ment. Leheveredett a gyepre, hosszú, legyező fülét még csak meg sem mozdította a lövésekre.

Forgách is leült a leány mellé. Megfogta a kezét; az engedte.

- Szép kis Klári, kérdeznék magától valamit.

A leány sóhajtott.

- Ne kérdezzen... Ugy sem felelnék... S felelet nélkül is tudja, a mit tudni akar... Inkább igérje meg, hogy vigyázni fog az életére... Háboru van s maga katona; ... de ha mélységes béke volna is: maga büszke és heves és sok az ellensége...

Forgách merész, vidám arca kicsinylést fejezett ki.

- Sok az ellenségem; de becsületesen rászolgáltam.

Klára összerezett. Fehér lett, mint a csipkés zsebkendője, a melyet idegesen a kezében szorongatott...

- Menjünk haza... Fölülök Nácira s tiz perc alatt hazaérek.

Akkor eszébe jutott, hogy nem jó lesz Forgáchot egyedül hagyni a másikkal, a kit a fal egy kiugró szögletében pillantott meg. Bizonyára rájuk lesett.

- Mégis... Jobb, ha hazakisér. Sok rossz ember jár az utcákon. Ugy-e, megteszi?... Kérem...

- Ne siessünk, kis Klárrika. Oly jó itt. S ki tudja, mikor találkozunk újra?

A leány elhuzta a kezét, de nem lett sem hidegebb, sem tartózkodóbb, csak nyugtalanabb.

- Szokja meg, hogy minden szavamat úgy vegye, a hogy mondom... Haza kell mennünk... Kell...

Forgách körülnézett. Sejtette, e hirtelen változásnak komoly oka van.

Mielőtt megláthatta volna a falhoz huzódó, leselkedő férfit, az udvariasan köszöntgetve előlépett.

- Ni, Rosenberg gróf... Ő a mi árnyékunk...

A gróf sötét arca a szokottnál is komorabb volt.

- Ah, tábornok ur! Bizonyosan az égő falvak lángjában gyönyörködnek Klára kisasszonnyal. Természetesen mind a ketten más-más érzéssel. Egy német hölgy - gondolom - az égő német falukat könyes szemmel nézi.

Klára nem felelt.

- Segítsen fölülni, Forgách.

Forgách fölrángatta a barátságos kis csacsit nyugalmas fektéből, a mire a szürke, tiltakozásul elordította magát.

- Eső lesz... - szólt Forgách, csakhogy valamit mondjon.

Rosenberg hozzálépett s halkán odasugta neki:

- Az ám... véreső. Ha önnek is úgy tetszik... Holnap korán reggel... a vámvonalon kívül várom...

Forgách a szürkét Klárához vezette. A leány, könnyedén vállára támaszkodva, fölült. Most már nem restelte, hogy fiusan ül, sokkal nagyobb gond bántotta. Tudta, hogy a két férfi hajba kap.

Forgách sokáig utána nézett, míg csak karcsu, kedves alakja el nem tűnt.

Mikor nem látta többé, odafordult Rosenberghez.

- Az előbb sugott valamit; holott mások jelenlétében ez föltünőbb, mintha kedves szándékát kikiabálta volna... Azért nem válaszoltam. Ismételje kérem, hangosan.

Rosenberg fönhangon ismételte, a mit mondott. Forgách összeráncolt homlokkal, gőgösen hallgatta végig.

- Nem úgy, uracskám... Consbruch Klára kisasszonyt egyikünknek sincs joga párbajjal hirbehozni. Nekem nincs, mert feleséges ember vagyok és nők dolgában rossz a hirem. Önnek sincs, mert se nem vőlegénye, se nem atyafia... Az ön orra azonban határozottan boszant... Csinos orr, de szeret szaglálódni... Igérem, hogy egy héten belül beléköttök... Elfogadja?

- El!

- Al right... és most kapaszkodjék belém, nekünk karonfogva és mosolyogva kell végig róni az utcákat. Hadd lássák, mily jó barátok voltunk, a mig valami kis összekoccanásért az egymás nyakát le nem nyiszáltuk...

Rosenberg gyüöllettől szikrázó szemmel rázta a fejét.

- Nem, gróf, én nem mosolygok önre a világ kedvéért. A karjába csak akkor kapaszkodnám, ha a halál engem bizna meg, hogy hódító alakját sétáltassam ki az életből. Erre szívesen vállalkoznám.

Forgách sajnálkozva nézett rá.

- Gyüöl? A véremet szomjazza? Lássa, az baj! Izgatott lesz. Se a szeme, se a keze nem lesz biztos. Elhibáz...

Köszönt, nem törődve többé ellenfelével. Észre sem vette, mikor ment el.

Föllépett a bástyára, szemét kezével elárnyalta, nézte az égő falvakat...

Ugyanazon időben Lipót dolgozószobájának ablaka is nyitva volt. Ő is a fölgyújtott falvak füstjét nézte.

- A husvétomat akarták elrontani... - mondta boszusan hűséges gyóntatójának, a ki komor tünődésbe merülve állott a háta megett... - És éppen Károlyi cselekszi... Arany láncot kellett volna a nyakába akasztanom... Elfelejtettem; öreg és szórakozott vagyok, Voccabella.

A jezsuita okos arcán mintha nehéz, fekete lepel feküdnék, a minővel nagypénteken letakarják a katolikus templomban a feszületet.

- Nem az aranylánc teszi, felség... Sem a magyar főurak hűsége, vagy hűtlensége... Minden politikai művet az idő bírál meg. Ma már látjuk, Caraffa nem végzett alapos munkát...

A császár ideges és türelmetlen lett.

- Még nem elég halálos ítéletet hirdettek ki a nevemben? Nem elég magánvagyonot konfiskáltak el? Mindenütt vér... A csatatereken és a vérpadon... Tele van vele félszázados kormányzatom. Soha sem lesz már vége? Belefáradtam, Voccabella...

A gyóntató meghökkent a császár lelkiállapotán.

Lipót még mindig az égő falvakat nézte.

- Nagyhéten égetni és fosztogatni istentelen és pogány dolog, Voccabella... Károlyi talán protestáns?

- Római katolikus, felség...

A császár nem szólt többet. Megfeledkezett a gyóntatójáról. Voccabella halkán, észrevétlenül kisurrant. Ugy járt-kelt a Burgban, mint a légvonat.

Egy idő múlva Lipót csöngetett. A flótáját kérte. A zene és a vadászat szenvedélye legnehezebb órájában sem hagyta el. Mikor a szeme és lába meggyöngült, a vadászatnak bucsut mondott. A zenének soha.

Széket tétetett az ablakba, leült, vékony lábszárát keresztbe rakta s vastag ajka olvadozó, lágy, busongó hangokat csalt ki a flótájából...

A merre látott, kurucoktól fölperzselt templomok égtek; s a császár komponált...

XVI. Vadászaton.

A tiroli parasztság nagy dolgot művelt: a bajor választót, a ki a passzaui győzelem után Tirolon át Bécsnek igyekezett, kegyetlenül elpáholta. Ez a paraszt vitézség fényes tervet huzott keresztül. Megakadályozta, hogy Villars s a bajor választó, másrészt Rákóczi hadai egyesüljenek és a rosszul védelmezett Bécset közös erővel megtámadják.

A tiroliakat úgy ünnepelték, mint a birodalom megmentőit. A császár ráüzent a helytartóra, küldjön fel közüök a Burgba néhány diszpéldányt. Különösen a fő-fő parasztvezérre, Házer uramra volt kíváncsi, a ki faágyuival ugyancsak pusztította az ellenséget. Bécsben pompásan mulattak a meztelen térdü tiroliak.

Házert ő felsége kihallgatáson fogadta és aranyláncot akasztott a nyakába. Lichtenstein herceg ragyogóan megvendégelte. Hogy a többi főur el ne maradjon a móditól, valamennyi palota lakomán, estén, táncmulatságon látta őket.

Házer uram szives örömet sütögette el a bajorokra a faágyuit; de nem volt fölfegyverkezve az előkelő bécsi asszonyságok ésbontó szépsége ellen. Majd kibujt a bőreből, ha nyájasan rápillantottak. Tiroli népszokás szerint tegezte őket, végig cirógatta a festett képüket; a szépségtapaszkáikat leáztatta a csókjával, az illatszerüktől elbódult. Letérdepelt előttük, úgy könyörgött, tiszteljék meg a portréjukkal. A parasztnenyecskéje otthon még csak féltékeny sem lesz, mert hát olybá veszi, mintha az ő hős ura csupa elefántsontra festett madonnát csókolt volna meg.

A főurak ebédjéről és multságairól legtöbbször elázva került haza Házer az „Aranykörté”-be. Hordszéken vitették, mint valami prelátust, nehogy baja essék.

Egyik este Rosenberg gróf megvesztegette a szolgálkat. Kiütötték a hordozó-szék fenekét s híres vendégükkel a rosszul kövezett utcákon nekiiramodtak a süket éjszakának. Házer

uramnak eszébe sem jutott, hogy méltatlan játékot üznek vele. Maga nevetett legjobban a kis baleseten, bár lábszárai a vad futásban kékre-zöldre verődtek a kilyukadt hordszék oldal-falaiban s egy darabon a bőr is lejött róluk.

Rosenberg gróf azon melegiben eldicsekedett a csinyjével. A divaturacskák nevettek rajta, csak Forgách hallgatta boszus fejcsóválással. Rosenberg észrevette.

- Talán nem tetszik a tréfám?

- Nem nagyon!

- Pedig a tábornok ur híres a szilaj tréfáiról.

- Hiszen, ha szilaj volna a csinytevése; de alávaló.

Rosenberg homlokán és arcán a harag kigyói vonaglottak. Erős akarattal leküzdötte dühét, minden vonása elsimult.

- Sértegetni akar!?

Forgách fölállott, szikrázó szemét végighordozta a nevető urakon. Rosenbergnek nem is felelt.

- Ilyen a bécsiek hálája! Ez a Házer hős; nagy veszedelemtől mentette meg a várost. Ide édesgetik, etetik, itatják. Ha még két hétig itt marad, pókhasu lesz, ellustul és úgy megszokja a fényüzést, drága életet, hogy otthon elégedetlen és boldogtalan lesz egész életében... Hanem az hagyján! De bolondot üznek belőle, ugratják, hergelik, neki viszik a falnak. Ostoba tréfát eszel ki az egyik léhűtő s a többi kacag rajta a megszakadásig. A hőst kinevetik, a szabaditón vihognak, pedig ha most francia és bajor hadak lövetnék a bástyákat, a félelem, mint a háromnapos hideglelés, úgy kirázná itt mindeniket. Katona vagyok, hát nem türom, hogy egy vitéz embert, a kit aranylánccal tüntetett ki a császár, piperkőcök és aszpike-emberek meggyalázzanak.

Rosenberg gróf a társasághoz fordult.

- Uraim, ő az enyém... Jogot tartok rá. Engem sértett meg a legérzékenyebben.

- Minket is megsértett... - hallatszott itt is, ott is; de Salm herceg, a kinek fülét az aranylánccra való hivatkozás megütötte, a zajt elnémitotta.

- A kik Házert kinevették, azok a leckére rászolgáltak. Jobb lesz, ha hallgatnak. Isten ments, hogy ő felsége megtudja... Kegyvesztés lenne a sorsuk, mondhatom. Rosenberg esete más. Az már erős. Csak vér moshatja le.

Forgách hetykén összeütötte a sarkantyuját.

- Állok elébe, ha már le kell mondanom a szerencséről, hogy az egész tisztelt társasággal megverekedjem. Megverekszik a magyar katona a tiroli katonáért, a míg a hálátlan, megmentett Bécs a markába nevet...

Másnap reggel a vár árkában megvolt a párbaj. Rosenberg elhibázta Forgáchot, az a balcsipőjébe lőtt.

Forgách nem sajnálta, sőt elmenőben csufondárosan beszélt róla a barátainak.

- Bicegő embert csináltam belőle. Sánta kutyát, egész életére. Ezentul a puszta földön is nagy kinnal ér valakit utol, ha leskelődik rá; nemhogy a felhőben...

Felhőt mondott s az eget értette alatta. A magas csillagos eget, a hol szerelmesek járnak...

*

A római király palotájából üzenet ment Forgáchhoz. Sólómvadászatra hívták.

A kurucoktól való féltükben, ezuttal a Práterben tartották meg.

A társaságban hölgyek is voltak, köztük Avironné és Kláríka. Mindketten lóháton.

Avironné tüzes, keményszájú lovon ült. Ragyogtatni kívánta a lovagló művészetét. Szépen és merészen lovagolt. Minden mozdulata kacér és csábító és teljes összhangban volt a ló mozdulatával. Akárhogy ficánkolt Junó s akár lépésben, akár vágatva ment, akár hirtelen megugrott, egyenesen és biztosan ült nyergében. Nagy volt a lélekjelenléte. A tüzes, szeszélyes paripa minden fogására el volt készülve. Pedig máshol járt az esze. A mig sarkantyuja hegyével a lova vékonyát csiklandozta, lovaglóvesszejével gyöngén meglegyintette, szeme a Forgách szemét kereste. Egy sor fényes kirakatba - a szemébe, arcába, mosolyába, hangjába - közszemlére kitette a Forgách iránt legujabban érzett barátságát.

Kláríka egykedvű, jól betanított lovon ült. A mozdulása kedves, természetes, tartózkodó. A szép kis arc, karcsu, gyöngéd alak, a komoly tekintet élesen elütöttek Avironné illogó-villogó kacérságától.

József is, Forgách is ügyes volt a sólymászásban. Látszott rajtuk, hogy nagy gyakorlatuk van a régi lovagi foglalkozásban. Mind a ketten idejében eresztették el a vékony ezüstláncán a betanított ragadozót. Egy pillanatra sem vesztették el szemük elől, akármily magasra szállt és bármily villámgyorsan cikázott a kék levegőben. Hol rákiabáltak, buzdítva és ösztökélve, hol visszacsalogatták. A vergődő zsákmányt idejében kiszabadították a karmai közül. A kis sipkát hirtelen a fejére húzták, elnyomva ezáltal fölzaklatott vérszomját... Azután mind a ketten körültekintettek, hogy kiválasszák a hölgyet, a kinek fehér kezére - kiki a maga sólymát - udvariasan ráültesse.

A római király Aviron bárónő kezére telepítette a magáét, Forgách a Kláríkáéra. A kis özvegy elpirult büszkeségében, Kláríka halvány lett szüzies fölindulásában.

Aviron bárónő simogatta, kényeztette a József király madarát. Kláríka nem nyult hozzá; föltűnő lett volna. Kimondhatatlan gyöngédséggel hallgatta a lihegését s a sebes repülés és az üldözés gyönyörétől fölzaklatott parányi szivecske verését.

Az ő bátor, erős sólyma is zsákmányra jár. Csatákat nyer és veszít; de visszajön-e hozzá, rászáll-e vállára, ha a markából még egyszer kiereszti?

Aviron bárónő nem hiába volt tapasztalt hölgy. Átérezte, mi megy végbe a barátnője szívében. Az alkalmasszerzés tanult mestersége lévén, a pillanatot fölhasználta. A mig Salm herceg és Lichtenstein - a társaság figyelmét lekötve - sólymokat bocsátottak el - gyors elhatározással mellékösvényre terelte lovát, maga után intve Kláríkat és Forgáchot is.

Eleonóra császárné a beteges császár mellett töltötte idejét. Nem volt, a ki az udvarhölgyek mulatozó kedvét lehütötte volna. A leendő császár udvara bizonyára nem lesz oly komor s oly szenteskedő, mint a milyen a Lipóté. Ez már most is meglátszott. Más világ lesz itt időnap előtt. Lipót a jezsuitákat szerette, József az asszonyokat. S azt tartja, úgy akar élni és megöregedni, mint az a vén, százesztendő római táncmester, a ki hosszú életének titkát fölvésette a sirkövére. „Örök ifju maradtam - anhellitu puellarum - a leányok lehelletétől.”

Avironné befordult egy mellékösvényre, hátra sem nézve, vajjon követik-e, megállott a kútnál. A kővályu tele volt friss vízzel. Megeresztette a lova kantárját, engedte, hogy kedvére igyék.

Kláríka és Forgách odasiettek. Avironné keztyüs kezével a lova hátára támaszkodva, rájuk mosolygott.

Lovaglóvesszője gombján óra volt, párisi holmi, alig nagyobb egy szem cseresznyénél. Villars tábornoktól, a volt bécsi francia követőtől kapta. Szeme megakadt a finom kis mutatókon, nem voltak vastagabbak a molylepke csápjánál.

- Tíz perc múlva értük jövök. A grófnak bizonyára sok a mondani valója. Reggel párbaja volt. Nyelvével csettentett, vissza sem nézve, sebesen elvágatott. Magukban maradtak, mire észrevették. Forgách homloka ráncokba húzódott. Bántotta, hogy a rosszhírű kis özvegy fölénk terjeszti a nem igen tündöklő és többször megperzselt cherub szárnyait. Végigtekintett a fason, úgy ítélte, van vagy ezer lépés s a mi fő, egyenesen a vadászokhoz visz.

- A míg a fason lépésben végigmegyünk, elmondok magának mindent, a mi a szívemet nyomja. Avironné ördögmotolla. Ugy-e nem tiszteli meg a bizalmával?

Klárka nem válaszolt. Az arcán nyugodt öröm volt. Hálát érzett Avironné iránt, hogy három szavával: „reggel párbaja volt...” mázsányi gondot emelt le a szivéről. Az árok, a balsejtelmekkel telt fekete árok tehát a háta mögött van. A párbaj megvolt, Forgách él, teljesen épkézláb lovagol az oldalán.

- Mondja el, hogy történt?

- A csipőjébe lőttem Rózenbergnek. Azt hiszem, mint Vulkán, egész életére bicegni fog. Ám ne bizza el magát, Klárka, nem magáért folyt a kakasviadal! A csupasz térdű Házeren vesztünk össze.

A leány, lovát megindítva, oldalt ránézett Forgáchra.

- Egy golyó hát szerencsésen elsivított a fejénél; de hát a többi száz?

- A kurucpuskák rosszul lőnek...

- Nagyon bizik a szerencséjében. Meddig marad Bécsben?

- Nem tudom. A katona sorsa felhőjárás; szelek hajtják, viharok ráncigálják. Soha sem tudja hová, merre megy s egy helyen meddig maradhat.

Önkéntelenül mind a kettő megállította a lovát. A fákon nem volt levél, akárcsak őszkor; de a gallyak most simák, életteljeseek. A rügyfakadás boldog közelsége szinte lerítt róluk. A levegő színe is más, a nap is másképp süt. Mintha az árnyék is derültebb volna; a hogy a fiatal leányfej árnyéka is más, mint az érettkorú asszonyé. Az ébredő bogárvilág zümmögése hallatszik. A fű mindenütt kidugja a fejét.

- Vegye úgy, Klárka, mintha az életünk csak addig tartana, a míg a faszor ér. Fogy-fogy lovunk minden lépésére... A lelkére venné-e, hogy egyszer csak a végére érünk, a nélkül, hogy egymással tisztába jönnénk? Én magát szeretem... Talán vesszőütéshez hasonló, ha házasember leánynak ily vallomást tesz, de nem tudom elhallgatni!

Klárka nem nézett rá, (egy, még a térről maradt mély, rücskös keréknyomot követett a tekintéssel), mégis látta Forgáchot. A hogy látta mindig, éjjel-nappal, csak a szemét kellett lehunynia.

- Sok szerelmi vallomás csuszott ki a száján, könnyen, meggondolatlanul; de mint jellemes emberről fölteszem, ez a vallomás nehezebben jött ki a többinél... Én miért tegyek vallomást? Ugy-e nem várja?... A fű, melyet József-nap előtt harapófogóval sem lehetett volna kihuzni a fagyos földből, ime, magától kibujt. Ha külön nem is vallja be, mindenki láthatja, hogy kikiváncozott a földből, mert nagy, titkos erők kihajtották.

Forgách az utjokban álló ágakat verdeste lovaglóstórával. Hangja szokatlanul ellágyult.

- Szeret hát egy kicsit? Lássá, kis Klára, maga más az életnek, mint valamennyi nő, a kivel eddig találkoztam. Vad katona vagyok, de vallásos, mint a gyermek. Olyan maga nekem, mint a galgóczi kápolnában az oltár. Fehér, szüzes, szent, száz gyertyácska fénye ragyog rajta... Ha nézem, szakasztott az a vágy epeszt, a mi az oltár előtt elfog: Szeretnék letérdelni a legelső márvány lépcsőjére. Megtisztul a lelkem minden földi büntől, ha a makacs, kevély fejemet maga előtt meghajthatom.

Klári sóhajtott. Szép, barna haja kissé megbomlott a lovaglásban, idegesen megigazgatta.

- Hogy tisztulna meg a büntől, Forgách, mikor a szerelmünk maga is bün?... Lelkem egész életre a magáé: nem választhatja el magától földi hatalom. De a miért megváltottuk, a mit egymás iránt titokban érzünk, azért kegyetlenül bünhődnünk kell. Mire a fasor végére érünk, életünknek új fejezete kezdődik. Szomorú, kínos, keserves fejezete, mert többet egymással nem találkozhatunk...

Forgách most már nem az ágakat verdeste. Ugy ráhuzott a lovára, hogy a dédelgetett kedvenc állat fölnyihogott fájdalmában. Elnyargalt volna vele, mint a bolond, de kemény vaskéz fogta.

- Mily kegyetlenek ezek a kisleányok! Fülíg szerelmes embernek azt mondani, nem látjuk többé egymást, csupa lehetetlenség. Tiltsa meg a földnek, hogy ne forogjon a nap körül, a föld nem engedelmeskedik, mert nem engedelmeskedhetik a parancsolatának. Örök, csillagászati törvények szabják meg pályáját...

Klári szerelmesen, gyöngéden pillantott Forgáchra, de a hangja határozott volt.

- A csillagoknak nincs akaratuk. Nekem van... A hasonlata máskülönben is sántít, mert nem azt mondtam, hogy élete ne keringjen az én életem közelében. Csak azt mondtam, ne találkozzunk, mert ez katasztrófára vezet. S most a fasor végére értünk... Vágtat már értünk Avironné. A trónörökös szorosan a nyomában... Csókolja meg a kezemet... Hamar... Még meglátnak... Ah! Ez már sok, elborít vele, mint hullám a partot, pedig csak egyszer engedtem meg...

Forgách soha sem találkozott még nővel, a ki így beszélt volna hozzá. Honnét veszi ez a kis leány e mélységes komolyságot?

- Miért nem szabad a szemébe néznie? - kérdezte gyöngéden.

- Hogy lelkem restelkedés nélkül a lelke szemébe nézhessen.

- A kezét miért nem szabad megfognom?

- Hogy lelkem a lelke kezét soha el ne bocsássa...

- Miért ellenzi, hogy néhanapján a hangját halljam?

- Minek? Lelkem a lelke hangját hallgatja ugyanis szüntelen...

- Nehéz katonafejem van. Nem egészen értem, a mit mond.

Klárka fájdalmasan mosolygott.

- Még nagyon fiatal arra, hogy megértsen. Még nem szenvedett eleget...

Forgách rábámult.

- Maga veti szememre a fiatalságomat? Harmincnégy éves férfinak a tizennyolc éves gyermek? Maga beszél szenvedésről?

- Én bizony. Néha száz esztendősnak érzem magam, bár tizennyolc multam. A szenvedések iskoláját végigjártam, higgye el. Mit gondol, Forgách: fiatal leány, a ki más asszony urába szerelmes! Mi más, kegyetlenebb dologra taníthatna még meg az élet?...

Lehajtotta a fejét, de nem látszott boldogtalannak. A szeme szerelmesen csillogott.

Avironné lovagló ruhája, szőke haja, amazon-kalapjának struccotla a levegőben uszott, a hogy feléjük nyargalt. Már messziről rájuk kiáltott:

- Siessen Forgách, szerencsés halandó. A római király tüvé teszi magáért az egész Prátért.

Vége az első kötetnek.

MÁSODIK KÖTET

I. Négyszem között.

József valóban Forgáchot kereste.

A trónörökös, a kinek uralkodása már előre vetette árnyékát, szőke, kékszemű, egészséges. Komor atyjával ellentétben, vidám természetű. Az olympusi gögöt ő is örökölte, nőktől huzódzó erényességét annál kevésbé. A főherceg szerelmes természetű volt. Helyzeténél fogva könnyű szerrel jutott a szép udvarhölgyek kegyeihez. Mihelyt a bécsi nők észrevették fiatal uruk hajlandóságát, a francia udvari élet illatterhes levegőjéről álmodoztak...

Egyelőre azonban Eleonora császárné rideg, szigorú szelleme uralkodott a Burgban, könnyörtelenül üldözve a római király szerelmi kalandjait.

Huszonégy éves volt, mikor a nála hat évvel idősebb hannoveri Amáliát vele elvették. Modenában tartották meg az eljegyzést. Ekkor történt, a min az angol királyné és a fiatal spanyol király a windsori kastélyban jóízűt nevettek: a menyasszony mellé csupa szemenszedett csunya udvarhölgyet válogattak össze, nehogy a változékony vőlegény kísértésbe essék.

Minden dolgában a büszkék-büszkéje, szerelmeiben a római király nem volt válogatós. Így esett meg, hogy Avironné is meghódította. Farkasétvágygyal hozzányult egy tányér szép őszibarackhoz, a melyet nem közvetlenül a fáról s nem éppen az ő számára szakasztottak; a melynek hamva már hiányzott, mert a szerelem asztalán körülhordozták kissé.

A bárónő magával vitte Klárát, Forgách meg József elé nyargalt.

A faszor, a melyen oly végzetes beszélgetése volt a szive kedvencével, véget ért. A távolban fényes lovascsapat vágatott a föleresztett sólymok után. Lamberg gróf vezette, a kiből Józsefnek minden halandó között a legtöbb bizalma volt. Ő bizonyára tudott a szándékáról, mert a beszélgetés helyétől igyekezett minél messzebbre vinni a társaságot.

Forgách leszállt lováról, egy testőr mindjárt pártját fogta. Kalapját levette, hajadonfővel közeledett a trónörököshöz.

József barátságosan mosolygott, mikor meglátta. A lovászmesterét magához intette, a ki két udvari lovászsal segítségére volt a leszállásban.

- A gróffal a kertészlakhoz megyünk. A lovainkat jártassák meg. Magam akarok maradni. Egy lélek se háborgasson.

A lovászmester méltó bámulatára, karonfogta Forgáchot és rátért az ösvényre, a mely a kertészlakhoz vitt.

- Most még nem császár, most még teheti, hogy karonfogva jár egy grófocskával... - dörmögte a meglepett férfiú, utána tekintve a távozóknak... - Mit akar a kertészszel? Nincs egy becsületes szobája és... szép leánya sincs.

Be sem tették lábukat a kertészlakba. A ház zárva volt, csak az ablakai voltak nyitva. Az egyszerű fehér muszlénfüggényt ide-oda hajtotta a szél.

A kertész elment otthonról a háza népével, együtt... A kutya házikója is üres volt. Leoldott lánc elhagyatva feküdt a szalmában. Magukkal vitték, nehogy a leendő császárt - Uram irgalmazz - megugassa.

- Magasabb parancsra innét mindenkit eltávolítottak... - villant meg Forgách elméjében... - A beszélgetés, úgy látszik, bizalmas természetű...

Az üvegház táblái izzadtak és homályosak voltak, annyira fűtötték. Egyik tábla nyitva volt, a nap erősen rátűzött. A hogy elmentek mellette, a forró levegő megcsapta az arcukat.

Bent citrom- és narancsfák állottak szép sorjában. Máshol karcsu pálmák és husos levelű kaktuszok. Az egyik kaktusz viritott. Fehér virága volt, de csak egyetlen egy. Sötétkék porcelláncserepekben rózsák, nárciszok, fehér violák fénylettek. S hogy költészet mellől a kellemes próza se hiányozzék, salátaágyak is voltak, meg hónapos retek. A kertész ur szerette a salátát.

A ház előtt a verandán egy fecsegő mátyásmadarat ott felejtettek. Az bizony olyan lármát csapott, hogy egy szavukat sem értették. Forgách a kalitkát beterítette a zsebkendőjével. Nini, mily hamar este van, gondolá a madár és elhallgatott.

Százados tölgyfa alatt kényelmes karosszéket pillantottak meg. A figyelmes kertész bizonyára előre odakészítette. A trónörökös beleült. Forgách tiszteletteljesen állva maradt.

Józsefet a Mátyás-madár esete mulattatta.

- Ugy tettél vele, mint atyám miniszterei a magyar országgyűléssel. Rájesztettél, hogy elnémitsad. Hibás eljárás... Az emberek hadd beszéljék ki magukat szívük szerint... Mi a véleményed a Rákócziék fölkeléséről? Hogy lehetne elcsitítani?

Forgách szép, nyílt kék szeme elborult.

- Elcsitítani nem lehet, királyi fenség. Már késő. Csak legyőzni lehet, vagy vele megalkudni.

József vidám arca elkomorult.

- Soha sem helyeseltem a miniszterek magyar politikáját. Engedelmes uszkárt akartak nevelni a komondorból. Verték, kinozták, éhezették. A pusztai komondor azonban a régi maradt. S most, mikor nagyobb és nemesebb vadakkal kell küzdenünk, keményen a sarkunkban van...

Forgách nem felelt. A játszótársi viszony ellenére óvakodott átlépni a közöttük lévő korlátokat. A mig egyenesen nem kérdezte, hallgatni kellett.

A trónörökös keresztbe rakta a lábait, hátát a tölgyfa derekának támasztotta.

- A francia háború vége nem aggaszt. Nagyon sok érdeket sértett meg XIV. Lajos. Nem az osztrák ház dolga, egész Európáé, hogy szárnyait megnyirbálják. Akármily ügyes és erős, az utolsó garas Anglia zsebében marad, az utolsó katonát meg mi állítjuk. Szóval, a miénk lesz az utolsó szó... A magyar ügyek válsága tehát nem a francia háború veszedelméért fáj nekem, hanem magukért a magyarokért. Mindig szerettem a nemzetedet. Ugy-e tudjátok? Szomorú volna, ha engem is félreértenének.

- Mindannyian tudjuk, királyi fenség. Tudja maga Rákóczi is!

József karját végigfektette a széke támláján. A fejét is hátravetette. Ugy ült ott, mint egy drámairó, a ki csattanós jeleneten törí a fejét. Ha hajdani nevelője, mostani udvarmestere, Salm herceg látná ezt a pózt, a kezét tördelné. Nem, ő ilyen polgári nyujtózkodásra ő királyi fenségét nem tanította... Ráragadt.

- Rákóczi hajlott hozzám mindig... Persze most egy kicsit elvadtították. Ismered a nézetemet; de az intézkedés joga a császáré. Engem csak a bírálat és az elégedetlenség illet meg. Elégedetlen vagyok a dolgok vitelével... Kedvem ellen folynak az állam ügyei... Nem járhatunk ezeken a rossz, régi keréknyomokon tovább...

- Majd megváltozik mindez, királyi fenség.

- Meg. Hogyne... Egyszer másképp lesz... Egyet nem értek: a főurak közül sokan cserben hagynak bennünket. Azt kell következtetnem ebből, hogy Magyarországon gyöngé lábön áll a monarchikus elv... Látom, tiltakozni szeretnél... Hiszen ha tiz Forgách Simonom volna!

- Egy is elég, királyi fenség!

Kedves, könnyed modora, szimpatikus hangja, magamagát gunyoló, tréfás hangejtése enyhítette kissé a nyilatkozat magahittségét.

József arcára visszatért a vidámság ily hatalmas és leplezetlen önérzet hallatára. Nem vette rossz néven.

- Talán természetes is a hozzám való ragaszkodásod. Együtt nőttünk föl. Együtt játszottunk és tanultunk. Salm ugyancsak magoltatta velünk a politikát és a történelmet. Emlékszel az öreg Wagnerre?... Mint a pirosra festett hólyag, néha úgy fölfuvódott az elnyelt méregtől, ha nem tudtuk a leckét. Pedig megesett egynéhányszor. Hát Rummelre emlékszel? A hittant jobban tudtad nálam. Könyv nélkül elhadartad a létániát. Rummel megsimogatta érte az arcodat - kedves, kerek kis pofácskád volt - és almát adott. Tele volt mindig pompás tiroli almával a zsebe. Azt akarta büntetésül a szemeláttára edd meg; de te nekem nyújtottad. Mindig én haraptam bele először. Neked csak a csutkáját hagytam. Rummel boszusan rád piritott, hogy tökéletes kis udvaronc vagy máris. Egyenes, becsületes lélek ez az öreg Rummel. Megteszem bécsi érseknek, ha császár leszek...

Ez a gyermekkorukra vonatkozó bájos visszaemlékezés fölzavarta Forgách lelkét. Gondolta, Józsefnek valami célja van vele, ha az érzéseknek ily rejtett hurján játszik. Nem bánta, sőt várta, hogy leendő uralkodója rendelkezék akár a vagyonával, akár az életével. Ha azt mondta volna, ugorják le a Szent István-templom tornyáról, habozás nélkül megteszi.

Tudta-e József, mi megy végbe Forgách szívében? Érezte-e, micsoda rendkívüli erőket indított meg benne? Mintha száz szövőszék járna egyszerre a Forgách fejében, szöve, szövögetve képzeletének vásznára a haza és a maga jövőjére vonatkozó szebbnél szebb gondolatokat...

A trónörökös emberismerete nem tévedt. Forgách mindenre kész volt érte, úgy kikészítette a gyermekkori emlékekkel.

- Tudod mit, menjünk az üvegházba. Szedjünk bokrétát korai virágokból. Sötét, olasz ibolyát Avironnének, jól fog illeni a hamvasszőke hajához; nárciszt, ha van, a kedves kis Consbruch Klárának... Mellesleg egy nagy szolgálatra foglak kérni... Oly nagyra, Forgách, hogy Kéry, a császártól való félelmében, nem mert rá vállalkozni... Igaz, ő nem is volt játszótársam, mint te...

Forgách olyan volt, mint a meggyújtott fáklya. Lobogott, lángolt a lelkesedéstől. A hogy a fáklyának tökéletesen mindegy, koporsó körül viszik-e vagy ünnepelt férfiak ablaka alatt, ő csak ég: Forgách nem gondolt rá, mire kívánja fölhasználni a trónörökös mindenre kész lelkesedését. Ő csak égett... égett...

- Fenségedé vagyok életemben és halálomban... - mondá fellengősen, a mi a vérében volt.

Jó félóra eltelt, a mire az üvegházból előjöttek. Forgách komoly volt és gondolkodó. Mint az olyan ember, a ki sorsának kockáit elvetette. Keze üres volt, míg József kezében sötétszínű pármai ibolyákat tartott.

József, mint a ki dolgát jól végezte, vidám arccal Forgách vállára tette a kezét.

- Az ibolyát megosztjuk. Nesze, neked adom a felét. Ha átadod a Consbruch kisasszonynak, mondd meg neki, magam szedtem egy emlékezetes órában. S most Forgách, szerencse föl!...

II. Kurucok kezében.

Másnap reggel, József-napján, istentisztelet volt a császári pár és az egész udvar jelenlétében. Forgách is elment a misére.

Hazatérőben Klárának háza előtt vitt el az utja. Ha már megigérte, hogy kerüli, az ablakban talán megpillanthatja, haj, talán hosszú időre, utoljára...

Az ablak nyitva volt. Ez reményt keltett benne. Csakhogy fájdalom, Klára helyett Consbruchot látta.

A titkostonács titkára nagyon ki volt nyalva. Nem az udvari öltözet volt rajta, hanem a divaturacsoké. Csupa világos színben pompázott. Apró, arany mellénygombjai voltak s halványlila mellfodra. Csapkés, asszonyos kézelők szolgálták ki a kabátja ujjából. Spanyol nádbotja rezedaszínű szalagon a csuklóján fityegett. S a mi a fő, ibolyabokréta feküdt az ablak párkányán. Ugyan kinek szánta?

A hogy meglátta Forgáchot, zavarba jött.

- Ha ez most megáll s beszélgetésbe ered, föltartóztat a döntő pillanatban. Nem tudok elég gyorsan kirohanni a hölgyem elé, a kire egy félórája lesek. Hozzá meglátja a hölgyemet is... Önagysága is megpillantja a gyönyörű fiút. A szemük összevillan... Önkénytelenül egymásra mosolyognak. S abban a pillanatban megszületik szivükben, ha nem is a vétek, de a vétkes gondolat...

Ilyenforma, vagy ehhez hasonló kínos érzések ostromolták Consbruchot.

Mint régi, jó ismerőshöz illik, Forgách barátságosan köszönt. A tekintete nem volt se gunyos, se büszke, mint máskor. Inkább szomorú. Tovább ment a nélkül, hogy megállott volna egy szóra.

Ez a viselkedés Consbruch Gáspár érzését a másik végletbe sodorta. Soha sem látta a fényes, elkapott szerencsés nagyurat ilyennek; de talán más emberfia sem igen látta. Bünbánást érzett s mert veszedelem nélkül tehette (Klárika a boltban járt), hangosan utána kiáltott:

- Hova, hova, Forgách? Talán haragszol?

Forgách megfordult, meg is állott, de nem jött közelebb. Az utca közepéről beszélt át.

- Inkább te haragudhatnál rám, Gáspár, hogy tomporába lőttem a kedvencednek.

Consbruch sietett tiltakozni, hogy nevezett Rosenberg gróf neki nem kedvence. A mit keresett, azt megkapta. Végre is, Klárika nem szenvedheti; az egész ember csupa epezacszó; féltékeny Othello-jellem; képe fekete, mint a kordován csizma.

- Jaj a legyőzöttnek! A régi barátok elfordulnak tőle s új barátokat nem szerez a szerencsétlenség. Ugy megtisztelled, mintha sohasem akartad volna a Klárika nyakára kötni, - ingerkedett Forgách.

E kis kirohanás után újra visszaesett a kedvetlen hangulatába.

Gáspár ur arcát azonban figyelmesen nézte. A piros, egészséges, simára borotvált pufók arcon a Klárika finom, eszményi vonásait kereste s ha talált itt-ott valami kis hasonlatosságot, képzelete abból megépítette a Klárika arcát, a hogy a műértő fejében az etruszkváza néhány értékes cserepéből kialakul annak egész finom, karcsu mivolta.

Forgách ránézett a Consbruch bokkrétájára és csipkés, asszonyos kezelőjére, a nádbotra s a rezedaszinü szalagra, az apró aranygombokra, meg a hátul csimbókban összekötött, kipomádézott, deresedő fürtjeire és minden beszélgető kedve elpárolgott. Néhány lépéssel közelebb ment.

- Gáspár, Gáspár, még megérem, fehér selyemharisnyákat viselsz, bár a császár szigoruan eltiltotta.

Consbruch ijedtében rákönyökölt az ibolyáira, úgy összenyomta, hogy szegénykék halálra váltak s minden illatukat menten kilehelték. Így aligha adhatja oda a szíve választottjának.

- Bevallom, viselem néha. Főleg, a mikor gyöngéd találkái vannak. Az átkozott franciák tudják, mivel lehet megbódítani az asszonyokat. Bókokkal és fehér selyemharisnyával. Probatum est.

Forgách vállat vont. Hirtelen elhatározással az ablakhoz lépett és a párkányára könyökölve, szavát komolyra fordította.

- Na jó... Egye meg a macska a selyemharisnyáidat, a mikor nem vagy benne... Hallgass rám, Gáspár! A kis hugod boldogtalan; az vagyok én is... Ő nekem az oltárom. Tiszta, fényes oltárom, s nagyon magasan van mindnyájunk fölött... Csupa hófehér, hideg márványlépcsők visznek föl hozzá s e fehér lépcsőkön csak térden csuszva, megtisztult elmével és megtisztult szívvel lehet közelíteni hozzá... Soha sem látjuk többé egymást az életben. Tegnap elhatároztuk. Most hát nyugodtan alhatsz már a szerelmüktől. Tudom, hogy szereted, de azt mondom, ezentul még inkább szeresd szegényt... Mindent tudsz... Ismered a szomorú titkunkat... Ki tudja, látlak-e még?... Az Isten áldjon.

Szagatottan beszélt. Sápadt volt. A homlokát összeráncolta. A szeme is, mintha kerítés mögött csillogott volna.

Consbruch nyáron is félt a hidegviztől; ha néha a szabad Dunában megfürdött, előbb félóraig elsütkérezett a napon. Azután leült a partra, két ujját beledugta a vízbe; kis vártatva lassan, óvatosan belenyujtotta a lábát, vissza is kapta nyomban: juj, be hideg! A tenyerébe vizet meritett, mellét, hátát, karjait, jól bedörzsölte. Mikor azután teste minden részét hozzászoktatta a rettenetes gondolathoz, hogy tizenhat fokos hullámban kell megmerülnie, lépcsőről-lépcsőre leszállott a Dunába, megdidergetve és megvacogtatva ő kelmét gyötrődése minden újabb állomásán. Végül elvetette magát, hátára feküdt s lövelte fölfelé a vizet szökőkút módjára.

Képzeljük el már most, hogy a hidegviztől ily mértékben irtózó embert valaki hátulról hirtelen beletaszítja a Duna kellős közepébe. Persze, hogy kezébe lábába beléáll a görcs; kiabálna rémültében, de annál több vizet iszik. Végül lemegy a folyam fenekére, mint a balta.

Szakasztott ebben a keserves állapotban volt Consbruch a Forgách hirtelen vallomására. Egyszerre belepottyant a leghidegebb, legdermesztőbb vízbe, mikor a legkevésbé gondolt rája. Szeretett volna mondani valamit, de csak tátogott.

Szerencsére Forgách nem hagyott időt arra, hogy magához térjen. Mind a két kezét hatalmába kerítette. Ugy nézett rá közelről, hosszan, kutatva, egy kicsit elérzékenyülve.

- A szemed más, mint az övé. Nemcsak a színe, a vágása is... Hanem a kedves vonás a szád körül és néha - de csak nagyon néha - a mosolyod, rá emlékeztet...

Megszorította a barátja kezét. Az hiába kiabált utána: „Megállj, Forgách; ne bolondozz; ne rohanj úgy el, Isten bizony megharagszom!” - hosszú léptekkel odább állott. Még csak vissza sem nézett.

Consbruchnak minden kedve elmúlt a szerelmi találkozástól. Néhány szóban Forgách egész tragédiát mondott el. Most már nem haragudott rájuk. Sajnálta őket kimondhatatlanul.

Az ibolyabokrétát kidobta az utra. Ha az ő kis huga szenved és hervadozik, pusztuljon el az is az utca porában.

Lassan becsukta az ablakot. A piperkőc-öltözetet levetette. A fehér harisnyát, mint a fehérhéju nyárfa kérgét, vigyázva lehántotta a lábszárairól. Az udvari egyenruhájába bujt s bánatában úgy belétemette magát a száraz hivatalos irásokba, hogy a füle sem látszott ki belőle.

Forgách megebédelt. Megivott egy üveg jó bort és nyergeltetett. A legszélesebb kardját kötötte föl s megnézte, a nyeregkápában benne vannak-e s meg vannak-e töltve a tábori pisztolyai?

Előbb a bástyák tájékán lovagolt. A kis csöndes utcákon, a hol zöldcsütörtökön Klárikával végig bandukoltak. Réz-susztákat, később ezüstpénzt szórt az utcabeli kölykök közé a kedves nap emlékére... Ezt a mulatságot azonban hamar megunt, mert visitva, hejehujázva futottak utána, a merre ment.

Később a Stubenthorhoz jutott el. Az örök tisztelegtek.

- Ki akarok menni, levegőt szivni. A városotok nagyon dohos... Halotti szaga van... Nyissátok ki a kaput - mondá parancsoló hangon.

- Nem fél a kurucoktól, excellenca? - kérdezte az őrség tisztje, a kulcsokért szalasztva egyik katonáját, orrát föltartva és szaglálózva a levegőben; de biz ő a dohosság szagát nem érezte.

- Ki félne tőlük? Még Heister sem fél, pedig fogatlan, vén kutya!

A tiszt nem válaszolt. Csak magában gondolta el, milyen rutul szidják, gyalázzák egymást a vitéz császári tábornokok.

A hogy a kaput kinyitották, Forgách csipőre tett kézzel lépésben kilovagolt. A szabadba érve, megeresztette a kantárszárat. Fölporzott utána az országot.

Mire a porfelhő elül, az őrség katonái már megfélelkeznek róla. Megfélelkezik róla egész Bécs városa. A császár, az udvar, a tábornokok és az udvarhölgyek, azt sem tudják holnapután, mi fán termett. Elfelejtí a sokaság, amely fényűző ruháit és gyönyörű paripáit bámulta. Az utcakölykök, a kik között kiosztogatta a susztákjait, Avironné, ez a kis mü vadgerle, a ki most igen magas ágon turbékol.

A gondbamerült nagy városban mindenki elfelejtí emlékét, mert csak muló porfelhők támadnak a kis és nagy emberek után - alig nagyobbak annál, amit vágató ló ver fel. - Támadnak, eltűnnek. Ez a sorsuk.

Köpcsény tájékán járt már. A lóról szakadt a tajték, finom bőrén mindenütt átütött az izzadság; de azért röpiült, bár gondolatokba elmerült gazdája a sarkantuval nem is érintette.

Az utszéléhez közel, mogyoróbokrok között tizenhat kuruclovas huzódott meg. Lesben álltak.

Forgách úgy elsuhant mellettük, észre sem vette. Csak akkor nézett hátra, mikor egy hangos füttyentésre kirugaszkodtak az országotra és háta mögé kerülve, elzárták a visszavonulását.

A strázsamester egyenesen felé lovagolt. Ki sem huzta a kardját, a karabélyához hozzá sem nyult. A süvegét ellenben becsülettudóan megemelte.

- Isten hozta nálunk a kegyelmes gróf urat.

Forgách keményen rámondult.

- Hozott ám az ördög. Sokat ittam délben, úgy vetődtem közétek, kótyagos fővel. Elfogtatok, bár védekeztem. Értetted?

A strázsamester hogyan értette volna, mosolygott a bajusza alatt.

- Kinek az emberei vagytok, lélekteremtette?

- Károlyi uramé.
 - Hogy ismertetek rám ebben a német maskarában?
 - A lovaglásáról, nagy jó uram. Ha sárkánytejet iszik, akkor sem tudja úgy megülni a lovat a német.
 - Hát most már mi lesz, ilyenolyan adta, szedte-vette legénykéi?
 - Az a parancsunk, vigyük gróf uramat Károlyi Sándorhoz.
 - Akkor hát egy nyikkanást se többet. Előre...
- A kuruc lovasok közrefogták s mint a szélvész, nekiiramodtak.

III. Az első fullánk.

Károlyi, a ki kurucaival már napok óta riasztgatta Bécset, egy utszéli parasztházban lakott...

Pitvara hemzsegett a kuruc tisztektől, mikor a kiküldött porta bekísérte Forgáchot.

Forgáchnak nagy hite volt a hadak között. Ugy is mint egyik leggazdagabb főurnak, ugy is mint vitéz, képzett tábornoknak. Rivalgással fogadták, mikor leszállott a lóról. Ez az örömrivalgás fölnyitotta a szemét; itt egy lélek sem hiszi, hogy véletlenül esett kézbe. Mindenki azt tartja: átállott.

- Ugy hát elég ügyefogyottan csináltam a dolgomat - dohogta. - Kár is volt az alakoskodás. Nyilt kártyával játszottam egész életemben.

A strázsamester benyitott az ajtón és a foglyát maga előtt bebocsátotta. Ő maga legényeivel együtt kint rekedt.

Forgách tréfálkozva lépett be.

- Na te dolhai győző! Reguláris hadnál nem bánnak ily szőrmentében a hadifogolylyal. Még a kardomat se vették el. A strázsamester kint maradt. Be sem jelenti a parancsnokának, micsoda császármadara akadt a kezébe.

Károlyi fölugrott a kecskelábu asztal mellől. Egy elfogott német paraszt állott előtte szepegve, azt nyaggatta.

Megölelte Forgáchot, azután kipenderítette a jámbor parasztot a szobából, ugy sem tud ki-préselni belőle semmi okosat.

- A leveledet kézhez kaptam. Ügyes ember hozta, hogy baj nélkül át tudott siklani a léniákon.

Forgách élesen ránézett, nincs-e a szavában célzatosság?

- A tisztjeid reményilem nem tudnak a levelemről? Ujjongva fogadtak. Nem ugy, mint foglyot szokás - tette hozzá gyanakodva.

Károlynak még a szem héjja sem rezzent meg a burkolt vádra, hogy ily kényes természetű dologban eljár a szája az alantasai előtt. Kiszólt a pitvarba, hozzanak bort.

Az ajtó félig nyitva maradt. A bizalmas viszonytól fogva, a mely Károlyi és tisztjei között fönnállott, a régi Thökölyánusok fesztelenül bekukucskáltak. Sőt várták, hogy ily ritka vendég tiszteletére Károlyi egy pohár borra beszélítja őket.

Forgáchnak nem tetszett ez a bizalmaskodás. A hogy a strázsamester a bort s a poharakat letette, boszusan fölszólitotta kimenőben, a kíváncsi tisztek orra előtt tegye be az ajtót.

- Nem vagyok viziló, hogy Thökölyánus uraimék belépti díj nélkül bámuljanak.

Károlyi mosolyogva töltötte meg a poharakat. Ugy tett, mintha nem venné észre a Forgách megütközését.

- Magam termése. Hoztam egy-két átalagocskával. Az asszonyom rámtukmálta, az áldott, gondos lélek. Azt mondja, ne igyak errefelé a németnek sem a borából, sem a vízből, még megmérgeznek.

Forgách fenéig kiitta a borát, Károlyi csak félig. Szemközt könnyököltek, úgy beszélgettek. Odakint a tisztek nagy lármával voltak. Egyszerre csak a láрма megszűnt. Összesugtak és nagy kedvetlenül elszállingóztak.

- Kemény, szigorú ember; éreztetné, hogy kicsoda-micsoda, ha volna kivel - zsörtölődtek egymás között.

Akad, a ki pártját fogta.

- Nagy ur ám ő kelme, a császárral komázott, gyermekkorában az udvarnál nőtt föl. Aranyosyolyában hált, gyémánttálban mosdott, hercegkisasszonyok kendőjébe törülközött.

Az egyik vén Thökölyánus mérgesen véget vetett a magasztalásnak.

- Ne, te ne! Talán rubinvályuból itatták, mert hogy az italt mindétig szerette. Hanem azért labancbüzü ő kigyelme.

Odabent az üvegből a bor csakhamar kifogyott. Másikat hoztak.

Forgách a lépése következményeit latolgatta. Mit gondolnak róla, hogy hirtelen sarkon fordult és egyenesen Bécs városából jött át a kurucok közé? A Burg melege még érzik rajta.

Károlyival méltatlanul bántak, de őt dédelgették. Annak még aranyláncot sem akasztott nyakába a császár. Ő kedvelt tábornoka volt. Annak javaiba a kurucok beleültek; hogy kivegye a markukból, hasznos dolog volt átállani. Gácsot császári hadak őrzik. Ráül örökre a német, ha most kuruccá válik a tulajdonosa.

Büszkesége először ágaskodott, hogy ő valamely tettét magyarázza. Kinek mi köze hozzá, hogy mit miért tett? De hamar belátta, magyarázattal tartozik, ha másnak nem, a fejedeleme- nek. Jó lesz az útját egyengetni.

Már a harmadik üveget bontotta volna föl a strázsamester, de Forgách nem engedte.

- Ne csinálj parádét, - kivette kezéből az üveget és leütötte a nyakát. Ugy látszik, nagy gyakorlata volt benne.

Töltött s az éberszemü, mozgékony arcu Károlyival farkasszemet nézett.

- Mondanék neked valamit; de rá ne kösd a nagyharangra. Pálffy uram az oka, hogy átnyer- geltem... Ő lett a horvát bán, pedig számítottam rá magam is. A harag, azt mondják, rossz tanácsadó. No, nekem jó tanácsot adott. Fölfedeztem magamban - habár egy kicsit későn - hogy én is magyar volnék.

Károlyi - mióta pityizáltak, most először - körömpróbáig kiitta a jó kágyi bort.

- Ne rágalmazd magad, Simon, ily mozgalmas időben úgy is mindnyájunkat elegen rágalmaznak. Nem vagy te kíváncsi leány, hogy a horvát bánáság nélkül élni sem tudnál... Ha csak a nagyravágyás bánt, lehetőleg volna a világon minden, mihelyt József trónra jut. Még várakoz- nod sem kellett volna soká. Közénk hozott a magyar lelked. Ez az igazság. Eldobtál magadtól

egy fényes pályát, hogy szolgálhasd szegény, elárult nemzetünket... A ki számítást keres a lépésed mögött, az vagy bolond, vagy gazember, vagy mind a kettő. Dixi!

Hozzáütötte poharát Forgách poharához. Az, az üres pohara üvegfalán át vizsgálta a Károlyi arcát: igazán mondja-e, a mit mond?

- Ez jól esett, Sándor!... A bécsiek ugyancsak szűköltek, mikor a kapuk előtt megjelentél. Szeretnék visszaadni a kölcsönt. A haditanács azt tervezi, hogy Heister Kismarton ellen induljon. Tudod a tervét, keresztülhuzhatod. Kezedbe adtam a módot. Fakadj ki te is ott egész hadastól. Ha Eszterházyt is értesited, közbeszorul.

Károlyi arca hidegebb lett. Fürge, karvaly szeme rávillant Forgáchra.

- Ha ez volt a tervük, elfogatásod hírére bizonyára elálltak tőle; számitanak rá, hogy tőled megtudjuk.

Forgách még egy ellenvetést tett.

- Ha nem akarsz ütközni, rendeld idejébe vissza a Kismartonnál álló csapataidat. Baj lesz, ha rámennek tulerővel.

Károlyi kitérőleg felelt.

- Nem mondom, hogy nem... Majd megbeszélem az öreg, tapasztalt tisztjeimmel.

- Zsinóron megyen a dolgod, ha ex consilii csinálsz mindent. Maga hirivel teszi az ember az ilyesmit. Ha már csak hárman tudják, vége.

Károlyi kiérezte a gunyt.

- Engem nem neveltek katonának, mint téged. Én csak belecsöppentem. A hadi dolgokban való járatlanságomat kitoldom az öreg barátaim gazdag tapasztalatával. Sok ütközetben vettem részt, értenek egy kicsit a mesterségükhöz.

Forgách vállat vont. Láta, hogy hiába magasztalta átállását Károlyi, a tanácsa ellen eleve bizalmatlansággal viseltetik. Talán fölteszi róla, hogy Heister kedvéért kelepcébe csalja? Ez volt az első fullánk. Beletört a szívébe.

- A borod jó, de álmosit. Nem iszom többet. Na még ezzel a fél pohárával az egészségedért.

- Csak félpohárral? - jegyezte meg tréfásan Károlyi - szükmarkuan méred.

Az öreg tiszték tanácsát egy fél óra mulva összehivta.

Forgách nem várta meg, mit határoznak. Egyhuzamban reggelig aludt egy szellős tábori sátorban.

Hajnalban, mikor fölébredt, a had már készen állt az indulásra. A mig sietve felöltözött, megkérdezte a szolgálatára rendelt hadnagytól:

- Hová fordítjuk a lovunk fejét, fiam?

- Ugy hallatszik, Nezsider felé!

- Nezsider felé?

Többet egy szót sem szólott. Vigán füttyörészve felöltözött, sietve megreggelizett, azután lóra ülve odafordult egy század tiszaháti legényhez, a kik utóvédnek voltak szánva:

- Pálinkás jóreggelt kívánok, fiuk! - a mely népies szólásmóddal félig elmosta a rossz hatást, a mit tegnapi föllépésével keltett.

Károlyit csak dél felé érte utól.

A sereg megpihent és megebédelt egy erdőszélen. Egy órai pihenés után azonban késő estig nyargalt egyhuzamban. Nezsidernél tábort ütöttek.

Mit keresett Károlyi Nezsidernél? Forgách nem kérdezte. Bercsényihez kívánczolt s a tegnapi kosár után nem elegyedhetett bele ennek a seregnek a dolgába. Poggyásznak tekintette magát, a kit kénytelenségből magukkal visznek.

Heister Kismartonban csakugyan rácsapott az otthagyt kuruc őrségre, a mely Fekete-városig hátrált. Ott a vasasok tulnyomó erővel szétverték.

Az ütközet hírére Károlyi Óvárnak vette útját. A dunántuli fegyveres nép, a mely a maga földje védelmére fogott fegyvert s melyet Heister győzelme megijesztett, nem szívesen látta az Óvár felé való kanyarodást.

Másnap alig pitymallott, mikor Károlyi fölverette a táborát. Ekkor tünt ki, hogy a dunántuli had egy része éjszaka elszéledt. Falkánként és foltonként hazaszaladt, mindenik a maga pátriájába, hogy házanépét és faluját védelmezze.

Károlyi az Ausztriában szerzett gazdag zsákmánnyal, közte két császári ezred összes készleteivel, Győrnek fordult.

Bizony ez visszavonulás volt a javából. Az utóhad Heister előhadát a hátán vitte. A huszárok össze-összetűztek a nekibátorodott üldöző csapatokkal, itt-ott véres fejjel hajtották vissza, de az a tudat, hogy a Rába még előttük van, s az a hír, hogy Abánál a hidat lerontották, elrontotta a kedvüket.

A Rába szerencsére nem volt mély. A lovasság a német előhadak szemeláttára kis veszteséggel átusztatott rajta. A szekerekről az értékeesebb holmit a lovakra rakták, a félig üres kordékat ott hagyták zsákmányul, hogy győzelmi jelentésében a német vezérnek legyen mivel dicsekedni.

Károlyi pihenés nélkül egyfolytában vágatott Pápáig. Heister Győrött megállott. A kuruc lovak felsőbbbsége a futásban és kitartásban fényesen bevált. Üthették bottal a nyomát a kövér, rossz lovú német vasasok.

A pápai piacon Károlyi hadiszemlét rendelt. Mikor a fölállított sorokon végigtekintett, azt hitte, a szeme káprázik. Egytizedrésze alig volt meg a hadnak. Az összes dunántuli csapatoknak hiült helyét találta.

- A tarisznyádban is elfér, a mi katonád van - gunyolódott Forgách, de látszott az arcán, hogy e guny mögött hazafias bánat rejtőzik. - A kismartoni megrohanásra figyelmeztettelek. Móddobban volt kikerülni vagy szembeszállni vele; de te nem biztál bennem. Föltetted rólam, ide-oda repdeső virgonc seregélyem, hogy lépre csallak... Miért tettem volna? Arra nem gondoltál.

Károlyinak nem volt kedve feszegetni a kérdést.

Ebédnél a dunántuli had eltűnéséről folyt a szó. A tiszamelléki tisztek igen tüzeltek.

- Odább álltak a német büzére... - kiáltá az egyik.

- Kastélyokat fölverni, zsákmányolni jó volt - rikoltzott a másik... - s most eszük nélkül szétszaladnak. Féltik a városaikat, Heister uram pár rongyos kölyökmozsarától.

- Árulók - erősítette a harmadik. - Ez a magyar becsület? Ide csalogatnak bennünket messziről, azután cserben hagynak.

Egy öreg Thökölyánus, a kinek Gálosnál átvágták a pofacsontját s a kinek a feje véres, szennyes kendővel volt bekötve, olyasmit motyogott a fél szája szögletéből, hogy legjobb volna magára hagyni ezt a pipogya népet. Hadd pusztítsa el a német tőből a gazdag pugris városokat.

Károlyi nem szólt bele a vitatkozásba. Arcát a tenyerébe fektette, úgy ült ott szótlánul, sem nem ivott, sem nem evett.

Forgách azonban nem állhatta, hogy véget ne vessen a szájaskodásnak.

- Bennünk van a hiba, atyámfiak. A magyar vagy üz, vagy szalad; helytállani nem tud.

Ily nagyhirű katona szavára, zugolódva bár, elhallgattak, de a vén Thökölyánus nem hagyta a jussát.

- Üzni vagy szaladni, ez az igazi magyar virtus. Lovas nemzet vagyunk és így a lovunk után igazodunk. A ló pedig vagy valaki előtt fut, vagy valaki után; de fut mindig.

Jól megadta neki, vélték a tiszték titkos kárörömmel. Károlyi még akkor sem szólt.

Forgách kevélyen végigmérte az öreg szitytyát, úgy hogy annak a falat a torkán akadt s mintha nem ülne senki az ebédnél rajta meg Károlyin kívül, a tiszték jelenlétéről többé tudomást sem vett. Mintha csupa üres szék volna a tiszték helyén, a melyen nem ül senki, annyiba vette őket.

- Nem mennék át a Dunán a te helyedben. A hogy kiteszed a lábad, valamennyi város lángolni és füstölni fog.

Károlyi csak úgy tenyerébe hajtott fejével hirtelen Forgáchra tekintett.

- Az szép kivilágítás lenne... Még az éjjel átmegyünk Földvárnál a Dunán. Uraim, fuvassanak felülőt. Azonnal indulunk.

A tiszték felugráltak. A bekötött fejű vén Thökölyánus süvegét megrázva, elrikkantotta magát:

- Vezess haza bennünket az árulók földjéről, szerelmes öcsénk!

Mikor mind kimentek, Forgách szemrehányólag fordult Károlyihoz:

- Nem tartasz fegyelmet. Az nem jó! Számításból teszed?... Mert kemény kezed - az volna hozzá.

- Ki-ki játszék a maga kártyájával... - válaszolt Károlyi hidegen és fölkel az asztaltól.

A kürtösök felülőt fújtak. A leolvadt sereg félóra múlva lóhalálában megindult.

A Duna még aznap este előttük csillogott. Gyönyörű holdvilágos éjszaka volt, mikor az átköltözködéskészülők.

Csónakon, fatönkөн, nádkévéken uszva, a lovakat fékszáron vezetve keltek át. A folyam csendes volt, alig zajlott, mikor egyik század a másik után halkán a vízbe ereszkedett.

A lovak tüsszögtek, olykor erősebb evezőcsapás hallatszott, egy-egy nádkévé örvénybe került és elmerült azzal együtt, a ki beléfogózott; egyik-másik paripa nyerített.

Nagyjában azonban az átkelés kevés lármával járt.

Holdfényben fürdött a part és folyó.

A had kétharmada már átköltözött, mikor a hátvéd egy veszettül vágató lovast tartóztatott föl és cipelt Károlyi elé.

Lova agyon volt csigázva, maga véres és rongyos. Hajadonfővel jött, süvegét valahol lefujta a szél, vagy kiálló galy verte le utközben.

- Mi járatban vagy? - kérdezte Károlyi jóindulattal.

- Forduljanak vissza, nagy jó uram, azért küldtek.

- Ki küldött, hé?

- A pécsi őrség.

- Mi baj van?

- Pécsset Herbarstány (Herberstein) vadrácai földulták.

Károlyi fölszisszent.

- Mondd el, a mit tudsz.

A lovas nagyot nyelt, a torka ki volt száradva, hiába köszörülgette.

Forgách odaadta a kulacsát.

- Gyantázd meg fiam, azután beszélj.

Nagyot huzott a kulacsból, vissza sem adta mindjárt. Addig emelgette a szájához, míg egy csöppig ki nem itta. Akkor rákezdte.

- Delet harangoztak, mikor a rácok a városra törtek. A templomokra és a kolostorokra fájt a foguk... Legelőször azokat rabolták ki. A szentségtartókat összetörték, a kereszteket lefeszítették, az oltárokat széthányták, a keresztelő medencét feldöntötték, a képeket megghasogatták. Magukra öltötték a karinget és a misemondó ruhát, a Jézus verje meg a fajtájukat. A püspök süvegét egy szerezsán nyomta a füstös képébe. A görbe, ezüst pásztorboton, mint a juhokat, úgy ugratták át a legkövérebb kanonokokat. Később egy cégéres rossz fehérszemély kötőjét kötötték rá.

Károlyi jó katolikus volt. Ez a leírás a szívébe nyilalt. Ingerülten rászólt.

- Röviden.

A küldönc mogorván ránézett.

- Mindenkit megöltek, a ki el nem futott. Minden ház leégett... Pécs volt, nincs többé.

Forgáchnak szomorú elégtétele volt. A mitől félt, máris bekövetkezett. A szép dunántúli városok lángolnak.

- Mi lett a papokkal? - kérdezte részvétellel.

- Szépen haltak meg. A templomokba zárták be őket. Az égő tornyokban harangok zúgtak, orgonaszó és szent dalok hangzottak. Később minden elnémult: harangok, orgonaszó, ének s a szegény papok. Nő is sok vészelt el velük. Az apácák... A csecsemőket parázson sütötték, mint a gesztenyét.

A kemény katonák hátán végigfutott a hideg. Károlyi sóhajtott.

- Ilyen a háború... Előre a következő század! Be a vízbe!

Egy csomó ladik a vízbeszállt s egy század a lovakat maga után vezetve, bele ült.

A küldönc csak nézte a készülődést. Nem akart hinni a szemének.

- Hát nem fordulnak vissza?

- Már késő.

- De Isten ugye, nem késő. Pápát, Fehérvárt, Veszprémet még megmenthetnénk. Különösen Pápát.

Károlyi csak a kezével intett. Forgáchhoz fordult.

- Fél óra múlva egy szálíg a tulsó parton leszünk... Mióta háborút viselnek, ennél nem történt nagyobb becstelenség.

A küldönc elhördült. Károlyihoz ugratott és belekapaszkodott a lova kantárszárába. Huzta-cibálta a paripát visszafelé.

- Nem addig van a... Pápa a szülővárosom. Én azt nem hagyom. Zászlótartója vagyok a veszprémi csapatnak, de ha Pápát a rácok kifosztják, ledobom a Rákóczi szentséges zászlaját a piacon a porba s ha a szívem megszakad is, rálépek a patkós csizmámmal. Mert mi az életünket áldozzuk érte s ő nem védi meg a szülővárosunkat...

Hárman is ráemelték a csákányukat, hogy elverjék a vezérük közeléből. Károlyi megvédte.

- Senki se bántsa... A fájdalom és a félelem elvette az esztét... Mit csináljak, fiam? Ilyen a háboru...

Forgáchcsal és néhány huszárral legutolsónak ereszkedett le a vízbe.

Tiszta holdfényes volt az éjszaka. A tulsó parton az átkelt had táborát ütött és tüzeket gyújtott.

A folyam közepén Forgách megszólalt.

- Lásd, a mit mondtam, bekövetkezett... Fényes katonai tehetség szunnyadozik benned, de a vezetésben még ujonc vagy, öcsém... Nincs benne semmi szégyen, ha megszivleled a katonai tanácsaimat... Ime, a rövid hadakozásodnak mi a tanulsága? Volt hadad, megrémitetted és fölverted vele Bécs környékét; fölgyújtott háza lángjánál olvasta pénzét a fukar sváb. A hogy előre ígérted. Ám hadad volt, nincs. Elolvadt, nem úgy, mint a tavalyi hó, mert az tartott egy télíg; de mint a márciusi, mely egy óra alatt sárrá válik. Akármily vitézek vagyunk, s akárhány muló sikert érünk el, vagy rendes hadsereget teremtünk a zabolátlan népből, vagy elpusztulunk.

Károlyi hallgatott. A lélekvesztő orrában ülve, háttal a partnak és háttal a hadnak, a lova fejét nézte, a hogy csöndesen uszott a csónak mögött, a mig fénylő vonal húzódott utánuk a holdfényes vizen.

A pápai legény ott maradt a tulsó parton, magányosan, nagy elhagyatottságban. Egyszerű szegény fejének nehéz volt eligazodni, kinek van hát igaza? Neki-e, a ki vissza szeretné fordítani a hadat, vagy Rákóczi fiatal vezérének, a ki baj nélkül és ügyesen átvitte a sereget a tulerő elől, nehogy a kurucok ügyét időnap előtt veszedelem érje?...

A keserűség, s tehetetlenség érzése fojtogatta. Öklével szerette volna megfenyegetni a folyamon átkelő hadat, de keze lehanyatlott. Hiszen azok bajtársai, vérei. Vele együtt fogtak fegyvert a haza fölszabadítására.

Lova utána nyertett a többi kuruc lónak. Dühösen megrántotta a zabláját, hogy elhallgattassa.

Az éjszaka világos volt. A tulparton ugyan tüzek égtek, de csak azért, hogy főzzenek, meg hogy az átázott gunyjukat megszársítsák.

Nézte a tüzeket. Hallgatta a csobogást, a hogy a legutolsó lovas a partra kikapaszkodott. Éles füttyszót hallott, százféle szibongást, lármát, végül éneket. Az egyszerű ének hangja tisztán szállt át a vizen:

Kél a szél, a fákat vigan legyinti
Kurucokat a jó Isten segíti.
Országunkat még egyszer megépíti,
Német ebtül valahára megmenti.

Hallgatta a dalt. Az előbb még sirás fojtogatta, most bizalom és reménység környékezte a megkínzott szívét. Szülővárosát fölgyújtják, de a házakat újra fölépitik. Az áldozatokat megsiratják, eltemetik, de van, a ki megboszulja őket.

Ezen az oldalon, a hogy oly egyedül áll, mint a kis ujj, mi van? A szülővárosa, egy magára hagyatott országrész, egy sereg ijedt város és kastély; rácok és németek.

Hát a másik parton, a hova Károlyi átköltözött? Rákóczi hada, tábortüzei, aranyos zászlaja van ott; a visszatérés, a győzelem, a fölszabadulás reménye; az ország, a haza...

Kinek használ, ha itt marad? Pápát egymaga megmenti-e? Ám fölszabadíthatja, vagy megboszulhatja sokadmagával, ha a kuruc seregek és a kuruc zászlók újra átjönnek a Dunán.

Lova még egyszer utána nyihogott a kuruc lovaknak. Most már nem rángatta meg érte a száját, hanem megveregette a nyakát, megsimogatta a fejét és szép szóval nekibiztatta, hogy ereszkedjék be utolsónak a vízbe.

A hold felhő mögé bujt. A kurucok tábortüzei annál inkább hivogatták, csalogatták. Mintha Pápa városa is átsétált volna a Dunán s most a másik partról csillognának feléje a kivilágított ablakai...

Megindult a tüzek felé. Két köteg nádra rábizta a maga s a lova életét.

Csak éppen hogy át tudott kaptatni a tulsó partra. Heister előőrsei nagy dérrrel-durral fölbukkantak a háta mögött.

IV. Az egri táborban.

Forgách Bercsényihez ment Nagyszombat tájékára.

A nagybátya, a ki Zólyomnál ugyancsak megverte az öccseurat, örömmel fogadta a „megtért juhocskát”, a hogy tréfásan elnevezte; de a német tábornoki ruha láttára (Forgáchnak még nem volt ideje és alkalma átöltözni) hirtelen föllobbant.

- Itt a bolond ni, április elsején.

Ily szavakkal tisztelte meg a tisztjei jelenlétében.

A büszke főúr vörös lett, mint a rák, de mosoly alá rejtette mérgét.

- Miért mondasz bolondnak, bátyám? - válaszoló nyugodt iróniával. - A miért azokhoz jöttem át, a kik így fogadnak?

Bercsényi megbánta az éles szót. A villámló eszü, szenvedélyes vérmérsékletű fővezérnek általában sok baja volt a nyelvével.

Leszállott a lóról, az öccsét megölelte és karonfogva vitte befelé a sátorába.

- Az öcsémasszonyt meglopá (meglepé) a feleségem. Már tudta a jó hirt, ugyancsak vigan volt, mert labanc akad elvéve a férfiak között, de magyar asszony mind kuruc. Még talán lábra is állítja a hugomat az öröm; sokat betegeskedik a lelkemadta.

Ez a szives, atyafiságos beszéd enyhítette a korábbi sértő szavak rossz hatását, de mert a tiszték fülehallatára szégyenítette meg Bercsényi, e jelenet emléke - mint a vasszög az élő fába - beletört az elméjébe.

A sátorban ebédig a haza dolgáról beszélgettek. Bercsényi agyában egymást kergették az ékesszóló, hatalmas gondolatok. Keze kardja markolatát szorongatta; arca megszépült lelke belső tüztől.

- A fejedelem Egerben vár. Holnap indulhatsz hozzá. Ma pedig, estig meghányunk-vetünk egyetmást. A német maskarát vedd le. A feleséged ideküldött a számodra két-három gyönyörű magyar öltözetet. A bajuszkád látom kinőtt. Nem lesz semmi látható nyoma a német mivoltodnak. S most asztalhoz. Reményilem éhes vagy?

Forgách fölkel, restelkedve pillantott végig a német ruháján.

- Éhes vagyok, mint a farkas. Hanem előbb átöltözöm. Inni szeretnék a szabadságért. S cselédruhában nem tehetem.

Bercsényi mély tüzü, szivekben olvasó tekintetét ráfüggesztette.

- Lám, lám, mily hamar füstölög a gyertya, csak meg kell gyújtani.

*

A fejedelem március óta Eger várát ostromolta. Inkább körülzárással és kiéheztetéssel akarta kézrekeríteni, mint rohammal. Ostromágyui nem igen törték a falat, tátongó rések nélkül pedig a legvéresebb roham sem vezetett volna eredményre. Kimélte a drága kurucéletet.

Forgách fölkereste Rákóczit egri táborában s letette kezébe a hűségesküt.

A fejedelem kora gyermeksége óta ismerte a borsodi főispánt. Sokra becsülte vitéz hírét és gazdag tapasztalatait; és hogy másnál jobban belát a bécsi politika szinfalai közé. Megmondta neki mindjárt, sereget biz rá és a Dunántulra küldi.

Forgách meg volt elégedve fogadtatásával. Elbeszélte a fejedelemnek, hogy Bécsben az utóbbi időben gyanuval kísérték minden lépését. Sok jó barátja lévén, megtudta, hogy hazug vádak alapján elfogatási parancsot adnak ki ellene. Az elől szökött meg.

A fejedelemmel is úgy járt, mint Károlyival és Bercsényivel. Természetesnek találta az átjövételt.

- Ne magyarárgassa, hogy miért jött át. Mert át kellett jönnie. A hazaszeretet örök törvénye hozta át. Hogy üldözték, elhiszem; de fűrésztöttek volna tejben-vajban, akkor is ott hagyja őket. Hogy József szerette? Engem is szeretett. Kit tévesztene az meg magasabb kötelességek teljesítésében?

Forgách után Károlyit fogadta a fejedelem. A hadnélkül való vezér attól tartott, szemrehányásban lesz része. Rákóczi csupa bizalom volt és biztatás. A Tiszához küldte, Kecskemétre, gyűjtsön újabb hadat. Egy zokszóval sem illette. Sőt a bölcsek nyugalomával vigasztalta.

Forgách és Károlyi délben - a sátorpalotában - a fejedelem vendégei voltak.

Bizalmas, zártkörű kis ebéd volt. Vay Ádámon, meg a testőrök kapitányán kívül csak egy francia moszjő ebédelt velük, mint később megtudták, Ferriol márkinak, a konstantinápolyi francia követnek a titkára. Fontos üzeneteket hozott.

A fejedelem a legtisztább franciasággal beszélt vele.

Az ebéd rövid volt. Rákóczi a francia moszjővel asztalbontás után visszavonult a dolgozószobájába.

Az urak még ittak, ezuttal Károlyi is. A bor a szokottnál zárkózottabbá tette. Nagyokat hallgatott, hasztalan ugratta Forgách. Végre, rossz kedvének és hallgatagságának az okát, sok biztatásra bevallotta.

- Levelet kaptam Károlyból a feleségetől, azt írja az asszony:

Labancné korában sem bántak vele csufabbul, mint most holmi átvonuló, dib-dáb, rakoncátlan hajdu-népség. Még a fejedelem irását se tartják becsületben. Egyik a fejedelem irását ketté-repezstve a lábához dobta, hogy neki eb parancsol.

Két kézre kapta ám nagy szorongattatásában az asszonykám a seprü nyelét... Siccki te, kiverte őket a házból.

Forgách kapott rajta.

- Ezért kell reguláris had, komám, hogy a hugomasszony ne tördelje össze kuruc hajduk hátán valamennyi seprőnyelét, a kurucvezér háza védelmében.

- Mit csinálhatnak az átkozottak a szegény földnépével, ha az én házam táján is így garázdálkodnak - mondá Károlyi boszusan.

Vay uram megszólalt.

- Még egy kis egri harmatot, urak! Itt vagyunk a tövében...

Forgách a világosság felé tartotta a poharát. A híres egri vörös úgy villogott a poharában, mint gránát-gyöngysor a Klárika nyakán.

- Mi a neve a német parancsnoknak?

- Zinzendorf.

- Nem egy himlőhelyes, ragyabunkó ember?

- Olyanforma.

- Ismerem. Szép felesége volt.

- Megvan most is.

Forgách az asztalra ütött.

- No, ha úgy igaz, akkor helyben vagyunk. Mienk lesz Eger vára vér nélkül...

Károlyi nyájasan rápillantott.

- Annak való a háboru, a ki szereti a veszedelmet, meg még a nagyobb veszedelmet: az asszonyokat. Az olyannak: mulatság.

Forgách feszengett a székén. Az egri harmat fölvilványozta.

- Ki csókot, ki kincset gyűjt, Sándor. A szerelmes asszony ajka is jól fizet, nemcsak a tábori kótya-vetye...

Vay uram jónak látta közbelépni. Egy kis sakkozást javasolt a két fölhevült vitéznek. Ott azután püfölhetik egymást. Később körülhordozták a táborban. A francia moszjő is kiszabadult a fejedelem dolgozószobájából. Őt is körülhordozták. Az udvari karabélyosok éppen gyakorlatot végeztek. A moszjő meglepődött: mily tanult, fegyelmezett katonaság. Mily szabályosak és gyorsak a mozdulataik. Az ezüstkapsos palotások százada is szemetszurt pompás ruhájában.

- Csupa nemes ember... - magyarázta Forgách. - Ezek a mi gascognejaink...

- Én is gascognei vagyok - repesett az örömtől a moszjő - üres zsebű és teli szívű; de ezek itt...

A fényes öltözetük szemmelláthatólag megtévesztette ítéletében.

- Oh, igen - fejezte be a moszjő mondatát a mindig gunyoros Forgách - ezeknek gazdag...
- A papájuk?... - szeleskedett a moszjő.
- Nem... Csak a ruházatuk...

V. Hamza uram módszere.

Egyik reggel az inas a füle tövét vakargatva jelentette: magyar csizma dolgában csehül állunk. Az egyik - az aranypor színű - hámlik, mintha bárányhimlőn esett volna keresztül. A másik (mert oly vékony, mint valami kisasszony bőre) átszakadt a lábfejnél. A harmadik s a negyedik meg el van hordva nagyon. Az ötödik szűk; kicsiny az ól, nagy a disznó...

Szóval, Gyuri szerint (így hívták a legényt), mindegyiknek van valami hibája.

Igy esett, hogy Forgách Simon, a kinek odahaza százával van nyalkánál-nyalkább csizmája, azon törte a fejét, hol kerítsen becsületes csizmadiamestert, a ki a baján hamarosan segítsen?

A miskolci híres csizmadiák jutottak eszébe. Miskolc Egertől egy jókora ugrás; de Gyuri méltatlankodott.

- No hiszen, volna jó világ. Az egri mesteruramék mind fölzudulnának. Van itt híres csizlik elég. Hamza Bernát uram köztük a legkülömb. Olyan remekbe készült puha csizmái vannak, hogy az ember a képén is elhordhatja, nem hogy a lábán.

Forgách rászánta magát, hogy Hamzát fölkeresi.

- Vezess hát hozzá.

A legény huzódozott.

- Félős helyen van. A sáncban lakik ő kelme, abban a bogárhátú kis házban.

A sánc nevű külváros félős helyen volt, a belső várfalak alatt huzódott meg; de a Hamza háza épült csak veszedelmes ponton. Mindenestől beleesett az egyik bástya lövonalába.

Forgách fölvidult. A dolog untatta az előbb, most már érdekelte. Hamza uram furcsa istenteremtése lehet, hogy ott marad a német ágyuk torkában s lelki nyugalommal varrja tovább a híres jószágú rámás csizmát. Érdeemes lesz vele megismerkedni.

A „sánc”-ból bizony minden élő lélek elköltözött, az egyik csizmadián kívül. Csak kutyák, macskák jártak vissza kémszemlére, milyen világ van az elhagyott helyen. Egy-egy kóbor lövésre azok is eliramodtak.

A mesteruram háza tárva-nyitva volt. Az ablakai barátságosan fénylettek. Kéménye vigan füstölt. A kutyus az ajtó előtt békességesen szunyókált, az egyik szemét időnként föl-föl nyitotta, nem jön-e valaki? A macska ott melengette görbe hátát a padkán. A tüzhelyen fazekak rotyogtak, fölséges káposzta illatát terjesztve. A nyárson zsvány-pecsenyét forgatott a majsztromné, egy szelet marhahusra, egy szelet sertésborda, közbül szalonna sercegett; mind a két szomszédja az ő olvadó zsirján élösködött.

- Nemzetes Hamza uramat keresem - köszöntött be Forgách, tréfásan odahunyoritva a garádra, a melyen Hamza uramnak, meg a menyecskének a fehérre mosott ingei szikkadtak a napon.

A nemzetes asszony szemérmatosan lekapdosta a kerítésről a száradó izéket. A lassu észjárásu kutyust, a ki későn szánta rá magát, hogy az idegennek megkóstolja a lábikráját, a főzőkanál nyelvél megtisztelte és csak a legsürgősebb teendők elvégzése után válaszolt a kérdésre.

- Eszem a lelkét, a szőlőben vagyok.

Az „eszem a lelkét” ezuttal nem az urának szólt, hanem a szép fiatal urnak, a ki a kiszegezett ágyuk dacára el mert jönni hozzájuk csizmát szabatni.

- A szőlőben van? Mi a tatárt keres ott ő kigyelme? - fakadt ki Forgách boszusan. - Hát már most én eljöhettem nagy fittyre, ha nincs, a ki mértéket vegyen. Ekkorka legény, mint az ujjam, csak akad?

Belökte a műhely ajtót. Ott bizony nem dolgozott senki. Minden úgy volt, a hogy a kezükből kiesett. Négy háromlábú szék állott üresen. A mester tehát három legénnyel dolgozott. A kiszabott bőrök, a szegezésre váró talpak, a dikics, az ár, a szurkos fonál, a csirizes tál, minden úgy volt, a hogy hagyták.

A kemence vállán, meg a mestergerendán rud volt keresztülfektetve. Husz pár kész csizma lógott rajta az összekötött fülénél fogva.

A műhelynek két ablaka az udvarra nyilott. Tele volt piros, meg rózsaszín muskátlival.

- Hej a ragyogóját, öt pár sárga szattyáncsizmára volna szükségem s nincs a ki megcsinálja.

A nemzetes asszony, a ki csipőre tett kézzel nézdegélte a vendégét, egy széket szépen letörülgetett a kötényével.

- A szőlőben kapálnak. Az anyám nem kapott munkást, (félnek a mozsaraktól), hát értük jött hajnalban. Most képzelem, izzadnak. Még a bőrkötényüket is a csipőjükön felejtették. Tessék elfáradni értük. Örömet elmennék, lelkem galambom, de nem hagyhatom a rántást.

Forgách nem ült le. Boszus volt.

- A szőlőbe menjek? Hát tudom én, hol van? Hogy talállok éppen a Hamza uraméra, mikor az egész határ csupa szőlő? Fagyra meg...

- De bizony ne fagyjon, mert nem lesz borunk... A gazdám pedig szereti, a legények sincsenek meg vasárnap és ünnepnapon a nélkül... Ne busuljon, eszem a lelkét, hiszen a szőlő csak itt van a házunk végiben. Nincs messzebb két kőhajításnál.

- Miért nem mondta mindjárt? - szólt Forgách megbékülve.

A két telek (Hamza uramé, meg az anyósáé) egymásnak vetette a hátát. A Hamza kertjéből rögtön a szőlőbe lehetett lépni. A szőlővel borított meredek lejtő egy másik házacskában végződött. Ott lakni az ostrom idején, istenkisértés volt. Az már oly közel esett az erőd falához, hogy levegővonalban, hosszú lábu német tiz lépéssel megléphette volna.

A szőlőben három legény, meg egy mindenés kapáltak. A tetőről pogány veszekedés lármája hallatszott le.

- Hol a nemzetes ur? - kérdezte Forgách, nála szokatlan nyájassággal.

A három bőrkötős legény tovább kapált, föl sem nézett a kérdezőre. A mindenés föltekintett, de meg sem billentette a kalapját. Szó nélkül a ház felé bökött a hüvelykujjával. S ha már a derekát kiegyenesítette, az izzadt üstökét letörülte az ingeujjával.

Forgách megköszönte a szives utbaigazítást. Fölkapaszkodott a meredek szőlő csupaszbőrdáján.

Egy mandulafa alatt megállott. A mit látott s még inkább a mit hallott, abból is csak az tünt ki, hogy Hamza uram eredeti ember. Érdeemes lesz vele csizmát varratni.

A csizmadia csunyán összepörölt az anyósával. Jobban mondva csak az anyósa nyelvelt, ő állta türelmesen.

Hamza zömök, vállas emberke volt. Fekete sertehaja ég felé meredt. Homlokán sebhely, legénykori duhajkodás emléke. Bajusza száz felé szaladt volna, ha a pomádé minden szálát erőszakosan össze nem fogja. Szemei feketék, valóságos élénk rigószemek. Balfülében ezüst fülbevalót visel, jeléül annak, hogy katona volt s a dalmát parton feküdt helyőrségben, a hol az olaszoktól ezt a módit eltanulta. Azóta hordja hűségesen, szemfájás ellen.

Mikor már több volt kettőnél, hidegvérrel odaszólt a feldühödt anyósának:

- Elhallgasson anyámasszony, mert megbánja.

De bizony a sárkánykigyó rá sem hederített a szelid fenyegetésre. Most eredt még csak meg a szitokzár teljes erejében!

Hamza uram egy szót sem szólt. Bement a házba, ott az öklével levert valamit.

- A fali órám, a drágalátos fali órám - jajgatott a némben, fölszedve a földről az összezuzott óra dirib-darabjait.

Az óra már nem járt tizesztendő óta, de azért a kár nem volt kisebb.

Ha Hamza uram arra számított, hogy ezzel az elszánt cselekedetével elhallgattatja az anyósát, keservesen csalódott számításában. A szenvedett kártól feldühödve, a hárpia még jobban keresztülment a lelkén.

A csizmadia megint állta egy darabig. Azután angyali türelemmel megszólalt.

- Mondtam már, hogy hagyjon békét. Meglássa, kára lesz benne.

- Károm, te zshivány, te pernahejder, te gyönyörűséges pokolfajzatja, talán nincs elég károm, talán nincs így is elég károm?... Ha leütöted az órát, ölj meg engem, legalább fölakasztanak, ilyen-olyan gyilkosteremtette.

S vigan folytatta a szitkozódást.

De bizony mesteruram nem ölte meg. Még ujjal sem bántotta. Ellenben fölkapott egy követ és meghajította vele az anyósa legkedvesebb tyukját. A szegény tyukocska éppen a padlásról lépegetett le a létrán. Megpihent minden fokon és diadalmasan kotkodácsolt. Mintha fölhevítve volna a világ figyelmét: keressétek a friss tojást a széna között.

Tóthné megmeredt a réműlettől. Odarohant a tyukjához, próbálta fölnyitni a lezárt szemehéját, belefujt a csőrébe, melengette a bögyét, de az bizony a lábát sem rázta többet. Vége volt.

Valamit keresett, hogy a vejének rohanjon; követ, botot vagy guzsalynyelet. Azután eszébe jutott, elég lesz a körme, meg a foga.

Hanem ettől mégis visszariadt. Minden csontja ropogna, ha az istentelen veje megrázná. A helyett azt tette, hogy a kettős veszteségen érzett fájdalmában annál szaporábban pörgött a nyelve. Oly rettenetes átkozódást vitt véghez, úgy elmondta Hamza uramat mindennek, csak becsületes embernek nem, hogy a szőlőcsatornában dolgozó legényeket a visszatartott nevetés fojtogatta. Végre az egyikből kitört a bruhahha. Mint forrásban lévő must a hordót, úgy szétvetette mind a négyük komolyságát a helyzetben rejlő komikum.

A legények kacagása Hamza uramat gondolkodóba ejtette. A tekintélye oda lesz, ha hirtelen nem tud rendet csinálni. Már pedig tekintély nélkül akár becsukhatja a műhelyt.

- Hallgasson édes. Utoljára mondom. Mert nagyot cselekszem, ha el nem hallgat.

A legények röhögése Tóthné még jobban nekibőszítette. A nevetők az ő részén vannak. A veje kezd kijönni a sodrából. Csuffá teheti, ha még utoljára nekifordul.

Csak úgy rengett a tornác a válogatott, megveszekedett szitkaitól. Nem is zápor volt az már, felhőszakadás.

A kis zömök ember haja még jobban fölborzolózott. Rigószemei odavillantak az ablakra, a hol dagadó puha váncosok, felsőciha nélkül szellőztek és sütkéreztek. Ludpihével, saját kezüleg megtöltött, királynak való váncosok. Tóthné asszonyom fő-fő büszkeségei.

A hárpia nem vette észre a veszedelmes szemvillanást. Se látott, se hallott gonosz pörlekedő szenvedélyében.

Ez a munkájába való teljes elmerülés kedvezett a mester tervének. Nyugodtan odasétált az ablakhoz, a legszebb párnát fülönfogta, kivitte az udvarra és görbe késével az oldalát végighasította.

Mire az anyósa észretért, akkor már mint a hóesés, úgy cikkázott és kavargott a széteresztgetett fehér pihe az udvarban, a napsütött, tavaszi kék levegőben.

Hamza uram arca hideg és nyugodt volt. Mintha nem is gyönyörködnék pokoli művében! Lassan, komolyan (mintha ezüstkapcsos, fertálmesteri köpönyegében a templom felé lépegetne), megindult a többi párnához. Bizonyára azért, hogy a halálítéletet rajtuk is végrehajtsa. Félutjában azonban megállott. Megállította heves, szenvedélyes asszonyi sirás. Olyan keserves, alázatos, megtört zokogás, hogy még a nevetgélő legényeknek is a szívébe nyilallott.

Tóthné asszonyom szólni sem mert. Csak jelekkel tudatta, hogy kényre-kegyelemre megadja magát. És sirt, szakadatlanul sirt, mint az eső. Odajárult a vejéhez, szépen megfogta a fölemelt kezét, a melyben már megvillant a dikics és esengve, lehajtott fővel, reszkető hangon ígérte, hogy soha többet nem vesz össze vele.

Hamza uram élvezte a győzelmét. A kését visszatette a csizmaszárába, a többi párnának békét hagyott.

- Na lássa... Tudja, hogy olyan vagyok, mint a harapás kenyér, de nem állom a cakirt (szekirozást).

Közben észrevette Forgáchot s mert nagy volt a gyanuja, hogy tudja, látta mi történt, mentette magát.

- Rendet csináltam egy félesztendőre... Másképp nem bir az ember a fehérnéppel. S most, méltóságos gróf ur, mivel szolgálhatok?

Forgách jót nevetett Tóthné asszony rovására.

- Ismer?

Hamza a hátrahajtott hüvelykujjával a homlokára bökött.

- Észnek való a fej, nem festéktartónak. Láttam egy képet a méltóságos gróf urról, mikor Zólyomnál Bercsényi uram meghajszolta. Innen ismertem meg.

- Onnan pedig fel nem ismert az ur, mivelhogy akkor simára volt borotválva az ábrázatom. Ellenben láthatott a fejedelem oldalán a táborban. Fel is biztatta az én málészájú Gyurkámát, a ki ötig sem tud számlálni, hogy egyszerre mindjárt öt pár citromszin sárga csizmát csinál-

tasson velem. No, ha felbízta, varrja is meg. Vegyen mértéket annak rendje és módja szerint - hütötte le a Hamza évődő kedvét.

A mely beszédre viszont Hamza uron volt az álmélkodás sora. Mert szent igaz, ő bízta föl a Forgách legényét, de mióta az ostrom tart, rábeszélte már sok más gazdag kuruc főtiszt legényét, hogy nyakra-főre csináltassanak nála finom, nyikorgós csizmát a gazdájuknak.

- Menjünk le a műhelybe. Ott vagyon a mértékem s ott vannak a drága fáintos bőrök. Egytől-egyig szép leányokról huzattam le, azért oly bársonyosak.

Vigan megindult lefelé a lejtőn. Szinte gurult. Forgách alig bírta követni.

VI.

Egy pár piros csizma.

A mig mester uram a mértéket megvette, Forgách szeme megakadt egy pár takaros piros csizmán. Olyan volt, a milyent módos, nemes kisasszonykák viselnek. Ezüstre patkolva.

Attól az egy pár csizmacskától pajkos gondolatok keletkeztek a Forgách elméjében. Nem nyughatott, a mig meg nem tudta, kié.

Hamza rigószemei nevettek, nevetett arcának minden ránca.

- Az bizony a német kommandáns feleségéé. Ügyes, huncfut egy asszony. Megtetszett neki a piros csizma, hát csináltatott. Ez a csizma jobban oltalmaz engem minden kőfalnál. A mig készen nincs, minden golyóbis elkerüli a házam tájkát. Nyugodtan élhet az anyósom, gond nélkül kapálhatjuk a szőlőket. Még össze is marakodhatunk baj nélkül, a hogy a példa mutatja... Minden tüzérnek ki van adva a parancsolat: ide ne lőjjön, ha az élete kedves. Hát nem is lő.

Forgáchnak mind jobban megtetszett a leendő udvari csizmakészítője.

- Hegyen-völgyön lakodalom. Kár, hogy nem tart sokáig. A melyik percben hazakerül a csizma, rostává lövik a házát.

Hamzának a nevetés most már átszármazott a bajuszára. A bajusza végei szinte rángatóztak a nagy gyönyörüségtől. Megkopogtatta újra a homlokát. Választékosan akart beszélni.

- Van itt ész. A csizma mindig készül, soha sem lesz készen. Hol a torkában szűk, hol sarokban szorít. Egy-egy kis hiba mindig akad rajta. Zinzendorfné mérgelődik. Az ura a pártomat fogja. Szegény majszternek - így békitgeti - reszket a keze félelmében. Hol elszabja, hol elvarrja. Próbálná csak meg lelkem, piros csizmát varrni egy ostromlott vár ágyui torkában.

Forgách ötletes fejében - a mig Hamza ezeket elmondta - elkészült a terv. Mint gyors elhatározású ember, haladék nélkül hozzálátott a kiviteléhez.

- Hamza uram, nemzetes uram, jól megértsen, kuruc ember szól a másik kuruc emberhez. A piros csizmát estig elkészíti. Holnap reggel személyesen fölviszi a kommandánsnéhoz. Tiz arany üti a markát, ha megteszi. Hát még a dicsőség! A fejedelem elkapja a kezét, a hol legelőször megpillantja, ha lesz valaki mellette, a ki a fülébe sugja: ez az a hires, nevezetes Hamza Bernát, a ki a kerek világon a legjobb csizmákat készíti s a ki egy kipegős-kopogós piros csizmacskával nagy szolgálatot tett az országnak és nagyságodnak.

A csizmadia gyanakodva vizsgálta a nagy urat. Talán áprilist járat vele?

- Én tennék szolgálatot Rákóczinak? Én?... Hej! Ha ez lehetne! Szivesen odaadnám a kinnal szerzett vagyonkámat. Nem tréfál az ur?

- Kuruc parolámra, nem... Van tolla, papirosa, pecsétviasza?

- Akad.

- Ide vele.

Forgách leült a háromlábú székre (a gazda hiába hívogatta a parádés szobába) s a papírt térdére fektetve, német levelet irt.

Hamza, a ki nem birt a kedvével, hogy ő most valami nagy dologban részes, meggyújtotta a mécsesét. A spanyolviasz véletlenül fekete volt, de azért Forgách gondolkodás nélkül a boritékra csöpögtette. Lehuzta az ujjáról a cimeres pecsétgyűrűjét, azzal lepecsételte.

- A levelet belerejtjük a piros csizmába. A kommandánsné megtalálja benne.

- A kommandánsné? - kérdezte Hamza uram, szeméit meresztgetve.

- Az hát. Csak nem gondolja, hogy az urával levelezünk?

Aznap este Hamza enni sem tudott örömeiben. Későn aludt el s már hajnalban fölserkent. A mi kétségei az éjszaka támadtak, azokat elüzte a nappali világosság. Hátha csak asszonyhistoria? - aggodalmaskodott. - Forgách nem gyűlöli a németet, de elsziveli - ha szép - a német asszonyt... Kuruc parolájára mondta... bátorította magát... Ha sikerül, (miért ne sikerülne?) a fejedelem elkapja a kezem... No, ha elkapja, szentséges uccse megaranyoztatom a szutykos ujjaimat. S holtom után a csizmadiacéhnek hagyom, hadd tiszteljék ereklye gyanánt a Rákóczi kézszerítésétől megszentelt mancsomat...

Reggel, ünneplő ruháját magára öltve, fölvitte a várba az elkészült piros csizmát.

Nem állott szóba senkivel az inasok és komornák közül. Magának Zinzendorfnének akarta átadni a féltett holmit.

A kommandánsné öltözőjébe ment, hogy fölpróbálja. Sokáig odamaradt. Hamza talpa alatt égett a föld. Várta, hogy egyszerre csak kivágja az asszony az ajtót nagy mérgesen és orra alá tartja a becsempészett írást. Azután beront a parancsnok és lelövi! Legjobb esetben rárohan egy féltucat német, kezét-lábát nehéz vasba verik s letaszigálják a csuszós lépcsőkön egy földalatti kazamatába. Ott azután áldhatja Istenét, ha éhen nem veszítik vagy patkánymérget nem kevernek a korsó vizébe.

Ezek a gondolatok felette elbusították. Szívesen megszökött volna már, de egyrészt a becsület nem engedte, másrészt két kivont kardú vasasnémet járt föl s alá az ajtó előtt. Az ablakok meg husz öl magas bástyára nyíltak.

Negyedóra mulva kijött Zinzendorfné a piros csizmában. Jól illett neki, bár hosszú lovaglóruhához vette föl. A piros, takaros hegye ki-kivillant, a hogy egyet lépett.

Az urhölgy nem volt haragos, sőt elhalmozta a mestert dicséretekkel. Kifizette az árát s a kezét is odanyújtotta, csókolja meg. A mit Hamza ur meg is cselekvék. A strázsák berohantak, azt hitték, pisztolyból lőttek, olyan nagyot szólt a csókja.

Mikor süvegét kimenet a fejére tette, valami megzörrent a bélésében.

Odahaza megtalálta a levelet. Nem a Forgách levelét, az asszonyét, válaszul rá. Finom hajtásu, jázminszagu levélke volt, piros pecsét lángolt rajta.

Szaladt vele Forgáchhoz. Az mohón elolvasta s köszönet fejében megszorította a kezét. E barátságos kézszerítést Hamza nem adta volna oda kétszáz pengőért, pedig csak tiz arany pendült a markába kézfogás ürügye alatt.

A levélben Zinzendorfné értesítette Forgáchot, hogy a kedves, régi emlékek fölé még nem nőtt fü; bár szomorúsággal látja, hogy most ellenkező táborban vannak.

Jöjjön el holnap este egymagában a Tóthné házába. Az közel van a várhoz; a tábortól sincs messze. Semleges terület. Ott találkozhatnak.

Forgách megírta a választ.

A találkára elmegy. Egy lélek sem lesz vele. Előre jelentheti, hogy - mint Néró fáklyája - már most is tetőtől-talpig ég a találkozásuknak csak a gondolatára...

Ezt a levelet Hamza úgy csempészte be a várba, hogy Zinzendorfné kiüzent, menjen föl délután, hozzon magával kalapácsot meg szöveget, mert leesett az egyik ezüst patkója.

- Ugyan hamar van! - mosolygott a nemzetes ur a bajusza alatt s a hogy a parancsnokéval négyszemközt voltak, szó nélkül kivette a levelet a bőrköténye alól. Az ünneplő ezüstgombos gunyát ezuttal otthon hagyta...

Másnap este Forgách megindult kalandos útjára. Hamza uram kérte, vigyen magával egy század hajdut, vagy legalább engedje meg, hogy a közelben, a vizgyűjtő gödörben meghúzódhassék a három markos legényével.

Forgách megtiltotta. Ellenben tudakozódott, pontosan végrehajtották-e a rendelkezését? Föl van-e terítve háromra? Le van-e takarva virágos abroszszal az asztal? Be vannak-e hütve a borok? A sok finom hideg étel kéznél van-e? A papirosról és írószeréről nem feledkezett-e meg? Hát a viaszgyertyáról?

- Minden rendben vagyon - sóhajtott a csizmadia.

Ha már nem volt szabad a szőlőbe betenni a lábát, ott leleskedett a garád mellett a három legényével. Dikics, meg furkósbot volt mind a négyüknél.

Forgách megnézte az elefántcsontagyú pisztolyait, a serpenyőjük föl van-e porozva? A miről meggyőződven, nyugodt szívvvel és hidegen számító, józan fővel indult neki a szőlőhegynek.

Holdfogyatkozás volt. A sötétségben alig látott. A mig szeme az utat meg nem szokta, botorkálva ment.

Felhő járt az égen, de csak báránylegő. A csillagok között a maga csillagát kereste, a göncöl-szekere közelében. Ott pislogott nagy álmosan. Addig nézte, a mig az áttetsző felhőfátyol el nem húzódott a csillaga elől. Akkor azután tisztán fénylett. Nem eshetik baja.

Óvatosan lépkedett, de abbahagyta. Akárhogy vigyázott, egy-egy kavics kicsuszott a lába alól és ilyenkor zajt ütött a lépése.

Már közel ért a házhoz, mikor valami fehérség libben elébe. Ő az. Fehér ruhában várja... Nemsokára még több kedves fehér alak tűnt föl jobbról is, balról is. Jobban megnézte: virágzó cseresznyefák voltak. Nincs az a fehérruhás leányalak, a ki szebb volna náluk... Előbb is eszébe juthatott volna, hogy májustól alig tiz nap választja el. Azért oly langyos, fűszeres, édes a levegő...

A küszöbnél volt, mikor egy denevér visongva vált le az ereszről s elcikkázott a feje körül. Ez rosszat jelent. Nem volt ideje tünődni rajta. A pitvarajtó félig nyitva volt. Belülről halk, remegő asszonyi hang szólalt meg:

- Maga az?

- Én vagyok.

- Hajtsa meg a büszke fejét, nehogy beleüsse az ajtófélfába... Alacsonyra szabták.

Kis keztyüs kéz megfogta a kezét s vitte befelé.

- Nem hozott senkit?

- Senkit, a két pisztolyomon kívül.

Zinzendorfné a pitvarban magára hagyta.

- Várjon. Meggyujtom a gyertyát.

- Tudja hol van?

- Sejttem. A tüzhely padkáján.

E pillanatban éles fütty hallatszott. A pitvarajtót becsapták a Forgách háta mögött. Valaki kicsiholt s a tüzes kanócot a gyertyához értette. Világosság támadt.

A gyertyafénynél Forgách elé a következő kép tárult:

Zinzendorfné magasra tartotta a gyertyát. Férje, Forgáchra szegezett pisztolylyal, mellette állott. Valahány ablaka volt a háznak, német katonák kalapja és fegyvere látszott mindenütt.

Forgách még csak a pisztolyaihoz sem kapkodott. Ugy viselkedett, mint a ki el volt készülve rá, hogy kelepcébe csalják.

Levette fővegét, udvariasan köszöntötte a házaspárt. Előbb a nőt, mosolyogva, kecsesen hajlongva, azután a férjét, nyájas leereszkedéssel, a hogy nagyobb urak üdvözlik a maguknál kisebb urat.

Mintha fogoly sem volna, karját nyújtotta Zinzendorfnének.

- Tiszteljek meg a szerény hideg vacsorámat. Van tokaji harmatom is. Zinzendorf, te, ugy tudom, nagyon szereted... Arról is meggyőződhetik a méltóságos asszony, hogy számítottam erre a kis tréfára. Háromra terítottam. Tehát nem turbékolni jöttem ide.

Zinzendorfné bevilágított a szobába. Valóban háromra volt terítve. Hideg halak és finom hideg sülték az asztalon. S a pintesüvegből tokaji aszu pillantott ki az aranyszemével.

A három teríték Zinzendorfnét zavarba ejtette. Forgách úgy tett, mintha nem venné észre.

- A ház körül van véve katonával. Nem féltheti tőlem az urát. Szeretnék vele pár percig négy-szemközt beszélni. Megengedi?

Zinzendorf még eddig egy szót sem szólt. Most leeresztette a pisztolya sarkányát. Fejével bólintott, hogy beleegyezik a beszélgetésbe. Felesége, a ki ragyogó férfiszépségében szemtől-szembe látta Forgáchot, már bánni kezdte, hogy férjét is elhozta a találkozóra, letette a kétágu gyertyát és kiment tünődni a sötétbe, a fák alá.

Hogy mit beszélt a két férfi egymással, annak a titkát Zinzendorfné soha sem tudta kicsalni az urából. Nem mondta el, akárhogy faggatta, sem részegségében, sem szerelmes hangulatában.

Alig voltak együtt egy negyedóráig, csoda történt. Zinzendorf elparancsolta az ablaktól s ajtótol a katonáit.

Mikor a szép asszony benyitott hozzájuk, a két férfi az asztalnál ült s mindenik egy-egy iv papirosra irt valamit.

A kapituláció föltételei voltak. Rákóczi hadvezére és a császár várparancsnoka megegyeztek, hogy négy hónap mulva Zinzendorf föladja a várat, ha ez idő alatt föl nem mentik. Négy hónapig a vár be lesz kerítve a kuruc hadaktól, de az ellenségeskedést mind a két részről beszüntetik.

A vár átadása után a helyőrség fegyveresen odamehet, a hova tetszik. Forgách szabad elvonulást biztosított a számukra.

Zinzendorfné elsápadt, mikor a hirt hallotta.

- Főbe lövet a haditanács, szivem uram... - mondta szorongó félelemmel.

A parancsnok kicserélte a maga irását a Forgáchéval. Kézszorítással és ölelkezéssel pecsételték meg az alkujokat.

- Ne busulj, Herta... Ülünk nyugodtan vacsorához. Nagyon megéheztem... A gróf urra pedig babonás tisztelettel tekints föl. Az ő utjai kifürkészhetetlenek... Ide azt a hideg malacfejet. Töltsétek tele a poharamat tokajival... Én a jövődre iszom... A leendő császár éljen! éljen!...

- A leendő? Nem a mostani?

Zinzendorfné törhette rajta a fejét, hogy hát ez mit jelent?...

Hamza a leshelyéből ha nem is láthatta, hamar észrevehette a németeket fegyvereik csörgéséből.

Föl akarta lármázni a kuructábort, a legényei lebeszéltek róla. Mire a legelső portát fölverik, a németység eltűnik a várfalak mögött. Azt is végiggondolta, ha nem tud segíteni Forgáchon, jobb lesz, ha meglapul. Kitudódnék, hogy ő vitte a levelet a várba, a választ is ő hozta rá. A mi történt, az a levélváltás következménye. Ha valakinek, neki része van a Forgách elfogadásában. Ugyan megköszönné a fejedelem, hogy - bár a legjobb szándékkal - kezére járt a németeknek, hogy egyik legjobb tábornokát törbe csalják.

Nem volt mit tenni, elkeseredve hazaloholt. Mikor a legényei lefeküdtek, a kiket mindenféle pogány fenyegetéssel rávett, hogy az esetről mélységesen hallgassanak s maga maradt az életetársával, előkereste a fertály-mesteri köpönyegét.

Hosszu, ujjatlan köpönyeg volt, sötétkék posztóból, fekete bársonygallérral, elől széles ezüstcsattal. Csak a fertály-mestereknek volt szabad hordani, vagy a fertálymester-viselt érdemes egri polgároknak.

Ez volt a tekintély, a komoly és érett férfiasság, a kiforrott bölcsesség és gazdag tapasztalatok jelvénye. Nagy tiszteletben állott a népnél és a hatóságnál egyaránt.

Ezt a molyoktól féltve őrzött, nagy ünnepekre tartogatott tiszteletreméltó ruhadarabot Hamza uram előkereste az almáriomból. Leterítette az ágyra és mintha az érzékeny halandó részei benne volnának, kegyetlenül végigverte mogyorófa-pálcával. Egész beleizzadt az exekúcióba.

- Mi lelte, lelkem galambom? - hüledezett a felesége, kivéve kezéből a pálcát, nehogy a drága szövet meghasadozzék.

- Buta ember köpönyege ez, anyjuk! Szamár, leégett, csufosan lefőzött emberé! A némettől becsapott gézenguzé! Az enyém!

Többet harapófogóval sem lehetett kivenni belőle. Végigdőlt keserves titkával az udvaron a hársfaágyon, sóhajtozott, a haját tépázta, verte az öklével a homlokát és álmatlanul forgolódott hajnalig.

Végre a hasára feküdt, arcát a bundája bélésébe temette - ez lévén a vánkosa - s elaludt.

Egyszer csak megverik ám kívülről az utcaajtót. Kellemes, csengő férfihang beszél:

- Hamza uram! Nem evett ám meg a német. Mostanig ittam a parancsnokkal. Négy hónap mulva földadják a várat. Nyugodalmas jóéjszakát!

VII. Vocabella aggodalmai.

Vocabella a kolostorkertben sétált. Mindig koránkelő volt, de az utóbbi időben éppen nem tudott aludni. Akármily későn feküdt le s akárhogy kimerítette hosszú sétákkal a testét, imádkozással a szellemét; s bár lefekvés előtt langyos vízben fürdött: álmatlanul töltötte rendesen az éjszakát. Álmatlanul, sulyos gondokkal viaskodva.

Arca kimerültnek látszott; fekete hajában - ily fiatalon - ősz szálak vegyültek. Homlokán a bánat monogramja: egymást keresztül-kasul szeldelő ráncok. Nyaka is mind jobban vékonyodott. Szemei azonban mintha megnőttek volna.

Lesütött szemmel járt-kelt Bécs utcáin, mintha nem akarná, hogy szemén át a lelkébe lássanak. Vagy mintha unná már nézni a világot és az emberek arcát.

Pedig valójában soha sem fürkészte több figyelemmel a világ jelenségeit és az embereket, mint az utóbbi félesztendőben.

Mindent akart tudni, a legkisebb kérdés is érdekelte. A Burgon és a márványpalotákon kívül a szegények vacka, a söpredék érzése, a legalsóbb néprétegek hangulata.

A jezsuita-rend finom kémrendszerét még tökéletesítette. Hadvezérek körül és katonák sátrában, követségeknél és söntésekben, Rákóczi udvarában és Turóc vármegye székházában: mindenütt megfordultak az ügynökei.

Pontos és megbízható megfigyelések szálaait eregette szét mindenfelé, a hol a világ sorsára valamely befolyást gyakorolhattak. Tudta XIV. Lajos halk békevágát, a melyről talán még ő maga sem tudott; ismerte Eugén herceg és Marlborough diszkrét féltékenységét egymás dicsősége iránt; ismerős volt az orosz cárnak századokra szóló, az együgyűség álarca alá rejtett viláгурalmi terveivel; belátott Stephney kártyájába, a ki segítette a császárt a franciák ellen, Rákóczit meg szívesen segitené a császár ellen; Bercsényiről tudta, hogy az erdélyi fejedelemséget kínálgatják titokban neki; Károlyiról sejtette, hogy - sportnyelven szólva - várásra lovagol; ha senkinek: neki, akárcsak Monknak, lesz majd had a keze alatt a döntő pillanatban. Szóval, mintha beteg volna az emberiség, Vocabella kezét a világ üterén tartotta folytonosan.

A mi rendjében erő, szépség, vak engedelmisség, mind serény munkában forrt. A világot körülfonó láncnak minden szeme érezte, hogy kitartásától és ellenálló képességétől függ az egésznek sorsa; a hogy a láncban is a leggyöngébb szemem a legnagyobb felelősség. Mert az ő megpattanása idézheti elő a láncszakadást.

Nincs senki a rendben, a ki nagyobb mértékben érezné sulyos felelősségét Leopoldus Magnus híres gyóntatójánál.

A világpolitika intézésében neki sokáig része volt. Királyok és hadvezérek egyszerű sakkfigurák voltak a kezében. Mérhetetlen befolyást szerzett rendjének; de e befolyást meg is kell tartani. Ez a föladat nehéz lesz, nagyon nehéz.

Még csak kevesen tudják, ő régen tisztában van vele, hogy változás előtt áll a világ rendje. Ő már tudja, hogy egyik hatalmas fában, a leghatalmasabban, a szű félig-meddig már elkészült a pusztítás munkájával. Maholnap a megörlött fatörzs okvetetlenül ledől. Jól kimérte, merre fog esni... Pontosán tudja a pusztulásnak és halálnak amaz irányát, a hol a ledőlt tölgy - a mi utjába esik - mindent összevuz.

E vonalba esnek rendjének legdrágább érdekei. Szeretné, ha Sámsoni erővel odábbtaszithatná az érdekeket a pusztulásnak vonalából. Ezen töri a fejét hónapok óta. Ezért vegyülnek ezüstsálak fekete hajába. Ezért nem alszik; ezért ideges.

Szép tavaszi reggel van, csupa verőfény, illat és harmat a kolostor kertje. Magas, szürke kőfalai nem tudták kint rekeszteni a tavaszt. Az orgona nyílik. Vadgesztenyefák bontogatják zöld legyezőiket. Pillangók, szitakötők, fecskék kedvükre röpködnek ki és be a szigorú cellák nyitott ablakán. Még az élet e sirboltjai is bebocsátják a tavaszt.

Vocabella bársony cipőben (a tavaszi lappangó hidegtől legjobban fölfázik az ember), halkán lépked a növendékek ablaka alatt. Betekint a vasrácson, a szerzet reményei reggeli imádságukat végzik. Szeliden beszél.

- Hangosabban fiaim, nem hirdethetjük elég hangosan a világnak Krisztust.

A folyosón keresztül a sekrestyébe is benézett. Onnan az oltárra látott. Sápadt, fiatal, szűkmellű fráter az oltárterítőt igazgatja, figyelmesen, sietség nélkül, a jezsuiták véghetetlen türelmével.

Négyszer-ötször újból kezdi, a mig kedvére el nem simítja minden redőjét. Elmegy az oltártól, onnét vizsgálja munkáját. Valami csekélység nem tetszik rajta. Ujra igazgatja és egyengeti.

Fehérre festett kádakban leánderek, babérfák, páfrányok zöldelnek. Olyankor hozzák föl a pince homályából, ha jómodu leányok esküvőjénél az oltárt földiszítik vele. A fiatal testvér végigmustrálja őket. A babérfa egyik elszáradt ágát levágja. A menyasszony csupa virulást, üde életet lácson.

A hol a kehely áll, oda fölteszi a feszületet. Előbb az Üdvözítő lábait áhitattal megcsókolja. Ujjukat a feszületre téve, mondja majd el az ifju pár a holtomiglan-holtodiglant.

Most az ezüst tálcára kerül a sor. Erre teszi le a pap a jegyesek gyűrűjét és ezen áldja meg. A novicius megtörölgeti, oly gyöngéden, mintha selyemkendővel az édesanyja vagy a hajadon huga homlokát törölgetné. A szentkönyvet lefekteti az oltárra. Abból olvassa föl a pap az esküt. Lapozgat benne, kikeresi a házasságkötés formáját, nyitva hagyja, hogy mindjárt ráakadjon. Az oltár lépcsőit is megnézi, a hova a vőlegény és a menyasszony a szertartás idején térdepelnek. A csengetyű utban van, a menyasszony még leveri hosszú uszályával, hát odábbteszi. Isten ments, hogy a csengetyű ma sirva leguruljon a lépcsőn! A menyasszony félénk, fölzavart szive még megijedne, rossz jelnek venné. A levert csengetyű hangja sirást-rivást, boldogtalan életet jelent.

Valahányszor - jártában-keltében - az oltárnál kellett elmennie, alázatosan térdet fejet hajtott.

Jézus szent szive, a törrel átütött zománcos sziv ott égett, lángolt szeme előtt a tabernákulumon. Nem tudta levenni a szemét róla. Rajongással, hittel, a vértanuság emésztő vágyával függött rajta a lelke.

Vocabella, a hogy észrevétlenül ügyelte, elgondolta magában: a te szived is vérzik, a te szived is át van verve földi fájdalmak törével, én szegény testvérem!

A hogy visszaindult a kertbe, gondolatban végigfutott a testvér élettörténetén. Előkelő család sarja, tüzes, szenvedélyes, könnyüvérű gavallér volt. Egy leányt szerettek a legjobb barátjával. Mind a ketten halálosan. A leány a másikat választotta. Ő megverekedett vele és karddal veszedelmesen megsebezte. Azután beállt a rendjükbe. Azért is, hogy a büntetés elől meneküljön, de azért is, mert betelt a világ hiúságával. Alig egy éve van náluk s ime a rend szelleme máris mennyire áthatotta. Vetélytársának ma lesz az esküvője. S éppen itt, az ő templomukban. Az atyák akarták így, hogy e keserves helyzetben próbára tegyék az ifju lelkét.

Neki kellett földiszíteni az oltárt. Mennyi gondossággal, türelemmel, szeretettel cselekedte. Nincs ereje rajta az emlékezésnek. A küszöbön lévő nász megőrzítő gondolata hidegen hagyja. Csupa alázat és lemondás. Földi indulatok szennye lefoszlott róla. Csak az Üdvözítő vérző

szívéért rajong; az lelkesíti; azt imádja; azért él végtelen szeretettel; annak szolgálatában halna meg szívesen a mártírok halálával.

Annak látása, hogy rendje mit csinál az emberből; hogy öli ki az egyéni önzést s hogy sorozza be egy hatalmas gép holt, akarat nélkül való alkatrészének: Voccabellát egy kicsit megvigasztalta.

Annál sötétebb gondok gyötörték, mikor a kertbe visszatérve, gyümölcsből, tejből, kétszersültből álló egyszerű reggelijéhez leült s ott Mansfeld herceggel, a jezsuiták nagybefolyású világi konfráterével komoly tanácskozást folytatott.

Mansfeld is megöregedett, mióta nem láttuk. A haditanács elnökségéből kicseppelve, duzzogva félrevonult. Szövetségesei, a jezsuiták, mindent elkövettek, hogy hatalomra juttassák újra.

Voccabella, mint mindig, idővesztegetés nélkül egyenesen céljának tartott.

- Két kérdést szeretnék megbeszélni excellenciáddal. Egyik az angol-holland békeközvetítés. Mi a véleménye róla?

Mansfeld indulatosan föl pattant.

- A protestántizmust szeretnék Magyarországon a békekötéssel megmenteni. Ezért buzgókodnak.

Voccabella korai őszi barackot hámozott nagy élvezettel.

- Meg is mentik. József lesz az első Habsburg, a ki engedni fog a protestánsoknak.

A herceg kezét ökölbe fogta.

- Meg kell hiúsítani a békét. Már csak azért is, mert a béke a rend összes magyarországi javainak visszavételét jelenti.

Voccabella beleharapott a barackba.

- Pompás. Hamar érik, hamar romlik, mint minden, a mi üvegházakban termett... Hogy a jezsuiták jószágait elszedik, arra régen el vagyunk készülve, herceg... A mig Nagy Lipót él, addig ettől nem tarthatunk. Más aggaszt engem: a császár beteg. Ki tudja meddig él?... Utóda le fogja rombolni, a mit az atyjával negyven évig építettünk. S a miben önnek is dicső része volt...

A herceg megkivánt egy barackot. Nem volt türelme lehántani, mint Voccabella tette. Két harapással lerágta a husát. A java - a mi a magja körül van - rajta maradt. Leve ragyogó mellényére cseppent.

- Sötéten lát - mint mindig - eminentissime. Egyik császár olyan, mint a másik. Jobb vagy rosszabb valamivel; de egészben ugyanaz. Harapjon bele száz őszi barackba: egyik érettebb, másikat jobban megpirította a nap; ha sok az eső: nagyobbra nő; ha fölváltva eső és nap éri: levesebb; nagy hőség jobban megaszalja. Azért mind őszi barack. Ugyanegy fa termette; ugyanegy nap sütötte. Mindeniknek ugyanaz a vegyi alkotása. Ilyenek az osztrák ház császárai is.

Voccabella aszkéta volt. Keveset evett. Tejhez, kétszersülthöz hozzá sem nyult. Egy darab őszi barack volt a reggelije. Megtörölgette az ujjá hegyét s mert hasonlatokra keveset adott világlátásban, egyszerűen és világosan mondta el a véleményét.

- Józsefben is van sok habsburgi vonás. Sőt a legtöbb ősénél fényesebb tehetsége van. Az a baj, hogy nem mi neveltük.

Negyven év alatt nem követtünk el ennél nagyobb botlást, herceg. Az iskolákat a kezünkben tartottuk. A jövő nemzedéket magunknak, a mi nagy céljaink számára neveltük. A kik a mi iskoláinkból kerültek ki, azoknak szelleme épp úgy egyenruhában jár, mint a hogy egyformán vannak öltözve a császár katonái. A mi világfölfogásunk láthatatlan jelvényét viselik mindannyian.

Előre megástuk medrét - a fiatal nemzedék érzésében és gondolkozásában - újabb negyven esztendő történetének. Császárt azonban rém neveltünk magunknak. S most ez a rettenetes mulasztás megboszulja magát.

Az állam a miénk; de a császár, a ki maga az állam, az ellenségeinké. Pedig mily könnyű lett volna rávenni atyját - legnagyobb hivünket - hogy kezünkbe tegye le az ifju József nevelését.

Ne áltassuk magunkat, herceg, Lipóttal jó időre, talán örökre, eltemetjük a jezsuiták döntő befolyását a világ sorsának intézésére. Mert rendelkezünk bár a befolyásnak, a társadalom vezetésének száz másféle módjával, világraszóló eredményt csak addig érhetünk el, a mig világraszóló nagy eszköz van a kezünkben: egy katolikus világhatalom császárai és királyai.

Késével halkán, ütemesen veregette az asztalt; az őszi barack lehántott héjjából kigyócskát csinált. Ha valaki látta volna, kimért, nyugodt taglejtéséből azt hihette volna: közönyös, kis dolgokról beszél. Holott gondolatában üstökösök zökkentek ki pályájukból és jövőbe látó sejtésében régi világok omlottak össze...

- Nézzen meg jól, herceg: tiz évvel megöregedtem. Látom közeledni óráról-órára a veszedelmet és nem látom a szabadulást. Tragikus a mi sorsunk: nagyra neveltünk egy bálványt; megszereztünk neki minden hatalmat, minden erőt, hogy valamennyi más akarat az ő akaratának rabszolgája legyen. Arra álmunkban sem gondoltunk, hogy jöhet egy császár, a ki mindazt a hatalmat, mindazt az erőt, a mihez mi segítettük, ellenünk használja föl...

Hiszen igaz, megfordíthatjuk a dolgok rendjét. A császár szolgálatából átállhatunk a nép szolgálatába. Mi, a kik fanatikus eszközei voltunk a rendnek; épp oly fanatikus hivei lehetünk a szabadságnak... Csakhogy erre nincs megérve a világ. A szenvedésnek hosszú állomásai visznek el még addig. Azt én már meg nem érem... Sőt, ki tudja, rendünk hatalma nem áldozik-e le addig, a mig e nagy fordulat beáll? Vanitatum vanitas...

Kifáradva elhallgatott. Külseje nyugodt volt. Mansfeld szeretett volna a szemébe nézni, de lezárt szemhéjját látta... Gyámoltalanul, megrendülve tekintett rá. Egy percre megvilágosodtak előtte a jezsuita politikának, e tengernek rettenetes mélységei...

A fenyegetés, hogy jöhet még idő, a mikor a rend megszűnik a császári hatalom támasza lenni; az ijesztő perspektíva, hogy egyszer még jezsuiták tüzelhetik az elégedetlenséget és népszenvédelyt a hatalom ellen: vérét megdermesztette. Mint a megfagyott verebek a fáról, úgy potyogtak le gondolatai. Nem tudott e hideg kitörésre hirtelen mit válaszolni.

Ki tudhatná: Mansfeld e megijesztése benne volt-e a Vocabella programjában? A távoli mennydörgés zajával nem akarta-e figyelmeztetni a vidám majális részeseit, a virgonc kirándulókat, hogy ha hamar vissza nem térnek hozzájuk, istenesen megázhatnak?

Vocabella sima, fehér kezét csillapítólag rátette a herceg kezére.

- Figyeljen, hercegem. Nem azért kérttem, hogy bennem mint szavalóban gyönyörködjék. Céloom van. Ismeri Forgáchtot?

- A mennyire a magamforma ember ily hengegő, izgága magyar urat ismerhet.

- Tehát ismeri. Nem tűnt fel excellenciádnak a hirtelen átállása?

- Nem. Mind egyformák ők: kurucok és labancok. Csak az előkéjük más.

- Nekem feltűnt. Forgách a József játszótársa. Március 19-én ment át, holott március 18-án még együtt vadásztak Józseffel. Sőt titkos beszélgetésük volt egy kertészlakban... Ugye különös?

Mansfeld makacsan a fejét rázta.

- Miért volna különös? Csak Hamlet ütközött meg azon, hogy a mely cipőben az emberek halottaikat temetőbe kísérik, ugyanabban a cipőben kelnek össze az élővel... Én nem tartom meglepőnek.

Voccabella kését beleszurta egy őszi barack oldalába, a mi kétségtelen bizonyítéka volt a háborus szándékának.

- Hercegséged elfogult... Tegyük föl, hogy Forgách elpártolása titkos állami cél érdekében történt; tegyük föl, hogy a béke ügyét ő elősegítheti, de meg is hiúsíthatja; tegyük föl, hogy módunkban állana igazán áthajlítani Rákóczihoz, holott - meglehet - csak színből, valakinek érdekében ment a kurucok közé.

Mansfeldet idegessé tette a sok „tegyük föl”.

- Ki vele, eminentissime. Egyenesen. Mit akar tulajdonképpen?

Voccabella fölnézett.

- Forgách vad magyar. Hallott valamit harangozni a spanyol tervről. Ha ő a spanyol terv szövegét elolvashatná?

- Hogyan? Hiszen tudja eminentissime, hogy azt szigorú államtitok pecsétje őrzi?

Voccabella kihuzta a kést a barack sebéből s az asztalra dobta.

- A terv másolata megvan rendházunk iratai között. Annak idején bennünket is közeli érdekel. Hátha a kezébe juttatnám?...

Mansfeld fölállott. Most már nem mondta tréfásan „eminentissime”-nek. Komoly és ünnepies arcot öltött.

- Főtisztelendő atyám, veszedelmes játékba fog. Én nem osztozhatom e játék kockázatában... Laudetur Jesus Christus.

Voccabella is fölállott. Összefonta mellén karjait; megint csak a lesütött szemhéjja látszott. A hangja metsző volt.

- Excellenciád óvatos. Nem mindig volt az. Madridban határozottan nem... Ne féljen, nem társat keresek a szerencsétlenségben; azt akartam: hogy ha a leendő császár kedvenc tervét egy láthatatlan kéz keresztülhuzza, legyen, a ki figyelmeztesse: a jezsuiták tették... Azokkal, ha békén akar uralkodni, meg kell alkudnia.

Karcsu alakja kiegyenesedett. Öntudatos, álszerénység nélkül való, férfias önérzet volt arcán és hangjában.

- De más céloom is van az indiszkrécióval. Forgách a leggazdagabb főúr Rákóczi után. Fejedelmi birtokai vannak mindenfelé. Ha igazán lázadó lesz, jószágai a kincstárra szállanak. S a mig Lipót él, a kincstár kedves jóbarátunk. Juttat az elkobzott javakból nekünk is. Érti már most herceg?

Mansfeld komor arca fölvidult.

- Tökéletesen. Lássá, eminentissime, ilyenkor szeretem én magukat, ha azon török a fejüket, miként növeljék a gazdagságukat. Hanem mikor fapapucsban járnak, a népet cirógatják és szabadságról beszélnek, bocsánat, az nem áll jól önöknek s a legkevésbé áll jól a császár gyóntatójának.

Vocabella arca magasztossá vált.

- A jezsuitáknak minden jól áll... Őket földi tekintetek nem kötik... Ők az égnek munkálkodnak. Az ő hivatásuk örök... Ad maiorem Dei Gloriam!

VIII.

Ég a kunyhó, ropog a nád...

A tábori életnek is van költészete. Nem hiába hasonlít a földre szállott égbolthoz este, a mikor kigyuladnak az őrtüzei.

A hadi életnek zajában Forgách szívét néha megkörnyékezte az unalom. Az unalom sovány földjéből vérpiros, buja virágok nőnek ki: szerelem nélkül való, érzéki gondolatok.

Lukácsháza tájékán Csontos uram, a ki csakugyan összekerült a hajdani urával, egy vizimalomban gyönyörű molnárnét fedezett föl. A hogy fölfedezte, rögtön be is jelentette Forgáchnak. Kedveskedni akart vele, akárcsak egy kosár szamóccával.

Forgách szeme megvillant.

- Éppen kapóra jön. Egy portával fogjátok meg a szép kis madárkát. Késő délutánra a sátramban énekeljen.

Csontosnak nem volt inyére a terv.

- Nem jó lesz rávezetni a portát. Szemrevaló legények vannak köztük. A molnárné még megdondolhatja magát utközben. Az ördög nem alszik. Szóval, félek, postán se érne ide baj nélkül, ilyen-amolyan törekeny portékája... A kuruc porta meg éppen rossz posta. A levél is elvész a kezén, nem hogy szép asszony. Ha mindjárt száz pecsét van is a hűségén... feltörik utközben az átkozottak.

Forgách jót nevetett a strázsamestere aggodalmán.

- Jól van, fiam. Hát megelőzzük a portát... A hogy besötétedik, elkisérsz a malomhoz négy kemény, kipróbált embereddel - nyugtatta meg Forgách a vén, tökéletlen strázsamestert.

Sötétszinü „kanca” mentét vett az aranyos dolmánya fölébe s késő este kilovagolt Csontos urammal meg négy legügyesebb legényével.

A táborban föl sem tűnt a kis csapat. A vezér gyakran vizsgálta meg az őrszemeket. Hogy ezuttal néhány lovas kísérte utjában, azt a köteles elővigyázatnak tulajdonították. A német lovasok messzire elkóvályognak. Egy kis óvatosság nem árt.

Elérték a legszélső őrszemet. A fiu karabélyát kezében tartva, arccal az ellenség felé, mozdulatlanul ült a nyeregben. Feje mellére hajlott, édesdeden aludt, de elég éberem. A lódobogás neszére rögtön kinyitotta a szemét. Kiegyenesedett s eléjük nyargalt.

Forgách megveregette a vállát.

- Aludni szabad, fiam, ha fölérzesz a legkisebb neszre. Lám, a nyul is alszik a barázdában, de fölperdül, ha kopó közelít.

Köszönt és tovább haladt.

Mindenütt a folyó partján mentek. Ujhold volt, a víz alig fénylett; de a hullám halk locs-csanását egész utjukban hallották. Csak egyszer maradt el tőlük a folyó, a mikor az ut széles ívben elkanyarodott mellőle. Két percig mentek így. Azután a folyó és ut újra összekerültek, mint neheztelve elszakadó és ismét összesimuló szerelmesek.

A langyos juniusi éjszaka bűbája megfogta a Forgách szívét. A réteket már kaszálták. A merre csak lépkedtek, a szikkadó széna illata érzett.

Még Csontos uram is az illatról tudta meg, hogy helyben vannak. Egy nagy hársfa nyiladozott a malom előtt. Ezt a fát jegyezte meg magának. S most a hársvirág édes, csiklandós szaga bódította őket.

- Megálljunk, tábornagy uram! Palló visz át a vizen. Éjszaka áthuzzák, a part meg magas. Az én nyakamért ugyan nem kár... de a nagy jó uram nyaka az országé.

Forgách megállította a lovát.

A malom csöndes és sötét volt, még csak egy szál gyertya sem égett benne. A kerekai is állottak. Csak a magasról lerohanó víz harsogása hallatszott.

Csontos uram átkiabált.

- Hej, Ágnes, szép Ágnes, alszol-e?

- Ágnesnek hívják, mint a feleségemet - nyilalt a Forgách szívébe. Ebből baj lesz.

A molnárné aligha aludt. Forgách kivette, tárva-nyitva van az ablaka. A kutyái bizonyára virrasztottak, mert éktelen ugatás felelt a Csontos kiáltására. Dévaj asszonyi hang is megcsendült.

- Alszom, alszom, ördög számkázzék a hátadon, akárki vagy, ha tudniillik jó sikos a hátad, és nincsen púp rajta.

A katonákat a strázsamester jól kitanította, elmaradtak; de csak annyira, hogy füttyszóra, ha kell, kéznél legyenek.

Ugyanaz a hang a kuvaszokat nevéen szólította, mire az ugatással fölhagytak. Ellenben vinyogva ugráltak az ajtóra, majd szétszedték örömeikben, a míg a reteszt valaki belülről félretolta s kilépett az udvarra.

Karcsu, magas alak volt, nem volt rajta semmi, a mi világos színeivel jobban láthatóvá tette volna. Még a fejkendője, csizmája, nyakán való kalárisa is sötét volt. Mégis, a hogy a tulsó parton megállott, szinte átvilágított a homályon a fiatalságával és szépségével.

- Kik vagytok? Mit akartok? - kérdezte félelem nélkül, megpillantva a lovasokat.

- Fektesd át a padlót, szívem Ágnes, itt hozom a szerencsédet - válaszolta Csontos.

- Tisztességes szerencse nappal jár.

- De bizony szívesen látod most is, ha megtudod, hogy kiféle, miféle. Veszett nagy ur ám.

A molnárné nevetett. Kedves, lágy nevetése volt, ezüst szavu harangjáték.

- Ha nagyur, talán több ölelő karja van kettőnél, meg több csókoló szája van egynél? Mondd, hogy szép, fiatal s a malmocskámat eligazítja, mindjárt átsétálok érte magam. Özvegy vagyok úgy is.

A strázsamester közelebb léptetett a parthoz, onnét sugdosott a menyecskének.

- Fiatal is, szép is. A malmodat ugyan el nem igazgatja, de fogad akár huszonnégy öreg molnárlegényt maga helyett, hogy a míg ő csokol, a malomkerék soha meg ne álljon... Nyujtóztasd csak keresztül a pallót.

- No, hadd látom, szép-e?

A molnárné kicsiholt és hirtelen meggyújtotta a szurokba mártott szövétneket. Magasan föltartotta, hirtelen megvilágítva vele Forgáchot. Azután megcsóválta feje körül az égő fáklyát és belehajította a vízbe. Sistergett és elaludt benne tüstént.

A sötétségben elhaló sóhajtás hallatszott. Ugy látszik, Ágnes a daliás, büszke arcú férfit, a ki a szövétnek fényénél, mint az álomkép a szemébe villant, nagyon is szépnek találta.

- Nem fektethetem át a pallót Csontos bátyám... Ez a kend nagyura szörnyen szép ember. Félnék átbocsátani..

- Ne félj kis hugom semmitől - szólalt meg Forgách. - Egy ital friss vizet kérek tőled... Leülök a tulipántos ládára. Kipihenem magamat, nagy utat tettem. Azután egy kicsit elbeszélgetek veled. A kisujjadat sem fogom ám meg, ha nem akarod.

A menyecske szégyenlősen elnevette magát.

- Pirosképü koldusnak nem hiszik el, hogy éhes.

- Hogy éhes vagyok, azt ugyan elhiheted. A szememből is láthatnád, ha sötét nem volna.

A molnárné kutyáit szólította s köszönés nélkül, könnyü léptekkel végigszaladt a gyöpon. A küszöbön megállott, onnét szólt vissza.

- Ne haragudjék, lelkem. Későn van nagyon. Nem vagyok szégyenlős apáca, faszent sem vagyok... Ha faszent volnék, akkor sem magam, de a nagyságos ur felé hajolna mind a két kezem... Tudom ám én, hogy kicsoda-micsoda az ur. Tudom, hogy a hires, nevezetes, asszonyi sziveken lépkedő Forgách generális... Holnap reggel jöjjön el, galambom, magam rakom a pallót. Még be is hintem jószagu fodorméntával... A hamis kutyáimat láncra kötöm... A malomkerekeket megállítom... Az órlógyerekeket hazaküldöm... Meglássa, levetem a gyászruhámat; selyempruszlikba, száz ráncu rása-szoknyába öltözöm, meg aranycsipkés főköttöbe. Égőszemü piros kalárist fűzök a nyakamba. Ripegős, ropogós csizmát huzok a lábamra. Hófehér kendőt szorongatok a kezembe... Minden a kedve szerint lesz, csak nappal jöjjön kíséret nélkül. Ha nem hiszi, zálogba áthajítom a legfelsőbb szobám kulcsát... (A kulcs csillogva esett le a Forgách lova lábához. Csontos uram leugrott a lóról, fölvette, azután újra fölült); de ma nem lehet, édes lelkem, szégyenleném.

Besurrant, mint az árnyék. A pitvarajtót maga után bereteszelte.

Forgáchon átborzongott a vére szerelmes forrósága. Égett és didergett ugyanegy időben. Közel lovagolt a parthoz, szemközt az ablakkal. Szólítgatta az asszonyt, nem felelt. Gyöngéd, kedveskedő, hizelgő, csábító szavak ömlöttek szakadatlanul ajkáról, mint pénzverőház gépe alól az ujveretü csillogó arany. A molnárné szive nem lágylt meg. S nehogy meglágyuljon, egy idő mulva becsukta az ablakot is.

Forgách haragra gyuladt.

- Ostromoljuk meg a malmot - fordult boszusan Csontoshoz. - Füttyencsd ide a legényeket.

A strázsamester a fejét rázta.

- Föllármáznánk az egész környéket... Egy éjszaka nem a világ. (Fölnézett, hogy a csillagok állásából megtudja, hány óra lehet.) Éjfél felé jár az idő... Négy óra múlva világosodik... Akár itt is megvárhatjuk, míg a hugom fölkel és kijön az udvarra. Kötve hiszem, hogy csak a szemét is lehunyja az éjszaka. Szerelmes természetű.

Forgách nem szólt. Megfordította a lova fejét. Nyomottabb kedvvel léptetett a tábor felé, mint a milyennel onnét elindult.

Van valami igaz a sejtelmekben. Az emberi lélek finom hajladozó, akár a fűszál. Ha holttest fekszik a fűben, azt megérzi a mező.

Az éjszaka csendes volt és mozdulatlan. Alvó madárka szárnya sem rebbentette meg a bokrokat. A fák, fejükön a virágzás menyasszonyi koszorújával, álmodoztak és hallgattak. A víz meg-meglocscsant. Kíváncsi rák, vagy unatkozó hal üthette föl a fejét...

Az erdőszélen száz meg száz világítóbogár röpködött. A meleg, tikkasztó nyári éjszakában a nászukat ünnepelték.

Forgách nem tudta miért, lassankint eltelt balsejtelemmel. Sóhajtás szakadt föl a szivéből.

- Holnap! Sok idő az, Csontos... Meglásd, ezt a szegény, szép, hü asszonykát holnapig valami éri!

A strázsamester idegzete erős volt és érzéketlen. Ő nem érezte meg a holttestet a fűben... Nevetett.

- Ugyan mi érhetné?... Ugy érzi ő magát, mint az érett császárkörte. Egy kicsit a darazsak kikezdték, de csak annyira, hogy annál kívánatosabb legyen... Az ága már szép, fiatal férfi kezében van. Az ugyan el nem ereszti. Holnap jól megrázza a gallyát; ő meg az eszemadta, lehull... Ha nem a süvegébe, nyilván az ölébe... hahaha...

Elérték a tábort. Itt-ott az őrszemek elaludtak, de egészben véve jó volt az éjjeli szolgálat. Hirtelen megrohanások ellen a Forgách tábora biztosítva volt.

A tábora igen, de a szive nem.

*

Az történt, hogy mikor a malom egyik oldalán Forgách ötödmagával odábbállt, a másik oldalon lopva megérkeztek Heister előcsapatai. Két század dragonyos, meg szekerekre ültetett két kompánia sárga német.

Meglepték a falut, tehát a malmot is. A másik oldalon nem volt árok, palló sem kellett. A dombról suttymban lebillegtek s a házakat csendben körülfojták. Mikor a lakosság ébredt, akkor már puskatussal betaszították az ajtókat és elállották az ablakokat.

A bécsi égetésekért, főképp a „Ricsán táncá”-ért Heister boszut lihegett. Dúhe, megveszeke-dett haragja a katonáira is átragadt. Azoknak úgy sem sok biztatás kellett. Égetés, rablás, gyilkolás volt a kenyerük.

Még eddig egyetlen puskalövés sem esett. A kuructábor szomszédságában tanácsos volt láb-ujjhegyen járni, míg Heister egész hadával meg nem érkezik.

Legelőször az asszonyokat és leányokat fogdosták össze. Tisztjeik kiválogatták a legszebbjét. A többit odadobták prédául a közkatonáknak. Ez csak az előjáték volt. Kezdeté a borzalmaknak. Azután a rablás következett.

A katolikus osztrák ház hadai mindenütt a templomon kezdték. Az oltárt ledöntötték, az orgonát szétrombolták, a szent ostyát szemétre dobták, kelyhekből úgy itták a bort, mint a sivatag homokja.

A házakban mindent összeszedtek, a mit helyéből kimozdithattak. A mit nem vihettek el magukkal, összetörték, hogy más ne vehesse hasznát.

Főleg pénz után kutattak. Fölhányták érte az egész házat. A pincét fölásták, a szoba padlóját fölfeszegették, a mestergerendát összevagdalták, a falakat csákánnyal kibontották.

A birónét s még két előkelő nemes asszonyt egy ingben hajszolták végig az utcán korbácsütéssel, vallatva, hogy mit tudnak a község kasszájáról?

A jegyző felesége volt a leggyanusabb. Ő biztosan tudja. Csak ki kell belőle venni a titkot. Guzsba kötötték, azután lábánál fogva fölakasztották a mestergerendára. Arcát, talpát megtüzesített puskavesszővel sütögették. Mikor az sem használt, izzó lóbélyegzővel kétféjü sast pörkölték a hátára és a fehér csipőjére.

- Hadd lássák, hogy német kézben volt - elméskedtek a hóhérai.

Majd az istállókra és a pincékre került a sor. A hordók fenekét beütötték. Kalapjukból és vederből itták a nemes magyar bort. Akár meg is fürödhetek benne.

A lovakat a maguk lovához kötözték. A teheneket, borjukat a szekereikhez. A sertéseket főbe kollintották. Kacsának, libának a nyakát kitekerték.

Egy egész élet vesződése és munkája, a falu népének minden pénzérő vagyonkája a szekerekre került. A jólétet fölrakták, magukkal vitték. A szegénységet, siralmat, nyomort itt hagyták.

Mikor már a házak tetejéről a zsuppot is leszaggatták alomnak, a házakat fölgyújtották. Kilenc helyen égett a falu. A parasztok megpróbálták oltani, de vesztükre. Négyen-öten ragadtak meg egyet-egyet közülök s a saját házuk zsarátnokába hajították. Irtóztató kinok között vánszorogtak ki a parázs közül.

A szép molnárné még ébren volt, mikor rátörték az ajtót. Tíz részeg katona szeme meredt felé. E falánk szemgolyókból világosan látta, mi sors vár rá. A meggyaláztatás helyett inkább a halált választotta.

Mielőtt megakadályozhatták volna, az ura késével sziven szurta magát. Ugy roskadt le, egyetlen hang nélkül, mint a hogy a letört virágos ág lezuhan az ut porába. Mindenki szánja, valaki talán föl is veszi.

Fölvette őt is egy jószívü dánus. Karjaiban kivitte a ház elé. Ott letette a puha gyepre, párnát is készített a feje alá, tegnap kaszált, illatos szénából.

A hogy Forgách lelke az éjszaka megsejtette vagy megálmodta: a holttest a fübe került... Vadméhek nem irtóztak tőle, leszállottak a sárga homlokára. A folyó vize altató dalt susogott neki. Az összerongált malomkerekek meggyászolták a szomorú mozdulatlanságukkal. Csak a juniusi éjszaka nem fog tudomást venni a haláláról. Csak olyan langyos, szerelemre hívó lesz az éj, mint máskor. A fénybogarak százai - a nyári éjszaka ez apró bűvös lámpáscskái - csak úgy világítanak majd a feje körül, mint tegnap, mikor még ő is élt.

Reggelre a némettség elvégezve pusztító munkáját, elvonult. Nem ment messzire. Ki is fáradt, részeg is volt, el is bizakodott a Heister közelében. Táborát ütött, a megrakott szekerekkel körülsáncolta magát, őreit ki sem állította. Elaludtak fényes nappal. Horkolásuk messzire hallatszott... Hasukra sütött a nap. Életük utolsó napja...

Reggel a táborban már tudták a hirt. Maga a vezér csak dél felé értesült róla. Addig főbb tisztjeivel haditanácsot tartott. A had fölkeresi Heistert és a hol éri, megverekszik vele - az volt a megállapodás. Rendeletek írása és szétküldése egész délelőttjét igénybe vette.

Délben jelentette Csontos uram:

- A szomszéd falut iccaka a nimet fölverte.

- Mi lett a malommal? - kérdezte Forgách megrezzenve.

A malmot kérdezte s a molnárnét értette.

Csontos könyvet morzsolta szét a hüvelykujja bütykével.

- Megölte magát a galambom, nehogy nimet kézre jusson.

Forgách homloka elborult.

- Ugy-e mondtam, hogy nagy szó a „holnap”? A nap is kihülhet eddig, nem egy szegény asszonyi szív...

A strázsamester elmondta apróra azt a sok iszonyatosságot, a mit Heister katonái elkövettek. Forgách arca mind hidegebb és keményebb lett. Kegyetlen mosoly játszadozott az ajka körül. Mikor jelentésében Csontos odaért, hogy a kiküldött porta szerint a háromszáz német a közelben táborozik, Heister jóvetelére várva, rekedt hangon adta ki parancsát.

- Lopd (lepd) meg őket néhány száz kuruccal. Még a sárgacsőrű verébfióknak se kegyelmeztek meg. Üsd, vágd a kutyát. Bokáig járjatok a német vérben!

Többet nem szólt egész alkonyatig, csak ödöngött a táborban. Kőkemény arccal, lovakat, puskákat, a katonák mundérját vizsgálta. Minden kis hibát észrevett, de nem büntetett meg senkit.

A sütőkemencéket is megnézte. Kettétört egy forró kenyeret, jó lisztből sütötték-e? A katonák kulacsát is a szájához vitte; milyen bor kotyog benne?

Mint a gondos apa, úgy törődött a fiai testi jólétével. Hanem homloka nem engedett föl. Sötét és nyirkos maradt, mint a fagyos rög.

A hány kőműves, ács, asztalos, üveges, lakatos volt a seregben, mind együvé gyűjtötte. A mi építési anyagot magával hordott, szekerekre egy szálíg föltétette. Más szekereket pedig meg-rakatott liszttel, borral és élelmiszerekkel.

- Egy falut kell reggelig fölépítenetek. Adok néktek munkást, a mennyi kell. Fejenkint egy aranyat kaptok jutalmul, ha elkészültök. Ha el nem készültök, megcsapatlak.

Utnak indította őket.

Azalatt Csontos alaposan elvégezte a rábizott véres munkát.

Kémei hirül hozták, hogy a madár még nem repült ki, még csak nem is tollázkodik. A németeken meglátszott, hogy táborhelyüket kótyagos fővel választották. Sikon telepedtek meg. Se árok, se sánc, se erdő nem oltalmazta őket. Egyik oldalon kerek nádas, beleveszik magukat, ha megtámadják őket. Ez volt - ittas fővel - a reménységük.

A kurucok leszálltak lovukról, kézen fogva vezették, úgy közelítették meg lassan a táborhelyet.

Mielőtt a némettség fölocsudott volna álmából és rémületéből, szekereiket egy pillanat alatt a nyakukba gyűjtötték. Ötvenet levágtak, a kik a kitörést vitézül megkísérelték. A nagyobb részük - a dragonyosok - lóháton a nádasba vette magát.

Hanem e mozdulatuk benne volt a vén strázsamester számvetésében. Mikor a nádas végén ki akartak kaptatni, ott is kurucok vártak rájuk. Kitűzték a fehér zászlót. Puskatüz volt rá a felelet. Teljesen körül voltak fogva. A kurucok minden oldalról körülállották a nádas, azután több helyen fölgyűjtötták.

A németek látták, nincs menekülés. Egy részük kirentott, megvakitva a füsttől, de egyetlen egy sem tudta keresztülvágni magát. Hosszabb-rövidebb küzdelem után elhullottak mind. Hiába rázta a zsebkendőjét, hasztalan rakta le a fegyverét - kegyelmet nem kapott senki. Egy másik részük benne égett a nádasban. Az égő nád ropogásába belevegyült a bennrekedtek vérfagyasztó halálordítása.

Volt, a ki égő ruhában igyekezett kifelé. Mintha fáklya volna, borzalmasan világított. Volt, a ki vizes zsombékba került. Ott a tűz megkimélte, de a füst megfojtotta. Hirmondónak sem maradt közülök. A zászlójuk, dobjuk is odaégett. Soha sem tudta meg Heister, mi lett velük.

A szép molnárné minderről semmit sem tudott. Máskor hogy félt a lövéstől! A rózsás füleit hogy bedugta, hogy ne hallja a dörrenését! Most tombolhatnak körülötte a háboru összes borzalmai. Nincs mit remélni, nincs mit félni többé. Még a Forgách hangja sem ébresztené föl. Pedig ez a hang, bár egyszer hallotta, kedves volt neki.

A kurucok a víz mellé temették el.

IX. Gyanúban.

A kuruc sereg a Veszprémből Győr felé igyekvő Heisternek Koroncónál utját állta. E mozdulat célja volt meggátolni, hogy Heister a győri őrséggel egyesüljön.

A német tábornagnak nem volt kedve megütközni. Lovai el voltak csigázva, ő maga tartott Forgách hadvezéri híretől. Tapasztalt, vele egy iskola szerint nevelt, rendes hadakozáshoz szokott vezérrel volt dolga. Hivatásos katonával, nem „szónokkal” és „földesurral”. Eddigi sikereit nem szeretne volna kockáztatni.

Másrészt Forgách, alaposabb megfontolás után, hibának tartotta Heistert elválni Győrtől. El is határozta, hogy másnap egy házzal tovább megy. Koroncón át a németet Győrhöz bocsátja. Akkor Károlyi hadát magához veszi és a Dunához szorult, Pálffytól és Rabbatától elvágott Heistert döntő tulerővel csatára kényszeríti.

Még Koroncónál nézett farkasszemet Forgách Heisterrel, mikor hirül hozták, hogy az ellenség egyik alvezére, neki régi katonapajtása, Viard, beszélni óhajtana vele.

Hiba volt, hogy Forgách - büszke, arisztokratikus természeténél fogva - keveset adott a tisztjei hangulatára. Ha adott volna rá, csata előtt nem tett volna eleget a Viard kivánságának. S ha már eleget tett, elvitte volna a beszélgetéshez valamelyik főbb tisztjét, a kiben az ezeres kapitányok és hadnagyok vakon megbiznak.

Teszem azt, Andrassy Istvánt. Mert Forgách ez alvezére görbeszemmel nézte a Viarddal való „bizalmas és hosszás” beszélgetést - a hogy Bercsényinek jelentette.

Hej, ha a katonák e beszélgetés tartalmát ismerték volna! Hej, ha ismerte volna maga jó Andrassy István! Hogy a vállukra kapták volna a tábornagyukat! Hogy magasztalták volna az égit, kemény kuruchoz illő önérzetes feleletét!

Az volt a baj, hogy ők e beszélgetésből nem hallottak semmit. Csak azt látták, a német generális, meg a vezérük kíséret nélkül találkozik egy félreeső helyen. A helyett, hogy rá-lónének egymásra, közel ugratnak egymáshoz, sőt kezét fognak, Rákóczi vezére a császár vezérével.

A sátor alól és a sövények mellől leleselkedő száz meg száz szem azt is látta, hogy a két vezér leszáll a lóról. Egymás mellett lépegetnek békességesen. Magyaráznak egymásnak valamit nagy tüzzel. Forgách szembefordul Viarddal, szívére teszi a kezét. Mintha hittel erősítene meg, a mit mondott. De, Uramisten, mit mondhatott? Jó volna tudni.

Még egy darabig lépegetnek egymás oldalán. Forgách karját a német karjába fűzi. Ők ugyan nem veszik ki tisztán. Ám Andrassy István olyan, mint a héja, észreveszi. Árulás! - fordul meg a gyanu az elméjében.

Most még magamagának sem vallja meg e gondolatát. Még ő maga is visszaborzad tőle. Rejtegeti, dugdossa fák odvába, kövek alá. A földbe is elásná, nem hogy mással közölné; de a gondolat már megszületett. Andrassy István magában hordozza egész nap. Hordozza, mint a spártai a rókát. Harapdálja a gyanu az oldalát, még sem árulná el; de nem árulja-e el holnap?

Azalatt Viard és Forgách szétmentek. Föülült lovára mind a kettő. Bucsuzásul nem fogtak kezét; ám ez a látszat kedveért is eshetett így. Hidegen köszöntöttek egymást, Viard különösen feszes volt. Alig hogy levette a kalapját. A rut allonge-parokája két oldalt előre tolakodott a vállára; az állánál csaknem összeért. Sovány, borotvált arca, hajlott keselyü orra, még rutabb volt így, háromszögletű kalap nélkül, nőies hajerdő kellős közepében.

Forgách vidáman köszönt. Megvárta, míg a másik ellovagolt nehéz, nagycsontu lován. Sőt utána nézett. Azután rövid, táncoló galoppban visszajött a táborba.

Félóra múlva, a nélkül hogy a tisztjeivel tanácskozott volna, kiadta a hadaknak a parancsot, a szemerei mezőkre huzódjanak vissza.

- Föladjuk Koroncót kardcsapás nélkül. Szabaddá teszszük Heister utját, hogy Győrrel kedve szerint közlekedhessék... Ezt a visszavonulást beszéltek tehát meg együtt? Forgách a jó hadállást föladja ok nélkül... Mi ez, ha nem árulás?

Most már bátrabban és világosabban formálódtak ki Andrassy fejében e rettenetes gondolatok. Már nem is vigyáz oly nagyon, hogy ki ne üljenek a szemében s le ne ríjjanak a homlokáról... Szinte füstölög már a gyanu benne. Mások is meglátják.

Andrassy észreveszi, hogy a tisztek kedvetlenül fogadják az indulási parancsot. Zajonganának is, ha mernének. Csakhogy nem mernek. Forgách nem érti a tréfát. Főleg ha szemközt áll az ellenséggel. Ilyenkor szigorú fegyelmet tart és engedelmisséget követel. Akár csak - német tábornok korában.

Összesugni azonban a tisztek összesugtak.

A tisztek elégedetlensége a legénységre még nem ragadt át. Végre is Forgách, ha volt is sok katonai rigolyája, jó volt hozzájuk, gondjukat viselte. Az ő egyszerűbb lelkük talán még a Viarddal való találkozáson sem ütközött meg. A parasztlovagiasság szabályai szerint, ők is tréfásan elkötekednek egymással, mielőtt öltre mennek. Hátha ezek is azt tették?

A szemerei mezőkön, a hol a sátorukat fölütötték, csak oly jó táborhelyük van, mint Koroncónál. Lovuk a füvet vigan ropogtatja. Friss vizük bőviben van. A fuvalom csak úgy járja a sátorukat. Tüzszevaló gally akad elég. A pusztai földön épp oly pompás fekvés esik. Hanyattfekve csak úgy látják fényleni a kaszás-csillagot, ugyanaz az égbolt lévén a fejük fölött.

Annál rosszabb hangulat forrt, főtt, párologott a tisztek sátorában. Iddogálva és kártyázva összesugtak-bugtak a vászonfalak mögött.

Andrassy István sátorról-sátorra járt. Gyanuját, titoktartás pecsétje alatt, közölte meghittebb barátaival. Hogy ő nem mondja, nem is teszi föl, el sem hiszi, hogy úgy van; de Koroncó kedvező hadállás volt. Éket vertünk vele a Heister uram körme alá. Az elvonulásnak mi lesz a

következménye? A német magához vonja a nagyszámu győri őrséget és toprongyos, kiéhezett népe hozzájut a fölhalmozott győri eleségkészlethez...

A bécsi angol követ jelentései szerencsére megörökítették a Forgách és Viard között lefolyt beszélgetést. Még pedig - ismerve az angol követek lelkiismeretességét - mérget vehetünk rá, hogy a jelentésnek a beszélgetésre vonatkozó része hiteles. Stephney valószínűleg magától a német tábornoktól hallhatta, a mit a királynéjának megirt.

A társalgás - e leírás szerint - rövid volt. Viard csodálkozását fejezte ki, hogy oly jeles katona, mint Forgách, a ki az udvar kegyeiben oly magasan állott, Rákóczihoz csatlakozott. Forgách büszkén felelte: bizza csak azt az ő lelkiismeretére.

Azután Viard más hurokat pengetett. Bécsben általában azt hiszik, hogy Forgáchnak titkos megbízatása van a római király részéről.

Erre Forgách a németet sarokba szoritotta: vagy van titkos megbízatása vagy nincs. Ha van: miért csalogatja őt vissza? Miért végez fölösleges munkát? Miért akarná áthuzni a római király számítását? Ha pedig nincs, ha Viard maga sem hisz benne s ha azért csalogatja vissza: miért ismétli előtte e pletykákat katona létére?

A beszélgetés végén Viard fölsóhajtott: akár így, akár úgy, - Forgách megszegte katonai esküjét. Hogy tehette ezt? Ez nekik, volt bajtársainak, fájdalmasan esik.

A mire Forgách emelt hangon, fölhevülten kiáltá:

- Tartsa meg a király is, a mire megesküdött. Ne sanyargassa nemzetemet... Semmi eskü nem köthet engem egy zsarnok királyhoz...

A német ezredes elsápadt. Ily beszédek még hallani is felségsértés; állásába kerülhet... Megijedve lóra ült és elvágtatott. Akkor este a vacsoránál Heisternek csak annyit mondott:

- Forgách el van veszve...

... Kis hibából lesz a szarvas hiba.

Ha Forgách e beszélgetéséhez magával viszi tanunak fehérmáju Andrássy Istvánt, az képéből kikelve, süvegét örömeiben fölhajigálva, vivátozva nyargalt volna vissza a táborba, legázolva, a ki utjába kerül. A „zsarnok király”, meg a „tartsa meg esküjét”, futótüzként járta volna be a sátrakat. A kurucok szive kiugrott volna a vörös dolmányból, ha vezéruk ez elszánt szavait megtudják. Ez azután a férfik! Ugyan jól megadta neki! - lelkendeztek volna az őrtüzek körül.

Tűzbe-vizbe mentek volna érte a tisztjei, mert a mit a kurucok a császárról gondolnak, ő megmondta nyíltan. Nem titokban, nem kis embernek, magának a császár generálisának. Attól Lipót meg is kérdezheti.

Andrássy István uram azonban minderről nem tudott semmit. Kedvező körülmény. Mert így mindent ráfoghatott a vezérére, a mi szemének-szájának tetszett...

Öröm és büszke lelkesedés helyett elharapott kedv, bánatos boszúság, rügyező gyanúság virrasztott hát a tisztok sátraiban.

Minderről Forgáchnak sejtelve sem volt...

Mihelyt a kurucok koroncói táborukat hátrább vonták, Heister azonnal megszállta régi helyüket.

- Lám, lám... - lökdöste oldalba tisztársait Andrássy István - ugy-e megmondtam? Koroncóra a németnek szüksége volt, hát ezüsttányéron adtuk oda neki. Forgách meg Viard régi cimborák... Az egyik a szelence, másik az ir benne. Ugy látszik, értik egymást.

A tisztí sátrakban és az őrtüzeknél ily beszédekre még inkább föltek a fejek... A gyanu kezdett tetet öltetni. A koroncói hadálláshoz a német ingyen hozzájutott: ez kézzelfogható valóság.

A míg a tiszték és a legénység egy része között ily gonosz hangulat kapott lábra, maga a vezér ragyogó jó kedvében volt.

Heister teljes legyőzetésének ideje és alkalma - ő úgy látta - elérkezett.

A szemerei mezőkön állva egész hadával, Heistert mostani táborhelyéhez ugyszólván oda-szegezte. Nem szabadulhatott csata nélkül. Károlyi hadával kell csak kezdet fogni, hogy egyesült erővel támadják meg és verjék le a veszedelmes vén embert, szabaddá téve az utat Bercsényinek Ausztria szívéhez.

A terv nagyszabású volt. Forgách meg is jelölte a helyet, - Szentmiklóst - a hol ő, meg Károlyi a Gyórhöz szorult német visszavonuló útját elvágathják és őt döntő csatára kényszeríthetik.

Neki magának is elég hada volt arra, hogy csatát kínáljon és elfogadjon. Ám ez az ütközet - ujonc katonákkal és kis számú tüzérséggel - kockázatos volt, el is veszhetett. Ellenben Károlyi a legjobb lovaszászlóaljakkal jönne segítségére.

Egyik futárt a másik után küldözte Károlyihoz. Választ nem kapott.

Tisztjei ezt a másfél napi várakozást is félremagyarították. Elég erősek ők Károlyi nélkül is. Ha most nem támadnak rá a németre, kisiklik a kezük közül. Már is kisiklott az által, hogy a koroncói vonalon keresztül bocsátották.

Forgách számot vetett a helyzettel. Az ütközet megkezdésével keveset kockázatos. Ha nem jött is felelet Károlyitól, ő maga bizonyára utban van, hogy eldöntse a csata sorsát. S ha mégis megkésnék, elveszített csata esetén majd fedezi lovasságával a visszavonulást. Esetleg az üldözésben Heistert föl tartóztatja.

Igy végiggondolva minden eshetőséget, Forgách szükségét látta, hogy - mint Cézár a gallusok arcvonásaihoz - hozzászoktassa ujoncait a németek látásához.

Csata előtt való délután, minden századból négy-öt embert a tábor szélére rendelt; oda, a honnét a németeket a legjobban végigláthatták.

Katonái lehasáltak a füben, ő maga rézdobra ült, onnét mutogatott, magyarított és beszélt nekik.

Borus, de azért elég világos délután volt. Tisztán ki lehetett venni a német sátrakat; a zászlókat, a miket kítűztek; a puskákat, a melyeket gulába raktak; az ágyukat, a hogy a csövét tisztogatták; a patakot, a honnét vizet hordtak; a kantint, a hol ittak és táncoltak s a hol gyaluforgács volt kítűzve ismertető jelül.

A patak mentén a fűzfákat teleaggatták a száradó fehérműjökkel...

- Tiszta ruhában akarnak holnap meghalni - mondta Forgách félvállról - rájuk fér...

Nézték a tábort. A németek ingujjban jártak ide-oda, valami kattogás is hallatszott, mintha fatáblát ütögetnének:

- Az abrakolás kezdődik... Kövér a német lova, fiaim, lusta, hamar kidől... Ha egyszer szaladnak, mint a szél, úgy beérjük; ha meg mink kapunk hátat: soha bizony utól nem ér...

A katonák hallgatták a biztatást. Pipáltak, az orrukat piszkálták, egy-egy szárazat nyeltek. Volt, a ki magával hozva a lova zaboláját, a beszédre ügyelve, azt fényesítette. Az álomszuszékokat, a kik bármikor leteszik a fejüket, mindjárt lecsukódik a szemük, itt is elnyomta a

buzgóság. Füvel megcsiklandozták őket. El-elfintorították az orrukat, de aludtak tovább, nem lehetett a furcsa arcfintorításukat nevetés nélkül megállani.

Az elnyomott vihogás Forgáchot nem zavarta. A fűszállal megcsiklandozott katonák közül kettő rettenetesen eltűszentette magát. A nevetés még nagyobb lett. Röhögéssé fajult. Azt sem bánta. Szegények, hadd mulassanak...

Holnap közülök sok ugyis mélyen elalszik és a fübe harap. S nem csiklandozza föl többé senki, a világ semmiféle fűszálával...

Alkonyodott. A német tábor körvonala lassankint elmosódott. Az ég borus maradt, csak a hol a nap nyugovóra szállt, ott csillant meg a felhők pereme. Mint mikor a kemencéből kihull egy-két darab parázs.

Forgách a rézdobról fölállott. Szemét a német táborra függesztette. Kézmozdulata erélyes, szenvedélyes volt. A hangja átmelegedett az erős meggyőződéstől.

- Nézzetek fiaim, Heister táborára. Ez az a nemzetség, a mely régen előttünk vagyon, nyakunkon ül, hitével, életével, költségével, minden kigondolható mesterségével, a szabadságunkat, jószágunkat és országunkat sanyargatja? Vajjon ez a nemzet miért oly hatalmas ellenünk? Az Istennek különben teremtett állatja-e, mint mi? Több feje, több keze, lába, tagja van-e a hadakozáshoz, mint nekünk?

A katonák nevettek.

- Nincs annak, tán annyi sem.

- Keményebb, erősebb, magasabb-e nálunk? - kérdezte tovább.

Egyik strázsamester közbeszólt:

- Egy szem szilvától németnél is németebb a hasa...

Ez tetszett. Nagyot nevettek rá.

Forgách a magyar nép szája-ize szerint beszélt, a ki nem gyűlöli, csak gunyolja és kicsinyíti az ellenséget.

- Hisz, ha a dér megcsipi, hull, mint a légy. Ha meleg zubbonya nincs, elfogy, mint a hold... Termete cingár, mint a cinegének...

A katonák kezdtek fölállni. (Csak egy nyakas, sötét homloku, kunságbeli maradt fekve). Közelebb húzódtak Forgáchhoz. Gömbölyödött arcuk a boldog, dévaj nevetéstől.

- Talán a magatartása vagy lityegő-lotyogó plundrája jobb a mienknél? Talán a fegyvere? Koszperdje? Az csak békanyárs... Még szalonnát sem pirítánk rajta... Vagy a hosszú puskájától félték?...

Valaki hátulról félénken megszólalt:

- Az jobb talán a mienknél...

Forgách kereste a közbeszólót, de nem lelte meg.

- Jobb-e?... Vakapád!... Ha kilövi, nagy a dörgése, de talál-e vele? Ördögöt talál. Megtöltené újra, de sok időbe kerül. Addig százszor levágjuk... Mert a mi kardunk, kópjánk mindig kívül és magának utat csinál...

A sötétképű kunsági felkönyökölt. A többiek kihúzták a jó magyar kardjukat és a német tábornok megfenyegették vele.

- Vagy a lova jobb-e? Ha huszonnégy óráig nem eszik, dög, a mienk meg akkor vidámabb. Vagy könnyebben és hamarabb pattan nyeregbe, mint mi?... Az nyugtalanít? Az ám, a tüzes istennyilát! Mászva mász a lóra, mikor mi már lovon ülünk. Hát mivel oly hatalmas ez a nemzet? Miért győzne le? Nincs semmi ok rá... Holnap, mint szél a port, úgy hajtjuk magunk előtt, ugy-e kurucok?

Nagy, lelkes rivalgás volt rá a válasz. A kunsági fiu is fölkelt, lassan, tempósan.

- Kegyelmes tábornagy ur, énekölnék ám valamit a hadnak. Alássan kérném, megengedi?

- Meg-e?... Magam is szívesen meghallgatom...

Ujra leült, de most már nem a dobra, le a földre, a vitézei közé. A katonák tágas karikában körülültek. Más szemmel néztek a vezérükre, mint eddig. Hozzáférközött nagyon a szívükhöz.

A kunsági fiu belekezdett:

Daru lábu, szarka orru
Nyomorult némettség,
Fut előttünk, retteg tőlünk,
Nyomorult nemzetség.

Görbehátu, mert lenyomta
Füstös muskotéra,
Elfárasztott, elbágyasztott
Dióverő pózna.

Alig nyilik föl a szája,
Berdó kiáltásra:
Korog-morog üres hasa,
Siet jólakásra.

Rendeletlen öltözeti,
Csufos pántlikája,
Nem érne egy aba-dolmányt
Minden portékája.

Lapos guta megütötte
Bornyubőr iszákját,
Kebelében legelteti
Sok ezer marháját.

Kicsirázott eb-agyara
Az magyar cipóra,
De megvásik foga bele -
Lészen még oly óra.

... Nosza most is üzzük, vágjuk,
Mint ellenségünket,
Mutassuk meg nemzetünknek
Jó vitézségünket.

Fut a tokos, tüzes madzag
Kihullt a kezéből,
Őszi keserü gombája
Kidől a fejéből.

Utána kuruc! utána!
Tied a puskája,
Enyim pedig a kancája -
Tied a lódingja.

A labancság takarodjék
Nemes országunkból,
Hogy végtére szallag-szijjat
Ne vágjunk hátából.

A nóta hatása nagy volt. Minden versszakot utána énekeltek a katonák a paraszt dalköltőnek.

Maga Forgách is velük dalolgatott. A németet kicsinylő, gunyoló, gyalázó szöveg a szívükből volt véve. A hetyke, legénykedő, kicsit elbizakodott, áldott jó szívük kellős közepéből.

A katonái Forgáchot diadalmenetben kísérték a sátrába. A tiszték, a kik akkor már tele voltak ellene gyanuval, csodálkozva nézték a menetet; de távol tartották magukat tőle.

- Holnap mindenki a helyén legyen! Minden ember megtegye a kötelességét.

Ezzel vált el Forgách a hiveitől.

A tábor minden sarkában hangzott az új nóta:

Nosza most is üssük-vágjuk,
Mint ellenségünket,
Mutassuk meg nemzetünknek
Jó vitézségünket.

- Forgách vesztét érzi - mondta Andrassy István, mikor meghallotta a történeteket. - Nem hiába vannak tirteüsz-i mondások az aranykarperecébe vésve! Ő ma Tirteüsz akart lenni.

A míg Forgách a másnapi ütközetre teljesen fölpezsdítette a legénység vérét, tisztjeinek nagy része kedvetlenül, gyanakodva, sőt egyenesen árulástól félve nézett a holnapi nap elé. Sőt Andrassy Istvánban brutuszi hajlamok ütötték volna föl a fejüket, ha jobban nem szereti a bort a kelleténél.

Igy azonban elázott. A tisztársai fektették le. A míg hajnalban fölülésre fujtak, addig meg se moccant.

*

A koroncói ütközet elveszett. Nem hiába július 13-án vívta meg Forgách. Szerencsétlen nap!

A vezér jelentésében tisztjei tapasztalatlanságának tulajdonítja vereségét. Ő a szárnyakkal be akarta keríteni Heistert. Erre adott parancsolatot.

Nem az ő hibája, ha Andrassy István és mások hosszúra és vékonyra kinyújtották a szárnyakat. Heister észrevette a hibát és egész nehéz lovasságával egy ponton támadott. Áttörte a kurucok hadvonalát. Mire a lovasság egy része kerekelt oldott.

A talpasok, a kiket előtte való nap Forgách úgy neki tüzelt, a lovasság megszaladása után is vitézül helytállottak. Elhulltak Weiler ezredes ágyúütegének pusztító tüzétől, de futni nem látta őket a „daru-lábu”, „szarka-orru” némettség.

Forgách nagy gonddal képzett gyalogságának a színe-java a csatatéren maradt. Ám a kurucbecsület meg volt mentve. Első ízben állotta meg helyét a gyalogság. Elestek soronkint, századonkint, de állottak, mint a kőfal, rohamok, szuronytámadás, ágyutüz, nem tudták ki-mozdítani helyükből őket.

Ezért mondta Forgách Károlynak Sárvárott, a hol találkoztak, az önérzet hangján:

- Legalább reguláris bataglia volt...

X. Áruló.

A koroncói csata valóban „reguláris bataglia” volt. A hadak tudniillik vereséget szenvedvén, nem futottak szét, mint a csirkék. Összeverődtek szép számmal Sárvárnál. Forgách oktató kinlódásainak ez volt az eredménye.

Heister sokáig tétlenül állott Gyarmatnál. Jeléül, hogy a kemény koroncói harc őt is ki-merítette.

Egy este a táborban ödöngve észrevette, hogy vén kártyavető cigányasszonyt nyeggetnek a katonái.

- Jövendőmondó vagy? - kérdezte a vénasszonytól, elébe állva.

Ha a külsején nem is látszott volna meg, a katonák arca és magatartása elárulta, hogy főtiszt, a ki közéjük vetődött. A cigányasszony fontolgatta, mit feleljen a kérdésére?

- A jövendőt nem nehéz kitalálni... Mi a devla volna egyéb? Halál, meg koporsó. Mindenki meghal, mindenkit eltemetnek. Ez az egy bizonyosság van az emberek jövőjében.

- Mindenki meghal egyszer, banyácskám; de nem mindenkit temetnek el. Mert teszem azt, ha te kém volnál, fölsegítenénk egy körtefa ágára, hogy magasabbról bámuld a világot; de nem temetne el senki. Az ágon szikkadnál, mint az aszalt szilva.

A cigányasszony nevetni próbált; de nem igen sikerült. Reszketett minden tagja, úgy meg-ijedt.

Csontos uram oltalmába vette.

- Nem kém, nem is boszorkány. Falumbeli cigányasszony. Tud a tenyérből is olvasni, meg kártyavetéshez is ért.

- A tenyeremet nem adom oda. Szurtos kezed van. Ha kártyát akarsz vetni: üsse kő.

A cigányasszony lekuporodott a földre, fekete, összeaszott, piszkos tenyerét nézegette.

- Olyan volt az én kezem, mint a reggeli harmat. Még meg is csókolták volna, ha hagyom, fiatal katonaurak. Most persze szurtos, izzadt... Nem bizsergeti már meg senki vérét a simogatása...

Kirakta és figyelmesen nézte a kártyákat.

- Ajándék áll a házhoz...

Forgách elfütyentette magát.

- Ha nem kap a kuruc ajándékot, elveszi. Ezt nem boszorkányság kitalálni...

A cigányasszony megint letett három kártyát.

- Két nőszemély kerülgeti... Az egyik leány, a szentem...

- Kerülgetnek engem többen is. Minden ujjamra jut kettő... Egy leány, egy asszony. Ezzel sem remekeltél...

- Teremtőm! A főtiszt urnak bánata van... Lesz még nagyobb is... A halál elmegy a küszöbénél; de csak hogy éppen elmegy... Hanem ez a zöld alsó rosszat jelent... Ez a tömlőctartó... Azért olyan penészszerű a képe... Ki se merem mondani olyan nagyurnak: rabságba jut négy álló esztendeig...

Forgách összeresztette. Elővette az ezüstkupakos pipáját (vadászat volt ráfaragva, meg a cimere), lassan megtölte. Majd meg a pipaszárral vesződött; nem szelelt jól, úgy találta. Csontos uram keresett egy fűszálat, azzal kitisztogatta. Mindez időbe került. Végre rágyújtott. Füstkarikákat eregetett az összecsucsorított száján. Nézte, hogy száll föl és hogy oszlik el a füst. Nagysokára szólalt meg.

- Kinek a foglya leszek szipirtyócskám, az a kérdés? A németé-e vagy az országé?

- Az országé... csókolom a kezit, lábát; persze, hogy az országé, de azért a németé is.

- Vagy az egyiket mondd vagy a másikat, akkor van értelme. A kettő együttvéve: bolondság.

A cigányasszony összecsapta a kártyáját.

- Egyszerű dolog pedig... Az ország foglya lesz a méltóságos főtiszt ur; az ország meg a németé...

Mielőtt Forgách mondhatott volna rá valamit, Csontos vasmarka megfogta a cigányasszony ingvállát s olyant perditett rajta, hogy a levegőben kezével, lábával kalimpálva, két ölet esett s mint a béka, elterült. Hanem még ez sem volt elég. Utána ment, letépte a kendőjét, a deresedő kócos haját a kezefejére kerítette, úgy vonszolta maga után. Pofozta, rugdalta, dögönyözte, alig birták kiszabadítani a markából.

A banya föltápáskodott. Nem tudott szólni, csak hápogott, mint az üzött vadkacsa, rémültében. Csontos még akkor is a fogait vicsoritotta rá és az öklével fenyegette.

- Megbolondult kend? - förmedt rá Forgách. - Ha ki nem veszik a kezéből, kárt tesz benne. Strázsamester egy vénasszonyban... Szégyelhetné magát...

Csontos - először életében - visszafeleselt. A feje, nyaka céklavörös volt. Ki kellett gombolni a dolmányát. Dühében a guta kerülgette.

- Szégyenli a szégyenlős fene... Azt sajnálom, hogy meg nem öltem... Még azt mondja az átkozott: németé lesz újra az ország.

A hangja rekedt volt; könnyei megeredtek. A kemény, vén katona sirt. Forgách szive elfacsarodott. Oly különös érzés volt, erős férfit sirni látni.

*

Forgách Jánosházára rendelte a dunántuli megyék biztosait. A fölkelés katonai szervezését akarta velük meghányi-vetni.

Nem volt senki a fejedelem környezetében, a ki be nem látta volna, hogy a katonai szervezésben Forgách elsőrangú tekintély. Nem is volt e téren a főemberek közül hozzáfogható.

Ám a jánosházi gyűlés többsége nem osztotta e nézetet, mert oly hangon bírálta terveit, a melyek a büszke, érzékeny nagyurnak a fejébe hajtották a vért.

Néhány hónap előtt harangzugással fogadták. Minden szavára esküdtek. Minden lépését lesték. A szabadítót látták benne.

Most hidegen és bizalmatlanul viselkedtek. A fülüket nem zárhatták el előtte, mert a hatalom az ő kezében volt, a szívüket azonban elrekesztették.

Eleinte félvállról vette a megyék huzódozását. Még tréfás célzást is tett rá:

- A menyasszony hopp-haj! A feleség jaj-baj! Ugy-e, tekintetes uramék?

A mire meg is kapta a választ:

- Elveszi az ember a hajadont; akkor jön rá, hogy aligha holtig való hűségre készül.

Forgách elnyelte a gorombaságot. A célt tekintette és Bercsényi régebbi intésére gondolt: szőrmentében a nemes vármegyékkel!

Megtette még egyszer, világosan és határozottan az előterjesztését, hangoztatva, hogy a fejedelem, meg Bercsényi nem találtak kivetni valót benne.

Erre egy feketementés, rezesorru, kancsalnézésű nemes ur, a ki szinehagyott, vásott öltözetében olyan volt a többi közt, mint a kopott gyöngy, kifakadt.

- A fejedelem jóváhagyhatta, Bercsényi uram megdicsérhette a tábornagy ur terveit; (hüvelykujja körmével a felső fogát megpattantotta), ennyit sem ér az. A legüresebb fakoporsó többet ér a legdrágább érckoporsónál, a melyben halott van. Már pedig a kegyelmességed cifra koporsójában nagy halott fekszik: a vármegyék jogai... Szabadságért harcolunk, nem rablásért. (Zajos tetszés.) Birálatot mondunk kegyelmességed tervei fölött, még pedig olyant, a minő nekünk tetszik... Megvitatjuk minden porcikáját. Ha annyi szurós tuskéje van, mint a sündisznónak, akkor is hozzányulunk...

Forgách elnyelte a mérget. Leült a karosszékbe, lábait egymáson keresztülrakta, a süvegét levágta a zöld asztalra, földöntve vele egy - szerencsére beszáradt - tintatartót, összefonta a karjait, mintha el volna szánva, hogy másnapig is kiüli a fenyegető szóáradatot.

- Tessék.

Délig türelmesen elhallgatta, hogy szólják, szapulják a dolgozatát. Néhány eszes és gyakorlati érzékről tanuskodó megjegyzés mellett, tömérdek sületlen kötekedést elengedett a füle mellett. A humoros ötletek még meg is neveltették. A legnagyobb ostobaságra egy vonása sem rándult meg. A személyének szóló csipkelődésekre vállat vont.

Ez a magatartás zavarba ejtette az ellenségeit. A kiben közülök volt emberismeret, annak nem tetszett ez a nagy mozdulatlanság. Egész délelőtt úgy ült ott, mintha márványból volna és indus pagoda előtt ülne.

- Eh, ha csak kellemetlenkedni akartok - gondolva magában - állok elébe a kedves szándékoknak. Katona volnék vagy mi a szösz. Nem egyszer táboroztam mocsár szélén. A szunyograjok majd kiszívták a véretem, mégis itt vagyok.

Elképzelte, hogy mocsár szélén sétál és szunyogok döngenek a füle körül. El is álmosodott.

Ebéd után, kellőleg megerősítvén szívüket finom somlyaival, táblabíró uraimék folytatták az ostromot. Most már gorombább lövegekkel.

Forgách hallgatta a beszédüket, de már nem oly jeges nyugalommal, mint délelőtt. Ő is ebédelt és a zöldszinü somlyai harmatból ő is felhőrpintett.

Most már nem volt pagoda előtt ülő kőbálvány. Nagyon eleven volt. Egypárszor a szónokra ránézett, mintha vitézzel homlokra szurta volna. A kezével is közbe legyintett. Lári-fári. Sőt egy demosthenesi mondat közepén nagyot ásitott. Azután, hogy meg ne unja magát, az aranyarkantyujával nótákat vert ki az asztal alatt.

Egyszer csak - uzsonna táján - mikor se a szóáradatnak, se a gorombaságnak nem akart végeszakadni, a kardja markolatával megkopogtatta az asztalt. Mind odanéztek. A félénkebbje ijedt képpel.

- Kibeszélték már magukat a tekintetes urak?

A „kopott gyöngy” egyet rántott a nyakláncán.

- Addig beszélünk, míg jól esik.

Forgách szelid arccal hozzá fordult.

- Meddig esik még jól? Mert nekem is volna egypár szavam, tekintetes ur.

A haragosai kaptak rajta. Csak hadd beszéljen. Heves, gögös, eljár a szája; bolondokat fog mondani, felséges mulatság lesz.

A tábornagy, csak úgy ülve, belekezdett a mondókájába.

- A tekintetes urak egy részének ékesszóló száját szívesen lefoglalnám... A táboromban kevés a kézi malom... Ott legalább nem haszontalanul keleplenének...

- Kelepel a gólya, nem mi... - süvitett bele a fekete mentés, kancsalszemü megyei biztos.

Forgách nagy komolyan ránézett.

- A gólya hasznos állat. Ha most közénk toppanna, bizonyára tekintetes uraságot halászná ki oly sokunk közül, kedvenc csemegéje lévén a kecskebéka...

Erre a gorombaságra elhallgattak. A saját fegyverükre ismertek benne. Némelyek a pad alá huzzák a fejüket, úgy nevettek.

Forgách megfordította ujján a smaragdgyűrűt, egy ideig annak tűzében és színében gyönyörködött, mintha fontosabb dolga nem volna. Azután folytatta:

- Egyszer már a mienk volt ez a föld; egy kézfordulattal elvesztettük. Miért? Mert nem volt szervezve a katonai ereje. Pápát, Veszprémet, Fehérvárt nem dulták volna föl, ha van, a ki védje, polgárőrsége. Ily katonai szervezkedés nélkül - Károlyi uram példája mutatja - német kézbe esik újra a Dunántul és ki van téve a rácok boszujának, mihelyt a kuruc hadakat innen máshová parancsolják.

Egyéb sem voltam tizenkilenc éves korom óta, csak katona. Érték egy kicsit a mesterségemhez. S a tekintetes urak most mégis fölülbírnak. A szajkó - célzás nélkül legyen mondva, a szajkó - tanítja verekedni a héjját.

A tekintetes urak tele vannak bizalmatlansággal a személyem iránt. A tekintetes urak dolga. Engem a fejedelem küldött. Az ő bizalmánál fogva vagyok itt. Az urak bizalmánál egy tál friss vizet többre tartok, mert ha abban megmosom az arcom, tisztább lesz, míg az önök bizalmában ha megmosakodhatnám?... Tudja a Jézus, a képem minő lenne...

Tudom én, mi a baj: fülel a tallér a kasszában. Nem szeretik a tekintetes urak a szabadságot, ha pénzbe kerül. A vadkörtefa is könnyebb rázással adja gyümölcsét, mint a vármegyék a pénzsegélyt. Nem én mondom, Bercsényi Miklós mondja...

Egy kolostorban nem fér meg két gvárdián. A míg a háboru tart, vagy én rendelkezem itt, vagy veszem a süvegem és odébb állok; de annak a vízbeesett falevének a sorsára, a melyet a tekintetes urak zavaros beszédeinek a hullámai sodornak tova: igazán nem vágyódom...

Fölcsapta helykén a süvegét és kifelé indult. A gyülekezet eleinte megnémult. Így még nem pipálta le őket szemtől-szembe senki. Még a fejedelem sem. Még Bercsényi sem, pedig az indulatos... Másrészt a higgadtabbak érezték, hogy ők is tulfeszítették a hurt, s hogy ebből még nagy baj is lehet.

Forgách elérte az ajtót, a mikor a feketementés „kecskebéka”, a ki lelke volt az egész összeesküvésnek, képéből kikelve ordította utána:

- Az urnak nem hiszünk. Nincs benne bizalmunk. Küldjenek hozzánk akárki mást, megférünk vele. A gróf urral soha... Mert... mert... ha tudni akarja: az ur áruló! Koroncónál odavesztette a serege javát, hogy kedveskedjék vele - a kinek titokban most is hive - a császárnak. Dixi...

Forgách megfordult. Az arca halotthalvány lett a kegyetlen sértésre. Torka összeszorult; szólni sem tudott viharos haragjában.

Ezen fölbátorodva, mások is ismételték a tömegből: áruló, áruló!...

Két század hajdu állott fegyverben a megyeház előtt; legmegbízhatóbb és legválogatottabb csapatai. Tisztjei személyéhez a leghüségesebbek. Föltartott kezével intett nekik. Megmarkolták a puskájukat és egy pillanat alatt előzönlöttek a lépcsőházat.

A hetek óta hajszott, agyongyötört Forgách parancsot akart adni, hogy törjenek be a gyűlés-terembe és kaszaboljanak le mindenkit, mikor egy szilárd, nyugodt kéz megfogta a kezét, ismerős hang a fülébe sugta:

- Éppen jókor jöttem. Ha nem sietek, azóta megvan a vásár... Simon, térj eszedre!... Mit akarsz?... Ez a polgárháború!

Károlyi Sándor volt. Abban a pillanatban ugrott le lováról, a mikor a dult arcú Forgách a hajduit magához intette.

- Nincs semmi tekintélyem, lelkem Sándorom! - tört ki a panasz a Forgách megkínzott szívéből... S ha tudnám miért? Ez a jutalom, hogy hiven, halálos hűséggel szolgálom a hazát. Hetek óta érzem magam körül a rágalom mocsarának mérges kigőzölgését... Nincs hova lennem tőle. Fojtogat...

Károlyi máskor vig, derült arca busongó volt. Megsoványodott, a haja itt-ott megszőrkült.

- Nézz rám, Simon. Esztendő sincs, a mi megvénytett. Megőszül az ember a szabadság szolgálatában...

- Azt kiabálták rám, gróf Forgách Simonra: áruló! S olyanok kiabálták, a kiknek a harcban nincs mit veszíteni...

Károlyi még mindig fogta a barátja kezét.

- Kire nem mondták?... A magyar nemzet vérében van, hogy nehéz időkben, mint Szaturnusz, a saját fiával táplálkozik... Jöhet idő, mikor a fejedelem nemes alakját sem kimélik meg. Az ő tündöklő nevére is árnyak esnek. Megérhetjük még, hogy törvényben nyilvánítják őt a haza ellenségének. A mi a megyei biztosokat illeti, nem rossz emberek azok; titkos kezek ellened fölbujtathatták. Azért ágáltak. Meg azután nem tudsz velük bánni. Büszkeházi vagy és hamar kijösz a sodrodból. Odaadják azok a gyapjukat, csak ne lássák kezében az ollót... Attól megvadulnak... Te nagyon villogtatod a szemük előtt. Meglásd, egy fél óra alatt végzek velük. Még pedig a te kívánságod szerint.

Nem volt nehéz a dolgot nyélbeütni. A mely pillanatban Forgách intésére a hajduság megmozdult, a rossz májuak és rossz lelkiismeretűek, legelől a fekete mentés, kiugráltak az ablakon és - mint a kik dolgukat jól végezték - szépen hazasomfordáltak.

A kik ott maradtak, a gyülekezet jóra való, komoly része, azokkal Károlyi ügyes keze elsimította a kiélesedett ellentéteket. Forgáchot is hívták volna vissza a tanácskozáshoz, küldöttség is ment érte, hogy megengesztelje, de nem állott kötélnek.

- Mi már végeztünk egymással, tekintetes urak. Akkor lássam a Dunántult, mikor a hátam közepét...

Este a vacsoránál Forgách szemérehányta Károlyinak, hogy megelőzte a stájer hadak leve-résében.

- Nem restelled - kérdezte évődve - ellőni a pajtásod pacsirtáját?

Károlyi fáradtan, mélabusan gunnyasztott az asztalfőn.

- Az ördög győz mindent szégyenleni...

XI. A halott vallatása.

Forgách megírta a fejedelemnek, az ő állása a Dunántul tarthatatlan. Kérte, küldené őt másfelé. Addig is, a míg a fejedelem parancsa megérkeznék, hol itt, hol ott bukkant föl a hadaival; de csak „csavargott”, sehol ütközetbe nem bocsátkozott. A sereget lehetőleg épen akarta átadni az utódjának.

Simontornya környékén járt, mikor egy este - nagy térkép-studiomokban volt elmerülve - beállit hozzá Csontos uram.

- Egy barát forma ember sompolyog pár napja a tábor körül. A parasztoktól a kegyelmes gróf ur után tudakozódott. Az őrséghez utasították. Attól megszeppent. Ma délután a falusi kovács, a kinek a csürében aludt, álmában megkötözte. Behozta az istenadtát.

Forgách föl sem nézett a térképről. Erdélyország katonai mappája volt, azt tanulmányozta.

- Ki kell hallgatni.

- Megtörtént.

- Mit vallott?

Csontosból ma egyenkint, harapófogóval lehetett csak kihuzgálni a szót.

- Édes keveset.

Forgách mutatóujja ide-oda vándorolt. Az erdélyi várakat nézte, Szebent, Medgyest, Dévát, Besztercét. A jól ápolt körmével aláhuzta őket. A barátról Csontos uram oly keveset mondott, hogy nem tartotta érdemesnek tovább tölteni az időt vele.

Hátradőlt szétnyitható, kecskelábu tábori székében és öreg, hü strázsamesterére pillantott.

- Nem sokáig leszünk együtt, Csontos. Itt hagyom a Dunántult. A fejedelemhez utazom, onnét Erdélybe. Azt hallom, Tündérország...

Csontos állott, mint a cövek.

- Ha Tündérország, ha nem, nem megy oda a tábornagy ur én nélkülüm...

Forgách arca földerült.

- Nem hagysz el, öreg katonám? Ez jól esik. Oly sok minden elhagyott ugyis az utóbbi időben. Haj! Szép föld a Dunántul! Gyönyörűek a városai! ügyes a népe; de nem hiába, itt van a Bakony. A becsületemet elvették az utonállók...

Forgách újra elmerült a tanulmányaiban. Gombostü fejére tűzött apró zászlócskával jelölte meg a pontokat, a melyek magyar kézben vannak. Bizony kevés volt. Csontosról meg is feledkezett. Tenyerébe fektette fejét, mint a sakkjátékos, a ki erős játékosal áll szemben, s a

ki mástól - egy gyöngye játékosától - veszi át az elrontott pártit. A strázsamester birkatürelmű férfi volt, egy idő múlva még is megsokalta. Megköszörülte a torkát.

- Azt vallotta a barát: Bécsből jött; hogy nem kém; igazándi szerzetes. Hadnagy uram nem hitte el neki. Az utszélen van egy odvas füzfa. Aszondja a hadnagy uram: megtiszteljük vele.

- Bizonyíték nélkül?

Forgách félfüllel hallgatott a strázsamester beszédére.

- Kitudódott, egy árva szót sem ért magyarul; mit keresett hát a magyar tábor körül? Németül vakkantott. Napnál világosabb, hogy rosszban sántikált... Kinjában egy szelet papirra ezt az ákumbákumot irta a gróf urnak.

Odanyujtott egy összerücskölt, piszkos papirdarabot.

Forgách abbahagyta a térképen való buvárkodást. A papirszelet kedvéért még föl is kelt. A gyertyához tartotta.

- Az ám, néhány latin szó van rajta.

„Szerzetes vagyok. Fontos közlendőm van.”

- Megtudjuk mindjárt, mi igaz benne. Hozzátok ide azt az embert.

A strázsamester arcán szivből jövő, őszinte csodálkozás látszott.

- Melyik embert?

- Melyiket! Csak nem a római pápát? A kémet.

Csontos uram egy pantomimikával a nyakához kapott.

- Hol van az már! A lelke azóta az angyalok karában muzsikál, ha csakugyan ártatlan a galambom.

Forgách maga sem tudta, miért, dühbe gurult. Hiszen mindennapos volt a kémek fölakasztása. Akár egyik, akár másik hadakozó fél könnyen „megtisztelte” velük az utszéli fákat, a hogy a strázsamester az akasztást virágnyelven körülirta.

- Vágjátok le. Próbáljátok életre kelteni. Fuss, a hogy a rozoga csontjaid birják. Magam is ott leszek mindjárt. Ha nekem irt, miért nem vártatok a fölmagasztalásával? Hátha megkegyelmeztem volna ő kelmének?

Csontos féllábbal már a sátor kijáratánál volt, onnét oszlatta el a vezére kétségeit.

- Hadnagy uram luteránus. Azért sietett, nehogy a tábornagy ur, jó katolikus lévén, megkegyelmezzon a barát életének.

A kém vastag, öreg füzfagallyon lógott; oly alacsonyan, hogy lába csaknem a földet érte.

Szekeres - így hívták a hadnagyot - a füzfa törzséhez támaszkodott, úgy nézett föl összefont karokkal a szerzetesre. A homályban nem vehette ki az arcát, csak a hosszú, vékony alakját s a gyüölött fekete csuhát rajta.

Pillanatig sem hitte, hogy igazán pap az, a kit kihallgatás nélkül, a kémkedésnek pusztá gyanújára felkötöttetett. Az volt a veszte a boldogtalannak, hogy reverendában járt. A papi ruhát gyüölte rajta.

Neki ugyan ez a tisztos ruha soha sem vétett, de Szekeres evangélikus papi család sarja. Nagyapját Lipót császár emberei megkorbácsolták és gályára küldték; ott veszett el, egy rablógyilkossal összeláncolva... Valahol Génua tájékán a tengerben nyugszik... A mi kis vagyona a családnak maradt, azt is lefoglalták.

Ez az oka, hogy a máskülönben emberséges kuruc tiszt még beszélgetést is folytat a vén füzfával.

- Gondoltad-e vénségedre, hogy ily drágalátos, finom gyümölcsöt függesztek a galyacskádra? Szoknya van-e csakugyan rajta? Vagy csak a szemem káprázott?

Megtapogatta a halott durva szőrcsuháját. A legpuhább női selyemruha érintése sem szerzett volna ily hátborzongató gyönyörűséget neki.

- Csuha! Hátha még igazi barát kuksolna benne! Ej, sokkal finomabb rókák ők, hogysem a maguk bőrében járnának. Kém volt ő kelme. Veszedelmes kém... Az az egy dolog üt szeget a fejembe, hogy szépen halt meg... Nem úgy, mint a katona a csatatéren, de sokkal nyugodtabban... A kötél a nyakában volt, de az ajka mosolygott. Hangosan imádkozott latinul... Értettem is egyet-mást belőle. A homloka fénylett, mint a szenteké... Glória volt a feje körül... Most láttam először, mióta élek, örömmel halni meg embert. Örömmel, oly fiatalon... Ugyan jól cselekedtem-e? Lehet-e hitvány kém, a kinek ily könnyű a halál?...

Nem volt ideje a fölvetett kérdésen tépelődni. A strázsamester lihegve, ijedten futott a fához, kezében a nyitott kése. Egy metszésre keresztül vágta a hurkot, a holttest lesiklott a föbe. Utána kapott, de nem tudta megfogni. Feje, háta, könyöke és a két sarka a földhöz koppant.

Szekeres meg akarta ragadni a kezét; elkésett.

- Elment az esze? Mit mivel kend?

- Mit?... Élesszük föl hadnagy uram ezt az emberkét, ha jót akar. Jön ám mindjárt Forgách uram. Mink kerülünk helyette az ágra, ha életre nem dörzsöljük.

Ezt ugyan csak fenyegetésképp mondta, Szekeres el sem hitte, mégis neki láttak mind a ketten, hogy a vezér parancsát teljesítsék.

A hadnagy megijedt. Hátha valóban szerzetes? Akkor nemcsak Forgách, de Bercsényi, sőt a fejedelem is keresztülmennek a lelkén, mert mind a hárman nagy katolikusok.

Föltépték a durva szőrcsuhát, mellén fölszakították a vastag szurós inget, a gyomor tájékán, a szivgödörnél elkezdtek dörzsölni, dögönyözni, a hogy csak birták. Egészen beleizzadtak ebbe a műveletbe. Csontos uram hosszú szalmaszálat keresett, bedugta a halott torkába, le egészen a lélegző csövéig; tele pofával ugyancsak fujta volna bele a szuszt. Hátha megindul a szivnek, utána a tüdőnek a működése?

Ha máskor látja így Szekeres a vén strázsamestert, fölfujt pofával, kidüledt szemmel, levegő után kapkodva, a hogy Boreaszt, a szelek istenét ábrázolják, vagy szökőkutak szoborcsoportjának mellékalakját mintázzák: hahotába tör ki, így azonban nem volt kedve kacagni. Maga is rázta, rángatta, költögette a vén füzfa „drágalátos gyümölcsét” s ha fölérez, szívesen odaadott volna két évet a maga életéből.

Megérkezett Forgách is a felcserrel és négy katonával. A katonák kezében fáklya égett. Az orvos elvette az egyiktől és a halottra világított. A halott fiatal, huszonhat éves férfi volt. Sovány, keskeny, szeplős arcu. Homloka értelmes; vékony szőke szemöldje összeér. Szeme le van zárva. Nem oly könnyedén, mint az alvóé, úgy sem, mint a ki rendes, természetes halállal hal meg. Mintha kiálló kemény kövekre sötétkék posztó volna terítve, olyanok a lecsukott szempillái. Az arc színe szederjes; itt-ott már foltos. A nyelve kilóg. Két keze szépen össze van kulcsolva, imádkozott, mikor a hurkot a nyakára tették.

Az orvos a fáklyát a földbe szurta; megvilágosodott a halott környéke. Puha fűvön feküdt, körülötte sárga kökörösín és lila szarkaláb nyilott s néhány szál vadszegfű.

Minden élesztési kísérlet hasztalan volt. Eret is vágtak rajta, az sem segített. Meg sem eredt a vére. A kis, befagyott patakmedrekben megállott az élet körforgása.

Forgách, mint a legtöbb szép ember, hiu volt. Ezüsthátú kerek tükör került elő a dolmánya zsebéből. Odatartotta a halott ajkához. Várt öt hosszú, kínos percet. Hátha meghomályosodik. A tükör hideg és fényes maradt. Az ajaknak, a melyhez odaértették, elfogyott a lehellete.

- Meghalt... - szólt a felcser, becsapva a műszeres táskáját.

Forgách komoly tekintete a vétkes hadnagyot kereste.

- Oldja le a kardját... Megölt egy embert kihallgatás nélkül... s minden jel arra vall: papot. E tetteért haditörvényszék elé állítom... Két katona vezesse el.

A hadnagy sóhajtott. A fiatal, kiszenvedt arcot nézte. Mikor már megfogták két oldalról a karját és vitték, még utoljára akkor is visszanezett rá.

Forgách megköszönte az orvosnak a szolgálatát. A katonákat mind elküldte Csontoson kívül. A fáklyákat is elvitték. Az az egy maradt ott, a melyet a felcser a földre tüzött.

Mikor magukra maradtak, Forgách a strázsamester vállára tette a kezét.

- Félsz hozzányulni?

A vén katona megsodorta a bajuszát.

- Mintha egy zsák babot vetnék a vállamra, olyan mindegy. Amaz a földből jön, emez a földre megy.

Mikor azt mondta „ez”, fejével a halottra mutatott.

- No, ha nem félsz, kivallatjuk, megtudjuk, mi járatban volt, a mig élt.

A strázsamester rábólintotta, hogy jól van. Csak engedelmet kért, hogy a pipára gyujthasson.

- Sok a bogár, elfüstölném.

Akkor már légy, szunyog, apró zománcos hátú bogarak lepték el a halott arcát és kezeit. A természet sirásói megkezdték munkájukat. Másnap, harmadnap, maga a nagy természet folytatja. A napfény és a levegő, a mely élteti az élőt és a mely erős vegyi szer módjára szedi szét elemeire a holtakat.

Forgách háta végigborzongott. A zsebkendőjét ráejtette a szerzetes arcára.

- Forgasd ki a zsebet.

Csontos kiforgatta. Olvasó esett ki belőle, azt a tábornagy ráakasztotta a halott kezére. Néhány darab ezüstpénz, azt a strázsamester becsusztatta a dolmányába.

- Nézd meg a kalapját.

Széleskarimájú, fekete, szerzetes-kalapja volt. Két oldalt selyemzsinórral föl-kunkorítva. Igazi meleg, bolyhos hódkalap, sűrke béléssel.

A strázsamester kinyitotta a kését, a bélést köröskörül fölhasította.

- Semmi...

- Nem varrta-e bele a csuhájába?

A strázsamester türelmesen és műértelemmel tapogatta végig a csuha minden ráncát, varrását, hajtását. Fekete keskeny bőrove volt, azt lecsatolta, végig fölmetsette a bicskája vékony pengéjével.

- Üres... Mily karcsu legényke volt. Az övét leány is elhordhatná.

Forgách figyelmesen vizsgálta, hol találhatna utbaigazitást.

- Nincs-e álhaja? Az alatt sok minden elfér.

A strázsamester a fényes fekete hajába markolt, vigyázva megcibálta.

- Maga haja.

De azért gondosan végigtapogatta. Galambszárnya alatt is elfér egy kis üzenet, nem hogy ily hosszú hajcsigákban. Nem talált semmit.

Forgách kezdte a türelmét elveszteni. Az ujjával végigtapogatta a kerek, nagy tonzuráját.

- Nincs-e két feneke mint a dobnak?

A strázsamester a pipája csutoráját gondolkodva szopogatta. Nagy füstfelhőt eresztett és a begörbitett hüvelykujjával a homlokát megkocogtatta.

- A hetvenhétezer rézangyalát! A sarujában kell lenni.

Vigan, mint a ki jó nyomra talált, oldta le a nehéz facipőket. A szíjját, a talpát, a fáját a legalaposabban átvizsgálta. Kopogtatta, valahol nem üres-e. Semmit sem lelt, megnyult az ábrázata. A pipáját kiverte, a kimult tüzes hamut eltaposta, magát a készséget a csizmája szárába dugta.

- Máskor oly jó tanácsot tud adni a pipám! Most tökkel ütött. Nincs egy becsületes gondolata.

Forgách elővette a cédulát, lefordította magyarra, a mi reá írva volt.

- Bolonddá tett volna? A halál küszöbén?

Lerántotta a kendőt a halott arcáról, hogy tanulmányozza a vonásait.

- Nyílt, becsületes arc. Mikor élt, akkor is mindig igazat mondott.

A strázsamester halkán, megleégedetten dörmögött.

- Teremtucscse! Hosszu zarándok bot volt a kezében, mikor a katonák a fához huzgálták. Kereszt volt rajta, akkor hult ki a kezéből, mikor a cédulát írta. Itt lesz valahol a fűben...

Fölvette a fáklyát és végig világított vele a közelben minden kis helyet. A bot alig hat lépésnyire tőlük, ott feküdt. A strázsamester a hogy megemelte, érezte, hogy könnyü.

- Üres belül.

Valóban végig üres volt. A keresztje lejárt, mint a kulacs teteje. Vékonyra összegönyölgetett levélke hullt ki belőle. Forgách szétsimitotta a finom hártypapírost.

- Levél. Világíts fiam, hadd olvasom el.

Csontos a fáklyával a háta mögött állott és világított. Nem a levélre volt kíváncsi. Fél-szemével a szerzetest ügyelte. A zsebkendő megmozdult az arcán. Semmi. A szél volt. A fáklyát is megfujta, csak úgy sziporkázott.

Felül három latin betű volt a levélben: I. J. Cr. (laudétur Jézus Krisztusz) és kereszt. Alatta a jezsuita-rend pecsétje.

Az volt benne írva, hogy a bécsi rendház egyik fiatal pátere arra az életveszedelmes föladatra vállalkozott, hogy egyháza magasabb érdekéből nagyfontosságú állami irat hiteles másolatát juttatja el Rákóczi dicsőséges vezéréhez, Forgách Simon grófhhoz.

A hajszálfinom betűkkel irt másolat a zarándok-bot keresztjében van elrejtve.

Gondoljon Forgách gróf akármit, hogy mily oka és mily célja lehet a jezsuitáknak, mikor ez iratot a kezéhez juttatják, a rend viseli lépése minden felelősségét, Isten és emberek előtt. Egy dologra kérik, mint katonát, mint gavallért, mint az egyház hű fiát, égesse el e levelet, ha elolvasta. Ad maiorem Dei Gloriam...

Kétszer is végigfutotta a levelet, mintha minden szavát emlékezetébe akarná vésni. Előbb a bot fejét, a keresztet kérte el, a zsebébe rejtette. Azután a levelet a fáklyához odatartotta. Belekapott a láng. Egyik sor írás a másik után hamvadt el.

Akkor Csontoshoz fordult.

- Az a boldogtalan Szekeres csakugyan szerzetest köttetett föl. Ártatlan embert. Nekem akart szolgálatot tenni a jámbor lélek, meg az országnak... Vitesd a holttestet valamelyik gazdátlan sátorba. Holnap eltemetjük teljes katonai pompával. Nem volt kém, hű szerzetes volt, a ki meghalt az egyházáért.

Letérdepelt a földre, lehajtotta fejét, kezeit áhitattal összekulcsolta. A strázsamester követte a példát. Hangosan imádkozták a Miatyánkot. Így végezték: a megholt hivek lelkei Isten irgalmasságából békességben nyugodjanak. Az örök világosság fényeskedjék nekik! Ámen!

Ámen! Ámen... hallatszott mindenfelől. Száz meg száz kurucot csalt a fűzfához a Miatyánk, azok most mind Forgách körül térdeltek és imádkoztak mindannyian.

A halott szerzetes, mintha boldogan mosolyogna. A sivatagban ime üdítő forrászitek fakadnak föl. Kemény, szilaj katonák szívében vallásos tiszta érzéseket keltett a halálával...

Forgách a sátorba ment. Lassu lépésekkel, mintha időt akarna adni a balsorsnak, hogy térjen ki utjából.

A sátorban sötét volt. Fogta az acélt és a kovát, kicsiholt. Gyönyörű hétágu ezüst gyertyatartó állott az íróasztalán. Mind a hét ágát meg gyújtotta.

Elővette a zarándokbot keresztjét. Finom kis rézgombot pillantott meg a belső üregében. Nyomkodta, fészegette, nem ért célt vele, valami fortélyja van. Nem volt türelme talányokon törni a fejét. Somfanyelű csákányát elővette a szegletből, hogy szétzuzza. Karja félutban megállott. Megüsse a keresztet?

Vésővel próbálgatta, meg sem mozdult. Közelebb tartotta a gyertya lángjához, hogy lássa mitevő legyen. Egyszer csak a szeg meglódult. Köröskörül vékonyan oda volt ólmozva a bothoz; a lángnál megolvadt az ólom. A hogy a szeget kihuzta, a kereszt hosszában ketté vált és az üregéből kihullott a nevezetes írás.

A legfinomabb hártýára volt írva, oly apró betűvel, hogy szabad szemmel nem lehetett elolvasni.

Hol a nagyítóüvege? Huszárezredes korában Flórensből hozta. Elfogott, szálkás-betűs német leveleket szokott megfejteni a segítségével.

A tábori széket az asztalhoz huzta, hogy kényelmesen ülve olvashasson. Annyit már látott, hogy csakugyan titkos államirat pontos másolata került a kezébe.

Kezében hát a spanyol terv. A kulcs, a mely Lipót császár cselekedeteinek legrejtettebb rekeszeit is fölnyitja. A mely megmagyarázza mindazt a véres üldözést, a miért a magyar nemzetnél hétszer kellett föltámadni az osztrák ház ellen, csakhogy életben maradhasson!

És még sem nyult a papiroshoz. Elzárta a fiókjába. A kulcsot magához vette. Medvebőrrel beterített törökös diván volt a sátorban, azon végigfeküdt, behunyta a szemét, úgy latolgatta az irat elolvasásának következményeit. Ha elolvassa, ha nem: történelmi felelősséget vesz a vállára.

A jezsuiták küldték el az irat másolatát. Mint a bécsi politika rejtjelmeiben jártas ember, hamar kibetűzte, mi vezette az „eminentissiméket”, mikor lehetővé tették, hogy megismerje a spanyol tervet. Rájuk vall, az ő büszke, merész eljárásukra, hogy ezt be is vallották. Jól megjegyezte magának a kísérő levél szavait: „Gondoljon Forgách gróf akármit, hogy mi oka és célja lehet a jezsuitáknak, mikor ez iratot kezébe juttatják: a rend viseli lépése minden felelősségét...” Azaz, nem törődik vele.

Igen, azok férfiak. Nagy, vakmerő céljaik vannak és semmitől sem riadnak vissza e nagy célok szolgálatában. A nemzetet is így kellene szolgálni a hazafiaknak. Nagy célok felé törve, semmi eszköztől, a mivel a célt megközelíthetik, vissza nem riadva.

Jezsuita az ő helyében nem tépelődne Hamlet módjára. Vékony, szikár, fekete alakja nem hajolna meg - a hogy ő meghajlik - a belső tusakodás mázsányi terhe alatt. Ha méregbe volna itatva az irat minden betűje s ha tudná, hogy testét, lelkét halálosan megmérgezi vele, ha elolvassa, azt mondaná: jó lesz megtudni rendemnek, mi van benne. Gondolkozás és habozás nélkül nyomban elolvasná.

Határozott. Ő is megcselekszi, még ma. Előbb azonban a szabadba lépett.

Csontos nem hagyta volna urát magára egy félvilágért. Most is ott hevert a gyepen, a sátor előtt, jóízűen pöfékelve.

Forgách halkan füttyentett. Ez volt köztük a megállapított jel. A strázsamester fölállott, az égő dohányt lenyomta és így eloltotta.

A sátor bejáratától jobbra alacsony fapad volt. Forgách már rajta ült.

- Ülj mellém, öreg szógám. Beszélgethetnékem van. Nem tudok aludni.

De bizony kinálgathatta neki Forgách a padját, leült szemközt a földre, a sarkantyus csizmáját gondosan maga alá huzván.

- Fiatal a vér, azért nem higgadt le éjszakára... Mikor én akkorási voltam, mint a kegyelmes gróf uram, hajnalig mindig a lányokat hajkurásztam...

- Én is barangolok néha leány után, öregem, de csak gondolatban... Egy leány után... Csak-hogy millió leány szépsége és jósága van benne, mint egy csillagban az egész égbolt fényessége. Hanem most egyéb jár a fejemben...

A strázsamester hagyta, hadd járjon. Nagyokat hallgattak egy ideig.

Csönd és nyugalom volt a táborban. Csak az örök kiáltozása hallatszott. Ezer meg ezer alvó katonának és lónak a lélekzetvétele; itt-ott horkolás, egy-egy nyerítés. Talán sóhajok is. Szerelmes vágytól vagy más földi gondoktól gyötört szívek sóhajtozásai, a melyek az éjszaka csöndjében szakadoznak föl. Nappal katona nem ér rá sem aggódni, sem ábrándozni.

A tüzeket mind eloltották. A hol a halott szerzetes feküdt, ott égett nagy kedvetlenül négy szurokfáklya.

Csontos fölnézett az égre. Vihar közeledett sebes szárnyakkal. Porfelleget hajtott maga előtt. Az alvó fák ágait össze-vissza cibálta. Behorpasztotta a sátrak falát. Egyet-kettőt, a melyik nem volt jól lecövekelve, föl is borított. A katonák szitkozódva bujtak ki alóla. Forgách sátrát is megrázta a vihar; csak úgy nyikorgott belé.

A halott fáklyái közül egyet ledöntött, kettőt kioltott a szél, negyediket az őrtálló hajdu eltaposta. Félt, ily itéletidőben tüzet fog a sátor ponyvája.

A szélben alig értették egymás szavát. Forgách megszólalt.

- Ugy-e, sok rosszat beszélnek rólam a táborban?... Ne tagadd, no.

A strázsamester nem jött zavarba.

- Jót is, rosszat is, mint a többi emberről.

- A rossznak elhitted-e vagy a felét? Elhitted-e, hogy szándékosan vesztettem oda a gyönyörű gyalogságot Koroncónál? Hogy Rákóczit nem igaz lélekkel szolgálom?

Csontos kinyujtotta az egyik lábaszárát, a sarkantyuját erősen belevágta a földbe. Mintha valami láthatatlan ellenség vékonyát hasogatná föl.

- Sok festett kép van a vezéreink között. Sok bennük az emberi fogyatkozás. Nagy Bercsényi Miklós maga mondja róluk: Antal: rekedő; Károlyi: boszankodó; Bottyán: mérgező; Pekri: sopánkodó; Orosz Pál: morgoló; Gyürki: jövendő; Dániel: öntögető; Andrassy: töltögető; Csáky: csak kacagó; Petrőczy: csak pihegő; ő maga sem jobb egy ebbel is a Deákné vásznánál... Így mondja. Közszájon forog.

Gonoszság is lakozik nem egyben. Lesz idő: lyukat ás magának akárhány és elbujik, mint az ürge, ha nagyobb bajt hiszen... Jósággra, ragadmányra is vásik a foga akárhánynak. Kutyaság is van elvéve bennük. Van, a ki már most is a császár aranyláncára gondol... Három sem tenné meg közülök, a mit nagy jó uram megcselekedett, hogy a mikor a markában tartotta, eldobta magától könnyű szívvél, a mi után mások úgy esengenek, hitüket, hazájukat érte megtagadják - a császár gráciáját...

- A katonáim így gondolkoznak rólam? - kérdezte Forgách örömteljes fölindulással.

Csontos köpésre csucsorította a száját.

- Csak a férgese nem...

A szélvész elhajtotta a felhőket, ő maga elült. Az égbolt egyik fele csillagos volt, másik felén az elvonult viharfelhők táboroztak. A mennydörgés messze járt, hangja el sem hallatszott idáig; de egyik villámlás a másikat érte. A sátrak időnkint megvilágosodtak. A sötét borulás mélységében hol itt, hol ott cikázott föl vörös fény.

- A halott hozta ezt a csuf időt - törte meg Csontos a hallgatást.

- Nem csuf idő ez... Nincs szebb a villámtól hirtelen megvilágított égboltnál; a mélységes sötétségnél, a mely utána mindent elnyel. Egyik pillanatban mindent látni, a másik percben nem látni semmit: olyan, mintha kettős életet élnénk ugyanegy időben... Ezt te nem érted... Jó éjszakát!

Bement újra a sátorba. A gyertyák félig már leégtek. Jó lesz sietni, ha olvasni akar. A zivataros felhők mind messzebbre vonultak. Mindig hosszabb időközben látszott a villámlás; de néha azért a sátor ponyváján átütött a hunyorgó fényük...

Forgách elővette a nevezetes írást s a nagyítóüveggel minden sorát elolvasta.

Ha valaki látta volna az arcát olvasás közben! Az emberi lélek minden érzése, indulata át-viharzott rajta.

Némely mondatnál fejéhez kapott, mintha megőrüléstől tartana. Más mondatnál meglepetésében elkiáltotta magát. Fölkacagott gunyosan, keserűen; így kacaghattak az égből letaszított arkangyalok. Olykor elfogta a tehetetlen dühösség. Fölugrott, megmarkolta a sátor középső rudját s úgy megrázta, mintha Sámsonként magára akarná dönteni. Megesett, hogy a szája nyitva maradt, a szeme megüvegesedett, minden tagja reszketett. Nem tudta volna egy tagját sem megmozdítani; olyan volt, mint a szélütött. Egyszer-egyszer nehéz sóhajtás szakadt föl a szívéből. Lehunyta szemét, álmodozott, könnyek folytak le csöndesen az arcán...

Mi lehetett e sorokban - emberi gonoszságnak és emberi elvetemedettségnek mily feneketlen mélysége - hogy pusztá olvasására, egy tragikus színész minden hatásos jelenetét eljátszotta e könnyüvéru katonaeMBER?

Mikorra elvégezte, homlokán kiütött a hideg veriték; haja összezsapzott az izzadtságtól; arca sápadt volt, lázas, piros foltok égtek rajta. A fogai vacogtak. Didergett, azt hitte, hogy a csipős, hajnali levegőtől.

Mert már szürkült. Mikor fölhajtotta sátora vásznát, hogy hü strázsamesterét szólítsa, nyári reggel ködös fátyolában ébredezett a világ...

Ott feküdt fürtös gubáján, keresztben a sátor előtt Csontos, mellette kardja és töltött karabélyá. A hogy Forgách a vállát megérintette, rögtön talpra ugrott.

- Jőjj ide, fiam, szükségem van rád.

Szó nélkül követte a gazdáját. Csak odabent ráncolta össze homlokát, midőn a tövig leégett gyertyát megpillantotta, s rátekintett a gazdája sárga, földult ábrázatára.

- Van valahol tőd, cérnád?

A strázsamester benyult az iszákjába.

- Van minden.

- Nesze a legkedvesebb dolmányom. Fejtsd föl a bélését. Ezt a kis iráskát itt bevarrod erős selyemfonállal, nehogy valahogy kifeseljen.

Csontos mind e parancsot gyorsan és ügyesen teljesítette.

- S most jól figyelj rám. Nagy, országos titok az, a mit bevarrtál a dolmányomba. Ezt a dolmányt hordani fogom, a míg el nem vásik minden szála. A mai naptól fogva mindenhol mellettem légy. Közelemben lovagolj az ütközetben. Ha elesem vagy másképpen meghalok, ha beteg leszek vagy ittas: erre a dolmányomra úgy vigyázz, mint a két szemed világára. S ha elhánynám a patkót - közös emberi sors - fejtsd ki a dolmányomból e papirost és add át magának a fejedelemnek...

Most pedig elég a locsogásból. Majd szétpattan, úgy fáj a fejem. Nyergeld föl a Szultánt, te meg kísérj el. Megrázatjuk egy kicsit a csontjainkat. Nézd, a nap fölkel. Elpirulnak közeledtére a felhők, mint szemérmes leányarcok... Hanem először köszöntsük a halottat... Nagy dolgot művelt, akarata ellen, szegény... Személyemben egy nemzet szemét nyitotta föl. Most már látok... látok... Eljön az idő: a nemzet is látni fog...

Csontos nem válaszolt. Szentül azt hitte, az álmatlanság megzavarta egy kicsit a gazdája esztét. Nekiindult nagy ühmgetve, hogy a lovakat fölkantározza.

XII.

Családi boldogság.

Stephney György, Angolország követe, elkészült a jelentésével.

A míg Stephney a leveleket elkészítette, három fiatal leánya ott sertevertélt körülötte. Anie piros pecsétviaszt szorongatott a kezében, pirosat, mint az ajkai. Edith a pecsétnyomót és az égő gyertyát fogta; száz gyertya fénye csillogván a szemében. Lucie, a legkisebbik, vékony aranyzsinggel keresztben átkötötte a boritékot, hogy nehezebb legyen hozzáférni a tartalmához. Mintha csak a hosszu, simára fésült hajából volna sodorva az aranyzál.

Kemény kopogtatásra szétrebbent a leánysereg. A követségi futár lépett be, teljes díszben. Mintha nyakig baracklekvárba esett volna, olyan színű volt az ezüstsínóros ruházata. Combig érő lakkcsizmájában Lucie a többiek nagy mulatságára, mint valami fali tükörben, úgy nézette magát.

- A levelekért jöttem, mylord.

- Ah, csak Williams! Ha tudtuk volna!... - szólt Edith, elővéve a kis acélkulcsot, a melylyel a futár bőrtáskája nyitódott és záródott s a mely kulcs mása az angol külügyminiszter kezében volt.

Maga Stephney tette be a táskába gondosan a leveleket. Edith kétszer ráfordította a kulcsot, ragyogó szemével az apját ügyelve. Mikor látta, hogy írásai között keresgél, villámgyorsan megbíálta az öreg Williams veres barkóját.

A futárnak a gyönyörüségtől minden arcvonása szétszaladt. Alig tudta rendbe szedni. E kis kópéságra a hangos nevetés vágya úgy erőt vett a leányokon, hogy kilibbentek a szomszéd szobába; onnan is behallatszott a vidám kacagásuk.

A futár elment, de a papa ajtója tovább is zárva marad. Neheztelés jele. A kis hölgyecskék bűnük tudatában fölthagytak a nevetéssel. Leültek egymás mellé a selyemdivánra, szemközt az ajtóval. Eleinte félhangosan csicseregtek mindenféle ártatlan kicsiségről, a miről jól nevelt leányok egymás között szoktak. Mikor azonban az ajtó makacsan zárva maradt, elszontyolodtak.

- Apus haragszik - állapította meg Edith a szomorú valóságot.

Lucie ránézett a fali órára.

- Egy negyed órája, mióta Williams elment, s még sem nyit ajtót. Biztos, hogy ma egész nap kint rekeszt a paradicsomból.

Mint mikor tele van madárdallal a csalitos s egy ostorpattogásra elnémul az egész ijedt berek; a leányok elhallgattak.

Stephney György, dolgozó-szobájába elzárkózva, a szomszéd szoba minden kis neszére fülelt. Boldogult hitvesének, a királynénak, meg Marlboroughnak képein kívül, egyetlen tenyérszerű festmény volt az íróasztalán: a három leányának pompásan megfestett feje. A három kedves leányfej, egyik a másikhoz támaszkodott. A kép címe ez volt: „A macskák.”

A szepegő leányok odakint azt hitték, apjuk sötét homlokkal, haragosan mered ki az ablakon. Pedig mosolygott, az arcképüket nézte, a csevegésükre ügyelt.

Mikor a megriasztott csalitos annyira elnémult, hogy se hangjukat, se mozdulásukat nem hallotta, nyugtalankodott.

- Nagyon rájuk ijesztettem.

A csönd odakint tovább tartott.

- Pedig, mintha ezüst fuvola volna a torkukban, olyan kedves a nevetésük. Hogy lehet ezért mérgelődni?

Stephney képzelete erősen dolgozott.

- Csupa siralom és gaszág az élet. S ráadásul beléjük fojtom az ártatlan vidámságukat.

Lelkifurdalása fokozódott, mikor lábujjhegyen az ajtóhoz lépett és a temetői csönd - már „temetői” - csak nem akart véget érni.

- Mintha nem hallgatnánk eleget a koporsóban... Szégyeld magad, Stephney! Mi ütött hozzád, hogy elveszed a mások jókedvét? A másokét? Dehogy! A tulajdon édes leányaidét. Mintha csak három gyönyörű hangu olasz hegedűt csaptam volna a falhoz.

Nem állta ki tovább.

Kinyitotta az ajtót; de még gyöngé kísérletet tett, hogy a méltóság és komolyság látszatát megőrizze.

- Már nem nagyon haragszom, kisasszonykák. Edith megfélemezte róla, hogy az angol követség hivatalos szobájában van. Angol hivatalos személylyel, - a tükörből láttam, - illetlenül viselkedett. Williams, mikor fontos államiratokat hordoz a táskájában, az angol királyság hatalmát és tekintélyét képviseli. Akárcsak az angol flotta. Megcibálni ilyenkor a barkóját, egész Anglia sérelme.

Lucie oltalmába vette a nővérét.

- Ugyan apuskám, hisz Williamsnak a cirógatás igen jól esett. Hát az nem sérelme Albionnak, mikor észreveszed rajta, hogy tulságosan sok porter-sört ivott és megrázod a gallérjánál fogva?

Stephney egy kicsit megingatott meggyőződéssel felelte rá:

- Nem gondolnám, hogy a két eset ugyanaz volna. Az én cibálásom annyi, mintha maga Albion éreztetné egyik fiával, hogy az erény keskeny ösvényéről letévedt. A cirógatás, akár-hogy vesszük - már tudniillik a ti cirógatástok, kisasszonykáim - jutalom. S Williams hivatalos minőségében tündökölvén itt hosszuszáru lakkcsizmáiban: őt csak maga Anglia büntetheti és jutalmazhatja meg. Tehát: csak én. Most pedig csókoljatok meg. Nagylelkű leszek. Megengedem.

A három bájos leánynak nem kellett sok biztatás. Stephney csak nehezen és sokára tudott kibontakozni az ölelésükből.

- Igaz a, majd elfelejtettem... Klárka hozzánk ígérkezett ebédre.

Consbruch Klára volt a leányok legjobb barátjánője. Főleg a Lucie-é, bár korra nézve a másik kettő jobban hozzáillett volna.

Ez igazán kedves hír volt. Szét is szaladt a leányhad, ki a konyhába, ki az ebédlőbe, ki a kertbe. A konyhában az öreg szakácsnének a lelkére kötötték, hogy csokoládéval nyakon öntött, tejbefőtt hideg rizs a Klári legkedvesebb étele. Az ebédlőben a legszebb abrosz került elő, fehér bourbon-liliomok voltak beleszőve.

A bizalmas családi ebédek kedves szenzációját is elővették, a wedgwoodi-porcellánt. Mezei lak, méla tájkép, regényes várrom, csöndes tengeröböl s füstölgő Vezuv volt a sötétkék tányérokra festve. Mindegyik tányéron más-más kép. A vékony, könnyű tányérok e hangulatos képei, a rajtuk elköltött beafstekek, ürübordák és plumpudingok egészséges prózáját némi költészettel vették körül.

Karcsu kristálypoharak, nehéz, szinezüst evőszerszámok, pohos aranykupa, mindezeket a gyönyörűségeket csak úgy ontotta a nehézkes, ódon tölgyfaszekrény a Consbruch Klára tiszteletére.

Lucie a kertbe ment. Néhány pompás, érett körtét, nyári barackot, korán érő francia almát szedett össze. Egy csomó virágot is szakított, leginkább fehér rózsát, hogy odacsempéssze a Klárka asztalkendőjébe.

Az ő dolga ért a leghamarabb véget. Csipkés, fehér kötöt kötött föl és halkán beperdült az atyja dolgozó-szobájába.

Stephney akkor már maga volt a megtettesült meglepedés. Aranygombos bársonymellényt vett föl. Gyémántgomb sziporkázott a puha, fehér inge elejében.

Lucie úgy lépett be, hogy észre sem vette. Csak mikor a nyakához értette hízelve a hideg arcocskáját.

- De szép vagy ma, apuskám. Nagyon kicsipted magad. Valamire kérnék.

- Mindjárt gondoltam. Hízve macska vagy. Mivel szolgálhatok?

- Klári bánatos.

- Megvigasztaljam?

- Dehogy. Te nem tudnád. Szerelmi bánata van.

Stephney kicsinyben mult, hogy föl nem ugrott a székeről.

- Szerelmi bánat? Te ugyan finom osztályozó vagy... Szerencsére - remélem - nem tudod e szó értelmét. Korán volna... Hát hadd halljam, mi van a Klári bánatával?

Lucie csak nem akarta fölemelni a fejét az apja válláról.

- Egy magyar főurba szerelmes: Forgách Simonba... Nehogy valami rosszat mondj róla, mert a császárt faképnél hagyta. Senki sem tudja a titkát. Edith sem, Anie sem. Egyedül én...

- Ha szabad tudnom, engem miért avattál be?

- Nehogy akaratodon kívül elszöld magad... Forgáchot a bécsi társaságokban sokan szidják. Azt beszélnek róla: megszegte esküjét... Hálátlanságot lobbantanak a szemére, mert az udvarban nevelték és a leendő császárnak a legkedvesebb embere volt. S most mégis Rákóczi tart. Ha sejtened apuskám, mit szenved szegény Klári... Még csak nem is védelmezheti a hősét, a császárja ellenségét...

Stephney megsimogatta a Lucie aranyos haját.

- Máskor, ha a jelentéseimet írom, kirekesztelek innen mind a hármukat. Most jut eszembe, későn (Williams már elnyargalt) hogy egy fontos hirt kicsókoltatok és kihizelegetek a fejemből. Nem irtam bele a jelentésembe, hogy Forgách elfoglalta Kassát, meg Eperjest...

Az ebéd vidám és zajos volt. Egy szikrát nem volt feszes, angolos. Consbruch Klára föltüzte a Lucie rózsáit. Mindenből evett, mindent megdicsért. A leányok fölváltva vittek hozzá egy-egy tál ételt, hol egyik, hol a másik szőke fej tünt fel, a szép barna feje közelében. A mig Stephney az étellel vesződött, vagy bort töltött, lopva könnyű, kedves csókocskákat leheltek a nyakára, hajára, a hamvas, friss arcára.

Lucie által figyelmeztetve, Stephney száz mértföldre elkerülte az olyan beszélgetést, a mely Rákóczi harcával a legkisebb összeköttetésben állott. Nem volt könnyű föladat, mert ez időben egész Bécs arról beszélt.

A hogy megebédeltek, Stephney igyekezett kifelé.

- Egészségükre hölgyeim... Ha megengedik, bevonulok a barlangomba. Szeretnék rágyújtani és maguknak is jól fog esni, ha zavartalanul beszélgethetnek.

Fölkelt az asztaltól, a leányait homlokon csókolta, Klárikának gavallérosan kezet csókolt.

- Van valami a maga finom, karcsu kis alakjában, a mi hódolatra készítet. Hej, ha fiatalabb volnék husz esztendővel!... Vagy már - ugyis későn volna?

Lucie szeme nehezteléssel rápillantott az apjára. Stephney sietve a szobájába ment. Még az ajtót is behúzta maga után...

Ebéd után való meglegedett hangulatában igen furcsa kérdés foglalkoztatta.

Az osztrák ház császárai senkinek az uralkodók közül nem adják meg a „majestas” címet. Ez őt, mint a hatalmas angol királyok képviselőjét, régóta bántja. El is követett már mindent, hogy a szövetséges viszonyt fölhasználva, kivasalja a címet a császártól és a kancelláriájától. Mindezideig nem ért cél. Mint szívós angolhoz illik, most újra megkísérli. Egyrészt hivatalos nyomással, másrészt vigjátéki cselszövésessel. A jó ebéd és a felséges magyar bor hatása alatt, képzelete merészen csillogva bontotta ki szárnyát. Az édes leánynevetés, a kedves, fiatal hangok zürzavara, a hogy mind a négyen egyszerre beszéltek, gondolatait még inkább a finom, franciamódi cselszövés ösvényére terelte.

A leányok ezalatt Klárit faggatták. Száz kérdezni valójuk akadt, de a kérdésre ők maguk rögtön megfeleltek.

Egyszer csak Lucie pajzánul fölnyujtotta az ujját.

- Silencium! Klárinak titka van.

Nosza rajtaestek Anie, meg Edith, hogy nekik is mondja el. Klári a fejét rázta.

- Lucieban nem marad meg semmi. Hát még ha ti is tudnátok?

Lucie védekezett.

- Furdal a lelkiismeret, hogy Anie és Edith ne tudjanak mindent, a mit én tudok. Mióta nekem elmondtad, a mit előttük elhallgattál, furcsán érzem magamat a testvéreim között. Mindent megosztunk egymással gyermekkorunk óta. A legkisebb falatot; papa jókedvét és rossz-kedvét; utazást, ajándékot, a nevelőnőnk vénleányos szeszélyét. Mindig egyforma ruhában járunk; ugyanoly ékszert viselünk, ugyanazt a virágot tűzzük a hajunkba. A te titkodon is meg kell osztoznunk, egyetlen kis Klárikám. Kell, ha a testvéri egyetértést közöttünk helyre akarod állítani. Ők is csak úgy szeretnek, mint én; ők sem árulják el egy léleknek sem.

Klárka zavartan nézett egyik bájos arcra a másikra. Az ártatlan, nyílt szürke szemekből biztatás és részvét sugárzott felé. Szájuk nyitva volt a várakozásban. Fejük előre hajolt; kezüket mintegy esdekelve összekulcsolták. Repkedő, rózsaszínű szalag volt a derekukon. Magas, zárt muszlin-ruhájuk oly szügies, oly illatos. A feje mind a háromnak szőke glóriában. Ruhájuk alól hat takaros, keskeny, egyforma lábhegy pillantott ki.

A hogy ezek egymást szerették és az apjukat: a családi boldogság melege át meg átjárta szívét.

Bár egykoru volt velük, őt már kemény iskolába fogta az élet. E fehérruhás, rózsaszín szalagos kedves babák, az életnek még csak a napsütött oldalát ismerik.

- Üljetek közelébb. Lucie úgy érzi, falat építettem titkossal az ő és a ti szívetek közé. A falat hát lebontom: ide hallgassatok.

Mind a három leány közelebb húzta székét. A fejük csaknem összeért. A kedves, nyílt tekintetű szemek, az üde, rózsás arcok, a kivillanó fehér fogak, az aranyszőke fürtök, a repkedő szalagok és az izgó-mozgó lábacskák: szóval három szép, fiatal leány bűbája szorosan körülfogták Klárát.

Halkan elmondta szerelme történetét. Soha sem volt ily vallomásnak hálásabb hallgatósága. Hol mosolyogtak, hol csodálkoztak, hol könyeztek. Sok dolog nem fért a fejükbe; egyet-mást ők angol leányok, másként csináltak volna; de Forgáchba mindnyájan belészerettek... Klárka, bár okos volt és náluk tapasztaltabb, szinte féltékenyen hallgatta, mily eszményképet alkotott szerelmeséből e meghatott, tiszta leánylelkek felhevült képzelete.

Mikor története véget ért, Lucie, a ki már másodszor hallotta és valószínűleg sokat gondolkozott róla, határozott kijelentéssel lepte meg.

- Egyet nem értek. Miért mondd szerelmedet reménytelennek?

- Miért? Mert soha sem lehetünk egymáséi.

Lucie a fejét rázta.

- Soha regényt vagy színművet ily ostobán be nem fejeznek. Az élet - céltudatos és akarni képes emberek élete - annál kevésbé fejezheti így be.

Klári sóhajtott.

- És mégis, a mi szerelmünk reménytelen.

Lucie közelebb húzódott hozzá.

- Ilyet ne mondj... A szerelem - úgy képzelem - mindig remél. A legemberibb érzés, tehát a leginkább alkalmazkodik az ember természetéhez. S van-e ember, a ki egész sirjáig valamit nem vár a sorsától? Tehát: nem remél? Ha mást nem: a meghalást...

Klári egyszerre csak magához szorította mind a három aranyos fejecskét.

- Lucie úgy szeret, hogy a lelkembe lát... Van egy merész, kalandos tervem... Homályosan kóvályog a fejemben... Magam sem látom tisztán... A nehézségeit és a kivihetőségét sem mérlegettem... Nem tudom, nyílik-e rá mód és alkalom. Van Erdélyben egy nagynéném, a medgyesi parancsnok neje... Mit szólnátok, ha elutaznám hozzá? Régóta nem láttam, pedig én leszek az örököse. A medgyesi várba benszorulnék... Forgách jönne hadakkal és ostromolná... Vitézül védenők magunkat... de elfogyna a puskaaporunk és az élelmünk. A vár kezébe jutna... s a többi rabbal: én is.

Száz meg száz mérföldnyire Bécstől, egy ostromolt vár omladékai között, a mikor nem is álmodhatná, hogy ott vagyok, a bevonuláskor virágot szórnék az ablakból a diadalmas vezér lova elé... Ő felpillantana és rám ismerne! A szemét, a homlokát dörzsölné; nem álmodik-e? Leszállna a lováról, rohanna föl a lépcsőkön. De ha úgy rohanna is, mint a szélvész, engem fél utban találna!... El tudjátok-e képzelni, milyen találkozás volna ez? Át tudjátok-e érezni minden üdvösségét?...

Anienek és Edithnek roppant tetszett a terv. Regényesnek és kívánatosnak mondták. Már előre folytak könnyeik a megható, drámai találkozás tiszteletére.

Lucie hallgatott. Klári gyöngéden megsimitotta az arcát.

- Neked nem tetszik tervem, ugy-e? Féltesz. Erdély messze van, millió veszedelem leselkedik rám, míg odaérek. A te kis gondolkodó angol fejecskéd azt sem látja tisztán: Forgách lesz-e az ostromló vezér? Mert más is lehet, szent igaz. Hogy sikerül-e az ostrom: az is fölötte bizonytalan. Hátha elverik hadastól a vár alól? Sőt azt sem tudhatom: ellovagol-e az ablak alatt, a hol dobogó szívvvel várom? Vagy elvágtat másfelé? Más várost, más várat ostromol: s oly hosszú idő után meg sem láthatom? Te egyszerű, kevésbé regényes találkozást kívánnál, nemde kis Luciem?

Lucie megfogta a Klári balkezét, kikereste a gyűrűs ujját s könnyein keresztül mosolyogva, megcsókolta.

- Én csak karikagyűrűt kívánok, hogy előbb vagy utóbb, de a regényetek így végződjenek...

Klári halálsápadt lett.

- Az nem lesz soha... soha... Egy dolgot neked nem mondtam el, Lucie. Nem mintha szégyelni való volna a végzetemben, de nem akartam, hogy lásd, milyen nagyon, nagyon boldogtalan vagyok. Forgáchnak neje van.

Annie és Edith elrémülve, kövé válva bámultak Klárirra. Először önkéntelenül elhuzódtak, azután annál gyöngédebben, ijedt részvétellel hajoltak hozzá.

Lucie fölemelte erélyes kis fejét, haja szikrázott a rásütő napfényben, keze a barátnője kezét erősen szorította.

- Azért ti mégis egymáséi lesztek...

XIII.

Vivat Princeps!...

A szörnyű politikai titok, a melynek Forgách Vocabella jóvoltából részesévé vált, mintha megacélozta volna erőit a nemzet szolgálatában: minden rábizott katonai föladatot sikerrel oldott meg.

Kassát, a felső vidék kulcsát, Eperjest, a vérbiróság gyászos színhelyét, Szatmárt, Erdély kapuját, egymásután hatalmába kerítette.

Bécsben a haditanács fogcsikorgatva vette hírét a volt császári tábornok haditetteinek. A várak és a városok voltak legsebezhetőbb pontjai a német hadseregnek.

A bécsi társaságban elkeseredéssel és gyűlölettel emlegették nevét. Csak a trónörökös környezetében hallgattak róla. Maga József egyetlen egyszer ejtett rövid megjegyzést:

- Tulságosan jól csinálja a dolgát.

A Stephney leányok szívesen védelmezték volna, de őket még nem hordták társaságba. Apjuk azzal a jókedvű megjegyzéssel felejtette otthon a három szőke gráciát, hogy a bécsi férfiak szívének ez egy esztendei kiméleti időre szüksége van. Mi vár rájuk ugyanis, ha Annie, Edith és Lucie megkezdik hódító hadjáratukat?

Rákóczi ily sikerek után rábirta, hogy csikarja ki Erdélyt, - melynek fejedelméül választották, - a vén Rabutin vasmarkából.

Az Erdélybe való betörés pontját Forgách szerencsésen választotta meg. Mig Rabutin, a ki hol itt, hol ott kapdosott az erdélyi hadakhoz vén fogaival, valahol a virágosvölgy tájékán várta, Forgách a rómaiak híres katonai és kereskedelmi útján végigmenve, váratlanul Abrudbányán és Verespataknál fakadt ki.

Márciusban járt a kuruc sereg a légiók évezredes nyomdokain. A völgyekben már nem volt hó. Annál fenségesebben ragyogott messziről a havasok fehér homloka.

Messziről a Detonáta látszik, a legszebb bazalt-kő Európában. Hatalmas orgonasipok, a milyenek nincsenek a világ egyetlen dómjában sem. Merészen égbetörő nyulánk oszlopok. Néhol meg, mintha fölcsapott volna a tenger és kövé váltak volna hullámai.

Kedves apródját, Bandit, meg egy oláh vezetőt magához véve, Forgách kilovagolt a Csetátyé-hez. A maga lóva helyett bozontos szőrű, nagyfejű, apró havasi lóra ült. Hosszu lába csaknem a földet érte, a hogy nyereg és kengyel nélkül ült rajta.

Vigyázva léptettek a kötörmeléken, a hepehupás, omlatag talajon. Mintha ezer meg ezer egérlyuk volna a föld vékony, kiégett kérge alatt: évezredek bányászata úgy aláásta mindenütt a vidéket.

A hó alig egy hete olvadt el, veszedelmesen föl volt hát ázva sok helyen a föld. Ám az apró, havasi lovacskára rábízhatták a testük épségét. Minden ösvényt, csapást, vizmosást ismertek, a meredélyek szélén biztosan jártak s a hol veszedelmet sejtettek, óvatosan, a talajt előbb kikémlelve, nyújtogatták előre patájukat.

Alkonyodott, mikor szűk sziklakapun belépve, Forgách maga előtt látta a Csetátye mare-t, a római bányászatnak, a rómaiak nagyságának gigászi emlékét.

Gondoljunk el egy nagy hegyet, égbenyuló sziklaóriást, a melynek közepét fenéig kivájták. Első tekintetre olyan, mint egy körbefutó római cirkusz; a legfelső ülései szédítő magasban vesznek el.

A római hatalomnak és kitartó munkának aligha van érdekesebb emléke ennél. A mikor robbantószereteknek, mindent szétvető lőpornak hire-hamva sem volt; a mikor ecettel öntözgették és tették porhanyóvá az izzó követ: nemzedékeken keresztül hány emberkéz halálos munkássága kellett hozzá, hogy a legtetején kezdve és mindig alább jutva, úgy kiássanak egy roppant sziklatömeget, hogy csak a külső kőbordái maradjanak meg?

A nyüzsgő rabszolgák tizezreinek római módon szervezett, rendszeres munkája vihette csak végbe ezt a csodát. Csak az arany fényének káprázata, a meggazdagodás féktelen vágya, vad, lángoló sóvárgás a pénz, mint a hatalom eszköze után, ösztökélhette, hajthatta ily rettenetes erőfeszítésre az embereket.

Az oláh vezető fölvitte Forgáchot megmaradt folyosókon és lépcsőkön vagy három emeletnyi magasságig.

A kőben világosan meglátszott a római vésők nyoma. Sziklába furt lyukak, a melyeken át a követ megtüzesítették. Bányamécset is találtak égetett cserépből. Forgách a kezébe vette. Egy évezrede elmúlt, hogy az olaj kifogyott belőle.

Római fölírásra akadtak lépten-nyomon.

Sőt Bandi, az apród, viasztáblácskát is lelt egy elhagyatott zugolyban. Szavak, számok, a miket ezer év előtt rákarcoltak, még épségben voltak rajta.

Mire leértek, besötétedett. Forgách leült egy kőre, elgondolkozva merengett a szédítő sziklafalakon. A nagy és kitartó, akadályokat nem ismerő emberi munka látása szokatlanul felbizgatta.

A sziklakapun át Verespatak kivilágított ablakai fénylettek. Fent, a ködbe vesző falak fölött lebegve, az esti csillag gyult ki magányosan.

A hegyi lovacskák vigan ropogtatták a szénát. Az oláh vezető hasra feküdt s egyhangu, szomoru dalt énekelt.

- Tudod-e, mi a baja a magyar nemzetnek? - kérdezte Forgách, gondolataiból fölriadva, az apródját.

- Tudom. Nyakán ül a német, az a baja - felelte Bandi. Kedves, szinte leányos hangja félénk madár módjára repdesett a romok között.

- Ha csak egyetlen ilyen gigászi rom maradna utánunk, mint a Csetátye, nem élnék hiába. De nem marad... Mi csak ürgelyukat ásunk az agyagos partoldalba, abban huzódunk meg.

- A sas is lyukban él.

- Kitartó, rendszeres, céltudatos munka; szeretném, ha a nemzet megtanulná a rómaiaktól. De kitartás csak a lovainkban van; rendszeresség, csak a hibáinkban; céltudatos cselekvés, csak az ősi ellenségünkben. A mennyi rabszolgaerővel a rómaiak ez aranyhegyet kivájták: önzetlen

és elszánt, szabad emberek ugyanakkora erőfeszítésével lerázhatnánk nyakunkról a német jármot. Mindaz a tömérdek arany, a mit e kövekből kifejtettek s a pompás kőuton, a melyen jöttünk, Itáliába vittek, nem ér föl egy lat szabadsággal, a mit a kemény német sziklából kikényszeríthetnének csákányaink... Ha csak félannyi önkéntes rabszolgája volna a nemzet ügyének a hány rabszolga e bányában dolgozott: urai lennének idegen népeknek... Induljunk, fiu... Rázd föl ezt a málé-embert, elaludt a maga nótáján.

Öreg Csetátye, Isten veled... Tiéd lesz az érdem egy része, ha Dévától Szebenig a várakat mind gyöngyosorra fűzöm s a Rákóczi nyakába akasztom... Felülhetünk...

Néhány pillanat mulva az apró, bozontos hegyi lovak visszafelé poroszkáltak a verespataki uton...

A római bányára újra ráborult a csend...

*

Forgách szervező és katonai képességének tág tere nyílt Erdélyben.

A hogy betette lábát „Tündérország”-ba, a hogy egyszer Erdélyt nevezte, szétozott hadaival egytől-egyig körültáborolta a németek kezében lévő erős várakat. Elvágta összeköttetésüket a külső világgal; kirohanásaikat visszaverte, élelemszállítmányaikat elfogta, falaikat ágyukból lövette, valódi és színlelt rohamokkal nyugtalanította őket éjjel-nappal.

A német parancsnokok nem voltak a kuruc hadak részéről ily szigorú és rendszeres ostromhoz hozzászokva. Mindjárt megérezték, hogy kemény, céltudatos katonával van ezuttal dolguk, a ki, eddig biztosnak tartott váraikból kifüstöli őket.

Sorjában esett el Hunyad, Déva, Szamosujvár, Medgyes. A császáriak hatalma mind szűkebb körre szorult. E várak elestének híre hamar eljutott Bécsbe, nagy ijedelmet és boszuságot okozva a haditanácsban.

E mellett Forgách erős kézzel szervezte a katonai igazgatást. Lópormalmot állított, puska-csöveket készíttetett. Seregét, drága külföldi posztó helyett, brassóvidéki, honi szövettel ruházta föl.

Nagy feltűnést keltett - Teleki Mihály naplójából maradt ránk - a mikor, hogy nagyur létére az egyszerűségből és a magyar, házi szövet megbecsüléséből leckét adjon, apró ezüstmeggy, fehér aba-dolmányban és nadrágban járt. Mentéje is fehér aba volt, fekete báránnyal bélelve. Veres karmazsin selyem öv a derekán, sárga csizma a lábán. Öltözete, tetőtől-talpig, erdélyi házi szövetből került ki.

A daliás, szép férfi így adott példát a büszkeházi, erejükön túl fényűző erdélyi uraknak, hogy miként becsüljük meg mindazt, a mi a miénk s mi módon üldözzük - anyagi érdekeiben is - az idegent.

Medgyes ostromlásakor Rabutin egész hadi erejével a vár fölszabadítására indult; de elkésett. A parancsnokot ágyugolyóbis érte, utóda, Salcz kapitány, belátva, hogy a várat úgy sem tarthatja, föladta azt.

Az elfogott őrség között sok szökevény német volt, a kik azelőtt a kurucokhoz állottak, de apránként visszaszökdöstek. Ezeket Forgách mind kardélre hányatta.

Rabutint magát, hadastul, Szebenbe szoritotta s ott ostrom alá fogta.

Egy délelőtt apródja, Tóth Bandi, trombitás kíséretében megjelent a város előtt. A trombitás jelt adott és fehér kendőt lobogtatott.

A várban sokára vették észre. Mire kinyitották a kaput és egy szakasz német kijött elébük, a trombitás sarkantyuba kapta lovát és elfüstölt a kuruc tábor felé. Az apród bevárta a várbelieket. Kérdezték, mi járatban van?

- Levelet hoztam a kommandánsnak.

- Ide vele - rivallt rá az őrvezető durván.

Az apród megrázta barnafürtös fejét.

- Hogy is ne. Csak magának Rabutinnak adom át.

Az őrvezető végigmérte.

- Nem utszéli füzfa Rabutin, hogy minden kis csavargó rá akaszsa a tarisznyáját.

- Kis csavargó? válogasd meg a szavaidat, hórihorgas németje! Szerencséd, hogy békekövetségben jöttem, máskülönbén megkeserültetném veled a mai napot.

A katonák kinevették.

- Ha legalább kosperded volna.

- Apród vagyok, még nincs kardom; de pecsenyesütő nyárssal is elbánnék veletek.

- Te, a lányképeddel? Velünk? - tóditotta az őrvezető. - Még a szemedet sem kötjük be, annyira gyerekeknek tartunk. Előre...

Beterelték maguk előtt a várkapun.

Rabutin a nevenapját ünnepelte. Neje és tisztjei társaságában lakománál ült, mikor Forgách apródját elébe vezették.

A szebeni vékony borokról a szakértő Forgách azt mondta, hogy hordóöblítésre sem valók; jobbnak hiányában Rabutin és tisztjei felséges italnak találták, ugyancsak benyakaltak tőle.

A vén Rabutin jó kedvében volt. Ritka eset e kegyetlen, mogorva katona életében. Tekintet nélkül a felesége jelenlétére, kabátja ki volt gombolva, nyaka, arca lilaszinben játszott, fogatlan, vénasszonyos szája mosolyra huzódott. Arról nem tehetett, hogy még a mosolya is inkább harapásszámba ment.

Bandi, kezében Forgách levelével, félelem nélkül lépett a német tiszték közé. A nagy pipa-füstben és borgőzben legelőször Rabutinnét pillantotta meg. Akárcsak XIV-ik Lajos udvarának selymes, illatos apródja, oly kifogástalan kedvességgel hajbókolt. Csak azután fordult főhajtással Rabutinhoz.

- Be mertél jönni Szebenbe? - kérdezte tőle Rabutin, hogy egy kicsit ráijeszsen.

- Miért ne jöttem volna? Szeben szép város s a mint látom (itt újra hajbókolt Rabutinnénak) a hölgyei is szépek.

- Bravó! - szólt közbe egy fiatal kapitány, tüzes pillantást vetve a valóban takaros főparancsnoknóra.

Rabutinné még nagyobb szelet csapott a strucctollas legyezőjével.

- Csinos, bátor kölyök, nekem tetszik... - sugta férjének.

A főparancsnok papucshős volt.

- Igazán tetszik? - dörmögte halkan. - Megszerzem magának. A piros begyü papagálya ugyis kimult az árnyékvilágból s a kutyuskáját a gaz kurucok felnyársalták. Ez a kis fickó jó lesz helyettük játékszernek...

Bandi átnyújtotta a levelet. Így közről Rabutinné még üdőbbnek, csinosabbnak találta. Előre örült neki, hogy fog játszani a barna, puha fürteivel, mint az Istenben boldogult uszkárja hosszú szőrével.

Rabutin fölszakította a levelet, elolvasta, azután gőgösen odadobta a titkárának.

- Válaszolj rá, majd aláírom. Csak tábornoknak cimezd a grófit. A lázadóknál szerzett katonai rangját nem ismerem el... A mi udvariasság levelében van, arra hasonló udvariassággal felelj. A mi a rabok kicserélését illeti, ird meg: nekem nincs rabom. Mielőtt Erdélybe behozta az ördög, Kolozsvárott ejtettem ugyan egy farka rabot, de karóba is huzattam, mert kisült, hogy szökevények voltak. A rosszmájú erdélyi urakat, a kiket lakat alá tettem, elfogott német tisztékért szívesen kicserélem. Hanem előbb ő ereszsze szélnek az enyéimet, csak azután küldöm el én az ő embereit, mert az én uram a római császár, a kinek méltósága nem engedi, hogy börtönei egy rangban legyenek lázadó alattvalók tömlőcével.

A titkár elvitte a levelet, hogy a választ sietve megfogalmazza rá. Rabutin az apródhoz fordulhatott újra.

- Hogy hívnak?

- Tóth Bandinak.

- Nem fáradtál el?

- A kapuig lovon jöttem.

- Egy pohár bort mégis csak meginnál?

- Az én egészségemre... - szólt közbe Rabutinné, gyöngéd pillantást vetve rá.

Az apród átvette a bilikomot. Körülnézett az asztaltársaságon. Nyílt, bátor gyermekszeme összevillant a Rabutin sötét, bujkáló, kegyetlen tekintetével. Magasra emelte a bilikomot, arca kigyuladt, hangja csengett.

- Vivat serenissimus princeps Rákóczi!

Ivott egy keveset a borból.

Halotti csönd támadt a teremben.

A tiszték egy része fölgrált, a többiek kővé válva ültek helyükön. Elszörnyedtek a fiu vakmerőségén. Maga Rabutinné is elsápadt. Ismerte az ura vad, hirtelen természetét. Féltette a barna fürtü, szép fiut. Szerelmesen simult a kemény katonához, hogy megengesztelje.

Rabutin, csodálatosképpen, mosolygott. Játékszerűen ígerte a fiut fiatal feleségének, hát csak nem hasíttatja ketté, mert eljárt a szája?

- Ilyen lázadó vagy te? - kérdezte enyelegve, bár szemhéjai idegesen reszkettek.

- Ha a császára egészségére iszik, lázadó-e azért?... Rákóczi az én császárom. Akkor volnék rebellis, ha nem az ő egészségére innám.

A fiu mindjobban megtetszett a főparancsnoknak. Kemény, durva, vérszomjas szíve mélyében rejtett, meleg forrás fakadt föl.

- A levelet trombitással küldöm el az uradnak, jó lesz? Téged meg itt tartalak.

- Abból nem eszik.

Rabutin elnevette magát.

- Miből?

- Abból, hogy itt tartson... Hadijog ellen volna... Forgách uram száz németet spékeltetne föl értem...

- Nem nyul a német, tanuld meg fiam. Szaladni jobban tud a kuruc.

Bandi nagyot nyelt.

- Mert... mert jobb a lova, azért fut néha...

- Hát nem maradnál velünk semmiért? Jó dolgod lenne nálam... A feleségem úgy szeretne, mint a maga fiát... A széltől is óvna... Ha meg megemberkedel s kedved lesz a katona pályához: a császár kenyere biztosabb, mint a Rákóczié... Mire te fölcseperedel: hol lesz már Rákóczi? Hol lesz Bercsényi, Károlyi? Vak Bottyán, nem lát akkor már egyik szemével sem... Forgách újra levágatja az aranyszőke bajuszát és német köntösbe bujik... Gondold meg, fiam.

- Gondold meg... - biztatta a szép asszony, végigsimogatva az apród lányos arcát a bársonyos pillantásával.

Bandi érezte, hogy a vén, emberevő Rabutin jó szívvvel van hozzá. Óvatosan megválogatta a szavait, nehogy megbántsa.

- Nem tehetem.

- Hogyne tehetné? - szólt közbe a főparancsnokné.

A tisztek is körülfogták, úgy marasztalták.

- Ugyan miért ne tennéd? Mi okod volna rá, hogy elmenj könnyelműen a szerencséd mellett?... Ragad meg az üstökét, a mig nem késő...

- Nem tehetem... Magyar fiu vagyok... Ott a helyem Rákóczinál... Vivat princeps, vivat princeps!...

Rabutin kiszámíthatatlan természetét ismerve, a felesége attól félt, hogy a fiu makacs vonakodása fölbillenti lelke egyensúlyát. Hogy nagyobb bajnak elejét vegye, megfogta a Bandi csuklóját és kivezette az ajtón. A katonák és szolgák utat nyitottak neki.

A folyosón megállította.

- Szereted Forgáchot?

- Mint az apámat.

- Sokat hallottam róla. Veszedelmes hira van nők között a szépségének... Mondd meg neki: Rabutinné tisztelteti...

- Megmondom.

- Itt van pár arany... Elfogadod?

- El. Szegény özvegy asszony az anyám. A házacskáját fölégették. Nincs a hová fejét lehajtsa. Elküldöm neki. Aranyak mi színét se látjuk ám. A mi pénzünk a kongó...

Rabutinné kapott az alkalmon. Simogatta a fejét.

- Látod, látod... Mégis csak nagyobb ur a császár. Az ő képe aranypénzre van verve, a Rákóczié semmilyenre.

- Már hogyne volna? Libertas, - ez a szó van a mi pénzünkön. Libertas azt jelenti: szabadság... S a szabadság és Rákóczi: egy.

- Javíthatatlan vagy... Hozzák már a leveled... Menj Bandi, Istenhírével...

Nem nyugodott, a míg az őrség négy közkatonája közre nem fogta és ki nem kísérte a fiut a kapun. Ő maga vissza se ment többet a tisztek közé, hadd engedjenek szabad folyást dőzsölő kedvüknek.

Odabent Rabutin szóltanul, elgondolkozva ült tisztjei között. Végre elkáromkodta magát és öklével az asztra csapott. A poharak és kupák táncra kerekedtek az ütéstől.

- Corpo di bacco! Hogy boldoguljunk e büszke, nyakas néppel, ha ily rebellisek már gyermekkorukban?¹

Forgách megörült az apródjának.

- Nos, Bandi, láttál-e mindent? - ez volt az első kérdése.

- Láttam az ágyukat, az őrség elosztását, a falak és bástyák állapotát. Azt is láttam, hogy bőviben lehetnek az élelemnek. Görnyedt a tálak alatt az asztal s mint a patak, úgy folyt a bor Rabutin lakomáján...

- A legénység azért éhen halhat... Derék fiu vagy, Bandi. Azért küldtelek téged, mert számítottam rá, a te szemedet nem kötik be... Most pedig mondj el apróra fiam mindent, a mit észrevettél, én majd lejegyzem...

Papirt, tollat vett s a nyitott szemü apród megfigyeléseit leírta. Még aznap este haditanácsot hívott össze, hogy a vár további ostromának tervét megvitassák.

Mielőtt Szeben elesett volna, megnyilott a szécsényi országgyűlés. A fejedelem egyenes hívására Forgách Pekre bizta a hadai vezérletét és gyors postával, váltott lovakon sietett vissza Magyarországra.

XIV.

Verőfény az agglegény odujában.

Buccelini keserves meglepetés érte: régi gazdasszonya, ötven éves korában férjhez ment egy fiatal ingyenélőhöz, a ki a megtakarított pénzecskéjére áhitozott. A nők azonban vakok; Terézia szentül hitte, bájaival csalta törbe az alamuszi legényt.

Akármi volt is az oka, hogy Buccelini egy napon hidegnek érezte tüzhelyét és megszokott, kényelmes életmódjának alapja összedől: semmiféle szellemes okfejtés és találgatás azon nem segíthetett. Öreg, megszokott cseléddel is ügyes-bajos az élet, hát még a nélkül?

A rá várakozó mindenféle sanyaruságon kívül, még egy fontos, mondhatnánk politikai jelentőségű okból gyászolta Buccelini Terézia hűtelen távozását. A függetlenségét féltette a dolgok új fordulatától.

A vendéglőbenélés szomorú következményeit Buccelini előre látta. Ha odaszokik egy helyre, teszem az „Arany bárányba”, minél figyelmesebben kiszolgálják, minél puhább és izesebb lesz a sültje, minél tisztább a bora, minél ragyogóbb az abrosza: annál inkább lekötelezettje lesz a vendéglősnek.

¹ A Bandi epizódot *Thaly* Kálmán írta meg egy tárcájában. A *Forgách* életére s a kurucvilágra vonatkozó adatok legnagyobb részét az ő könyveiből merítettem. Hogy *Forgách* sorsa mily regényes, erre is ő figyelmeztetett. Kötelességem e helyen is hálás köszönetet mondani a Rákóczi-korszak nagyhirű történetirójának.

Hát még a külön figyelmességek! Kedves téisztái ellesése, remek befőttekkel való kedveskedés, felöltője zsebében felejtett jókora darab hideg kolbász, házába csempészett birsalmasajtok, poharába ünnepnapokon ügyesen belopott rüdersheimi, - mindezért meg kell fizetni. Ha meghül, szomorú szobafogságra lesz kárhozattva: hozzák a gyöngye citromos becsináltakat, a finom töltött csibét. A leánysóhajtáshoz hasonlatos, könnyü tálbafőtteket. A pincér meg-sugja: maga az asszony készítette. Hogy lehet mind ennek ellentállani?

A jólétnek és kényelemnek kilátása, a mely más agglegényt az egekbe ragadna, Buccelinit gondok martalékául dobta. A vendéglősök még talán a mesterségüknel is jobban szeretik a politikát. Ha ők maguk nem szeretnék, szeretik a vendégeik. A vendéglősön és vendéglősnén keresztül - már előre érezte - száz meg száz kíváncsiság és kisebb-nagyobb érdek igyekszik majd szívéhez férközni. Sőt akadnak majd idegen követek, a kiktől a pincérek fényes tiszteletdíjat fognak huzni, hogy minden elejtett szavát, élcés megjegyzését, jó vagy rossz kedvét besugják. Nyájás és előzékeny kiszolgálás örve alatt bepillantanak, ha nem is a titkaiba, de a kedélyvilágába.

A társaságtól is fázott. Észre sem veszi, a mikor urak, a kiket nem dobhat ki, odatelepednek az asztalához. Társalognak, vitatkoznak vele. Holott a beszélgető ember, akármily okos és akármennyire igyekszik elrejteni az igazi gondolatát, mint szélfuvott erdő, tele van réssel. A megbolygatott ágak és levelek között oly helyekre is besurran a világosság, a melyek máskor homályban és árnyékban vannak. Egyedül kell étkezni, a kinek féltett titka van!

Föltette magában, új gazdasszonyt keres.

Buccelini a szokottnál boszusabban indult a hivatalába. Ott is csak mérget kellett nyelnie egy idő óta. Anglia és Hollandia mind erősebben szoritották a császárt: kössön békét Magyarországgal. Buccelini nem bánta volna, de Lipót ideges lett, a szokottnál többet mérgeződött. Állandó rossz kedvének Buccelini itta meg a levét. Lipót látni sem akarja, ha az angol királyné leveleivel jön. József alig fogadja a köszönését, Stephney pedig, az angol követ, oly állhatatosan alkalmatlankodik, hogy ha lehetne, egy egérlyukba is elbujna már előle.

Ráadásul, morvaországi birtokát, hosszú hivataloskodása egyetlen szerzeményét, a kurucok fölprédálták. A kastélyt, a gazdasági épületeket fölgyújtották, lovát, ökrét elhajtották, csürét feltörték. Ezt a kedves hirt is éppen ma tudta megírni a hülye tisztje. A mikor ugyis csöstitül szakadt nyakába a baj.

Mikor hazafelé menve a házához ért, a küszöbről akkor kelt föl egy szőke parasztleány. Kosara tele volt almával.

- Nem venne almát?

Buccelini boszusan rázta a fejét.

- Ej, de haragos kedvében van. Talán itt lakik ebben a szép házban? Azt hittem, nem lakik benne senki. A kapuajtó rézkilincse, ihol ni, bänkódik, hogy kifényesítsék. Az ablakszemeken rajta a tegnapelőtti zápor. A táblája nincs becsukva; olyan lesz a szobája, mint a sütökemence. Aludni sem tud majd benne.

A kancellár mégis megállott.

- Inkább mind megveszem az almádat, csak ne szöld meg a házam táját. Nincs, a ki rendben tartsa, azért olyan - tette hozzá restelkedve.

- Nincs gazdasszonya? Hászen akkor jó helyen járok. Az anyámasszony hires takaritoné. Most éppen hely nélkül van.

- Küld el még ma hozzám az anyádat. Hátha megtetszünk egymásnak?

A leány, kosarát fülönfogva, gyors, kopogó léptekkel utnak indult.

Az udvaron körülnézve, be kellett ismerni, hogy Teréza az utolsó időben (nem hiába szerelmes,) hanyag és rest volt.

A takarítónő fél óra múlva beállított.

Csattogó papucsban egész estig járt-kelt a szobákban és a konyhában. Három napba telt, a míg nagyjából mindent rendbe hozott. Buccelini háztartása - igaz öröme - a régi kerék-vágásba került.

A negyedik nap felkötött ábrázattal állított be. Fájt a foga, ki akarta huzatni az utcájabeli kovácscsal, az megsértette az injjét. Se lát, se hall a pokoli fájdalomtól. Beletart egy hétbe, a míg meggyógyul, addig a leányát küldi maga helyett. Hanem két dolgot kiköt: Katót este hét órakor a kegyelmes gróf hazabocsássa. Mert csupa veszedelem az utca. Fiatal leány későn nem kószálhat. A másik kikötése: nehéz munkát ne végeztesen vele, mert ura, a tenorista, kisasszonynak neveltette.

Buccelini mindent megigért és elment hivatalába.

Mikor hazajött, ragyogott ám a kapu rézkilincse, az ablakok messziről fénylettek. A táblák be voltak téve, nehogy beszűrődjék a rekkenő meleg.

A vadszőlő s a leánder levelei üdék, frissek; a mi egész nyáron rájuk üledett, eltűnt róluk a por. Verbéna- és muskátli-ágyak sokkal több vizet kaptak, mint máskor. Meg is látszott rajtuk az életöröm. Egyiknek a szárát eltörte a szél. Össze volt illesztve, körül volt pólyázva, kötözve gyöngéden.

- Ezért magam is szívesen eltörném a kis ujjamat - mosolygott Buccelini.

Tudniillik aranyhajszállal volt bekötve a muskátli sebe.

A hársfa alatt emberemlékezet óta márványpad volt. Buccelini szeretett ráülni; hivatalából jöve, ott szellőztette ki egy kicsit a fejét ebéd előtt. Por, eső, hullongó falevél a Teréza idejében úgy elvették a márvány fehérségét, hogy nem volt kedve a himzett, diplomata frakkjában és kényes selyem bugyogójában rátelepedni.

Most fehéren, hívogatólag csillogott a márványpad. Mint mikor maszatos arcot jól megmosnak s bőre visszanyeri előbbi szépségét és tejfehérségét.

A pad magas volt. Mikor ráült, a kis szürke gróf kurta lábai nem érték a földet. Zöldre festett, alacsony számoly volt odakészítve. E számoly az oka, hogy még soha sem esett így az ülés rajta.

Nem maradt ideje tünődni, Kató elébe perdült, kalapját és botját kivette kezéből. Ellenben letette mellé a „Diárium” legújabb számát. A friss nyomdafesték szaga még érzett rajta.

Husz percig olvasott háborítatlanul, kitekintve olykor ujságjából a napsütött, derült udvarra, az eresz alatt fészket építő fecskékre, a mikor Kató kijött, tüztől kipirult arccal, feltűrt kék ujjasban, pillangós cipőben. Feje nem volt bekötve. Buccelininek így jobban szemébe tűnt hajának gazdagsága halántékának aranyos csilláma, egy kicsit elsült, de nemes szabásu homloka. Ebédelni hívta a gazdáját.

- A tenorista határozottan csinos fiu volt, állapította meg a tényállást és fürgén betipegett az ebédlőbe.

Félhomály és szokatlan hűvösség csapta meg. Csak éppen annyi világosság a szobában, a mennyi a fatábla résén beosonhatott, de e néhány fénysáv az asztalra esett.

Hogy hol kutatta föl, régi almáriumok micsoda rejtekében Kató mindazt a szép holmit, a mivel a terített asztalt oly kedvessé varázsolta, Buccelini nem kereste. Jóízű ur lévén, végtelenül jól érezte magát. A finnyás tisztaság, a kellemes fényezés lehellelte érintette.

Az asztalra mind a legkedvesebb ételei kerültek. Ivóvíze úgy be volt hűtve, hogy az üvegen kiütött a veríték. Bora langyos volt. Zamatjának és ízének a nagy hidegség ártalmára volna. Szájvizet is készített. Tejszínű pohárban néhány csöpp fodormentát.

Hogy legjobban a kék szilvát szereti: honnét tudja ez a kis boszorkány? Az édes karlszbadi ostya sem hiányzott. Négy darab volt, sem több, sem kevesebb, a hogy ő szerette. Egy pohár tokaji is kéznél volt, hogy abba mártogassa.

A császártól egyszer jókedvében aranycsészét kapott. Ámor volt rajta kiverve, a hogy fáradtan az ijjára támaszkodik. Vagy harminc darab feketekávés csészéje közül ezt kedvelte leginkább. Hogy találta ki? Hacsak nem valami ezermesterséggel?

Hát még a hogy kiszolgálta? Gyorsan, zajtalanul tett-vett mindent idejében. Tányér, villa meg nem csörrent a kezében. Nem volt egy fölösleges mozdulata. Semmi sem maradt egy percig sem tovább az asztalon, csak a meddig szükség volt rá. Szíves volt alkalmatlanság nélkül. Kedves, kacérság nélkül. Figyelmes, föltűnés nélkül.

Néha a ruhája halk suhogását hallotta a széke mögött. Mikor elszedte a tányért vagy valamit az asztalra tett: látta megvillanni fiatal karját. Ha kérdéssel fordult hozzá, kedves hangja a fülét csiklandozta. Szemét soha sem látta. Mindenütt ott volt a szeme, a hol kellett, de soha sem nézett a gazdája arcára.

Buccelini nem törte rajta a fejét, micsoda tökéletes lény az, a kit a végzet széles jókedvében a házába hozott? Miféle titok lappang a kedves, ügyes, minden gondolatát elleső teremtsében? Álom-e mindez? Tündérek játszanak-e vele? Nem fürkészte.

Átengedte magát a teljes meglepedés érzésének. Minden bölcselkedés nélkül megállapította, hogy husz év óta nem volt jobb napja a mainál. Az lesz-e holnap is: mint Homérosz mondaná, az „az istenek térdén nyugszik”.

Az öblös karosszéke epedve várt rá, hogy ebéd után egy félórát szunditson benne. Teréza idejében félesztendeig is ugyanaz a fejbánkos volt a szék hátára kötve. Most üde, jószagu kis párnája volt. Mint gyermekkorában, ha szombat este friss huzatot és friss lepedőt kapott, jobban esett elaludni rajta.

Háromnegyed óra múlva fölérzett, a szemét csak félig nyitotta ki. Leste a leányt, hogy mit mivel?

Kató a márványpadon ült. A gazdája harisnyáit stoppolgatta. A nap a szemébe sütött, még csak nem is hunyorgott. De az ülése módja föltűnt Buccelininek. Az előkelő urilány minden eleganciája megvolt a tartásában.

- Hja, a tenorista... - mosolygott meglepedetten. - Teréza valóban siralmas állapotban hagyta a harisnyáimat. Nem illik, hogy ő felsége belső titkos tanácsosa ily lyukas harisnyában járjon, de az sem illik talán, hogy ilyen szép, fiatal hölgy vesződjék vele.

Az uzsonnáját Buccelini, mint mondani szokták, a gallérja mögé hajigálta. Ilyenkor már izgatott volt; a császárnak kellett bemutatni a délután érkezett jelentéseket. El is vágatott hazulról, a hogy csak a kurta lábszárai birták.

- Ez a kis fruska még a hivatalomat is majd elfelejteti velem...

Az utcaszegeletről visszanezett, úgy rémlett, a legutolsó ablak függönye megmozdult. Talán még ablak is nyílik utána, mint fiatal attasé korában?

Este alig várta, hogy hazaérjen. A kocsisa nyitotta ki az ajtót.

- Hol van az új leány?

- Hazament; de előbb mindent rendbe hozott. Felséges hideg vacsorát készített, egy palack Chablit tett mellé. A virágokat megöntözte, az ezüstneműt kifényesítette. Az érett paradicsomot mind leszedte. Nagyon kezére áll minden. Ügyesebb leányt még nem láttam. Az igazat megvallva, szebbet sem.

Buccelini furcsán végigmérte a kocsisát.

- Jobb, ha a lovaidat gondozod. Nagyon lefogytak. Pedig annyi zabbal egy egész káptalant eltarthatnék.

A kocsis vigyorgott.

- Így se tudnak lépni a kövérségtől. Minek nekünk ló, mikor gyalog járunk? Igaz a... Az ágyat nem bontotta föl a leányzó... Kereken megmondta, ahhoz sem egyszer, sem másszor hozzá nem nyul. Engem kért föl, hogy vessesem föl és bontassam le a feleségemmel. Megfizet érte. Alig tudtam megértetni a kincsemmel, hogy legény volnék, vagy mi...

Buccelini eltűnődve csapkodta kurta, ébenfa botjával a georginákat. Egynek szerencsésen le is ütötte a fejét. Máskor az volt a mulatsága, hogy leütött hármát-négyet. Fejük még másnap reggel is ott hevert a porban és a napon. Ma, a kocsis nem kis álmélkodására, fölvette a leszakított virágfejet és nagy ügyetlenül illesztgette, kötözgette volna a szárához.

A kocsis a nyakához kapott. Eszébe jutott, a gazdája milyen nagy ur. Nemcsak virágfejeket ültethet el. Ha úgy tetszik, még labdázhat is a kobakjával. Jobbnak látta odébbállni, hogy megvesse az ágyat.

Az ágyat ugyan rosszul vetette meg. Buccelini hánykolódott is benne, hanem azért pompásan aludt. Azt álmodta: egy szép urilányt - az arca Katóéhoz hasonlított - hintáztatott. Akármilyen magasan szállott a hinta, akármily kacéran röpködtek a szoknyája, meg a szalagjai, a szemét soha sem tudta megfogni a tekintetével. A hintán ülő hölgy állhatatosan a földre nézett. Egy leütött, szegény virágfejre.

A leütött virágfej lassankint emberi arccá formálódott. Kialakult a homloka, orra, két szeme, szája. A közepén kettéválasztott, csigákban leomló barna haja... Rákóczi feje... Borzadozott is Buccelini álmában.

Annak idején őt küldte ki Lipót vizsgálóbírónak Rákóczi felségsértési ügyében. Ha idején meg nem szökik, bizonyára a „gyászos theatrumon” végezte volna nemes életét, a hogy katonáihoz intézett beszédében a vérpadot nevezte.

A Kató lábainál heverő fej azonban nem volt levágott, véres fő. Fiatal, élő férfifej volt. Mohó, szinte illetlen tekintettel követte a hinta mozgását és a hintán ülő Katót. Hátha még a karcu bokáját is megpillanthatná a szemtelen? Buccelini dühbe gurult, el akarta görgetni botjával, mint a labdát, az alkalmatlan fejet; de nem hagyta magát. A leányra mosolygott állhatatosan és szerelmesen...

XV.

Melyik a három közül?

A nagy erőlködésben, hogy elgurítsa a csábitó dandy-fejet, a Kató élete utjából, Buccelini fölébredt.

- Tudom már, az álmom mit jelent - tépelődött félálmosan. A mosolygó, szép fej az ifjuság. A helyett, hogy a hintázó Kató odábrugná a cipőcskéje hegyével, a szemét le sem veszi róla, mert ő is fiatal. Oh, az ifjuság! A fiatalság vidámsága, kedvtelése, szépsége, bűbája, az ragadja el őt tőlem!

Egyelőre - meglepődéssel látta - Kató hajnal óta itt van a komor agglegényi odujában.

Mint a verőfény, beragyog mindent. Észrevétlenül, gyorsan csillanva járt egyik szobából a másikba, napsugár-kisasszony.

Mire Buccelini felöltözött, a kávéja már az asztalán párologott. Két főtt tojás belebujt az asztalkendőbe, nehogy meghüljön. Piritott kalácsra kent vajasszeletek és lépesméz csábitották. Télen-nyáron a reggeli komedenciája. Kinyitja a torkát, rekedtes hangját kiengeszteli. A sok beszédet a császár színe előtt így jobban győzi. A pohár hidegvíz sem hiányzott. Egy szál virág is oda volt készítve a tányérja mellé; föltüzte jókedvében.

A mig reggelizett, Kató eltűnt. Kereste mindenfelé, hova lett. Nemsokára előkerült. Leszedte hamar az asztalt. Beszámolt vele, hogy miért ment el.

- Az étlapért futottam át. A burgbeli kis vendéglőből élünk... Mindig olyan finom ebédet ad egy tallérért, a milyen a tegnapi volt... Tessék a mait összeállítani.

Buccelini elővette a lorgnettjét. Kató a kötényt húzgálva, mögötte állott.

- Nincs piritott gomba? Pedig nagyon szeretem.

Kató ezüsthanga megcsendült.

- Oda van írva a szélére.

Az ujját rátette, hogy mutassa. Karcsu alakja előrehajolt. Akárhogy vigyázott, válla, meg az arca mégis közel járt a kis szürke grófhhoz. Buccelini oldalt ránézett, de ha nem tekintett rá, akkor is látta. A kristálypoharában, a sima ezüst tálcán, a himzett kabátja gombjaiban, finom, éles rajzban mindenütt ici-pici Katókat látott.

Kató megrezsent. Éles hallása volt. Valaki csöngetett.

Kifutott, hogy ajtót nyisson. Buccelini utána pillantott.

- Olyan mozdulata van, mikor fut, mint krikettező angol leányoknak...

Stephney György volt a korai látogató.

Buccelini elébe sietett, kezénél fogva vezette be, nyájaskodott vele minden módon, de magában azt kívánta: hordjon el a forgószél.

Az angol követ azon kezdte, hogy megfenyegette tréfásan Buccelinit.

- Ej, ej excellenciád kincset rejteget a házában. Müértő vagyok nők dolgában, habár nem nézné ki senki belőlem. A szőke hölgyecske pompás kis falat.

Buccelini ingerülten közbeszólt:

- Kérem, kérem, semmiféle falat. Az angol gentlemanok rendszerint levett kalappal beszélnek a nőkről, még a pesztonkájukról is. Gyönyörű nemzeti vonás. Nem tudom, miért feledkezik meg erről mylord éppen az én házamban?... Különben mivel lehetek szolgálatára?

Stephney lassan lehuzta vékony, nyári selyemkeztyűjét. Az ujjába belefújt úgy, hogy föl-duzzadtak, majd kiegyenesítette, kinyújtóztatta, egy legyet a térdén agyoncsapott velük, csak azután válaszolt a kancellár kérdésére.

- Megint csak a „majestas” végett jöttem. Még pedig nagyon komoly hivatalos kijelentéssel. Az angol királynét ez a cím illeti meg, nem a „serenitas”. A császáron kívül a világ minden fejedelme megadja azt. Megkivánja tehát a császártól is. Van hozzá ereje, hogy az őt megillető címnek érvényt szerezzen... Láthatja, ez komoly nyilatkozat. Ha a hivatalában adtam volna át önnek, papirosról olvasva: az háborút, de legalább is a szövetség fölbomlását jelentené... Azért jöttem ide a házához. S nem is hivatalosan adom tudtul a helyzet ily kiélesedését; hanem mint barát a barátoknak... Vegye hasznát.

Buccelini első gondolata az volt, hogy becsukja az ajtót. Isten ments, hogy e beszélgetést valaki meghallja. Kató tapintatosan megelőzte e gondolatát. Elhúzódott az udvar legtávolabb eső szegletébe.

Stephney folytatta az ostromot:

- Excellenciád okos ember; sőt több annál: fölvilágosodott. Nagy dolog ebben az udvarban... A spanyol etiket csontkamarájára, éppen úgy tudja, mint én, rossz idők járnak. Szorultságában az udvar elismerte királyságnak a protestáns Brandenburgot, pedig a Bourbon-házzal való élet-halálharcában ez inci-finci államnak nem sok hasznát veszi.

Anglia szövetsége nélkül a császár még csak nem is gondolhatott volna rá, hogy Spanyolországért háborút viseljen. Angol vér folyik az osztrák ház érdekeiért a csatatereken; angol sterlingek nélkül az állam csődje régen bekövetkezett volna; ha Anglia befolyása őrt nem áll, a francia diplomácia már régóta a nyakára hozta volna a törököt is. Hogy mit jelentene a mai helyzetben a kuruc hadakkal erősült török sereg háttámadása: excellenciád bölcsen elképzelheti.

„Serenitas” helyett „majestas”: vizontszolgálat fejében csak ennyit kérünk. Hát lehet itt habozni?

Mellesleg - ezt már hivatalosan tudatom - a királyné a császár pénzkérő levelét nem intézi el addig, a míg a leveleken „serenitas”-nak cimezik „majestas” helyett.

Buccelini nagyon a szőlőkarók közé szorult. Nem tudta védelmezni a császár hajthatatlan makacsságát. Csak általános emberi okot hozott föl a mentségére: öreg, beteg, rosszkedvű. József fiatal, az inkább megteszi. Stephney hidegen, kételkedve mosolygott.

- Az? Az osztrák ház gögje benne hajtja legteljesebb virágát. Azután még egyet: rájöttem, XIV. Lajoshoz irt leveleiben, a mikor még jóban voltak, Lipót a „majestas” címet használta.

Buccelini végleg sarokba volt szorítva.

- Azokat a leveleket nem mint császár, mint osztrák főherceg irta. Tudom, hogy mylord kinevet, de ő felsége ezzel az okoskodással nyugtatta meg a lelkiismeretét. Hanem hát Isten neki, talán teszek még egy félénk kísérletet. Talán...

Stephney azt is megköszönte. Fogta a botját, kalapját és eltávozott.

Buccelini az udvar közepéig kikísérte. Ott eszébe jutott a császárja méltósága, a melyet tulságos szívéllyességgel nem volt szabad kompromittálni. Az udvar közepéről visszafordult.

Jó, hogy az ajtóból még egyszer visszanézett. Stephney megállott és Katóval, a ki nyitotta volna neki az utcaajtót, pár szives szót váltott. Sőt vén bünös ujjával meg is csipte az arccsokáját.

Buccelini azt szerette volna, hogy Kató igazi parasztleány módjára huzzon egy jót a Stephney kezére. Ám Kató ezt nem tette.

Ebéd után - az ebéd igen kedélyesen folyt le - a szokott szunyókálás elmaradt. Buccelininek fontos külügyi jegyzék tervét kellett elkészíteni.

Hogy nincs felesége, leánya vagy huga, egész életében ezért az egyért sajnálta leginkább. Könyveket kikeresni, a polcról levenni, szellemes idézeteket kijegyezni, ha valaki e terhet levénné válláról: hej, de megkönnyítette volna az életét!

Alig gondolta rá magát, hogy munkába fog, Kató belibbent.

- Hátha segíthetnék?

Buccelini ráhagyta, hogy bizony jó lesz. Egy-két könyv fönn van a legfelsőbb polcon, létrán kell fölmászni érte, neki már nehezebbre esik.

Gondolta magában, ebből nagy vidámság kerekedhetik. Hogy fogja megtalálni Kató a francia és angol fölírású könyveket?

Kató behozta a könyvtári létrát és a tetőig fölért könyvespolcnak nekitámasztotta.

Legelőször angol könyvet kellett levenni. Az angol parlament egyik évkönyvét. Buccelini megmondta a címet és hogy melyik porlepte polcon szunnyad esztendő őta.

Kató fölmászott a létrán. Rövid ideig keresgélt, találomra kihuzott a sok közül egy vastag, bekötött könyvet. A legtisztább kiejtéssel, hangosan elolvasta a címet. Buccelini erre eltelt gyanuval.

Kató kedves volt, a hogy a létrán járt-kelt. Nem úgy mozgott, mint mikor parasztlányok friss tojásért fölmásznak a szénapadlásra, ugy sem, mint mikor cseresznyeszüretkor kapaszkodnak a fára. A mi finom, kedvesség csak lényében volt, most napfényre került.

A hogy lábát emelte, a hogy suhogó szoknyáját szemérmesen lefogta, a hogy ügyesen elkerülte, hogy egyenes, keskeny hátát soha se fordítsa Buccelini felé; a hogy ujjai hegyével a könyvet helyéből kihuzta, fejét, a szenvedélyes könyvolvasó odaadásával a könyv lapjai közé temette; a hogy lejött, a mint királynők szoktak csak lelépni a trón lépcsőjéről és homloka, szeme, egész arca a visszafojtott nevetés verőfényében csillogott: mindez elragadta a figyelő Buccelinit. Megragadta kezét és udvariasan megcsókolta.

- Kiesett a szerepéből, kisasszony. Akárki ön és akármi céllal jött a házamba, kézcsókkal kell üdvözlöm, habár tisztelem az inkognitóját.

Azt várta, ily váratlan támadásra Kató sirva fakad és bevall mindent; de hát csalódott.

Katónak a szájacskája is nyitva maradt, oly szívbeli csodálkozással bámult a gazdájára. Nézte a kezét, azután a csókot letörölte róla a kötőjével. Még hogy neki ilyen nagy ur kezét csókoljon?

Elkezdett nevetni a bolond állapoton.

- Az apám tenorista volt. Egy darabig kisasszonynak neveltetett. Angolul, franciául megtanultam, el tudom járni minden nemzet táncát. Még a zongorához is konyitok. Főleg a hangomat művelte; de fütülni mindig jobban tudtam, mint énekelni... Lehet, valamikor mind e sok tudományomnak hasznát veszem. Hanem azért parasztlány vagyok ám én. Hamisítatlan, igazi parasztlány. Az anyám leánya. Apám meghalt, szegények vagyunk, mint a templom egere; ugy keressük meg a kenyerünket, a hogy tudjuk. Nem is segíték én az urnak többet. A könyves létráján nem mászkálok. Megyek a konyhába, ott a helyem.

Se szó, se beszéd, kilebbent az ajtón. Riszálta, ringatta a csipőjét, a hogy parasztlányok szokták.

Buccelini most már igazán nem tudta, hányadán van? Elverte az alkalmatlan gondolatokat és nyakig belemerült a munkájába. Öt óra felé járt az idő, mikorra elkészült.

Megitta hideg teáját, hóna alá csapta irattáskáját. Kató a botot és kalapot kezébe adta. Stephney példáján fölbátorodva, ő is üde arcocskájához ért „vén bünös” ujjaival.

A leány elpirult szégyenében és boszuságában.

- Ne illetlenkedjék, öreg ur!

Öreg ur!

- Stephney ugy-e nem volt öreg? Annak megengedted?

Kató, mintha megbánta volna heveségét, szeliden, kedveskedve nézett Buccelinire; még a kezét is megfogta, hogy erőnek erejével megcsókolja. A kis szürke gróf fölháborodva rántotta ki.

- Mintha bizony nagyapád volnék!

Kató úgy nézett rá ragyogó, megvesztegető szürke szemével, hogy Buccelinivel forogni kezdett a világ.

- A császárhoz megy?

A kis szürke gróf némán intett, hogy oda.

- A mire az angol ur kérte, azt is előhozza?

- Hát mire kért engem az angol ur?

Kató a vállát rángatta.

- Tudja a szösz... Akármire kérte, tiz aranyat ígért, ha szépen megkérem én is a gróf urat arra, a mire ő.

Buccelini elkomolyodott.

- Vesztegetés a házamnál? Népség, katonaság megvásárolva, idegen érdekek szolgálatára? Katóka! Ilyesmibe soha többé belé ne üsd az orrocskádát. Mert akkor megválnunk.

Katónak nem kellett több, befordult a konyhába. Egy pillanat alatt összeszedte és babos kendőbe belégyömöszölte a holmiját. Pillangós cipői sebesen végigkipegetek-kopogtak a folyosó márványkockáján. Buccelini az udvar közepén fogta el.

- Katóka, ne járd a bolondját. Még bizony elnyargalna! Nem engedlek.

A leány tiszta, hideg nézése rajta pihent.

Buccelini látta, hogy ennek fele sem tréfa. Megfogta a leány motyóját és elzárta a saját szekrényébe.

- Itt maradsz, Katóka. Beszélek a császárral. Meglátom, mire megyek vele. Na, ne pityeregj...

Hét óra elmúlt, mire hazajött. Rosszkedvűen nyitott be a szobájába. Kató az ablakban ült és horgolt. Ugy látszik, várta.

Buccelini még le sem tette a botját, máris előhozakodott a rábizott dologgal.

- Rossz napja van a császárnak. Láza volt reggel. Orvosa, de Pogis lefektette. Először rákiabált, hogy ostobaságokat beszél; hogy nem marad ágyban a szenteknek sem; de az orvos is makacs, keményfejű vén ember, még úgy sem engedett. Csuful összeperlekedtek. Nem mertem bemenni hozzá... Később hivatott; rövid ideig voltam nála.

Kató arcáról eltűnt a piros szín. Erélyes hangon kérdezte:

- Széna vagy szalma?

Ez a népies kifejezés Buccelinit jobb kedvre hangolta.

- Sok eső kell a fünek, míg úgy megnő, hogy széna lesz belőle.

Kató nem felelt. Kiment dolgát végezni. Szomoruan tett-vett, még sóhajtozott is. Mikor fél-nyolc óra után elköszönt és holmiját elkérte, Buccelini különös jóindulata jeléül megfogta a kezét. A leány keze hideg volt. A kis szürke gróf balsejtelmeiktől gyötörve feküdt le aznap este.

Éjszaka szél fujt, égzengés rázta meg az ablakot, szakadt az eső.

Másnap későn ébredt föl. Felöltözött és kinyitotta az ajtót, hogy lássa, mit csinál Katóka?

A konyha felől papucscsoszogás hallatszott, katonás lépésekkel Trudi állított be.

Buccelini először semmi rosszat sem gondolt. Meggyógyult a Kató anyja, hát újra beállott. Jó lesz kisegítőnek a leánya mellé. Ő végzi a durva munkát, Kató lesz a házikisasszony. A szürke, buszagglegényi odu verőfénye. Jóakaratulag kérdezte.

- Nem fáj már a fogad?

Az asszony nagyot nézett.

- Soha sem is fáj.

Buccelini úgy vélekedett, hogy a fájdalom megbénította a jó asszony emlékezetét. Kiméletesen nyomra akarta vezetni.

- A képed meg volt dagadva. Látom, most már leapadt. Visszanyerted az emberi formádat.

- Az én képem? Ujjé, még ha az uram részegen pofon vert, akkor sem dagadt meg soha... A fogam?... Megvan mind a harminckettő! Hamm! Olyan nyápic legénykét, mint a kegyelmes ur, össze is roppantok vele.

Fogait csattogtatta. Valóban fehérek és egészségesek, csak görbén nőttek.

Buccelini szelidebb tájakra tért beszédében.

- Nos, hát Katóka?... Jól aludt a nagy szomorúság után?

- Micsoda Katóka?

- A leányod.

- Az én leányom? Nem volt nekem soha, még akkor sem, mint az ujjam, de fiam sem volt. Egy feketeszőrü kandurom van, azt is Jakabnak és nem Katónak hívják. Villogó, zöld szemü, nagybajuszu szörnyeteg. A boszorkányok szombatjáról kerülhetett hozzám.

A kis szürke gróf türtöztette magát. Köntöse zsebéből kihalászott egy vadonaturj huszast, Trudi markába csusztatta. Hátha ettől megoldódik a nyelve?

A néember, mintha a gazdáját még nem győzte volna meg eléggé, hogy mind megvan a harminckét foga, széleset mosolygott és jól megköpködté a pénzt.

- Phü, phü... szerencsét hozzon.

Buccelini tovább feszegette a kérdést.

- Csupa illat és tisztaság volt a házam, a míg Kató nálam volt. Pompás gyermek. Minden gondolatomat kitalálta és mindenhez értett. Boszorkányság, a mit itt művelt.

Trudi asszony fejkendőjét igazgatta. Hol előre cibálta, hol hátra; végre a kendő megunt a türelmetlen rángatást, föloldódzott és földre esett.

- A gróf ur sokat dolgozik. Olvas, irkál, egész nap. Az ész is kifárad, mint a ló. Fáradt eszű embernek látományai vannak.

Buccelini még türtőztette magát, bár forrott a vére.

- Szerencsére itt hagyta a kezenyomát mindenén. Kilincsen, ablakon, márványpadon, verbénákon: mindenén meglátszik, hogy Katóka itt járt.

Trudi kacagott, a hogy a torkán kifért.

- Látomány, képzelődés... viziló (viziót akart mondani). Mondom, hogy nyolc igáslónál többet huz az esze. Az a baja. Pihentetni kell, lelkem gróf uram. Ki kell csapni az eszét a vig, gondtalan élet legelőjére. Ujjé, milyen malőr...

Buccelini az utcaajtónál kezdte a meggyőződést; a kilincse rárakodott a rézrosda, az ablakok homályosak, majdnem szivárványosak voltak; a márványpad olyan, a milyen a Teréza idejében volt: szép, maszatos arc; a verbénákat elcsigázta az éjjeli záporosó. Hogy Kató itt volt, valóban semmi nyoma.

Bement a szobájába. Fejét kezére támasztva, sokáig eltépelődött. Mi okuk van rá, hogy beteges képzelődésnek tüntessék föl, a mi valóság? A kristálypohárban, kabátja aranygombjában, virágágyak üveggömbjében nem visszatükröződött-e mindenhol a kedves leányalak picinyke rajza? Nem ott állott-e a létrán? Még talán el sem törlődött a lába nyoma.

Fölállott, hogy megkeresse. A hogy öntözéskor a nedves füben járt, nyirkos lett a cipője talpa. A keskeny, könnyü lábnyom most is meglátszott a könyvtári létra lépcsőfokán.

- Ime a bizonyosság!

Ez visszaadta a hidegvérét. Behivta Trudit, odavitte a létrához.

- Hát ez mi?

A takarítónő kíváncsi pillantást vetett a könnyü, takaros lábnyomra, azután szemtelen vigyorgással megmutatta a rettenetes talpát.

- Az én lépésem.

Ezzel a pohár kicsordult. Buccelini majd bekapta, ugy nekitámadt.

- A tiéd?... Nesze egy arany. Itt az apai-anyai jussod. Ki vagy fizetve. El vagy bocsátva. A szemem elé ne kerülj többet. Menj haza a zöldszemü kandurodhoz. Boszorkányok szombatjáról került, magad mondtad. Bizonyára maga Belzebub bujt bele és te a szeretője vagy, a vasorru bába. Elköltözz, azt mondom, mielőbb Bécsnek városából. Mert akárhogy megfizettek, hogy bolonddá tégy, én, Buccelini Gyula gróf, ő felsége titkos tanácsosa, boszorkány-pert akasztok a nyakadba és tüzhallal mulsz ki...

Trudi megijedt. Érezte, sok van a rováson. A kik fölbiztatták, jól megkenték a markát, de megszabadíthatják-e, ha bajba jut, a rendőrség körmei közül? Örült, hogy elmenekülhetett esze nélkül.

A mit sem az angol királyné levele, sem Stephney erélyes beavatkozása, sem cselszövény kicsikarni a „majestas”-kérdésben nem tudott, azt megérlelte az angol fegyverek fényes győzelme Höchstädnél. A kancelláriát Lipót utasította, hogy ezentul „majestas” szóval éljen az angol királynénak szánt iratokban. Ő maga azonban, öregségére és keze reszketésére való hivatkozással, halála napjáig nem irt több levelet a szövetségesének. Nehogy majestasnak kelljen szólítania.

A „majestas” dolgában részben elért eredmény megünneplésére, Stephney György Buccelinít meghívta ebédre. Világosan megírta neki, hogy senki sem lesz ott rajta kívül. S hogy egyszerű, polgári ebédben lesz része.

Mylord házában nagyuras egyszerűség uralkodott. Legfőbb fényüzése, három gyönyörű leánya volt. Buccelini még soha sem találkozott a leányokkal. Stephney azt tartotta, még korán volna társaságba cipelni őket.

Buccelini korán jött, A fényezett faburkolatu előszobában hallgatag inas vette át botját, kalapját, meg a spádéját.

A házigazdát egyik leányával találta. Karsu, keskenyvállu, aranyoskontyu leány volt. Bár háttal ült az ajtónak, Bucceliniben különös sejtelmeket ébresztett.

- A legidősebb leányom, Annie - sietett Stephney a hölgyet megismertetni.

Annie megfordult. Buccelini sejtelve nem csalt. Katóra ismert benne. Csakhogy az előkelő angol leányok fehér, röpködő szalaggal diszitett ruhája egy kicsit megváltoztatta.

Igy már világos a cselszövény... Stephney főzte ki a „majestas” érdekében.

Alig mondott néhány közhelyet, mikor a másik leány rontott be.

- Nincs bennök angol vér. Szelesek, - bírálgatta a belépését Stephney boldogan. - Jőjj, Edith, Buccelini gróf már kíváncsi rád.

Edith hajbókot csinált. Mikor jobban megnézte, Buccelini megesküdtött volna, hogy ez a Katóka, nem Annie.

- Lucie, a legkisebb, virágot szed. Már itt is van.

Belépett a harmadik Stephney-leány nyugodtan, bájosan, kezében virág.

- Ez az igazi Katóka - villant át a Buccelini fején. S most már igazán nem tudta, hányadán van.

Ebéd alatt figyelte a három gráciát. Összehasonlította a mozdulatukat, hangjukat, nézésüket; de oly egyformák voltak, hogy kisebb korukban az apjuk is csak a hajukba kötött más-más színű szalagról ismerte meg őket. Katóka szerepére nézve pedig - Stephney nagy mulatságára - úgy össze voltak tanulva, mint három egyforma hangu hegedű.

A hasztalan találgatásba belefáradva, átengedte magát a három fiatal leány varázsának. Adomákat mondott, ártatlan, vidám történeteket, érdekes udvari pletykát, jellemző intimitásokat. Förlélénkitette a leánysereget és pajkos kedvüktől ő maga is megélenkült. A leányokra hatást tett a kellemes, érdekes, gunyoros társalgása. Edith lábacskaival az asztal alatt megkereste az Annie lábát.

- Kellemes ember. Egy csöppet sem öreg. Nem valami szép, de elegáns.

Bár sugva mondta, a kis szürke gróf meghallotta.

Hazamenet, gondolatokba merült.

Edith kedvező véleményt mondott róla; de van-e valami értelme?

Az életet nem ismerő, fiatal leány e hizelgő szavaiba nem szabad belemagyarázni semmit.

Már tiz év előtt is „kis szürke gróf”-nak hívták és azóta tengersok idő szállott el fölötte.

Adomái, tréfái, pompás elbeszélő művészete, a leánykák szemében egy pillanatra jótékonyan elfedte korát; mint mikor a régi ház homloka tavaszi verőfényben fénylik. Ám ez csak a

napsütés káprázata. A valóságban a ház sok vihart átél, mély repedések vannak a boltozatán. Az első szélrohamra összedől.

Elbusulva ért haza komor agglegényi odujába.

Egész életét, annak minden örömét föláldozta a császárjáért. Egyedül őt szolgálta, az ő kedvét kereste, még a leendő uralkodót is elidegenítette magától, nehogy Lipótnak a Buccelini hűségében másokkal kelljen osztozkodni.

S Lipót maholnap megtér őseihez.

Vége a második kötetnek.

HARMADIK KÖTET

I. A császár megtér őseihez.

Lipót császár a múlt év vége óta betegeskedett.

Decemberben három napig fekvő beteg volt, láz gyötörte. A mely nap Landau bevételének öröme Tedeumot tartottak, oly rosszul lett, hogy a táborba József után futárt küldtek, jönne sietve vissza.

A római király és a királyné lóhalálában meg is érkeztek. A sietség ezuttal kárba veszett: a császár egészsége szemlátomást javult. Naponkint egy-két órát fönt járhatott a szobájában.

December végén a magyar ügyben miniszteri tanácskozásra gyültek össze. Bár gyöngéledett, Lipót maga elnökölt. E tanácskozáson szóba került a pletyka is, hogy Bercsényi nádor szeretne lenni.

Lipót kapott rajta.

- Miért ne lehetne nádor? Személyüknek megadok mindent, a mit csak szemük-szájuk kíván: vagyont, címet, hivatalt, befolyást. Mint nemzetnek: nem adok semmit.

Lichtenstein herceg végét szakította a fölcskillanó reménykedésnek.

- Bercsényit nem lehet Rákóczitól elválasztani. Száz nádorságért sem teszi le a fegyvert. Ha szabad őszinte véleményt mondani: fogadjon el ő felsége bármely méltányos békét. A mire megesküdött mint magyar király, tartsa meg. Béke lesz mindjárt.

A titkos tanács elképedt. Ily becsületes és bátor nyilatkozat - a magyar kérdésben - még nem esett a császár fülehallatára.

Seilern sietett is tiltakozni az „öngyilkos” politika ellen. Döntsön a fegyver.

Lipót hallgatott, csak az ajkai remegtek. Este kirázta a hideg.

Néhány nap mulva megjött a nagyszombati harc hire. Heister fiát küldte a császárhoz harminc kuruc zászlóval és Fierville, a francia király követével, a kit az udvari gránátosok élén, tehát fegyveres kézzel fogtak el. A császár színe elé nem engedték be a hirnököt és a zászlókat. Jeléül, hogy állapota rosszabbodott.

Január hetedikén, a császárné ötvenedik születésnapján, udvari ünnepséget rendeztek. Bár imádta nejét, a császár nem jelent meg nyilvánosan. Az ünnep nélküle folyt le. Eleonóra kedve nyomott volt. Férje betegsége rendkívül nyugtalanította.

Kaunitz, a ki a gyöngéledő császár helyett január végén egy miniszteri tanácskozáson elnökölt, másnap szélütésben meghalt. E hirtelen haláleset Lipótot lesújtotta. Halálsejtelve támadt.

- A derék, hü Kaunitz elment szálláskészítőnek... - mondta és aznap többé egyetlen szót sem szólt.

Néhány nap mulva elvánszorgott a templomba. Akkor történt, hogy megszedült s ha a fiatal Harrach karjaiban föl nem fogja, összeesik.

Ezekben a napokban Lipót nagyon megharagudott Heisterre. A haditanács megírta neki a császár üzenetét, hogy ok nélkül fárasztja katonáit. Ne barangoljon hol ide, hol oda, terv nélkül.

A tábornok ingerülten válaszolt: jobb, ha fizetik a zsoldot és küldik az eleséget, mert katonái az éhségtől rakásra hullnak.

- Érzik a halálomat. Máskülönben hogy mernének feleselni velem? - panaszkodott Lipót Buccelininek.

Április végén a császár ismét ágynak dőlt. Az angol követ jelentette Londonba, hogy halálhírére készüljenek el, már végrendeletet is írt.

Szivós életereje még egyszer győzedelmeskedett a betegségen. Váratlanul jobban lett. Egy velencei orvost hívtak a beteg ágyához. Az, „aurum fulminans”-nak elnevezett erős szert adott be neki. Használt. Este jókedvű volt, még nevetett is a Lichtenstein rovására. A magyarbarát hercegnek ugyanis a kurucok a kastélyát felgyújtották, hires, drága ménesét elhajtották.

- Soha sem kapod vissza a drága lovidat, Lichtenstein - évődött vele a császár. - Azóta a „fiatalember” karabélyos testőrei nyargalásznak rajtuk. Mert testőrei vannak és udvara, akár nekem... S te még sem látod be, hogy a legfőbb hatalomra vágyik?

Május harmadikán reggel Lipót a könyvtárnokért küldött. Lambécius mester nagy kegyben állott nála. Több száz kurta levélkét őriznek most is, a miket hozzá írt, hitvány konyhalatinsággal és igen gyatra helyesírással. E levelekben könyveket kért tőle, „Chare Lambéci”-nek szólította és szokatlan nyájassággal tudakozódott az egészségi állapotáról. Akárhova ment, utazásaiban is mindenhová magával vitte.

Ezt a Lambéciust hívatta most. A könyvtárnok megállott az ajtóban. Nem volt udvaronc, mint a többi; nem rejtette mosolygás álarca alá a megilletődését. Hogy leromlott a császár, mióta nem látta! A halál rá van írva a ráncos, viaszsárga homlokára.

Lipót fönt ült. Járnai nem tudott a dagadt lábával. Csak derekán fölül látszott ki a meleg gyajutakarakból, a mikbe begöngyöltették.

Vékony, fehér függönyön szűrődött be a ragyogó májusi világosság. Az egyik ablak félig nyitva volt. A szobában erős orvosságzag érzett. Egyik kamarás ezüstlapáton égő szenet hozott, illatos füstölőszert hintett rá. Áttetsző, kékes füst gomolygott, szétterült a szobában.

A császár közelebb intette Lambéciust.

- Az idén aligha költözhettek ki a Favoritába. Messzebb költözöm Lambécius, sokkal messzebb. - Elgondolkozott, majd hozzátette: - Unom magam. Olvasni szeretnék.

Lambécius kissé megnyugodott. Olyan a könyvolvasás, mint a pipázás: nem lehet nagy baj, ha jól esik. Örvendezve kérdezte:

- Melyik könyvet parancsolja felséged?

Gondolta Lipót, majd megromlik mindjárt a kedved, ha megtudod, milyen könyvek járnak az eszemben.

- Keresd meg V. Károly életrajzát. Élete - úgy mondják - sokban hasonlít az én életemhez. Az aranygyapjas-rendem is ugyanaz, a mit ő hordott. Szeretném olvasni, hogy ítéltek meg őt, a kik utána éltek?... Az utókor ítélete ugyan nem háborgatja a halottakat. Isten színe előtt állva, ki törődnek emberek véleményével? Mégis szeretném, Lambécius, ha megírnád a Leopoldus Magnus történetét.

De Pogis, az orvosa közbelépett.

- A sok beszéd megárt, felség.

Lipót valóban kifáradt. Pihent, közben a könyvtárnoka arcát vizsgálgatta. Mintha csak tükörbe nézne, a becsületes arcról leolvasta, hogy a betegség csuful elbánhatott vele. Összeszedte magát.

- Egy másik könyvre is szükségem van. Keresd ki II. Ferdinánd temetési szertartását. Illusztrált könyv legyen. Lelki szemem előtt hadd vonuljon el a saját halottas-pompám. Azt akarom, úgy temessenek el, a hogy őt. Szőracsuklyás, meztlábás szerzetesek járjanak előttem, égő viaszgyertyával... Egyszerű, komor legyen a temetésem; a milyen az életem volt.

A könyvtárnok sirni kezdett. A szolgálattévő kamarásnak kellett kituszkolni.

A császár utána pillantott.

- Azt hiszi, a könyv minden. Pedig az a fő, a mit az ember cselekszik. Ezer könyvet fognak írni az én tetteimről. Száz meg száz év múlva is foglalkozni fognak velem... Ha akarná, akkor sem felejtethet el a világ, mert vért ontottam, fejeket üttettem el... A ki fájdalmat nem szerez a népeknek: az olyan tutyi-mutyi császárt hamar elfelejtik...

De Pogis mosolyogni próbált.

- Szerencsére mindez még messze van... Meghalni ráérünk, felség.

Az előszobában Lambécius hangosan elsírta magát.

Lipót komor arccal, lesütött szemmel hallgatta.

- Te udvaronc vagy, De Pogis; de ő szegény, egyszerű tudós, a ki nem tudja leplezni az érzelmeit... Hallod a sirását? Ő már temet...

Tíz órakor a császárné egy csésze levest hozott betegének. Lipót mohón megitta.

- Jó jel - örvendezett De Pogis.

Ez a kis kedvező tünet környezetét fölvidította. Csak Eleonóra maradt sötét és nyugodt; hanem ő mindig olyan. Olvasó volt állandóan a kezén, azt pergette. A derekán szeges, vas övet hordott.

Tizenegykor az új orvos járult elé, a ki az „aurum fulminans”-sal sikert ért el. Az öreg udvari orvos féltékenység nélkül látta belépni. Neki az volt a fő, hogy a császár életben maradjon.

A fiatal orvos aranycsészében elkészítette életadó folyadékát; több hókusz-pókuszszal, hogy sem Lipótot föl ne izgatta volna.

Mikor megitta a császárral - ujonc lévén a császári udvar etiket szabályaiban - közelebb hajolt hozzá, mint sem szabad lett volna. Annyira, hogy könyökével a karját érintette. A halálosan beteg Lipót császári gögje föllobbant. Reszkető kezével kivette kezéből a csészét s rákiáltott:

- Ne érints... E test betegen is a római császár ő szent felsége teste...

A fiatal orvos velencei nemes volt, köztársaságban nőtt föl, föl sem tudta fogni, mi rosszat követett el. Elhagyta a szobát. Odakint kifizették. Értésére adták, hogy többször ne fáradjon el. Nem bocsáthatják Lipót elé a történetek után.

De Pogis utána osont, a svájci lépcsőn elfogta és berángatta egy ablakmélyedésbe.

- Az orvossága jó; de az Isten szerelmére, hogy lehetett oly szeles, fiatal barátom? Ha meggyógyítja ő felségét, még udvari orvos is lehetett volna. Most már vége.

A fiatal orvos keserű, gunyos mosolylyal hallgatta idősebb kartársát.

- Ha embernél több a császár, gyógyítsa meg magát. Ám, ha nem több, ha csak úgy alá van vetve a mulandóság törvényének, mint én vagy ön: Isten gyanánt ne viselkedjék.

De Pogis ijedten ráncolta össze a homlokát. Körülnézett, nem hallja-e valaki a vakmerő beszédet?

Célia, a fiatal velencei orvos még vakmerőbben folytatta:

- Igaz, hozzá értem a római császár ő szent felsége élő testéhez. Három nap mulva aligha tehetném, mert annyi idő mulva Lipót a történelemé. A mécsesből az olaj kiégett. Ma már az én csodaszerem sem segít, sem az ön odaadása. Ma még én értem hozzá a könnyökömmel; holnapután a férgek cirógatják, akárcsak a legszegényebb velencei halász holttestét. Megyek, kedves de Pogis ur, mert itt a falaknak is fülük van és még bajba hozom a beszédemmel.

A jó öreg orvos a fekete lebernyege után kapott, mintha föl akarná tartóztatni a szeles ifjú nyaktörő utjában; de az kisiklott a keze közül és elsietett a Burgból. A kellemetlen következményektől félve, még aznap este odahagyta a császárvárost.

Ha el is rohant a megsértett tudós, szere még egyszer fölkorbácsolta a császár kialvó élet-erejét. Délután türethetően érezte magát, sőt estefelé Eleonórával kártyázott is.

Másnap, május negyedikén, a délelőttje rossz volt. Éles fájdalmak kinozták, a lélekezete nehéz lett, mellén nyomást érzett. Sovány felsőteste, a melyen azelőtt kitetszett minden borda, föl-puffadt, mintha meghizott volna. Arcában időnkint idegrángások futották át.

Buccelinit hívatta. A kis szürke gróf, hogy leplezze császárrja előtt a komolyra fordult helyzetet, irásokat szorongatott a hóna alatt, mintha alá akarná iratni vele.

Ez már világfi volt, nem úgy, mint Lambécius. Egy vonása sem változott meg, bár látta, hogy a fölöslás megkezdte munkáját. Szívét kegyetlen fájdalom szorongatta, de azért mosolyogva rendezte irásait.

Lipót szomoruan ránézett.

- Én már nem irok alá semmit. Negyvenkilenc évig uralkodtam... Most már a fiam következik.

Buccelini torka kiszáradt.

- Hiszen felséged jó színben van.

- Jó színben - igen. Ez a főpróba, hogy milyen lesz az arcom, ha már bebalzsamoztak. Sokat pörlekedtem veled. Mindig méregbe jöttem, ha az irattáskából előszedted az aláírni valókat.

Csak aláírtam a nevem és jó vagy rossz sor következett belőle. Nevem és pecsétem olyan volt, mint a végzet: befolyt országok és családok sorsára... Ezentul a nevem aláírása nem jelent sem jót, sem rosszat. Nem félnek tőle és nem örülnek neki. Senkinek nem ajándékozok vele vagyont, rangot, hatalmat és nem irom alá senkinek a halálos ítéletét.

Szegény Nádasdyét aláírtam, pedig hogy könnyörgött az életéért. Talán megkegyelmeztem volna neki, de Vocabella azt mondta: duszgazdag, sok hive és barátja van, veszedelmesen okos, - meg kell halnia. Szegény ördögöknek és butáknak lehet csak megkegyelmezni, mert azok úgy sem sokat árthatnak nekünk az életükkel...

Kifáradt, elhallgatott. Világéletében szükszavu lévén, bőbeszédűségén maga is elálméklodott. Magyarázatul hozzátette:

- A mi beszédet megtakarítottam, az most elmémből mind kikivánkozik... Buccelini, van elég vagyonod?

A kérdés váratlanul jött. A kis szürke gróf nagyon magához szoritotta az irattáskáját.

- Mindig rendezett viszonyok között éltem, felség. Kicsinyek az igényeim. Meg azután, senkim sincs.

Lipót félig lehuny szeme megélnékült.

- Tudom. Se Istent, se embert nem ismertél a császárodon kívül... Mindenki meggazdagodott a szolgálatomban; még a becsületes, márványarcu ökör, Salaburg is megszedte magát... Csak te nem. Te voltál a legbecsületesebb udvaromban. Megengedem, hogy megcsókold a kezem, Buccelini... Megengedem, hogy fölemeljed; én már nem birom... Olyan, mintha kőből volna.

Buccelini letérdelt és Lipót kezét ajkához szoritotta. Az irattáskája kiesett a hóna alól... Lehajolt, hogy fölvegye; a könyveit alig tudta visszatartani.

Háttal menve ki az ajtón, szeme a császáron függött. Az már nem törődött vele. Már más emberek sorsa fordult meg elméjében.

Délután a trónörökösöt bocsátották be hozzá. Akkor már ágyban feküdt; a hideg rázta; forró téglát raktak a lábára, gyomrára, hogy fölmelegedjék.

József a szokottnál sápadtabb volt. Eddig könnyen és szépen élt. Ezentul nehezebb lesz az élete s talán rutabb is. Ki látná előre, mily cselekedetek tapadnak majd az uralkodásához, bár tele van jószándékkal?

- A császárné legyen ezentul is az első asszony birodalmadban... Nőd okos és kedves, ő tudja, mivel tartoztok mindnyájan a hitvesemnek. Te - az anyádnak. Fivéredet, a spanyol királyt el ne hagyd. Ő, szegény, áldozata családi politikánknak... Politikai tanácsot nem adok. Végrendeletemben nincs szó politikáról... Te vetsz, te aratsz... Ölelj, csókolj meg, fiam. Holnap még látjuk egymást.

József megölelte, megcsókolta az apját; hidegen, ellágyulás nélkül. Mielőtt kiment volna, a szomszéd teremben az orvosokkal váltott pár szót. Onnét egyenesen a nejéhez sietett.

Éjjel De Pogis virrasztott a császár mellett és Eleonóra, a kiről nyolc nap óta nem volt lent a ruha.

A betegnek erős láza volt. Néha fuldoklott, sőt csuklott is. De Pogis kíváncsian leste, nem lesznek-e lázálmai?

Éjfél után kis ideig félrebeszél. Családi ügyekkel foglalkozott. Claudiának, a meghalt nejének tett szemrehányást, hogy csupa főhercegnőket ajándékoz a világnak. Pedig fiuörökös hiányában az osztrák ház kihál. Látományok nem gyötörték. Zrinyi, Nádasdy, Frangepán véres árnya az utolsó óráit nem háborgatta; holott Karaffa annak idején beleőrült az eperjesi vízióiba.

Erősebb volt az idegzete, mint más emberé?... Jobban volna vértelve a lelkiismeret furdalása ellen? Vagy kurtább az emlékezete?

Az orvos, a ki foglalkozásánál fogva a lélek rejtélyeit is vizsgálta, nem tudott más magyarázatot, mint azt, hogy az uralkodók el vannak telve hivatásuk és hatalmuk tudatától. A mit uralmuk biztosítására meg kell tenniük, akár rettenetes háborukat idéznek elő, akár vérpadot állítanak föl: azt ők mind szükséges cselekedetnek tartják. Meg kell tenniük Istentől kapott hatalmuk föntartására, tehát Isten rendeléséből. Körülbelül így gondolkoznak.

Az orvos elnézte a lázban vergődő, törékeny gnóm alakot.

Talán nem is kívánt híres lenni, világháborukat viselni; a nemes magyar nemzet homlokán tiporni. Ő maga családis volt, egyszerű, magánélete tiszta. Ám uralkodása tele van undok és véres büneivel a zsarnokok legveszedelmesebb fajtájának; ama fajtájának, a mely mások eszköze. Eszköze vakmerő, hatalomravágyó, világmozgató erőknek; és egész életében fanatikusan hiszi magáról mégis, hogy eszköze Istennek...

Május ötödikén Lipót könnyünek érezte magát.

- Repülni tudnék - mondá az orvosának.

Az orvos aggodalmasan tapogatta az ütőerét, a lélekezési nehézségei kisebbek voltak, de a sziv verése sokkal gyöngébb.

A halálnak e színlelt visszavonulása, kezdete az utolsó órának. Jelentést tett erről a császárnénak, a ki azonnal a gyóntatóért küldött.

Mikor Voccabella karingben, nyakán a stólával, kezében kehelylyel belépett, Lipót sovány arca átszellemült a vallásos érzés bensőségétől.

A jezsuita is érezte, a császár lelke ledob már magáról minden földi gondot és így az uralkodását is. Földi tanács nem kell már neki, egyedül a lelkiatya vigasztalására vágyik.

- Ma meghalok, Voccabella.

- Nem, felség. Ma kezdődik a halhatatlansága... Mily kár, hogy másik Lipót nem következik, nagy Lipót után! Hivassa ide fiát, felség. Egész udvara jelenlétében adja tudtul utolsó kívánságát, hogy felséged kormányzatának nyomdokaitól soha el ne térjen.

Lipót türelmetlenül megmozdult veritékben fürdő párnáján.

- Minden császár a maga útján jár. Tudom, József más lesz, mint én voltam. Fáj, hogy nem lesz oly hive a szentegyháznak. Életem művét - lehet - megrongálja... Mindezt előre látom. Ámde egyik Habsburg sem kötheti meg az utódja kezét. Az abszolút császári hatalom hirdetője voltam; hogy szorítsam hát meg a fiam császári hatalmát?... A mi volt, azért én felelek. A mi jönni fog, az a leendő császár dolga. Gyóntass meg, Voccabella... Nehezemre esik a beszéd...

Voccabella sóhajtott. Nincs már ereje föltartóztatni, a mi rendjére következni fog. Közelebb lépett és stólája keresztjét odanyújtotta. A császár áhítatosan megcsókolta.

- Gyóntass meg... Hanem előbb mondani akarok valamit. A mit mint császár tettem - azért bűnbánat nélkül megyek Isten színe elé...

A jezsuita nem felelt. Szép, komoly arcán átvillant az öröm; ajkai imát mormoltak...

Lipót meggyónt és megáldozott. Föladták rá az utolsó kenet szentségét.

Bécs minden tornyában delet harangoztak, a mikor a császár kifejezte kívánságát, hogy egyedül akar maradni a hitvesével. Mindenki kiment a betegszobából. Még az ápoló apácák is.

A császárné a beteg lábánál ült, folyton a kezét simogatta és csókolta. Szeme száraz volt, sirni nem volt szabad előtte.

- Eleonóra - suttozta Lipót, szavait már alig lehetett érteni - három nőm közül te voltál a legkedvesebb... Az első csak császárné volt; a második csak asszony... Te feleségem voltál, lelkem lelke. Te szülted a fiaimat...

Magához huzta Eleonóra kezét s jéghideg homlokát ráfektette. Egy ideig így nyugodott, azután megszólalt.

- Mondjuk el utolsó imámat együtt...

Együtt imádkoztak. Eleonóra hangosan, a császár ajkai alig mozogtak.

- És most... hadd jőjjön a zenekar...

A haldokló arcán hirtelen mosoly villant át.

A császárné szerette volna tudni, férje komor kedélyét mi derítette föl utoljára? Gyöngéden tudakolta.

- A karmester... - mondá ismét és újra mosolygott.

Eleonóra tudta már, a császár mire céloz.

Egy izben csinos dalt komponált. A karmestere naivul fölkiáltott: „Mily kár, hogy felséged nem lett muzsikus!”

- „Nem baj - válaszolta Lipót, mint császár is elég jól élek.”

Ez jutott eszébe a haldoklás pillanatában.

A betegszoba ajtaját megnyitották. Beengedték az egész udvart... Az előkelő urak és asszonyok le akartak térdelni, hogy imádkozzanak, de a császárné intésére állva maradtak.

A muzsikusok, a kiket hangversenyek alkalmával a császár nem egyszer maga dirigált, lábujj-hegyen léptek be a szomszéd szobába. Rengeteg pénzébe kerültek a császárnak. Kegyesen elnézte minden szeszélyüket, nem csoda, ha összeszedték minden művészetüket, mikor utoljára kellett játszani neki. Finom, bájos, leheletszerű volt a muzsikájuk.

Leopoldus magnus a fal felé fordult és délután négy órakor egész udvara jelenlétében örökre elaludt a zene hangjainál.

Egy óra múlva a miniszterek már a gyászünnepek fölött tanácskoztak. Futárok vitték szét a halálhírt az udvarokhoz, a követségekhez, a táborokhoz.

A holttestet fölboncolták, három napig a ravatalra kitették.

Május kilencedikén temették el. Harrach a kettős koporsóba zárt halott császárt átadta a kapucinosok főnökének, a ki - szokás szerint - irást adott róla.

II. Klárka naplója.

Szeptember 9.

A császári sereg, a melynek - ha Forgách tudná - a podgyászához tartozom, s a melynek az a föladata, hogy Rabutint megsegitse, még mindig Budán vesztegel. Élelem és fuvar hiányában lassan mozog.

Pest jelentéktelen fészek. Budát a hire miatt apróra megnéztem. Azt mondják, Mátyás király korában a márvány-paloták városa volt.

Most? A hajdani szép paloták omladoznak, sárral, téglával, szalmával vannak berakva. A márványfalakon penész, rozsda, moszat. Az utcák közepén szemétdomb. Templomok düledező félben; sehol sem fénylik egyetlen új háztető. Hullák az utcán, senki nem temeti el. A mi eltörik, ott marad, a cserepeket nem szedi föl senki. A maguk keleti lustaságát a törökök beoltották a keresztény lakosokba.

A vidéke gyönyörű. A hegyei úgy kéklenek a napfényes, őszi levegőben, mint életünk legszebb emlékei. A Duna elbűvölő, nem tudok betelni a szépségével.

Beckersnével, a főhadbiztosnéval és az urával sétálni indultunk. Holdfényes este volt. Mintha ezüstpikkelyes fátyolt teregettek volna rá, úgy csillogott a folyam. Hajókon élelmiszer érkezett, a katonák azt rakták ki pokoli lármával. Nincs falánkabb állat a hadseregnél. Száz meg száz nyikorgó talyigára tették föl a zsákokat. Altisztek fáklyával világítottak, mert a parancsnok rendelte; nem jutott eszébe, hogy holdtölte van...

Bizony holdtölte... Hol a folyamat nézem, hol a holdat... Fénye a szokottnál bágyadtabb; udvara van... Esőt jelent-e vagy az én szemem gyöngült meg a sok sirástól?... Mert egy idő óta sokat sírok.

A katonák kiabálnak, káromkodnak, izzadnak, szuszognak. Egyik-másik gabonászsák kifakad, a hogy durván hányják-vetik. A drága életet beletapossák a sárba.

Sok mindenféle drága és nemes életen átgázol a katona csizmája... Csak az ő életén át ne gázoljon...

Holnap írok Lucienek.

Szeptember 14.

Határtalan síkság! Mikor elértük, akkor kelt föl a nap. A tengeren van csak ehhez hasonló napfölkelés.

Keleten elpirulnak a felhők; az ember azt hinné, hogy - mint a fiatal leányok - minden ok nélkül, mert a nap még a látóhatár alatt van. Később néhány narancsszínű folt látszik.

A síkság még alszik; szürke és hideg, köd, pára fekszi meg. A föld nagy realista, hamis érzések tévedésbe nem ejtik. Hogy az égen néhány felhő elpirul, az nem változtatja meg az arcát. Csak maga a királyi nap kelt benne mélyebb érzéseket.

Előbb a fele látszik, mint valami álomváros templomának piros kupolája. Azután kibukkan a lángoló gömb!

Az egykedvű síkság hogy megváltozik! Ködök, párák elhuzódnak róla. Minden hantja, minden fűszála fénylik. Világosság ömlik el mindenütt rajta. Még a porfelhő is más, a mit fölver a vonuló sereg. Csillog, kavarodik.

Fa alig van. Erdőnek hire sincs. Árnyékot, vizet hol kap a sereg?

Herbeville és vezérkara meg vannak szeppenve. A végtelen pusztaság látása gondolkodóba ejti őket. Egy tarsoly éléssel jöttek: alig tiz napra elég. Ötszáz szekér, mi az annyi falánk embernek? Kut sem igen van, a hol szomszágukat oltsák. Falut, várost mutatóba ha látnak. Fehérfalú tanya sincs, pedig sokat olvastam róluk utleírásokban.

Gulyáról, ménesről, meg sertéskondáról is hallottunk. Vásott is rá a katona foga. Tejjel-mézzel folyó föld ez; arról ábrándozott. És most egyik ezred a másik után kedvetlenül baktat az aszu legelőn.

Még egyről nevezetes a nagy magyar síkság: akár a mongol sivatagon, nincsenek rajta utak... Az ezredek irány nélkül tévelyegnek. A bizonytalanság érzése a lelkükre nehezedik. Az utnak valahol vége szakad. Akármily rossz, addig mennek rajta, a mig valahová - akárhová - elviszi őket; ám rettenetes az utnélkül való pusztaság. Megy a csámpás gyalogos és nem tudja, merre, meddig, hova?

A nap mind erősebben a fejünkre tűzött. Egyszerre csak a katonák örömkialtásban törtek ki.

A szemük előtt ezüst tavak reszkettek. Hömpölygő folyó, karcsu templomtornyok, gyönyörű tündérváros tünt fel a láthatáron... Lombos, árnyékot adó fák bólogattak nyájasan.

A tiszték hírére sem hallották a városnak... Nem volt a térképükön...

Az ezredek vígan megindultak az óhajtott cél felé. Egyik-másik bágyadt ló elnyerítette magát örömeiben. A nagy síkságon elvész a szem ítélőképessége. Ugy hittük, fél óra alatt elérjük, oly közel látszott. Másfél órája megyünk, nem, lihegve futunk utána s még mindig ugyanazon távolságban lebeg.

A lovasok, mintha megbomlottak volna, vágatva mennek, megeresztett kantárszárral; a gyalogezredek futólépésben; a rend föl bomlik, a századok összekeverednek; sokan kidőlnek, azokat, mint a zsákot, földobálják a szekerekre, a többi fut tovább.

Sóvárgó szemmel, kiszáradt torokkal, a fáradságtól fujva és lihegve törtetnek, ám a város elszalad előlük. Nem tudják beérni, akárhogy igyekeznek.

Dühös szitkok hallatszanak; átkozzák a csalóka sikságot; fenyegetőznek, hogy érijék csak el a várost, kegyetlenül megsarcolják. A türelmesebbek csitítják a dühöngőket; nem sok haszonnal.

Bekkersnével az ura bőrfedeles kocsijában ülve, észreveszem, hogy a várostól jobbra is, balra is tavak fénylenek, hatalmas vizesések tünedeznek föl. Az előbb ezeket nem láttuk.

A katonák is észrevették. Ujabb remény szállta meg őket. Vén legények, a kik már a félvilágot bejárták, égre-földre esküdöztek, hogy ennél csodásabb fekvésű várost ők soha sem láttak. A tiszteket gondolkodóba ejtette, hogy a tájék szemük láttára megváltozott. Egy öreg kapitány, a ki sokáig volt magyar helyőrségen, de mindig felsővidéki várakban, félfüllel hallott valamit, hogy a pusztá jókedvében megréfálja ám a hiszékeny utast.

A dragonyosok elcsiptek valahol egy öreg parasztot.

Tisztek és altisztek rárohannak. Kérdezik, faggatják. Közönyösen, csak a vállát vonogatja. Nem érti a beszédüket. Milyen jó, hogy mióta ismerem valakit a magyarok közül, úgy a hogy megtanultam a nyelvükön. Most hasznát látom a kevés tudományomnak. Leszálok a szekérről - Bekkersné mindenütt a nyomomban - s a tündérvárosra mutatva, kérdezem a paraszttól:

- Micsoda város az ott?

A magyar szóra, bár rossz lehet a kiejtésem, elmosolyodott.

- Nem város az... Délibáb... A mi fát látják, nincs levele; a mi tavat, nincs vize; a mi tornyot, nincs harangja; a mi erdőt, nincs árnyéka. Abban a városban ugyan nem devernyálnak katona uraimék. Jádzik a nap a levegővel, oszt annyi!

Némi kárörömmel mondotta.

Ha én most elmondom a katonáknak, a mit a paraszttól hallottam, első dühükben megölik. Halkan, suttogva elmondtam Bekkersnének. Ő elmondta az urának, az ura szaladt a főkommendánshoz.

Egyszer csak a tisztek kivont karddal utjába állanak a csapatoknak, a kürtösök megállót fujnak. A katonák nekidühödve a vágytól, hogy valahára elérjék a tájéket, a mely úgy csalogatja őket, nem engedelmességek a parancsnak. Menni akartak tovább.

Hiába magyarázták a tisztek, hogy ez csak a levegő játéka, nem hitték. Előbb morogtak, zúgolódtak, később dühösködtek, ordítottak, fenyegetőleg hadonásztak a puskájukkal. Ki voltak kelve a képükből, a lábukon már alig álltak; de a mig csak össze nem esnek, futni akartak tovább-tovább.

Szerencsére szél támadt.

Egy pillanat alatt összedöntögette a tündérvárost. A tornyok leomlottak, az ezüsttavak elapadtak, a fénylő vizesések eltűntek, az erdőt kivágták láthatatlan kezek. Néhány ködfolt maradt csak utána. Rettenetes kiábrándulás!

A sereg megállott. Herbeville kiadta a parancsot, hogy itt tábort ütünk, egy tapodtat sem megyünk tovább.

Okosnak és emberségesnek találtam a rendelkezését. Hiába is mondta volna, hogy induljunk tovább. Mintha épülő fal mellől elszedjük az állványt, úgy összedőlt a sereg testi és lelki ereje. Most tapasztaltam, hogy a hasztalan reménykedés legjobban elcsigázza az embert. Nem jó beleélni magunkat egyetlen gondolatba. Még abba sem, hogy ő viszontszeret...

Az ételhez hozzá sem nyultak a katonák. Tüzet nem raktak. Öröket nem állítottak. Ledültek álló helyükben; de aludni nem tudtak. Nyitott szemmel, életuntan leheveredtek. Ha valaki elkiáltja: Jön az ellenség, talán meg sem mozdultak volna.

Sötét, mozdulatlan foltokban feküdt a had a sikságon. Mint a csata elesettei, úgy heverték. Még a hollókat és varjúkat is tévedésbe ejtették a mozdulatlanságukkal. A tisztek puska-lövésekkel üzték el a károgó madarakat, nehogy az erkölcsi holttestekre leszálljanak...

A délibáb, a puszta álmodozása csak úgy hiteget és csak úgy kifáraszt, mint bennünket a leányálmaink.

Szeptember 20.

Sok bajjal, lassan jutunk előre. Az ellenség, bár láthatatlan, hol előttünk jár, hol az oldalunkat csiklandozza, hol hátulról csap ránk. Hirlik, Károlyival és Vak Bottyánnal gyült meg a bajunk.

Bár öröket állítunk mindenfelé, onnét jön a veszedelem, a honnét a legkevésbé várjuk. A dragonyosok nem mernek a tábortól messze kalandozni. Kiküldött kisebb csapatok sorsa mindig ugyanaz: hirmondó sem kerül haza belőlük.

Az éjjeli tábor helyét mindenkor aggódó gonddal választjuk meg. Ha lehet, vizenyős, árkos helyre telepszünk, nehogy a fürge kuruclovasok éjjel a nyakunkba szakadjanak.

Az éjszakák hidegek, de tüzet rakni napszállta után nem szabad. Ha itt-ott pislog is egynéhány tábortűz, eloltják az első puska-lövésre.

A katonák dideregnek, szidják az öreg Herbevillét, hogy melegedni sem hagyja őket.

Ma, változatosság okáért, egész nap esett. Fölázott a sikság, nehezebben járt rajta ember, ló. Hát még a szekerek!

Csöndes, hideg őszi eső esett, lassan, unalmasan, szakadatlanul.

A rétek alkonyat felé vízben állottak. Annyi száraz hely nem volt, a hová a fővezér sátorát fölülthették volna.

A kézi malmokat elővették, öröltek szakadó esőben; fölállították a kenyérsütő kemencéket, égették benne a vizes, siró-rivó nádat. Füstje a szemünket marta.

Éjjel is dőlt az eső. Reggelre tengerhez hasonlított a sikság.

A gyalogosokat fölültették a lovasok háta mögé. Három harisnyás is összekapaszkodott, megfogódzva a dragonyosok derékszíjába.

Az ágyuk elé ökröket fogtak, azonkívül tiz-husz katona támasztotta a lafettáinak a vállát, úgy vontatta.

Bottal kellett hajtani a lovakat, úgy el voltak csigázva s most két, három, sőt négy ember ül rajtuk.

Egyszer csak itt is, ott is, lovasok vékony silhoutje bukkan föl a szürke, fény nélkül való láthatáron.

- A kurucok! Rajtunk a kurucok! - ordítja ijedten száz meg száz torok.

A sereg megáll. A gyalogosok, szegények, nem sokáig kényeskedhettek. Leugrálnak a szekekről és a dragonyosok nyergéből. A tisztek ide-oda szaladnak; hol ezt, hol azt parancsolják. Csaknem egy órába telik, míg a had zöme csatarendbe áll.

De hol az ellenség? Az a néhány száz lovas? Eltűnnek, majd újra fölbukkannak; a fecskének könnyü, villámgyors repülésével keringenek körülöttünk, de még a karabélyukat sem sütik el.

A sereg órákig csatarendben áll. A bizonytalanság nyomasztó érzése nehezedik a lelkére. Sehol domb, a hol a lábát megvethesse; sehol folyó, a hol az oldalát vagy hátát fedezhesse; a végtelen, víz alatt álló síkságon sehol sincs ellenség és mégis mindenütt lehet. Fölkeresné és megverné, de ha mozdul, elhuzódik előle, mint a köd. És még sem marad el mögötte. A sarkában van mindig.

Gyámoltalanul és ügyefogyottan kinlódunk így késő délutánig. Végre a kuruclovasok meg-unják a mulatságot és a láthatárról végleg eltűnik a körvonaluk.

Pusztá megjelenésük megállította útjában a félelmetes ármádiát és csaknem egész erejének a kibontására kényszerítette.

Látszik mindenből: befelé csalják Herbevillét a kuruc vezérek. Minden lépéssel jobban elnyeli őt a végzetes róna, a hol nincs határa a földnek és nincs határa az égnek...

Estére, úgy hirlik, városba érünk.

III. A napló folytatása.

Szeptember végén.

Herbeville busul. Mint az olvadó hó, úgy megy össze napról-napra a hada. Szegedben és Nagyváradban bizik, hogy ott kipihenheti magát.

A vigasztalás a katonákra nagyon ráfér. Károlyi sivataggá tette körülöttünk az országot. A falukat és városokat fölgyújtotta, vagy elnéptelenítette.

A lakosság fölkerekedett, magával vitte értékes holmiját, elhajtotta lábas jószágát. A honnét nem költözött el önként és bennünket bevárt, az olyan faluból a birót és néhány tekintélyes parasztot Károlyi felkötetett. Magam is láttam ily akasztott embert... A szél ide-oda lóbálta testét. A tüzhelyhez való ragaszkodása által, ellentétbe jutott a hazájához való hűséggel... Irtóztató!

Sok a beteg katona. Szökdösnek is lovastól, fegyverestől. A végtelen síkságon, a hol kurucok ólálkodnak, ki üldözné őket?

Vesz, fogy, elrugja a patkót a dragonyosok lova is. Nincs miből pótolni. Az Alföld tele van szabadon legelésző ménessel s nekünk még egyetlen csikó sem került a kezünk közé.

A víz is áll még sokfelé. Hébe-korba egy-egy szélmalomra akadtunk, de nem sok köszönet volt benne. Félig a vízben állanak; a kerekeik nem forognak. A hol mélyebben fekszik a talaj, csak a fák teteje látszik ki a vízből. A sereg buzája ázik a szekereken; ki is csirázik. Ma-holnap nem lesz mit ennünk.

A tréfásabb kedélyü tisztek házfödeleken, gólyafészkekben töltik az éjszakát. Onnét legalább messzire ellátnak. Észreveszik, ha éjjeli támadásban sántikál a kuruc.

Pedig mind sürűbben és merészebben rontanak ránk.

Éjjel sövénynyel és árokkal veszszük körül a táborn, meg egy sor földsánccal. A szekerek közé ugy behuzódunk, mint kemény, fel nem törhető héjába a teknősbéka.

A halálra fáradt legénység, a mely egész nap kutyagol, éhezik, fázik és váratlan megrohanástól retteg, ha valahol megpihen, ásót, kapát kell hogy a kezébe vegyen.

Este tizenegy óra előtt nem készitheti el a sáncokat. Akkor eszik valamit és elveti magát a nyirkos szalmán. Alszik, mint a kit agyonütöttek.

Alig hogy elaludt, hallatszik a vágató kuruc lovak robaja, puskaövés esik, mint a zivatar, zug a hajrá. A szekérvárat legtöbbször a nyakunk közé gyujtják. A tábor gyöngébb pontján betemetik az árkot, ledöntik a kerítést, néhány száz magyar lovas beront, levág, letapos mindenkit, a ki utjába kerül.

Mikorra a lomha, nehézkes, elcsigázott óriás talpra áll, a kuructámadás szélvésze akkorra elül. Azt sem tudjuk, merre tűnt el a sikon, a mely mindenütt egyforma s a mely az örökkévalóság jelképének látszik, mert talán kezdete nincs és vége nem lesz.

Ez így megy napról-napra. A gyönyörű huszonegy császári ezred teljesen demoralizálva van.

Bekkersné azt állítja, hogy a hajnali rohamoknál, a táborba vakmerően bezuduló ellenség élén többször az én nevemet kiáltják. Mintha engem keresnének. Szegény, éhes, fáradt katonáink, azt hiszem, hallucinálnak.

Ma különben furcsa dolog történt velem. Nem szóltam róla senkinek. Szélmalom alatt vonultunk el. Szél nem fujt, szárnyai mozdulatlanok voltak. Az egyik szárnyára krétával, jó nagy betűkkel, franciául ez volt írva: „Azt hiszed, csak az égbolt és a levegő fog körül? A szerelem is kísér és körülölel a mi nagy síkságunkon!”

A mi nagy síkságunkon: a ki e sorokat írta, magyar. Ő volna? Ő kiabálná a nevemet, a mikor a halálnak rendjét vágja a táborunkban? Lehet: de miért szövegezte meg akkor ily homályosan az üzenetét? Miért nem írt egyetlen szót, a miből tudnám, hogy az üzenet engem illet?

Szerelmes leányok feje csak ékszerdoboznak való. Egy sor igaz gyöngy még belefér; de józan gondolatnak még a szilánkjá sem.

Hisz ő Erdélyben van. Az előttünk és a sarkunkban járó kuruchadnak Károlyi és Bottyán a vezére, nem ő. Mit keresne ő ezek seregében? Hogy bizhatna üzenetet számomra a szélmalom szárnyára? - Hátha - mikor alatta elmentünk - a szélmalom sebesen forgott volna? Lucie azt mondaná rá: bolond az eset.

Október 10.

Kurtábbak a napok, rövidebbek a naplók. A borzalmakkal torkig vagyok. Nem vagyok én a Bellicum küldöttje, hogy haditudósításokat irjak.

Az ezredek vadonatuj ruhában indultak meg. Ők hordozzák meg legelőször Magyarországon az új császár zászlóit, illő, hogy ez ünnepies alkalommal takarosak legyenek. Most látná csinos hadi népét a császár! Rongyosak, ágrólszakadtak, majd elrepülnek; a testük is kilátszik. A szakáluk torzonborz, mezitláb lábolják a sarat, sőt a dragonyosok közül is sokan nyomják mezitláb a kengyelt. Legyek, szúnyogok légiója fölmarta őket. A szemük bedagadt. Alig van emberi formájuk.

Egypár hegyet megszüreteltünk. A sereg ellepte a szőlőket. Két óra alatt ugy megszedte: a rigóknak egy árva csilling sem jutott.

Bekkers hibáztatta a Herbeville eljárását.

- Ez a szüret fölér egy elveszített ütközettel. Annyi betege és halottja lesz.

A felesége ellentmondott.

- Ugyan, uracskám! Hisz minden fürt szőlő tökéletesen meg van érve. A beteg is meggyógyulna tőle.

Mi is fölmentünk a hegyre. Az őszi délután melegén sütkéreztünk. A katonák rőzséből máglyát raktak, napszálltakor meggyújtották.

Az édes must, úgy látszik, fölforrt bennük. Nekiestek a gödörben összegyűlt esőviznek, oly mohón itták, mintha a megváltásuk volna.

Másnap kétezer beteget hagyunk el az uton.

A jó öreg Herbeville a haját tépte. Nem tudták kiverni a fejéből, hogy a kurucok a szőlőfürtöket megmérgezték.

Október 15.

Átkeltünk Szeged alatt a Tiszán. A Tisza kedves, szép folyó. Néhol szőke, mint Stephney Lucie. Füzések és rekettyebokrok között folydogál. Holt ága is van, a mely el van vágva a folyó eleven sodrától, a hol rothad és romlik minden; átható szaga messzire érzik. A Herbeville-féle hadsereg képe. Az is el van vágva a váraktól és segítőforrásoktól, a császár katonai erejének friss hullámaintól. Rothad, romlik szemlátomást. Büze már az egekig ér.

A Tisza - sok nehézség után - a hátunk mögött volt. A hidat fölszedték, a hidfőt fölgyújtották. Nagy teher esett le a katonák szíveről. Most már nem jöhet át rajta senki. Hosszu idő óta ma lesz az első nyugodt éjszakánk.

Magam is édesdeden aludtam; de virradatkor ijedten szöktem föl az ágyamból.

Az történt, hogy három kuruc ezred csöndben átusztatott a Tiszán. Még erősebb loccsanás sem hallatszott. Átérve, a lovuk lábát bekötötték, zaj és egyetlen lövés nélkül jöttek rá az alvó táborra.

Rettenetes zürzavar támadt. A katonák fegyverüket a kezükbe kapva, hajadonfővel bujtak ki a sátrukból. Herbevillét az ágyából ugrasztották ki.

Mire fölocsudtunk, a kuruc lovasok nádkévékbe, levágott fatönkekbe, apró halászcsolnakokba kapaszkodva, a folyó közepén usztak nagy vigan.

A fővezér e naptól fogva, mint a vakondok, úgy beásta magát a földbe, a hol tábort ütött. Kitelik minden e sátán fajzatoktól - szokta mondani - ha hidverés nélkül átjöttek a Tiszán.

A Tiszának, bár szőke, mint Lucie, én is bucsut mondok. Pedig a síkság, a városok és a folyó sokat megmagyaráztak nekem a magyarok életéből. Minél közelebb jutunk Erdélyhez, annál boldogtalanabbul boldog vagyok. Egy országban leszek - vele...

Október 25.

Szenvedésünk még nem ért véget.

A gazdag hajduvárosok felé közeledünk, hogy kedvünkre megsarcoljuk. Csakhogy Károlyi kiharcolta a népet belőlük. A katonáink szívesen fölgyujtanák a pusztán maradt házakat; ám Herbeville a jövőre gondol. A hogy megtettük e keserves utat, ugyanezen az uton vissza is kell jönnünk. Mi lesz akkor, ha magunk pusztítjuk el a száraz födelet, a hol visszajövet megpihenhetnénk?

Debrecen parasztváros. Vagyonosságának nagy hire van. Annál boszantóbb, hogy egy macskát sem találtunk benne. Se gabona, se szarvasmarha, se pihenés!

A kurucok őrszemei a város kapujáig száguldoznak. Nem tudjuk, melyik pillanatban gyujtják nyakunkra a szalma-várost? Egy szikra kell csak és lángolunk.

A kutakat az elmenekült polgárok betömték. Állatot, embert gyötör a szomjuság. Ez talán mégis szivtelenség.

Heuréka! A pincékben sok bort találtak. A tisztek gyanakodnak: miért hagyták itt? Ha mindent elvittek, miért nem rakták szekerekre a boroshordókat? E mögött valami lappang.

Megtiltották a katonáknak, hogy igyanak a borból. Ki venné rossz néven, ha egy ital vizük sem lévén, a parancsnak fittyet hánytak? Beütötték a hordók fenekét és dühödten nekiestek a bűfelejtőnek.

A bor a fejükbe ment. Előbb danoltak, vigan voltak. Majd fölvetette a piacot vig nótázásuk. Minél többet ittak, annál szomorubbak lettek. A mámor második stádiumában eszükbe jutott a nyomoruságuk. Sokan zokogva sirtak, mások bután, önkivületben meredtek maguk elé; némelyek a kardjukat keresték, hogy önként véget vetnek a kiállott szenvedésüknek. A legtöbb elvetette magát és horkolt. Az utcán, kapuk alatt, pincegádorban, beütött hordók mellett részeg katonák feküdtek. Mintha meg volnának halva.

Herbeville megriadt. Átvillant a fején: a ravasz debreceni civisek talán azért hagyták itt a borukat, hogy a katonák megrészegejdenek? A kurucok azután - egy éjjeli támadással - elvégzik a többi.

Riadót fuvatott. Katonái csak nyujtóztak. A végső ítélet trombitája sem tudná fölrázni halálos alvásukból.

Volt lótás-futás, rémüldözés, eszeveszett kapkodás. A kaput tizenöt józan dán gyalogos őrizte. A többi aludt.

Herbeville és a tisztek félelem között virrasztottak. Ha most támad Károlyi egész hadával: Debrecen lesz a császári sereg koporsója.

De nem támadt...

Én is átvirrasztottam az éjszakát. Az egymást nyomon követő események folytán, nem élhettem belső életet.

Most az éjszaka csöndjében, a mikor képzeletem a fű növést is hallja, azt gondolom: a mig az Alföldön áthaladtunk, hol előttem járt, hol a nyomomat követte az én lelkem angyalom... Az éjjeli támadók élén, a kik rendszerint a táborunk közepéig hatoltak, bizonyára ő lovagolt. Engem keresett, bár halál és veszedelem leselkedett rá.

Mióta a hajduvárosokat járjuk: érzem, ő már nincs a közelemben. (A debreceni éjjeli megrohanás talán azért maradt el?)

Elesett volna? Nem. Oh, ha baj érné, a szívem azt megtudná. Egy cserép viola illata már oly távolról megcsap, a honnét más egy egész kert illatát sem érzi. És akármily mélyen alszom és bezárom is ablakom fatábláit, megsejtem, mikor kel, mikor fogy el a holdvilág.

Hát arra hogyne rendülnék meg egész valómban, ha ő, a drága, az egyetlen, örökre lehunyna a szemét?

Október 31.

Nagyvárad!

Már látszanak az erdélyi havasok. Alul sötétkékek, vállukon ragyogó hópalást.

Bekkers hirt vett Erdélyből, hogy Forgách bevette Fogarast. Most már csak két vár van a császár kezén. A többi a Rákóczié. Forgách érdeme... A sejtelmem megcsalt volna? Váratat ostromolt, a míg én a közelemben hittem?

Ha a nénémet hazahozom, nem jövök a haddal. Magunkban utazunk a bányavárosok felé. Vagy Temesváron át, nekivágunk a Dunántulnak.

A seregtől irtózom. Mennyi elhullott lova, beteg katonája, halottja, piszka, pora, férgé, szaga van! Megfertőzti a levegőt, a merre jár.

Velük vonulni át a nagy magyar síkságon, osztolni éhségükben, reszkető félelmükben, állandó veszedelmükben, minden keserves megpróbáltatásukban: erre többé nem vállalkozom.

Ám vele utazni, lóháton vagy hintóban; együtt kelni át a Tiszán; menni-mendegélni napokig a napsütött síkságon, a míg messziről ezüst tavak reszketnek, fényes vizesések morajlanak, tündérpalaták épülnek el délibáb jóvoltából, - oh, mily gyönyörű álom ez!

Utazni este a holdfénytől előtött síkságon; hol a csillagokat nézni, hol az ő szemét; pásztor-tüzek égését látni; ménesek mellett elhaladni; furulyaszót hallani; vállára hajtott fővel várni a napfölkeltét, a melytől e szürke, egykedvű tájék oly szép lesz, oly boldog és lángoló, a milyen én volnék, ha egyetlenegyszer megcsókolna: hej, ha mindezt valaha megélhetném!...

Este van. Takarodót fujnak. A takarodó mélabus dallama egyetlen poétikus része a mi tábori életünknek.

A kurucok tárogatóját szeretném már hallani. Azt mondják: kétszáz esztendő's bánat sir benne. Nemzedékről-nemzedékre szálló örökös szomorúság. Forgáchtól nem egyszer hallottam: ez a magyarok történelme.

November 1.

Rákóczi megelőzött bennünket. A míg mi átvergődtünk a síkságon, ő hadát Erdély határán csatarendbe állította.

Nem jutunk hát be Erdélybe döntő csata nélkül. Ha elveszítjük, visszafelé a sivataggá tett Alföld megesz... Mint a római légióké a teutoburgi erdőben, a császár válogatott ezredének csontjai úgy fognak fehérteni mindenütt a végtelen pusztákon.

November 2.

Herbeville bizik. A mi csapást a kurucok hadviselése rá mérhetett, azt ő már elszenvedte. A mi a kétségbeesett, reménytelen vállalkozásból még hátra van, egy rendes ütközet: az javunkra fog eldőlni. Eddig egyetlen rendes csatát sem nyertek meg a kurucok. Lovas nemzet lévén, a guerilla-harc az elemük...

Herbeville bizik, de a serege nem osztozik a bizalmában. Elfogott oláh parasztok rémhíreket terjesztenek a kuruc sereg számáról és erejéről.

Az idő kiderült.

November 9.

Szilágy-Somlyónál már összekoccantunk Rákóczi előcsapatával... A kurucok a karikai szorosnál várnak ránk, mi Zsibónál szeretnénk - ha lehet csata nélkül - átosonni.

Mert Károlyi lovasezredei a nyakunkon vannak. Ha, mikor mi a szorost vivjük s Rákóczi egész erőnköt leköti, Károlyi a hátunkba esik: Bekkers szerint, a sorsunk meg van pecsételve.

A sátrakban szomorú élet folyik. A katonák bucsuleveleket irnak. Még végrendeletet is készítenek. A ki fiatal s otthon kedvese van, sir. Rontja a többiek kedvét. Temetési hangulat!

November 10.

Utunk erdőségen visz át. Erdő, mindenütt csak erdő! A madarakat elijeszti a lármás vonulásunk. Szegénykék elnémulnak. Rigó nem fuvolázik, szarka nem csacsog, vadgalamb nem búg, harkály nem kopog az erdőben.

A helyett csattog a fejsze. Ledöntögetjük a fákat magunk mögött, nehogy Károlyi lovassága üldözhessen és beérhessen. Beszökünk mi bizony Erdélybe, a helyett, hogy diadalmasan bevonulnánk. Az alföldi síkság elvette szívét a hadnak. Nem verekedni és győzni akar ez már, szeretné bevenni magát népes, jómódu, biztos városokba. Ott is a bubos mellé.

Ám, ha el is állott az erdő szava; ha az izzadó sereg el is vette a fenyők illatát és a fejszével le is döntjük a legszebb szálfákat, az erdő mégis csodás. Fénynek és árnyéknak a játéka a gallyakon. Az erdő megvilágítása tele van sejtelemmel és költészettel. A hogy minden szél-fuvás ezer ajtócskát nyit a verőfénynek és a másik szellebbenés ezer ajtócskát zár be előtte: napestig elnézném.

Reggel felül világítja meg a fákat a nap, délután alulról, nem tudnám megmondani, melyik kedvesebb?

Az ellenkező oldalon, hadakat vezetve, ő is erdőben jár. Hol megvilágosodik az arca, hol árnyék esik rá, a hogy lova a fák alatt lépeget.

November 10. Este.

Zsibóhoz érkeztünk. Ugy látszik, Herbevillettől nem mulhat el a keserű pohár.

Rákóczi rövidebb uton elénkbe jött és huszonkétezer főből álló hadseregét csatarendbe állította.

Herbeville, mit volt mit tenni, követte példáját. Baloldalát a Szamos fedezi. Serege derekát eltakarják a magaslatok.

Most már az öreg, tapasztalt vezér is tele van aggodalommal. Károlyitól tart.

Végre hallom a tárogatót. Tisztán áthangzik a Rákóczi táborából. Kesergés, reménytelen szomorúság sir benne. Szemem könnybe lábbad, a hogy hallgatom. Ily tengerszenvedésnek egyszer csak véget kell vetni! Ezért fogott Rákóczi fegyvert. Ezért dobta el magától a császár kegyét és az udvari élet minden előnyét Forgách. Ezért kel föl hetedszer az ország. Érték mindent... A tárogató sokat megmagyarázott. Hogy lehetne igaza a császárnak, mikor ilyen halálosan szomorúak a magyar dalok?...

November 11.

Zsibónál Rákóczi csatát vesztt. Herbeville a vejét, Draskovics Ádámot küldte Bécsbe a győzelmi jelentéssel. A kurucok sok ágyut és zászlót elhagytak.

Mi történhetett? Bekkers ebédnél azt ujságolta: a kurucok bal szárnya, a melyet Forgách vezényelt, két tűz közé került. Teljes rendben visszahuzódott. Ezt látva a jobb szárny, hebe-hurgyán, minden parancsszó nélkül, önmagától megszaladt. Mire Rákóczi lóra ült és Zsibóhoz vágatott, gyors visszavonulásban volt egész hadi népe.

Károlyi, a ki a siker kulcsát kezében tartotta, elkésett. Egyik lovasdandára Szamos-Ujvár tájékán a fejedelemhez csatlakozott ugyan, hogy visszavonulását fedezze; de, bár neki voltak a legjobb lovasezredei, nem vett részt az ütközetben. Pedig Rákóczi megrendelte, hogy mihelyt ágyuszt hall, üsse meg az ellenséget minden erejével...

Nyitva van előttünk Erdély. Nyitva van, a véletlennek szeszélyéből. Kicsiségeken fordul hát meg az ütközetek sorsa, épp úgy, mint az embereké!

A tábor győzelmi mámorban van. Tegnap még vesztüktől félték, ma felhőkig ér a vitézségük.

Miért vagyok oly kedvetlen? Miért nem tudok örülni a győzelmünknek? A tárogató még most is a fülemben sir-rí. Hej, ha jönne Forgách, Károlyi, ha jönne Rákóczi és szétvernék ezt az ujongó hadat, a mely tegnap sirt, végrendelkezett, az egérlyukba is elbujt volna, egy szikrát sem szánnám a nemzetségemet.

Kis leány koromban is a szegényekhez és a szomorúakhoz huzott a szívem. Az eltört babámat jobban szerettem a piros képünél, a szépnél, a melyiknek jól volt dolga, ezért neveztek el anyókának.

Ha van nép, a mely végigjárta a szenvedések iskoláját, úgy a Forgách nemzete az. Ez okból szeretem.

November 20.

Az erdélyiek Károlyinak tulajdonítják a fejedelem vereségét. Hála Isten, tehát nem Forgáchnak.

Árulóknak mondják, a min nem kell tulságosan megütközni. Kis leány koromban fekete főkötőt kellett egy napig viselnünk, ha rossz fát tettünk a tűzre. Senki sem vette valami tragikusan a fekete főkötőt, sem a ki adta, sem a ki kapta, mert fejről-fejre járt. Így vannak a kurucok is az „áruló” címmel. Hol ennek adják, hol annak adják, a legtöbbször komoly ok nélkül.

Bementünk kincses Kolozsvárra. Nem bennünket vártak. Diadalivek alatt vonultunk be; Rákóczinak emelték. A kolozsvári jezsuiták főnöke magasztaló föliratokat készített rájuk.

Herbeville dühbe is gurult érte. A diadaliveket ledöntette, a dicsőítő fölírásokat megégette. S mert megtudta, hogy a jezsuiták főnöke készíttette, két század katonát szállásolt be büntetésül a rendházukba. Még pedig, hogy az atyákat annál jobban megboszantsa, dánusokat.

Azok egy szálíg luteránusok.

November 22.

Rákóczi kivonult Erdélyből. A legelőkelőbb főuri nemzetség férfi és női tagjai, nagy állásu egyházi és világi férfiak, a nemesek szine-java vele ment. Több mint tizenkétezer ember. Nem azé az ország, a ki a várakat, azé, a ki a sziveket birja. Hivségben maradt szivek visszafoglalják a veszendőbe ment várakat.

Forgách is a fejedelem kíséretében van. Gyönyörű szép Erdélyország azóta közönyös előttem. Egy ember itthagya, és most már unom.

November 24.

Lucie irt. Mikor Herbevillele utnak indultam, tudatta Forgáchcsal. Fölbiztatta, vegye hasznát az üzenetének. Ha férfi volna - Lucie, férfi! - ő bizony hasznát venné.

Igy már értem... Forgách látni akart, beszélni szeretett volna velem. Lucie leveléből azt is hihette, én akartam tudatni vele a hollétemet. Szörnyű elgondolni, micsoda vakmerő támadásokat kísérelt meg, hogy célhoz érjen.

Lucie kotnyeles, mit ártja magát az én dologomba? Mit irkál - neki? Mintha a levele minden betűjéből a sziürke szeme nézne az én drágámra. A bámuló, kutató, kíváncsi, szép, kacér szeme.

A Lucie szemei, az enyéim helyett... Ej, csacsiság: féltékeny volnék?...

November vége.

Viszem a nénémet haza...

Mi minden pletykát tud szegény!

Tőle hallottam, hogy a Forgách nejét Eszterházy Ágnesnek hívják. Valamikor szép volt, most már beteges.

Nem tudom, Gáspárral mi lesz. Buccelinit s az elhunyt császár más bizalmas embereit már régóta fölmentették. Ha Buccelini csak tiz évvel fiatalabb volna, Luciet eltenném láb alól.

IV.

A haragos Achilles Tavarnakon.

A zsbóci csata után Forgách Kassa alá szállott. A fejedelem parancsából friss hadat gyűjtött és néhány hét alatt begyakorolta. Onnét a fejedelem hadastól magához rendelte. Rákóczi udvaránál töltött néhány napot s ott Vay Ádámmal összeütötte a tengelyt.

Sem a fejedelemnek, sem Bercsényinek nem volt az esetről tudomása. Ők csak az összeveszés következményét látták: Forgách nekikeseredve, elhagyta az udvart.

Hogy három napig hol barangolt, busulásnak adva fejét, ő maga sem tudta volna megmondani. Negyedik nap déltájban, lóháton, az öreg Csontos kíséretében előkerült.

A hogy a nyeregből Csontos lekecmereghetett, sietett a konyhába, kezét csókolni a grófnénak.

- Megjöttünk. Gyilkos rossz kedvünk van. Ne faggasson ma bennünket a Herkó páter sem. A méltóságos grófné is jobban teszi, ha - mint a dinnyét - vederben kutba bocsátja le a kíváncsiságát.

A grófné elmosolyodott. A vén hüséges katonának sokat elnéztek a háznál. A főzőkanállal tréfásan ráhuzott.

Forgáchné leoldotta a kötényt, megigazgatta a haját, azzal benyitott az ura szobájába.

A tavarnoki lakóház egyszerű udvarház volt. A szobák alacsonyak, gerendásak, sűrű rostély az ablakon. A butora egyszerű és csak a legszükségesebb. A felesége itt vonult meg a háboru zivatarában. Egyszerűen és takarékosan élt, az egyetlen fiát nevelte.

Mióta Forgách elfoglalta Kassát, az urfit beadta a barátok konviktusába. A felesége úgy maradt, mint a megszedett szőlőtőke.

Forgách szobája szegletszoba volt, három felé nyílt az ablaka. Végig látott innét a gazdaságán.

A ház körül száz éves öreg nyárfák; a kert végében peckes jegenyék; a szalmatetős istállók ablakán dől ki a pára; a hosszú juhakol tájékán, a melyet máskor majd fölvet a nyájas bégetés, néma csönd. Csak a gémeskut nyikorog, a hogy a vájuba vizet huznak. Ez az egyetlen hang, oly béke van a tanyán.

A mig a konyhából az ura szobájáig ért, a grófné kifőzte haditervét. Megfogadja a strázsa-mester tanácsát.

Egy árva szót sem kérdez a férjétől, hanem ő hozakodik elő a maga ezer házi bajával. Hátha sikerül más irányba terelni a komor gondolatát?

Forgách nagy börszékben ült a tüznél. Március eleje volt, de azért a kályhában vigan égett a bükkfa.

Nem melegedni ült a tüzhöz, hiszen nem fázott. Inkább lángolt a tüzes harag benne. Olyan piros volt a nyaka és az arca a fölindulástól, hogy a felesége szeretett volna két-három piócat rakni rá.

Eszterházy Ágnes az olyan asszonyok szomorú életét élte, a kiknek daliás, nagyon is fiatal uruk van. Fiatalabb korában féltékeny volt egy kicsit, ha ura szerelmi kalandjaiból egy és más a füléhez jutott. Később megszokta; azután sorsába beletörődött.

Ha házasesletükön elgondolkozott, magamagát okolta. A hüvös, tartózkodó, közönyös természete nem illett össze a Forgách képzeldő, tüzes, lelkesedő természetével. Az ura hol nem birt az egeket csapkodó kedvével, hol elcsüggedt. Az ő kedélye mindig egyforma volt. Egyenes, szürke, változatosság nélkül való, mint az alföldi róna. Mit tegyen? Elfoglalta magát a ház körül való dolgokkal. Templomokat épített, oltárterítőt himzett, vagy esténkint font a cselédjei társaságában.

Egyetlen egyszer lázadt föl, akkor is a családi büszkeség készítette rá. Hire járt, hogy Forgách Nigrelli Anna grófnő után jár, az Eszterházy Dániel híres, szép felesége után.

- Hagyjon békét az Eszterházyaknak - fakadt ki erélyesen. - Kivülök van még elég család, a melyeknek nő tagjaira árnyékot borithat a közeledésével.

Most, hogy elkeseredett harag az urát haza üldözte, részvéttel fogta meg a kezét és a homlokát odatartotta, hogy megcsókolja.

- Isten hozta, édes uram... Jó is, hogy egyszer már hazavetődött. Kegyelmednek fia van s háboruból meg nem élünk. Ebédig körülvezetem a gazdaságban. Széthull minden; az én gyöngé, asszonyi kezem nem bírja összetartani. Kegyelmed kell ide... Nézzen szét, lelkem - mit műveltek velünk a tűz kinjára valók?

Forgách azért jött, hogy jól kipanaszolja magát s ime, panaszszal fogadják. A gazda nélkül sinlődő gazdaság ezernyi apró kellemetlenségének hírével. Ily fogadásra nem volt elkészülve.

Kiment a felesége után. Az előszoba fogasán ütött-kopott fekete dókája lógott, a miben gazdálkodni szokott. Magára kanyarította. A szegletben unatkozik tengersok idő óta a fokosa; a kezébe vette. A vékonytalpu szattyán-csizmája aligha el nem merül a feneketlen sárban. A

mig nézegette és tépelődött, mitévő legyen, előkerül Csontos a varrott talpu, bagaria botossal. Abban ugyan el nem merül, sem át nem ázik.

Leült a külső ajtó küszöbére, Csontos lehuzgálta lábáról a szattyán csizmát. Közben ilyenformán ijesztgette a gazdáját:

- Nagy méreggel jöttünk, igaz, de a mi epe itt menten előnti, ha körülnéz a gazdaságában, ahhoz képest a mostani haragja kifestü dolog.

Forgách most hát már igazán kíváncsi volt, mi minden keserves meglepetés vár rá itthon?

Az udvar sártenger volt. A ház végéhez faláb volt támasztva. Két hosszú lécből faragták olyképpen, hogy félől magasságban a kasza fogójához hasonló bütyke volt a lábnak. A lécet végig simára gyalulták, hogy jó fogás essék rajta.

Csontos segített a grófnének. Az ő fogata volt a falhoz támasztott készülék. Nem telt bele egy perc s Forgáchné hosszú gólyalábakon lépdelt az ura előtt a sártengerben.

Forgách nevetett is, boszankodott is.

- Soha sem volt itt ilyen degesz sár.

- Március itt érte a téli havat. Nem volt, a ki elhordja - fordult vissza a felesége, nagyokat lépve az istállók felé.

A lóistálló ajtajára rá volt fordítva a kulcs. Csontos kinyitotta és betaszította a gazdája előtt. Máskor tizenöt-husz kényes ló ropogtatta az abrakot. Most gazdátlan volt a jászol.

- Mi lett a lovaimból?

Forgáchné nem szállt le a magas falábakról, pihent egy kicsit; hátát a falnak támasztotta.

- Ocskay uram legényei vitték el. Azt mondták, jó lesz rajtuk...

- A németet hajszolni? - vágott közbe Forgách, megnyugodva a lovai rendeltetésében.

- Ujvárbán parádézni... - egészítette ki a grófné a mondatot.

Mikor látta, hogy felhők gyűlnek az ura homlokára, hozzátette szelid csufolódással:

- Hanem irást, azt adtak róla.

- Menjünk tovább egy házzal - javasolta Csontos. - Az írásból majd megtudjuk, micsoda malaclopó, vereslajbis népség járt erre.

Mert nem lehet az kuruc, a ki a tábornagy lovait elhajtja, a mig mi Erdélyországban dragosokra nyulásztunk.

A tehenistállóból meleg pára gomolygott. Nyitva volt az ajtó. Ebben hát laknak.

- Nézzen be, lelkem uram.

Forgách meghajolt, nehogy az alacsony ajtófélfába beüsse a fejét. Négy tehenke rágódott az aszu töreken. Soványak voltak, mint az egyiptomi hét szük esztendő.

- Száz pompás tehenemből ennyi maradt?

Forgáchné ott tipegett az ajtó előtt. A falábaknak az az egy hibájuk megvolt, hogy egy helyben megállni nem tudott vele. Fölbillent volna rögtön.

- A teheneket Andrassy uram portája hajtotta el. Ugy találták, felséges pörkölt lesz belőlük. Irást sem adtak.

Forgách érezte, nem szabad engedni, hogy a felesége rideg gazdasági szempontjai fölülkerekedjenek.

- Hadd éljenek hussal az angyalkáim, több erejük lesz ütni-vágni a németet. Szép, hogy ránk is volt gondjuk, négy fejős tehenet meghagytak. Egy füst alatt azokat is elhajthatták volna. De törektől aligha duzzad a tőgyük.

- Egy szál takarmányunk sincs, mind elhordta a kuruc élelmezési biztos.

- De megfizetett érte?

- Meg. Kongóval fizette a felét; a másik felét ígérettel. Az ígéret még mindig többet érő, mint a kongó!

- Ne bánts a kongót. Az a szegény magyar nemzet pénze. A juhaklot meg sem nézem. Gondolom, azt is elhajtották. A sertéseimre nem vagyok kíváncsi. Ha volt eszük, az erdőben szélében lövöldözték. A gabonásomat miért lássam? Ugy hiszem, feltörték. A zsirosbödönöket nemde, szekerekre rakták? A boroshordóimat fölhengergették? A liszteshombárt mindenestől fölpackolták? Hát a tengerivel mi lett? Persze, persze, a katona szereti az édes málét.

Jaj, kis szivem, nem gyertyástánc a háboru, egy szél is mennyi kárt tesz a kertedben; az elmaradt esőt megsinyli az ország. Egy szikrától - a mit száz évig építettek és gyarapítottak - egész város leég. Csak a mi háborunk ne rőjjon áldozatot ránk?

Hány Forgáchnak és hány Eszterháznak - egész nemzedékeknek - folyt itt jól a dolga! Ha most egynek-kettőnek a sorsa rosszabbul megy: az csak nem igazságtalanság? Lám a szegény embert az ág is huzza, mindig rossz volt a dolga és mindig rossz marad, a háborunk terhe mégis rajta.

Tudom, hogy mig mi fegyvert fogunk: itthon üti-veri, nyuzza a hajdu még a kuruc úr jobbágyait is. Az asszonyok bársonyvállát, rásakötőjét, ezüstkapsos övét is elszedik az alávalók. A fálvakban alig van korcsmáros, mert megölik, ha bort ingyen nem ad. Ha ad: akkor meg tönkremegy szegény. Beáll a jobbágy kurucnak, maga helyett zsoldost fogad, ő meg otthon - katonaruhában fosztogatja a földesurát. Mindezt jól tudom és borzadok, ha rágondolok, micsoda istentelenséget követhetnek el más emberrel, mikor a vezérük házában is így mernek garázdálkodni.

Oly időket élünk, feleség, a melyek sulyos áldozatot kívánnak mindnyájunktól. Szivem kész minden áldozatra... És mégis - hogy bánnak velem!...

Ott állott a sártenger közepén, kifosztott gazdaságán jártatva szemét. Haragja elszállott. Csak bánatot érzett. Bánatot, hogy nem akarják megérteni?

Még Eszterházy Ágnes egykedvű szivét is meghatotta a szomorúsága. Egy percig megvillant a fejében: lekivánczik a falábakról; nyakába kapaszkodik az urának és fejét vállára hajtva, az ölében viteti magát vissza, mint három hónapos asszony korában.

Érezte: megváltozott férfi mondja neki mindezt. Nagy és tiszta szenvedélyek vihették csak végbe lelkén, gondolkozásán, egész valóján e hatalmas változást. A fáját, a hazáját is más-képpen szereti, mint azelőtt. Talán nem jobban, de tisztultabb érzésekkel. Ki mérné meg - mily magasztos erők mozdultak meg benne!

Neki nincs része az ura lelki és szivbeli átalakulásában. Hiszen most is kitünt, a szenvedett anyagi károk megítélésénél, más-más világban élnek mind a ketten.

Más Forgách Simon ez, a ki minden áldozatra kész. Más. Nem az, a kit ő ismert és szeretett. Ha vulkánikus erők teljesen megváltoztatnák egy jól ismert táj képét, nem csodálkozott volna el rajta jobban, mint azon, hogy a férje mily nagyon megváltozott.

Sóhajtván megindult előtte, hosszú, gólyalépésekkel lábolva a sarat. Vissza sem tekintett, a míg el nem érték a ház végét. Itt ügyesen leugrott a magas falábairól, mielőtt Csontos segíthetett volna. Sietett be a konyhába. Ebéd ideje elmúlt.

Az ebédnél mindenféléről beszélgetve, lopva ügyelte az urát. Még a szokásaiban is változást vett észre. Jobban magába mélyedt. Egy-egy váratlan kérdésre mintha álomból ébredne. Keveset ivott. A szeme mégis ragyogott, mint a kit bor helyett gondolatok és emlékek melegítenek. Máskor dicsekvő volt, most megbíráta a tetteit. Kedvelte a sikamlós beszédeket, a léha anekdottát, most nem beszélt oly szabadon. Mintha felnőtt leánya volna, az ülne velük az asztalnál, annak a hófehér ártatlanságát kimélné, Forgáchné úgy képzelte.

A külseje is más volt. A tábori élet fáradalmi ellenére, fiatalabbnak tünt föl, oly karcsu volt. A könnyelmű, dőzsölő életmód, a hervasztó szenvedélyek nyoma eltűnt az arcáról.

Ebéd után félénk kísérletet tett, hogy hirtelen hazajövele okáról szólásra bírja.

- Bercsényi tudta, hogy haza készül kigyelmed?

Forgách szófukar volt.

- Nem tudta.

- Akkor mire véljem a dolgot? Kétszer is kérdeztette, megjött-e?

- Pihenni jöttem haza. Máris háborgatnak?

Boszusan hátravetette magát székében.

Délután elborult az idő. A szél ugyancsak cibálta a nyárfákat. Még a jegenyék egyenes derekát is meghajlongatta. Nemsokára esett, kavargott a márciusi hó.

Forgách egyedül volt a szobában. A felesége lepihent. Az ablakból nézte a gyönyörű fehér időt. A fákön, háztetőkön, kémények ormán, kerítésen megmaradt a hó, az udvar sarában azonban, a hogy lehullott, mindjárt vége lett.

A szél mind erősebben fujt. Füttyült, sikongott a kürtőkben, az ablakot rázta, leverte a kémény füstjét.

Az egyik béres az udvar közepén ödöngött. Egyszer csak megállott, a fülét hegyezte, valami zajra ügyelt. Lassan cammogva, mint a kinek nem sietős a dolga, megindult a kapu irányában.

Csontosnak is jó füle volt. Lónyeringést hallott. Futott, a hogy csak öreg inai birták. Nem állta meg, hogy szaladtában jól hátba ne üsse a bérest.

- Halálnak jó volnál, oly lassu vagy... Nem látod te hájfejű, hogy urak jönnek?

Akkor már elérte a kaput. Kitérta mind a két szárnyát és keményen kihuzta magát, úgy köszöntötte katonásan a vendégeket.

Lovas vágatott be negyedmagával. A kísérői illő távolságban elmaradoztak tőle; de ő csak jött a hófergetegben, pejlovon, fekete, kurta suba a vállán, kalpagja a szemébe huzva, hogy föl ne ismerjék.

Forgách, a hogy kipillantott az ablakon, meglátta a délcegen vágató lovas. Egyszerű, fekete ruhájában a kavargó hófellegek dacára rögtön ráismert.

Ugy, a hogy volt, hajadonfővel, kisietett az udvarra. Mire a lovas megállott a tornác lépcsőjénél s valami lovász után nézett, Forgách már ott állott, hogy segítsen a leszállásnál.

A vendégnek jól esett a figyelem. A hogy lába a földet érte, Forgách szőke hajáról leverte a havat, izmos karjaival magához ölelte.

- No, te haragos Akhillesz. Nem üres kézzel jövök ám a sátorodba... Jövök a fejedelem szives üzenetével...

A hófergetegben lóháton érkező férfi Bercsényi Miklós volt.

Forgáchné, hírére véve, mily ritka, kedves vendég érkezett, átöltözött. Ezüstszinórral kihányt, halvány rózsaszínű pruszlikot és suhogó selyemszoknyát vett föl; gyöngyös pártát illesztett a fejére, magassarku piros csizmát húzott; karján, nyakán drága családi ékszer.

Bercsényi kezet csókolt a ház asszonyának, azután, mint kedves hugának, a halvány arcát megcsippentette.

- Megpirosodik a menyecske, mihelyt az ura itthon van. Még nyikogó baj éri a házat... - mondá évődve.

Bercsényi oly titokban jött, hogy három inasán kívül nem hozott magával senkit. Azok, Csontos urammal, ugyancsak kivigadták magukat.

Forgáchék hármában, korán megvacsoráltak. Ha föl is hengergették a tábornagy hordóit a pincéből a kurucok, maradt dugaszban akárhány palack, finom, pókhálós öreg bora.

A vacsoránál Bercsényi ragyogó kedvében volt. Egyik színes ötlete a másikat kergette. Közolgokban kifáradt lelkének pihenés volt ez a kis bizalmas beszélgetés az atyafiaival. A hatalmas elméből oly játszi, kedves, bűbajos gondolatok gomolyogtak elő, hogy a grófné enni sem tudott elragadtatásában. Fejét könnyedén a könyökére támasztotta és fénylő, ámuló szemét le nem vette a nagy Bercsényiről.

Különös látvány is volt. Mintha komor, tüzhányó nyílásából száz meg száz zománcos szárnyu, csillogó pillangó szállna ki, rettenetes erővel kilövelt kődarabok és izzó, perzselő láva helyett.

Akár mennyire csüngött is Forgáchné a Bercsényi ajkán, vacsora végeztével - a hogy illet - a férfiakat magukra hagyta.

Míg azok beszélgettek, utána nézett a vendégszobának.

Maga húzta föl a vánkosokat. Előkereste a legszebb selymes paplanát, egy rezedazöld színűt. Becsukta gondosan az ablak fatábláit. A Flórencben készült, nehéz karosgyertyatartóba egész szál viaszgyertyát tett. Arany koppantót készített mellé. Kristálypalackba friss vizet töltött. Még a csizmahuzót is megnézte, helyén van-e? Pedig - a maga három inasán kívül - még akár másik három inas rángathatja le híres vendége lábáról a csizmát.

Bercsényi, mikor magukra maradtak, átnyult az asztalon az öcsöse keze után.

- Nem mindenki mondhatja el, hogy Bercsényi Miklós a levélvivője; s hogy a Rákóczi Ferenc levelét hozzák Medgyes hősének, ha nem is medgyesi cseréptányéron... - szólt, szokott enyelgő modorában... - Őszintén vallj: mi lelt?

Forgách lassan kihuzta kezét a Bercsényi kezéből. Föllállott, mély lélekzetet vett. A sérelem emléke, a mely ostorcsapásként érte, még most is föllázította. Nem tudott ülni maradni.

- Megmondhatom. Vay Ádám sértett meg. Szemembe vágta: a fejedelem részegnek, állhatatlannak tart... Ha mint a maga gondolatát mondta volna, elveszitettem volna előbb őt, azután magamat. Hogy részegesnek mondott, holott csak szerettem a bort, most meg már alig iszom; tanulatlannak engem, a ki nyelveket tudok és egy időben valódi könyvmoly voltam: még hagyján. De megbizhatatlannak! Megbizhatatlannak engem, a ki - Isten látja lelkemet - kész vagyok hazámért minden áldozatra - ezt én sem Rákóczitól, sem senkitől meg nem érdemeltem.

Bercsényi erős, fekete szemöldje megrándult.

- Vay uram emberséges ember; de nyilván félrebeszélte. Talán láza volt. Sokat bizgatja szegényt a száraz fájdalom.

Az már igaz: ördögadóba tartozott a loccsa-fecscse beszédével. De hogy is hihetted öcsém, hogy a fejedelemnek ez rólad a véleménye, mikor száz jeltől tapasztaltad az ellenkezőjét? Hol a Dunántúlt bizta rád, hol Erdélyt, hol hada szervezését. Rábizunk-e ily nehéz és kényes föladatot másra, mint a kit sokra becsülünk akár mint katonát, akár mint embert?

Forgách haragja alább hagyott.

- Szuszmata embernek ismerem Vayt, azért lepett meg a föllépése. Tábornagya vagyok Rákóczinak, ezért esett nehezemre ily sértést dugni zsebre a belső inasától.

Bercsényi mosolygott.

- Belső inasa! Olyan éles, csipős lekicsinylése a Vay udvari méltóságának, mintha csak magam mondtam volna rossz kedvemben. Itt a fejedelem levele, édes öcsém. Nemes hangu, szép levél, még a szived halálos sebét is begyógyítaná, nemhogy az ilyen bagoly-karmolást.

Forgách átvette a levelet. Vigyázva körülvágta a piros pecsétjét, fölbontotta az aranyszélű papirost, az egyik viaszgyertyát közelebb huzta, úgy olvasta nagy áhitattal.

Fénylett az örömtől, mikor végigolvasta. A hirtelen indulatok embere lévén, a Rákóczi pecsétjét és aláírását többször megcsókolta.

- Mily kár, hogy csak egyszer halhatunk meg Rákócziért!

Bercsényi, mintha jós lélekkel a jövőbe látott volna, borusan válaszolt.

- Mi csak egyszer... De ki tudja, hány nemzedék fog még küzdeni és meghalni érte?...

Ülj le mellém, öcsém... Most már nyugodtabb vagy, add ide a kezedet... Mikor a ház lángol, félre kell tenni a perpatvarokat. Jó németvesztő idő jár. Ha csak tüzet nem rak az ebanya a szekerebe s be nem füti maga alatt a lovát s úgy nem ül rá: bizony megfázik. Szükségünk lesz rád. Élj a vánkos tanácsával. Reggel indulok a táborba. Ha akarod, ha nem, magammal viszlek. Egynéhányszor ráütünk még a németre, azután vagy két hónapig farsangolunk böjtben, folytatjuk a béketraktát. Én leszek az egyik békebiztos. Majd fölbizgatom én a tengeri csudákat, hollandus uramat, meg az angliust.

Forgách jókedve elmúlt.

- Sokszor megbékültünk német urammal, mikor körmére égett a gyertya, azért marad mindig fölül... Haragosom Vay Ádám, de ezért a verséért megcsókolnám:

„Ne higgy magyar a németnek,
Akármivel hitegetnek.
Mert ha ad is nagy levelet,
Mint a kerek köpönyeged;
S pecsétet üt olyant rája,
Mint a holdnak karimája;
Nincsen abban semmi virtus -
Verje meg a Jézus Krisztus.”

Bercsényi egyenesen a kályha nyitott ajtajára látott. Mielőtt felelne, hosszú ideig a lángba nézett.

- Versben is nagy igazság, hát még prózában. Ne félj a mi békénktől, Simon. A külföldi hatalmak jótállása nélkül nem egyezkedünk.

Forgách belepillantott a fejedelem levelébe.

- A hogy az udvart ismerem, soha, míg a világ, ebbe beleegyezni nem fog.

Bercsényi fölállott az asztaltól.

- Ha nem kell jótállás, fölkelünk ám szépen a béke-trakta terített asztalától, karddal kívánjuk majd német uramnak, hogy kedves egészségére váljék.

Bár késő volt, a grófné még nem feküdt le. Világított Bercsényinek a szobája küszöbénél.

Bercsényi a hugomasszonyt megcsókolta és elvette kezéből a gyertyát.

- Jó éjszakát, kis hugom. Viszem ám az urát!

Forgáchné hajbókot csinált.

- Nagy tisztesség rá nézve.

Mikor Bercsényi lenyugodott, Forgáchnak az fordult meg a fejében: ha valami német porta rácsapna a tavarnoki udvarházra és Bercsényit kézrekeritené!

Csontossal közölte az aggodalmát. A vén strázsamester zsörtölődött.

- A ki fővezér, járjon sok katonával. Az ország bánja, ha ily fényestollu madár lépre kerül.

A cselédséget csöndben, kit puskával, kit kópjával, fölfegyverezték. A török időkből fönmaradt szokás szerint néhány mozsarat tartogattak az udvarház védelmére. Azokat megtöltötték, a kapunak szögezték.

Maga Forgách kitétetett egy hárságyat a tornácra. A karabélyát és a kardját magához vette. A hogy volt, végigdőlt rajta.

Az idő kitisztult. A szél megfagyasztotta a sarat. Vékony jégpille képződött rajta. A hó sem csepegett a házeresről.

Forgách hanyatt feküdt a hárságyon, arcát a csillagok felé fordította. A hogy megmozdult, megzörrent valami a dolmánya bélésében: a veszedelmes bécsi irás volt, a melynek titkát oly szívszorongva őrizte.

Az ablakok elsötétedtek. A konyhában eloltották a tüzet. A járás-keles elcsendesült a házban és az udvaron. Az öreg béres eleresztette láncukról a komondorokat. Két, fél-farkasvérű, rettenetes állat jött elő vinnyogva, lihegve, hosszú ugrásokban, mintha a sátán kutyái volnának.

Csontos közel feküdt le a gazdájához. A komondorok körülszaglázták, de nem bántották. Azt a szürt vette magára, a melyikben éjszaka a soros béres a tornácon alszik. Annak a szagát a kutyák már jól ismerték. Keresztül-kasul száguldoztak az udvarban. A gazdasági udvart és a kertet is körülfutkározták. Egyszer-kétszer ugattak. Az egyiknek rettenetes, szinte bömbölő volt az ugatása. Forgách halkán füttyentett, nehogy Bercsényit fölverjék álmából. Nyomban elhallgattak, de egymást lökdösve, tüskön-bokron rohantak a gazdájukhoz. Régen nem látták. A kezét nyalták. Az örömtől megvadulva, ráugráltak, hársfaágyát majd földöntötték.

- Vitéz, Szultán! - szólitgatta őket Forgách. Végigsimogatta a hátukat, megveregette a pofájukat - hagyjatok békén. Álmos vagyok... - küldte el magától őket.

Elszomorodva elkullogtak, mintha értenék a beszédet. Leheveredtek a lucskos gyöpre, izzó parázsszemüket le nem vették a gazdájukról.

Forgách szemét kerülte az álom. A fejedelem levele, Bercsényi látogatása, kihuzták a tövist a szívéből. A levél, a Rákóczi kezeirása, a zsebében volt. Ha nem fél, hogy a hirtelen fény föl-zavarja az udvart, felkölti Csontos, fáklyát hozat és fáklyavilágnál még egyszer elolvassa. Ugy örült neki.

Azután eszébe jutott a bécsi irat. A tanítás, a miben a koroncói csata előtt az ujoncait részecskéket. Ma is világosan emlékezett rá: azt magyarázta, miért erősebb a magyarnál a német nemzetiség? A maga és a Vay esetére célozva, elmondhatta: azért is, mert a magyar a magyar-nak legnagyobb ellensége.

Verseng, egyenetlenkedik, irigykedik egymásra; egymást fogyasztja. Nincs összetartás. Torzsalkodás és pártviszály buktatja el legtöbbször a nemzet ügyét.

A míg nem szeretjük egymást, mint testvérek; a míg egymás emberi gyöngéit el nem nézzük; a míg irigykedünk, hogy mások többre vitték nálunk az ország szolgálatában; a míg a honfitársunk szerencsésén szomorkodunk, dicsősége bánt, anyagi előnyei, előmenetele az álmunkat rongja; a míg - mint kutya a csonton - szívesen rágódunk a felebarátunk becsületén, nem gondolva meg, hogy minden magyar ember becsülete része a nemzet egyetemleges becsületének: addig, akárhogy gyűlöljük, zablát tesz szánkra a német.

Kevély, haragtartó szive ellágyult. Valamennyi ellenségének megbocsátott e pillanatban. Nemcsak a hazát kell szeretni, egymást is. Divide et impera - ez a császárok politikája. Szeretet és összetartás: ez legyen a mienk.

Föltette, hogy mihelyt Vayval találkozik, összeölelkezik vele testvériesen, akármily képet vág is a meglepett „bagoly” hozzá.

Nagysokára aludt el. Arcát még akkor is a csillagok felé fordította.

Csontos csak azt várta, hogy elaludjék. Hozzá sompolygott lábujjhegyen és kitéve magát a veszedelemnek, hogy a komondorok lehuzzák, a meleg szűrt könnyedén öltözött gazdájára terítette...

Vitéz és Szultán körülszaglászta ugyan az öreg strázsamestert, de nem volt semmi ellenséges szándékuk. Sőt a farkukat csóválták, hogy barátságos indulatuk felől megnyugtassák. Hiába vetette le magáról az oltalmazó szűrt, a komondorok ráismertek benne a maguk fajtájára. Az a kutyahűség, halálig való ragaszkodás lakozott benne is, a mi bennük.

Mikor hajnalban kitörölte szemeiből az álmat, Forgách már nem volt a hárságyon, de a meleg szűrt a vén strázsamesteren felejtette...

Bercsényi Forgáchcsal kora reggel a táborba indult.

Mikor kiléptettek a kapun és nekiiramodtak a mezőnek, két zászlóalj kuruc bontakozik ki előttük. Portáikat most vonták be; egész éjszaka Tavarnok körül „cékázta”.

- Micsoda vásár készül? - kérdezte Bercsényi a farkaskacagányos ezeres kapitánytól, a ki kényes, táncoló lépésben jött jelentkezni szögsárga lován.

- A fejedelem különös parancsából vagyunk itt - válaszolta az ezeres kapitány - hogy elkísérjük excellenciádat.

- Köszönöm - mondta Bercsényi kurtán, végigjártva szemét a délceg lovasokon.

Arca nem árult el semmit az érzéséből. Odafordult csendesen Forgáchhoz.

- Jól mondtad, öcsém, az este. Bizony kár, hogy csak egyszer halhatunk meg Rákócziért...

V. Báránnyfelhők.

Stephney kedves társaságban jött Érsekújvárra, magával hozta a leányait. A három leányt meg Consbruch Klárát! Lucie, a helyzethez illő komoly arccal jelentette ki, hogy Klári gardedámja ő lesz.

Hogy tisztének jól megfeleljen, csupa sötétszínű ruhát akart magával vinni, előkereste édesanyja feketeselyem, csipkés gallérját, sőt egyik kalapjáról a fiatal leányok jelvényét, a nyíló rózsabimbókat - leszedte és érett buzakalászt varrt rá, tekintettel ama komoly, érettséget igénylő szerepre, a mire vállalkozott.

Klári a világért nem nevette volna ki Luciet buzgalmaért. Annie és Edith azonban boszantották a hugukat.

- Azt hiszi Lucie, az anyus fekete gallérja kész gardedámmá teszi. Pedig a nagyanyó főköötőjében is százszor nagyobb gyerek nálunk.

Lucie a tükör előtt állott. Valami öregesebb hajviseletet próbált. A lázadó aranyhajfürtöket leszoritotta. Akkor meg éppen bájos volt. Csak az arany félhold hiányzott, hogy olyan klasszikus feje legyen, mint Dianának.

Boszusan szétbontotta a haját. Igazi fénylő zuhatag folyt le a vállán.

Más módon próbált szerencsét: az öreg missz hajviseletét utánozta. A huncutkák megadták a missz Mary arcának a tisztos kor jellegét. S most mégis, e hiven utánozott tincsek, a melyek, ha az indulat hevében szerte röpködtek, másokra az ellenállhatatlan komikum hatásával voltak: Lucie arcát még kedvesebbé s oh, fátum, még fiatalabbá tették. A mi őt a szó teljes értelmében lesujtotta.

Elkedvetlenedve fordított hátat a tükörnek, hogy oly vonzó, fiatal képet mutatott. Nővérei mellé ült, két kezével átkulcsolta a térdét, oly magasra fölhozta, hogy a missz - a ki szabadságon volt - shocking! heves főfájást kapott volna mérgében, ha látja.

- Igazi babaarcom van. A kirakatok minden kékszemű, szőke babája rám hasonlít. De végre is, a lélek teszi, nem az arc és nem az évek. Ha nem tudok is átalakulni madárijesztőnek, azért elhessegetek én husz Forgácht is Klárika mellől.

Edith meglökte Anniet, a ki ez által a himzésen hibás öltést ejtett.

- Hát Forgách ellen van a nagy készülődés?

A négy gyönyörű leány föltünést keltett Érsekújvár utcáin. A Bercsényi kíséretében lévő kuruc tisztok meg is próbálták a közeledést, de hasztalan. A három Stephney leány rendeltetése az volt, hogy ködös Albionban menjenek férjhez és hervadjanak el.

Nyájasságukat egy öreges urnak tartogatták, a ki az árnyékuk volt. Hogy a piros arcu, szürke haju, alacsony termetű bácsika nagybácsi-e, gyám-e, elkésett udvarló-e? a kuruc tisztok irigykedve találgatták.

Buccelini gróf nem törődött az embertársai kíváncsiságával és irigységével. Boldog volt, ha a Stephney lányok köpenyét vitte. Ha bokrétával vagy nyalánksággal kedveskedhetett nekik; jegyeket szerzett valamely mulatságra; kirándulásokat rendezett; régi, érdekes épületeket vagy képeket nézett meg velük; vásárookra csalta el, hogy színről-szinre lássák a magyar népeletet.

A kis szürke gróf mindig a kezük ügyében volt és mind a hármuknak egyformán. Ügyelt rá, hogy egyiket se tüntesse ki jobban a másik kettőnél.

Stephney nem egyszer évődött a leányaival:

- Visszaadja a kölcsönt. Nem tudta hármótok közül megtalálni Katót és most minden ügyes-ségték ellenére sem tudjátok meg tőle, melyitek a kedveltje.

Mihelyt a fegyverszünet megkezdődött, Forgách is megérkezett. Stiriában és Bécs körül járt. Megvette ostrommal Óvárt és nyolcvan falut fölgyújtatott a Pálffy dulásaiért.

A Stephney leányok megörültek, hogy végre színről-szinre láthatják. Klárika szive olyan volt, mint a viharos égbolt; sötét, gomolygó felhők közül égető napsugár villant ki.

A mi a szivüket nyomta, azon az első találkozáson átestek.

- Hallom, veszedelmes utat tett meg: Herbeville hadával átment a nagy síkságunkon.

- Igen, az Alföldjükön jártam. Barátságatlan volt hozzánk. Pedig művelt föld. Képzelve, még a szélmalomok is tudnak franciául. Francia szó a sivatagban: mondhatom, felfrissültem tőle.

Forgách elmosolyodott.

- Magam is biztam hajdanában a szélmalom szárnyára üzenetet.

Klárika a fényes, szürke szemét Forgáchra emelte. Olyan volt a szeme, mint a napsütött tenger: derült és mégis kifürkészhetetlen mélységű.

- Megéreztem a közellétét... A Tiszán túl már megszűnt az a sejtelmem, hogy körülöttem jár.

- Igaz. Ott másik, rövidebb utra tértem. Kötelesség szólított el: Fogarast kellett egy kicsit bevennem. Megpróbáltam mindent, hogy magát meglássam. Nem egyszer bevágtam a táboruk közepébe. Hasztalan, már azt hittem: soha sem látjuk többet egymást.

Klárika lelke a szemében volt. Sem beszélni, sem gondolkozni nem tudott, csak nézte...

Sokára szólalt meg.

- Maga nagyon elbizakodott, Forgách. Azt hiszi, soha sem érheti veszedelem és szerencsétlenség? Előre meghatározhatom a találkozásunk napját - látni fog, a szerencsétlenség legelső órájában...

- Akkor úgy várom a veszedelmet, mint a megváltást.

Klári elkomolyodott. A Stephney-leányok nyugtalanzkodtak a szomszéd szobában. Lucie be is dugta a fejét az ajtón valami ürügy alatt.

- Nem kell hívni a szerencsétlenséget, jön az magától... Az udvarban magát a legjobban gyűlölik, mert senkiben sem csalódtak annyira. Az elhalt császárhoz semmi sem kötötte. Az ujnak, úgy tartják, bizalmas barátja volt. Kétféle hűséget sértett meg - így mondják ellenségei - az alattvaló hűségét a császárhoz; a barát hűségét a barátjához.

- Senki sincs, a ki védelmezne? Egyszerű az én sorom nagyon. Régebben voltam magyar, mint a József játszótársa. S előbb voltam József bizalmasa, mint a hogy a nemzetemet nyíltan megtámadták.

Klára sóhajtott.

- Hiszen, ha védelmezhetném! Ha a huga volnék, vagy az unokahuga. Legalább a nemzetbelije. Így hallgatnom kell... Még egyet mondok, mielőtt bemennék: a barátnőim mindent tudnak. Azelőtt magamba zártam a gondolataimat és tudtam hallgatni a magam és a mások ügyéről. Most szükségét érzem, hogy kinyissak a szivemen egy ablakot... Odahaza is sokszor megtettem. Arra gondoltam: mily jó azoknak, a kik sötétben a mezőn tévelyegnek, ha kivilágított ablakot látnak.

Lucie biztosította Aniet és Edithet, hogy semmi különös dolgot nem látott. A szerelmesek tisztas távolban ültek egymástól. Nyugodtan beszélgettek. Forgách háttal ült, nem látta, milyen arcot vágott; Klárka sokkal csendesebb volt, mint mikor titkát nekik megvallotta.

- A nézése milyen volt? - fürkészte Anie.

- A szeme? feketének látszott. Minden szürke szem annak látszik messziről. Az enyém is.

Anie nevetett.

- A nézését kérdeztem, nem a szemét. E kettő nem ugyanaz. A szemed akár Buccelinire, akár Forgáchra tekintesz, nem lesz sem kisebb, sem nagyobb, sem a színét meg nem változtatja. De a nézésed más. Tudod-e, Lucie, nagyon kacéran nézsz Forgáchra? Mi már észrevettük... Vigyázz! Gyermekkorodban is meg volt az a természeted: a mi almánkat pirosabbnak és kívánatosabbnak tartottad a magadénál. Maradj csak a kis szürke gróf mellett. Ha egyforma bokrétával tisztel is meg mindnyájunkat, a lelkét csak a te rózsáidba leheli... - mondá gonyolódva.

Lucienek nem volt ideje, hogy válaszoljon a támadásra. Klári és Forgách beléptek.

A Stephney-leányok azt gondolták, hogy Klári jól választott. Szép és érdekes ember a szive hőse.

A bájos, szőke leányok fiatalsága, kedves nézése, rózsás arcuk, karcsu, hajlékony növésük, idegen kiejtésük, az ártatlan, tartózkodó kacérság, mely belőlük áradt, ruhájuk és repkedő szalagjaik: mindez Forgáchot fölvilványozta. A beszédük, főleg a nevetésük olyan volt, mint mikor ragyogó téli délután szánkázni indul. A fiatal, ficánkoló lovak minden mozdulatánál hallja a finom hangu, kis, ezüstcsengetyűk csillingelését. Fák elmaradoznak; gallyakról a havat a szél a prémes gallérjára fujja; arca nekipirosodik; szeme ég a sebes hajtás izgalmától. Most megijednek valamitől a lovak! félreugranak! A csengetyűcskék annál jobban szólnak...

Főleg Lucie vitte a szót. Klári mellett ült, hol a kezét fogta a barátnőjének, hol a barna haját simogatta, hol gyöngéden ránézett.

Semmiségekről beszélt, minduntalan nevetett, fehér foga ki-kifénylett. Hiába oktatta a missz nyugodtságra: szelesen, idegesen mozgott egész alakja, mint mikor tavaszkor ágat hajlongat a szél. Mozdulatlanok és nyugodtak a gallyak szélcsendes időben; de szélfuváskor a legjobban nevelt gally is kijön a sodrából.

Lucie kedve Aniere és Edithre is átragadt; sőt Forgáchra is.

A katonaelet, a táborozás, a háboru durva kedvtelése után úgy esett neki a szőke gráciák társasága, mintha egy hétig vadászva a rengetegben, elszokva a civilizált életmód minden kényelmétől, szénégető kunyhóban hálva, embert sem látva a hajtókon kívül: egyszer csak három üveg fehér burgundi bort talált volna az iszákjában.

Egy ideig zavartalanul folyt a játék. A három Stephney-leány oly készségesen gardirozta Klárikát, hogy alig volt alkalma négy szemközt lenni Forgáchcsal.

Lucie viselkedését - mint gyanusat - Klári előbb vidáman, később növekedő kedvetlenséggel - figyelte.

Lucie többször nézett a tükörbe, mint sem gardedámi mivoltához illett volna. Most már nem haragudott, a miért oly fiatal és üde arcocskát nevetett rá belőle. A missz hajviseletét sem utánozta. A mama fekete selyem galléra a láda fenekére került. A sötét ruhák a fogason unatkoztak. Színes szalagok virítottak a hajában. Buccelini rózsáit az öve mellé tűzte. Sőt Klári azon kapta, hogy a buzakalászt, az „érett kor” jelvényét, siet lefejteni a kalapjáról és lánzó pipacsokat varr föl helyettük, nagy buzgalommal.

- Tetszeni akarsz valakinek.

Lucie elpirult, az ajkát biggyesztette.

- Ugyan kinek? A ki jó falat volna, az már le van foglalva. Buccelini bokkrétáját meg már unom. Klára összecsapta a kezét.

- Jó falat! Ha a missz hallaná! Kár volt szabadságra engedni a nevelőnődet; a kis leányok nagyon elhuncutodnak. A fekete köpenykének ugyancsak hamar befellegzett! A sötét ruhák divatja elmúlt. Egy cseppet sem akarsz már a misszre hasonlítani. Pipacsok a kalapon, minduntalan pipacsok az arcoskán, mindig lakkcipő a lábadon; mint a vőfélypálcán, oly sok rajtad a repkedő szalag... Kis Luciem, még sokra viszed...

A szemrehányás, a mely e szelid kötekedésen átütött, Lucienek néhány rossz órát szerzett.

Délután a leányok az apjukkal látogatóba mentek. Forgách átlovagolt Eszterházy Dánielhez. Klárrika maga maradt otthon. Levelet irt a bátyjának.

A levélírás ezuttal nehezen ment. Pedig ugyancsak rágta a tollat, a füle mellé dugta, hogy közelebb legyen a gondolatok műhelyéhez.

Leirt egy-egy mondatot, olykor közepén félbeszakítva, nem jutott eszébe a megfelelő kifejezés. Ilyenkor türelmetlenül eldobta a tollat... Messzire elszállt a gondolata.

Egyszer csak fölriadt álmodozásából, az ajtón csöndesen kopogtattak. Előbb jókora bokréta sétált be, annak a végén Buccelini.

A kis gróf helyet keresett a kalapjának és az elefántcsontfejú botocskájának. Kinyújtott karral közelebb lendítette Klárrika arcához a bokkrétáját.

- Nekem hozta? - kérdezte Klára meglepetve és abba hagyta a levélírást.

Buccelini széket keresett a szemével. Mire érte nyulhatott volna, Klárrika már hozott egyet.

- Lucieék elmentek.

Buccelini még nem adta át a bokkrétát. Nem tudta, mit kezdjen vele. A térdére tette, onnét legurult a szőnyegre.

Klárrika megszánta a szegény virágokat. Lefejtette róluk a kemény manzsettát, a másik szobából kihozott egy korsó friss vizet, beleállította. Buccelininek elég ideje maradt meghánynivetni, mit feleljen.

- Miért mondja, hogy: Lucieék? Miért nem mondja: Edithék vagy Anieék? vagy egyszerűen Stephneyék?

- Lucieéket mondtam? Nem is tudom. Rájár a szám. Hármuk közül nekem ő a legkedvesebb. Ezért jött a neve a nyelvemre.

Buccelini a pecsétgyűrűjét lefelé fordította és ütögetni kezdte vele a szék karját.

- Igazán? Magának Lucie a legkedvesebb? Megvallom, Klára kisasszony, nekem is. Ne nevesen ki érte. Ismerem az életet, eszemben sincs tultenni magamat a természet törvényén. Öreg vagyok és ő fiatal, ne gondoljon hát rólam semmi rosszat. Ugy szeretem őt, mintha apja, nagyapja vagy nagybátja volnék, de szeretem. Hogy úgy mondta: Lucieék, azt hittem, évdödni akar velem, életem e második nagy gyöngéjéért.

Klári azt gondolta, jobb lesz a társalgásba vidámabb hangot vegyíteni.

- Volt első gyöngéje is, hogy másodikról beszél? Lám, lám...

Buccelini komoly maradt.

- Az első gyöngém harminc esztendővel ezelőtt kezdődött s csak egyikünk halálával szűnt meg. Ne gratuláljon a hűségemért: nem nő az, a kit ily állhatatosan szerettem, - az elhunyt császár.

S most Lucie a második gyöngém. Neki élek, a hogy harminc évig csak a császáromnak éltem. A végzet egy kissé elvétette e két szenvedélyem sorrendjét. Ha ez a második kezdődik harminc évvel előbb, a mikor fiatal voltam, ki tudja? - most boldogságban töltött életre tekintethetnék vissza. Így bizony életem legszebb éveit a császárra pazaroltam. Lucienek a szomorú évek jutottak. A lehajló, szelid napsugarak; a sötétséggel küzködő világosság; a nappal vége, az éjszaka kezdete: az alkonyat...

Klári elcsodálkozott a zárkózott ember vallomásán. Szerette volna vigasztalni.

- Alkonyatról nem szoktak beszélni, Buccelini ur, az ön korában!

Buccelini fájdalmasan mosolygott.

- Két külön malomban örlünk, Klára kisasszony. Életem két nagy gyöngeségének a sorrendjét, igaz, fölpanaszoltam; de az nem jelenti, hogy ne volnék megelégedett így is a dolgok folyásával.

Nézze, kis Klári: minden nyugdíjazott, öreg politikusnak támad egy második szenvedélye, mikor az első szenvedélye - a pályája - véget ér. Madarakat tanít fütyülni az egyik. Hálátlan foglalkozás. A leghitványabb rigó szebben fütyül nála... A másik földjét műveli; a hogy vet és tavasszal a mag kikel - a föltámadás reményével kecsegteti magát. Van, a ki horgászik. A halak is csak oly ostobák, mint az emberek: torkukon akad a horog, csak csalétek legyen rajta. Ki a képtárat bujja: beleőrül a Tizián vöröshaju, festett asszonyaiba. Ki könyvet olvas; mint vén betyárhoz illik, Boccaciót és Cassanovát! (Hogy tudná mi az? Komoly, épületes olvasmányok.) Ki nagyokat sétál. Ki elveszi a - Terézáját. Egyik-másik vallási tébolyba esik. Versenyt imádkozza az olvasót a vénasszonyokkal. Meggyónja a bűnét, magánál nagyobb bűnösöknek.

Én Lipót helyett Luciet tettem meg császáromnak. Most ő uralkodik rajtam korlátlanul. E hosszú bevezetés után bevallom, miért jöttem.

Klári figyelmesen hajolt előre. Fényes, barna haját a homlokáról hátra simította.

- Hát miért?

Buccelini rövid, gyors lélegzetet vett és vergődött, mint a hal, mikor szárazra dobják.

- Lucie valakit szeret... Vagy legyünk óvatosabbak: a legjobb uton van rá, hogy valakibe belebolonduljon.

Buccelini nem vette észre, hogy a Klári finom, érzékeny kis arca mennyire elhalványodik.

- Tudom, kire gondol. Képtelenség.

- Tudja...? Magának is föltűnt?

Klári erélyesen rázta a fejét.

- Buccelini gróf, vigyázzon, ön képzelődik... Apró jelekből nagy dolgokat következtet. Lucie egy parányit, de csakis egy parányit kacér. A férfit, a kire gondol, érdekes kalandok varázsa fogja körül. Szép arca van, látni jól esik. A hangja kellemes, szívesen hallgatjuk mindannyian. Ne magyarázzon bele többet. Keservesen megbánhatná...

A szürke grófnak már ismerjük azt a tulajdonságát, a melyért Vocabella öszvérnek nevezte el. Nem egykönnyen adta föl álláspontját.

- Forgách szívesen van a Lucie társaságában.

- Hogyne, Lucie bájos leány.
- Sokat beszélgetnek együtt.
- Biztosítom, közönyös dolgokról.
- Lucie egy idő óta szenvedélyesen szereti a magyarokat.
- Anie is, Edith is, sőt én is. Stephney oltja belénk...
- A multkor, a mikor a hangversenyről hazajöttünk, egymás mellett mentek... Figyeltem. Harmónia van a járásukban...
- Lucie alkalmazkodó természetű. Ha a gróf urral megy, akkor meg úgy tipeg, mint a fürj. Ez is harmónia.
- Tipegek, az igaz; ő is tipeg? Csúfságból teszi a kis tüzevaló... Kár, hogy Klári kisasszony oly ellensége a tervemnek.
- A tervének? Azt sem tudom, miféle terve van.

Buccelini közelebb húzta a széket, hangja suttogóvá vált.

- Forgách fényes párti is, meg nem is. Heute roth, morgen todt... Ma nagyur, gazdag, irigyelt. Holnap? Én mondom magának, a ki meg tudom itélni mindazt az erőt, a melylyel a Habsburgok rendelkeznek: mindenkire rászakad a szerencsétlenség a ki Rákóczit szolgálja. Rászakad a szép Forgáchra is, nagy bajba kerül a személye, vagyona, állása, élete... Akkor Buccelini megtörli Lucie könnyes szemét a vigasztalás selyemkendőjével... Nászajándéku kibékíti Forgáchot a császárral. Vagyon, befolyás, magas állás megjön újra. Az ifju házások pedig hálával tartoznak majd nekem és megengedik, hogy - senkim nem lévén - Luciera hagyjam szerény vagyonomat. Megvallom, Klárika, ebben sántikálok.

Klára megijedt. A kotnyeles Buccelini még nagy galibát csinálhat pusztá jóakarattól.

- Veszedelmes terve van, gróf ur. Forgách házas ember.

Buccelini mosolygott.

- Tudom. Mindenre gondoltam... Elválasztjuk a feleségétől. Áttér a protestáns vallásra; Lucie ugyis az. Annyi.

Klára érezte, mint szorul körülötte szűkebbre a hurok.

- Nem hiszem, hogy Forgách szeretné.
- Luciet?!

Oly hódolat volt e fölkiáltásában, Lucie ellenállhatatlanságának oly diadalmas hirdetése, hogy más körülmények között Klára elnevette volna magát. Szorultságában a legerősebb kártyáját játszotta ki.

- Ha Forgách szabad volna, a mint nem az; ha szeretné Luciet, a hogy nem szereti; ha Lucie-nek nem tetszenék más férfi rajta kívül, pedig sok fog még tetszeni, a mig ráakad az igazira, az egyetlenre: akkor is magába kellene fojtania szenvedélyét; le kellene mondania róla.
- Nem értem. Hogyan? Miért mondjon le?
- Miért... miért... Mert Lucie jellemes. Tudja, hogy Forgách mást szeret. S mert, a ki Forgáchot az életénél jobban szereti, az a leány rábizta titkát... Lucie jó, ha kicsit szeles is. Nem tudná elárulni a barátnéját.

Buccelininek csak most tűnt föl Klárika izgatottsága. Remegő hangja, elfojtott, sirástól vonagló szájacskája megijesztette. Észrevette, hogy nagy bakot lőtt. Kedvenc tervéről a legrosszabb helyen szólt. Erőszakos föllépésével napfényre hozta egy ártatlan leányszív legféltebb titkát.

Legokosabbnak tartotta szedni a sátorfáját és elillanni kotnyeleskedésének dicsőséges színhelyéről...

Mikor a három Stephney leány hazatért, Klárát könyvek között találták. Faggatták, mi történt, miért sir. Ölelték, csókolták, kényeztették. Lucie volt a leggyöngédebb hozzá, mintha a lelkiismeret furdalná.

Klárika jól kisírta magát. A szemét megtörölte. Még mosolyogni is próbált.

- Mi lelt, édes, drága, egyetlen szivecském? - hízkelkedett Lucie, összevegyítve aranyfényű haját a Klárika szép, barna hajával.

- Csuf Buccelini azt állítja rólad: szemet vetettél Forgáchra.

Mind a három leány meg volt illetődve; de leginkább Lucie.

- Buccelini egy... egy... ócska ház - mondá haragosan, mert nem jutott eszébe erősebb szó. - Pedig mint kancellár okos, tapintatos, megbízható volt.

- S most milyen - csacsi! - szólt közbe Anie rendithetetlen meggyőződéssel, fölháborodva azon, hogy a kis szürke gróf Klárikát megríkatja.

Lucie egy ideig tünődött, azután kíváncsian tudakolta.

- Féltékeny vagy rám, Klárika?... Mondd: milyen az a féltékenység? Ha nézem Forgáchot s ő visszanéz: az már a szivedbe nyilallik?... Ha mosolyunk összevillan: az már kétségbeejt? Ha jól érzem magam a társaságában: sirni szeretnél bánatodban?

Nincs semmi baj, Klárikám, te szebb is, okosabb is, nemesebb is vagy nálam... Én csak szöke, babaarcu leány vagyok, a kinek az a sorsa, hogy Buccelini küld neki virágbokrétát; a ködös London előkelő házaiban végigtáncol néhány vig farsangot; utazik Nápolyban és Sziciliában, bolyong a sósvizü tengeren, ha már a kelleténél jobban unja magát; végül feleségül veszi egy veresbarkóju, kifogástalanul öltözködő angol gentleman, a ki elviszi ősei ódon kastélyába... Itt a te kis Lucied, a ki érzi, hogy csupa láng, örökké dideregni fog a vastagfalú, mogorva termekben és a lelke megfagy az előkelő, közönyös angol élet tiszta, hideg levegőjében... De ebből még nem következik, hogy kiüsszem kezedből a boldogság kristálypoharát... Te boldogtalan lennél és én szomjan halhatnék, ha ezer darabra törne... Nem, kis Kláram, ilyen nem szabad rólam föltened.

Szenvedélyesen odavetette magát a Klárika nyakába. Sirtak mind a ketten, a könyük összefolyt. Ezt látva, Anie és Edith is rágyujtottak a sirásra. Mikor Stephney hazajött, ki volt sirva mind a négy leány szeme. - De ilyen az ifjuság - annál jobban megjön az étvágyuk.

Lucienek használt a lecke. Mikor Forgách faluról hazaérkezett, a Stephney leányok valódi angol kisasszonyok módjára viselkedtek.

Buccelinivel Lucie kegyetlenül bánt: egy álló hétig minden nap visszaküldte a bokrétáját... Hallani sem akart róla. Buccelini Klárika nyakára járt, hogy engesztelje meg a „császár”-ját.

A napok, az együttlét kedves, verőfényes napjai, multak... A békekomédia vége felé járt. Klárika borzadva gondolt rá, hogy a háboru fergetege újra elszakítja őket egymástól.

VI. A megszegett parancs.

Bécsben kihirdették a fegyverszünet lejártát. Az ellenségeskedés megkezdődött.

József császár, a kinek sólyomvadászatát a lefolyt télen, a Bécsig száguldozó kurucok megrontották, úgy, hogy Laxenburgba sem mert elmenni, Starhemberget, az új fővezért így biztatta neki Rákóczinak:

- Kövessen el mindent, hogy vadászataimat el ne rontsák a zsványok.

Mert, hogy patakokban folyt a vér; hogy falvak, kastélyok, templomok, városok lángoltak Morvában és Stiriában; hogy a háboru iszonyata nemzedékek munkáját pusztította el s hogy a kétfelé folytatott háboru örökös tartománya népeit koldusbotra juttatta: azt valahogy még elviselte ő felsége. De, hogy a vadászatait elrontották, azzal a kurucok mértéke betelt.

Hiven azon mesterkedéshez, hogy a szabadságharc vezéreit titokban külön-külön nyerjék meg, Forgáchcsal is kétszer megpróbálkoztak, hogy eltántorítsák.

Először, még Lipót császár életében környékezték meg. Akkor a palota-gróf irt neki két izben, eget-földet ígérve.

Most, másodszor, Rosenberg gróf kereste föl Nyitrán, mikor a közbenjárók Rákócziné termeiben a fejedelemmel találkoztak és tárgyalásokat folytattak.

A gróf, a ki egész életére sántított a Forgách golyójától s a ki engesztelhetetlenül gyűlölte, Salm megbízásából jött.

- A herceg abban a véleményben él, hogy ha valaki, ő hivatva van eloszlatni a félreértést a császár és ön között. Önök hárman gyermekkori játszótársak voltak.

Forgách arcán jókedvű guny villant át.

- Köszönöm szives fáradozását, kedves gróf. Az ön helyében figyelmeztetnem volna a herceget: hogy a béke olajágát galambbal és ne hollóval küldje... Azokkal a gyűlölködő érzésekkel, a melyekkel a gróf megtisztel, békeangyal szerepére talán még sem vállalkozhatik?

Rosenberg az ajkába harapott.

- Nem gyűlölöm már, Forgách gróf. De ha gyűlölném is, a legmagasabb szolgálatban nincs szeretet és nincs gyűlölet, csak vak engedelmesség. Mikor elvállaltam e kényes küldetést, nem gondoltam a dolog személyi részére. Mint hűséges szolgája a császáromnak, akármily ellensége legyek Forgáchnak, magának az ügynek, - hogy neve, tekintélye, fényes katonai képességei elvonassanak Rákóczitól, - hive vagyok, elhiheti.

- Elhiszem, de azért, ha egy szál kötélén függünk a mélységek fölött, kényelmetlen érzés tudni, hogy a kötélen vége a halálos ellenségünk kezében van... Mert ne gondolja, kedves gróf, hogy ön már megbocsátott. Ha megölöm, talán inkább, mint így, hogy sántává tettem... A bicegés nagy szépséghiba... Még a versláb is komikus, ha biceg, hát még a diplomaták!

Rosenberg sötét arca hideg maradt, vigyázva, nehogy a gunyolódásért kiessék a szerepéből.

- Belátok a kártyájába. Szeretné meghiusítani a küldetésemet. Kompromittálni akar Salm herceg előtt. Homlokomra igyekszik írni láthatatlan betűkkel: „ügyesebb embert küldjeteK”.

Mert csak az emberen, a ki önhöz jön s az időn és alkalmon mulik a dolog... Engem elutasíthat. Azért, ha megbízatásom meghiusul, senki sem fogja hinni, hogy ne volna hajlandó kibékülni ő felségével. Csak azt hiszik majd, hogy ügyetlenül fogtam hozzá a megbízatásomhoz.

Forgách leküzdötte ágaskodó indulatát.

- Ugy! Hát önök, bécsiek, mérget mernének rá venni, hogy Forgách Simon cserbenhagyja a nemzetét előbb-utóbb? Az önök dolga, mit hisznek rólam, mit nem. Az én dolgom bebizonyítani, hogy ezuttal rosszul számítottak.

Rosenberg a fejét rázta. E mogorva, unatkozó, reményét vesztett, sötétarcu, sánta fiatal férfinak olyan volt a lelke, mint az őszi tarló. Olykor elszállt fölötte egy-egy fényestollu madárcsapat, egy-egy nemesebb gondolat.

- Félreértett. Nem a jelleme, de a kivételes helyzete miatt tartjuk lehetetlennek, hogy királyával ki ne béküljön. Más az, ha a gyermekkori játszótársunk ül a trónon s más, ha csak egy uralkodó.

Mindenki tudja, csak ön ne tudná, hogy ő felsége szive tele van jószándékkal a magyarok iránt? Hogy mihelyt trónra lépett, teljesen elfogadható föltételeket terjesztett a nádor útján az ország elé?... El tudom képzelni, hogy azokat a gyöngéd emlékeket, a mik gyermekkorukban a császár és az ön szive között szövődtek, van elég ereje kiirtani. Egy dologra nincs ereje, Forgách gróf, sőt nyíltan kimondom, nincs és nem is lehet bátorsága: a nemzetét nem foszthatja meg mindattól a szerencsétől, áldástól, hogy mint egyik első tanácsosának, (mert Salm herceg nevében a kancellárságot ezennel följánlom), ő felsége a magyar ügyeket az ön szemével lássa, s a bajokat az ön szivén keresztül orvosolja...

Forgách fölemelte a fejét. Oly erős elhatározás látszott homlokán s szemében, hogy Rosenberg, mielőtt egy szót szólott volna, már tisztában volt küldetése teljes kudarcával.

- Lám, lám, Rosenberg, ha akarja, mily szép áriákat tud énekelni... Röviden és érthetően válaszolok: hüségem esküdtem Rákóczinak, meg is tartom.

Rosenberg meghajtotta magát.

- Nem bolygatom a kérdést tovább, még sértésnek venné. Van egy más megbízatásom is: mérsékelje a vezértársait, ne viseljenek háborút tatár módra. A császárt különösen fölingerlik a morvaország és stíriai égetések.

Forgách tiszteletlenül vállat vont.

- Elhiszem, fáj az udvarnak, ha Ausztriát vagy Morvát bántjuk. De bezzeg nem érzi szegény országunk pusztulását és romlását.

Ha a kastélyokba szorult németység hadaimnak ellentáll, a kastélyokat bizony összerontom. Ha a német paraszt fegyvert fog ellenem a falukban, nemcsak vele bánok el kegyetlenül, de az egész háza népével... Mert akár falu, akár város, akár vár ellenem fegyvert fog és nem hódol, s vérrel kell megvennem: senkinek sem lesz ott irgalom.

Szünetet tartott a beszédben. Azután emelt hangon indulatosan tette hozzá:

- Szégyen, gyalázat, a mit a császári ármádia művel. Nem is tatár, hanem vandálok módjára visel háborút. Népünk kiirtása folyik itt, háboru címe alatt. Az Ocskay-féle hadviselésnek eddig ellene voltam, most már azt mondom: szemet szemért, fogat fogért. A mi földünket ugyan sivataggá tehetik a császár fegyverei; de ő felsége osztrák tartományai is egytől-egyig elpusztulnak...

Rosenberg fölállott. Mint a hogy Mefisztót rajzolják, szakasztott olyan volt kurta, spanyol selyemköpenyben, piros harisnyában és piros cipőben, magasra felkötött vékony spádéval s a bicegő járásával.

- Szomoruan számolok be Bécsben küldetésem eredményéről. Az ut, a melyen megindult, attól félek: a vérpadhoz vezet.

Forgách az ajtóig elkísérte vendégét.

- Sok lépcső van még a vérpadiig. Még sok történhetik, a mig fölérek rá. Ha ő felsége a politika alkimistáira, a hízlegőkre és a gonosz tanácsosaira hallgat, még megérjük: teljesen elveszíti országunkat.

Rosenberg gróf az ajtó kilincse után nyult.

- Emlékszik Prinzensteinre?

- A kit a jezsuiták kedvéért birtokaira száműztek?

- Arra. Hogy a Vocabelláékat boszantsa, ő felsége visszahívta az udvarhoz és visszahelyezte minden méltóságába. Képzelve, a pompás kis tréfa hajótörést szenvedett. Az eminentissimék nagy ellensége, hosszú számkivetése unalmában arra a gyászos elhatározásra jutott, hogy maga is beáll a sokat ócsárolt rendbe. Az ügyes jezsuita, a ki dragonyoskapitány képében a legfélreesőbb kastélyába kísérte, megtérítette az eltévelyedett báránykát. Egész Bécs ez eseten mulat.

- Elég sovány multság. Majd szerzünk mi - ha már az ellenségeskedés megkezdődött - a kedves Bécsnek sokkal külömb multságot...

Rosenberg fanyaran mosolygott.

- Egy kis kuruckivilágítást? Azzal már torkig vagyunk.

Kezet fogtak.

Rosenberg, miközben lebecgett a lépcsőn, eltöprenkedett. Örülnie kellett volna, hogy küldetése meghiusult és az ellensége minden hidat elégetett maga mögött és mégis busult. A férfi ily nagy elhatározásának fénye, hogy elkápráztatja majd Consbruch Klárát! Erre gondolt.

*

... Rákóczi elfoglalta Esztergomot. Meg akarta próbálni Pozsony megrohanását is, vagy legalább a város alatt lévő tárházak elpusztítását.

A terv kivitelével - írásbeli parancsban - Forgáchot bizta meg a fejedelem. Szinre induljon Morva felé. Bazinnál hirtelen álljon meg, forduljon Pozsonynak és kísértse meg Stahremberg tárházának elpusztítását. Azután törjön be német földre.

Forgách, a fejedelem parancsához hiven, Pozsonynak tartott, hogy bombáztassa. A pozsonyi polgárok küldöttsége azonban elébe ment, esedezve, kimélje meg városukat a háboru borzalmától. Váltásdíjat ajánlottak föl, hogy békén leszüretelhessenek.

Forgách - ugy gondolván - hogy az élelemraktárakat visszajövet is felpörkölheti, Ocskayval átkelt a Morva vizén. A vett parancsnak tehát a második részét teljesítette előbb.

Hirét véve, hogy Stahremberg a karvai sáncokat bevette és Esztergomot vívja, egy diadalmas beütéssel akarta helyreállítani a katonai egyensúlyt, ugy vélekedvén, hogy az osztrák tartományok égetése kimozdítja jelenlegi állásából a német hadat. Rosenberg grófnak tett ígérete is sarkalta, hogy majd szerez ő a kedves Bécsnek parázs multságot.

Zissersdorf városkában a Bayreuth dragonyosezredet körülzárta. Ágyuval és bombavető mozsarakkal rést tört a falakon. A német katonaság, közöttük a fegyvert ragadott polgárság, makacsul védelmezte a várost. Forgách rohamot parancsolt. Meghagyta, az ősi ellenségnek kegyelmet osztani vagy azt tőle elfogadni, nem szabad.

Az egész Bayreuth-ezred az elfoglalt város falai közt lelte sirját. A polgárok közül senkinek sem irgalmaztak. Magát Zissersdorfot földülták és fölpörkölték. Kő-kövön benne nem maradt.

Forgách lelkét elfogta az öldöklés és pusztítás démona. Ocskay lovasságát ráküldte a morva falvakra. A „tüz fejedelme” mindent fölgujtott és mindent lekaszabol, a mi utjába került.

Forgách meg volt elégedve a beütések eredményével. Vagy negyven falu füstté lett; egy várost eltörölt a föld színéről; a császár egyik leghiresebb lovasezrede: volt, nincs; zászlók, ágyuk, fegyverek, foglyok kerültek kezébe; zsákmánynyal megrakott szekerek hosszú sora követte utjában. Ausztria megrémült; Bécs elvesztette a fejét; az udvar feldühödött. Stahrenberg győzelmeinek kelyhébe keserü örömcsoport vegyült.

A mi gyűlölet és boszuvágy a „kalapos ellenség” ellen lelkében összegyűlt, s a mi már szinte fojtogatta: vérrel és vassal egy kicsit lehütötte.

A németek már téli szállásukra húzódtak. Forgách itt sem hagyott nyugtot nekik. Ocskayt átküldte a Morva vizén, hogy fészükéből ugraszsa ki.

Ekkor, váratlanul, rendeletet vett Rákóczitól, adja át a Vág mellett fekvő hadak vezérletét Eszterházy Antalnak, ő maga jőjön az udvarhoz.

Reménységgel és bizalommal kelt utra; egy tisztjét, a Bayreuth dragonyosoktól elvett zászlókkal, előre küldte. Ő maga, Rozsnyóhoz közel, egy kis faluban töltötte az éjszakát, hogy reggel jókora kísérettel bevonulhasson.

A fejedelem szívesen fogadta Forgách diadalának jelvényeit s a tisztet fáradságáért megjutalmazta.

Ködös, nyirkos, novemberi reggelen elővezették Forgách legkedvesebb lovát, azt, a melyeknek a koroncói csata alkalmával az életét köszönhette s a melynek, a túlradó fölhevülés pillanatában, az ezüstpatkóit megcsókolta.

A paripa, mikor Forgách nyeregbe akart ülni, ágaskodott, hátra rugott, sörényét fölborzolta. Forgách megsimogatta a száraz, finom fejét, kedveskedő nevén szólította, hogy megnyugtassa. A ló csak annál idegesebb lett. Egész teste remegett, kétszer-háromszor visszafordult, nagy, fényes szemével úgy nézett a gazdájára.

Forgách megsajnálta.

- Valami lelte. Vigyétek az istállóba. Legyen gondotok rá, a mig visszajövök - hagyta meg a lovászának.

Másik lovat vezettek fékszáron elébe. Föülte minden baj nélkül. Sebes nyargalvást megindult a kíséretével.

Már közel jártak Rozsnyóhoz, mikor a köd fölszállt. A mezőkön csillogott a dér. Ugyancsak erős harmatban fürdött a lovak lába. Néhol ereket, árkot, sövényt kellett átugorniok, a hogy Forgách szokása szerint, toronyirányba mentek.

Csipkebokor mellett lovagoltak el. Piros bogyóval volt megrakva minden ága. Csak úgy viritott messziről.

- Szeretem a piros színt. Látni is jól esik. Váratlan örömet jelent. De az ott ni, bodzafa, mindjárt a szomszédságában. Ki nem állhatom a fekete gyümölcsöt. Mintha csupa patkányszem meredne rám...

Hátra tekintett. Most vette csak észre, hogy Csontos nincs a kíséretében.

- Mi lelte a vén árkanlyalt? Kézcsókra akartam vinni a fejedelemhez.

Elmondták, hogy Csontos tegnap óta sorvadozik. Nincs jártányi ereje. Hogy lóhátra ülni nem birt, szekéren akarta agyonrázatni magát; hogy nem marad el semmiért a kedves gazdájától. Ugy kellett erőszakkal lefektetni. Most izzad a sok kegyetlen herbateától.

Forgách elkomolyodott a rossz hirre.

- Ebéden bizonyosan ott tart ő felsége, ám estére hazavágtatunk a vén csonthoz. Hiába, ócska nyereg elvásik. Csak valami nagy baja ne essék. Lám, a bodzafa megjelentette.

A nap kisütött. Rozsnyó templomtornyai, cserepes háztetői előttük fénylettek. A komor gondolatokat elüzte Forgách arcáról.

A járókelők megbámulták a daliás, fiatal kuruc tábornokot és a kíséretét. Az ablakok kinyíltak utánuk.

Máskor Forgách fényes, ragadozó szeme ugyancsak alátekintett a csinos fiatal polgárosszonyok fejkendőjének. Most a kinyitott ablakok sem érdekelték, pedig kedves, borzas asszonyi fejcskék jelentek meg a nyílásában.

Korai lévén az idő, előbb a szállására ment. A tisztje, a ki az udvaron ácsorgott, lelkendezve jelentette a nagy kitüntetést. Vay Ádám udvari marsallus már negyedórája várja a szobájában.

- Nagy kitüntetés a fejedelemtől - mondá a környezetének, - hogy élembe küldte. Sietek föl az udvarlására.

Két-három lépcsőfokot átugrálva, ment föl az emeletre. Arca sugárzott a büszke örömtől, mikor benyitott.

Vay Ádám a szoba közepén állott. Kardosan, föltett kucsmában. Hideg, szertartásos arca megállította Forgáchot az ajtóban s a szívből jövő üdvözlés szavát az ajkán fagyasztotta.

- Kérem a kardját, tábornagy ur - ezzel fogadta.

Forgách elhalványodott. Mindenre el volt készülve, csak erre nem.

- Hogyan? - felelte föllobbanó önérzettel - talán nem elég jól forgattam Rákócziért?

Vay Ádám becsületes, jó arca tüzelt az izgatottságtól.

- A tábornagy ur foglyom... A fejedelem parancsából...

Forgách leoldotta kardját. Ha lázongó indulatját el nem fojtja, oda vágja a kardot a Vay uram lábához; de élete e nehéz pillanatában megemberelte magát.

- Jogom volna ugyan számon kérni: hogy hol a fejedelem írott parancsa, pecsétje, aláírása? Kérdezhetném: engem, a ki főispán, tábornagy és a szövetségi tanács tagja vagyok: micsoda okért fogatnak el idézés és meghallgatás nélkül? Személyes szabadságom ily súlyos megsértése nem az ország ősi szokása ellen van-e? Nem lesz-e ily lépés rossz hatással, mikor jogai és szabadságáért van a magyar nemzet most is fegyverben? De mind e kérdést magamba fojtom. Az udvari marsallus uram Rákóczi nevében jött. A név előtt meghajlok. Ime, a kardom.

Levette a fővegét és kardját lovagias, nemes mozdulattal átnyújtotta.

VII. Rab Simon.

A krasznahorkai vár kapusát kürtszó riasztotta föl álmából.

A mennyire ködben, hajnali szürkületben kivehette, hintó döcögött föl a meredek kaptatón. Vagy száz lovas környékezte.

A kulcsot leakasztotta a falról, kényelmesen lecammogott a lépcsőn, fölrángatva öt-hat őrségi hajdut, a kik a boltozott kapu aljában úgy aludtak, mint a bunda.

- Hej, lovasok állanak odakinn.

- Csak nem németek?

- Ha németek - régen beléjük lövök az ágyuval; ennyit könyv nélkül is tudhatnátok, öcsém... Tyűh, de pokoli lármával vannak.

Egy harsány hang átkiáltott a széles várárkon.

- A fejedelem nevében.

A hajduk kópójukhoz kapkodtak, a kapus a vassal kivert nehéz tölgyfakapu ablakán kisan-dított.

- Jézus Máriám! Palotások. Még pedig ezüstkapcsosok. A hintóban nyilván maga ő felsége ül. Esze nélkül eresztette le a fölvonó-hidat.

A hintó begördült, a lovak patkójától visszhangzott a kapuboltozat.

Ekkor már talpon volt a várban apraja-nagyja.

A várnagy felkötötte ezüstös, görbe fringiját és hirtelen valami latin üdvözlő beszédet kerekített, csiszolt ki elméje esztergapadján. Az őrség, vagy ötven ember, szép sorjában fölállott az udvar közepén.

A hintóból Forgách Simon gróf, tábornagy szállott ki. Ez is elég nagy ur, hogy üdvözlő beszéddel és surlóvéssel fogadják Krasznahorkán.

A várnagy levette süvegét, illő testállásba vágta magát és belekezdett a mondókájába. Forgách keze intésével az érdemes férfiúnak torkára forrasztotta a szót.

- Ne cifrázza, barátocskám. Rabnak jöttem...

Azzal se szó, se beszéd, nagy sarkantyupengéssel nekiindult az épület fölépcsőjének.

A palotások hadnagya előmutatta a fejedelem írásbeli rendeletét, meg az Andrássyak beleegyezését, hogy egy század palotás, további parancsig a várban maradjon.

- Talán áruláson kapták ő méltóságát?... - kérdezte elhülve a hadnagytól.

- Dehogyan kapták! Csak olyan jó kuruc ő kegyelme, mint mi ketten.

- Hát csatát veszített?

- Nem veszített az. Fölverte a németet Morvában. Egész dragonyos ezredet megsemmisített. Zászló, hadiszer, zsákmány esett a kezébe.

- Mi a szösznek fogták hát el?

A hadnagy vállat vont. Kurtán véget vetett a kérdezősködésnek.

- Tudja a fene...

Forgách ezalatt a följárat kőbe vésett cimerét nézegette.

- Andrássy-cimer. Krasznahorkán vagyok... - dűnyögte és fűtyörészve nekiindult a lépcsőnek.

Délelőtt ki akarta tapasztalni, szigorú utasításokat adtak-e ki az őrzésére?

A tisztán tartott várudvaron egy lélek sem járt.

Az ablakok köröskörül nyitva voltak. Komor vasrostélyok mögül kedves muskátlifejek leselkedtek. A magas rézcsatornán galambok tollázkodtak. Mikor megunták magukat odafönn, párosával lerepültek a homokos udvarra. A napon csikos hátú, vörös kandur sütkérezett. A

galambok föl sem vették. Szép, kis fejüket minden lépésüknél kacéran jobbra-balra illegetve, ott tipegtek a Forgách közelében. A macska megmozdult; vége szakadt egykedvűségüknek. Lágy, lebegő szárnycsapással felültek az ablak kiálló vasrácsára. A kandur boszusan pillantott utánuk, mintha unalmas volna az élet finom galambpecsenye nélkül. Ujra végighevert a napon, mint hiu világfi, talpával a pofácskáját mosogatta.

Az udvar hát békét lehel. Forgách lement a várkertbe, mely egy kis erdőben végződött. Belevette magát. Addig ténfergett benne, a míg forráshoz nem ért. A mellé letelepedett.

Az erdő nagyon megritkult. A sárga avar vastagon borította a földet.

Hanyatt feküdt, két kezét a feje alá téve, a kopasz fák között a kék eget nézte.

E pillanatban semmire sem gondolt. Érzés és gondolatok nélkül szeretett volna feküdni a csupasz földön, mint széltől ledöntött fa. A világ, az élet, a hivatása, családja, birtokai, a szerencsétlensége, sőt Klárika: minden idegen volt a lelkétől.

Mintha a lelkét és az agyát elküldte volna messzire, idegen csillagokba és csak a teteme feküdnék itt, de az élő teteme: olyasmit érzett a forrásnál.

Az avar megzörrent, óvatos lépésektől. Leánynak vagy öznek lehet ily könnyű lépése.

Fiatal őz jött valóban. Megszomjazhatott, hogy a fekvő alak el nem ijesztette. Előbb, mikor megállott, meghökkent tőle; de látta, mozdulatlanul fekszik. Nincs mit félni tőle.

- Ime, az őz is ledöntött fának vagy halottnak néz... - kezdte Forgách idegen csillagokból visszaszólítani az elméjét. - Kedves, finom feje van! Fényesek és nagyok a szemei! Kecsesen hajlik meg a nyaka, a hogy iszik!.. - Klárikát juttatja eszembe.

Érzés, gondolat, lélek, mozgás, a mit lenyügözött, hogy heverő fatörzshöz legyen hasonlatos, egyszerre fölszabadult benne. Az őz felütötte fejét. Ijedt szeme összetalálkozott a föleszmélt ember tekintetével. Remegés fogta el testét. Hátraszegezte nyakát és villámgyorsan beperdült a sűrűbe. Eliramodott a lehullott faleveleken.

Forgách a könyökére támaszkodott. Most igazán emberi lépések zaja ütötte meg a fülét. A bokor szétvált. Magas, borotvált arcú, veres barkóju férfi jött elő a bozótból. Ezüstszinóros, baracklevár színű egyenruha volt rajta, magasszáru lakkcsizma, rákötött, nehéz sarkantyúval. Három lépésre Forgáchtól megállott; fővegét megemelte.

- Talán zavarom kellemes vagy kellemetlen gondolatában, mylord, de hivatalos kötelesség kényszerít rá. Nevem Williams. Ő felsége, az angol királyné futárja vagyok. Stephney lord levelét hoztam.

Forgách fölült, úgy nézett Williamsra. Majd fölállott, a fővegét megemelte.

- Azt hittem angol tábornok, sir, oly szépek a vállrojtjai.

Williams szigorú, borotvált arca mosolyra huzódott.

- Az angol tábornokok nálam is pompásabban festenek, mylord.

- Hogy talált rám? Aligha történhetett a sátán munkája nélkül.

- Tudták, hogy a gróf ur ide rejtőzött. Ugy látszik, minden lépését szemmel kísérik. Habár, úgy nézem, nincs valami kegyetlen fogságban. Rózsaágyon fekszik mylord, ez érdekes, kis várban. Ha megengedi, a fiatal Stephney hölgyeket meg is nyugtatom e felől.

- Lekötelez vele, sir.

Forgách feltörte a Stephney levelét. S hogy megmutassa a rőt barkójának, hogy kuruc főtiszt is tud udvarias lenni, engedelmet kért, hogy a levelet elolvashassa.

Stephney sajnálkozott, hogy Forgáchot a fejedelem kihallgatás és ítélet nélkül fogatta el.

Ha valamiben segítségére lehet, szívesen megtesz mindent, a mi hatalmában áll, hogy fogságának véget vessen.

Tudatja, titoktartás pecsétje alatt, hogy őt rövid idő múlva Angliába hazaszólítják. A béketárgyalások kudarcra kedvét szegte. Megunta a bécsi politika kétszínűségét. A magyarokról is meg kell őszintén mondania: sem döntő sikerrel háborút viselni, sem kellő időben békét kötni nem tudnak.

Mondani sem kell, hogy leányai kalandosabbnál-kalandosabb terveket szövögetnek a megmentésére. Az angol köd, a hideg, józan angol éghajlat jót fog már tenni nekik...

Még egy igen kedves kötelességet teljesít: egy bájos, kedves leány fölkererte, tudassa vele, hogy sokat gondol rá és kiszabadításán fáradozik.

Forgách arcán öröm és szomorúság váltakozott, a míg a levelet olvasta. Williams illetlennek és a levéltitok megsértésének ítélte, hogy a míg Forgách a levelet olvasta, az arca kifejezéséből következtessen a levél tartalmára. Nagyokat ivott addig a friss erdei forrásból. Később a fákat nézegette. Mint mikor az érett gyümölcs, estében, a lombok között egy pillanatra megakad, olyan zajt hallott: Mátyás-madár surrant ki az ágak közül.

Williams sóhajtott. Forgách figyelmes lett rá.

- Mi baja, sir?

- Nem lesz ma szerencsém, mylord. Mikor jöttem, elzavartam a forrástól egy őzikét; most meg Mátyás-madár ijed meg a balsorsomtól.

- Nem a balsorsától, sir, csak a vállrojtjaitól.

- Yes. Angliában a madarak nem ijednek úgy meg tőle, mint az önök madarai. Ha otthon szellőzni kiakasztom a királyné kabátját a kerítésre, öt-hat gerle rátelepszik. Mind jól nevelt madarak, mylord. Akármeddig ülnek rajta, egy sem feledkezik meg, mivel tartozik a vállrojtok hivatalos tekintélyének.

- Menjünk, sir... - fordult Forgách Williamshez... - Talán kapunk valami kis ebédet.

Williams becsületes, bádog szemével Forgáchra bámult.

- Hej, a fiatal Stephney urhölgyek hogy megcirógatnák a barkómat, ha azzal a hirrel állitanék be, hogy mylord szíves volt hátat fordítani a krasznahorkai várkastélynak. Még talán Klára kisasszony is leereszkednék rótszinű barkómhoz, pedig soha sem láttam komolyabb és kedvesebb teremtest nála. De talán sokat is fecsegek, mylord.

- Szívesen hallgatom, sir.

- Érzem, mint ő felsége az angol királyné futárja, hivatalos tekintélyemnek tartoznám azzal, hogy e fiatal hölgyekről szólva, gitárt ne pengessek, de már, engedelmet kérek, megtörtént...

- Nem tesz semmit, sir - vigasztalta Forgách a fényes lakkcsizmás Williamsot. - A fiatal leányokról vagy hallgatunk vagy csupa szépet és jót mondunk. A hallgatás néha azt is jelentheti, sir, hogy szívémben az énekek éneke zeng-bong egyik-másik fiatal hölgy tiszteletére. Talán én is többet mondtam, mint a mennyit - helyes mértéktartással - mondanom kellett volna. De, haj, sir, fogoly vagyok és önök Angliába hajókáznak. Mi ketten - megeshetik, - soha többé nem látjuk egymást. Ön angol, megsérteném, ha másképp mondanék köszönetet a barátságos viselkedésért, mint egy szíves kézzorítással.

- Yes, mylord... mi értjük egymást... - mondá a futár és Forgách nyujtott jobbját keményen, férfiasan megszorította.

Ebéd után Williams, a ki a magyar borokból jól felhörpintett, bucsut vett Forgáchtól.

Forgách oly hihetetlennek tartotta, hogy hosszabb ideig fogságban penészedjék és oly ártatlannak érezte magát, hogy minden pillanatban várta a félreértés kiderülését.

Az első három nap csak eltelt.

Negyedik nap rossz kedvvel ébredt föl. Türelmetlenül kérdezte, nem jött-e levele?

A várnagy szerette volna vigasztalni.

- Délig itt lehet a futár.

Forgách összeráncolta homlokát.

- Jó. Délig várok. Negyedik napja, hogy itt vagyok. Négy nap alatt várakat foglaltam el Rákóczinak. Hogy valakivel méltatlanul bántunk, kisebb fáradság rájönni, mint várakba ülni bele ennyi idő alatt.

Délig a szobáiban járt föl-alá. Olykor kitekintett, a várkaput nézte. A kapun napóra volt. Forgách türelmetlenül rá-rápillantott.

- Hej, de sok jó emberem volt, a mig jól ment dolgom. Most egy sincs; olyan a barátságuk, mint a napóra, csak napsütéskor mutatja az időt.

Ebéd után Forgách beüzent a palotások hadnagyának, hogy szeretne vele ostáblázni. Készségesen sietett föl hozzá.

Forgách háttal ült az ablaknak. Buzgón elmerült a játékba, mintha estig mindenáron agyon akarná ütni az időt. Alig követett el hibát, annyira figyelt minden lépésére.

Kovács szórakozottan játszott. Lopva kitekintgetett az ablakon. Ő is a futárt várta. Fogoly-e a kuruc tábornagy vagy vendég: el kell dőlni hamarosan. Ily súlyos felelősséget nem hordozhatnak, minden kicsiségre kiterjeszkedő felsőbb utasítás nélkül.

Négy órakor besötétedett.

- Hagyjuk abba a játékot. Még nem akarnék világot gyujtani. Jó így, a homályban elgondolkozni. Főleg az ön korában, mikor az embernek sötétben támadnak a legfényesebb gondolatai. Hány esztendő?

- Csak öt évvel vagyok fiatalabb a gróf urnál és még csak hadnagy vagyok.

- Nekem a grófi cím volt a szárnyam. Meg a mostani császárral való gyermekkori barátságom... Az udvarnál neveltek, édes Kovács.

- Talán ezért gyanakszanak a tábornagy urra.

- Ezért? A mi érdemem? Mikor a Habsburg-ház és Rákóczi között volt választásom, hogy Rákóczit választottam: ennél mi bizonyíthatná jobban a hűségemet? Nem, fiam, az okoskodása rossz uton jár.

A hadnagy fülelt. Hallotta a leeresztett fölvonó-hid lánacának csikorgását, a vágató ló patkója zaját.

- Megjött a futár - szólalt meg a sötétben s nagy kő esett le a szivéről.

Forgách hangján átértzett az öröm.

- Küldje egyenesen hozzám.

A régi, parancsoláshoz szokott, biztos hang volt ez. Neki is lódult tőle Kovács, valahol az udvar közepén állott meg.

A futár lovát bekötötték az istállóba.

Ő maga a várnagynál és a hadnagynál jelentkezett.

- Ő méltósága vár rád... Körmöci sárga csikók ütik a markod, ha jó hirt hoztál - nógatta a hadnagy, hogy véget vessen a Forgách gyötrelmes várakozásának.

A futár izzadt homlokát törülgette.

- Tessék egy levél.

- A grófnak semmit sem hoztál?

- Semmit.

Nyomasztó csönd támadt. A várnagy maga akarta fölvenni Forgáchnak a fejedelem levelét. Az ezüsttálcát e célra már ki is készítette. Ott szorongatta a hóna alatt. Most kámforrá vált tálcástól a rossz hir hallatára.

A hadnagy föltépte a levelet. Utasítások voltak benne a fogolyra vonatkozólag.

A kapuboltozat sötét volt és az udvar is. Az istállólámpa esett hozzá a legközelebb. Az alá állott, kétszer-háromszor végigolvasta az elég szigorú utasítást, hogy minden pontját eszébe vesse.

Azalatt a katonák körülfogták a hirnököt. Friss hírekért nyaggatták.

- Hát a gróf elfogatásáról mit beszélnek a táborban? - kérdezte a káplán, a ki a szájtató kíváncsiak közé vegyült.

A hirnök nem szívesen felelt.

- Ki ezt beszéli, ki azt, a hogy ilyenkor szokás.

- De mégis... Sajnálják?

- Mindnyájan hamar megvigasztalódunk más ember szerencsétlenségén.

- Nem bánta-e meg ő nagysága, a mit tett?

- Bánta-e, nem-e: nem kötötte az orromra.

- Mintha galambház volnál, hireid, a miket rejtegetsz, galambok, én meg vérengző macska, a ki a dúcot kerülgetem: úgy felelgetsz. Egyenesebben is válaszolhatnál.

- A pisai templom tornya görbe, még sem félnek a papok, hogy összedől. Misét mondanak benne... Az én görbe válaszomban is van mag, csak keresse meg tisztelendőséged.

A katonák nevettek. A káplán boszusan megfenyegette a hirnököt.

- Kálomista varju vagy, azért károgsz a papra. S azért nem sajnálsz Forgách grófot, mert minden ivadéka hü katolikus.

A hirnök elkomolyodott.

- Ha katolikus, ha nem, megveszekedve gyűlölte a németet, mint jó magunk. Sajnálom bizony őt szivemből; de több hasznát venné egy jó kötélhágcsónak, a mivel a várfalon leereszketnének, mint a kuruc sereg sajnálatának.

A káplán kezét dörzsölte megelégedésében.

- Ecce. Tehát mindannyian sajnáljátok. Mégis kivettem belőled a sereg hangulatát.

- Hangulat! Hangulat! (A hirnök megvetően legyintett a bal kezével.) A sereg hangulata sovány táplálék. S ha Forgách uram meghizik tőle, az csak rosszabb ránézve; annál kevésbbé fér ki a tömlőce ajtaján.

A várnagy hiába bujt el a pincébe, mintha borokkal volna sűrű dolga, a palotások hadnagya ott is rátalált.

Háromszáz akós hordót ütögetett éppen agyba-főbe a kalapácsal: tele van-e vagy felöntse?

A hordó gyanusan kongott.

- Canis mater, erre rájártak.

Kovács hadnagy leült az ászokgerendára, szomoruan lógatta a fejét, kezében a fölbontott levelet szorongatta.

- Holnaptól kezdve vigyáznunk kell a gróf minden lépésére.

A várnagy kifakadt.

- Vigyázzon kelmed, azért rendelték ide századmagával. Már én ilyen áldott, kedves, jó nagy ur porkolábjá nem leszek vénségemre.

A hadnagy még busabban lógatta a fejét.

- Itt nem hallja egy lélek sem a hordókon kívül: rossz emberek vannak a fejedelem körül... Így csuffá tenni semmiért egy országnagyot. Süssünk ki valami okosat, várnagy uram.

A várnagy kezében a fakalapács táncra perdült. Oly dühösen dőngette vele a hordót, hogy alig lehetett érteni egy-egy szavát.

- A fejem nem kemence, hogy sütni lehetne benne. A fejedelem dolga. Hadnagy uram azért van itt, hogy az ő nevében intézkedjék; de Zrinyit és Nádasdyt is kihallgatás és ítélet nélkül fogta meg a német és akkor micsoda éktelen lármát csaptunk!

A hadnagy összehajtotta az irást, a térdét verdeste vele.

- A fejedelem igazságos; nem tesz semmit ok nélkül. Forgách se ingem, se gallérom, de azt tartom, a sorsát meg nem érdemelte. Hanem már azon tul vagyunk. Itt a fejedelmi parancs. Nincs ellene appelláta...

- Nincs? Hátha kiméletesen hajtaná végre? Ha pogányul bánnak vele, inkább elhagyom a szolgálatot. Forgách uram gazdag, a fél ingeujjából is kirázza az Andrássy vagyont. Kiszabadulása után majd ad kenyeret akár Gácson, akár Tavarnokon.

Megelégelte a hordó dőngetését, lecsapta a kalapácsot. Nézte az árnyékukat, a hogy a mécses fogyatékos világánál szertelenül megnövekedve, ott imbolygott a pinceboltozaton.

... Mihelyt, a futár érkezésekor, Kovács kiment a szobából, Forgách csöngetett.

- Gyujtsatok gyertyát... - mondá a belépő huszárnak. - Sok gyertyát, hogy nappali világosság legyen.

A mig a huszár behozott három kétágu gyertyatartót, Forgách behajtotta az ablaktáblákat és várta a fejedelem levelét. Biztos volt benne, hogy a lovashirnök a szabadulását hozza.

Csaknem félóra telt el, mióta a fejedelem küldöttje megérkezett. Még sem kopogtatott az ajtaján. Mi történt vele?

A gyertyatartók közül hármon elfujta az égő gyertyát és félre tette őket. Egy kis ideig még ott füstölögtek. Ő is évődött, füstölgött magában.

A negyedik gyertyatartót közelebb huzta, elővette Zrinyi híres katonai munkáját, „Ne bánts a magyart”, a mit mindenütt magával hordott és olvasta.

Eleinte nehezen ment az olvasás. Mint gyertyája körül az éjjeli pillék, a fejében gyult fájdalmas világosság körül, hogy igazán rab - megperzselt szárnyakkal vergődtek a gondolatai.

Lassanként azonban a könyv szépsége, eszméinek tüze, a nemzetét féltő férfilélek szenvedélyes hazafisága hatalmába kerítette az elméjét.

Félórai olvasás után, a hogy fölállott, érezte, bátran szembe fog szállani sorsával.

Az jutott eszébe: ha a hadnagy és a várnagy szigorú utasításokat kaptak rá vonatkozólag, mily nehéz és kényes helyzetbe jutottak szegények!

Föltette, hogy föladatukat megkönnyíti.

Fél nyolckor, vacsora idején, Kelemen benézett hozzá. Forgáchot derült, nyugodt hangulatban találta. Ettől a szíve még inkább elfacsarodott.

- Bójtölök várnagy ur, ne is kínálgasson vacsorával... Egy kérésem volna... - szólitotta meg Forgách a nyugtalankodó férfiut.

- Kérése? Parancsoljon velem méltóságod.

- Zárassa el a szomszéd szobába vivő ajtót. Sok nekem két szoba.

- Száz szoba sem sok... - buzgólkodott a várnagy.

- Van egy jó gondolatom. Költöztesse oda a palotások hadnagyát. Ha unom magam és egy kis ostáblát szeretnék játszani, legalább kéznél lesz. Csak átkopogtatok hozzá.

A várnagy sóhajtott.

- Ha méltóságodnak kedve telik az egy szobában! De én inkább száz fényes szobában lakatnám, mint egyben.

- Egérlyuk sincs száz Horkán, nem szoba... Honnan vennének száz katonát száz ajtó elé? Mert mától kezdve őrt állítsanak a küszöbömre.

- Mi a csodának? - hüledezett a várnagy.

- Mert az a rendje. Huszonnyolc éves korom óta mindig diszörség állott az ablakom alatt. Ebben a korban már császári altábornagy voltam. Tempi passati... A mi az étkezést illeti, a tekintetben is volna kívánságom. Szűkebbre kell szabni a kosztomat.

- Szűkebbre? De Jézus ucsse nem lehet. Ha mindjárt füstre tétet is méltóságod, ebben nem tágitok. A híres magyar vendégszeretetet megcsufolni nem engedem...

A gróf ur azt kívánja tőlem, hogy éheztessem? Én, a kinek még a vizslái is oly kövérek, mint a rozsnyói prépost, úgy, hogy a határban valamennyi nyul fittyet hány nekik: éheztessek egy eleven grótot, Rákóczi tábornagyát, főispánt, a szenátus tagját, magyar embert, a vendégemet? Olyan nincs a sifonérban.

Alig tudta lecsillapítani a fölhevült férfiut, oly ádáz dühbe gurult. Pedig a hadnagy is segített neki, a ki a nagy lármára bevetődött.

Forgách ahhoz fordult.

- Kovács ur katona, jobban megért. A mai napon megszűnt a reményem, hogy simán kiszabadulok innen. Ugy látszik, ügyem a haditörvényszék vagy a szenátus elé kerül. Hetek, hónapok eltelnek, a mig ítélethozatalra kerül a dolog. Addig foglyuk vagyok.

Megkövetelem, hogy e perctől kezdve önök velem mint az ország rabjával, úgy bánjanak. Ört állítsanak az ajtóm elé; fegyveres kíséret nélkül ne engedjenek túl a várkapun; a leveleimet felsőbb engedelem nélkül ne továbbítsák; látogatókat be ne bocsássanak; ne rendezzenek lakomát a tiszteletemre; legdrágább boraitól ne foszszák ki a kedvemért az Andrássy-pincét, nehogy György ur, a korcsmagenerális, szomjan haljon, ha hazanéz... Mert nem vagyok sem gróf, sem főispán, sem tábornagy, sem a szövetségtanács tagja. Rab Simon vagyok... Megértettek?

A várnagy tiltakozni szeretett volna, de a hadnagy megrántotta a dolmánya ujját.

- Hallgasson!... - sugta neki. - Megértettük...

VIII. Férfiak elméje.

Rozsnyón, Bercsényi fővezéri szállásán nagy sürgés-forgás volt, mikor kijött a titkár és egyik szóval békésen eloszlatta a csődületet.

- A fejedelem ő nagysága van bent. Országos dolgokról tanácskoznak.

A kijelentésnek varázshatása volt. Szép csendben, tolongás, zaj nélkül szétment a társaság, mintha templom boltivei alatt, oltárok közelében járna.

Két ember nem mozdult. Az egyik hevesmegyei hajdu, a másik szürös atyafi. Külsejére nézve mind a kettő öreg, törődött, mintha nem volna jártányi erejük. Igazában pedig szívós, ügyes vén legények, a kiknek a lelkét sok fübe harapott német katona emléke terheli.

A titkár tett-vett, mintha nem venné őket észre. Leveleket pecsételt és jelentéseket irt be a tábori leveles könyvbe. Azok csak álltak, mint a faszent.

Hosszu hallgatás után a hajdu megszólalt:

- Beszélni szeretnék nagy jó urunkkal.

- Délután jobban ráér.

A hajdu megvakarta a fejét.

- Így decemberben hamar ránk sötétedik. Hosszu utunk van a táborig s csak a magunk hírével jöttünk el. Csak egy szavunk lett volna nagy jó urunkhoz. Hátha az urfinak is elmondhatnánk? Látom, a leveleit is fölbontja.

Ez az egyszerű megoldás tetszett a titkárnak. Csak azon tűnődött még, hogy negyven éves létére a vén hevesi hajdu, miért hívja urfinak?

- Hány éves kigyelmed, hogy úgy kicsinyli az éveimet?

- Hangyát sem kicsinylek, nem hogy az urfi harmincöt-negyven esztendejét. Magam bizony a hetvenkettedik évemet taposom s egy fogam hívja sincsen. Mind a harminckettőnek a nyoma meglátszik a dragonyoson, ha kettőtörök a kópjám és a fogammal kell lerángatni a lováról.

- Lehuzza a fogával? Mi a neve? Hadd mondjam el Bercsényi uramnak, - lelkendezett a titkár.

- Csutorásnak hívják. Panaszom van, nagyon nagy panaszom. Orvosolják meg, mert baj lészen belőle. A megyei hadak, ha nem mondják is, mind úgy éreznek, a hogy én. Hát csak úgy akarnám mondani: a reguláris hadakat előnkbe teszik. Hus, bor, fehérpénz előbb nekik jut. Most született az ebanya s már is jobb legyen nálunknál? Fizetése, tartása, becsülete jobb,

mint a miénk? Vagy elnyeli a németet szőröstől-bőröstől, ha rajta megyünk; vagy ha ugy szalad, mint mink, levágjuk.

- Nincs igaza, bátyám. Rendes had, megyei had, egyformán kedves a fejedelemnek.

- Az volna a rendje. Hát elmondja?

- El én.

- Éltesse az Isten. Most még a komám volna hátra, a vén Szappanos.

Az öreg paraszt nagyot rántott a szürén.

- Vén az ángyod térde. Még nem multam hetvenkilenc sem. A mi ügyem van, majd elmondja a komám.

Visszasülyedt előbbi hallgatagságába; de a szeme fiatalosan csillogott, a hogy a komája beszédjét figyelte. Mit mond? Hogy mondja? Nem hagy-e ki valamit? Nem jár-e el a szája? Arra vigyázott.

- A hol a bátyám szolgál, félesztendeje nem kap a katona sem fehérpénzt, sem posztót. Ők hát, mikor téli szállásra telepszik a kuruc, harmincan, negyvenen szürt öltenek, beállanak a némethez, sáncásónak. Ha aztán valami kis fehérpénzt keresnek dohánnyra, mire, leakasztják vállukról a szürt és ismét seregre gyűnnek. Űtik a németet pihent erővel; hozzá kilesik a sáncok fekvését is. Szeretné tudni, nem lesz-e baj belőle?

A szürös atyafi a fejével intett, mintha mondaná, eddig jól van!

A titkár álmélkodva hallgatta az egyszerű történetet. Megható bizonyosságát a nép hazaszeretetének.

- Baj nem lesz belőle egyéb, felkőti kendteket a német, ha rajta vesztenek. Ki alatt szolgál, öreg? Ki az ezeres-kapitánya?

- Rétei György.

- Fölirom a nevét. Lesz rá gond ja Bercsényi uramnak, hogy ezredjük ezentul el legyen látva bőven fehérpénzzel. Ne menjenek többet sáncot ásni.

- Labanc-büze van hát, a mi pénzecskét ott kerestünk? Csak ezt akartam tudni. Éhen vesszek inkább, hogysen németé legyen egyetlen kapavágásom. Kivévé, ha takaros sirt kell nekik készíteni. Azt ingyen is megásom. Isten megáldja.

Ugy kibillegtek a fővezér előszobájából, hogy a titkár nem is hallotta a lépésüket. Bocskorban voltak az eszemadták.

Odabent a fejedelem és Bercsényi meghányták-vetették az ország dolgát.

Rákóczi keskeny, kényelmetlen bőrdiványon ült. Bercsényi, fejét kissé meghajtva és kezét hátra téve, előtte állott.

Ha két férfi között, a kik történelmi föladataira vállalkoztak, volt valaha tökéletes összhang, az ő lelkük egy huron pendült teljesen és tökéletesen.

Rákóczi a Bercsényi egészségéről kérdezősködött.

- Köszönöm nagyságod kegyes érdeklődését, jó órában legyen mondva, máris jó munkáját érzem a pöstyéni fürdőnek. Térdem és a kezem feje fölmondták a köszvénynek a szállást.

- Áldom érte a pöstyéni forrást. Ez évben, nagy események előestéjén, különösen szükségünk van a méltóságod egészségére.

- Nem mondhatok egyebet, mint a mit mindig mondtam: Nagyságod semmi egyébben reménységét ne vesse, egyedül a fegyverben. Ad arma! Ad arma!

Rákóczi háttal ült az ablaknak. Csak a feje, válla és a mentéje aranycsatja volt megvilágítva. Szeme, arca árnyékban volt.

- Fegyverre biztam szerencsémre. Most már a hadaink bele is melegednek a harcba. Több tanult tisztünk van. A hogy egyszer kegyelmed irá: folyton nő a kuruc had, bokrosodik, mint eső után a saláta. Tájékoztasson főgenerális uram a sereg állapotáról. Éles megfigyelései mindig beválnak. A hogy még az államtanácsban sem szólhatnánk, mi ketten nyíltan, tartózkodás nélkül közölhetjük egymással a legfájdalmasabb tapasztalatokat is. Mert szigorú önbírálat nélkül nem lehet sereget harcra nevelni.

Bercsényi hódolattal hajtotta meg kevély, dacos fejét, a mely Rákóczin kívül nem hajolt meg soha halandó embernek.

- Nincs sok jelenteni valóm. Csáky Mihály uram igen kéredzik. Másképp szorgalmatos kis lélek, de elbetegeskedett, lovagolni nem tud; elesett keze-lába, sokszor nem bírja. Bár atyám-fia, azt hiszem, iskolabetegsége van.

- Irok neki, hadd édesedjék.

- Nagyon jól teszi nagyságod. Ezeket az urakat jobb megölni, mint diszisztálni. Antal ur is irt. Ezuttal sem panaszkodás, sem ajánlás nincs a levelében. Berthótnak, a ki fizetésemelésért nyaggatott, megirtam: levelét nagyságod elé terjesztettem. A lecke használt a nyavalyásnak. Majd meghalt - azt felelte - szegényében és bujában. Ime, nagyságod személyisége ily varázssal van az emberekre.

A mi a hadat illeti, bár fegyvereinkre nem egyszer rámosolyog a szerencse, sokat bánkódom miatta. Talán szigorú mértékkel mérem. Mert győzhetetlennek szeretném, csupa szenvedélyes szeretetből talán nagyitóm is a hibáit. Ám én ostorral is rávághatok, mert az nekem jobban fáj, mint nekik.

Károlyi harcmódorát hibáztatom. Megirtam neki: ha egyik csapata az ellenség előtt jár, a másik utána, a harmadik oldalt, hát akkor melyik lesz a „rajta”?

A tüzrakással is baj van. Éjszaka a német nem tüzel; de tüzel a kuruc lesben is. Vigyázatlanság jele.

A hajduság szökik. Huszonnégy órán túl nem lehet birni velük. Sok eladja a mundérját, mint cigány a házát tavasszal, s odébb áll.

Ha egy-két portánk rosszul jár, félénken és kedvetlenül megy a portázás; pedig a villámgyors éber cikázás az, a miben mindig fölülmultuk a németet.

Katonáink a kürtjelet nem ismerik. Egymást ölik, egymást rontják sötétben, azért kezdtek megszokni az éjszakai támadásról. Meghagytam: szedjék össze az erdőn a revesfa forgácsát, tüzzék a süvegükhöz, hadd világítson a kuruc, mint az éjjeli bogár.

Az ellenség közelében is falvakba szeretnek szállani az emberkék. Ötven-száz ember jut egy falura. A sereg szétszakadozik, mint a fonál. Itt is, ott is egy-egy darabka belőle. Ha rajta-ütnek, nincs együtt, nehezebben védheti magát. A parancsnokok mentik az eljárást; fázik a rongyos katona. Rájuk irtam: azt gondolják, melegebb a tűz a faluban, mint az erdőben? Megértettek.

Tanítom a tiszteket arra is, ne csak szemmel, szívvvel nézzék az ellenséget. Ha csak a szemükkel nézik, megijednek a számától. Szívükkel nézve a sok németet is kevésnek látják.

Ebeczky dandárában nagy a rendetlenség. Rabutin üldözésekor magam is majd megöltem bennök... Mig kiválogattuk közülök a rendes katonaságot, szétment a többi zsákmányra; a szőlőket bujták. A hogy kergettük, úgy szaladt, mint az ellenség előtt. Kevés zászló volt, a melyik alatt husz legény maradt. Éjszaka csoportban járt és megzudult az átkozott egy puska-lövéstől.

Hanem ezzel kiszedtem a tarisznyámból, a mi rossz volt benne. Olyan a természetem, hogy először a rosszabbal állok elő, a jó és szép hirt utoljára hagyom - a hogy háta mögé rejti a kérő a bokrétáját.

A nép kedve mellettünk van. Özönlik zászlónk alá a kuruc, pedig szalmánál egyébvel nem tudjuk a lovát megvendégelni. A nemesség szivvel-lélekkel a miénk. A trónváltás és békekomédia nem növesztette nagyobbra a békepárt taréját. A ki békepárti, az is titkolja, ködmöne alá rejti az érzelmét. A vezérek mind hivek; az alvezérek közül egyikről-másikról hamis szellő fujdogál, de nincs bizonyíték. Soha még a nemzet ily egységes nem volt. Soha még vezérben úgy nem bizott, mint nagyságodban. Ha külső hatalmakkal is jól szőjjük-fonjuk a barátság szálát; ha a dalmáciai fekete-erdőkben zöldelni fog a partra szálló francia hadosztály; ha Augusztot megnyerhetjük terveinknek s főleg ha XIV. Lajos szövetséget köt velünk, mint ország az országgal s ha a livre ezüstpatakja, a mely malmunkat hajtja, pillanatra sem apad el: a nemzet jogát és szabadságát örök időre biztosítjuk. Ha! Ha! Ha! Látom nagyságod arcáról, sokalja e számos föltételhez kötött csillagászati politikát. A sok „lám mondám”-ot.

Rákóczi, szokás szerint, a legfeszültebb figyelemmel hallgatta Bercsényit. Bár a fejedelem szelleme a tárgyilagos ítélet legmagasabb és legtisztább légkörébe tudott emelkedni, Bercsényi ragyogó, ötletes, a dolgok mélyére ható beszéde módja mindenkor hatással volt rá. Most is, bár sötét képet festett a hadról és bizalmas körben máskor még sötétebbet szokott festeni, érezte, hogy a kuruc fővezér lánglelke el nem csügged, sem meg nem alkuszik.

- A mi a hadat illeti, arról később szólok - válaszolta Rákóczi, vállig érő, fényes, hullámos haját hátrább vetve. - Kökényesdy irt Brüsszelből.

- Sokáig készül a páva az énekléshez. Várakozással lesi a világ. Egyet kurjant s vége van - jegyezte meg Bercsényi gunyosan. - Egy hónapja várjuk Kökényesdy levelét. Elég sokáig készült hozzá. Mit ír?

- Vigyázatra int. Szerinte a francia udvar pénzt és jó szót szivesen ad, de nem kötelezi le magát semmire. Meggyőződése, hogy szövetségi szerződésre francia uram nem lép velünk. Béküljünk meg a bécsi udvarral, azt javasolja.

Bercsényi, a ki szenvedélyes hive volt a francia szövetségnek, úgy érezte magát, mint a ki békát lát a fűben.

- Wratizlaw is ezt mondta nagyságodnak. Furcsa, hogy Kökényesdyvel egy a kottájuk. Vissza kellene hívni, míg nem késő.

- Nem tudja, hogy Desalleurs meg van bizva, mint Erdély fejedelmével szövetségre lépni velem. Nem avattuk be; az az oka bizalmatlanságának - mondta Rákóczi csillapítólag.

- Kökényesdy hihet, a mit akar. Francia uramat nagyobb csapás nem érheti, mint ha kibékül-nénk Józseffel. Föl kell használni e vis-majort. A szövetséget mihamarább meg kell kötni, nehogy a fürdés idejét elmulasztjuk.

Rákóczi nemes, férfias vonása megélénkült.

- Rajtam nem mulik. Legutóbb is megírtam a királynak, ha hadait a császár öregbíti, kénytelenek leszünk mindig és mindig az égetés, a mindent fölperzselés eszközéhez nyulni. Ez végre nagy pusztasággá fogja tenni az országot, melyben majd magunk is benne veszünk.

Bercsényi szemöldöke megrándult; hangja átmelegedett.

- Nagyságod ezzel ugy-e, csak ijesztgetni akarta francia uramat? A valóságban ily sorstól távol állunk. Sőt sok külső és belső körülmény kedvez a táncunknak. A magyar szabadság ez egyszer nem alszik úgy el, mint a magára hagyott gyertya. A pendelyes nemzetséget Isten a markunkba szakasztja.

A fejedelem fölkel, Bercsényihez lépett, kinyújtott karral megfogta a két vállát, közelről nyájasan és hosszasan a szemébe nézett.

- Nem vagyok kishitű. Bizom a végső diadalban, bár ügyünk nehézségeit nem kicsinylem. Az országos tanács elé nagy dolgot kell vinnünk. A miről méltóságod az előbb szólott, erős próbára teszszük a nemzet összetartását. Kibirja-e a próbát válság és pártszakadás nélkül? Ez a kérdés.

- Miről van szó? - kérdezte Bercsényi nyugodt elszántsággal, míg egyik karját gyöngéden a fejedelem karjára tette.

- Desalleurs ajánlatát, hogy velem, mint erdélyi fejedelemmel szövetségre lépnek, Versailles-ben visszavonták.

A fejedelem érezte, hogy Bercsényi karja megrándul.

- Sőt titokban béketárgyalást folytattak az osztrák házzal.

Bercsényi egy pillanatra elsápadt.

- Jó forrásból tudja nagyságod?

- Desalleurstól magától tudom; de azt is, hogy a tárgyalás tréfa volt s máris megghiusult.

Bercsényi arca lángban égett.

- Gyönyörű tréfa! Bekötött szemmel pályát futni nem az én szívemhez való. Tisztán szeretnék látni francia uram dolgában. Nem az ejt kétségbe, hogy a trakta sikerülhetett volna, hanem az, hogy Versailles Béccsel lugasba vonult. Ha találkára megy a feleségem, ha visszatér is félutról, hogy higgyek neki többet? Ki tudja, miért jött vissza? Félt-e? Vagy nem volt alkalmas a hely? Vagy a gavallérja nem volt pontos? Vagy valamijét otthon felejtette? Az a fő, hogy a bukáshoz vivő uton elindult.

Rákóczi maga is átérezte a csalódás keserűségét. Miért nem tudatták vele előre, hogy pásztorórán jár az esze a francia diplomáciának?

De bármily keserű érzések gyötörték, mint politikus, a kinek kezére a nemzet rábizta a sorsát, nem engedhette át magát a csalódás fájalmának.

- A francia király kész velünk szövetségre lépni egy föltétel alatt: ha kimondja a nemzet, hogy az osztrák ház megszűnt fölötte uralkodni...

Bercsényi mélyen eltűnődött. Rákóczi elengedte a vállát, mintha föl akarná szabadítani a barátja elhatározását a maga vonzó, imádva szeretett személyiségének erkölcsi és fizikai nyomása alól.

A téli napfény ködök és párák mögé bujt. Fény nélkül való világosság támadt a szobában, mint a folyam fenekén. A fali óra kettýentett, azután tizenkettőt ütött. Szép hangu, a fülnek kellemes ütése volt. Odakint, Rozsnyó szűk utcáin a palotások dobja pergett. Bercsényi kara-

bélyosainak kürtöse harsányan belefujt a tárogatójába, csak úgy zengett tőle a kapuboltozat. A templomok tornyában delet harangoztak.

Bercsényi fölemelte a fejét. A mit pár hónappal később az ónodi országgyűlésen fölkapnak, itt hangzott el ajkáról leelőször a nevezetes történelmi mondás:

- Eb ura a fakó! Hát detronizálunk. A francia szövetség megéri. A mig háborut folytat francia uram, érdeke, hogy pénzzel, tiszttel, esetleg partraszállással támogassa a mi háborunkat. Diplomáciája - már csak a saját hasznáért is - a portán, a lengyel királynál, a bajor választónál, mindent megmozgat, hogy minél nagyobb zavarok támadjanak.

Ha meg lugasba vágyik, ha békére kényszerítik az események, az általános békekötésbe bennünket is be kell foglalnia. A mire eleitől fogva törekedtünk, elérjük a szövetség által: Magyarország ügye Európa ítélőszéke elé kerül. Javasolja nagyságod a szenátusnak. Egyhangulag elfogadják.

Rákóczit érzése elragadta; megölelte Bercsényit, hü osztályosát dicsőségben és balsorsban, lelke jobb felét, a ki egy fejjel mindenkinél kimagaslott és a ki kevélyen elnézett valamennyi kortársa válla fölött - a kinek erős szive egyetlen embert szeretett, bálványozott, imádott, őt, Rákóczit, a kivel átölelve tartották egymást.

Olyan idők jártak, hogy a mit ők ketten elhatároztak, az a nemzet végzése volt.

Midőn kibontakoztak a testvéri ölelekezésből, a fejedelem az ablakhoz ment és kitekintett az utcára. Homlokát sokáig a hideg ablaküveghez szoritotta. A mire az ország érdekében vállalkoztak, azt egyetlen magyar szabadságharc sem tűzte ki célul. Ők tulmentek valamennyin, mert valahára el akarták intézni a több százados pört. Hogy most hetedszer kellett a nemzetet fegyverre szólítani, az az ő fölfogásuk helyessége mellett bizonyít. Mind a hat - békekötésben kimult - nemzeti mozgalom félmunka volt csak. Egyik sem biztosította az ország szabadságát.

Egy idő múlva visszafordult.

- Még egy másik bejelentésem is lesz a szenátus ülésén: tavasszal az erdélyi fejedelemséget birtokomba veszem.

Bercsényi, a ki annak idején a tervet ellenezte, de később belátta, hogy e nélkül a tengeri hatalmak az udvarra is, de az országra is ráerőszakolnának valami rothadt békét, lelkéből helyeselte a fejedelem szándékát.

- Jobb is lesz idejében tető alá vinni a deli kis asztagocskákat, ne hogy beázzék a vén Rabutin esőjétől.

A fejedelem a fejével bölintott.

- Mind a két terv fegyvereink szerencséjére van építve, a nélkül összeomlik. Azért különös figyelemmel hallgatom minden szavát a főgenerális urnak, a mit a hadakról ejtett. Ha a világító bogár, a helyett hogy nyári éjszakákon sugározná ki minden fényét, novemberre tartogatná, megjárna vele. Akkor már ideje letelt. Vége életének, így hát fényének is. A nemzet is így járna, ha a mi vitézség, ügyesség, katonai erény a természetében van, azt most magából mind ki nem adná.

Nézetem a hadról, a hadviselésünkről, egyezik méltóságod nézetével. Hogy azonban ítéletem és óhajom a seregem minél szélesebb köreiben elterjedjen, szükségesnek láttam a sereghez irt levelemben nyíltan föltárni minden e tárgyra vonatkozó gondolatomat. Még nem küldöttem el. Fölvesszem?

Bercsényit büszke öröm töltötte el, hogy a fejedelem egyetlen lépést sem tesz az ő tudta nélkül. Széket vitt az ablakhoz, de kérte Rákóczit, ne fárasztja magát az olvasással. Felelet helyett a fejedelem a levele fogalmazványát elolvasta.

Rákóczinak kedves hangja volt. E hang varázsának, akár halkán szólott, akár szónokolt, emberi szív nem tudott elentállani.

Bercsényi tenyerébe hajtott fejével hallgatta. Néhol behunyta szemét, hogy csak a hang zenéjét élvezze; másutt ránézett, hogy lássa homlokát, a melyen, mint köd az ormon, mindig ott borongott a jövő végzete.

Az erős lelkű és erős akaratu férfiú szinte megdöbbsent, valahányszor Rákóczi arcának és hangjának rá gyakorolt leigázó hatását észrevette.

Mintha attól félne - a mi az ónodi gyűlésen pár hónap múlva tényleg bekövetkezett - hogy e rajongással szeretett arc látása és büvös hang hallása önkivületbe ejti, visszavonhatatlan, gyászos tettekbe ragadja...

Az Okolicsányira mért halálos csapás komor előérzete a levegőben volt. Rákóczi hangja, a mely előidézte, Bercsényi kardja, a mely elkövette, egyik sem tudott még róla...

A fővezér tenyerébe fektetett arccal hallgatta végig a csodaszép levelet. Ha ily hatással volt rá, milyen hatással lesz a hadra? Azon töprenkedett.

Rákóczi bevégezte az olvasást; föltekintett. Bercsényi még mindig szótlanul ült a helyén, meghatva, legyőzve, elbűvölve.

IX. **Asszonyok szíve.**

A fejedelem ebédre magával vitte Bercsényit. Gyalog mentek. A jó rozsnyói polgárok az ablakból, kapualjából tekintettek utánuk. A hideg, nedves levegőben sokáig szellőztették a fejüket. Mert a süveg, kucsma nem került előbb vissza a régi helyére, a míg a két férfiú legalább harminc lépésre nem járt tőlük.

Az apró, emeletes házak födele tele volt hóval. A kéményekből vígan és könnyen szállott föl a füst.

Rákóczi karját a Bercsényi karjába fűzte.

- Majd elfelejtettem a kisebb gondot a sok nagy gond között: Forgách dolgában is előterjesztést kell tennem. Hogy fogadta a had elfogatása hírét?

- Sok a szánója - válaszolta Bercsényi, elgondolkozva. - A világ nekem tulajdonítja. Csak Antal ur tüzel ellene, hogy így-ugy, hadakat vezetni képtelen: káplár is többet tud nála. Bolondság az ilyen beszéd... Az öcsém megmutatta, hogy jobban ért a hadhoz, mint akármelyik tábornokunk. A szép Nigrelli Annáért haragszik úgy rá Antal ur.

Rákóczi mosolygott.

- Az asszonyoknál mindig szerencséje volt. Mit beszélnek, miért fogattam el?

- Mindenfélet, a hogy ilyenkor szokás. Mondják, hogy titkárát Stahremberghez küldötte. Beszélnek: parolára elbocsátott fogoly tisztekkel küldözött Bécsbe nyájas üzeneteket. Suttogják, hogy a megyéket kezdte föllovalni nagyságod ellen: kérjenek gyűlést, kérjenek számot a fehérpénzről; lássanak maguk a békekötéshez; ne szenvedjék, hogy nagyságod uralkodói

jogokat gyakoroljon. És hogy a hadaknak is ez az akarata... E vádban talán van egy szemernyi igazság. Árulónak is kiáltják. Csak a hadsegéde jár helyes nyomon: gyanítja Pozsonyt.

- Azért adtam írásban a pozsonyi megbízatást, mert föltettem magamban, hogy másoknak is példájára, megbüntetem, ha nem engedelmeskedik... Mi ketten képviseljük, az egész nemzet fölfogásával szemben, a rendes hadsereg gondolatát. Volt császári tábornok létére tudhatná: a katona első kötelessége az engedelmisség... Hát a vizsgálat?

- Mindenütt nyomokon halad; de eddig semmi az öcsémre ki nem sült. Új panaszszal senki sem állott elő. Vay uram buzgalma is kárba vész... Egyik-másik tábornokunk meghököl majd; félni kezd. A maga sorsát látja a Forgách végzetében... Az asszony, szegény, minden tábornoknak irt. Nem tudhatni előre, a seregben és a rendek között micsoda pártfogói lesznek... Elbocsátani nem lehet már most egyhamar. Nem jó lenne belőle...

Rákóczi homloka elkomorult.

- Nem fogom őt perbefogni. Határozott írásbeli parancsomat szegte meg. A haditanács elítélhetné s ez szégyent hozna nemzetségére.

Bercsényi sóhajtott. Nem látott kivezető utat a dilemmából.

- Ha meg pörbefogás nélkül hüvösön ül, azt fogják mondani, szabadságot hirdetünk és német uram módjára, megtöltjük a tömlöcöket. Hogy nagyságod gyűlölné, vagy a hatalmát féltene tőle, nem akad oly vakmerő, a ki ezt állítaná. Azt fogják mondani: a kedvemért tétette el nagyságod láb alól.

- Mindegy. El vagyok szánva tünni e hitvány beszédek, mintsem elítéltessem.

A fejedelem szállásához értek. A palotások diszszázada háromszor dobot ütött. A szenátus tagjai levett főveggel vártak rá a ház ajtajában. Csengős szánok kanyarodtak be az udvarra, tigrisbőr kacagányos, délceg lovasok vágattak a szánok mellett. Megjöttek az ebédre hívott katonai és polgári előkelőségek. Rozsnyó város polgármesterét hat füzött sárga topánkás, pirosba és kékbe öltözött darabont kísérte. A jó ur elkésett. Taszigálta maga előtt a kíváncsi, szájatató közönséget jobbra-balra.

*

Délután Bercsényi a Bottyán levelét olvasta, mikor a titkára belépett.

- Juliánka ugyancsak megnyergelte az öreget - mondta neki, hátra sem fordulva - az öcsém érdekében ir. Tegnap még ellene volt, ma, mint a szálló daru, mellette kurrog... Hej, azok az asszonyok, mire rá nem veszik az embert.

A titkár mosolygott.

- Sokra bizony, kegyelmes uram... Rendes, feketefátyolos, kurtamentés menyecske áll kint. Kér, hogy bocsássam be.

Bercsényi letette a Bottyán ákum-bákum irását.

- Szép-e?

- A fátyol irigyen eltakarja.

- Fiatal?

- A járásáról, hangjáról ítélve: az!

- Mit akar?

- Nem mondja meg, csak méltóságodnak.

- Ország dolgát igazitom, nem érek rá. Ha még este volna, hogy a két szeme lámpácskájánál szerelmes leveleket irogathatnék? - de fényes nappal van. Mi hasznát venném a látogatásának? - mondá Bercsényi tréfálkozva.

- Azt mondja: régi jó ismerőse méltóságod. Sok bizalmas órát töltöttek el együtt...

- Bizalmas órát?... Csitt! Füle van a falaknak is. Ha az atyámfia meghallaná... Kíváncsivá tesz, bár minden igaz ok nélkül dicsekszik a barátságommal. Bocsássa be.

Középen elválasztott, hosszú fekete haját a két tenyerével végigsimitotta. Komoly, gondba borult arcán pajkos verőfény csillant meg.

A titkár még az ajtóhoz sem ért, mikor a menyecske benyitott magától.

- Nagyon tudja nálam a járást... - feddé meg szeliden Bercsényi, a miért engedelem nélkül belépett.

A kurtamentés kis menyecske nem szólt semmit, de mind közelebb jött.

- Talán nagycsütörtök van, hugom - évődött vele Bercsényi - hogy a harangok elnémultak?

Az ezüstharangocskák nem némultak el. Jókedvű nevetés csendült meg a fátyol alatt. Édes, halk, szívet csiklandó kacagás; ezer közül is rögtön ráismert volna Bercsényi Miklós.

- Krisztinám - kiáltá boldogan és megölelte a kis menyecskét. Elvonta arcáról az irigy fátyolt.

A felesége volt.

- A titkárod tutyi-mutyi ember. Nem ismert meg. Te sem ismertél rám, a míg a hangom nem hallottad. Valami kalandra gondoltál, ugy-e, édes uram? Fővezér létedre - ez egyszer bizonyos - olyan hölgyecskéket is elfogadsz, a kiknek a nevét sem ismered és a kikről azt sem tudod, mi járatban vannak?

Bercsényi csókkal némitotta el a többi vádat. Lehuzta a felesége mentéjét, a hideg kezét a két tenyerében melengette.

- Kifogassak a szánból?

- Gyalog jöttünk.

- Jöttünk? Ki jött még?

Bercsényiné észrevette, hogy korán elszólta magát. Tréfával akarta elütni a dolgot.

- Egy-két fiatal ur kísért ide. Nekem is van testőrségem, nemcsak kegyelmednek.

- Akkor hát meg is fázott a csizmácska, míg az ifju leventék lánggal égve tovább álltak.

Széket tett a kályhához, kinyitotta az ajtaját. A parázs csak úgy ontotta a meleget. A magas sarku kis piros csizmáról hamar leolvasztotta a havat.

Bercsényi a természetes selmeci kályhához támaszkodva, gyönyörködött a feleségében.

Tudta: a gyalog jövés csak azt teszi, hogy valamelyik közeli háztól, a hol látogatóban volt, átsétált az asszony.

Csengetett. A titkár nem tudott hová lenni csodálkozásában, mikor a „rendes” kis menyecskében a főgenerálisné asszonyt ismerte meg.

- Fogasson ki a grófné szánjából. Senkinek sem vagyok itthon.

Bercsényiné gyorsan fölkelt, az ablakhoz lépett és valakinek, a ki az utcán állott, jelt adott a csipkés kendőjével.

- De bizony Ágnesnek itthon vagy. Itt lesz egyszeribe.

- Hát itt van a hugom?... - szólt Bercsényi megilletődve... - Semmi no. Akármily kinos a találkozásunk, előbb-utóbb át kell esni rajta.

Bercsényiné megragadta az ura kezét.

- Ne légy hozzá szigorú, Miklós.

- Szigorú, én, nőhöz?

- Ne mondj semmi rosszat az uráról - úgy értettem.

- Nagyon bánkódik?

- Bánkódik? Ez nem jó szó. Elhervad, elszárad, elhull, mint a vadrózsabokor, ha elhordják alóla a földet. Minden nap elvisznek a tövéről egy ásóval; nap-nap után látja, hogy mindig kevesebb oka van reménykedni.

- Pedig én nem vigasztalhatom meg.

Bercsényiné ránézett az urára.

- Ha te nem, akkor senki.

- Hát senki.

- Édes, jó uram, ne engedje, hogy kordélyban² menjen el Ágnes. Ne engedje meghülni benne a reménységet. Hiszen ország-világ tudja, a merre kegyelmed akarja, a fejedelem arra tartja a ló száját.

Hol tegezte, hol magázta, a hogy jól esett, szerető hitvestárs szokása szerint.

Mielőtt Bercsényi Miklós felelhetett volna, Forgáchné bejött a fiával.

Feketében volt, mintha gyászolna, csak mentéje csattjában égtek rózsaszínű, hibátlan rubintok s a karcsu derekához simult pikkelyekből készült, vékony aranykigyó; velencei ékszerész munkája.

Bercsényi kezecskélt a hugának, a tizenegyéves kis Zsigmondnak az arcát csipte meg. A korához képest fejlett, nagy fiú, ellenséges arccal elhúzódott az enyelgés elől. A sarokból figyelt minden szóra, a mit kiejtettek.

Bercsényi Forgáchnét a kényelmetlen, keskeny bőrdívánra ültette, a hol előtte való nap a fejedelem ült. Bercsényiné a tüznél maradt, de a székét oldalt igazgatta, hogy egyenesen az ura arcába láthasson. A kis Zsigmondra senki sem figyelt. Az ő korában levő gyermeket levegőnek tekintették, a kinek a felnőttek társalgásába nincs beleszólása.

- A kis hugom ugyancsak izgat az öcsém érdekében. Antalt is, Bottyánt is úgy fölabajgatta, hogy nem bírok velük.

Forgáchné érzékenyebb volt, mint máskor. A szeme az ártatlan kötekedésre könnybe lábbadt.

- Eszterházy Antalra csak lehet egy kis befolyása Eszterházy Ágnesnek? S Forgách javára nem csoda, ha Bottyán uramat megmozgatja - Forgách Julianna? Láthatja kegyelmed, az én izgatásom szűk családi körben folyt le.

Bercsényi jóindulatúan mosolygott.

² Bizonytalanságban.

- Nem azért mondom. A hugoskámnak ez kötelessége. Akkor szólnám meg, ha másként cselekednék. Persze hugomasszony is hallotta a pletykát: én ástam vermet Simonnak?

Forgáchné a fiára nézett. Zsigmond jókora földgömböt forgatott a tengelye körül. Erősen meglökte és szemmel láthatólag örült, hogy egymás sarkában rohantak és egymást utól nem érték a világrészek. Ugy tetszett, mintha a föld forgásán kívül egyéb nem érdekelné.

- Hallottam róla. Bátyám bölcs és nagy ember, jobban tudja, mint én: ma neked, holnap nekem. A világ szerencséje ugy szokott járni.

Bercsényi részvétellel fogta meg a kezét.

- Egy kicsit hát a hugom is elhiszi rólam?

A fiu olyat taszitott a földgömbön, hogy csakugy zugott. Az anyja megint ránézett. A fejletlen gyermekhomlokokon dacnak és föllobbanó haragnak ugyanaz a mély ránc látszott, a mi az ura arcán oly gyakran megijesztette. Sietett elejét venni a viharnek.

- Menj le, fiacskám, az udvarra. A szép ezüstkapcsos palotások odalent örömet lőnek.

Zsigmond urfi a lábával toppantott.

- Örömet lőnek? Ugyan minek... Leshetik, a mig egy sovány győzelmet aratnak, ha bezárták nyolc vár bevevőjét, az én apámat! Nem megyek.

- Mi az, te csöppség? Nem fogadsz szót az anyádnak? Nem vagy kíváncsi a nyalka katonákra? Nem szeretnél te is kardot? Lóg itt a falon egynéhány. Köss fel közülök egyet.

- Nem kell a bácsi kardja... Csak parádézni tud vele ugy is. Mint a cigány a szántástól, ugy irtózik az ütközettől. Bezzeg: szép szóval birja. Ha malom volna a szája: elgyőzné Ujvárt prófunttal.

Forgáchné arca lángba borult a szégyentől és rettegéstől. A fiu, mint a szajkó, azt mondja el csak, a mit az apjától hallott. Annak kicsinylő, csufondáros beszédéből, a mivel otthon Bercsényit illetve, még csinos bokkrétát szed össze, ha végét nem szakítja.

Bercsényiné segítségére sietett a barátnőjének. Magához intette a fiut, valamit sugott a fülébe, a szőke, aranyos haját simogatta. A kis Forgáchoz lecsendesítette a kedves női hang, a puha asszonyi kéz simogatása. A ránc eltűnt homlokáról. Édesdeden nevetett, hizelegve ült le a szőnyegre, a szép néni lábához.

A fővezér még mindig a huga kezét fogta.

- Kis Zsigmond teljesen az apjára ütött. Csalánszavu már most is. Ellenségévé tesz minden férfit és barátjává minden asszonyt. Engem - a kis zsvány - majd megölt a nézésével, s Krisztina mellett majd elolvad, ugy nyájaskodik.

A kis Zsigmond föllépésének éle ezzel el volt véve.

Forgáchné félénk és óvatos kérdéseket intézett a bátyjához.

- Mi büne van az uramnak, hogy így járt el vele Rákóczi?

- Nem engedelmeskedett a parancsának.

Bercsényiné megszólalt a tűz mellől:

- Nem ujság a kuruc hadseregben. Károlyi, Ocskay, Bezerédy, maga Antal is, nem egyszer megtették. Egyiket sem fogták el érte. Miért éppen az egyetlen Forgácho? Ez szemet szur.

A kis Zsigmondnak tetszett a beszéd. Szeme fénylett, hálából kétszer megcsókolta Bercsényiné kezét, de meg se mukkant. Érezte, védik az apját itt nála ügyesebben és hatalmasabban.

Bercsényi a feleségéhez fordult, a honnét a váratlan támadás érte.

- Károlynak, igaz, elnéztünk egyet-mást. Ő nem volt katona kölyökkora óta, mint az öcsém. Nem tudhatta oly jól, mint ő, mi a katonai regula. Az öcsém engedetlenségeért veszett el Esztergom. Ő nagysága legalább így tartja.

Most Forgáchnén volt a sor, hogy Bercsényiné hibáját jóvátegye.

- Életét adná Simon Rákócziért. Nem tudom, mi ütött hozzá, hogy engedetlenség hibájába esett. Hogy történt mégis, hogy meg sem idézték, úgy fogták el? Jószága, családjában van. Szökevény nem volt a lelkem uram.

- Pekrivel is így történt Erdélyben.

Bercsényiné gyöngének találta a védekezést; de nehogy a férjét ingerelje, hallgatott.

- Hadifogoly az uram?... Akkor ugy-e, haditörvényszék elé kerül?

- Nem tudom. Ő nagysága határoz. Nem hiszem, hogy odakerüljön. Az öcsém az ország rabja.

Bercsényi mind rövidebb és óvatosabb feleleteket adott. Nem szerette, ha sarokba szoritják. Attól tartott, a két asszony valami meggondolatlan nyilatkozatot sajtol ki belőle. Érezte, mint a törköly, sutu alá kerülnek a titkai. Boszuságában eleresztette a huga kezét.

- Az országé? Akkor az ország ítél hát fölötte. Nem bánom, akárki ítél, csak ítéljen. Olyan tiszta az uram mindenben, a mit rá fognak, mint a reggeli harmat. Még a Karaffa vértörvényszéke előtt is kiderülne az ártatlansága. Ugy-e, főgenerális uram, a birái elé állítják minél előbb? Ezt az egyet ígérje meg.

Bercsényi kitérőleg válaszolt.

- Bizzék hugom a fejedelem kegyelmességében. Azt üzeni, mondjam meg: nem akarja az öcsém vesztét. A javát óhajtja.

Bercsényiné egyik kezével Zsigmondot cirógatta, másik kezét viharosan dobogó szívére szoritotta. A nyitott kályha tüze ugy fénylett haján, kedves szép arcán, mint valami glória.

- A fejedelem kegyelmes; soha önzetlenebb, szebb lelkű, tisztább szívű magyar nem élt. De nem az ő kegyelmességéről van szó: az ország törvényéről. A kik a nemzet szabadságáért küzdenek, azok nem vehetik el ítélet és bírák nélkül más ember szabadságát. Senki, még a fejedelem sem teheti. Sőt ő a legkevésbé. Mit mondana a világ? Mit mondanának ellenségeink? Mit mondana az utókor, a mely kegyelmetek tettei fölött ítélni fog? Nem, ennek nem szabad megtörténni, édes uram...

Bercsényi vállat vont. A felesége szavának átható igazsága a szívébe furódott.

- És ha elítélik?

Bercsényiné egyenesen állott. A tűz fénye még mindig a fején ragyogott.

- Itéljék el! Ha bűnös, megérdemli. Ha vétkezett a haza ellen, ám essék áldozatul. Akkor csak e szegény gyermekre marad beszenyezett név s csak egy boldogtalan asszony szíve szakad meg. Ellenben, ha nem akarják, vagy nem merik bírái elé állítani: beszenyezik vele a kuruczászlót. Akkor a „libertás” csak a zászlón van meg, de hiányzik a kegyelmetek életéből és cselekedetéből.

A fővezér lehajtotta a fejét. A miket hitvese mondott, mindazt ő maga is hitte és vallotta. Előre látta, hogy ily mázsás igazságokat vagdos fejükhez a közvélemény. Megkísértette elterelni a törvényesség kérdéséről a beszélgetést.

- Sok panasz és vád merült föl az öcsém ellen. Azt hiszem, merő hazugság; de azért meg kell vizsgálni mind. Ehhez idő kell. Sok idő. Ne türelmetlenkedjék hát, édes Ágnes. Egyelőre elégedjék meg, hogy Simonnak a hajszála sem fog meggömbülni.

Bercsényiné hosszú, fájdalmas tekintetet vetett az urára. Mintha e pillanatban veszítene előtte a nagyságából. Többet nem szólt. Élesen, határozottan fölállította a kérdést; Bercsényi el-mellőzte. Visszaült a tüzhöz, a Zsigmond szöke fejét az ölébe hajtotta. Annak suttogott meg-ható, érdekes történeteket, hogy figyelmét elvonja.

Azalatt Forgáchné összekulcsolt kezekkel esdekelt az uráért. Ő a felesége volt; gyermeke anyja. Ha egymáshoz való szerelmük - mint a fenyőfák gyantaillata napsütésben, esőben - el is párologott, azért ő még sem kívánta, hogy ha bűnös, bűnhődjék irgalmatlanul. Ő nem volt római jellem, csak szegény, félnék asszony, a ki megalkuszik a körülményekkel.

- Ismerem az uram türehetlen, nyugtalan természetét. Kárt tesz magában vagy másban, ha le nem csillapítom... Ha nem is szabadulhat meg hirtelen, legalább hadd mehessek hozzá én. Hadd vigasztaljam, intsem türelemre. Mondjam meg neki én szómmal: nincs elhagyatva. A fejedelem kegyes hozzá; barátai sajnálják; az igazsága uton van...

- Jó asszony vagy, Ágnes - mondta Bercsényi, hogy a bizalmas, rokoni tegezéssel is megér-tesse, mennyire átérzi és méltányolja fájdalmát... - Ő nagyságának elmondom a kérésedet. Támogatom is szívvél-lélekkal... Remélem, a fejedelem meghallgatja... Most pedig - tette hozzá, hasztalan fáradozva, hogy elfogja a felesége szemét - békítsen ki hugomasszony Krisz-tinával, mert alaposan rámharagitotta. Mióta házasok vagyunk, ma ereszkedett először köd a szívünk közé.

Odament a feleségéhez, a ki abbahagyta a halk mesemondást és fölébe hajolt.

- Nézz rám, atyámfia... Bercsényi életének az vagy, a mi égbenyuló, zord hegyeknek a tenger-szem: egyedüli szépsége és költészete... Nézz rám, Krisztina; ne oly sötéten... Nyujtsd ide a kezed... Oly hideg, mint az összefagyott gyümölcs... Tövére kell küldeni a sok rossz hirnek, a mi az öcsémről lengedez. Hitemre: csak a fejedelem leveléből értesültem, hogy így esett a dolga... Inkább akartam nem tudni, mint tudni.

Bercsényiné fejét az ura keblére hajtotta.

- Köszönöm, Miklós, hogy legalább abban az egyben megnyugtattál: nincs részed az elfoga-tásában...

- Hitted, hogy részem van? - kérdezte Bercsényi fájdalmasan.

- Hitem. Azt tartja mindenki, még Ágnes is, ha szegény, félnék galamb nem is vallja be. Kegyelmed indulatos és az öcscse meggondolatlan. Csfondáros beszédü, akár kegyelmed... Össze is zördültek egynéhányszor... A fejedelem semmit sem tesz a megkérdezése nélkül. Hogyne hihette volna hát a világ?... S akárhogy szeretem, imádom: a világnak én is része vagyok...

Szegény Ágnes a habhoz is kapkod, azért elégszik be annyival, hogy az urát meglátogathassa. Beelégszik a gyertya hamvával... Nekem a lényeg kell. Az, hogy hozzák ki megint a szép szál gyertyát, hadd világítson idekint... Nincs még a hazában oly vakító világosság, hogy el ne kelne az ő fénye is... S az okos, előrelátó gazda, a milyen kegyelmed, számításba kell hogy vegye: lehet még sötétség is... Vak, siket éjszaka borulhat még a hazára...

Asszonyi szív volt az övé is. Erősebb talán a többinél, de sejtelmek és előérzetek iránt fogékony... A kuruc fegyvereket vereség nem érte. Sőt győzelmesen haladtak mindenütt előre. Tavaszra összejön az országgyűlés. Valószínűleg egyhangu határozatokat hoz. A francia

szövetség reménye teljesülőben. Erdély kétharmada újra elfoglalva. Sehol fenyegető vész, akárhova tekint.

Nem történt egyéb, becsapódott egy börtönajtó és nem nyilik ki egykönnyen... Nem történt ennél több. Bercsényiné szive mégis eltelt szomoru sejtelemmel... Szerelmes volt az urába, halálosan szerelmes a nemzeti ügybe, a mely Rákóczi és Bercsényi nevével lesz időtlen-időig összeforrvá; e kettős nagy szerelmében ma csalódás érte.

Azt tette, a mit általában az asszonyok, a mikor a kiábrándulás első fuvallata megborzongatja a szivüket: sirt. Könyei végigfolytak arcán és kezére hullottak...

Nagy Bercsényi Miklós megrendülve csókolta, itta föl a szomoruság harmatját.

A németnek, mindenféle veszedelemnek, a balsorsnak igen; de felesége könyvének nem tudott ellentállni.

Letérdelt a felesége előtt, a kezét, homlokát, pityergő kis száját elborította csókjával.

- Mi lelt, édes, jó atyámfia?

Bercsényiné nem lett volna igazi nő, ha azt nem feleli az ura szerelmetes kedveskedésére, a mit ilyenkor minden asszony mondani szokott.

- Már semmi...

- Nincs több félreértés köztünk, lelkem lelke?

Bercsényiné a kérdésre kérdéssel felelt.

- Ugy-e, szivem uram, nem engedi, hogy Ágnes sokáig özvegye legyen az élő urának?

A fővezér gondolta: hisz özvegye ugyanis; nincs köztük más kapocs a fiuknál, - de magába zárta a gondolatát.

A kis Zsigmond idegenkedve nézte az érzékeny jelenetet. Hogy a szép néni nem cirógatta többé, a történetet a legérdekesebb ponton abbahagyta s csak a bácsira néz, kezét, homlokát, arcát annak engedi át: fölzsabadította lelkében az elaltatott dacot. Az édesanyjához ment, megrángatta a szoknyáját, villogó szemmel, összeráncolt homlokkal, nyersen rászólt:

- Ne pityogjon. Külömb ember az apám mindenkinél. Gróf Forgách Simon ő. Féltik tőle a fejedelmi süveget, azért csukatták el.

Forgáchné megijedt. Belesápadt a fia illetlen beszédébe.

- Soha se hallott ilyen bolondokat az apjától. Ha mást megmar is, jó katolikus létére az oltár előtt sem imádkozik oly áhitattal, mint mikor Rákócziról beszél.

- Szent igaz - erősítette Bercsényi mély meggyőződéssel. - Akárhogy hánykódik a tenger, akármily haragosan támadják, ostromolják, taszigálják egymást hullámai: a fölöttük fénylő csillagot tajtékjuk el nem éri...

A két asszony félig-meddig megnyugtatta bucsut vett Bercsényitől. A titkár, a ki nyitogatta nekik az ajtót, észrevette, hogy a szemük ki van sirva. Nem volt nehéz kiokoskodni belőle, mi járatban voltak.

- Hiba volt vértanut csinálni Forgáchból - gondolta magában, a mig a hölgyeket fölsegítette a csengős szánkóba és a lábcskájukat farkasbőrrel betakargatta. - Eddig csak szerették az asszonyok, ezentul sajnálják is.

X.

A vén strázsamester.

Nem is oly véncsont Csontos uram, de azért öregapánknak hívják a seregben. Mióta él, nem volt beteg, kivéven egy-egy hideglelést, a mely a Tisza vizével vagy a levegő útján jutott a testébe s a mely néha kegyetlenül elbánt vele. Legutoljára akkor, a mikor Forgách, hívás folytán, a fejedelem udvarába lovagolt, nem sejtve, mi sors vár ott rá.

Teljes tiz napig tartott, a míg erős, csalánrostból szövött természetete leküzdte a betegséget. Mikor a tükörbe nézett, megijedt magától. Mint valami hosszukás sárga tök, a mibe a gyerekek négy lyukat vágnak: két szemét, orrát, száját s a mibe este gyertyát dugnak, hogy minél kisértetesebb legyen, - szakasztott olyan volt az ábrázata. Erőtlen is volt; alig állt a lábán. A délceg ruhája csak úgy lötyögött rajta.

- Így, a hogy vagyok - dohogta - a tályai szőlőkbe bátran elmehetnék madárijesztőnek.

Napos helyet keresett, de hát hol találjon verőfényt télviz idején? A gyógyulása hát lassan haladt. A seregtől elmaradva, egy szegény szürszabó nyakán élve, nehezen tudta összeszedni elillant erejét.

Egyszer kétkerekű talyiga állott meg a szürszabó háza előtt. Virgonc lovacska volt elébe fogva. A talyigán deszka volt keresztülfektetve, az volt az ülés. A lovat egri menyecske hajtotta, utána is kiabáltak csufolkodva a falu suhancai:

- Pendelyes kocsis.

Az egri mesterné - mert a talyigán lévő vaspántos láda tele volt hetivásárra küldött csizmával - nem maradt adósuk.

Pergett a nyelve, mint az ördög motollája és olyan cifrákat mondott, hogy a suhancok restelkedve elszállingóztak a csatatérről. Fülük égett, mint az érett paprika szégyenletükben. Azt kívánták, vajha a talyigán ülő ászpiskigyóból a rettenetesen rossz ut kirázná, a mi méreg benne van, mert élő lélek azt ki nem bírja.

Egyik kamasz, nem győzve szóval, hathatósabb eszközhöz folyamodott: megdobálta a pendelyes kocsist fagyos röggel. Az egri menyecske megállította a lovát, leugrott a talyigáról és üzőbe vette a suhancot, a ki vitézül kereket oldott. Meg is menekül szerencsésen, ha szemközt nem jön rá a kisbíró, a kinek mesterné asszonyom gondolkozás nélkül odakiáltotta:

- Egy ital jó borért vessen kend gáncsot neki.

A kisbíró önérzetét megszurta a kend szó, de az egri bor ize nagyon a szájában volt. Hirtelen kinyújtotta a lábát, a kamasz keresztül bukfencezett rajta. Térdéről meg a kezefejéről lehámolt a bőr és mire föltápászkodott, az asszony utolérte, jó sort vert rajta az ostora nyelével. Jajgatva menekült odább.

A kisbíró fölismerte a harcias hölgyet. Sokat járt ezen a vidéken, terjesztvén a nemzeti műveltséget, Hamza uram híres egri csizmái által.

A mi barátunk, a kinek anyósszelidítő módszerét volt alkalmunk megismerni, ebbeli művészetét oly magas fokra fejlesztette, hogy az utóbbi időben kisebb hetivásárookra az anyósát küldötte el maga helyett. Különösen oly helyekre, a hol nagyon ügyes, élelmes csizmadiák versenyével kellett megküzdenie, ily helyeken az anyós csodákat művelt.

Husz-huszonöt pár takaros csizmát fülükön keresztül dugott rudon kivetetett a szürszabó két legényével a piacra, fejenkint egy-egy váltógarast, meg egy meszely törkölyt fizetve a sziveségükért.

Sátra nem volt. Meleg, fekete báránybőrrel bélelt bundáját a vállára kerítette, az egri kofák piaci fűtőszerét, a parázsossal megtöltött csuprot maga alá tette, azzal letelepedett a vaspántos ládjára. Így kibirta délig.

Ez idő alatt a csizmákat elkapkodták egy szálig. Ő meg, hogy el ne unja magát, csipkedő megjegyzésekkel belekötött a közelében áruuló csizmadiákba s ha a boldogtalanok lépre mentek és visszaadták a kölcsönt, megeredt a nyelve. Rettenetes szitkoknak, soha sem hallott cifra gorombaságoknak elviselhetetlen, szurdaló megjegyzéseknek özönét zuditotta a nyakuk közé.

Néhanapján olyan patália kerekedett a szóharcból, hogy a piac összefutott a csodájára. Biró, kisbiró szépen füleltek. Tájékára sem mentek a veszedelemnek, vagy ha mentek, a nemzetes asszonynak fogták a pártját, mert egy-egy átalagocska egri bikavér, meg egy-egy lopva adott ezüstforintos levette őket a lábukról.

Most is, lihegve a futástól, talyigája mellé édesgette a kisbirót, leakasztotta a lócsról a kulacsot.

- Azután az öregapját kimélje ám kisbiró uram, ne a boromat. Isten engem, képen teremtem, ha elveszi a szájától, a míg egy csöpp lötyög benne.

E sokatigérő biztatásnak kisbiró uram emberségesen megfelelt. A kulacsot üresen adta vissza, fölsegítette a jóra való asszonyságot a talyigájába, a ki az ostorával egyet-kettőt csattintott. A lovacska vigan nekiindult, meg sem állott a szürszabó kapujáig.

A hogy kezében az ostorral a nemzetes asszony az udvarba benyitott, szemébe ötlött a vén, hosszú bajuszu katona, a hogy ott gunnyasztott a kerítésnél a napon, soványan, sárgán, leromolva; még a pipa sem eshetett jól neki. Meg sem gyujtotta, csak a csutoráját szopogatta megszokásból vagy unalomból.

- Maga az, Csontos uram, vagy csak az árnyéka? Ejnye, ejnye, rá sem ismerek.

A strázsamester fölállott. Sietett gavallérosan kezecskokolni a nemzetes asszonynak.

- Dögösködöm. Megsárgultam, mint őszkor az erdő... Ha még sebbe estem volna; de hideg-lelés csufolt így meg. Veszett adta teremtette!

- Semmi a. Majd meggyógyitom. Nem engedem, hogy olyan patikárius képű legyen. Más-különben is jó, hogy itt találom. Dolgom lesz kegyelmeddel.

- Dolga? Nem veszi már nekem hasznomat, de senki a világon... - válaszolta a strázsamester rosszkedvűen és kinyitotta a nemzetes asszony előtt a pitvarajtót.

A míg a szürszabó, a felesége és két legénye, inasa, leszedték a talyigáról a ládát, egy kis átalagot, meg egyet-mást, a mi még rajta volt; s a míg a lovacskát bekötötték a félszerbe, a hol vásárra elkészült virágos szűrök lógtak, a talyigát meg betolták az udvarra; azalatt a nemzetes asszony a meggémberedett ujjait melengetve, idővesztegetés nélkül nekijajtatott Csontosnak.

- Egy pár remekbe készült sárga szattyánbőr csizmát küldött a vöm Forgáchnak.

Csontos lelógatta a fejét.

- Fekete csizmát visel az most, szegény feje. Fogvatartják Krasznahorkán.

- Tudom... Azért tisztelné meg a vöm. Hadd lássa a jó ur, van a ki el nem hagyja a szerencsétlenségében.

A strázsamester elpirult.

- Én sem hagytam el azért, hogy itt lát. Nem tudom magam összeszedni... Így csak nem mehetnek hozzá? Mi hasznomat venné?

- Lárifári. Huszonnégy óra alatt talpra állítom, de ugy-e, akkor elviszi hozzá a csizmácskát?

- El. Lehet, hogy nehéz lesz bejutni, de bejutok, ha másképp nem, a kulcslyukon vagy a kéményen keresztül.

- Egy átalag vörös borocskám van, az Eged tövében termett. Az Egedről tudja, hogy kialudt tüzhányó. A mi tüze, látva a köveknek még van, mind a szőlő venyigéjébe veszi magát. Igyék csak belőle, meglátja, harminc esztendőt leemel a vállairól... Még engem is fiatal menyecskének néz, ha egy kicsit becsodálkozik tőle.

Ugy is lón. Csontos uram, meg a szürszabó elidogáltak. Az egri harmat jól ízlett. Sima, kedves, jámbor viselkedésű borocska volt, mintha csak tejet innának. De odabent garázdálkodni kezdett. Megszállotta a fejet, elnehezítette a végtagokat, megbénította a nyelvet; mintha paraszt nyeldestek volna, oly veszett tüzekezt gyujtogatott a vérükben. Végül, mint kugligolyó a bábukat, leütötte őket egyenkint a lábukról. Egyik sem tudta, mikor az asszonyok ruhástól az ágyba döntögették. Ugy aludtak reggelig, hogy azt sem tudták, hány hét a világ. Mikor fölbredtek, frissek, jókedvűek voltak, a fejök sem fájdukt meg a nagy devernyától.

Az egri bikavér egy hét alatt újra embert csinált a strázsamesterből. Mihelyt összeszedte magát, belovagolt Rozsnyóra, Bercsényinél kijárta, hadd menjen Krasznahorkára az ura mellé. Tavarnokra is betekintett, mielőtt utra kelne...

*

Forgách hetek óta ült már fogságban. Hiába erőltette magára az előkelő nyugalmat, türelmét napról-napra jobban elveszítette.

Kovács mondta is a várnagynak:

- Nem jó kecskét legeltetni a tüzhányóhegy oldalán. Mi most azt teszszük. Egyszer csak a vulkán kitör, a kecskék elszaladnak és bennünket eltemet a kőomlás.

A nagyindulatu fogoly egy darabig türtőztette magát. Leveleket irogatott hol Bercsényinek, hol Bottyánnak, hol a feleségének. Azokat persze a palotás-hadnagy mind elsinkófálta. Az utasítás értelmében nem volt szabad a lepecsételt leveleit továbbítani.

Hogy egyikre sem jött válasz, egy reggel megkérdezte a várnagyot:

- Mit csinálnak a leveleimmel? Talán szellőztetik, hogy a tömlőc szaga elmuljék róluk? Ugy látom, maguk engem alamuszi képpel a jégre visznek. Lehetetlen, hogy legalább a feleségem ne válaszolt volna. Vagy el sem küldték a leveleimet, vagy a választ elsikkasztották. Mondhatom, Rákóczival emberségesebben bántak a németujhelyi börtönben... Ej, régen volt, mikor ármány és árulás őt is odajuttatta! Oly régen volt, hogy ő nagyságának kiment az ize a szájából... Küldje hozzám a hadnagyot. Az katona. Azzal áperthe beszélek.

Kelemen örült, hogy megszabadulhatott. A hadnagyot ugyancsak rémitgette, hogy a foglyuk emberevő kedvében van.

Kovács nem ijedt meg. Ha már jönni kell a zivatarnak, essünk át rajta, gondolta. Feszesen, katonásan beállított.

Forgách az asztal tetején ült, lábait lelógatva, fővege a fején félreecsapva. Füttyürészett. A megtestesült hetykeség képe.

- Egy leveletem sem küldték el?

- Tábournagy ur maga rendelte így.

- Hát most az ellenkezőjét rendelem. Fog engedelmeskedni?

- Nem.

- Őszinte beszéd... Ha irok a fejedelemnek, továbbítja?

- Tiltja az utasításom.

- A kis hamis utasítás!... A hadnagy ur tehet írásbeli jelentést az ittvaló állapotokról?

- Méltóságod minden kívánságát bejelenthetem.

- Jelentse tehát be, hogy vérlázító az, a mit velem csinálnak. Az ország törvényeit lábbal tapossák. Azt üzenem Bercsényinek: jusson eszébe, még a német is kihallgatta Rákóczit a németujhelyi tömlőben. Az asztalára letették az idézést. Fölsorolták a vádpontokat. Buccelini titkos tanácsos jegyzőkönyvet vett föl ő nagysága válaszáiról. Még ők is megtartották a formákat, holott mindenáron a vesztére törtek... A magyar módi még ennél is rosszabb. A velencei köztársaság álarcos emberei járnak csak el úgy az ország foglyával, a hogy én velem... Azt akarják, hogy a bizonytalanság kinja elvegye az eszemet?... Miért vennék el e vékonyka elmét? Hisz Bercsényi uram nem irigyelheti. Neki több esze van, mint mindnyájunknak összevéve. Az én dolgom nem esett meg az ő nagy esze beavatkozása nélkül. Megírja, a mit mondtam?

- Kívánságait szívesen, tábornagy ur, de ez birálat és kifakadás. Egyik fülemben be, a másikon ki. Én ugyan abból felsőbb helyre egy betűt meg nem irok... A falak tudnak hallgatni; én meg, a hogy innét kilépek, elfelejtem.

Forgách dühösen füttyörészett.

- Még csak ez kellett. Becsületes szivü, jóindulatu katonát tesznek mellém, a ki még epés kifakadásaimat sem írja meg. A kitől gunyolhatom, gvalázhatom, mindennek elmondhatom az ellenségeimet - tőle ugyan meg nem tudják... Így hát borsot sem törhetek az orruk alá... Mintha sirboltba tettek volna: nem hallatszik el hozzájuk sem a káromkodásom, sem a sóhajtásom.

- A sóhajtása igen, tábornagy ur. Csak azok a beszédei nem, a mikkel árthatna magának.

Forgách kevélyen fölemelte a fejét.

- A sóhajtásom, igen? Csakhogy azt meg én tiltom meg, domine fráter...

- Ha megtiltja, az más...

És eltávozott.

Forgách leugrott az asztalról, a hova fumigálási szándékból telepedett le és tehetetlen haragjában süvegét az ágya alá vágta.

Éjszaka hó esett. Megtelt vele a várarak, a bástyák, tornyok minden kiálló szeglete, cifrája. Puha, süppedő, fehér takaró borította az udvart. A kut tetején álló közvitéz, mintha hermelin palástba öltözött volna. Fedeleken, kéményen, lépcsőkön kétujjnyi rétegben feküdt a hó. És még folyton esett. Fénylő, kavargó, szakadatlanul hulló hópelyhek fehér áradatába fuladt a világ.

Forgách ajtónyikorgásra ébredt föl. Az ajtóban szürkebajuszu, öreg katonát látott. Egyik kezében egy pár sarkantyus csizma. (A Hamza uramé), másik karján Forgách kitisztított ruhái, friss fehérneműje. A nyikorgás dohogásra készítette.

- Olaj után sir az ajtó sarka...

Ha meg nem ismerte volna a külsejéről, hangjára, jellemző dohogására szívébe nyilalt volna Forgáchnak a bizonyosság, hogy Csontos uram esett le a kavargó hófelhőkből.

A hogy Bercsényi szokta mondani, Simkó nem lett volna Simkó, ha ki nem ugrik az ágyból, el nem rikoltja magát szertelen örömeiben és össze-vissza nem ölelgeti a vén strázsamestert. Még meg is csókolta volna a balképét, ha Csontos uram nagy lélekjelenléttel félre nem kapja a fejét s így ki nem tér a megtiszteltetésnek.

- A ragyogóját a nyikorgó ajtójának, fölébresztettem vele, pedig nem akartam!

- Régen várlak már, vén antikrisztus. Ezer esztendeje nem láttalak.

Csontos gondosan letette a csizmákat az ágy lábához, elmondván Hamza uram szives üzenetét. Azután a ruhát lerakta a székre, a mi kis ránc volt rajta, eligazította; fölön kapott egy korsót, a mosdótálat teletöltötte vízzel; fölemelte a szappantartó fedelét; a nadrágszíjjat nekiakasztotta a szögnek, a borotvát négyszer-ötször végighuzta rajta; megpróbálta az ujján, finom-e az éle; a fogason fölfedezett egy kifeslett könyökű dolmányt, azt gondviselésébe vette, tűt, cérnát, ollót szedett elő a dolmánya zsebéből, leült az ágy szélére, egy-két gyors öltést tett rajta. Csak mikor mindezt ellátta, akkor jutott megint szóhoz.

- Bizony, majd elrugtam a patkót.

- Szegény fejed! Levelet nem hoztál? - kérdezte Forgách türelmetlenül.

- Az is kerül; de előbb öltözzünk föl és reggelizzünk meg - erősködött a strázsamester. - Van ám otthonról származott, felséges, fagyos szalonna, madárlátta cipó, meg ötven esztendő s seprőpálinka.

Forgáchné levele tele volt reménykedéssel és jó tanácsccsal; de benn volt az is, hogy elítélésétől tartva, Forgáchot nem állítják haditörvényszék elé. Idézés, kihallgatás és ítélet nélkül egy ideig lakat alatt tartják.

Ez igen rossz hír volt. A levelet haragos indulattal összegyürve, sokáig maga elé meredt. Idő kellett hozzá, a míg a szavak értelmét teljesen fölfogta.

Hogy nem merik haditörvényszék elé állítani, annak az a jele, hogy nem tudnak rá semmi terhelőt. Ha a fejedelem kimélethez nem viszi bírák elé a dolgát, miért írja a felesége, hogy a fölmerült vádakra és rágalmakra nézve nyomozást rendeltek el? Minek a nyomozás? Miért gyűjtik össze az ellene szóló bizonyítékokat, ha azoknak nem akarják hasznát venni? Ebben nagy ellenmondás van. A fejedelem, a ki egy országnak - Erdélynek - meghódítását és kormányzását bízta rá egy sor írásbeli rendelet nélkül: most sokkal kisebb jelentőségű dologban (hogy néhány raktárt fölgyujtsion) írásban adja ki parancsait. Nem a háló kifeszítése-e ez?

Politikai okokból tették el láb alól, kétségtelen. Nem az a cél, hogy bírái elítéljék vagy fölmentsék. Csak az, hogy bizonyos ideig fogva tartsák.

Mikor elméjében ez a fölfogás kiforrott, éktelen, soha sem tapasztalt düh fogta el. A tehetlenné tett erős férfi rettenetes dühe. Tört, zuzott, kiabált. Hallani is rossz volt, miket mondott Bercsényiről, Károlyiról, Vay Ádámról s a többi tábornokról, a kiket azzal gyanúsított, hogy a fejedelmet ellene bősztették.

Ugy érezte, dühében meg kell fuladnia. Beütötte öklével az ablakot, hogy levegőhöz jusson. Az üvegszilánkok fölhasogatták a kezét. Curgott a vére, az ingét tépte szét, annak rongyaival kötözte be sebeit, mikor Csontos a pokoli lármára belépett.

- Megmondtam: ne siessünk a levélolvasással. Mutassa a kezét.

Forgách nyersen rászólt:

- Tisztulj!

A strázsamester meg sem mozdult.

- Eltisztulok, de előbb lássam a kezét.

- Ebsont beforr... - mondta kicsinyelve sérülését.

A strázsamester nem erőltette a dolgot. Az összetört holmik cserepeit fölszedte, a bezuzott tükröt eltette az utból.

- Ebben sem nézegetik magukat többet szép Andrásy kisasszonykák.

Egyik szék megsántult, másiknak kitört a karja. Az almáriom ajtaja behorpadt. Bercsényinek a falon függő képe lezuhant. Óvatosan fölállott a bicegő székre, hogy újból fölakaszsa.

- Nem vinnéd ki a szemem elől?... - kérdezte Forgách. Még mindig lihegett a melle fölindulásában. Csontos a fejét rázta.

- Andrásy uramék szegezték föl a maguk falára. Csak nekik van joguk kitiltani.

A fali órához is odaröpült valami; elállott. A dohánydöböz is fölfordult.

- Üres. Hoztam az iszákban pompás verpelétit. Egyszeriben vágok.

A törött ablakon nem sokáig busult. Lisztből pépet csinált s jókora darab papírral beragasztotta.

A romokat eltakarította s hogy a dulakodásban fölvert por elüljön, föllocsolta a pádimentumot. Azzal csöndesen behuzta maga után az ajtót, egyedül hagyva a gazdáját a keserves, kétségbeejtő gondolataival...

E naptól fogva a strázsamester minden idejét Forgáchnak szentelte. Reggeltől késő estig csak ő rá volt gondja. Figyelemmel, gyöngédséggel szolgálta. Éjszaka ott aludt a küszöbén. A kiállított őt szeretett volna unalmában szóba állni vele; de a strázsamester hátat fordított.

- Hallgass, bihaly, még gyanuba keversz.

A hadnagyot Forgách már nem hívta ostábláznai. A várnagy is hiába igyekezett színe elé jutni a legkülönbözőbb ürügyek alatt. Csontos cerberus féltékenyen őrizte ajtaját. Senkit sem bocsátott be.

Kovácsot ez bizalmatlansággal töltötte el.

- Valamiben fő a fejük... - mondogatta a várnagynak. - Szökésre készülnek - és éberségét megkettőztette.

Az öröket sűrűbben váltogatta; a folyosó vasajtáját minden este maga zárta be, a kulcsot a feje alá tette. Éjszaka fölriadt, minden kis zajra ügyelt. Egy törött lámpással nem egyszer megjárta a vár udvarát, a kapu alját, felköltötte a kapust, leeresztette a felvonó hidat és végigmotozott a várárok szélén. Félóráig is ácsorgott a Forgách ablakai alatt. Néha halkán füttyentett, hogy lássa, ily jelekre kinyilik-e? Bizony nem nyílt ki. E körülmény, a helyett, hogy megnyugtatta volna, gyanuját még növelte.

- Politikai okból tartanak fogva - állapította meg Forgách a vigasztalan tényt. - A mig a politikai ok fönnáll, ki nem bocsátanak. Tehát ki kell szabadulnom mindenáron. Csak így lesz módomban bizonyítani ártatlanságomat.

A hogy a szökés gondolata eszébe ötlött, kereste az utat, módot, az alkalmas eszközöket.

Csontos azon kapta a gazdáját, hogy szemével a várfalon méréseket végez. Az ablak vasrácsát is próbálgatta. Erős, acélmarokkal megrázta, de az nem engedett.

- Át kell fűrészelni - mondta félhangosan. Csontos úgy tett, mintha nem hallaná.

Hogy a hadnagy néha éjjel körüljárja a várat és hogy ablakaira leskelődik, boszantotta és nyugtalanította.

- Várnunk kell, míg hózivatar nem tombol a vár körül. Az bekergeti Kovácsot a vackába. Szeretném tudni, az éjszakai őgyelgés is benne van-e az utasításába, vagy csak érdekemet akar szerezni a kapitányságra?

A strázsamester nem felelt. Elővette a porolópalcát, kivitte a folyosóra a Forgách gyöngyszürke nadrágját és jó sort vert rajta.

Mikorra behozza - azt remélte - más irányba tér a gróf gondolkozása. Időt akart neki adni erre s így a porolás soká tartott.

Föltevésében csalódott.

- Mi a véleményed Kelemenről? - kérdezte tőle a gróf.

- Nem szeret sanyarogni szegényes parókián... Kiókumlált már magának egy jó kanonoki stallumot: a gácsi várnagyságot.

- Azt-e?

Forgáchon látszott, hogy megörül a hirnek. Csontost ez az öröm észretéritette. Belátta, hogy bakot lőtt a megjegyzésével.

- Ügyes, kedvemre való ember. Gácsot rendbe hozná. Nem bánom hát, - ígérd meg neki.

- Ha én ígérem, az semmi. Igérje meg méltóságod.

- Megigérem, akár mindjárt. Hivd föl.

- Nem sietős - válaszolta Csontos és nagy hidegséggel tett-vett a szobában. - Jobb volna rá aludni egyet. Nagy sor ez.

Forgách rábámult.

- Miért?

- Mert vesztegetés.

- Micsoda? Elment az eszed?

- Rut ábrázatu dolog, kis gazdám... Olyan színe van, mintha ígérekkel kötelességmulasztásra akarná az Andrássyak várnagyát rácsábitani.

- Hát aztán? Nekik minden szabad, nekem semmi? Ők lábbal tapodhatják az ország törvényeit; mint valami lóköttőt kihallgatás és ítélet nélkül fogva merik tartani Forgách Simont? S nekem nem szabad magamat védelmezni? Tudod-e, öreg legény, hogy bolondokat beszélsz?...

- Egy zsák bolond beszéd kisebb baj, mint egyetlen bolond cselekedet. Hozzak vacsorát?

- Nem kell...

- Akkor hát megvetem az ágyat.

Olyan jó ágyat csinált, a milyenben a grófja aligha aludt gyermekora óta. De ezen az estén egy szót sem szóltak többet egymáshoz.

Öt napig Forgách nem célozgatott a szökésére; de a szokottnál is barátságosabb volt a vén strázsamesterhez. Mintha csak föltette volna, hogy az egyszerű, ragaszkodó szívü katona fejét elforgatja.

Ha volt is becsületes szívében gyanu, hogy gazdájának célja van a kedveskedéssel, Forgách egyéniségének varázsa eloszlatta azt.

Egy este, mikor gyertyát gyújtani bejött, Forgáchot a nyitott ablaknál találta. Kint hóvihár dühöngött, a szél bevagdosta az ablakon a havat egész a szoba közepéig. A gróf arca, haja, ruhája tele volt hóval.

- Nem tudok szabadság nélkül élni! Nem tudok! Azt hiszed, hóvihár az, a mi odakint dühöng? Nem fiam: az a szabadság! A farkasok és kurucok szabadsága... A süvöltő szél: a természet, tehát a szabad élet hangja. Nem hallod? Hivogat...

Megfogta a rácsot két kézzel és megrázta kegyetlenül.

- E hitvány rács nem enged... Igérd meg Kelemennek a várnagyságot, fiam. De még ma este megigérd. Írást adok róla; de cserébe adjon ráspolyt és kötélhágcsót, hogy innen megszökhessem... Hol vagy?

- Itt. A gyertyatartóért jöttem.

- Jer közelebb. Nem állom ki a börtönt tovább. Megfulladok a rabságomban... Isten küldött hozzám, öreg Mihályom... Nélküled nyomorultan itt veszttem volna.

Keze lázasan kereste és megragadta a strázsamester kezét.

- Ha innét szabadulok, fölkeresem Rákóczit. Ellökdösöm utamból a palotásokat, ha utamat állják. Megfordul a szive, ha nyíltan szólhatok vele. Ha volt valaha kétsége bennem, eloszlatom. Te varrtad be dolmányom bélésébe az írást, a mitől elsápad, ha elolvassa... Veled vettük el a halottól. Emlékszel-e?

- Emlékszem.

- Te rád bízam az írást; a te halálos hűségedre. Ha tudni fogja a fejedelem, a mit az írásból én tudok, tündöklő ártatlanságomért tűzbe teszi a kezét. Mert nem én, de a legalávalóbb magyar, a legelvetemültebb labanc sem tudna hazája ellen egyetlen lépést tenni, ha tudná, a mit az írásból én tudok... Nos, szólasz Kelemennel a szökésem érdekében?... Miért nem felelsz?

A strázsamester csöndes, szomorú hangon válaszolt.

- Én rám ne számíton.

Forgách eleresztette a kezét, betette az ablakot, leült a diványra, lüktető halántékát a két tenyerébe szoritotta. Sokáig nem szólt, úgy elvette szavát a meglepetés.

- Nem segited elő a szökésemet?

- Nem lehessen.

- Hát nem azért jutottál be Kraszna-Horkára?

- Azért, hogy gondját viseljem.

- Hogy gondomat viseljed? Mondhatom, gyönyörűen viseled... Látod, hogy emészt, pusztít a fogság: étvágyam, kedvem, álmom, piros színem, lelkem egyensúlya, mindenem odaveszett; megfulladok a haragtól és a mozdulatlanság kínjától. Te vagy az egyetlen, a ki segíthetnél rajtam. Nem ringattál-e a térdeden?

- Szívesen ringattam... Szép, eleven fiucska volt. Olyan szemü, mint a csillag...

- Még az úkapád is nem a Forgáchék kenyerét ette-e?

- Azt ették mind a Csontosok... Jókora karéj kenyér volt és jóizü. Megéltünk belőle tisztességgel...

- Táborozáskor nem megosztottam-e veled a sátrammat?

- A széltől is óvott, úgy megbecsült, mintha embertársa volnék.

- Mikor Páduában kapatos fővel leszurtál egy féltékeny bolondot: nem mentettelek-e meg három esztendei nehéz sáncfogságtól?

- De bizony megmentett. Kijárta a haditanácsnál a nagy befolyásával.

- Idegen, bérért megtenné. S te idejössz a szeretet örve alatt és utjába állasz, hogy ha te nem, legalább mások, idegenek, a kikért nem tettem semmit, kiszabadítsanak a pokolnak e tornácából...

- Más megteheti. Ő lássa... Én nem tudom elvégezni a lelkiismeretemmel.

- Ez a hála?

- Meghálnék érte, kis gazdám; csak úgy tudja, mint én.

- Ez a hűség? Ez a becsület?

- Nem tudom, hogy ez-e? Annyit tudok, Rákóczi strázsamestere nem szabadithatja ki Rákóczi foglyát.

A vén strázsamester a sötétben odabotorkált Forgáchhoz. Karját, vállát, ruháját, kezét, a hol érte, megcsókolta. Melle zihált, de hangja nyugodt volt.

- Nem lehessen másképp...

- Ez az utolsó szavad?

A vén strázsamester hallgatott. Nem volt több mondanivalója. Forgách haragosan ellökte magától.

- Gyujts világot.

Mikor világos lett, egymásra pillantottak. Sápadt volt mind a kettő.

Forgách nem szánta az öreg, hü embert, pedig látszott rajta, hogy a sötétben folytatott rövid párbeszéd évekkal megvénitette. Szinte megrokkant. Hosszu bajusza lekonyult, szeme révedezett, térdei reszkettek, az állába görcs állott.

Forgách komoran végigmérte.

- Fizetett ellenségem kend... Menjen vissza a táborba... Látni sem kívánom többé...

A vén strázsamester hallotta a kemény szót, a szive elfacsarodott tőle. Szemöldöke megrándult, szemét, orrát csavarta valami keserű érzés, a mit sirásnak csak azért nem nevezünk, mert az nem illenék ily öreg katonához. Szegény, egyszerű feje nem talált mentőgondolatot szorongatott helyzetében. Két malomkő közé került, megőrlik, agyonlapítják... ezzel tisztában volt. Egy ideig még helyén állott.

De Forgách nem törődött már vele. Rá sem nézett. Sőt tüntetőleg az ablakhoz lépett s míg kitekintett a szilaján kavargó hófergetegbe, indulót dobolt az ablaküvegen.

A vén strázsamester elérte, de még remélt. Egy nyájas szót; egy kis marasztást, valami biztatást. Ki tudná, mire várt szívének jámbor együgyűségében?

Forgách e helyett energikusan hátraszólt:

- Indulás!

Csontos uram katona volt, engedelmeskedett. Peckesen, gangosan lépdelt kifelé. Az ajtóban habozott egy kicsit: hátha visszaszólítják?

Nem hívta senki.

Vége a harmadik kötetnek.

NEGYEDIK KÖTET

I. Halál árnyékában.

Abban az időben, főleg várakban, nem igen voltak tökéletes kutak. Az is igaz, inkább jó borral, mint rossz vízzel élt a vitézi rend.

Négy nap mulva azután, hogy a vén strázsamestert elüldözte, Forgách éjszaka arra ébredt, hogy teste csupa tűz.

Korsó viz állott éjszakánkint az ágya lábánál. Érte nyult, a sötétben nyakon fogta, kiitta az utolsó csöppig.

Még nem virradt, mikor fölébredt. Feje nehéz volt, keze-lába jéghideg. Ha éjszaka lánggal égett, most didergett. Jobban magára huzta a pokrócot. Többször nyujtózott és ásítózott.

Reggel a várnagyot hívatta. Ekkor már fogai vacogtak és görcs állott a lábába.

- Nem etettek meg? - kérdezte tréfálkozva Kelemenről, a ki sietve jött föl a lépcsőkön, így hát levegő után kapkodott, mire fölért.

- Ne mondjon ilyet, édes méltóságom uram. A fejedelem kerékbe töretne! Valóban méregkeverőknek néz bennünket? Engem, a ki minden reményemet, képzeletem minden légvárát méltóságod nagybecsű életére építem?

A jó ur szeme könnyelábadt.

Forgách a pokrócot fölhuzta az álláig. A várnagy alig értette, mit mond.

- Csak villámlás volt... Az a bajom, eddig minden embernek hittem. Megjártam vele... Most már nem hiszek senkinek... Gyanakszom mindenkire. Talán többre megyek. Van-e a közelben orvos?

- Van ám a közelben javasasszony. Meggyógyít az minden nyavalyát. Érte küldök.

Forgách babonás volt. Rámondta: jó lesz.

Délután megjött a javasasszony. Két hajdu hozta be a másfélórányira fekvő cigánytanyáról. A cigányok azt hitték, égetni viszik, a minek nagyon megörültek.

Azt tartották róla, hogy boszorkány. Holdvilágnál, keresztutakon szedett füvel, pénteki napon hollófészekben talált kövel, gyikok meg békák epéjével, égetett csont porával, koporsókból letördelt szilánkkal gyógyította a betegeit. Ráolvasással rontotta meg az ellenségeit.

A kapus szenvedő képpel eresztette le a dobogót. A vén cigányasszony rásandított.

- Tán a foga fáj, galambom? Mert az dulja úgy föl az ábrázatot, mint a tatárjárás. Ujhold péntekén álljon az ajtó közepébe, tekintsen föl a holdra és mondja el háromszor: „Isten jó napot új hold, új péntek! Akkor fájjon az én fogam, mikor háromféle hust eszem: gyikhust, kigyóhust, békahust.” Meglássá, kiáll a fogából a fájás s vissza sem jön többet. „*Akkor fájjon...*” ebben van a huncutság. Mert, mikor eszik kapus uram gyikpecsenyét, meg béka-becsináltat, meg kigyópörköltet? Ugy-e, soha?...

A kapus hátbavágta.

- Mikor lesz még újhold péntekje? Ha addig fájna, elpusztulnék.

A hogy a várnagyhoz vitték, utközben meglátott egy golyvás hajdut.

- Meg akar-e szabadulni vitéz uram a golyvájától?

- De meg ám... Gondolom, a rózsám jobban szeretne, ha vékonyabb nyakam volna. A mundér-mester sem bánna, sok posztó kell így a galléromra.

- Van-e fekete macska a várban?

- Van. Két napja kölykezett meg.

- Éppen jó: még nem nyilott ki a szemök. Egyiknek szemén huzzon át piros cérnaszálat, kösse a nyakára. Elvesz tőle a golyvája.

- Ördög szánkázzék a hátadon: piros cérnát nem kötnék föl a lelkiüdvösségedért sem. Csiklandós nyakam van s a vékony, piros vonal a hóhérpallost juttatja eszembe. Brr!

A cigányasszony sötét szeme tele volt kárörömmel.

- Jó pedig, ha a hóhérpallosra a kurucok mindnyájan rágondolnak...

A vitéznek eszébe jutott, hogy a várnagy fiatal cselédje mennyire megörülne a nyaka vékonyodásának. Kért tőle egy szál piros cérnát. Nem volt. Végre Rozinak mentőgondolata támadt. Kifejtett egy szál fonalat az ingválla piros kivarrásából.

Együtt mentek a félszerbe, a hol a fekete macska - egy fahordó kosárban - megfiadzott.

A fiatal anya féloldalt feküdt. Hogy a kölykei hozzáférjenek, mind a négy lábát kinyújtóztatta. A kétnapos macskák igazán aprók voltak. Alakjuk, csíkos farkuk, a fejük formája olyan, mint a liliputi tigrisé. Az éltető emlőt keresték, de nem találták meg. Hol az oldalába, hol a vékonyába döfködtek az anyjuknak.

Rozi gyönyörködve nézte a családi jelenetet. A macska, mintha sejtene, hogy a kosár fölé hajló fiatal emberpártól nincs mit tartani, zöldfényű szemével félelem nélkül tekintett rájuk. Fejét kissé fölemelte, máskülönben zavartalanul átadta magát anyai örömeinek. Menekülésre nem gondolt.

- Nincs köztük fekete - tört ki a katonából a megkönnyebbülés. - Mind csíkosak, meg sárgák, hálistennek.

- Ez az egy fekete... - lohasztotta le reménykedését Rozi és vigyázva érte nyult.

A macskaszem más, mint a kutya szeme. Nem tud örömmel hálálkodni, hűségesen, kedvesen nézni. Valódi ragadozó nézése van: hideg, sunyi, gyűlölködő.

A hogy a kicsinyét mellőle elvették, szeme bizonytalanul hunyorgott, szembogara az ijedtségtől kitágult. Nyávogott is, de csak halkán.

Rozi vissza is tette rögtön. A macska bizalmát azonban eljátszotta. Gyanakodva követte azontul minden mozdulatát.

- Szeretnéd-e, ha megapadna a nyakam? - kérdezte a hajdu, megfogva a kezét.

- Miért kérdezi?

- A javasasszony azt mondta, elmulasztja. Fekete macskakölyök világtalan szemén vörös-fonalat kell áthuzni... Azt kössem rá.

Rozi a macskacsálót nézte; az apróságok gyámoltalan nyüzsgését, világtalan szemüket, reszkető, kicsiny, kedves mivoltukat. Megesett a szive rajtuk.

- Így már megszoktam, amugy szokni kellene a látásához.

A hajdu érezte, a leányból a szájalom beszél.

- Most még vak vagyis. Nem tudja, mi a látás. Nem sokat veszít vele, ha kifakasztom a szemét. Ha nem bántom is, mi lesz vele? Ugyis elássák...

Beszélhetett Rozinak. Azt már hatalmába kerítette a boldog anyaság látványa. Makacsul megmaradt a mellett, hogy neki galambban is kedvesebb a golyvás galamb.

Rá kellett hagyni.

A cigányasszony azalatt a várnagy színe elé került. A míg Kelemen javában magyarázta, micsoda nagy urhoz hivatta, egyszer csak megszólalt:

- A tekintetes várnagy urnak szemölcse van.

Kelemen odakapott a homlokához, a hol jókora szemölcs éktelenkedett.

- Van annak, a ki meg nem iszsza.

- Elmulasztom, csókolom a kezét-lábát... A legelőről hazatérő marha szájából szedje ki a füvet. Napkelte előtt menjen vele a mezőre, hajnali harmatban fürdesse meg. Ujhold vasárnapján háromszor érintse meg vele a szemölcsöt. Meglássá: használ.

- Majd megérintem ám az érzékenyebb részedet mogyorófacálcával, adta vasorru bábája, ha tavaszi kurát irsz elő, télen.

A cigányasszony ráncos, fogatlan szája nevetésre huzódott.

- Bezzeg másképp beszélt volna várnagy uram is ezelőtt husz esztendővel. Simogató keze lett volna a nádpálcám. Nem vetette volna úgy meg az érzékenyebb részeimet... Másképp is elmulik ám a szemölcse.

Küldje ki a legelőkelőbb foglyát az erdőbe. Senki se kísérje. Kerestessen vele fenyőmagot termő fenyőfát. Ha talál, vágja ki, gondoljon várnagy uramra és mormogja: „Ihol te fa, én téged úgy váglak, hogy soká friss ne lehess; hogy kiszáradj és valamint te kiszáradsz: azon emberen is elszáradjon a szemölcs.” Ez csak téli kura?

- Hogyisne, hogy fakeresgélés ürügye alatt az előkelő foglyom elillanjon. Ezért az orvosi tanácsért letaszitanálak a bástyáról, ha éppen az előkelő foglyomra való tekintettel nem volna rád nagy szükségem.

- Előre! Hozzá vezetlek. Aranyval fizet, ha meggyógyítod; Krasznahorka legnyirkosabb tömlőcébe vetlek, ott rothatsz meg, ha nem segítesz a baján.

Mikor a javasasszonyt Forgáchhoz bevezették, már alkonyodott. A sötétben egyik sem látta a másikat. De bár láza volt és érzékeire fátyol ereszkedett, e fátyolon keresztül is fülébe nyilalt a javasasszony hangja, a hogy hajlongó alázatossággal jó estét kívánt.

- Ez a szipirtyó jósolta meg, hogy négy esztendeig rab leszek.

A várnagy meggyújtotta a gyertyát, rávilágított a javasasszonyra.

- Ha ennyire ért a jövőmondáshoz, talán meg is gyógyítja méltóságodat.

A cigányasszony közelebb lépett az ágyhoz.

- Csak ránézek, már tudom: hideglelése van a szép embernek. A várnagy ur irástudó. Elmondok egy abrakadabrá. Éhgyomorra visszafelé kell leirni egy darab papirosra. Az a fő: egy szót se szóljon, a míg írja, be ne porozza s a holdvilágnál szárítsa meg. A gróf ur meg kösse a jobb hóna alá, ott viselje. Sok száz embert szabadítottam meg így a hidegleléstől...

Forgách könyökére támaszkodott.

- Megpróbáljuk. A mint lesz, úgy lesz... ha tudsz a csillagokban olvasni, azt az egyet mondd meg: kitöltöm-e itt a négy esztendőt?

A cigányasszony kerülte a kérdés lényegét.

- Jobb, ha kitölti... Legalább nem lesz a nagy gallyak között, a miket a vihar végképp letör... Eljön az idő, a mikor az ürgét is irigyelik sokan. A gróf urnak legalább nem kell lyuk után nézni, mikor a sok fényes, híres vitéz magának mind lyukat keres.

Forgách boszusan intett.

- Adjanak neki egypár forintot. Azután dobják ki. Bolondokat beszél... Most nincs itt Csontos, hogy moresre tanítaná.

- A strázsamester?... Annak, verje meg a devla, kemény marka van...

Kituszkolták.

A hogy leértek az udvarra, Kovács megmotoztatta. Nem találtak nála semmi gyanusát. El kellett bocsátani...

- Hej, de kevélykedik ez a csinos palotás vitéz ur... Pedig eljön az idő, az ezüstkapsot úgy lehullatja a köntöséről, mint páva a tollát. Börtönben és zálogos zsidónál végződik a kuruc dicsőség! - rikolta csufondárosan, de a katonák kiröpitették a fölvonó hidon, hogy lába sem érte a földet.

Forgách betegsége nem mult el, hiába kötötték a javasasszony abrakadabráját a hóna alá. Negyedik nap már oly láza volt, hogy félrebeszél.

Csontos, a hogy megtudta az ura betegségét, irt Bercsényi titkárának és irt Tavarnokra is.

Bercsényi a maga tábori orvosát küldte el Krasznahorkára. Az orvos kimerítette az akkori idők minden orvoslásmódját: a friss levegőtől való teljes elzárást, a dunnákkal, bundákkal és erős szerekkel való rettenetes izzasztást, az érvágást, a köpülőzést.

Mindez keveset használt. Az örökös láz és teljes étvágytalanság kimerítették a beteg erejét.

Vagy önkivületben volt, vagy mint a darab fa, lehunyt szemmel, testileg-lelkileg kifáradva, mozdulatlanul feküdt.

Ilyenkor folyton változó színeket látott. Veres, kék, sárga, rózsaszín szikrák gyuladtak ki a homályban és táncra kerekedtek. Majd sűrű, egyhangú színek végtelen sivataga következett. Fehér hómezők ragyogtak. Azután elsötétült minden. A feketeséget tüzes, színes vonalak szeltek keresztül-kasul. Csodálatos, az életben soha sem látott, merész színvegyületek kápráztatták el.

Fülében melódiák zengtek. Különösen egy dal, a melyet valamikor utszéli olasz osztériában hallott. Maga is folyton e dalt dudolta. Ő legalább úgy hitte, holott ajka meg sem mozdult, csak fejében képződött az ének, mint a hogy a gondolat.

Csontos nem esett kétségbe: kivüle a várban mindenki.

Kelemen elátkozott lélek módjára járt-kelt az üres, hidegtől hangos szobákban. A gácsi várnagyságról nem is szólva, szívből jövő sajnálkozás fogta el.

Képzeteiben már elvonult a temetési menet. Hat fehér lótól vont gyászszekér; fáklyák, katonaküldöttségek, rozsdás mozsarak vakkantása. Mert e derék mozsarak nagy része mikor szólt, bátran alföldi tanyán gondolhatta magát az ember. Késő este van. A hold fölkel és fehér, nyugodt fényével előnti a vidéket. Idegen szekér zörgése hallatszik a dülőuton. A komondorok rárohannak és megugatják. Hangjuk olyan, mint a krasznahorkai mozsaraké...

A hat fehér lóhoz különösen ragaszkodott Kelemen uram. S ahhoz, hogy talpig fehérben legyenek a fáklyavivők. A koporsó ezüst legyen, fehér ruhás leányok tartsák a szalagját. Ugy temessék Forgáchot, mint a hajadonokat és ifju legényeket szokás, mert a miért elzárták, ártatlan ő abban.

Kovács buskomor lett. Sürgette, hívják vissza. Viz, levegő itt ártalmára van. Megrozsdásodik a tétlenségben. Vágyódik az udvari élet után. Nem állja ki sokáig a fejedelem imádott személynének látása és szolgálata nélkül.

Palotások és hajduk is részvétellel hallgatták a betegszoba nyugtalanító hiteit.

A vén strázsamester önfeláldozásáról, ápolásban való ügyességéről legendákat szöttek.

Ő maga nem ért rá szóbaállani a fiukkal, de abban egy pillanatig sem kételkedett, hogy a gróf fiatal életerejé legyőzi a súlyos betegséget.

A válság napján délután igen rosszul lett Forgách. Láza és kegyetlen hidegrázása volt ugyanegy időben. Hol, ha tüzes lávát bocsátottak volna rá, az sem lett volna elég meleg neki, úgy fázott; hol lehajigált magáról minden takarót, úgy lángolt a vére.

Este félhatkor a hidegrázás oly erős volt, hogy Csontos fakanál nyelével sem tudta az összeharapott fogait szétfeszíteni, mikor orvosságot kellett beadni. A vad, erőszakos rángások félőlnyire fölhajigálták ágyából, mintha nekivadult hullámok emelgetnék.

A strázsamester nem engedett be senkit. Kelemen az ajtónál leselkedett. Ott várta a halálhírt. A fekete zászlót már előszedte a padlásról.

Bent Csontos nézte a fiatal életerők tusáját a halállal. A heves hidegrázás nem ijesztette meg.

- Nagy paraszt az uram nyavalyája. Nem tud becsülettel távozni. Csapkodja az ajtókat, döngeti a padlót, lármát üt, a helyett, hogy lábujjhegyen osonna el. Mert vége van... Most takarodik ki az ebszülte.

A roham félóráig tartott. Utána a beteg mély, csendes álomba merült.

A strázsamester fölszította a tüzet, elállította a kakukos órát, nehogy fölkelte az alvót hangos ütésével, a fatáblákat bezárta, a sarkantyus csizmát lerántotta a lábáról. Mezitláb kiment a folyosóra, hogy aludni küldje a didergő várnagyot.

- Megusztuk a bajt... Menjünk aludni. Jó éjszakát. Azzal befordult, pedig a várnagy szerette volna még kifagatni egyről-másról.

Leült az ágy szélére. Az ura lesoványodott, fehér keze a takarón feküdt, lehajolt és megcsókolta. Kemény katona léte nem szokta meg a hízkelést. Még a szeretete és ragaszkodása is inkább bivalybőrpáncélhoz hasonló, mely ha oltalmazza is, mereven eláll a testtől, mintsem selyemkötös, a mely puhán és lágyan rásimul arra, a ki viseli.

Hanem ez ellágyulásának nem volt tanuja senki és Forgách sem fogja soha megtudni.

A sok virrasztás kimerítette őt is, feje előre biccent, ültében elnyomta a buzgóság.

Forgáchnak kínos álma volt. Mintha szemben lett volna a fejedelemmel, bejárói, hadsegédei és udvari emberei jelenlétében.

Forgách a szabadulásáért esengett nagy sirással és sok szép, istenes mondásokkal. A szolgák is mind kérték az urukat, bocsátaná el, látván ártatlanságát.

A fejedelem megparancsolja Perényinek, hogy hóhért hozzon, papot pedig ne, mert elütteti a Forgách fejét.

Perényi hozza a hóhért, de a helyett hogy Forgáchot bántaná, a fejedelemnek megfogja a balkarját és azt mondja: térdepelj le, ma elütik a fejedet.

Mondja a fejedelem: Nem én vagyok Forgách.

Forgách is azt mondja: Itt vagyok én.

De Perényi csak letérdepelteti a fejedelmet.

- Az Isten megparancsolta, hogy ölesselek meg, a ki annyi magyart rávétél és elvesztettél.

A hóhér megcsapta pallosával a Rákóczi nyakát.

- Sokakat kinoztál... én is megkinozlak - mondá s a fejét kettéhasította.

Forgách eliszonyodott.

A hóhér német ruhában volt.

Ebben a küzködésben fölébredt. Csurom viz volt. Oly erős izzadás lepte meg, hogy inge, lepedője, párnája, takarója, mindene facsaró viz lett. Didergett a hideg veritékben. Mint fa a mézgát, kiizzadta a betegségét.

Érezte, hogy él és a gyógyulás útjára lépett. Előbb az eszmélete tért vissza. Feje megtisztult, mint otthon a tavarnoki kert, ha fölszáll róla a köd. Tekintete lassan végigjárt a szobán. Megismerte a tömlöcét. Az éjjeli mécs fényét - nehogy szemébe süssön - valaki gondosan elfödte a Zrinyi könyvével.

Bágyadtan mosolygott. Mint a napban, a szellemnek oly vakító fénye világít e könyvben. Nagyobb fényt állítani a kisebb fény elé: kitől eredt e furcsa gondolat?

Nem kellett sokáig keresnie. A vén strázsamester ott aludt édesdeden az ágya végében. Elállította a kakukos órát, holott szegény öreg, ő maga úgy hortyogott, jobban sem kell. E megfigyelésen Forgách újra mosolygott.

Világosan emlékezett rá, hogy elzavarta, most megnyugtató volt, hogy maga mellett érezte a leghűségesebb emberét.

- Nagy beteg lehettem; de már elmúlt. Meddig tartott vajjon? Semmire sem emlékezem... Sok vadat összebeszélhettem... - tűnődött nedves, hideg vánkosságán. Furcsa, hogy ez a vén anti-krisztus ápolta a feleségem helyett...

Hirtelen megborzongott. Megtapogatta az ágyát, takaróját.

- Akár a Tisza vizében feküdném... Ez így nem jó lesz. Felköltöm Mihályt.

Szólítani próbálta; a hangja gyöngye volt. Alig hallatszott.

- Talán diszkant-énekest akartak belőlem csinálni, a mig beteg voltam, férjem uraimék?

A visszatérő élet bizonyosságául bohókás humora is megcsillant. Hogy erőtlen volt a hangja, mindjárt a kappanhangu háremőrök szomorú sorsára gondolt.

A nyirkos hidegség ismét megborzongatta. Bár kissé nehezeére esett, fölült és Csontos hosszú bajuszát megcibálta.

Az öreg álmában azt hitte, leánykéz nyúl hozzá.

- Ne legyeskedj, hugom - dűnnyögte, de fölébredt rá.

Szeme a Forgách tekintetével találkozott. Nem a haragossal, gőgössel, megvetővel, a mivel elüzte, hanem a régi, nyájas, kedves szemeivel.

- Kis gazdám, egyetlen, drága, jó kis gazdám!

Nem tudott egyebet mondani. A szeméből szakadt a könnyü; boldogságában, hogy Forgách jobban lett és örömeiben, hogy nem haragszik már rá.

A nedves ág hamar észretéritette. Az urát ügyesen, gyors kézzel szárazba tette. Más derék-aljat, lepedőt, friss párnákat csempészett alá és két meleg, gyapjutakaróval állig betakarta. Ez idő alatt egy szót sem váltottak.

Mikor fölmelegedett, Forgách visszaemlékezett az álmára.

- Nagyon rossz álmom volt, Mihály... Gyötrelmes, gonosz álom. A fejedelmet helyettem lefejezték. Az izzasztott így le... Adja Isten, a rossz álom jót jelentsen mind a felséges fejedelemnek, mind a hazának... Én nekem is, szegény rabnak...

- Álom: esős idő - felelte a vén strázsamester kezével legyintve... - Nem aludnánk még egy sort? Okosabb volna.

- Megpróbáljuk - mondta Forgách.

Egy ideig a szoba padmalyát nézte, azután a fal felé fordult. Később összegubbaszkodott, mint a sün. Így is megunta. Kinyújtózkodott, két kezét a feje alá tette.

A mécs fénye megvilágította a szoba tetejét. A butorok árnyéka a falra vetődött.

- Nem tudok aludni... - panaszkodott Forgách, de most már nyugodtabban feküdt.

Egy ideig gondolkozott.

- Tudod, mit szeretnék? Képeket.

- Képeket?

Csontos fülelt. Azt hitte, megint félrebeszél.

- Szent képeket... szeretném velük teleaggatni a börtönöm falát... Imázsámolyt ad a káplán, ha megkérjük... Feszület, az van... Most már megélek, Mihály... Kár... A halál szabadulás minden földi rabságból... Még a Rákóczi rabságából is.

Mihály szerette volna kiragadni e sötét gondolatkörből.

- Hát nagyasszonyom? Kisirta volna a szemét.

- Annak a könyforrását már ugysis elapasztottam.

- Azután meg... azután meg... Hát a barnahaju német kisasszony? - lökte ki keserves elszántsággal.

Forgách szemében, bent, mélyen, mintha meleg fény csillant volna meg... Hirtelen egész valója megváltozott. De meggondolta magát. Merően a strázsamesterre nézett, megfenyegette a fölemelt ujjával és a szemével.

- Megtiltom, hogy emlitsd...

- Nono... nem azért mondom - védekezett Mihály gazda. - Mint a suttyó kakas, mindjárt berzenkedünk... Pedig egyszer a táborban beszéltünk már róla...

A mécses sercegett, egyet lobbant, kialudt. Más belet kellett bele tenni.

A míg Mihály a sötétben csöndben motozott, a míg mindent megtalált, a mire szüksége volt, hogy a mécseset újra meggyújthassa, a míg a szobában újra világos lett: a kimerült Forgách pilláit az álom környékezte.

Üdítő, édes álom, a melyre oly eltökéléssel hunyta le szemét, hogy tündérországról álmodik.

Tündérországról: a Klárka szürke, szép szeméről.

II. Vanitatum vanitas.

Forgáchot, mihelyt ágyából fölvészoroghatott, első útja a térdeplőhöz vitte. Térdreomolva, kezét összekulcsolva, arcát az imazsámoly piros posztójára fektetve, buzgón imádkozott. Szép, halvány, beesett arca, a hogy így szemét behunyta, alig különbözött a halottétól. Az imádság, a helyett hogy fölfrissítette volna lelkét, mint kiégett, aszu mezőket a harmathullás, - csak elégedetlenebbé tette.

- Még nem tudok imádkozni. Nehezen jutnak a szavak eszembe. A fejem átalaghoz hasonlít, a melyből kiitták a bort.

Csak a dongákba vette be magát az elfogyasztott gondolatok utóíze. Máskülönben üres... Minden üres, öreg barátom, a világ, az élet... Főképp az élet.

- Ha üres, majd tele telik, mint a templom bucsukor. Emberséges ember a várnagy: kotlót süttetett nyárson... Nem ennék belőle?

Forgách leült az asztal mellé. Ez a rövid ut is kifárasztotta.

- Kotlót? A csudába... Hisz fiatal, gyöngye csirke.

Csontos jókedvüen terítette meg az asztalt.

- De még milyen gyöngye! Bort Tavarnokról küldtek hozzá. Van vagy száz esztendő.

- Felét a káplánnak adjuk. Jó lesz misebornak.

- Ha éhgyomorral iszik a tisztelendő ur csak két kortyot belőle: tudom Istenem, rózsás kedve támad az oltárnál. A Kirie eleyson helyett a „tehénhus nótát” kántálja.

Forgách összeráncolta a homlokát.

- Ne gunyold a szertartásunkat, bagolyhitű - mondá boszusan, a pirosra sült csirke szárnyán rágódva... - Hogy ne sajnáld a paptól, egy pohárral téged is megkinállak...

A strázsamester élvezettel szürcsölte a bort.

- Mintha lángot nyelnék... Annak az egészségére iszom, a ki küldte.

- Az én felköszöntőim elfogytak... - válaszolta Forgách, felkönyökölve az asztalra. Ki érdemes rá, hogy az első poharat ráköszöntsem? Egyedül te, kedves, jó öreg antikrisztus... Tulajdonképpen pedig te sem érdemled meg... Nem hagytál meghalni... Tulságosan jól ápoltál...

A strázsamester nyitva tartotta a szemét. A lábbadozó Forgách lelki állapotában feltűnt neki egy és más.

A babonákban való hite megnövekedett.

Egyik reggel azt beszélte a hüledező várnagnak, hogy szobája falán a szent képek könyeztek.

- Miért könyeztek volna? - kíváncsiskodott Kelemen. - Talán méltóságodat siratták?

Forgách gőgje föllobbant.

- Engem? Az ugyan kár volna. Nem tartok számot senki sajnálatára, még a szentekére sem. Nekem inkább hegedüljenek... Valami nagy csapás éri országunkat, azért sirnak.

Csontos uram kitarotán és ügyesen világi dolgokra terelte az ura gondolatát.

- Meg kellene már vigasztalni a lelkem nagyasszonyomat. Irni kellene neki.

- Elégyszer irok. Meg is unhatná.

- Csakhogy nem unja... Hát az a gyönyörűség urfi milyen lehet?

- Rossz posztóból szabták... Kedves fiu, nem mondom, eszes, de állhatatlan. S a mi fő: a páterek panaszolkoznak rá, nem szeret imádkozni.

- Hogy szeretne? A tüzes szónoklatnál a tüzes lovat többre tartja. Inkább erdőben van, mint templomban... Pap helyett maholnap a fehérség fülébe sugdos. A kehelynél, a miből a pap iszik, többre becsüli - a miből ő maga ihat - a billikomot...

Fiatal még, ha most sem tudna gyönyörködni a világban s ha csak azzal gondolna, a ki a világot teremtette; - nem olyan volna-e, mintha az emberekkel törődnek csak és nem munkájukkal?

Mi katonák voltunk először, szeleburdi, csókolni való urfiak. A férfiakat kardunkkal sebeztek meg, a fehérséget a szemünkkel. Kártyáztunk, adósságot csináltunk, devernáztunk. Éltük világunkat... Háboruban is voltunk. Fokról-fokra fölvitte Isten a dolgunkat a tábornagysáig. Egy kicsit félreértettek bennünket, egy kicsit megrágalmaztak, egy kicsit becsuktak, ám egészben véve jól folyt a dolgunk. A szenvedés Istenhez térített, de azért Zsiguska miért kezdje ott, a hol mi csak végezzük: az istenes életen - a lemondáson?...

Forgách elnevette magát.

- Az elevenemre tapintottál...

Bár ereje megjött, Forgách mindjobban belemerült a vallásos elmélkedésbe. A káplán társasága után vágyódott. Csontosnak meg esténként, lefekvéskor, mindig furcsábbakat beszélt.

- Tudod-e, öreg - mondá neki ágya szélén ülve, hogy pályát tévesztettem?... Pap veszett el bennem...

- Prímásnak lenni nem is utolsó dolog - válaszolta Csontos évődve.

Forgách a fejét rázta.

- Egyszerű, falusi pap szerettem volna lenni. A reverendája foltos, de szive fénylik a jóságtól és emberszeretettől. Bogárhátú házacskában lakik. Feszület van a magányos ágya fölött... Nincs más irnivalója, mint egy nagy könyvbe bejegyezni azokat, a kik születnek és a kik meghalnak... Meg a kik férjhez mennek... Az udvarán egyetlen diófa. Árnyékában üldögél, a breviáriumot olvassa. Ezenkívül nem vetődik más árnyék a nyugodt, gondtalan életére.

A templom szép, tiszta hely. Fehér és hűvös a fala, mint maga az ártatlanság... Az oltár csupa illatos virág. Égő gyertyák csillognak rajta. A nap besüt a színes ablakon. A tömjén füstje könnyedén száll föl. Hosszu, fehér ing van rajta, mindig friss, mint a most esett hó. Puha zsinaggal van a dereka átkötve. Zizegő selyem misemondó ruháján szebb kivarrás van, mint a Bercsényi uram legdrágább köntösén... Vastag szőnyegen jár, a lépése sem hallatszik.

A misekönyvében selyemzsinórok utbaigazítják, ha valami imádságot keres. A mise latin szövege oly hangzatos, oly gyönyörű! Mikor az Ur testét fölmutatja, megszólal az ezüstcsöngetyűnek halk, kedves hangja s minden fej meghajlik előtte. Ha a templomból kijön, várják az asszonyok. Csókolják a kezét s a hol érik a reverendáját. Csupa ünnep, szín, béke az élete... S ha megöregszik és meghal: a legcsöndesebb fák, szomorú füzek bölintgatnak a sirján... Az utóda minden esztendőben engesztelő misét mond a halála napján... Vanitatum vanitas... Dicsőség, rang, vagyon, magas állás, harcok és szerelmek, mindez hiúságok hiúsága... A lélek békéje és a test nyugalma: mindennekfölött való...

Csontos csak hallgatta. Egy szóval, egy mozdulattal sem szakította félbe. A tüzet piszkálta, nehogy elaludjék.

Bár a hó már elment és tavasz kezdődött a naptár szerint, hideg, szeles, zimankós volt az időjárás.

De azért magában gondolt valamit. Azt gondolta: nagybeteg voltál, most fáradt vagy, békére vágyol. A pap hivatásában is a békét szereted, az árnyékot, a fehér, hűvös templomfalat, a virágot, gyertyát, a misemondó ruha selymét, a neszfogó szőnyeget, a széphangu csöngetyüt, a hivek csöndes alázatát, az asszonyok kézcsókját. És még a halál gondolatában is a szomorú fűzfát, melynek ágai halkán inganak...

A falusi lelkész életének csak a napos oldala fordul meg eszedben. A szegénysége és a kopottsága, a hiveivel való ezerféle buja-baja; hideg, szeles éjszakában a halkodókhoz vivő keserves utja; a szenny, nyomoruság, földhözragadt szegénység, bűn és butaság, a mivel az életen át vesződik: mindez nem jutott eszedbe...

A hogy ez, vagy ehhez hasonló gondolat átvillant a strázsamester fejében, szerényen és szótlanul piszkálta a tüzet. Az egyik darab fa nedves volt, kesergett, sirt, sinlődött a parázson. Később, a hogy a tűz nekividult, mintha pisztolyból lőnének vagy ostorpattogás között terelnék a gácsi réten a gulyát: a kályhából oly hangok hallatszottak.

Az öreg katona sóhajtott. Akár a falujára gondolt, akár - a pisztolylövésről - a tábori életre, a szive összeszorult. Itt sinlik, kesereg, füstölög, sir-rí ő is, mint tüzön a nedves fa. Lábbadozó betegnél, a kinek nincs már szüksége rá; a ki, mintha kicserélték volna, kámzsás barát módjára viselkedik s csak békére, nyugalomra, fojtó csöndre vágyik. Nem való a kemény, kuruc strázsamesternek e tömjénfüstös levegő...

Ujra eltelt néhány unalmas nap. Csipős bőjti szelek dudorásztak a kéményben. Forgách nem kíváncszott ki a szobájából. Egész nap irt. Hogy mit irt, az is kitudódott.

Egy délután a várnagy bizalmas beszélgetésre hívta meg Csontost. Bizalmas beszélgetés nem eshetik meg pipaszó és kancsók forgatása nélkül.

- Baj van, strázsamester uram. A gróf teljesen a káplán hálójába került. Tegnap este nagy titokban bepillantottam az irásaiba. Elhültem bele...

- Talán valami csiklandós történetet firkant a gazdám?

- Csiklandósat? Meglehet, de csak angyalkák, meg a szentek nevetnek boldogan rajta. Imádásokat ir és elmélkedéseket. Hosszu címe van az egyiknek, leirtam: „Győzhetetlen és minden testi és lelki ellenséget meggyőző fegyver, mely a haza szabadsága mellett vitézkedő, bujdosó magyarok számára készítettett.”

Csontosnak megvillant a szeme.

- Azt irta?... Akkor szüret.

- Már hogy volna szüret?... Kuruc vezér, a ki kard helyett olvasót perget: gárdián lesz az ilyen csudabogárból.

- Én meg azt mondom: az esze ott jár már a kuruc táborokon... A zászlón, a tárogatón, az ezredeken, a haza szabadságán, a melyért harcba mennek... Nem vetek két hetet neki: rátalál Forgách magamagára... Csak hadd pirosodjék, teljék az arca...

Ha ő kegyelmének bitringesen és fogságban, hát nekem egészségesen és szabadon, hogyan járna az eszem a táboron?... Belébetegszem, ha nem mehetek mielőbb seregre... Hej! micsoda rivallást tennék rajtuk. Mint a kullancs, belékapaszkodnék a német gyapjába! Csak a bőrével kerülnék le róla...

Este Csontost, a hogy az ura ajtaja előtt széken virrasztott, hangos imádkozás riasztotta föl.

Belesett a kulcslyukon. A szobában sötét volt, csak az örökmécs derengett a Mária-szobor alatt.

Forgách térdre hullva, hangosan imádkozott. Fejét nem hajtotta le, mint máskor, egyenesen föltartotta.

Oly megható, minden szavában érthető volt az imádsága, hogy a hallgatódzó vén kuruc egyszerű szive fölengedett hallatára.

- Rákóczi is irt imádságot a hadaknak - tünődött magában - mégis ő a mi diadalmas hadvezérünk...

Fehér köpenyegben végigment a folyosón és kinyitotta - a folyosó végén - a bástyára nyíló ablakot.

Lent a bástyák alján fekete lepelben szunnyadt a világ. Sehol egy világos ablak, égés vagy pásztortűz. Fölnézett az égre: lát-e csillagot? Szeles, felhős idő volt, csillagtalan, koromsötét éjszaka.

Mégis látta a tábornokot, látta a hadakat és zászlókat. Kiállított lovasőrök rákiáltottak. Kipányvázott lovak csendesen legeltek. Letaposott fodorména és kakukfü illata az orrát csiklandozta.

III. Egy szál kötél.

Forgáchot Szepesvárra vitték. Szepesvár a Csákyaké volt. Éppen úgy, mint Krasznahorkán az Andrásyok, beleegyeztek ők is, hogy Forgách kedvéért várjukban a fejedelem őrséget tartson.

A fogoly egészsége teljesen helyreállott.

A szenvedés és megtisztulás útjának egyik állomása volt csak a vallásos érzés tulhajtása. Mint minden áradás, visszahúzódott ez is medrébe; de az elöntött és megtermékenyített réten ezer új virág nyílt.

A palotások hadnagya visszakerült fejedelméhez. Kelemen, a kit nemcsak a gácsi várnagyság rögeszméje, de Forgách kedves, elbűvölő személyisége is halálra meghódított, - várta a kedvező alkalmat, hogy a Forgách-család szolgálatába szegődhessenek.

Szepesvárott Rab Simon más kezekbe került. Az új várnagy gyanakvó, mogorva, epés ember; az őrség tisztje zárkózott, szigorú katona. Ezek ketten szerették volna megkeseríteni az életét.

Forgách keresztülhuzta számításukat. Nem kívánt semmi könnyítést. Apró tüszurásaikra mérhetetlen lenézéssel válaszolt. Hátat fordított nekik, ha nála jelentkeztek. Sőt a várnagnak egy ízben a szemébe mondta:

- Tömlőctartó uram, nyitva tartsa ám a két szemét. Cinkostársának, a varangyosképű hadnagnak is mondja meg: a kapukra jól vigyáztasson. Mert, ha egyébert nem is, csak hogy magukat ne lássam többé, kirepülök ebből a toprongyos csókafészekből...

A várnagy a szemébe szögletéből rásandított.

- Méltóságod nyugodtan alhatik: résen leszünk.

Forgáchné engedelmet kapott, hogy urát meglátogathassa.

A míg az ónodi gyűlés le nem zajlott, még Bercsényi közbenjárása sem tudta ezt kivinni. Pedig Ágnes asszony szüntelenül kéréssel ostromolta szívét és elméjét.

Hol azt kérte, hogy az urát szabadon bocsássák, mert ártatlan; hol azt: hogy ügye tárgyalásáig kezes ellenében engedjék szárnyaira; olykor azt: hogy fiával ő is ott lakhassák a várban. Néha csak könnyítésért folyamodott: a maga konyháján, a maga költségén, a maga borán élhessen Forgách, a saját inasai szolgálják ki.

Mindez és sok más kérés, a mit női sziv gyöngédsége sugall álmatlan éjszakákon, Bercsényiné kezén keresztül jutott a főgenerálishoz. Ajánlhatta is hol egyiket, hol másikat nyomatékosan és melegen a fejedelemnek.

Férje betegségéről Ágnes asszony Csontos uram szarkaláb betüiből értesült. A vén strázsa-mester kiméletesen tudatta vele, el is hallgatta a betegség veszedelmes voltát; de a hitves lelke megérezte.

Mikorra - sok huzavona után - Szepesvárra eljutott, az ura már összeszedte magát. Soványabb lett, de színe jó volt.

A kancsal várnagynak kedve szottyant megboszantani a házastársakat; de Ágnes asszony Bercsényi levelét hozta. E levél egy időre megjuhászította. Mukkanni sem mert, a míg Forgáchné a várban volt.

A házastársak három napon át zavartalanul kibeszélgethették magukat. Forgách oly eseményekről hallott hirt, a miket a várnagy és az őrség tisztje előtte gondosan eltitkoltak.

Az ónodi gyűlés eseményei Rab Simont mód felett fölizgatták.

Még a külső körülmények is: teszem az az árvíz, mely oly hirtelen jött és oly nagyra nőtt, hogy Bercsényi tizennyolcezer forintos diszhintóját kénytelen volt Léván hagyni. Maga és kísérete lóháton indult Ónodra.

A nagy víz még így is Hanván rekesztette. Dőlt az eső, mintha dézsából öntenék; minden hidat elsodort az áradat. Rimaszombat felé kellett visszafordulniok. A gyalogpadlók mellett uszva vergődtek át, pedig Bercsényi uram, mint tréfásan bevallotta, nem volt jobb uszó „az fejsze fokánál”.

Az ónodi gyűlés fényét, lefolyását, a fejedelem által kifejtett királyi pompát Ágnes asszony részletesen és elevenen elmondotta.

A körömi mezőn ütötték föl sátrukat a rendek. Középen az ország sátora fénylett. Tizezer fegyveres őrizte.

Előbb azonban a fejedelem birtokába vette Erdélyt. Rákóczinak a „felség” címet szavazta meg az országgyűlés és a haza atyja címet. Bercsényi érdemeit törvénybe iktatták.

Forgách homlokára felhő ült.

- Hát az enyémet? Rólam, a ki kiragadtam legerősebb váraikat a német kezéből, természetesen megfélemedtek? Ilyen a világ hálája... Menjünk tovább.

Ágnes csittította.

A fejedelem bevonulását Sajó-Körömré Ágnes asszony lelkendezve beszélte el. Még most is tüzelt és lelkesedett, ha a ragyogó menet képzetben szeme előtt elvonult.

Rákóczi török ménen ült. Királyvörös bársonyköntös volt rajta, fekete kócsagtoll rezgett a kalpagján. Mentekötő nyaklánca, öve, a dolmánya gombjai, vagyont érő londoni munka.

- Képzelem, Bercsényi hogy páváskodott. S Károlyi hogy magára aggatta a tábori kótyavetyén potom áron megszerzett labanc ékszereket.

Forgáchné szemrehányón nézett az urára; de nem szólt semmit. Ha, mint a büroklé, keserü volt a Forgách lelke, ki vehetné zokon?

A turóci követek véres drámáját is elmondta.

- Jól tették, hogy levágták a gazokat. Ha ott vagyok, az én kardom repül ki elsőnek hüvelyéből.

A szeme tele lett könnyel, mikor a fejedelem szavait - a véres dráma közvetlen okát - Ágnes asszony hiven előadta.

Hogy az osztrák házat a tróntól megfosztották, e hirt vigyázva adta elő, attól tartott, az ura vakmerő kalandnak, házard politikai játéknak fogja tekinteni és méregbe jön.

Csalódott. Forgách arca nyugodt maradt. Sőt a szeme elégedetten csillogott.

- A fejedelem férfias lépést tett! Az volt a hibánk, eddig mindig menuett-lépésben haladtunk a célunk felé. Hej, hogy én nem lehettem ott a leszámolás pillanatában!

Hirtelen világosság támadt elméjében.

- Teremtőm, most már tisztán látok! Tudom már mi volt az a titkos politikai ok, a miért engem eltettek láb alól. Soha sem fogják bevallani, csak az Isten ítélőszéke előtt: azt hitték, Forgách Simon az ónodi gyűlésen megakadályozza a trónfosztás kimondását. Velem nem bánhattak volna úgy el, mint a turóci követekkel. Ha egyik oszlopos emberük ellenük fordul - s ha a határozat egyhangúságán csorba esik, mit szólt volna hozzá, a kinek kedvéért a dolgot nyélbeütötték - a napkirály?

Végigment a szobán, keserűen nevetett, majd összefont karral közel lépett a feleségéhez.

- A helyükben én is így cselekedtem volna. Végre is az udvarban neveltek, játszótársa voltam a mostani királynak, a kit trónjától megfosztottak; rám esett a magasabb kegyek sugara; Kéryné grófné utján úgy értesültek, titkos megbizatással lettem kuruccá. Nevem, családjunk hagyománya, személyes hajlamom: joggal hihették, mindez ragaszkodást jelent az osztrák házhoz...

Hogy mi van a lelkemben: egyikük sem tudja. Ha tudnák: nem félték volna tőlem, hanem velem tétették volna meg az indítványt... A hajdani játszótársa szájával jelentették volna ki Józsefet földönfutónak. Micsoda szinpadí hatása lett volna ennek! Bercsényi uram nagy színházi diszitó, de hatásos rendezéshez nem ért.

Különben, aranyom, hagyjunk békét a politikának... Ónodon történt, a mi történt. Nélkülem történt. Ugy látom, a tánc még csak most kezdődik. Ropják, a kik ropják. Én nem ropom... Pedig szívesen tenném. De hát rab vagyok.

Ágnes asszony hozzásimult az urához.

- Egy dologra nagyon kérem, édes uram. Ne veszítse el a türelmét. Látom, hogy véknyan van vele... Meglássá, lelkem, galambom, minden jóra fordul.

Forgách mosolygott a biztatáson.

- Szent Tamás már az én apostolom...

Három napi ottmúlás után Forgáchné hazautazott. Az ura szeretett volna bánkódni, de nem tudott. E három nap alatt még jobban meggyőződött, hogy megszokáson, multjuk emléken, meg a gyermekeken kívül, életükben nincs semmi közösség. Az aranykapcsok, a mik a férfi lelkét a nő lelkéhez fűzik, elpattogtak és leolvadtak, egy másik nagy, titkos érzés lángjában.

Nyár volt. Őreitől kisérve, sokat sétált az udvaron s a bástyákon. Magába mélyedve, elgondolkozva ödögött. Nem beszélt senkivel. A maga hangját is elfelejtette volna már, ha esténként főnhangon nem imádkozott volna.

Este sokáig ébren volt. Ablaka a bástyára nyilott, mint Krasznahorkán.

Kiült az ablak párkányára, lábait lelógatta, szédülés nélkül pillantott le a feketén ásitó mélységbe.

*

Lengyel bucsusok vonultak el a vár alatt. Fialat szerzetes vezette őket. Éjjeli szállást kértek a várnagytól.

- Azt nem adok - jelentette ki a várnagy kurtán. - Meleg van, szabad ég alatt, a váron kívül is eltanyázhatnak a jámborok. Szivesen küldök le enni-innivalót, tüzet is rakhatnak, megengedem; de a hadi szabályok szigoruan tiltják, hogy napszálltakor a várba idegen betegye a lábát. A tisztelendő ur, állásánál fogva, kivétel. Vacsorára, éjjeli szállásra szivesen látom.

A szerzetes huzódozott.

- Köszönöm a meghívást, de az én helyem a hiveim között van. Lubomirszky emberei vagyunk. (Ez bizony füllentés.)

A várnagy lekapta süvegét.

- A Lubomirszkyé?... Nagy ur ő kegyelme. A tizenhárom szepesi város neki izzadja az adót. S bőven izzadja... Tisztelendő ur a gyóntatója talán? Akkor fiatal léteére bünös lélek van a gondjaira bizva.

- Mindnyájan bünösök vagyunk - felelt a lelkész alázattal. - Én a jó urnak különben nem vagyok gyóntatója. Még nem szenteltek föl. Nem végezhetek semmiféle egyházi szertartást a keresztelésen kívül.

- Kár. Mi itt már félesztendeje nem hallgattunk misét... Se nem gyónunk, se nem áldozunk... A kápolna küszöbén ujjnyi vastag a por. Nem lépi át senki. Ugyancsak fölverhette már lelkünk üdvösségét a dudva. Nincs, a ki gyomlálja. Nincs papunk.

- Hogy esik, hogy nincs?

- Ne gondolja, szent atyám, hogy nem telnék a Csákyaknak; de velem egy sem állja ki félesztendónél tovább. Ha türelmes, mint az arkangyalok, akkor is úgy megkeseritem az életét, hogy odább áll esze nélkül.

Kancsal szeme gonoszul villogott.

A szerzetes fővidult.

- Ha ilyen veszedelemnek teszem ki magam, akkor elfogadom a meghívást.

A kancsal várnagy karonfogta és vitte befelé a fölvonó hid dobogóján.

- Ajánlja lelkét Istennek, testét majd beajánlom a gazdasszonyomnak. Királyok megtörülhetnék utána a szájukat, olyan jóizü a főztje.

- Én ma bőjtölök.

- Bőjtöl ám a kutykuruty. A hajduk töltött karabélylyal diktálják bele a jóféle ételeket. Különben is bőjtös vacsoránk lesz: csuka sóba főve, csuka éles lével, csuka rántva, vajjal; viza borssal; aszu szilva; almakása vajjal; halcsik káposztalében; császármadár zellersalátával; süllő lengyel lével. Gyümölcs. Hát a Krisztus véréti szereti-e, tisztelendő uramöcsém?

- Csak éppen megmártom az ajkamat benne.

- Az nem multság. Nálam másképp lesz.

Vacsoránál a kis tisztelendő keveset ivott és keveset beszélt. Szelid megadással hallgatta a várnagy borsos anekdottáit, a mivel fűszerszámozni akarta a pompásan elkészített vacsorát.

Bőjtös ételnek a színét sem látták. Csuka helyett bárányhust hoztak ecettel és zsályával; viza helyett kappant törött lével; csik helyett bárányt „lemonia”-val; süllő helyett paréjt disznóorrával.

Hiába kínálgatta a szerzetest, hozzá sem nyult. Végre kénytelen-kelletlen, nyers savanyukáposztát hozatott be faolajjal. Az csak bőjtös étel. A tisztelendő megkóstolta. Avas olajjal csinálták, hogy megtréfálják. A tálat eltolta magától. A csuhája mélységes zsebéből előkotorászott egy marék aszalt meggyet; az volt a vacsorája.

A várnagy nevetett, mint a fakutya. A hadnagynak nem tetszett a dolog. Ismerte és tiszteletben tartotta a fejedelem vallásos érzéseit. Vacsora után szedte a sátorfát és kiment. Nem akart tanuja és részese lenni a várnagy hergelésének.

A várnagy becsipett. Ilyenkor a kanccsal szeme kiegyenesedett. Arról lehetett az ittas voltát megismerni.

- Papocskám, mondok valamit. Az olajos káposztát, a mi neked nem izlett, beküldtem egy ménkü nagy urnak: egye meg... Kényes, finnyás nagy urnak, a kinek abroszt sem tétetek az asztalára, a ki pedig otthon, azonkívül, a hol ő maga ebédelt, tizenkét szobában terített a házanépeinek.

A fiatal szerzetes összerezsent.

- A császárnak sem terítettnek oly sok szobában.

A várnagyra rájött a nevetőgörcs. Majd megfuladt.

- Üsd a hátam, papocska. A császár nem teszi, de Forgách gróf a császárnál is előbbvalónak tartja magát. Akár hiszed, akár nem, Gácson tizenkét szobában tizenkét asztalt teritettek az urén kívül jobb időben.

Most látnád, papocska, mióta a körmöm közé került: milyen csiribiri kis ur lett. Itt járt látogatóban a grófné... Fenyegtetett, följelent a nagyságos fejedelemnek. Azt mondtam a méltóságos asszonynak, ez nem a versaillesi királyi palota, sem Laxenburg, a hol Forgách uram aranyfácánra vadászott.

Ez, hihhi, börtön... Itt cibereleves járja. Jágerre, pecérre, muzsikusra, fellejtásra nincs szükség. Legföljebb a német kovácsra volna, ha volna... Mert, ha szökni próbál, teremtuicsce vasra veretem ő méltóságát.

A szerzetes nemesszabásu, szép arca meghajnallott.

- A grófné itt volt?... - kérdezte halk, elfogódott hangon.

- Három napig.

- Szép asszony?

A várnagy két bujkáló szeme százfelé szaladt.

- No... Takaros lehetett virágjában.

- Mondja csak, várnagy uram: mi a büne Forgách grófnak? Mivel vádolják?

A várnagy arca oly ráncos lett a visszafojtott pokoli vidámságtól, hogy a szerzetes szerette volna kivasalni. S a vasalóból - a hogy végigszalad vele a ráncain - szivesen kihullajtott volna egy-két égő parazsat a képére.

- Asszonyi história, papocskám... Nem magának való... Mert nagy kujon ám Rab Simon, elhiheti. Szoknyahős. Fehérnép-generális. Zászlója minden női kötény.

A szerzetes homloka elborult.

- Sok rosszat beszélnek az emberek egymásról... Hát még a magyarok.

- Adta polyákja! Tudja-e, hogy ráadásul a gróf szörnyen papos? A krasznahorkaiak beszélnek: betegsége után csuhába akart bujni minden áron...

Hej, mint legyenek a mézre, úgy tódultak volna hozzá gyónni az asszonyok...

- Hát beteg volt? Szegény!... Ki ápolta?

- Öreg strázsamestere. Az is több lovat ápolt életében, mint embert... Szeretném megtréfálni a grótot... Ha ideadná kölcsönbe a csuháját...

- Nem adhatom oda. Nem is menne rá...

A várnagy rásandított a vékony, finom, kis abbé-alakra.

- Nem venném föl. Csak a karomon vinném be neki. Vagy beküldeném valakivel, hogy Bercsényi uram tisztelteti.

A szerzetes a földre pillantott.

- Nem láthatnám meg?

A várnagy borgőzös feje ez ajánlatra rögtön kitisztult.

- Nem, papocskám - szólt erélyesen.

Élesen nézegette. A szerzetes nagy, sötét szeme kiállotta a kaján, gyanakvó szemvillanást.

- Várnagy ur is bejönne velem.

- Igaz. Ha bemegyek, nem történhetik semmi, a mit ne tudnék. Latinul vagy lengyelül gagyoghatnának, megérteném; de hátha olaszul?

- Magyarul váltanék pár szót vele.

- Jó. Messziről jött embernek miért ne mutatnám meg a hasábfá közé szorult medvét? Egyetlen kikötésem van.

- Mi az? Ha lehet, teljesítem.

- Mondja neki: rendje generálisa küldte. Az a megbízatása: csalogassa kapucinusnak. Ő lesz Bécsben a halott császárok sirórzője... Mert az élő császárokkal neki volt a legbizalmasabb összeköttetése...

- Ez hazugság volna. Ilyesmit nem mondhatok.

- Ugy-e hazugság? Hát az mi volna, ha idegen embert éjszakának idején beeresztenék az ország foglyához? Egy kis árulás, ugy-e?

A szerzetes sóhajtott.

- Inkább lemondok a szegény ur látásáról... Rendem öltözetét azonban, ha valakit elküld velem a bucsusokig, szivesen átengedem. A fogoly gróf talán hasznát veheti. A batyuban ugyanis van még egy elnyűtt, hétköznapi papiruhám.

- Azt küldje el. Minél viseltesebb, annál jobb. Kiméljük az ünneplőt. De majd csak reggel induljon. Aludjék a várban... Van itt üres szoba elég... Késő lesz hazabaktatni.

A szerzetes fölállott.

- Köszönöm, de a hiveim várnak. Világos, nyári éjszaka van. Majd csak eltalálok.

- A Szent János áldását sem iszszuk meg?

- Azt megihatjuk. De ha már benne vagyunk az őszinteségben, várnagy uram bátor ember: hogy ugy meri gyűlölni Forgáchot.

- Merem-e? Miért ne merném? Azután, ki mondja, hogy gyűlölöm? A lassu tűz sem gyűlöli a pecsenyét, a mit fölötte forgatnak, csak egy kicsit megsüti. Ki hibáztatná a tüzet? Az a hibás, a ki a hust a láng fölé tartja... Attól tessék a szenvedett sérelmet számon kérni...

A szerzetes előkereste a kampós botját és a nagyszélü kalapját.

- Okos madár a harkály, hogy a legnagyobb fák kérge alatt keresi a táplálékát. De ha egy szép nap azt gondolná, hogy az ő kopácsoló csőre elég erős arra, hogy az erdőben kidöntse a legszebb szálfát, ugy-e, kinevetnék a fejszések?

- Nem akarnék én szálfát döntögetni - hunyorított ravaszul a kancsal várnagy - a kéreg alatt én csak az élelmet keresem... Jó éjszakát, papocskám. Egy bagolyhitü hajdu majd elkiséri.

- Az bizony jó lesz. Ott fogjuk bucsujárónak.

- Fogják, fogják... Harangozó volt ugyis a lelkemteremtette... Beleillik a diszes társaságba... Óbégatni és gyalogolni ő is tud ugy, mint a többi.

... Forgách, este ablakából kihajolva, mozgást, lótást-futást, éneket, világosságot vett észre a vár alatt.

Rájött, hogy bucsusok. Megértette a nyelvöket, a hogy lengyelül énekeltek. A Szüz Máriát rudon, fehérbe öltözött leányok a vállukon emelgették. A Boldogasszony szobra száz meg száz gyertya fényével volt megvilágítva. A hosszú menet lassan huzódott el lent a mélységben. Párosával lépkedtek. Minden bucsus égő gyertyát tartott a kezében. Üvegboríték alatt, nehogy elfujja a szél.

Az erdő szélén tábort ütöttek. Egy ideig még énekeltek és hangosan imádkoztak, azután elcsöndesedtek. Gyertyáikat egyenkint kioltották. Sorjában ledőltek a puha pázsitra s a langyos, illatos nyári éjszakában nemsokára az igazak álmát aludták.

De az égszinkék selyembe öltöztetett szent szobor feje körül örökmécsek égtek. Előtte imádkozva sokan virrasztottak. Térdükön csuszva, forró, epedő imával ostromolták kegyes szivét a Szüznek, hogy járjon közbe érettük szent Fiánál.

Forgách hallotta, a hogy az őrség beszélgetve, nevetgélve, körutját végezte. Őrszemet ezuttal nem hagytak a bástya alján. Félték, meghajszolja a lengyel asszonyokat és meggyülik a baja a bucsusokkal.

Ablakával szemközt sárral tapasztott, kukoricagóréval befödött őrház volt. Hasonló a dinnye-csöszök kunyhójához. A hajdu, a ki a várárok partján strázsálta a semmit, zimankós időben abba huzódott be.

Éjfél felé - Forgách már el is álmosodott az ablakban s már feküdni készült - karcsu árny bocsátkozott le a várárok fenekére s kedves, szivhezszóló hang zendült meg a homályban.

- Forgách gróf!

- Ki szólit?

- Jó barát.
- A barátaim mind elhagytak.
- A testvére szólítja.
- Testvérem Bécsben él. Labanc. Azzal nem beszélek.
- Ne kérdeje: ki vagyok? Azt kérdezze: mit hozok önnek?
- Nos, mit hoz?
- A szabadulását. Reggel a várnagy, hogy megtréfálja, barátöltözetet visz vagy küld be, mint Bercsényi ajándékát.
- Ki is dobom vele.
- A világért sem. Fogadja el. Ügyeljen a zsinagoga, a mivel a szerzetesek a derekukat átkötik. Finom, vékony kötélhágcsó képében, abban van a szabadulás.
- Nem hiszek neked. Bolondítasz.
- Oh, nem. Három nap múlva ujhold lesz. Szökésre alkalmas. Én barátaimmal a közelben ólálkodom.
- Ki az az én?
- Nagyon megváltozott a hangom, hogy nem ismer rám... De mindegy... A Lubomirszky embere vagyok... Pszt... Jönnek. Jó éjszakát.

Bizonyára az árok fenekére lapított, mert egyetlen lépése sem hallatszott. Egy göröngy meg nem mozdult a lába alatt.

Másik őrség jött. Maga a hadnagy vezette. A szedett-vedett lengyel bucsusok közelléte, úgy látszik, nyugtalanította. Lámpájuk is volt, törött üvegű istállólámpás. Ugy remegett a lángja, mint a rossz lelkiismeret.

Elhaladtak az ároknál, a hol a fiatal szerzetes négykézláb kuporgott. Isten őrzötte, hogy rá nem világítottak.

Másnap reggel a várnagy beküldte az ütött-kopott szerzetesi öltönyt a tömlőctartóval. Viselje a gróf ur egészséggel - üzente gunyosan.

Forgách előre kieszelt terv szerint lármát csapott és a tömlőctartót a pecsétes, gyürött csuhával valóban kirepítette.

A kötelet azonban, a mivel a barátok a derekukat átkötik, magánál felejtette. Észre sem vették.

Figyelmes vizsgálódás után Forgách rájött, hogy vékony, de igen erős és hosszú selyem-zsinagból van a vastag barátöv összesodorva.

A szál kötél tehát megvolt. Forgách kockára tehetette az életét bármely pillanatban.

IV. Sziréndalok.

- A karcsu árnyék, mely éjszaka megjelent ablakom alatt, elváltoztatta a hangját. Mégis meglepődött, hogy a hangjáról rá nem ismertem. Ez következtetlenség. Sőt ellentmondás. Az árnyék tehát nő volt.

Miért változtatta el a hangját, ha azt akarta, hogy ráismerjek? Ha pedig ismeretlen kívánt maradni, miért veszi rossz néven, hogy szándéka oly jól sikerült?

A bársony álarc alatt képzeletem mindig ki tudta építeni az igazi arcot. Az éjszakai árnyék hangjáról is tudom, érzem, hogy Klára volt. Klára! Klára!

A kancsal várnagy számár, hogy rossz tréfa kedvéért ő maga szolgáltatja kezembe a szabadulás eszközét. A fejedelem helyében megpálcáztatnám.

Vagy talán a kötél föltűnt neki is? Tetten akar érni mindkettőnket? Nem volna rossz fogás. A császár udvari tisztviselőjének huga, mint Forgách szöktetője! Ime, a kétségtelen bizonyíték: a bécsi udvarnak érdekében áll kiszabadításom. Másrészt: egy leány volna az ügybe belekeverve. Szépséges német leány. Ujabb adat, hogy Forgách Simon hitvány szoknyahős! Ergo: legjobb, ha lakat alatt tartjuk.

A börtön pompás iskola. Megtanított, ne reméljem a jót. Mindig a rosszabbat várjam. Fölteszem hát: lent a kötél végén a varangyos képű hadnagy les rám a hajduival s mint szökevényt guzsba köt. Ugyis etyepetyéje van rám.

De, ha maga a sátán ólálkodnék lent a pokol valamennyi vörös ördögével: akkor is megpróbálnám a szabadulást.

Igy füstölgött magában Forgách másnap délelőtt.

A zsidók „hosszu napját” nem egyszer megfigyelte gyermekkorában. Az estétől-estéig tartó szigorú böjtölést. A Kol Nidré busongó, ódon dallamát; mozgékony, higganytermészetű, éjjelnappal üzlet után futkosó zsidóságnak égő türelmetlenségét, a mivel az esteli csillag feljövételét várja.

Három ily hosszú napja volt neki is, a míg a szökés kitűzött órája elérkezett.

Az első nap lassu csigaléptekkel elmászott valahogy. Második nap délután utazó hintót pillantott meg, a hogy fölkapaszkodott a vároldalon.

Hat lótól vont, pirosra és feketére festett üveges határ volt. Bakján, mely olyan magas volt, mint egy emeletes ház, lengyel ruhába öltözött kocsis fogta a gyeplőt.

Elől-hátul lengyel dzsidások dongták körül. Mint a kikirics, messziről viritott kénsárga öltözetük.

Nem sokáig kellett törnie a fejét, hogy kik lehetnek.

Alkonyatkor bejött hozzá a várnagy. Szeme a szokottnál is jobban keresztben állott. Ezuttal alázatos és hajlongó volt. Az udvariassága még sértőbb a durva föllépésénél.

- Laudetur Jesus Christus! - luteránus létére e pápista köszöntéssel nyitott be.

Bár Forgách azt hitte, ez üdvözlés csak folytatása a csuhaküldés tréfájának, komolyan rámondta:

- In aeternum, Amen!

A várnagy az ajtóban maradt. Forgách ellenséges pillantása megállította.

- Lubomirszky ő nagysága van itt.

- Bánom is én.

- Jókedvű, pompás fiu. Ménkü nagy ur. Tizenhárom gazdag szepesi város van a kezén.

- Mi járatban van a fő-főzálogos ur?

- Szeretné üdvözölni méltóságodat. Lőcsén járt. Az ide egy ugrás. Gondolta, benéz.

Forgách nem felelt. Csak vállat vont.

- Megigérte, nálam marad vacsorára. Ha szerény lakománkat a gróf ur megtisztelné...

- Nem tisztelem meg.

- Gyönyörű fehérnép van pedig velem. Híres, nagyszépségű dáma. Unokahugának adja ki; de, úgy hiszem, hehe, méltóságodnak előbb volt hozzá szerencséje, mint Lubomirszkynak. Ugy mondja legalább, hogy jól ismeri méltóságodat.

- Hallja! Ne komázzék velem.

A várnagy közelebb jött. Papírszeletet nyújtott át Forgáchnak. Finom, szálkás betűkkel ez volt ráírva németül:

„Szeretném látni önt, Egmont gróf, a kit nem Alba herceg, a császári helytartó, hanem maguk a németalföldi rendek vetettek tömlöcbe. Avironné.”

Forgách összegyűrte az irást, azután megint kisimitotta.

- Tudja-e, ki ez az Aviron báróné?

- Becsülettel legyen mondva: tudja a kánya. Vendégem. Punktum. Lengyel főúr hozta a hintójában, még pedig jobbkéz felől; a fejedelem barátnőjének a bátyája. Ez csak elég biztosíték?...

- Avironné Bécsből jött. Az udvar küldte. S kend befogadja a várba, sőt összehozna velem. Tudja, hogy ez árulás? Eddig szigorú tömlöctartóm volt. Mi ütött hozzá, hogy oly hirtelen meglágyult?... A ki sebesen akar járni, megkeni a tengelyt...

A várnagy nem jött zavarba.

- A tengelyt - mi türes-tagadás - megkenték... Csinos, fiatal asszony, beszélni szeretne szép, fiatal emberrel. Az öreg, jószívű várnagyot meghatja kölcsönös epekedésük. Hajlandó ugyanegy padlásra rekeszteni őket. Hadd turbékoljanak. Magam is voltam fiatal... Ez az oka engedékenységemnek. Bécs? Udvar? Titkos politikai küldetés? Szófia beszéd.

Forgách megvető tekintettel mérte végig.

- Ez lesz a védekezése, ha rajta csipik? Természetesen inkább magának hisznek, mint nekem. Főleg, ha Lubomirszky és az unokahuga a maga javára fognak vallani...

A turbékoláshoz semmi kedvem. Ez ország tömlöce, nem galambduc. Vegye tudomásul.

A várnagy szeme gunyosan hunyorgott.

- Ecce. A régi, kedves emlékeim is tud ad tehát már méltóságod... A legédesebb irást is letörli emlékezete táblájáról... Nem fogadja el a meghívásomat? Sajnálom nagyon, de rendén való dolog. A régi, bizalmas asszony ismerőse azonban mindenképpen látni óhajtaná. Az ország egyik legelső gavallérja nem követheti el nővel szemben azt a sértést, hogyha be akar jönni, el ne fogadja...

- Mindenki bejöhet, a kinek Cerberus uram útját nem állja. A báróné bájos, szellemes asszony. Nem is az ő társasága ellen van kifogásom, hanem az ön meghívása ellen. Az ön asztalához Forgách Simon le nem ülhet.

A sok zaklatásért és boszantásért - úgy gondolta - tartozik ez ostorcsapással. A várnagy föl sem szisszent; sőt mosolygott. Való igaz, a mosolygása és a harapása között nehéz lett volna különbséget tenni.

Nemsokára, hogy a várnagy elment, megnyílt az ajtó. Selyemruha suhogása hallatszott. Halk asszonyi lépés. Erős pézsmailat érzett.

A nyári este bizonytalan világitásában Aviron báróné egész közel jött Forgáchhoz.

Még mindig szép volt; de nem szép-e az erdő szeptemberben is? Hanem, a ki májusban látta, az nagy változásokat vesz észre rajta.

Levendula színü, testhezálló, szük lengyel szoknya volt rajta. Hat rend vékony ezüstpaszománt huzódott körül az alján. (Engedmény a lengyel herceg nemzeti hiuságának.)

Ám a szoknyától eltekintve, teljesen francia módi szerint volt öltözve. Nagyszélü, tollas kalap, puderezett haj, szépségtapaszkák, mélyen kivágott, hátul kapcsolódó derék, fehér selyemharisnyák, aranyos sarku, takaros lábbeli. Sima, ezüst láncövön fityegett a pézsmatartója.

- Ah, Egmont gróf, mily viszontlátás!

Forgách könnyedén meghajolt.

- Ájldozni nem szabad. Ámbár - úgy látom - rendben van a pézsmáüvegcséje.

Avironné körülnézett.

- Tömlöcnek elég barátságos. Hova üljek?

A választ meg sem várva, felszökött az ablak párkányára.

- Kár a szép lengyel szoknyáért... - szólt Forgách csupa gonoszságból, úgy igazgatva a gyertyát, hogy fénye egyenesen a szép kalandornő arcába világitson.

- Harminc éves elmultam, kedves Egmont. A plain aire már nem jó barátom... Távol élve az udvartól, nem oly tökéletes világfi, a milyen volt. Máskülönben nem kellene ily elemi dologra figyelmeztetnem.

- Száz gyertya fényének a birálatát is elbirja a bárónő szépsége. Nekem pedig jobb, ha a szemei meg vannak világitva. A várnagy már elkészített rá, hogy a bárónő és Lubomirszky között...

Avironné közbevágott.

- Csitt! Mi asszonyok, ha elkezdjük, mindig lejjebb szállunk a szerelem márványlépcsőjén. De nem... Lubomirszkyig még nem vitt le a lábam...

- Mindjárt gondoltam. Hogy e polyák herceg oltalma alatt jött ide, csak azt bizonyítja, hogy ez ur ideje és szolgálatkészsége rendelkezésére áll Becsnek. Mert, ugy-e, onnét fuj a szél?

Avironné a kalapjával addig ügyeskedett, a mig szemei árnyékba kerültek.

- Még mindig világos a látása s jó emberismerő. A polyák uraság csakugyan nem számít. Bár - itt sóhajtott - a császár nem eped már úgy, mint trónörökös korában, Lubomirszkyig még nem jutottunk... Ő egyike a legutolsó lépcsőfokoknak... Nincs sok időm beszélni... Hallgasson rám, Forgách: megszabadítom.

- Nem hagyom ám magam.

- Ej, balgaság. Ha valaha meg tudott ingani József iránt táplált hűségében, hogy e nemes uralkodót trónjától megfosztották, ez a barbárság fölnyithatta a szemét... Nem mondom, egy ideig kételkedtek a grófban. Maga a császár is. De, mikor elfogatása hírét megtudták: egy csapással visszahódította az elveszett sziveket. Azóta az udvarnál önt megfordított Egmontnak hívják...

- A bécsiek szive hát újra felém hajlik? - mondá gunyosan.

- Talán azért tartják fogva a szövetséges rendek, mert biznak önben? Csatakat nyert, várakat vett be, országrészeket hódított meg: miért kuksol mégis? Azért, mert lelke mélyében ma is a mienk. S ezt Rákócziék tudják.

Forgách hidegen mosolygott.

- Rákóczi dolga, hogy miért csukatott el s hogy miért nem bizik bennem... Ám én bizom benne és bizom a nemzet igaz ügyében. Tudhatja tapasztalásból - a reménytelen szerelem a legvakabb szenvedély. Tegyük föl, hogy viszonzás nélkül, reménytelenül szeretem Rákóczit és a szabadságot: annál kevésbé gyógyulhatok ki belőle...

Nehogy hosszúra nyuljék a látogatása s nehogy Lubomirszky még rosszat gondoljon, mondja meg: a kik hozzám küldték, mit kívánnak tőlem?

- A szabadulását kívánják. Az ónodi határozat után ebben a táborban nincs többé maradása. A magyarok józanabb része ezt a vakmerő lépést nem helyesli; ama gyűléstől tüntetőleg távol maradt. Elégedetlenségük napról-napra nő. Szervezkednek is titokban. Csak vezér kellene az élükre. Nagy hazafi, gazdag, tekintélyes mágnás, vitéz és képzett katona. Szóval, egy új Monk tábornok.

- Ott van Pálffy János. Hazafi, mert az udvar csak félig bizik benne. Vitéz magyar katona: azért nem merik itthon rábízni a fővezérséget, bár Eugén herceg évek óta sürgeti. Elég jó Monk lesz az, ne keressenek másikat... Jobbat ugy sem kapnak.

- Eugén herceg nem is magára gondolt. Sőt Lambergnek is más a szive választottja. De csodálja-e, ha a császár titkolt reménye a történetek után is ön felé repes?

Forgách sokáig hallgatott. Avironné azt hitte, megmozdult benne a visszaemlékezés. Végre komor arccal megszólalt:

- Az a Forgách, a kit a császár ismert, meghalt. S a ki él: az oly megrögzött kuruc gonosztevő, hogy megtérítésére kár az időt vesztegetni. Ha férfi volna, a kit ily ajánlással hozzám küldtek: pusztá kézzel megragadnám és az ablakból a vár árkába lehajitanám. Önnel, bárónő - mit tegyek?

Avironné lepördült az ablak deszkájáról. Oly közel ment Forgáchhoz, hogy a viruló, szép női test forrósága szinte megperzselte. Két karját vállára tette, egyik térdét könnyedén székéhez támasztotta. A hajából, ruhájából kiáradó illat minden férfinak a fejébe ütött volna. Szemében édes kárhozat lobogott. Szép, érzékies szája nyitva. Fogai vakítóan ragyogtak.

- Mit tegyen velem? Itt vagyok... Az elmúlt harminc esztendő még eleget meghagyott a szépségemből.

Feje a Forgách vállára roskadt. Az gyöngéden, de határozottan eltolta magától. Egy kis ideig gondolkozott, mit mondjon?

- Azt éppen megtehetném. Soha sem kellett nagyon biztatni rá. S a bárónő oly kívánatos! De mit érnék el vele?... Mert azt, mint okos, a világ törvényeiben járatos hölgy csak nem hiszi, hogy egy pásztoróra kedveért eladjam a meggyőződésemet? Páris megér egy misét; ám a legszebb orgonás-mise sem éri meg, hogy kockára tegyük érte Párist.

Avironné elhalványodott. A pézsmatartójának lecsavarta az aranyozott fejét, azt szagolgatta. Eszébe jutott, hogy a zólyomi táborban Forgách meghiusította egyik merész diplomáciai küldetését. Most azon az uton van, hogy meghiusítsa a másikat, a még merészebbet, az udvarra még hasznosabbat.

A császár gyermekkori játszótársát és későbbi barátját kiragadni a Rákóczi bűvös köréből, nevével, befolyásával, egyéni súlyával két táborba osztani a magyarság erejét; ügyes, elkeseredett vezért állítani a megszeppent, habozó, a háboru kimenetelében többé nem bizó, a rang, vagyon, hivatalok után sóvárgó elégtelenek élére: ha ez sikerül, grata persona lesz újra Bécsben. Szolgálatkészségéről és fényes alkudozó képességéről legendák keringenek a császár környezetében. Szárnyára veszi a hir, s a mi ennél többet ér: az udvari pletyka.

Haragudott Forgáchra, hogy makacsságával keresztülhuzta újra a számítását. Másrészt gyűlölte, hogy odakinált szerelme hidegen hagyta.

Fejét azonban nem vesztette el. Hidegvér!... - biztatta magát, bár a fogait szerette volna csikorgatni. Lubomirszky még egy napig marad a várban. S egy nap alatt sok minden történhetik.

Két lépést hátrált. Bár lángolt benne a harag, hangja nyugodt volt, mikor szóhoz jutott.

- Csalódtam magában, Forgách. Azt hittem, több férfias önérzete van. Bölcshez illik tünni a balsors csapásait. Ám megboszulni az ártatlanul szenvedett igazságtalanságot, akárkin, még a saját népén is: kemény, férfias vonás.

- A Coriolán férfiassága! Erre a dicsőségre nem vágyódom. Lássá, bárónő, azok, a kik küldték, elég jó emberismerők. Tudták, hogy heves a természetem, hogy sok bennem a hiuság és a gőg. Egyben tévedtek csak: a rabságnak rám gyakorolt hatásában. A tömlőc - Bécsben úgy hitték - keserűség forrása, hazafias érzések elsorvasztója, boszúálló gondolatok melegágya. Holott a tömlőc: magábaszállás, bünbánat, nemes és nagy elhatározások bölcsője. Szóval: megújulás...

Avironné csodálkozással nézte a fölhevült, sovány, szép arcot. A hogy egy kedves gondolat megváltoztatja a szem kifejezését, e férfi egész valóját átalakította az eszme.

- Nem ismerem magára... Aludttej-ember lett belőle. És én még sem adom föl a reményt, hogy holnapig más meggyőződésre jut. Jó éjszakát!

Forgách az ajtóig kísérte vendégét, ott elbucszott tőle.

Másnap este, a szokásra kitüzött időben, Forgách Avironnét várta, a ki bejelentette, hogy elutazása előtt még egyszer meglátogatja.

A bárónő jelenléte a szokás pillanatában bonyodalomnak és zürzavarnak válhatott forrásává. Tervét meg is hiusithatta.

Ám Forgách agyában merész játék gondolata fogamzott meg. Sokat kockáztatott, hogy mindent megnyerhessen. Börtönben elfonnyadt erélye fölébredt újra.

Tíz óra elmúlt, mikor a bárónő, bőséges vacsora után, benyitott. Szeme fénylett; arcán - mint a hibás alma héján - a várnagy boraitól kis, vörös, rozsdás foltok égtek. A szoba közepén megállott.

- Pfü, a ragyogóját!

- Már káromkodik is?

- A maguk bora minden rosszra megtanítja az embert. Nos, uracskám? A hirnevemet ugyan csak nem kimélem. Egyedül jövök, holott a várnagy szívesen elkisért volna. Ajánlkozott is rá kaján mosolylyal. Sötét este jövök. S becsodálkozva jövök. Olyan, mintha három kaput nyitnék menekülő erényességemnek.

- Egy köcsög aludttejhez jött, innen van a nagy bátorsága.

- Az ám; tegnap azt mondtam mérgemben; de ünnepiesen visszavonom. Meggondolta magát?

- Meg. De mint rabmadár, nem adhatok választ az ajánlatára.

- Hacsak az a baja, megszabadítom.

- Uj rabság kezdete, ha elfogadom a szabadulást az önök kezéből. Mint szabad ember szabad emberrel, ugy egyezkedhetem csak akárkivel.

- Ha a maga emberségéből akar szabadulni e jól őrzött helyről, attól tartok, nehéz próbára teszi a türelmünket. Ezüstszinü lesz a Consbruch Klára hullámos, barna haja, mikorra - mint valami nagy eleven bokréta - ily magasból a lábaihoz röpül. Apropos. Még abban is hasonlít Egmonthoz: annak is volt Klárája.

- Ne bolygassuk szegény Klárát. Ki tudja, e vad időkben, a szelek mérge merre sodorta?... Hamarabb szabadulok meg, mint sem álmodják.

- Ne reménykedjék. A kancsal várnagy úgy őrzi, mint sárkány a kincsét.

- Holnap kiegyenesedik a szeme rémületében, ha észreveszi, hogy eltűntem.

A bárónő tekintete megcsillant.

- Holnap? Szegény barátom, félrebeszél.

- Nem. Annyi segítséget elfogadok magától, hogy most ereszkedem le a harminc öles mélységbe, mikor nálam van s az őrség azt hiszi, szép szemei vigyáznak rám. Igérje meg: leereszkedésem után fél óráig itt marad. A mig ismét ki nem lép, nem gyanakszanak és nem ütnek lármát.

- Van költélműcsója? És hogy került ide?

- A hova egy eleven szép asszony besurranhatott, oda csak beférkőzhetett egy szál kötél!

Dolmánya egyik rubintgombja nyitva volt. Előszedte - mint parasztfiu kebeléből a csupasz madárfiókot - a vékony, ezüst selyemsineget.

Avironné szeme kerekre nyílt.

- Komolyabb az ügy, mint sem gondoltam. Ha segíték a szökésében, - nem szed rá?

- Ha meg volnék elégedve a sorsommal, nem szökném meg. S önök az elégedetlen Forgách Simonra vadásznak.

- Igaz. Fogjam a kötél végét?

- Az ablak keresztfájában jobban bizom.

- Hát miben segítsem?

- Semmiben. Üljön le nyugodtan s olvasgasson egy fél óráig. Addig egér utat veszek.

- Rám persze nem gondol? Félóra mulva mivel lépjek a várnagy elé? Azzal, hogy megszőköttem?

- Hát azután? A bárónő Lubomirszky oltalma alatt áll. A várnagy maga alatt vágja a fát, ha az esetből kázust csinál. Mert: ki fogadta be önöket a várba? Ki vendégeskedett magukkal két álló napig? Ki tuszkolta be két izben is hozzám, hogy tanuk nélkül beszéljünk?

Avironné elnevette magát.

- Nagyon jó. Ugyis gyűlölöm ezt a kancsal majmot. Két dolgot nem tudok megbocsátani: nőnek a szépségét, férfinak a rutságát... Forgách, maga ennivaló, aranyos ember. Ily merész ötletei csak magának vannak. Tegnap megsért a közönyével halálosan, s ma gondolkodás nélkül rám bizza az életét. Csak egyet kiáltok és az őrség befut.

Forgách nem felelt. A nyitott ablakhoz lépett. A zsineget háromszorosan ráhurkolta a keresztfára. Erősen meghuzta: elbirja-e?

- Sok fölösleges hajpor van a fején. Szórjon egy keveset a két tenyeremre.

- Miért?

- Nem csuszik ugy.

Avironné nevetett és megrázta a fejét. Fehér hajporfelleg szállott ki belőle. Mint iskolásfiu korában a hópíhét, Forgách fölfofgta a két markában.

- Így ni.

- Nincs semmi fegyvere? Hátha lent utjába vetődik az őr?

- Pusztá kézzel kiszoritom belőle a lelket.

- S ha az egész őrjárat jönnek

- Elbánnak velük a barátaim.

Avironné figyelni kezdett.

- A barátai? Ez hát régen előkészített összeesküvés? S kik a barátai? Nono... Maga rászédett...

Forgách már fönt ült az ablakon.

- Apróra elmondok mindent, mihelyt találkozunk.

- De hol?

- Valamelyik szepesi városban. Azokban Lubomirszky az ur, az unokabátyja vagy micsodája.

A bárónő megsértődött.

- Vagy micsodája? Oh, be goromba. Meg sem csókolja bucsuzásul... a homlokomat? Hátha baj éri? Ha a kötél félutban elszakad?

Forgách már hallotta is, nem is. Egész figyelme az alatta tátongó, fekete mélység felé fordult. Mi vár ott rá?

Lent semmi sem mozdult. Elhagyott és hangtalan volt a várárok. Vigasztalanul sötét.

- Vagy nem jöttek még meg, vagy csendben vannak - tűnődött Forgách. - Tisztába kell jönnöm, várnak-e rám?

Lehuzta ujjáról a gyűrűjét s a mélységbe hajította. Nemsokára hallotta a kemény koppanását. Bagolyhuhogás felelt rá az éjszaka méhéből.

- Várnak. Szép bárónő, adieu!

Még egyszer rámosolygott. A kötelet biztos kézzel megragadta és lassan, óvatosan ereszkedett le rajta, mint a pók.

Avironné nem lett volna igazi asszony, ha e kaland regényessége, izgalmá és rettegett veszedelmei édesen meg nem borzongatják a hátát.

Egy ideig mozdulatlanul egy helyben állott. Élénk képzelete kiszinezte a szökés várható következményét. A kancsal várnagy ostoba elképedését előre élvezte.

Elgondolta a kíváncsi kérdéseket, a mikkel ostromolni fogják. A kinos föltűnésnek is örvendett, a mit a szökés a kurucok főhadiszállásán okozni fog. Az udvarban emlegetik majd, mint a ki nő létére kiváló szolgálatot tett a birodalomnak.

Maga a császár is visszaemlékezik ama kedves órákra, a mikor - mint hullám a parthoz - fiatal életük egymáshoz ért...

Hirtelen eszébe jutott: elképedés, kíváncsi kérdezősködés, kuruc vezérek boszusága, udvar öröme, a császár fején átvonuló hajnali felhők - mindez attól függ, leér-e a vár árkába Forgách bánatlatlanul?

Ha utközben baja esnék! - Ez a föltevés megijesztette. Az ablakhoz rohant s a hétágu gyertya-tartóval a mélységbe világított.

Forgách már jó darabon leereszkedett, mikor ablakában megjelent az éles világosság.

A kik odalent szivszorongva várták, azok azt hitték, hogy fölfedezték a szökést, azért gyult ki oly sok gyertya az üresen talált kalitka ablakában.

Az első ijedség hatása alatt a mélységben hangok hallatszottak.

Avironné figyelmét nem kerülte el a zaj és mozgás.

Akárhogy forgatta a gyertyatartót (az égő viasz végigcsöpögött a gyönyörű selyem ingvállán), csak rezgő árnyakat és imbolygó alakokat látott.

Az arca azonban a legteljesebb világításban volt. A ki lent állt, minden vonását tisztán ki-vehetette.

- Aviron bárónő!

Alulról ijedt, félig elnyomott kiáltás hallatszott.

Akármily halk volt, a bárónő ezer közül is megismerte. Szive e kedves, félénk hangtól csordultig megtelt vad gyűlölettel. Első dühében azt gondolta, a szép leány is a bécsi politika céljait szolgálja és megelőzte őt. Övé lesz a megszöktetés dicsősége, a hogy övé a Forgách szerelme.

- Klára, Consbruch Klára! - kiáltotta le képéből kikelve. - Maga van a kötél másik végén?... Akárhogy szeretném, nem tudom megvilágítani a szende, piruló ábrázatát. Vagy nem is tud már pirulni, hogy nem magát szöktetik, hanem ön szökteti meg - oh, égi ártatlanság! - a férfiakat?

Ott áll, ugy-e, csipkés, fehér kötőjét tartva, a fa alatt? Várja, hogy az érett meggy az ölébe hulljon. Az is igyekszik már le magához, galambom; de még a szárán függ. Legyen az öné egészen a drágalátos gyümölcs. Elvágom a szárát, hogy hamarabb a tied legyen. Nesze! Nesze!...

Azt sem tudta, mit cselekszik szenvedélyes haragjában. Előbb lehajította a hétágu gyertya-tartót. Mint a hullócsillag, szikrázva, fényes vonalban osont át a sötétségen. Kialudt, mire leért.

Azután övének lógó, finom pengéjű velencei törével nekiesett a kötélnak és addig nyiszálta, a mig keresztül nem vágta a „meggy szárát”.

Forgách kemény, villámgyors rándulást, majd hirtelen elernyedést érzett a megfeszült kötélen. A következő pillanatban bukfencet vetett a levegőben. Mint leeső kő, megállás nélkül, növekedő sulylyal és sebességgel zuhant lefelé...

V. Megujhódás.

A katasztrófa, a mit előidézett, Avironné észére térítette. Megölt vagy nyomorékká tett egy embert élete virágában. Ha még csak emberről volna szó; de szép férfival bánt el ily orvul. Az élet kedves, művészi, értékes cserepét törte össze; nem a közönséges cserepek közül valót.

A bárónő az a természet volt, a kit, ha férfinak születik, szoknyavadásznak hívnak. A szép, fiatal vonzó arcok bolondja volt. Mindenre rá tudta volna venni villámló szempár, puha

fürtöktől övezett homlok, egyenes, finom vonalú orr, szép, parancsoló száj. Meghódolt ellenállás nélkül a férfiszépség előtt. Kereste is őket az emberáradatban. S ha kedvére valót talált, szemérmetlenül utána vetette magát.

Ő maga, szerényen, művészi hajlamnak tulajdonította szenvedélyét. Azzal hasonlította magát össze, mikor valaki régi festmények vagy ékszerek után kutatva, városról-városra jár; minden ócska boltba bekukkant, minden gyanus padlást összekotorász.

Egy pillanatig bódultan állott. Szemét behunyva, maga előtt látta Forgách véres tetemét.

Férfiakat imádó, romlott szíve megrezzent a gondolatra, hogy Forgáchban Istennek mily remekművét pusztította el.

A szobában sötét volt. Tapogatózva ment az ajtóig. Megtalálta a kilincset. Kitekintett a folyosóra. Az örök vagy aludtak vagy az ablakmélyedésbe húzódtak.

Szabad volt az út. A mily sebesen lábai birták, az őrszobába futott.

A varangyosképű hadnagy készülődött, hogy négy katonával átfürkészi a várak bozótját, mikor a bárónő berontott.

- A gróf megszökött... Kötélhágcsón ereszkedett le.

A hadnagy elkáromkodta magát. A katona, a ki a lámpás meggyújtásával bajlódott, kiejtette kezéből. Nem aludt el, csak az üvege tört össze.

- Akkor a kötelet öntől kapta, asszonyom.

- Tőlem?... Én hiúsítottam meg a tervét. A zsineget, a melyen elmenekült, elvágtam. Most ott fekszik a vár árkában.

A hadnagy szeme tágra nyílt az ijedtségtől.

- Ahhoz nem volt joga. Országgraszoló botrány kerekedik ebből, ha a tábornagy életét veszítette. Ha nem tekinteném, hogy vendégünk: szobájába küldeném, asszonyom, és ajtaja elé katonákat állitanék. Utánam fiuk. Hátha még van benne élet?

Lélekszakadva futott végig az udvaron. Égő türelmetlenséggel várta, hogy a kaput fölnyissák. Az őrségnek dobszóval riadót veretett. Negyedóra múlva talpon volt a várban minden ép-kézláb ember. A várnagy is kibujt a vackából. Csak Lubomirszky aludt. Az inasa nem tudta fölrázni, a somlyai harmattól úgy elázott.

Mikor Avironné a kötelet elvágta, Forgách még jó messze volt a földtől. Elterült az árok fenekén, mintha halott volna.

A fiatal szerzetes félszakasz szedett-vedett lengyel lovassal várt rá. Eleinte megdermedt a rémülettől. Kiáltani akart, de hang nem jött a torkára. Forgáchhoz futott volna, de lába földbe gyökerezett.

Egy pillanat alatt átszáguldott fején - vihartól hajtott sötét felhőrongyok módjára - a baleset minden várható következménye.

Érezte, nincs veszíteni való idő. Határozni és cselekedni kell. Finom, karcsu alakja kiegyenesedett. Mint a kinek joga van velük rendelkezni, mert jó pénzért fizette meg szolgáltatukat, a kalandorokhoz fordult:

- Magunkkal visszük.

A fegyveres emberek vezetője tanakodott, mitévők legyenek?

- Nehéz sor. Ha saraglyánk volna, két lóra felköthetnénk. Így bajos dolog. Nye mozsem.

A szerzetes belé szerette volna a lelkükbe önteni a maga határozottságát.

- Megfogjuk pusztá kézzel, úgy viszzük el.

- Igen, de hová? A legközelebbi erdőség félóra járás. A mig oda beveszzük magunkat, az őrség a nyakunkon terem. Zatraceni! A várban riadót vernek. Lóra legények!

A fiatal pap szikrázó szemmel utjokat állta.

- Gyávák! Oly ember életéről van szó, a ki kétszáz aranyat sem sajnál, ha megmentitek.

A vezető levette a prémes kucsmáját s megvakarta a fejét.

- Hej, bozse, bozse! Sok pénz kétszáz arany. S mi szegény ördögök vagyunk. Szivesen vásárra vinnék érte a bőrünket, de mi haszna? Száz lépésre sem jutunk el vele. Az is lehet, hogy meghalt, vagy utközben adja ki a lelkét s akkor se pénz, se posztó. Űljön lóra, szent atyám.

A szerzetes kirántotta pisztolyát s a vezetőre szegezte; de az öreg martalócnak a szeme sem hunyorgott.

- Bánom is én. Ugy sem ér az életem egy barabolyt... Nyikorog a várkapu. Fáklyafény sziporkázik. Jönnek. Oldjunk kereket, mig nem késő.

A szerzetes eldobta a pisztolyt. Megvetéssel hátat fordított a ringy-rongy népségnek. Hagyta, hogy apró, bozontos sörényü ukrainai lovaikon elporoszkáljanak. Ő maga vigyázva leereszkedett az árokba.

Odalent kicsiholt. Meglelte az Avironné által lehajított hétágu gyertya egy darabját. Meggyújtotta. Reszkető kézzel rávilágított a Forgách arcára. Az élet minden jele nélkül, mozdulatlanul feküdt.

Mellé térdelt, fejét a karjába fogta, hallgatta a szivverését, a lélekzését ügyelte.

Fényes, barna haja kibugygyant durva szörkámzsája alól. Keze fehér, puha, asszonyos; alakja finom, törekeny; arca csupa báj és csupa halálos kétségbeesés; az őszi barack hamva rajta. Tarkójának és halántékának csillogó arany pelyhe világosan nőre vallott.

Consbruch Klára - mert a fiatal szerzetes ő volt - Forgách elfogatásának hírére eltűnt Bécsnek városából. Sok veszedelmen, megpróbáltatáson átvergődve, elkövetett mindent, hogy hozzáférközzék és kiszabadítsa. Hasztalan. Csak a szepesvári börtönben sikerült a bucsusok vezetője képében a kancsal várnagyhoz jutni és a kötelet Forgáchhoz belopni.

Most, hogy a szöktetési kísérlet ily balul végződött s hogy a lengyel lovasok cserben hagyták, abba a lelkiállapotba jutott, a mikor az ember megfélekedzik a világról, nem tudja, körülötte mi történik; se lát, se hall, csak szabadfolyást enged a bánatának.

A mi szüzies, leányos tartózkodás erős kis lelkében élt - mint a fölszabadult folyó jege - eltűnt a nagy szerencsétlenség áradatában. A szívében évek óta elfojtott szerelem kiömlött.

- Meg akartalak menteni s talán halálotat okoztam... Jaj nekem, hogy ily drága és nemes életet rá mertem bizni egy szál kötélre. Egy kosár gohér szőlőt sem biztam volna rá s téged, egyetlenem, rábiztalak...

Igen, egyetlenem vagy. Első és utolsó szerelmem. Most már nem kell titkolóznunk. Magaménak vallhatlak, mert az élő ember a családjáé, de a halott ember az emlékezeté, tehát mindenkié...

Szürke, mélységes szeme nézte a mozdulatlan, márvány-vonásokat.

- Akármily szép az arcod, én rám nem az volt hatással. A lelkedet szerettem. A halhatatlan lelkedet... S az most kiszállt belőled. A halandó porhüvelyed itt marad. Száz asszony volt belé szerelmes s mégis nekem jutott, a ki mindig csak a lelkedre áhitoztam...

Hallgatódzott. Futó lépések zaja közeledett az árokhoz. Lárma; fegyvercsörgés; fáklyafény.

Mi lesz, ha itt kapják? Ha fogságba vetik s Forgách halott: titkuk a világ szájára kerül. Ha nem halt meg, csak elájult, még mindig van rá remény, hogy kiszabadítja, ha ő maga szabadon jár. Mi volna jó Forgách érdekében? Az, ha ő menekül. Lehajolt, az imádott fejet szívéhez szoritotta és lehunytt szemét gyöngéden megcsókolta. Egy pillanatig még hallgatódzott. Azután a gyertyát elfujta és elfutott az árok mentében. Karcsu, kis alakját elnyelte a sötétség...

Forgáchot a hajduk fölszedték a fal tövéből. Mikorra a saraglyára tették, föleszmélt.

A hadnagy, a ki a felcserséghez is értett keveset, minden porcikáját végigtapogatta.

- Ugy eltört a lábszárcsontja, mintha üvegből volna... Egész életére bicegni fog. Rögtön megírom a jelentést. Valamelyitek lóhalálában elviszi Bercsényi uramhoz... Várnagy uram pedig ezentul ne nyitassa ki a kaput mindenféle népségnek...

- Dehogyan nyitatom, dehogyan nyitatom! - erősködött a megszeppent várnagy. - A bárónő megkörnyékezett, de becsületesen ellentállottam.

- A szépségének?

- Fityfenét. Az aranyainak...

A hadnagy arca maga volt a megtestesült kételkedés.

- Bolond, rejtélyes eset. Ha a bárónő ki akarta szabadítani, miért vágta el a kötelet? Ha meg nem volt cinkostársa, miért ereszkedett le a gróf az ő jelenlétében?... Honnét került a kötél? A bárónő tagadja, hogy tőle való.

A várnagy kereste a leszakadt kötél darabját, mikor meglelte, sokáig forgatta, nézegette.

- Hü, a Poncius Pilátusát! A kötelet magam szállítottam Simon urnak. Átkozott tejképű szerzetes járt itt négy napja a lengyel bucsusokkal. Egy rend kopott barátcsuhát vasaltam ki rajta, hogy Simon urat, nagy, forgósteremtette pápistaságáért megcsufoljam. Annak az övébe volt belefonna ez a zsinag.

Uj bonyodalom. Megáll az esze az embernek. Melyik volt hát a szabadító? A szerzetes-e vagy az asszony? Egyik sem? Vagy mind a kettő?...

A várnagyban a jobb érzés egy pillanatra felülkerekedett.

- Simon ur azt nyerte vele, hogy a lábaiért, ki tudja meddig, az ágy fenekét nyomja... De szó, a mi szó, ebben a dologban többet tudok kettőnél. Nincs jó bora a németnek, azért fáj a hasa; hanem akármennyire fáj, Forgách uram a nyavalyást meg nem gyógyítja. Hallgatóztam a multkor, mikor a szemrevaló bárónő nála volt. Kápráztató ajánlatokkal szerette volna meg-ejteni a császár nevében. Mintha falra borsót hányna... Nagyot mondok: Bercsényiben sincs kevesebb németeskedés, mint benne. Pedig azzal vádoltuk mindannyian.

- Jelentse meg a fejedelemnek. Istentelenség ártatlanul fogva tartani.

- Megjelenteni megjelenténem, csak ne tett volna már most rossz fát a tüzre a szökésével... Alábbvaló voltam a tüskés disznónál. Az csak akkor szurkál, ha hozzányulnak. Én derüborura, minden ok nélkül boszantottam. Még ma elhivatom hozzá a lócsei doktort...

Mihelyt Forgách állapota annyira javult, hogy szekérré föltehették - így is beletelt hat hétbe - a fejedelem parancsára Munkácsra szállították.

Forgách szökési kísérlete, szabad beszédei Rákóczit fölláztatották. Hogy a fogoly a menekülésnek még a gondolatáról is letegyen, Munkácson a legfelső várba, az ugynevezett fellegvárba vitette.

Három magas fal, három mély árok, hármás őrség: ennyi akadály még a merészlelkű, vállalkozó természetű Forgáchot is visszariasztja. S ha valami csoda által mind e nehézségeket legyőzné, alul a vár tövében, palánkok között kuruc lovasság tanyázik. Ember legyen, a ki közöttük átsurran. Ha meg valahogy átlopná magát, az első jelre száz meg száz szélvészjárású lovas eredne utána és mérföldekig hajszojja, a mig utól nem éri.

Az első percben tisztában volt Rab Simon, hogy ezuttal sirboltba tették. A szökés szándékát föl is adta végképp. A mig kilátás volt rá, férfias cselekedet volt, hogy megpróbálta. Most, hogy lehetetlenné vált, gyermekes dolog lett volna erőszakolni.

Azonkívül a lába is megzajdult. Csak motozva járt, botra támaszkodva. Rabutin jutott az eszébe és a bicegő Rozenberg. A végzet kiegyenlít minden számadást. Klárának van hát módja választani a sánták között.

Mikor mint pók a hálója szálán, - a kötélén lefelé ereszkedett, a bástya tövében emberi alakot pillantott meg. Klára halk kiáltása is fölszállott hozzá, azután a zuhanás következett.

Mi történt Klárával? Elmenekült-e és hová? Kik voltak a barátai? Nem tudta. A szepesvári várnagy csak annyit vallott be, hogy nagyon szeretné a fiatal szerzetest - a Forgách börtönébe csempészett zsinéért - a körmei közé kaparintani.

Multkori szökési kísérlete megtorlásául - szigorú őrizet alá vették Forgáchot. Néhány hétig, éjszaka, még a szobájában is strázsa állott. Akármerre ment, lépten-nyomon kísérték. Ha ebédelt vagy vacsorált, akkor is kivont kardú hajdu állott a háta megett. Éles kést, vasszerszámot elszedtek tőle. Még a dolmányára, a vadgalambszin nadrágjára is gyanakodtak: lefejtettek róla minden paszományt és aranyzsinórt.

Azelőtt ez a szigorúság haragra lobbantotta volna. Most megadta magát sorsának. A fokozódó bizalmatlanságot - beismerte - kiérdemelte.

A munkácsi várban lelke átalakulásának és megtisztulásának munkája tovább haladt.

Kezdte magában keresni szomorú fogsága okát. Ártatlansága büszke tudatában sokáig nem vizsgálta: tetteiben, viselkedésében és főleg beszédében nem volt-e vigyázatlan? Nem idézte-e föl ő maga a vétkességnek látszatát?

A keresztény igazság hegyláncának csak az alacsonyabb ormaid nehéz és fárasztó megmászni. Minél feljebb hág a küszködő lélek a legmagasabb igazságok tündöklő csucsai felé, annál könnyebb és kellemesebb az útja. Ereje folyton gyarapszik. Ama tiszta légkörben nem ismer fáradságot és csüggedést. Lent még lábakkal vesződött, feljebb már szárnyai nőnek...

Egy ily decemberi estén, a mikor szokása szerint késő éjszakáig olvasott, csodálatos természeti tüneménynek volt tanuja. Hideg, fergeteges idő rázta meg az ablakot és fujt, sikoltozott kürtőben és kéményben. A nehéz, komor, szinte gyászos felhők havazásra állottak.

Egyszer csak a tömlőc ablaka megvilágosodott. Fölkelt, hogy megnézzé, mi történt? Mintha a felhőkben nagy tüzvész támadt volna: oly világos lett tőle az éjszaka és az egész vár, hogy a pénzt is megolvashatták volna fényénél.

Az égi csuda nem sokáig tartott. A hófelhőket pirosra festve, a vár és a majorok között elvonult.

E ritka természeti tünemény rémülettel töltötte el a katonákat. Valami nagy szerencsétlenség hírnöke - így sopánkodtak. Forgách is végzetes események előre vetett árnyékának tartotta.

Annál inkább magába szállott. Bár nem viselt szeges övét, mint a szerzetesek s testét durva szőringgel nem maratta föl, a lelki önkinzás minden gyötrelmének alávetette magát, hogy megtisztuljon.

Élete egyik fele hazugság volt; a másik felében, a melyben eljutott az igazság megismeréséhez, e hazugságokért kellett megszenvednie.

Hazugság volt, hogy magyar létére az udvarnál nevelkedett. Ebből a hazugságok egész szövevénye keletkezett. Német szalonokban, német táborokban, német érzésű társadalom körében, németül gajdolván és fitogtatva németes érzéseit: mi egyéb volt ez, mint hazugságok láncolata?

Azok között élt, a kik gyűlölték fajtáját s a kiket ő gyűlölt. Beszélte nyelvüket, fölhozta ruhájukat, eltanulta szokásukat, pedig magyar volt minden ízében.

Bemocskolta életét és pályáját egy gyáva hazugsággal. Mikor azután testestől-lelkestől kuruccá lett, hiába volt hü, hasztalan tette ki lelkét, a gyanu és bizalmatlanság sarkához szegődött.

Ugy járt, mint az asszony, a ki leánykorában élte világát s a ki tisztességben, hűségben és erényes tisztaságban eltöltött egész élettel sem tudja elfeledtetni fiatal kora botlásait.

A kurucok kételkedtek benne s a labancok reménykedtek. Aviron bárónó titkos küldetése is bizonyítja, a Burgban az ő hárompróbás kurucvolta csak vidám kétségeket ébresztett. Sőt várakozásokat fűztek magatartásához.

Mernék-e tenni, ha mostani szikrázó németgyűlölete előtt nem lett volna egy más korszak életében? A mikor szerette vagy úgy mutatta, mintha szeretné őket.

Ha a kurucok elismerték érdemét, buzgalmát a szervezésben, sikerét a csatatéren: csoda-e, ha néha eszükbe jutott, mint járt tüntetőleg plundrában, mint borotváltatta le simára az arcát, mint érezte jól magát az udvari élet levegőjében?...

Az erkölcsi megújulás útján előbbre jutott, mikor élete válságának igazi okát élete tévedéseiben kereste, mikor szigorubban ítélte meg önmagát és enyhébben másokat.

A külső világ eseményeiből kevés hír szivárgott be hozzá. A mi hirnek mégis neszét vette, abból megtudta rajzolni a nemzeti ügy állapotát. Az ónodi gyűlés elszánt határozatát nem követték a csatatéren döntő erejű győzelmek. Holott, a végső szót a nemzet kimondván, kardjával kellett volna nyomatékot adni annak. A villámlást és dörgést, ha mennykőcsapás nem követi, csak szinpadi a hatás.

Nyugtalan, tettekre s férfilelke sóvárgott a csatatér babérai után. Ám a vastag falak, a csukott ajtó tétlenségre kényszerítette. Befagyott ember volt. A mozdulatlanság poklának minden kinját végigszenvedte.

Csontos füléhez is eljutott Forgách szökési kísérletének hire. Magát okozta a vén katona. Nem kellett volna elhagyni a gazdáját.

Ha már rá a kuructáborban szükség volt s ha a szabad katonai életet nem volt képes elcserélni a munkácsi várban való tétlen gubbasztással, Bercsényinél kijárta: engedjék Tóth Andrist, a kedves apródját Simon urhoz. A fiu kiszolgálja emberül s lesz valaki a közelében, a ki a kedvéért a lelkét is kiöntené.

Igy esett, hogy Tóth Andris nemsokára körülötte sertepertélt.

Avironné leveléből a trencsényi csatavesztés hírére megtudta magányában. A hír még tóditotta a szerencsétlenséget. A fejedelem sebbe esett, a had szétrebbent, a fél ország megbódult.

Aznap Forgách se nem evett, se nem ivott bánatában. Egy szót sem szólt senkihez. Székét az ablakhoz huzta, órákig mozdulatlanul nézte a Beszkideket. Innét indult ki a dicsőséges mozgalom. Nem szorul-e nemsokára ide vissza?...

Állát öklére támasztotta, az alkonyodó eget nézte, de nem látott belőle semmit. Mintha szürke, durva ecsetvonás elfedte volna előle a világ és az élet minden szépségét.

A nap lassan leszállott. A piros felhők szelet jelentettek, mégis eső lett belőle. A hogy besötétedett, ólomszinű, egyenletes borulás vont be az eget. Csendesen, de állhatatosan esett. Azelőtt az ilyen nyári eső fölviannyozó hatással volt Forgáchra, mintha körülötte a levegőben selyemszoknyák suhognának... Most az eső is végtelenül szomorú gondolatokat keltett benne...

Besötétedett. A bástyákon takarodót fujtak. Dobpergés hallatszott. Tompa dobpergés, mint a Nádasdyék kivégzésénél...

A szoba egyik zugából halk pityogás hallatszott.

- Andris, ne sirj. Hisz férfi vagy. Nyer még csatákat a kuruc.

- Férfi vagyok; de azért sirok. Nem ám az ütközetért. Azért, hogy sebbe esett a fejedelem. Szörnyű elgondolni: meg is ölheték volna.

- Bohó fiu. Nem tudod, hogy nincs fölötte hatalma sebnek és halálnak? Nem a németek puskája, a századok sem tudnak ártani Rákóczinak... Örökké él, a ki a nemzet szívébe temetkezik...

Még sokáig ültek így a sötétben. Az apród fiatal volt, korán kelt, egész álló nap sokat lótot-futott: a feje félrebillent, elaludt. Forgách hallgatta a nyugodt, könnyű lélekzését. Sajnálta felköltetni.

Az apród egyszer mégis följédt szendergéséből. Sietve gyertyát gyújtott. Mint bagoly, ha a világosságra hozzák az odujából, úgy pislogott a gyertyafénybe.

- Bocsánatot kérek, hogy elaludtam.

- Ej! Okosabb lesz, ha tollat, meg aranyszélű papirost készítesz. Levelet írok még ma Bercsényi uramnak. Azt gondoltam ki, hogy Zsigát elküldöm a fejedelem szolgálatára. Hadd lássa belőle ország-világ: egy csöppet sem haragszom. Azt adom oda, a mi legdrágábbal bírok: az egyetlen fiamat...

Andrisnál ma könnyen állott a sirás. A gazdájához ment, a kezét megcsókolta.

- Mily rosszul bántak nagy jó urammal. S az egyetlen fiát mégis az ország szolgálatába küldi...

VI. Esteledik.

Egy idő óta mind kevesebb tennivalója akadt Forgách körül az apródjának.

Az apród busult. Eleinte azt gondolta, valamivel magára haragitotta gazdáját; de Forgách nyájas volt hozzá. A mi figyelem és kedveskedés büszke lényétől kített, mindabban Bandinak része volt.

Egy este a vacsoránál nem engedte, hogy Bandi fölkeljen az asztaltól s friss vizet töltsön a poharába.

- Magad uram, ha szolgád nincs, - szólt vidáman mustrálgatva a korán fejlett, erős, ügyes fiut... Minek Rab Simonnak apród?

Bandi arca olyan lett, mint a berzseny-festék. Keményen összeharapta az ajkát, nehogy a mécses eltörjön.

- Ne vágj oly szomorú képet. Légy vig, mint a lakodalmadon. Nem a kuckóba, háboruba küldlek.

Föl is ragyogott erre az apród szeme. Önérzetesen feszítette ki a mellét.

- Igaz. Tizenhetedik évemben járok. A fejedelem ő felsége alig tíz évvel idősebb nálam...

Forgách gyönyörködve nézte az ifjú lelkes arcát.

- Tizennyolc éves koromban én már hadnagy voltam a Pálffy-huszároknál, huszonkét éves koromban alezredes. Négy év múlva vicegenerális. Szép karrier, mi? Dehát a nagyapám nádorispán volt, az apám országbíró. S a mostani császárral nevelkedtem...

Te szegény fiú vagy, de azért fölviszi Isten a dolgod, ne félj. Bottyán apánk ő Vaksága jezsuita portás volt s ma tábornok; a legvitézesebb és a legszerencsésebb. Kard nem fogja, golyó nem járja...

Bandi elgondolkodva nézett az urára.

- Az a kérdés, hol lesz rám nagyobb szükség?

- A táborban van most szükség minden emberre. Mert vérszemet kapott az ellenség, s mert a trencsényi csatavesztés után sok ijedt legény kiált a táncból...

- Ijedt legény? Van olyan is?

Forgách elkomolyodott.

- Hát, - akad... Válassz ki két jó paripát Tavarnokon. A kardjaim közül a legélesebbet. Az atyámfia kiöltöztet és pénzzel is ellát. Azonkívül irok a dolgodban Bercsényinek... A nyápic fiamra ne legyen gondod. A vén Csontos majd szárnyai alá veszi... Ám egyre megesketlek... Ütközetben a fejedelem körül légy mindig. Fogj fel a testeddel minden neki szánt lövést. Halj meg, ha kell, fiatalon a lábainál...

Az apród két ujját föltartotta.

- Esküszöm! De miért kell ily magától értetődő dologért megesküdnöm?

- Holnap hajnalban utra kelsz. Aztán csak semmi érzékeny bucsuzás. A nagyobb kötelesség megeszi a kisebbet... Néha írj egy-egy sort. Ha tudniillik a német, meg az asszonyok erre időt adnak...

- Az asszonyok? - kérdezte Bandi megszeppenve...

Egész éjszaka szedte-vette a cókmókját. Kevés holmija volt, kis batyuba elfért. A fellengző reményeit, a hitét, bizalmát, fiatalkori lelkesedését azonban tizenkét társzeker sem tudta volna utána vinni.

Levelet Bandi ritkán írt. Minden hűsége mellett sem igen ért rá az új élet változatos, testetleket kifárasztó eseményei között.

Annál több értesítést küldött Avironné. A szép bárónő, a ki valamikor a trónörökös kegyével dicsekedhetett, előbb leért a szerelemben ahhoz az „utolsó lépcsőfokhoz”, a minek Lubomirszkyt nevezte, mintsem gondolta.

A szeles, könnyelmű lengyel herceggel, a kiről azt mondta Rákóczi, hogy „még a sárga salavárija is tele van hazugsággal”, s a ki Bécsnek politikai zsoldjában állott, hamar összeszűrte a levelet. Beleugratta kalandosnál-kalandosabb vállalkozásba, csakhogy a bécsi udvar javára valamit tegyen.

Hol a Felsővidéken, hol Lengyelországban kószált. A herceg fivére lévén a korona-marsalné-
nak, Rákóczi legbizalmasabb és leghüségesebb barátnéjának, a ravasz Avironné ez uton igye-
kezett bepillantani a kurucok lengyelországi terveibe.

A takaros kis vizsla jó nyomon járt. A lengyel koronáért titkos tárgyalások folytak... Sőt több
történt: orosz-magyar szövetségnek rakták le alapjait.

Bercsényi a francia szövetségben nem látta már azt a panaceát, a mit annak előtte... „A
franciának - írja a fejedelemnek - már kiment fejemből mind félelme, mind reménysége. Mert
ha akarja is, a mig akarja: addig vége lesz a mi históriánknak.”

Ő már csak a cárban bizott.

A kis özvegy küldetése kettős volt. Az elkeseredett Forgáchot kellett megnyerni és kiszaba-
ditani, hogy a békepárt élére álljon. Másrészt - Lubomirszky és huga, a korona-marsallné
utján meg kellett lopni a tárgyaló felek titkát.

Mindkét terv kivitelénél szüksége volt a lengyel hercegre. Ez az oka, hogy a kényes bécsi
dáma rászánta magát rálépni a „legutolsó lépcsőfokra”. Azzal a rejtett utógondolattal, hogyha
ott megveti lábát, újra följuthat a szerelem és politika sokkal magasabb lépcsőfokaira.

Megbizatása első része - Forgách kiszabeditása - kutbaesett. Föltette, megboszulja a kudarcot. A
mennyiben hatalmában áll, megkeseríti Rab Simon életét. Hozzá férkőzik a lelkéhez, minden
rossz hirt tódítva eljuttat hozzá. A hogy egyik csapás a másik után éri a kuruc-ügyet, csöp-
penkint hadd vérezzék el reménye, s kövüljön meg a szive a tehetetlen, hazafias fájdalomtól.

Gonosz tervét nagy leleményességgel hajtotta végre. A finom írásu francia levélkéek mindig
pontosan beköszöntöttek Forgáchhoz, valahányszor a nemzeti ügyet csalódás, veszteség, kár,
veszedelem érte.

Forgách megtehetette volna, hogy nem nyitja föl e sátáni levélkéket, de a bizonyosság után való
vágó oly erős volt benne, hogy az Avironné hirtozó viperáit inkább rászabadította a szívére.

Mintha csak Klára, a női sziv finom ösztönével, megérezte volna Avironné szándékát, olykor
ő is irt. Rövid, aláírás nélküli tudósításokban tájékoztatta Forgáchot az ügyek állásáról. Nem
hallgatta el a rosszat sem, de szivesebben írta meg a jót.

A mig Avironné minden szava arra volt számitva, hogy Forgáchot kétségbeejtse, Klára a
vigasztaló, kedves, megható epizódokat adta értésére. Így viaskodtak egymással a férfi lelkén,
mint verőfény és árnyék a tisztáson.

Az első gonosz hir, Ocskay brigadéros árulása volt. Átment ezredestől a császár hűségére.

Bezerédy követte volna példáját; de tisztjei megkötözték és Munkácsra vitték. A haditörvény-
szék halálra ítélte.

Avironné kárörvendve írta le, mily nagy a megdöbbenés a kuruc táborban. Mindenki gyanus
lett egyszerre. Egyik sem bizik a másokban a vezérek közül.

Eszterházyról, Bottyánról, Somogyi Ferencről és Ebecky Istvánról rossz szél fujdogál. Ha
eszükben sincs az elpártolás, akkor is előbb-utóbb labanccá teszi őket, hogy ok nélkül gyanu
alatt állanak.

Bottyánnak negyven dragonyost küldenek a nyomába, hogy szemmel tartsák. Még Bercsényi
bizalma is meginog benne. Azt hiszi, csak uj birtok ígérgetésével tarthatja meg őt hűségben a
fejedelem.

Antal ur (Eszterházy) levelet irt Heisternek, bizonyossággal mondják. Szájról-szájra jár
Bercsényi kétségbeesett fölkiáltása: „Nem tudom, kinek higyjek!... Azt sem tudom, a ki
elmegey mellőlem, hova marad? Nem lesz-e labanccá?...”

Bercsényi oldaláról kétszer leesett a szablya. Rossz jel! Bottyán beteg és bódult. Minden reményét elvesztette. Ősznél tovább nem húzhatjuk ki a harcot, az a véleménye.

Szép a gyöngysor, a hogy egyik szemet a másik mellett a zsinór összefüzi. Kedves ékszer. Ő - Avironné - maga is szívesen viseli. Ám szakadjon el csak *egy* helyen a zsinór, a gyöngy (akár igaz, akár hamis) mind leperreg róla. Ez a sorsa a kuruc főtiszteknek. Nem nyilal-e Forgách szívébe a késő bánat: miért nem ő volt az első, a ki visszatért a császár hűségére?...

E balhírek Forgáchot fölzaklatták. Ám megjött Klárka írása s megmutatta az érem másik oldalát.

Ocskay vitézei csapatostól visszazálingóznak. Bottyán, a mikor a rettenetes hirt meghallotta, betegágyában föltérdepelt és kezét az égnek tartva, újra felesküdt a Rákóczi hűségére.

Ocskayn és Bezerédyn kívül nem akadt más áruló. „A mit a forgószél fölkapott, csak az van oda” - hirdeti fölvidulva Bercsényi.

Ujvárbán egy raj méhecske telepedett le a piacon az ágyukra. Kasba fogta őket Berthóty uram. Jó jel! Ujra leszáll a szerencse a kuruc fegyverekre.

Avironné és Klára leveleiből (a fekete és fehér írásokból), a bennük foglalt adatok, képek, pletykák, hangulatok szilánkjából, abból, a mit a felesége üzent, Csontos firkantott, a várnagy beszéd közben elejtett, s a mit ő maga - kiegészítésül - hozzá gondolt: Forgách éles, átható esze híven megrajzolta a háboru képét. Mintha köztük volna, osztozna felelősségükben s mintha olvasná Bercsényi valamennyi híres hadi jelentését: börtöne falai között oly tisztán látta, mi történik.

A trencsényi csata után a kurucok védelmi állásba szorultak; támadó harcuk szárnya eltört. Hogy mit jelent ez a háboru folytatására nézve, azt ő, a ki oly jól ismerte a nemzet jellemét, igenis jól tudta.

A mi ragyogó katonai erénye van a magyarnak, egytől-egyig a szilaj támadásban érvényesül. Védelmi harcra kényszerítve, - minden katonai hibája rögtön kidugja fejét.

A védelmi harc ellenkezett a nemzet jellemével. Tehát el kellett veszíteni.

Az első, a mit börtöne magányában Forgách mély fájdalommal megállapított, az volt, hogy a nemzet erőforrásai kiapadtak. Vagy közel álltak hozzá, hogy kiapadjanak.

A háboru sivataggá tette az országot. A vármegyék nagyobb része vetetlen maradt. S a kik vetnek, gaznál egyebet nem aratnak.

A fejedelem pedig nemes nyíltsággal vallja be: „Nagyobb az iga a szegényen, nemhogy több volna a szabadság. A vitézlő rend mindeneget összegázol. Az éllemező biztosok szélteben harácsolnak. Ha panaszra megy valaki, meghazudtolják, csufolják, szidják. Az urak ládájában marad a pénz.”

Rettenetes ítélet. Tacitushoz méltó...

A másik nagy baj, a mit Forgách, mintha most is a táborokban élne, oly tisztán látott: a sereget átalakítani nem volt már idő, mostani szervezete mellett pedig a had, mint a tavalyi hó, elolvadt.

„Ki labanccá lesz, ki a cselédjét (feleségét) takarja, ki meg falvakba megy kárlátóba. Fele sem jön be a katonának a portyázásból” - írja keserűen Bercsényi.

Bottyán apánkat is kihozza sodrából a hadak rémülése és a tisztántuliak pusztításai. Kemény igazságokat mond nekik.

„A mi a sáskától megmaradt (Károlyi hadától), megette a hernyó (a német).”

„Én búval, gonddal ölöm magamat, mások vendégeskednek és nótát fujnak kedvükre.”

„Az Istenért, Károlyi Sándor uram hada többé erre ne fordittassék, mert, ha még egyszer jön, - semmivé leszen ezen föld.”

A vezérek ily rosszkedvü megjegyzése, siró szemü gunyja, szigorú ítélete, ismeretlen csöveken és csatornákon eljutott Avironnéhoz, a ki sietett velük Forgách álmát megzavarni.

Rab Simon pedig, a míg a kedvezőtlen hírek egyre jöttek, képzeletben és papíron megalkotta a jövő Magyarországot győzhetetlen hadi szervezetét. Lázasan írta emlékiratának a honvédelemre vonatkozó részét.

A katonai szervezet, a melynek képe Forgách szeme előtt lebegett, hatalmas volt. Az ő hadserege maga lett volna a fölfegyverkezett nemzet. Az ősi ellenség legyőzésére egyetlen haditáborra vált volna az ország. Oly nagy gondolat, hogy csak száz évvel később valósította meg a forradalmi Franciaországban a világ legnagyobb katonai lángelméje, Napoleon.

Nemsokára újra sutba dobta a tollat. Kisóvárgott a csataterekre, hogy kivegye részét a hanyatló nemzeti harc veszélyeiből.

Szomorú tépelődésben eltöltött nappalok után, álmatlan éjszakák következtek. Mind izgatottabb lett, kedélye elborult, látományok gyötörték; oly ködös, felhős, szürke volt a látóhatár, hogy gondolatainak oda nem volt kedvük fölemelkedni.

A tél korán beköszöntött, szakadatlan havazással és kemény hideggel. Az égi madarak, a melyek nem költöznek melegebb éghajlat alá, megszokták a mi zord telünket, itt élnek-halnak velünk, csapatostól megfagytak.

Forgách láthatta az ablakából, hogy a vár udvara és a házak födele tele van verebek, csizék, bűdös bankák, barázdabillegető hullájával. A galambok megfagytak a dúcban, varjak a mezőn. A legöregebb emberek sem emlékeztek ily dermesztő hidegre.

A csonttá fagyott tél eleinte kevés gondot okozott Forgáchnak.

- Finom, németvesztő idő - mondogatta a várnagynak. - A didergő nemzetségnek, mint az afrikai majomnak, vékony bőre van. Ki sem dugja az orrát a kemencék mellől. Holott a mi farkaskacagányunk, décbundánk, fekete subánk, meg a keményebb természetünk oda sem néz a télnek.

Ezuttal Klára volt az, a ki levelével a nyugalma megbotlyogatta.

Hogy a hadak a fagyos földön háltak, a partoldalba ásott lyukakban teleltek s toprongyosok voltak az istenadták: az csak katonamulatság.

De a fejedelem is egész télen szalmás kunyhóban lakik; két-három szekérrével jár, megosztjai katonái minden szenvedését és nyomoruságát.

Ez a hír Forgáchnak a szívébe nyilallott. Nem a kényelmetlenségért és nélkülözésért, a mely Rákóczit személyében érte, hanem magasabb szempontból. Az még hagyján, hogy a minden ízében magyar udvartartás tündöklése, - a melyre pedig szükség volt - egy időre legalább áldozatul esett a sanyaru viszonyoknak. Ám, hogy a fejedelemnek a példaadás és buzdítás ily eszközéhez kellett nyulni, abból megmérhette, hogy a súlyosan beteg nemzeti ügy életét már csak a legerősebb izgatószerrel lehet nyújtani.

Még a természet erői is a németnek fogták pártját. A pestis, a mely már a múlt évben beszivárgott Törökországból, rohamosan elterjedt.

A „gugahalál” rettenetesen megtizedelte a táborokat. Ész nélkül menekült előle mindenki. A hajduság elszéledt, a katona sem gyűlt, hasztalan irt rájuk a fővezér. Fizetésre csak megjött, de pénzét fölvette és elszökött másnap.

„Ködös, dögös idők járnak, - írta Bercsényi a fejedelemnek. - Ki hal, ki éhezik, ki fut, szalad az országban.”

Egerben és környékén is fölütötte fejét a járvány. Főleg a rácok városnegyedében, a kik kereskedők voltak és Törökországban sokat jártak. Ki is üzték őket irgalmatlanul.

Az Eger környékén föllépő pestist drágán fizette meg a nemzeti ügy. Rákóczi egyik legdicsőségesebb és legnépszerűbb hadvezére, Vak Bottyán elkapta. A fővezér - egy elmés sirirat szükségességével - így jelentette be a fejedelemnek az ország nagy veszteségét: „Vak Bottyán behunyta a másik szemét is.”

Serkén a Károlyi hadába is belekapott a kórság; de „kipálinkázták” belőle, tette hozzá tréfásan Bercsényi.

A mi had fegyverben állott, az szétszaladt a pestis elől; gyűjteni meg a pestis félelme miatt nem lehetett. Máriássi ezredének főstrázsamestere a zászlókat mind behozza. Egy szál katonája sincs. Szétszaladt az ezred.

Nincs pásztora a marhának. Szabadon gázol a vetésben. Tele van a határ gyönyörű természettel, nincs, a ki learassa. Még a rutén nép is fél lejönni a hegyekből, hogy meghaljon.

Bercsényi maga irtózik legjobban a dögvésztől. Fegyverben hál éjszaka, mert szentül hiszi, nem hal meg benne a fegyverviselő.

Egyik helyről a másikra vonul. Októberben Kassánál van, de nem mer bemenni a városba. Táborút a mezőn. Füstölik a házakat, szellőztetik a leveleket, a halottakat szemétdombba ássák el.

Nyeli szorgalmasan a tinkturát, a mit Lang doktor két kis palackban ad neki. „Vörösitő” borszeszszel dörzsölteti be a testét.

Mint az őszi légy, úgy hull a hajdu a kassai várban. A kapuk őrzésére is alig telik már ember. A prófuntházból kihalnak a sütők.

Bár a fővezér tábora légmentesen elzárkózik, közvetlen környezetét kezdi ki a fekete halál. A palotás tisztje meghal, másnap tiz karabélyosát nyujtóztatják ki. Az énekes inasa, a ki előtte való nap titokban egy órát (valószínűleg pásztorórát) a városban töltött és a ki délben még a háta mögött „böggött”, meghal másnap. Palkó, a pipagyújtója is hirtelen betestál. A halál azok után nyujtja ki csontujjait, kik vele egy földél alatt élnek.

Bercsényi uram is csak „vezetéken hordozza már a lelkét”. Meg is huzódik az ungvári Krajnákon. Ott akar házacskát építeni a feleségének. Onnan indul kerengve, mint a héja, a Tisza felé és a hadak közé.

A Bécszet rémitgető híres kuruclovasság lova is éhen vesz. A kapitányok, harminc-negyven katonáskával hevernek a réteken. Nyögnek a pestistől.

Ecsed, Kővár, Husztból kihal az őrség. Csak a fekete halál őrzi a nyitott kapukat és elhagyott bástyákat. Erős őrizet! A német nem meri tőle a várba betenni a lábát.

Nem akad már paraszt sem, a ki az ellenségről a táborba híreket hozzon. Hogy felköti a német, ha rajta csipi a hirszerzésen, az csak hadgyán: de a pestistől megszaladt esze nélkül.

Csupa halvány, kétségbeesett, „lefüggesztett orru” kuruc ödöng, mint az árnyék, az elpusztított országban.

Mindezeket a Jób-híreket Forgách pontosan megtudta a boszuvágyó hölgy francia levélkéiből.

Háromszázezer ember halt meg pestisben két év alatt. Egész országrészek váltak néptelenné. Az életben maradottak éhhalállal vívódtak. A sivataggá tett országban már csak szivét vesztett, szétzilált had küzdött a szabadságért.

Ez volt az ügyek állása bent. Kint Magyarország főoltalmazója, XIV. Lajos, miután a szerencse elfordult zászlóitól s Franciaország anyagi erői kimerültek, békére vágyott. Nemcsak szövetséget nem kötött Rákóczival, de a segélypénzeket sem tudta pontosan fizetni. Az orosz és svéd szövetség pedig még vajudott. A császári diplomácia minden követ megmozgatott, hogy meghiúsítsa.

A nemzetet elhagyták barátai és kezdte elhagyni önmagát. Bécsben jól látták ezt. A meggyöngült nemzeti harcot le akarták verni fegyverrel mindenáron.

Az olasz csatatéren fölszabadult haderőt mind Rákóczi ellen indították. S e sereg élén újra a vérengző, kegyetlen Heistert szabadították rá az országra.

Avironné levelei, a szerencsétlenség és káröröm verőfényében fürdő, csillogó lepkeraj gyanánt röpködtek be Forgách bus cellájába.

Romhánynál nem érte el célját a szilaj kuruc támadás. A fejedelem hasztalan kísérlette meg, hogy széttörje a mindenfelől előnyomuló német seregek vasgyűrűjét. Károlyi seregéhez huzódik. E férfi befolyása növekedőben.

Lőcsét Andrassy föladta Löffelholznak. Ime, a ki Forgáchot árulónak kiáltotta ki Koroncó után, maga lett árulóvá.

Ebeczky Ádám egész ezredével labanccá lesz.

Egert a barátok elárulják.

Szolnok alól már elvonult az ostromló ellenség. A parancsnok visszahívja, hogy legyen kinek kezébe adni a várat.

Bártfa, Eperjes - már a németé!

A gömöri várak Viard ölébe esnek. Az Andrassyak rázzák a fát.

Erdélyben ugyancsak vigan szüretel Krichbaum. A várak, mint az eladó lányok, meg sem várják, hogy fölkérje őket. Könnyen és simán megyen a némettel a gyűrűváltás.

Elesik, haj, Érsekújvár is! Kassát szorosan körüláborozzák.

Károlyi hasztalan parancsolja meg fejük és jószáguk elvesztése mellett a falusi biráknak és városi polgároknak, hogy az ellenséget be ne várják, előle a Tisza mellékére takarodjanak. Egy lélek sem engedelmeskedik.

Lyukat keresnek már maguknak sokan, a hová elbujjanak. Mentik a vagyont és mentik a rongyos életet. A kifáradt nemzet békét kötne már bármi áron.

VII. A megszabadulás.

Negyedik éve raboskodik már Forgách Simon. S még ily tenger idő múlva sem tudja, miért?

Fiatal férfi létére hajába szürke szálak vegyülnek. Talán aranyos szakállát is megcsipné a dér, ha viselne. Homlokát a gondolat fölszántotta. Ajka körül - a mi azelőtt nem volt ott - keserü vonás képződött.

De a régi délceg, szép férfi még. Büszke tartásu, karcsu növésü, széles vállu. A szenvedés csak az arcán hagyott nyomokat. A meg nem érdemelt, nemes szenvedés e nyomai, mint vékony jégréteg a gyümölcshöz, odafagytak a lényéhez. Arca talán már nem oly könnyen

hevülő, kedvesen változó, mint annakelőtte. Egy kicsit hidegebb, tartózkodóbb. Ám szeme a régi. Tele van napsütéssel, pajzán villanással, olykor nehéz borulással.

A palotáshadnagy most mondja el neki az éjszakai élményét.

Forgáchnak föltűnt, hogy ruhájáról eltűntek a híres ezüstkapsok. Kérdezte, hová lettek?

- Beszedték mindnyájunktól a fejedelem parancsára. Gondolom, fehérpénzt vernek belőle.

Forgách a szájába harapott.

- A fejedelem testőreinek a kapcsaiból? Hát már ennyire jutottunk?... Hány szinarany gomb van a főurak mentéjén. A kardunkon, forgónkon, mentekötő láncunkon mily drágalátos karbunkulos kövek! Igaza volt a vén tengeri csudának, Hammeln Bruynixnak: a mig mi ólomgombot nem viselünk s minden fényűző marháinkat oda nem adjuk a katonák zsoldjába, - addig nem születik meg a mi szabadságunk.

A hadnagy a homlokára ütött.

- Majd elfelejtettem. Ma idejön valaki a fejedelem udvarából.

- Talán Bandi? Képzelve, Romhánynál sebet kapott a kölyök.

- Igazán nem tudom, ki jön. Nem irták meg. A jelekből azt sejttem, a nagyfejük közül való.

- Ne törjük a fejünket nagyon rajta. Nem érdemes. Én már elfásultam. „Ha jöttök: ott lesztok; ha hoztok: esztok...” Ez az én közönyös álláspontom...

De Rab Simon ezt csak úgy mondta. Kit küld a fejedelem és miért? mégis érdekelte.

Most, hogy rosszul folynak a dolgok, ime róla is megemlékeznek.

Ebéd után a folyosón sétált. Az ablakok mind nyitva voltak, a déliverő előzönlötte a vastag, komor falakat. Őszutója volt. November eleje szeptemberi melegséggel. Se köd, se pára a levegőben. Az ég kéken nevetett. Fény, illat, derü, világosság mindenfelé.

Az örök tiszteletteljes távolságban elmaradtak tőle. Az udvarban egy fegyverét tisztogató hajdu énekelt. Mint gyászos levélen a fekete pecsét, a nótán rajta volt a hanyatló szabadság szomorúsága. Forgách elérékenyülve hallgatta a jó torku fiut.

Mikor virrad megint hej! olyan szép idő,
Híres Bottyán hírét,
A Bezerédyét
Egekig emelő? egekig emelő?
Balogh Ádám nevét,
Vitéz kurucokét
Feltündököltető, feltündököltető?

- Milyen az emberi szív - tünődött elborulva Forgách. - Még csak most alkonyodik igazában s ez a szegény dunántuli fickó azt kérdezi: mikor virrad megint? Mikor? Haj, magam is szeretném tudni.

Egyszer csak trombitaszó harsant föl az alsó várban. Dobpergés hallatszott. Bizonyosan fegyver alá szólították az őrséget. Kisvártatva a középső várban is doboltak. A fellegvár még csöndes volt; de a hajdu az éneklést abbahagyta.

- Megtudjuk mindjárt - csittította növekedő nyugtalanságát. - Bujjunk vissza, mint gyertyaszentelőkor a medve, a barlangunkba... Csalóka napfény szikrázik idekint. Az igazi tél még csak most kezdődik...

Olvasni akart, de nem tudott. Föl s alá lépkedett a szobájában.

- Ha maga a fejedelem jönne s kézen fogva vezetne ki a tömlöcömből? Ez szép volna.

E gondolatot hamar elvetette.

- Vagy Bercsényi bátyám. Ugyis számadásunk volna egymással. De ő a pestistől szalad. Nem ér rá megállni.

Ezen is tuladott.

- Ha Vay Ádám uram jönne: ez volna rendén. Ő vette el a kardomat, ő adja vissza. A kardomat! Most már visszaadhatják. Késő... Ezüstfoglatu kézi tükör lógott a szegen, levette, belepillantott.

- Nem szeretném, ha gond és szomorúság kikönyökölnének a szememen s ha sajnálkozna rajtam. Egy kis bőrtönpenész van az orcámon; de másképp elég jól festünk...

Negyedóra telt el a lélekölő várakozásban. Egyszer csak Vay Ádám lépett be diszben, a várparancsnok és az őrség tisztjei kísérték.

Gránát színű, angliai posztóból készült a mentéje, hófehér prémmel beszegve. Szederjes bársony a dolmánya, ugyanolyan színű selyem a nadrágja. Citromsárga csizma a lábán. Vastag derekán vont ezüstműből való öv. Több ékszer nem is volt rajta, csak egyszerű apró, zománcos gombok a dolmányán. Szép fehér haja a közepén kettéválasztva. Fehér a bajusza is. A magasívi, erős szemöldje fekete. Borotvált, piros arcán, nyiltpillantásu szemében jóság és becsületesség.

A várparancsnok bársony párnán a Forgách kardját hozza. A szoba megtelik kuruc tiszttel. A keménykötésű, daliás vitézek meihatottak és kíváncsiak.

- Isten jó nap, gróf uram, tábornagy uram.

- Hozta Isten kegyelmedet.

Vay Ádám köszörilte a torkát. Nagyon röviden át szeretett volna esni a megbizatasán.

- A felséges fejedelem nevében jöttem. Visszahoztam az öcsémuram kardját. Kösse föl, viselje hazánk, fejedelmünk javára jó egészséggel.

Két öreg könyecsepp pergett végig az arcán.

Forgách átvette a kardot, lassan, elgondolkozva kötötte föl a derekára. Százféle érzés, százféle gondolat ostromolta a szivét. Valami szépet akart mondani s nem tudta, mit válaszoljon?

Halvány és szomorú volt e pillanatban. Mit kezdjen a szabadságával, mit csináljon a kardjával, mikor elveszőben van már a szabadság? Fényes délben csukták be és öreg este lett, mire kieresztik.

Megölelte Vayt, a régi haragosát. A tiszték vivátot kiáltottak rá. Azután csöndesen, lábujjhegyen, egyenként kisompolyogtak.

Csak a várnagy maradt a szoba közepén. Nem tudta, mit csináljon a bársony párnácskával. Végre, mikor látta, hogy a két érdemes férfiú még mindig szorongatja egymást s hogy egyikük sem tud egy szót is szólni a meihatottságtól, párnástul együtt elkoródott ő is.

Odakint elkergette az öröket.

- Nem kell többé ő excellenciáját őriznetek, ti fakutyák!

Akkor eszébe jutott, hogy de bizony kell. Mától fogva diszörség dukál a kurucok tábornagyának. Féltütblől hát csak visszaszólitotta őket.

Odabent Forgách leültette a fejedelem udvari marsallját.

- Hogy áll a dolgunk?

- Bizony rosszul. Oda szorultunk vissza a Tisza és a Beszkid szögletébe, a honnét megindultunk.

Forgách nagyot sóhajtott.

- Az volt a bölcsőnk, s az lesz a koporsónk. Hogy jutottunk ennyire?

Vay Ádám lelógatta a fejét.

- Ki tudná azt? Tele vagyunk emberi gyarlósággal. Hadat, hadviselést, vezéreket, a franciát, a pestist, magát a nemzetet kellene okolnunk. Mi haszna? Hibásak vagyunk benne mindannyian... Még te is az vagy, öcsém.

- Én? Négy szép esztendőt vettetek ki bátyám az életemből; a mi e négy év alatt történt, a felelősséget hogy hordozzam azért?

- Viselted volna magad úgy, hogy ne értettek volna félre az emberek... De hagyjuk ezt. A fejedelemtől akarok beszélni. Ő az egyedüli, a kit hiba nem terhel a nemzet harcának intézésében. Az ő alakja ragyogó tisztán marad az utókorra. A késő utódok legszigorubb ítélete sem tehet egyebet, mint hogy lábaihoz ejti az elismerés és hódolat koszoruját.

Forgách egész valójában lángolt, ragyogott a lelkesedés.

- Rákóczi! Ne magasztalja őt senki előttem... Mert még Bercsényi uram himnusza is csak elszakadt hurok zavaros hangja ahhoz a gyönyörű muzsikához képest, a mely szivemben zeng-bong, ha csak a fejedelem nevét hallom.

Vay csodálkozva nézett rá.

- Mi eddig másképp tudtuk...

- Elhiszem, hogy másképp... Lelkiismeretem tiszta. Nem volt soha rossz szándékom. Nincs egyetlen cselekedetem, a mely a fejedelem és az ország ellen irányult volna. De töredelmes szívvvel megvallom egy nagy hibámat: eljár a szám. Szabadszáju voltam világéletemben. Illetlen, szenvedélyes kifakadásaimmal a mi rosszat előidézni nem akartam, előidéztem; a mi jót akartam, véghez nem vittem.

Négy esztendei rabságomért hálával tartozom a fejedelemnek. Volt időm megvizsgálni és megtisztítani a lelkemet. Erkölcsei javakban gazdagabban hagyom el e helyet, mint a hogy idejöttem. S nemes illúziókban sem lettem szegényebb, elhiheted.

Az udvari marsall szeme kerekre nyílt.

- Más oldaláról látom a fát és ez az oldala kedvesebb annál, a mit azelőtt ismertem... Hogy keserűség és boszuvágy nincs benned, derekas dolog. De ha volna is, ha úgy jönnél ki e szűk ketrecből, mint a tigris, akkor is megszeliidülnél, ha látnád a sivataggá tett országot s a koldussá tett, reményét veszített népet benne.

- Minden elveszett? - kiáltott föl Forgách kétségbeeséssel.

- Nem. De a mi munkánk oda van. A remény és Rákóczi megmaradt. Ónodon üresnek nyilvánítottuk a trónt; de eddig nem akadt vállalkozó, a ki beleüljön.

Oh, az én drága, jó uram, fejedelmem! Már két évvel ezelőtt megkínálta a cár a lengyel koronával. Tudod öcsém, mit felelt neki? Nye bozsem... Hogy éljen, mint lengyel király, jó viszonyban a császárral, mikor magyar hazafi létezőre küzdeni kell ellene utolsó csöpp véréig?

XIV. Lajos aggastyán; a hadi szerencse elpártolt tőle; pénze kifogyott; utolsó reménysége, ezüsttel megrakott tizenhét hajója Kartagénánál angolok kezébe esett. Csodálod-e, hogy titokban békülni szeretne s hogy cserben hagyott?

- Nem csodálom. Wratislaw cseh pimasz, de haj, mily igazat mondott, mikor a rászédett fejedelmek szegényekházának nevezte Franciaországot... Miben reménykedünk még, bátyám?

Vay Ádám becsületes képe sugárzott a bizalomtól.

- A cárban reménykedem. Ő most a mi uralkodó csillagunk. Bizom a törökben, tatárban; vastagnyaku kálomista létemre, ha kell a pápában, sőt még magunkban is. Külső bonyodalmak, valami véletlen, dőghalál, földrengés, tüzvész, égszakadás, tör, méreg, gyilok: mit tudom én, melyik szabadít meg ősi ellenségünktől? De egyik csak megszabadít.

E csüggedést nem ismerő optimizmus Forgáchot irigységgel töltötte el. Pedig épp úgy benne volt az ő természetében. Csakhogy őt a tömlőc tartózkodóvá tette.

- Mi hát a tervek?

- A Szepességben orosz sereg áll. Mi Lengyelországba megyünk szálláskészítőnek. A fejedelem Munkácson marad, a míg legkésőbb a tavasszal, megjövünk segítségére az orosz haddal. Akkor azután újra kezdjük a lakzit.

Forgách fájdalmasan sóhajtott.

- Ez már bujdosás. Vessen számot vele mindenki, számkivetésbe indul, a ki kimegy az országból. Félek, sok tavasz elmúlik, a míg visszajöttök... Ki megy ki veled, bátyám?

- Bercsényi, Antal ur, a két Csáky, Petróczy, Ráday, Galambos Ferenc, Soós István. Sokan.

- Csak egy marékkal maradt hü embere Rákóczinak!...

Vay uram ötlöthátolt. A nagy, rezes kardját zörgette a csipőjén. Forgách halk, elfogódott hangon kérdezte.

- Engem nem számítottak a hivek közé?

- Bolond kérdés, öcsém. Hogyan számítottunk volna?... De hogy négy évig foglyunk voltál, megkönnyíti a dolgot. Senki sem mondhat rád semmit, ha innen kiszabadulva, csöndesen meghuzódozol Tavarnokon. A ki a miben részt nem vett, minek osztozkodjék a felelősségében?

- Ugy?... Te is ezt tetted volna? Jobb véleménynyel vagyok rólad, mint te rólam. Nem hiszem.

- Hihetnéd pedig. Ónódban neked semmi részed. Pedig Ónod a szálka a császár szemében. Semmi a többi. Rákóczié után te teszed a legnagyobb vagyont kockára, ha velünk jössz. Fiaid van, miért tennéd? A hová mi lépünk, arról az utról nincs többé visszatérés. Idegen hadakat akarunk behozni az országba. Nagy sor. Ha mi teszszük, van értelme, mert előbb üresnek nyilvánítottuk a trónt. De miért tennéd te, a kiről napnál világosabb, hogy nincs részed az ónodi végzésben? Hisz - részben - azért voltál fogoly, nehogy a gyűlésen az egyhangu határozathozatalt meghiusítsd.

Forgáchcsal forgott a világ. Az asztalba fogózkodott, nehogy a lába megtántorodjék.

- Istenem! Tőlem féltették az ónodi gyűlés sikerét? Tőlem! Ocskaytól, Bezerédytól, Ebeczkytől bezzeg nem féltették! Sem az Andrássyaktól, sem Károlyi Sándortól. Pedig ez utolsón kívül, a többi már mind áruló.

- Emberek vagyunk, Simon öcsém. A császár végre is játszótársad volt. Kitüntetett mindig a bizalmával...

- A császár bizalma és barátsága, ezért a legendáért a kurucok közt ugyancsak megszenvedtem. A mi elmúlt, azzal nem szállok pörbe. Ugy sem adhatja vissza senki rabságban elvesztegetett négy drága esztendőmet. Ezentul csak oly bünökért kívánok lakolni, a miket elkövettem... Mikor indultok a lengyelországi utra?

- Miért kérded?

- Veletek megyek én is a bujdosásba.

Vaynak köny szökött a szemébe. Meg volt hatva. Össze-vissza csókolta Forgáchat, a hol érte. Nem is akarta kiereszteni a karjaiból.

- Velünk jösz? Igazán velünk jösz? Gyönyörű elhatározás. Senki sem tenné a te helyedben, az egy Rákóczin kívül.

- Hadd el bátyám. Nekem egy fél életért kell megvezekelnem. Azokért az átkozott esztendőkért, a melyekben - ha szivből, ha színből - németes voltam...

VIII. Placet.

Bachrach, dolgozószobájába bezárkózva, olvasott. Nem a „Wienerische Diarium”-ot, sem a talmudot, sem valamelyik klasszikus író munkáját. Pénzt.

Egy zacskó aranyat öntött maga elébe. Csupa idegen országbeli, főleg francia és angol eredetű pénz volt. Császári arany kevés akadt közte, a hosszú háboru idején mind kigurult az országból.

Még korán volt. A nap ugyan odatüzött az ébenfa-asztalra, a melyen a sárga csikókat végigöntötte, de csak a Bachrach feje magasságáig. A félszemü, sápadt, éles vágásu arc verőfényben fürdött. A félelmetes, fekete szemkötőjének is jutott a sugárkévéből. Az aranyak azonban árnyékban feküdtek. Ujveretüek lévén, a nélkül is fénylettek, de Bachrach azt akarta, hogy lángoljanak. Pénzsóvár lelkének jól esett volna, ha aranyai élnek, csillognak s a gazdájuk félszemét megkápráztatják.

Fölmarkolt belőlük a mennyit birt, s gyönyörködve az épen maradt szeméhez, a napsugarakhoz tartotta, hadd villogjanak.

A belső szobák felől könnyü neszt hallott.

- Ráchel! - mormogta hosszú, deresedő szakálába s a pénzt sietett visszahengergetni a vászonzsákocskába. - Nem szereti, ha pénzt olvasok... Az anyja álmodozó, képzelődő vérét örökölte. A vagyonszerzés ősi ösztönéből nincs benne semmi. Bah! Minek is volna? A mit én neki hozományul összegyűjtöttem, három utánam jövő nemzedék sem kapar annyit össze.

A ki bejött és legnagyobb gyönyörűségében, a pénzolvasásban megzavarta, nem a leánya volt. A Ráchel komornája.

A hogy megpillantotta a leánya nélkül, szederjes lett a szája, jéghideg lett a keze ijedtében.

- Hol van Ráchel? Beteg talán?... Az este fáradtnak látszott. Mintha meleg vízben sokáig fürdött volna.

A komorna hollandi zsidóleány volt. Hófehér főkötő árnyékából kedves, vidám, egészséges arcocská tünt elő.

- Ráchel még nem kelt föl. Valami érdekes könyvet olvas. Nem tudja abban hagyni... A szakácsné a piacra ment. Az inas lent csavarog. Nincs, a ki az ajtót kinyissa. Pedig katonatiszt áll kint a folyosón.

- Csak hadd álljon - fakadt ki Bachrach - a mig sóbálvánnyá nem válik, mint a Lóth felesége. A ménkü csapjon belé.

A komorna elnevette magát.

- Én tőlem belecsaphat. Nem valami csinos legény s nem is fiatal. Nagyon viseltes a köpönyege.

- Viseltes? Hogy legyen még viseltesebb. Olyan kopott és rongyos legyen, mint valami madárijesztő. Az a kérdés, lyukas-e a könyöke?

- Lehet, hogy lyukas. Az is lehet, hogy - mint a tenyerem - olyan folt van rajta. De tudni nem tudhatom. Eltakarja a kerek köpönyege.

Bachrach nem volt megnyugtatta. Nagyon féltette az egyetlen leányát valami szemrevaló katonától. Nem is engedte, hogy küszöbét átlépjék, ha csak nem toprongyosan, letörve, pénzt kunyerálva. Az ilyen kölcsönben utazó tiszteket azután nagy gyönyörűséggel koppasztotta meg, nehogy máskor eszükbe jusson hozzá bekopogtatni s nehogy másokat is ide édesgeszenek.

Mielőtt megengedte volna, hogy az ajtót a kis hollandi kinyissa, töviről-hegyire kifaggatta.

- Tudni akarom: milyen? De genere *menüfel ponem*? (torz arcu).

- Több annál. De genere *assez ponem*; (bamba arcu) - válaszolt a leány, hogy megnyugtassa.

- Ravasznak néz ki? Attól óvakodjunk. Vagy, de genere *Behéme*? (ökör).

- De genere *Messüge et Metoref*, (bolondok bolondja) - erősítgette komolyan a vidám képű kis hollandi.

- Tehát: *Nebich*? (boldogtalan.)

- *Parich*, (rühes) - mondta nyomatékosan a leányasszony; de óvatosságból hozzátette: - a mennyire a köpönyegben s egy futó tekintetre megítélhetem.

Ezzel elrontott mindent. Bachrach majd átszurta a villogó félszemével.

- A köpönyegben?... Igaz, a bő köpönyeg sok mindent eltakart. Ha cigány vállán van: eltakarja a malacot, a mit ellopott, vagy a nagybőgőjét. Ha gavalléron: elfödi a kardját vagy a himzett, szép lovagi öltönyét. Olykor - gyanakodva tekintett az ajtó felé - a nyulánk, magas, délceg termetét... S ez a legveszedelmesebb. Álmodozó, bohó kis lányok legalább így tartják. A kinek pupja van, kinőtt a válla, ferde a csipője, kurta, vastag a dereka; a ki csámpás, ragyás, csónaklábu; a kinek ormótlan a feje, sertés a haja, kancsal a szeme; a ki vigyorgó majom és nem Adonisz: annak nyitva a házam és az erszényem. De a szép, koldus katonával hagyjatok békét. Mint a kénkőves forrás: forr, sistereg, föllázad a vérem ilyennek csak a gondolatára.

Félszeme oly baljóslatu fényben égett, oly sápadt és szomorú volt, hogy a komorna megsajnálta.

- Megyek, elutasítom.

Már az ajtónál volt, mikor Bachrach elfojtott nyögéssel visszahívta.

- Hátha üzletet szalasztok el?... Pompás, finom üzletet... Hátha szerencsét hoz?... Mert olyan a szerencse, mint a bojtorján, birkák és kutyák bundájába akad bele akárhányszor... Soha sem tudja az ember... Magam nyitom ki az ajtót. Ha nem elég *Sliefri* (ágtólszakadt) a kinézése, röviden végzek vele. Be sem eresztem.

A zacskó aranyat elzárta az íróasztala fiókjába s kicsoszogott az előszobába. A kis hollandi meg sietett be a kisasszonyához.

Az előszoba ajtaján heves csöngetés hallatszott. Bachrach, három ujjnyira kinyitotta, de mikor meglátta a borotvátlan, torzonborz arcot, a lekonyuló, bubánatos rőt bajuszt, az ütött-kopott tisztí kalapot, a magasszáru lyukas csizmákat s a rajtuk ékeskedő rozsdás, berekedt sarkantyut, úgy kitérte előtte az ajtót, mintha valami nagy urat bocsátana be.

- Distl kapitány! Isten hozta, Isten hozta... De milyen vadonatúj köpönyege van. Ne vegyen föl máskor ily ragyogó holmit. Még a jó barátai sem ismernek rá benne.

A kapitány nevetett. Elöl négy foga volt kiütve s a vidámsága rendesen csuklásban végződött. Kellemetlen fickó. Olyan, a kinek Bachrachhoz minden időben szabad bejárata volt. Látásától a Ráchel álmodozó szive - ez a hajladozó, virágos ágacska - ugyan meg nem mozdul.

Bachrach mindenáron le akarta keríteni a kapitányról a köpönyegét, de az csak annál szorosabban összehuzta magán.

- Hideg, erőszakos szél hasztalan cibálja rólam. Ha rám sütné melegen a nap, bezzeg inkább levetném...

Mikor azt mondta: „nap”, fejével a Ráchel szobája felé bólintott.

- Az ugyan nem sütné melegen senkire - dicsekedett Bachrach, a leányát imádó apa kárörvendő önzésével. - Katonaköpönyegét levettetni, ez meg éppen nem kedvtelése. Erre parancsoljon. Én majd elöl megyek.

Néhány pillanat múlva szemközt ültek a napsütött szobában. Distl kapitány derék hadfi lehetett; de kopott, lerongyolt állapota, tulipán módjára, egész siralmas pompájában kifeslett a tiszta, teljes világosságban.

- Szorultságban vagyok, Bachrach ur. Ötven aranyra volna szükségem. Azért jöttem.

- Azért?... Azt hittem, a félszememet kívánta látni, hogy nem ütötte-e ki az ág azt is? Nem minden zsidóét üti ám ki. Lám, az Oppenheimerrel is kibékült az udvar... Megint szabad neki a vásár. Öt aranyat mondott kapitány uram? Sok pénz.

- Ötvenet. Az még több pénz.

- Ötvenet? Miért nem mindjárt ezret. Hatalmas Jehovah! Ilyen lyukas csizmákra, ágtul szakadt ruházatra, rozsdáette kardra, ki a manó adna ötven aranyat, kapitányleben?

- Semmi, hogy olyan vagyok, mint a kopott gyöngy. Majd fényes leszek megint, mint a Salamon temploma. Üzletről van szó, Bachrach mester. Fényes üzletről. Az ötven arany egy hétre kell. Akkor megadom kamatostul - biztatta a kapitány.

- Megadja? Honnan? Miből?

- Ha megmondanám, mindent tudna. Államtitkot rejtegetek, mester, a dókámban. Világra szóló államtitkot!

A zsidó kutató szürke félszemében csöndes guny sziporkázott.

- Ha én volnék az állam, félve biznék titkot olyan egyenruhára, a melyiken sok a lyuk. Még kihullatja valamelyiken, signor capitánó... Adok huszonöt aranyat - ötvenet semmi szín alatt - ha megmondja, mire kell a pénz?

- Meg akarom sürgetni egy fölterjesztés elintézését.

- A signor capitánó fölterjesztését? Arra, a mi hivatalos eljárásunk mellett, évek mulva kerül rá a sor. Ha ugyan valaha rákerül. A mig egy folyamodványt az udvari hivatalokban elintéznek, nyolcvan ember kezén megy át. A mi azt teszi, hogy nyolcvanszor megakasztják, ha ugyanannyiszor meg nem keni a kereket.

A kapitány elbizakodva mosolygott.

- Nem az én előterjesztésemről van szó. Egy nagy uréról. Pálffy Jánoséról. Azt elintézik eszük nélkül.

Bachrach érdeklődése föl volt csigázva. Nem is titkolta.

- Tudja mit, signor capitánó? Megkapja az ötven aranyat. De mit akar Pálffy voltaképpen?

- Ismeri Hartlt?

- Nagy ganef. Előbb császárpárti volt, később kuruc lett. Most nem tudom, miféle. Kanállal eszi a pénzt. És soha sincs neki. Hol rontja most a levegőt?

- Lengyelországban. Nagy dolog véghezvitelére ajánkozott. Olyan szolgálatot teszünk ő felségének, hogy... hogy... - no.

- Szolgálatot? Maguk? A császárnak? Mennyiért, ha meg nem sértem?

- Rongyos hatezer forintért. Pálffy Jánosnak tetszik a tervünk. Felküldte ide Bécsbe. Azt jöttem megtudni: Keresztül ment-e a császár tanácsában?

- Hogy keresztül ment-e? Nehéz dolog megtudni, signor capitánó. Én megtudnám. Ismerem a dörgést. Bachrach a titkos kancelláriában otthon van, mióta a becsületes Buccelininek kitétték a szürét... De hogy meg is tudjam, meg ötven aranyomba is kerüljön a mulatság, a helyett, hogy jutalmul a signor capitánó fizessen nekem ugyanannyit: az rossz üzlet volna. Keserves, száraz korty. Én ugyan le nem nyelem...

Distl megijedt.

- Ne bolondozzék, mester. Kell a pénz. Okvetetlen kell.

- Kell... kell... Mióta eszem tudom, mindig ezt hallom mindenkitől. A signor capitánótól is sokat hallottam... Jól van hát, földönfutó koldussá teszem magamat a kedvéért. Itt az ötven arany.

Kiolvasta a pénzt. A kapitány sóvár szemmel nézte.

- Ez csak negyven.

- Negyven? Öregszem, signor capitánó. Már a számolási tudományom is cserben hagy. Még tizet visszaveszek.

- Harmincat ad ötven helyett? Botrány.

- Tiszta sor. Tiz arany a félesztendei kamat. A másik tiz aranyat ott kell felejtennem az udvari kancellária egyik asztalán.

- De három nap alatt a császár színe elé kerüljön a Pálffy előterjesztése? Felelősséget vállal érte?

- Bizza rám.

Distl sietett összemarkolni az aranyait, attól tartott, ha nem siet, kámforrá válik a zsidó asztalán.

Ajánlotta magát s elégedett arccal billegett le a lépcsőn.

Bachrach elgondolkozva nézett utána.

- Milyen jó, hogy az Althan néha megszorul s kéz alatt igénybe veszi az apró szivességeimet. Legalább szabad bejárásom van hozzá.

Benézett a leányához, a ki még mindig regényt olvasott az ágyban.

- Huh, micsoda csunya kapitány járt itt.

Ráchel letette a regényt a sárga selyempaplanra.

- Van szép kapitány is, papa?

- Van a manót!... Pénzt kért... Mindnyájan pénzt kérnek... Kártyás, feslett erkölcsű, csélcsap az egész ármádia. Semmiemberek, Ráchel. Hidd el, ha öreg apád mondja: semmiemberek.

- Talán nem mindnyájan. Akad köztük másféle is. Különben én nem törődöm velük, papa. Nekem elég, hogy irtózol tőlük. Tőlem pengethetik az ablak alatt a sarkantyujokat. Lehetnek csinosak, tiszták, kedvesek - mindaz nekik nem használ és nekem nem árt...

- Okos leány vagy... Megyek dolgomra. A mig oda leszek, senkinek ki ne nyissátok az ajtót.

Ráchel szentül megígérte. Bachrach VI. Károly császár kitüntetett barátnőjéhez, a csodaszép, szenvedélyes Althán grófné palotájához vette az útját.

Károly Spanyolországban ismerkedett meg vele, házassága mézes heteiben. S bár nejébe - braunschweigi Erzsébetbe, a kit ártatlan szépségéért csak „fehér Lizi”-nek hívott - fülig szerelmes volt, ez nem gátolta abban, hogy a legbizalmasabb viszony ne szövődjék közte és Pignatelli-Belriguardo Marianna között.

Althán Mihály gróf tábornok és kamarás, elválhatatlan bizalmasa volt a leendő császárnak. Elvetette vele a hercegnőt, hogy a kezeügyében legyen mindenkor.

A grófné a toalett-asztalnál ült, mikor a házi zsidóját bejelentették. Három nyílású tükörben három oldalról látta a szabályos, finom arcot. Bár kékesfekete volt a haja, s szeme mint az andaluziai forró éjszakák, a bőre tündöklő fehér volt.

Haját a frizírnő már megfésülte, liliomtejbe mártott szivacsos az arcát megmosta, kölni vízzel a halántékát megdörzsölte, körmét kifényesítette, hogy rózsaszínű, gyöngyházfényű legyen.

A grófné meg sem fordult. A tükörből látta, mikor a zsidó belépett s villogó, zöldes félszeme odatapadt a havas, fiatal vállakra, a melyek egy hatalmas birodalom császáriját olykor megőrjítik.

- Mi jót hoz, barátom?

- Semmi jót.

A grófnő mindenkit kiküldött, magukban maradtak.

- Véletlenül rájöttem: valaki ajánlkozott az udvarnak, hogy Rákóczit és Bercsényit elteszi láb alól.

- Nem ismerem ez urakat. Nem érdekel sem az életük, sem a haláluk.

Bachrach okos ember volt. Tudta a módját, hogy keltse föl a szép asszony érdeklődését. A selyemkaftánja zsebéből elefántcsontra festett miniatűr-képet vett elő. A grófné szeme elé tartotta.

A szép, nemes férfiarc, a magas homlok, az egyenes orr, a bátor, nyílt nézésű szemek, a lány, omlatag fürtök megnyerték a kegyencnő tetszését.

- Szép ember. Kár volna érte. Mit tehetnék az érdekében?

- Vegye rá ő felségét, utasítsa el e gyalázatos tervet.

- Politikába nem avatkozom Bachrach, - mosolygott a grófné. - Még nem ülök oly biztosan a nyeregben...

Ujra megnézte a képet.

- Szája is szép van. S nini, aranygyapjas-rend fityeg a nyakában. Rebellis alatt rendesen zsványkapitányt gondol az ember. Ez itt Egmont-féle alak. Ha azt akarja, hogy valahogy segítsek rajta, eszelje is ki mindjárt a módját. Lusta vagyok, meg nem is érek rá gondolkozni.

Bachrach mély lélekzetet vett.

- Eugén herceghez kell fordulni.

A grófné, szép, fiatal, hajlékony párdúc módjára nyujtózkodott egy kicsit.

- A herceg holnap Hollandiába utazik... már nem találkozom vele az elutazása előtt.

Bachrach nem sokáig gondolkozott.

- Egy билет doux is megteszi. Egy-két sor irás.

Althán a képre pillantott.

- Másnak képzeltem Rákóczit. Ez egy charmant lovag képe... Jól van hát, még ma irok.

Bachrach megvakarta a fejét.

- Még ma? Tenger sok idő. Minden perc drága.

Althán bosszus lett.

- Hogy tudja hajtani az embert! Jó volna lovaglóstornak. Megálljon. Megírom a levelet mindjárt. Meg van elégedve?

- Megelégedve? Ugy érzem magam, mintha felhőparipán ülnek.

- Hallja, Bachrach, mit érdeklí magát ennek a szép embernek a sorsa?

A zsidó éles, keselyű szeme a grófné meztelen vállára villant.

- Titok, üzleti titok... Szánalomból csak a nők mentik meg a csinos férfiak életét. Én semmit sem teszek érdek nélkül.

Hálálkodott és kioldalgott a derült, illatos fészekből. A toalett-asztal ezüstdedelű üvegcséi, jókedvű, kacér szemek módjára utána illogtak-villogtak. Mintha nevetnének.

Althán grófné kurta levélkét irt a szavojai hercegnek. Nem kérte benne semmire, csak szárazon, világosan megírta, a mit Bachrachtól hallott. A többit „bölcs belátására” bizta...

A titkos tanács együtt ült. Csupa cseh és német ur, egy tiroli és egy magyar (a nevét hallgasuk el) voltak a tanácsban. Maga a császár elnökölt. Eugén herceg nem volt ott. Sok elintézni való dolga akadt még elutazása előtt.

Több fontos kérdésen kívül Pálffy János jelentése keltett figyelmet. Hartl nevű katonaviselt kalandor, a ki a kurucoknál is szolgált, arra ajánkozott, hogy száz, általa toborzott elszánt fickóval, a Lengyelországban tartózkodó Bercsényit - esetleg Rákóczi is - mikor vadászatra mennek, lesből megrohanja s élve vagy halva a bécsi udvar kezére adja. A vérdíj, bagatell hatezer forint. A terv kivihető. A két ur kézrekerítése haszonnal járna a birodalomra. Sok bonyodalomnak és nyugtalanságnak venné elejét. Ő - Pálffy - a tervet pártolólággal terjeszti föl.

A titkos tanácsosok összenéztek.

- Ha Pálffy ajánlja!... - szólt Starhemberg Guidó, lemondást jelentő kézmozdulattal s a gyémántos tubákos-szelencéje után nyult - mi miért ellenkezzünk?

Ujra nyomasztó csend támadt. Zinsendorf törte meg a hallgatást.

- Ki az a Hartl? Bizhatunk-e a fickóban? Hátha elárul?

- A Pálffy dolga - jegyezte meg nyers hangon Bartenstein.

A magyar ur nem vallott színt. Mozdulatlanul, kissé meggörnyedve ült helyén. Aranyhimzéssel gazdagon kivarrott, kecsgeorru csizmáját nézegette. Néha köhécselt.

A császár ránézett, de csak egy pillanatra. Kék szeme végigjárt a tanácsosai arcán.

- Egyértelmű határozat - állapította meg némi vonakodással. Motyogott még valamit, de senki sem értette meg, mit.

Seilern megemberelte magát.

- Szerintem fontos ügy. Súlyos és kellemetlen következményekkel járhat. Mélyen sajnálom, hogy Eugén herceg nem jött el. Hallgassa meg felséged az ő véleményét is.

Eugén nevének hallatára Starhemberg elhalványodott, Saragossa győzője dühösen becsapta a tubákosszelencéje födelét. Mansfelden kívül ő volt legnagyobb irigye és haragosa a kis kapucinusnak.

- A herceget egész Európa tiszteli - mondá epésen. - Meghajlom én is érdeme előtt. De a mit excellenciája javasol, annyi volna, mint megtenni őt oly titkos tanácsülés főlebbezési fórumának, a melyen maga a császár elnököl.

Ez a nyíl talált. A határtalan spanyol gögöt, a melyben a császárokat nevelték, érzékenyen megsebezte Seilern javaslata, - a Starhemberg világításában.

Károly összehuzta a homlokát.

Kék ceruzát fogott s határozott, erőteljes betűkkel rákanyarította a Pálffy-féle jelentés hátára: „placet”. A mi a legfelsőbb beleegyezést jelentette.

Áttértek más tárgyra. Az előadó egyhangú, unalmas mormolása hallatszott. A teremben nyomasztó meleg volt. Starhemberg székeben elszunnyadt, mint a kinek nyugodt a lelkiismerete. A császár oda sem figyelt. Behunyta a szemét s a „spanyol asszony” gyönyörű vállaira gondolt... A legszebb, legvakítóbb, legédesebb vállakra, a melyeket valaha látott...

Bartenstein csak darálta egyre a birodalom fontos ügyeit. Csak Seilern volt egyedül éber. Élesen odafigyelt. A többi tudta is, nem is, miről van szó.

- Az Eugén helytartója - sugta boszusan Saragossa győzője a szomszédja fülébe. - A császár ugyancsak megadta az indítványának. Nem lehet valami halálosan kíváncsi a kis abbé véleményére, ha a „placet”-et megadta, mielőtt meghallgatná.

A szomszédja a fejét rázta.

- Azért mégis hivadni fogja a herceget.

- Mikor?

- Még ma. Ha elszéledtünk.

- De mikor már ráírta a beleegyezését.

- Ugyan. Ha a herceg mást tanácsol, „n” betűt fog írni a placet elé. Akkor „non placet” válik belőle... S Hartl urat, nehogy titkát valahogy kifecsegye, Pálffy felkötteti...

Starhembergnek kékes-vörös lett a feje s arca az elfojtott méregtől.

*

Délután, a császár dolgozószobájában, Eugén herceg szemközt állott uralkodójával.

Kistermetű, rut férfi volt. Arca sovány, keskeny, barna, orra túl hosszú, bőre finom, asszonyos. Akkor még nem hordott parókát. Fekete haja elütött a többiek lisztes varkocsától.

Szeme szép volt. Élet, szellem, tűz szikrázott bennük.

Szokása szerint fölfelé, a szoba mennyezetére nézett. Mellényzsebében tubákot tartott. Onnét sürüen szippantott, mikor valamin törte a fejét. Ezért mondta róla Pope angol író: „A szavojai herceg csaknem annyi várost vesz (be), a mennyi tubákot.”

A császár, tekintettel arra, hogy a nagy hadvezér a béketárgyalásokra volt elutazóban, a hol diplomáciai téren kellett győzelmet aratnia, érdeklődött a dolgok állása iránt.

- Van reménye, hogy Mailandot megkapjuk? - kérdezte a szüszavu, zárkózott emberkétől.

- Remény, ezt a fogalmat, felség, nem ismerem. Én soha sem reméltem semmit. A remény csak arra való, hogy háboruban és politikában egyaránt megbénítsa a buzgalmunkat... Igyekezni fogok, hogy megszerezsem.

- Sok cselszövénynyel lesz dolga. A francia diplomácia ravasz, igen ravasz.

Eugén mosolygott.

- Az igaz. De nincs nagyobb ravaszság a becsületességnél.

- Egyet nem értek, herceg. Tudomásomra esett, hogy néhány évvel ezelőtt, mikor még Spanyolországban voltam, titokban megkínálták a lengyel koronával. Miért titkolta el e nagy megtiszteltetést? S miért nem fogadta el?

- Nem fogadtam el, mert lelkem nyugalma soha sem tudnám fölcserélni koronával. Kértem a küldöttséget, hogy még a följajánlást is titokban tartsák, nehogy ezzel is fölkeltsem az emberek legcsunyább érzését, az irigységet.

- Igazat mond. Mindig igazat mond. Mielőtt elbucsuznám öntől, herceg, szeretnék köztünk tisztázni egy dolgot. Két elődömet szolgálta kardjával és tanácsával. Az atyámat, a ki önt fia gyanánt szerette. A fivéremet, a ki önnek testvére és barátja volt. Köztünk - fájdalom - hüvösebb a viszony. E körülményt az ellenségei nagyon kihasználják. Ne utazzék el azzal a gondolattal, hogy e hüvös tartózkodás oka: személyéhez való bizalmatlanság vagy hálatlanság. Az ön győzelmei nélkül ma más volna Európa képe. A francia terv, a mely elragadta volna házunktól a császári koronát; fölszabeditotta volna Magyarországot; semleges államot csinált volna Felső-Olaszországból, Svájcból és Tirolból; s a huszonkét spanyol királyságot magához ragadta volna: ön nélkül végre volna hajtva... Mindezt tudom, érzem, méltányolom.

A herceg bátran, egyenesen a császár szemébe nézett.

- Tábournokok és politikusok sorsa közös a citroméval. Kifacsarják és eldobják. Miért legyen én kivétel, felség?

Károly kalapját idegesen a szemébe huzta. Üde, fiatal arcán kemény, makacs vonás látszott.

- Wallenstein óta az osztrák ház soha sem adja egy kézbe a kardot és az erszényt. Elvből nem bizik egyetlen győzelmes hadvezérében sem... Most már tudja.

A herceg mozgékony, szellemes arca elborult.

- Ha ez a Habsburgok kormányzati szabálya: meg kell előtte hajolnom, felség. Felsőged két elődje nem éreztette velem.

- Az a baj, herceg, hogy én vagyok a harmadik. Micsoda hatalom és tekintély fut össze annak kezében, a ki egymásután három császár teljes bizalmát bírja!... S most még egy csiribiri ügy! Olvassa el a Pálffy jelentését.

A herceg végigfutotta a Hartl-féle ügy iratait.

- Nos? - kérdezte Károly türelmetlenül.

- Nincs véleményem. A terv már, a mint látom, megnyerte felsőged tetszését.

- Paperlapap! Az nem akadály semminek. A két ember, a kiről szó van, nekem nagy alkalmatlanság. E percben a cárnál mesterkednek. Még beleviszik valami meggondolatlanságba. Pedig békében akarok élni vele...

- Pálffytól ügyetlenség, hogy ilyen természetű ügyekkel jön felsőged színe elé. A mit Hartl ajánl, közönséges orgyilkosság. Felsőgednek abba nem szabad beleelegyedni... Az állam kormányzásának gondja a nélkül is irtóztató... Az a szomorú hivatásunk, hogy égetéssel és vérontással, szigorral és nyomoruság előidézésével fokozzuk az emberiség szenvedését... A dicsőség, hírnév és hatalom rabszolgái vagyunk, felség... Ha másra nem is, jó hírűnkre - mint az asszonynak - adni kell.

Károly e becsületes, nyílt véleményre, a melyet maga sajtolt ki a hercegből, elvörösödött. Alapjában véve jó szíve volt és zsarnok hajlamai nem igen voltak.

Eugén herceg észrevette a császár zavarát. Enyhített egy keveset ítélete ridegségén.

- Mindentől eltekintve, a dolog nagy lármát csapna. Európai botránnyá fujnák föl felsőged ellenségei. A cár szereti Rákóczit és Bercsényit. Tervei vannak velük. Ha politikája e jövőendő eszközeit ily módon elveszitené, ázsiai dühe nem ismerne határokat. Talán háborút indítana. De ha nem tenné is: telekiabálná a világot, hogy brávókkal cimborál a római császár. Felsőged tartozik vele állása méltóságának, de saját nemes, emberséges érzésének is, hogy tagadja meg beleegyezését e hitvány tervtől.

A császár szó nélkül megfogta az írást és kettérepesztette...

IX.

Nábobok koldusbotja.

A kurucok már csak a cárnál biztak. Minden követ megmozgattak, hogy fegyveres beavatkozásra bírják. Igazi csoda, hogy a tokaji borban támadt e tervnek veszedelmes ellensége. Nagy Péter nap-nap után fölhörpintett annak égi harmatából, hogy mire a két ország kiküldött férfiai tanácskozásra összejöttek, nem tudott a lábára állani. Ágyba kellett fektetni ő felsőgedét.

Megeshetik, hogy a ravasz cár nem akart színt vallani. Sok fából faragott politikus létére, a kinek az ivás a nélkül is kedves időtöltése volt, a magyar bort játszotta ki a magyar szövetség ellen.

Nehéz dolog lesni, a hatalmas ur, a kitől a nemzet szabadulását reményli, mikor józanodik ki. Másrészt, nemzeti hiúság kérdése, hogy a tokaji aszuból kiáradó aranyos párák és ködök ne tisztuljanak el egyhamar a vudkiivó cár agyvelejéről...

A cárral való barátkozást egyedül Vetés ellenezte, a fejedelem párisi ügyvivője. Óvta Rákóczit, ne bizza a muszka udvarra életét és szabadságát. Maga a cár jó ember, de részegségében minden gazságra rávehetik miniszterei. Azokat pedig bármely pillanatban megvásárolhatja a bécsi követ, a ki ügyes ember s kezei - e célra - ugyancsak „föl vannak gyűrűzve!”

Pusztába kiáltó szó! A fejedelem környezete imádta a cárt. Csak benne látta a szabadulást...

A mig Rákóczi a cár megnyerésén fáradozott, Károlyi itthon nyélbe ütötte a szatmári békét. A fejedelem hasztalan igyekezett éles hangu tiltakozó iratával „lázdást idézni elő” Károlyi ellen. A kifáradt ország kapva-kapott a békén.

A tábor, a tábor
Zászlóit lehajtja
A majtényi páston;
Szegény kuruc tábor...
Haj, Károlyi Sándor!

Április 30-án tizezer kuruclovas élén Károlyi és tisztikara Pálffy kezébe letette a hűségesküt.

Száznegyvenkilenc dicsőséges Rákóczi-zászlót leszurtak a földbe s gazdátlanul otthagyták a mezőn. A császár dragonyosai szedték össze...

*

A vérevesztett ország tehát meghódolt. A kik megmaradtak a fejedelem hűségében, azok közül is nem egynek elcsüggedt a lelke. Mint zivatarba, szélvésznek kavargásába került madarak, a hasztalan röpködésbe szegények kifáradtak. Maga Vetés, francia ügyvivője, úgy látja, hogy vége mindennek. Sötét jóslatot mond: „Fenséged soha sem fogja látni e kedves hazát, hanem ha a bécsi udvar jóakarátának kapuján át...”

Pedig a bujdosók még reménykedtek. Visockán Bercsényi, Eszterházi, Forgách, mind a hárman feleségestől, napokig együtt mulattak a fejedelemmel és a cár miniszterével, a kik ugyancsak biztatták a vízbenhalókat. A palota kertjében reménykedve sétálgattak az urak és a dámák a nyári alkonyatban. Fenyő-, citrom-, narancsfa és póma-gránát viritott mindenütt. Hallgatag, sovány zöld fenyők, a melyek életük legszomorubb útjára emlékeztették őket: a mikor, hazájukat odahagyva, átjöttek a Kárpátok fenyvesein. A Szon vize csöndesen folyt a kert alatt. A hold fénye, mint szép, halvány, remegő női arc a tükörben, úgy nézegette magát hullámaiban...

A fejedelem maga levert volt. A megalkuvás szelleme, mint a légvonat, már beosont a cselédei közé is. Giczey Gábor, Komáromi, bejárók s négy belső inasa kiléptek a szolgálatából. Még aznap el is indultak Magyarország felé... A szatmári béke „szépen szóló sípszava” édesgette, csalogatta hazafelé őket...

Megoldódott a kéve. Nemsokára Kandó Zsigmond, a fejedelem kancellistája vett bucsut a kapufélfától. Bercsényi mérgesen kifakadt. A fejedelem megrázta szeliden a hosszú, barna haját.

- Holt híret hozták az anyjának... - emigyen védelmezte.

Azután Hellenbach, Keczer Sándor, Sréter János, Nedeczky Sándor váltak hűtlenné. Alázatos bucsuirásukban még tövissel is megszúrták urukat, mondván: „Ugyis felséged kezdte el a bécsi udvarhoz való recursust.” No lám!...

Ebben az időben Lengyelországban nagy árvizek voltak. A fejedelem is csolnokon jutott be Szurova nevű falujába. A hegyek között a víz elsodort egy fából épült vendégfogadót, a táncoló, hejehujázó lakodalmas néppel együtt. *Malum omen!* - vélekedett a babonás Bercsényi. - Inkább német veszett volna el benne.

Nem volt már kurucság sehol. Az ország valamennyi erőssége német kézre jutott. Charrier ezrede - az utolsó - átvergődött ugyan lengyel földre és a cárnak segédhadul ajánlkozott. Nem kellett, még enni sem adtak eleget nekik. Végképp elzültek.

Élete és személyes szabadsága sem volt már lengyel földön biztosságban a fejedelemnek. A lengyel király titokban egyik osztrák főhercegnő kezéért esengett. Ezen fölbátorodva, két kompánia német a viszocskai erdőben leselkedett - hogy elfogja - Rákóczira. Sőt Ribinszky lengyel generálist kétszáz ezer forintért és grófi címért az udvar föl akarta bérelni, hogy „végezzen” vele.

A szabadságharc ragyogó költészete kezdett belefutni az anyagi gondok silány prózájába. A fejedelem udvara, a vele kijött urak inséget szenvedtek. Jaroslai jószágát már elzálogosította, hogy a cár udvarában méltóképpen fölléphessen.

Ráadásul a szorongatott francia király minisztere epés és szemtelen megjegyzésekkel kellemetlenkedett, a miket az ügyetlen vagy gonosz indulatu Vetés nagy szívbeli gyönyörűséggel adott tudtára az urának. Torcy Rákóczit okolta Magyarország elvesztéseért. Hogy kijött, cserben hagyta hiveit, ennek keserű gyümölcse a szatmári béke. Képességénél mindig nagyobb volt a szerencséje, „lyukas táská” létére pénzét a hadak helyett fényüzésre, kápráztató királyi udvartartás majmolására vesztegette.

A porosz király hideg hozzá, nehogy Berlinben meglátogassa. A francia király felénél is kevesebbre leszállítja az évdíját. Az orosz cár, a kinek árnyékául szegődik, a kit a Visztulán hajókázva és mulatozva követ, megunta, oldózkodik tőle. Végül is megszökik előle. Karlsbadba megy a rossz máját gyógyítani. Az angol és hollandi szimpatia kihűlőfélben. Ők csak a maguk érdekét nézik. Békét akarnak kötni minden áron s a magyar-kérdés háborút jelentene. A fejedelem érzi, hogy „a kiszopott narancs” sorsára jutott, „melynek héját elvetik”.

Sieniawszky, a lengyel kancellár is meginog. Sőt asszonya is, a fejedelem szépséges, benső barátnője. Sűrűn jár hozzájuk a levél Bécsből... „Ausztriások” ők már... Nemcsak a patkányok hagyják el sietve a sülyedő biborszinü gályát, hanem a kedves kis fehér egérke is. Szerelmes asszonyok is menekülnek már a nagy szabadsághős büvköréből.

Az alatt a bujdosó kurucok, a fejedelem udvari emberei, a fényes tábornokok, szűkösen éltek; nem sok idő múlva, nyomoruságosan.

A magyar nábobok, rengeteg uradalmak tulajdonosai, mind lejjebb lépkedtek a szegénység fekete lépcsőfokán.

Bercsényi, „pro extrema consolatione”, a maga fogyatkozásával „egynéhány aranykát” küld egy Eszterházinak.

„Antal ur” bizony unja az idegen földön való lakást. A mi kevés pénze volt, abból kifogyott. Nem tudja, hogyan, miből lehessen megélnie. Mint ezer meg ezer szegény jobbágya, a gazdag Eszterházi is remeg, ha a kemény, dermesztő télre gondol.

Bercsényi uram is megvallja, nehéz bajban van. Ha csak egyedül volna! De felesége fél „az evangéliom átkától”. Árust keres ezüstmüvére. Eddig félve dugdosott utolsó erszénye is ugyan-csak vékonyodik. Elfogy a hóval. Akkor az után, „csak nyersen ha rágom ezután a sóskát”.

A míg benne tart, a kuruc nábobok zálogba teszik minden pénzt érő marhájukat. Erre céloz tréfálkodva Forgách, hogy Istennek hála, megépült. Meg is hizott egy kicsit, de nem csoda, mert ezüstöt eszik, aranyos tüzet és aranyos szerszámokat iszik rá. Ha annak is vége leszen, „Forgách forgácsot rág”.

A fővezérnek a francia király, az egyiptomi hét bő esztendőben gyönyörű, drága ezüstkészletet küldött ajándékba. Most, a sovány, keserves években arra is rákerül a sor.

- Semmit sem adott többet tálnál - mondá Bercsényi szarkasztikusan - kívül enném, ha volna mit. Magát eszem már a tálat...

Bercsényi nyíltan föltárja a nábobok sorát a fejedelemnek: Antalnak, Forgáchnak már semmi-jök sincs. Szánakozásra méltók szegények. Mégis azt mondják, el nem szakadnak koldulva is, nagyságodtól.

Vay Ádám uram rettenetes bus. Megüti a lapos guta. Két hétig sem élhet meg, annyia sincsen.

Végső reménytelenségben hányattatunk - írja egyik levelében. - Minden elhagyott, éhenhaló magyar csak rám szorul. Zálogos pénzével is segíti sirva, mikor sirva kéri Istenért, mert nem mehet ki halálra.

Később még hangosabb a panasza: ott fetrengenek a limbusban, sóhajtoznak az egekre. Mert előbb kifogytak az erszényből, mint a reménységből...

A fejedelem követe, Vetés, Párisban kiküldetésben lévén, adósságból él. Már a ruháit is elzálogosítja. Sőt, negyvenezer frank erejéig becsapja a Rákóczi által rábizott gyémántokat.

A nemes kompánia, a fejedelem legkedvesebb testőrsége, nem akar elszéledni. Sanyarognak és rongyosodnak a máskor ragyogó urfiak. Pedig a had nem élhet széllel, harmattal. Legalább „lábbelire valót” kérnek Krucsai István útján.

A fejedelem küldi őket, mert, noha senkit maga mellől elüzni nem kíván, nem akar oka lenni senki szerencsétlenségének.

Ám a nemes urakat nem riasztja el semmiféle nélkülözés. Végső szükségökben sem tudnak elválni imádott uruktól. Készek mindenüket eladni, de egy sem távozik el ő felsége hűsége mellől.

Rákóczi nem hagyja hiveit mindhalálig; de anyagi forrásai kiapadóban. A francia segélypénz hordócskája vékonyan ereszti. El van rá szánva, hogy embereit kisegíti, udvarát - bár takarékosan - föntartja. Ám a nábobok nem szokták meg a nélkülözést, türelmetlenek.

Bercsényi is türelmetlen. Meg azután az „ebnyuzta köszvény” is gyötri.

- Felségednek méltóztatik javallani - tör ki belőle a keserűség és méreg - ha nincs is mit enni, mégis együnk; ha nem maradhatunk is, békével lakjunk. Nagy kérdés pedig, miként lehessen élni a nincsenel... Meglehet az, elbocsátom embereimet; de előre minjárást koporsót csináltak a feleségemnek... Ha pedig van reménysége az embernek, rövidebbek napjai...

Igy lesték, várták a hűségben maradt kurucok, „merre villámlik a szerencse?” De bizony nem villámlott semerről. Nehéz, sötét téli borulat fődte az eget. Nem nyári felhők, a miknek mélységében fényes villám lobog! Vigasztalan, ólmos, didergő felhők, a melyekből szakadt a hó és belepte a letűnt kurucvilág minden emlékét:

Zöld erdő harmatát,
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél,
Hóval lepi be a tél.

*

- Vén Ántikrisztus, maholnap megint teljesen elfogy a pénzünk; de hát - mint Bercsényi uram mondja - a ki tavaszi sóskán hizni akar, ki kell annak, ha szalmán is, telelni...

Igy szólt Forgách Simon az öreg Csontoshoz, a ki lengyelországi számkivetésében sem szakadt el tőle.

A strázsamester éppen felséges marhapörköltet készített. Tüztől nekipirosodott képét a gazdája felé fordította.

- Ne mutogasson gróf uram a karón ülő varjura. Még észreveszi, elszáll... Pedig kár volna a szép koromfekete madárért. Ugy megszokott már a kerítésünkön!...

Forgách Simon fölállott az asztal mellől. Olyan meleg, barátságos pillantást vetett az öregre, hogy a kevélységtől, meg az örömtől a cserzett, vén arcbőre még jobban tűzbe borult.

- Fekete madár ül a magyar nemzet kerítésén, igaz... Hadd pihenje, tollázkodja ki magát. Hosszu utról jött. Hadd károogjon, ha az a mulatsága. Ne félj, Rákóczi majd elhajtja.

Csontos Mihály sóhajtott.

- Vajjon elhajtja-e?

Forgách élesen, fürkészköz nézett a vén katona szeme közé.

- Még kételkedsz benne? A mindenható Istenre mondom: elhajtja... A balsors madara tavasz-nál tovább nem éktelenkedik a portánkon. Szellőfúva jön a hire: Danckán vásár készül. Vagy a muszka, vagy francia uram, vagy a burkus király, vagy mind a három: megsegítik haddal a német ellen a mi édes, jó urunkat...

Csontos vigyázva meghigitotta a pörkölt levét.

- Annyi ez a reménység, mint kilenc medvének egy vadkörte. A lelkünk éhen veszhet tőle... Hanem hát, Isten neki, fakereszt! Az a fő, hogy kegyelmes gróf uram el ne veszítse jókedve szép piros pántlikáját. Ha valamelyik ellensége meglelné, hej, de örömet a kalapjához tüzne!

Forgách megveregette a strázsamester vállát.

- Engem ne félts. Ha valaki, mint más a bokrétás, pántlikás vőfélypálcát, oly vigan, gondtalanul és módisan fogja a koldusbotját, hát én úgy fogom az enyémet. A szatmári szekérnyom után kullogjon más, mint a talpaégett kutya. Mink megmaradunk ugy-e, öreg szógám, a fejedelem hűségében?... Pénz kellene megint, az a nagyobb baj. Vexlire már rég nem ad a zsidó semmit. Az ezüstmarháink, aranytálaink fogytán vannak. Maholnap a feleségem násfájára, meg gyűrűire kerül a sor. Nem szabad, hogy megsejtse a világ, micsoda ügyefogyott, savanyu szegénységben élünk.

Csontos a kezefejével végigsimitotta a bajuszát.

- Ha szegényen, ha nem, de pompásan élünk. A Herkó Páter sem evett ennél jobb pörköltet.

- Akkor csak borítsd ki hirtelen. Ebédeljünk meg ma korábban. Délutánra vendég ígérkezett.

- Vendég? Az áldóját! Egy átalag borunk van csak. Az utolsó. Megiszszá az átkozott.

Forgách kezét a Csontos szájára tette.

- Csitt te! Bercsényi uram jön, Antal ural.

A strázsamester arca jobban ragyogott a lángnál, a melyről elhuzta a lábast s felséges tartalmát jól megrázta.

- Nagy Bercsényi Miklós jön? A fekete madárnak akkor lüttek...

De bizony előbb más, nem várt vendég érkezett. Mintha a felhőből csöppent volna, Bachrach kopogtatott be, alig hogy megebédeltek. Jó nagy utat tehetett meg Bécstől idáig. A lengyel zsidók hosszú, fekete selyemkaftánja s papmacska hernyós sapkája volt rajta. Balkarján a nevezetes sárga folt. Szürke félszeme, mint a parázs, úgy égett, villogott. Egy pillanat alatt körülfutott éles, fürkésző tekintete a szobákon.

- Hiába, az ur pokolban is ur. Oly kedves, finom itt minden, akár a Burgban. Élni még mindig tudunk, gróf ur.

Forgách megörült az udvari zsidónak. Csontos uram nem kevésbé. A mig az asztalt sietve leszedte, biztató pillantásokat vetett rá. Az Istentől elátkozott helyen, a hol hitelből és zálogból éltek, a zsidó fogalma egy volt a pénzhezjutás fogalmával. Rossz, veszett üzletet - a minő a bujdosók dolga - csak velük lehet nyélbe ütni.

Forgách ülésel kínálta meg Bachrachot. A félszemü bankár vigyázva széthuzta a kaftánja két szárnyát s leült. Szokása szerint, a sapkája bolyhos prémjét simogatta.

- Mikor utoljára láttam a gróf urat Bécsben, sima leányképe volt. Hej, micsoda nagy kár, hogy a szép aranyszőke bajuszát azóta megnövesztette!

Forgách mosolygott. Eszébe jutott a bécsi találkozásuk, mikor a szállásán Bachrachot bemutatta Károlynak. Ma is előtte volt, mily kíváncsian és hosszasan vizsgálta a bankár a Károlyi eszes, erélyes arcát s „született számoló”-nak nevezte a nyugtalan, éles szeméért és hajlott orráért.

Mily furcsa az élet! Akkor ő tüntetett a németes érzésével s Rákóczi munkácsi vereségének hírével kedveskedett a barátjának. Ő most számkivetésben él, mint a császári család halálos ellensége. Károlyi akkor megfenyegette a vámost - a ki a vámot bevasalta rajta - hogy visszajön a pénzeért néhány ezer jó kuruc lovassal. Megígérte, szavát tartotta. Hányszor fölégette és fölnyargalta Bécset! Vitézei a vadaskertben a császár kedves vadászó párducait agyonlövöldözték s bőrüket kacagány gyanánt a vállukra kerítették. Sőt egyszer magát ő római szent felségét is csufosan megszalasztották. S ime, hogy megváltoztak az idők! Ma a Burg őrsége tisztelegve fegyverbe lép, ha *gróf* Károlyi Sándor hintaja befordul a kapun.

Bachrach - mint a nyitott ó-testamentumban - úgy olvasott Forgách gondolatában. Halvány, mogorva arcán fölvilant a sajnálkozás fénye; de a hogy fölvilant, el is enyészett, nehogy az érzékeny, büszke nagy ur, észrevegye.

- Nem is kérdi, gróf ur, mi járatban vagyok?

- Nem tudom mire vélni a lengyel sétát. Mi bujdosók, mintha a holttenger partján élnénk. Velünk üzletet aligha csinálhat. Ugy van ugy, Bachrach mester, a kurucok ügye szerencsésen eljutott a holttenger partjához. A reménységnek egyetlen fényes tollu madara sem tud átrepülni rajta... Kifárad mind és belévesz...

A bankár nem tekintett Forgáchra. A sapkája belsejét tanulmányozta nagy buzgósággal. A félszeme világát abba temette.

- Bachrach élelmes. A hasznocska szagát messziről megérzi. A holttenger sem olyan fekete, a milyennek festik. Kinálkozik üzlet ott is. Üzlet és haszon...

Forgách figyelni kezdett.

- Csipp-csupp üzlet lehet az s nyomoruságos haszon.

A holttenger partján elhullott állatok csontja, szaruja, patája, bőre... Koldustanya ez, mester, egy kis kézizálog-üzlet virágzik, egyéb semmi. Becsapunk egy-egy ezüst tálat, ékszert, szerzőt, forgót, ha nagyon megszorulunk. Egy-két tincses, jószivü lengyel zsidócska lebonyo-

litja a kurucvilág minden anyagi kérdését. Ők a mi bankáraink. S Forgách Simon boldog, ha Efraim négy-öt aranykát ad a menteláncára. Mert adhatna bármit is, azt is köszönettel elfogadná, nagyon meg lévén szorulva ő kegyelme...

Bachrach még mindig a sapkája bélésének titkába igyekezett - úgy látszik, siker nélkül - behatolni. Egyik szeme fekete kötelékben, másikkal mintha a bocher-sapka lelkébe szeretne pillantani, oly állhatatosan nézte.

- Zsidó vagyok, vagyonszerzés a mesterségem. A mint magas, vagy alacsony kamatlábat fizetnek, a szerint becsülöm az embereket. Hazám ott van, a hol a pénzem jövedelmezőbben forgathatom. Császárpárti vagyok, mert a császár csinálja a háborut s a háboru az én aratásom. Ám a nábobok előtt, a kik koldusbotot vettek a kezökbe Rákócziért: meghatottsággal hajtok fejet... Bercsényi, Eszterházi, Vay, Csáki: derék, finom urak; de a gróf ur egy fejjel magasabb mindenkinél. Négy esztendeig tartotta minden ok nélkül fogságban a konföderáció. S most mégis, Rákóczi után a legnagyobb vagyont áldozza föl, hogy megszegyenítse ellenségeit... Politikába nem elegyedem. Csunya mesterség, de az uraké a legrosszabb politika. Az volna a magyar nemzet érdekében, ha törvényben tiltaná el minden nagyvagyonu fiait a politizálástól. Minden szabadságharcuk azzal végződik, hogy a leggazdagabb hazafiakat lefejezi a német vagy száműzetésbe küldi. A gróf urék dicsőséget aratnak, az osztrákok csak konfiskálnak... Pah, zsidóésszel én megfordítanám a dolgot. Egyetlen gazdag magyar urnak sem engedném meg, hogy a császárral összevessen.

Mit gondol, méltóságod, mi a hét évig tartó nagyszerű háborunak a legérzékenyebb vesztesége? A romhányi csata, vagy a trencsényi? Dehogy. Három nagy vagyonnak - a Rákóczi, Bercsényi és Forgách vagyonnak - összeomlása. Mintha az ország három legbővebb vizü folyója származott volna el Ausztriába. S most az ő malmukat hajtja, az ő hajójukat emelgeti, az ő réjtüket öntözi. Éhenkórász tábornokok és eladósodott miniszterek fürödnek benne...

Forgách bizalmatlanul nézett rá, majd gunyolódva vállat vont.

- Ezért jött? Hogy mit és mennyit veszítettem, azt akarja fejből elmésen kiszámítani? Mintha jómagam nem tudnám! Mit akar tulajdonképpen? Mi a célja? Ki küldte, mester?

Bachrach félszeme, mint fényes, hideg acélhorog, Forgáchba kapcsolódott.

- Méltóságodat szeretném rangirozni...

- Engem? Rangirozni? Mint valami eladósodott, tékozló hadnagyocskát? Beszéljünk száraz, üzleti nyelven, udvari zsidócskám: a gyapju már el van adva.

- Micsoda gyapju?

Forgách szeméből szikraeső pattant ki, mint mikor a tüzes vasra pörölylyel keményen ráütnek.

- A gyapju el van adva, mester. Örökre, visszavonhatatlanul. Akárki küldte, akármily ménkü nagy ur, minden utóajánlat hasztalan. A kinek eladtam a gyapjut, annak szállítom...

A bankár még egyszer kérdezte:

- Miféle gyapjut?

- A hitemet, becsületedet, hűségemet. Megvette Rákóczi örök áron... Az övé... Egyedül az övé. Rangirozza az öregapját Károly császár... Azaz Károly főherceg. Mert a mig vissza nem vonja a magyar országgyűlés a trónfosztó végzést - eb ura a fakó.

Bachrach melankólikusan mosolygott; a fejét rázta. Sapkája prémjét hevesen és türelmetlenül fölborzolta.

- Nem a császár nevében jövök, nem is az udvarában. A gróf ur birtokán német tábornokok és miniszterek osztozkodtak. Azok inkább elteszik láb alól palotaforradalommal a császárt, hogy sem visszaadják a zsákmányukat... Okos ember létére rossz nyomon jár... Engem a leányom küldött, Ráchel... Olyan, mint a libanoni cédrus. Szemei: rózsák közé hullott nyári éjszakák... Lépése könnyű, mint az erdő sóhajtása... Olyan finom, aranyos zománc van a keleti bőrén, mint egy fölászott tifáni üvegnek...

Forgách szeme pajkosan megcsillant.

- Veszedelmesen dicséri a legföltettebb portékáját... Mit akar vele?

- Az én Ráchelem elütött a fajtámtól. Nem született számoló. Regényeket olvas. A gróf ur élete is regény... Regényhőshöz jobban illik az aranyfelhő, mint a szürke gond. Ő a poétikus oldalát nézi, én kezemben irónnal - kiszámítom, hogy a gróf urat rangirozni kitűnő üzlet... Ha én mondom, elhiheti: kifizeti magát.

Forgách homloka ráncba huzódott. Hideg, fagyos lett az arca, szinte fenyegető.

- A maga Ráchelje okos leány. Neki nincsenek ily vigyázatlan tervei... Vagy valamelyik bécsi potentát küldte önt, vagy...

Bachrach fölütötte a fejét. Éles, átható volt a nézése és várakozó, szinte leselkedő.

- Vagy?...

- Vagy egy más nő... Ugy nézett föl rám eddig ez a szent leány, mint a jegenyefa tetejére. Most lehajlik hozzám a sajnálkozása... Lehajlik hozzám... Leszáll, mint csillagos, harmatos este a szakadékok és mélységek fölé. Ennyire jutottam.

Szakadékok közé jutottam, feneketlen mélységbe estem. Talán nagyon is hangosan kiáltottam föl: de profundis clamavi ad te Dominum... Talán erősen kiabáltam, hogy még ő is meghallhatta... Teremtő Isten, ennyire jutottam!...

A bankár megijedt e vad fájdalom, e vergődő kevélység láttára. Valahol elhibázhatta a dolgát. Nagy urakkal bánni igen nehéz. A pénzét nyíltan, a tenyerén kínálta... Ha legalább selyem-erszénybe rejtette volna!

Most mehet kudarccal, megnyult orral haza. Klára nagykoru lévén, egész vagyonkájával szabadon rendelkezett. Ő adta a leánynak a rossz tanácsot, próbálják meg Forgáchon segíteni... Ugy tudta mindig: nincs szaga a pénznek... Ime van... S nem az a pénz „olet”, a melyen - mint kőrisbogár a falevélen - uzsorás keze hagyta rajta a nyomát. Az a pénz az elviselhetetlen, a mely a kedvesünk kis, könnyű kezéből csillog felénk...

Bachrach indulhatott vissza Bécsbe, a kudarcát megjelenteni. Egy kicsit a szerelmes Consbruch Klára ügynöke volt; de egy kicsit a Bellicumé is...

X.

Forgách vallomása.

A párisi tartózkodás szép álma is végét járja. A lenyugvó nap utolsó sugarának csillámlása, a hogy a bujdosó fejedelmet XIV. Lajos udvarában fogadják.

A napkirály úgy szereti, mintha testvére volna. Van is rá nagy oka! Titokban már alkudozik a bécsi udvarral. Wratizláv jóslata, a mely az érsekujvári találkozás óta sokat megcsendült Rákóczi fülében és lelkében - teljesülőben.

- Jól van herceg - így szólt a német miniszter fájdalmas jóslata - ön Franciaország ígéretében bizik. Franciaországéban, a mely kórodája a szószegés folytán szerencsétlenül járt fejedelmeknek. Ön is öregbiteni fogja a megcsalt fejedelmek számát. Reményét veszítve hal meg ama kórodában...

Most még ezt nem látta Rákóczi világosan. Most még a királynénál ebédelt, a hol férfias szépsége, nagy hire és szerencsétlenségének varázsa, fölszította iránta a fényes udvar érdeklődését. Megtekinti a királyi istállókat... A királylyal vadászik, „sinkoránta kutyák”-kal. Szarvasvadászaton vesz részt fáklyavilágnál... Diszelőadásokat néz végig az udvari színházban... Álarcos bálon mulat Berry hercegnőnél. Szerecsen királynak öltözik; nem ismer rá senki... Baleset éri - elesik vele a ló - s az egész uri rend látogatja... Landsknechtet játszik (vadonatu játék) a bajor választóval...

Hercegek, miniszterek, ragyogó szép márkinők, majd szétszedik a nyájasságukkal... Azután jön a memento: az angol királyné - a francia politika másik áldozata - meghal számkivetésben... Meghal a nélkül, hogy komolyan csak meg is kísérlenék visszaültetni trónjára, a melyet miattuk veszített el.

Később csendesebb és szürkébb napok következnek. Az ujdonság zománca kezd lepattogni a fejedelem nemes alakjáról. Jobban elvonul az udvari élettől. Mindennap misét hallgat; sokat bőjtől. Ir, olvas, egymagában vadászik, paripáiban gyönyörködik. A hallgatag királyi kertekben sétál; eteti a hattyukat; tépelődik, bánkódik, órákig elbolyong, terveiről beszélgetve egy-egy bizalmasával...

Olykor bizalmasai sem látják napokig. Kolostorba vonul, szent gyakorlatokat végez. Készül nagy oltalmazójának, a napkirálynak halála hírére...

Mert XIV. Lajos Szent Lajos napján ágnak dől. Viperával főtt levest adnak be neki vértisztítónak. Kihányja. Az ország valamennyi hires orvosa kipróbálja rajta minden tudományát. Hasztalan. Feketedik a teste és föl puffad... A hogy meghal, kiteritik a maga ágyában. A fején hálósüveg, a kezében feszület...

A három lepedőbe, a melybe bebalzsamozott testét bevarrták s a hármass koporsóba, a melybe beszögezték, a bujdosó kurucok reménységét is eltemették vele.

Következett a törökországi kirándulás. Gallipoliban várt már Rákóczira a szultán veres hintója. (Mikes szerint: veres posztóval bevont *kocsi*.) Hat helyett négy fehér ló volt elébe fogva. Ugyancsak Mikes szerint: az ügetést már elfelejtették, annyira megöregedtek... Hosszu, ősz szakállu kocsis pipázik kedélyesen a bakon. Füstöli öreg lovait, „nehogy megnáthásodjanak...”

Drinápolyban már melegebb, s fejedelmi méltóságához illőbb fogadtatásban van része. Az udvari kapitány kétszáz tiszttel jön elébe, hogy üdvözölje a fényes orcájú padisah nevében. Rákóczi a császár paripáján, nagy pompával megy a városon végig a szállására. A nagyvezir fogadja. Felesége - a szultán leánya - egynéhány selyemkeszkenőt küld neki ajándékba...

A puha selyemkeszkenők s a basák „bülbülszavu”, udvarias viselkedése ellenére, sokáig megrekednek a bujdosók Drinápolyban. Vadásznak a szép sík mezőkön, de már unják. Nem vadászni jöttek, (jobb vadászat esett a fonteneblau erdőkben), hanem hogy bujdosásuknak végét szakaszszák; de - jajdul föl Mikes - „a reménység igen-igen kezd fagyni bennünk”.

Szives, jó szót ad a török, ám dolguk egy lépést sem halad. Holnap... holnap... holnap... Halogatják a döntést napról-napra. S azalatt szándékukról, a jövőről „hat szót sem lehet belőlük kiráncigálni”.

Két hónap eltelik kinos várakozásban. Végre a császár fogadja a fejedelmet. S jól fogadja. Virágos, nyusztos, selyemkaftánt adat a hátára. Paripát ajándékoz neki, szerszámostól, hozzá drágaköves buzogányt és kardot - az erdélyi fejedelemség e jelvényeit. Harminc „király” kíséri vissza lóháton a szállására. Még a helyet is megfujják török uraimék, a hová Rákóczi leül...

Nagy becsülete vagyon a bujdosóknak. Tele van a török „zsebe, keble, csalmája igérettel”; pénzt is ad bőven. A francia követ azonban egy követ fű a bécsi követtel s a szultánt - a némettel - békekötésre ösztökéli. Az átutazó orleánsi herceg pedig választ sem ad a fejedelem levelére...

... Huszonnégy esztendő béke a császárral. A török tehát csak ijesztgette Bécset Rákóczival. Zsebébe tette, mint a pisztolyt, hogy kedvező föltételeket csikarjon ki általa... Célját elérte, a pisztoly most már szépen a zsebében maradhat.

Bujukdereben mezőn háltatják a bujdosókat. Viszik őket beljebb a birodalomba. Régi, rongyos épületek szomszédságába telepítik be, a melyek tele vannak skorpióval... De mi a skorpió csipése, a bujdosók szívét mardosó fájdalomhoz képest? A francia követ, Bonac márki, a közelükben jár feleségestül, de a finom, figyelmes udvariasság embere még nem volt látogatóban a fejedelemnél. Azt akarja talán, hogy a megcsalt, kifosztott, mindenkitől cserbenhagyott felség menjen először hozzá?...

Jenikőben szép, kényelmes szállást kap a fejedelem. Éppen a tengerparton ütik föl - szép sorjában - a bujdosók sátrát. Végig látnak a gyönyörű kanálison. Hallják a hullámok zugását. „Nagy, rettentő sajkák” előttük mennek el a Fekete-tengeren. Lábainál a végtelen tenger; feje fölött a végtelen égbolt; szívében véghetetlen kétségbeesés: így éli itt Rákóczi napjait. Mind beljebb szállittatja nemes vendégét a török, nehogy a német békéjét valahogy megzavarja... Nem vendége, foglya már a szultánnak.

Börtöne, sirboltja: Rodostó.

*

A gályá fedélzetén történt, a mely a fejedelmet és kíséretét Rodostóba vitte. Ellenkező szél veszteglésre kényszerítette hajójukat. Hiába dolgozott kétszáz evezős, csüggedten gubbasztottak - bevont szárnyu, fáradt sirályok módjára - a vitorlák.

A napfénytől beragyogott tengeren hullám hullámra kél. Az örökös mozgás e hatalmas látványa kedvét szegi azoknak, a kik hazájuktól távol, immár az örökös mozdulatlanság kinjára vannak kárhoztatva.

A fényes orcáju padisah még mindig kegyelmes. Főtisztet és száz katonát rendel ki a gályára diszörségül. Ám a fejedelem nem a katonákkal törődött; a szegény keresztény rabszolgák sorsa foglalkoztatja, a kik - kiki a maga padjához láncolva - a megszakadásig eveznek. Láncaik csörgése föl-föl sir a fejedelemhez. Nemzete rabságát juttatja eszébe. A fátumot, a mely nem engedte meg, hogy harcaival megszabadítsa. Annyi vérontás, égetés, országdulás, oly sok nemes erőfeszítés, mind füstbe ment.

- Szomoru muzsikaszó a lánccsörgés - mondá a fejedelem Forgáchhoz, magához intve és maga mellé ültetve őt.

A véletlen a legjobb szinpadi rendező. A bujdosók közül senki sem volt közelükben e pillanatban. Nem volt fül, a mely beszélgetésüket hallotta volna. Később meg, mikor látták, hogy a két férfiú, mint valami mély kutba, úgy beleesett a komoly és hosszú diskurzusba, tisztességtudásból húzódtak el tőlük.

Forgách a nyugtalan tengert nézte. A hullámok lökését fönt is megéreztek a földézetten. Fehér, csillogó sirályfelhő röpködött, vijjongott körülöttük. Napfénytől és tavaszi szélről elbódulva, mintha a tenger is több frissességet, sőt és csipős illatot lehelt volna ki magából, mint máskor szokta.

A spanyol terv titkát Forgách nem akarta magával sirba vinni. Dolmánya béléséből a Vocabella által hozzájuttatott írást régóta kifejtette. Kedvező alkalomra várt, hogy tartalmát elmondja Rákóczinak.

A közlés perce megjött. Az apró betűs írást régen lemásolta rendes, olvasható betűvel. Most oda kínálta, hódoló meghajlással a fejedelemnek.

Rákóczi átvette és belépillantott.

- Emlékirat, Forgách uram?

- Olvassa el felséged figyelmesen. Titkos osztrák államirat hiteles másolata. Vocabella páter juttatta hozzám a koroncói csata után. A mi célja volt, elérte vele. Végleg nekivadított e pokoli iráskával a császárnak...

A fejedelem rettenetes, égbekiáltó dolgokat tudott meg a II-ik Ferdinánd császár idejében kelt iratból, a mely egy 1626-ban tartott titkos tanács jegyzőkönyvének pontos másolata volt.

A pápai nunciuson, a madridi és flórenci családi megbízotton, Ditrichstein bibornokon és Wallenstein főhadvezéren kívül, Eggenberg herceg és Harrach gróf titkos tanácsosok voltak jelen a nevezetes ülésen. A spanyol tervet terjesztették elő, azt vitatták meg s annak keresztülvitelét határozták el. Az okmányt a császár és a jelen volt urak valamennyien aláírták.

A spanyol követ, ura nevében följánlotta, hogy negyven éven keresztül negyvenezer emberből álló spanyol sereget és azonkívül vad kozákhordákat ad a császár kezére a magyarok lefűléésére.

A leigázás terve ez: idegen kormányzókat kell ültetni a barbár magyarok nyakára. Azok az erőszak ezer nemével nyomják, gyötörjék őket. Fontos dolog, hogy az ellen sehol orvoslást ne találjanak. Semmi sem keseríti el a népeket ennél jobban. Ha Bécsbe panasza mennek, sajnálkozzék ő felsége: a dolog tudtán kívül történt. A bestiák nem látnak az orrukon túl, készpénznek veszik a sajnálkozást. Gyűlöletük a császár helyett kizárólag a kormányzók ellen fordul.

Őrületbe kell hajtani a népet mindenféle elmés cselszövénnyel. Szörnyű büntetés sujtsa azután az ellenszegülőket.

A büszke, szabadságszerető, ígához nem szokott magyar nemzetet ily rendszeres eljárás, a szigorú kormányzók ellen zendülésre bírja. Ez esetben meglesz a kívánt alkalom, hogy minden törvényes forma mellőzésével léphessenek föl a lázadókkal szemben. Végül a kétségbeesés szélére sodort magyarok szomszédai és hitsorsosai segítségéhez folyamodnak. Akkor azután a nemzet főbjeit, a legjobbakat és leggazdagabbakat, a kik utjában állanak a császár korlátlan egyeduralmának, mind el kell tenni láb alól.

Utasítandók a tábornokok: vásárok, csődületek alkalmával, a legkisebb zavargásra vérfürdőt rendezzenek. Egyik vérfürdőt a másik után, míg a leghatalmasabb és legmerészebb férfiak, a nemzeti fölkelés valamennyi reménybeli vezetői le nem gyilkoltatnak vagy el nem üzetnek. Ha a polgárháború egész sora sivataggá teszi az országot, nem baj. Legalább szelidebb és engedékenyebb idegen fajokkal népesíthetik be...

Rákóczi vére megdermedt, mire az írást végigolvasta.

- Ez a magyar nemzet kiirtásának terve. Egy császár elfogadta s végrehajtását minden utódja megkísérettette. A Zrinyi-Nádasdy összeesküvés is ezen recipe szerint készült. Engem is így juttattak volna a gyászos szinpadra, ha bécsujhelyi börtönömből barátaim meg nem szöktetnek...

Forgách sötéten hallgatott; szemét egy pillanatra sem vette le a fejedelem nemes arcáról. Végre megszólalt:

- Ha a páterkák ez irást a sátoromba nem csempészik, most aligha hajóznánk Rodostó felé. Felséged Erdély fejedelme volna, én talán az ország nádora. Mert mikor átjöttem a kurucokhoz, csakugyan titkos megbízatásom volt Józseftől. Most már elmondhatom, mert halott: azt üzente felségednek, ültessük őt atyja helyett Magyarország királyi székébe. Ő nem vétett ellenünk s szorosán az ország törvényei szerint fog uralkodni...

Rákóczi fölkiáltott meglepetésében, sőt a kezeit is összecsapta.

- Mikor hire járt e titkos megbízatásnak, megkérdeztem tábornagy uramtól, kereken tagadta.

Forgách kibámult a tengerre. Sirályok fehér hófelhő módjára kavargtak a határtalan vizen. Akárcsak a gondolatai.

- Eltagadtam, mert ez az irás akkor már a kezem közt volt...

A fejedelem eltűnődött. Levette a fővegét, szép, fényes barna haját gondolkozva hátrasimította.

- Ha idejében átadja József üzenetét, talán más ösvényre lép a magyar história... Én csak az ország törvényeiért fogtam fegyvert. Szívesen lettem volna egy alkotmánytisztelő Habsburg alattvalója...

Forgách homloka mély ráncba huzódott. Férfias arcának minden vonala megkövült. Mintha egy kiásott szobornak enyhén fénylő szép, klasszikus márványfeje ülne a vállán, - oly fenéges volt s olyan mozdulatlan. Hanem a szép márványarc hamar megelevenedett.

- Ha a spanyol tervet meg nem kapom, Józsefnek tett meggondolatlan ígéretemet talán akkor sem tartom meg. Gondolja meg, felséges uram, gyermekségem óta köztük éltem, a bécsi udvarban nőtem föl... Sokat hallottam olyat, a mit más nem hall. Gyermeknek tartottak s egészen a magukénak: tartózkodás nélkül tárták hát föl előttem legtitikosabb gondolatukat. Mint a trónörökös játszótársához, tábornokok és miniszterek hozzámdörgölöztek.

Száz felől kitapasztaltam, tudom, érzem, vallom: az ausztriai udvar természet szerint való ellensége a magyar nemzetnek. Az is marad, a mig Isten a természet folyását meg nem változtatja.

Fegyverrel kíván legyőzni, hogy minden törekvésünket semmivé tegye... Ha kényszerítve időnkint békét kötünk, mindig talál módot, hogy megszegje, mihelyt elég erősnek érzi magát, hogy ránk újabb csapást mérjen...

Soha, mig áll a világ, nem élhetünk nemzeti szabadságunkban a bécsi udvar alatt. Sőt, ha megalázkodva, jobbagyságra adnánk fejünket s fölvennők a cseh plundrát, még akkor is kitölné boszuját rajtunk s nemzetünket egy szálíg kiirtaná...

Hic aut vincendum, aut moriendum, felséges uram. Vagy a német legyőz fegyverrel és megemészt, vagy mi kényszerítjük őt kardunkkal, hogy tegyen le mindörökre országunkról...

A fejedelem csodálkozva hallgatta Forgách Simon vallomását. Az ónodi országgyűlés szelleme árad szavaiból. Valóban, a modennai követ látott be legjobban a lelkébe s a kártyájába. Perzselő, forró lávaként kering vérében az izzó, szenvedélyes fajszeretet. Se az udvar kegye,

se a jezsuiták mesterkedése, se tizenhét éves német katonai szolgálata az erős, szilaj magyar érzést belőle ki nem ölték.

Önkénytelenül megragadta kezét s elégtételt szolgáltatott négy esztendei igazságtalan rab-ságáért.

- Azt hittük, Ónodon nem bírjuk kimondatni a trónfosztást, ha kegyelmedet, kedves atyámfia előbb hüvösre nem teszszük... S ime, kivilágosodik: még Bercsényi uram sem kívánja inkább kegyelmednél, vajha Isten a kalapos és pendelyes nemzetség életét a markunkba szakasz-taná... Ámen...

- Ámen! Ámen! - mondta rá Bercsényi hozzájuk lépve, mert a hosszú, bizalmas beszélgetés megszurta az orrát a fejedelem barátságára féltékeny főhadvezérnek.

Alkonyodott. Gályák vitorláján, fellegek szélén, hullámok zöld taróján piros fény lángolt. Az evezőlapátok is pirosak voltak s mintha csupa rózsaszín gyöngyszem pergett volna le róluk, a hogy a vizet kétfelé hasították. A szegény gályarabok durva inge is mintha tirusi biborban fürdött volna. A rózsaszín fényben, életüket is megunva, keservesen csörgették láncukat...

Ám mindez a kis vigasztaló pirosság, - a melynek félóra múlva vége lesz, - micsoda a tenger szürke, sötét, fenyegető alapszínéhez képest? Köd, pára, homály, árnyék leleskedik a végtelen vizeken mindenfelé. Végre nehéz, halotti lepel gyanánt borul égre, tengerre, távoli partokra, az egész világra az éjszaka.

A bujdosók fekete gályája tovább uszik az éjszakában. Halkan, kisértetiesen, tengerbe dobott óriási koporsó módjára. Egyetlen jelzőlámpa ég rajta. A kis-ázsiai parton feleletül kigyul egy-egy láng.

Mintha a kijelölt temető kapujából, a érkező koporsó elé halotti fáklyák tüze sziporkáznék gyászos üdvözetül.

XI. **Régi jó ismerősök.**

A tengerparton selyem napernyők és divatos női kalapok virítanak. Pompásan fölszerelt, festett vitorlájú velencei gályán az angol követséghez tartozó urak és hölgyek érkeztek Konstantinápolyból, a mely Rodostótól egy napi járóföld tengeren.

Az angol követ nyulánk, magas, javakorabeli férfi. Fiatal, bájos felesége egy percre sem hagyja el, keztyüs kis kezével szerelmesen a karjába kapaszkodik.

Pedig mylady - mikor még Stephney Lucienek hívták - nem ezt a sorsot jósolta magának élete egyik, könyek között mosolygó pillanatában.

A mint előre látta - s oly szép és ifju leánynak, mint ő, nem volt boszorkányság ezt előre látni - előkelő londoni házakban végigtáncolt néhány vig farsangot, s táncával - ha nem is volt Salome - örülésbe ejtett egy féltucat vörös-barkóju angol Heródest. A nápolyi ut azonban, a melyet ahhoz a föltételhez kötött (Consbruch Klára fehér vállán zokogva), hogy Itália kék ege alá és rossz fogadóiba menekül, ha a kelleténél jobban unja magát, elmaradt; azon egyszerű okból, mert tánc, színház, vacsorák, evezés, krikett és uj meg uj bársonykalapok próbálgatása között felségesen telt az ideje és nem unta magát. A veres-barkóju, kifogástalan eleganciával öltözködő fiatal gentleman azonban, - a kinek érkezése elé, ugyancsak a Klárral való érzékeny kibékülés pillanatában, oly fájdalmas lemondás érzésével tekintett, - pontos időben megjött és megkérte kezét. Magával is vitte nemsokára, mint szive és háza királynéját, ősei ódon

kastélyába. Ám a fiatal asszonyka, a kinek egész valója csupa nyugtalan, fényes láng, egy csöppet sem „didergett” a vastagfalú, komor épületben s lelke nem „fagyott meg”, - de nem ám! - az előkelő, tartózkodó angol élet hideg levegőjében... holott *akkor* ily bus sorsról ábrándozott. Sőt, nővérei hiteles tanúsága szerint, soha még szerelmes természetű, bolondos kis vadgalamb nem értett úgy mint ő - a kastély hatholdas parkjában - a turbékoláshoz.

Buccelini nem kis megnyugvással látta a dolgok ily fordulatát. Élete második nagy szenvedélyét, - az első, Lipót császár, régen elhamvadván, - Anniera, később Edithre ruházta át. Majd mikor e fiatal hölgyek, ebben a sorrendben, Lucie példáját követték s ők is veresbarkóju, jól öltözködő gentlemanok szívére és kastélyára kebelezték be boldogság iránt való követelésüket: Buccelini ideje letelt a három, aranyhajú Stephney-leány szolgálatában. Angliának bucsut mondva, visszatért Bécsbe, virágot és játékszert küldözve a kis aranyhajú babyknak, a kik (valamennyien anyjukhoz hasonlítva) a világ legfényűzőbb és legkényelmesebb jégvermeiben, - az angol kastélyokban, - születésük által Stephney György gógös, nagyapai örömét évről-évre gyarapították...

Nini, nem Williams az ott? A követségi futárok ezüstszinóros, baracklekvár színű ruhájában pompázik most is. Magasszáru lakkcsizmája, a melyben valamikor Lucie magát kacéran nézegette, vakítóan tündöklük.

Hol vannak a régi jó idők, a mikor bőrtáskájába Edith rakta be a követségi jelentéseket és ragyogó szemével apját ügyelve, a pofaszakállát gyöngéden megrángatta!

Stephney György, igaz, egész Albion sérelmét látta egy követségi futár barkójának ily tiszteletlen megcibálásában, Williamsnak azonban még ma is szétszalad minden arcvonása a gyönyörűségtől, ha a szenvedett édes sérelemre gondol...

Urnője háta mögött lépkedve, karján a mylady selyemköpönyegével, még egy más emlék is meglevenedik Williams becsületes brit lelkében.

Stephney levelét viszi Forgáchnak s a krasznahorkai vár kertjében - baracklekvár színű, ezüstszinóros ruhájában - oly ragyogó jelenség gyanánt lép elő a szétnyílt bokrok közül, mint Vénusz a tenger habjaiból.

Forgáchot a forrásnál találja. Hanyatt fekszik s a kopaszodó fák között a kék eget nézi.

A hulló leveleken őz közeledik vigyázva. Szép kis feje van, fényes, nagy szeme, kedves és félénk mozdulata, - akárcsak Consbruch Klárának.

Ugyanez alkalommal, a melyet Forgách kétszeri baráti kézzorítása tett Williams szemében emlékezetessé, Stephney levele mellett még egy fiatal, kedves és „nagyon komoly” urhölgy üzenetét adta át, a ki a fogoly főurra sokat gondol és kiszabadításán fáradozik.

Williams emlékeit csak közvetlenebbé teszi az a körülmény, hogy a szóban lévő kedves, fiatal és „nagyon komoly” leány előtte lépked a mylady oldalán, szép, barna, fényes, puha haját időnkint elsimitva a homlokáról...

A társaság Rodostó közelében jár. Mintha a városka kertben feküdnék, oly üde és kedves a környéke. Szőlőhegyek körítik, gyümölcsöskertek, sötét ciprusfák és bolyhos, ezüstös olajfák. Piros gránátalma villog ki a lombok közül. Mylady elkiáltja magát örömeiben és elragadtatásában.

- Nézd, Klárka, mily szép helyen laknak!

Consbruch Klára nagyon meg van hatva. Sokáig nem felel; a várost, a vidéket, a kerteket, a tengert, az egésznek képét nézi, mintha lelkébe akarná vésni mindörökre.

A tenger közepéből kővévált sziget emelkedik ki, a Marmora-sziget. Tündöklő, hófehér márványfalai messzire világítanak. Távolabb, az ázsiai félsziget látszik; magas sziklabérccek kék vonala; a brusszai Olympus.

A levegő tiszta, átlátszó. Nyugodt, derült, álmodozó a napsütött tenger. Vitorlák és sirályok fehér szárnya lebben meg rajta.

Klára nézi, nézi mindezt a gyönyörűséget. Nézi a szemével, nézi a szívével, nézi a fájdalmas, titkolt - de hasztalan titkolt - első, utolsó, örök szerelmével...

My lady elereszti férje karját s minden részvéte és figyelme barátnője felé fordul.

- Most jobb gardedámod leszek, Klárám, mint mikor sötétszinű ruháim a fogason unatkoztak; színes szalagok viritottak a hajamban; s a buzakalászt, az érett kor jelvényét, Forgách kedvéért a kalapomról titokban lefejtettem.

Klára szép kis komoly arcán megcsillant a verőfény.

- S a mikor, mint a vőfély-pálcán, oly sok szalag röpködött rajtad...

My lady megszorította a barátnője karját s a hangját meghalkította.

- Egon semmit sem tud az esetemről. El ne árulj, kis lelkem. A legokosabb férj is felségsértésnek veszi, ha lánykorunk álmai nem mindig az ő legmagasabb személyére vonatkoztak...

My lord tenyerével elárnyalta hideg, büszke szemét s a távolba tekintett.

- Egy lovas.

Valóban, lovas léptetett alá a lejtőn. A magyarok utcája felől jött s a tengerpartra igyekezett. Ugy látszik, megpillantotta a velencei gályát s a virágos mezőn lépkedő uri társaságot. Hirtelen elhatározással megfordította lova fejét s egyenesen feléjük tartott.

Még messze járt tőlük, alakját, arcát ki sem vehették, mikor Lucie érezte, hogy Klárika összerázkódik s hirtelen megáll. Rá nézett: ugyan mi lelte?

A finom, törékeny kis babaalak mintha meghajolnék viharos érzések sulyától. Arcocskáján előbb lángoló pipacsok nyiltak, azután fehér vizililiomok sápadoztak. Szürke, fényes szemét oly tágra nyitotta, mintha a lélek e résen, a lassan léptető délceg lovast mindenestől be akarná engedni a szíve közepébe...

Mint egyszer, régen, a bécsi ballet előadásán, a mikor az elővágtató hat hattyulovag egyikében Forgáchra ismert: szíve épp oly hevesen vert a magányos lovas láttára. Lélekezete elakadt, szeme tele lett könnyel, a szájacskája nevetett is, sirt is egyszerre. Mintha a napsütött tenger, a mely a festett vitorlájú velencei gályát emelgeti, őt is tova ragadná s ő lehunyt szemmel, boldogságtól szédülő fejjel rábizná magát a hullámokra, csak vigyék... vigyék...

Lucienak csak rá kellett nézni barátnőjére, hogy a közeledő lovasban Forgáchra ismerjen.

A lovas is, mintha megismerné őket. Megereszti a kantárszárat s vágatva ér hozzájuk.

Williams, a királynő hivatalnokának méltóságáról és a hölgyek iránt tartozó tiszteletről megfélekedve, vad indiánus módjára elrikoltja magát s a magassáru, sarkantyus lakkcsizmák dacára, örömeiben haditáncot jár.

Forgách - egy kicsit bicegve - leugrik lováról s kitárt karokkal siet a társaság felé.

Az egész társaság felé, de lelke csak a Consbruch Klára kedves, törékeny babaalakját öleli át...

Lucie, megemlékezve szigorú gardedámi kötelességéről, a mely oly szép, fiatal, özvegy emberrel szemben, a minő Forgách, kétszeres vigyázatra kell, hogy intse: előlép és bemutatja

egymásnak a férfiakat. Sőt egy lépéssel tovább megy a gardedámi kötelesség rögzös útján, s mielőtt végzetes sétára engedné őket (még idejében, nehogy késő legyen), Klára füléhez hajlik és inti, óvja a legutolsó pillanatban:

- A gróf már nem a régi, fényes szerencse többé. Jóságait elvették és számkivetésben él..

Ám a hogy Klárikát ismerjük, ez a figyelmeztetés fölösleges volt.

Megindultak a kurucok szállásai felé. Legelől Klári Forgáchcsal. Utánuk jó messzire Lucie támaszkodik a férje karjára és hozzá simul szerelmesen. A missz, a követség szolgálománya követik őket. A menetet Williams zárja be, Forgách lovát vezeti kantárszáron. Homlokát vörösre dörzsöli meglepedésében s minden igaz ok nélkül halkán, magában vihog.

A Márvány-sziget fehér falai messzire világítanak. A tenger nyugodt, csendes, mintha mélyen alvó leány volna...

A sima, végtelen tenger látása sóvárgó vágyódást keltett Forgáchban, de a leányban is, egy, szívüknek drágább, szentebb tájék után.

S mintha átérezné, mi ment végbe a Klárika lelkében, mikor a német haddal a nagy magyar sikságon áthaladt, reménytelen számkivetéséről megfélemedkezve, kecsgetető képet rajzolt jövőjükről.

- Elmegyünk nászutra a halott országba. Átkelünk a Tiszán; együtt megyünk naphosszat a napsütött sikságon. Messziről ezüst tavak reszketnek, fényes vizesések morajlanak, tündérpaloták épülnek a délibáb jóvoltából...

Ha ránk esteledik, holdfény önti el a rónát. Hol a csillagokat nézzük, hol az egymás szemét. Pásztortüzek égnek, ménesek legelnek; furulyaszót hallunk. Klárika vállamra hajtja a fejcskéjét, úgy várjuk a napfelkeltét. Meglássá lelkem lelke, a szürke, egykedvű sikság oly szép lesz, oly boldog, oly lángható az első napsugártól, mint a menyasszony, a kit először megcsókolnak.

- Óh, mily gyönyörű álom! - suttogta Klára, szívéhez szoritva a Forgách kezét - de hátha csak álom marad?...

Rodostó felől dobolás hallatszott.

- Ebédhez ül a fejedelem - magyarázta Forgách Lucienek s az urának, a kik a boldog alvajárókat utolérték.

Az európai politika rejtelmében járatos angol követ egykedvű, zárkózott arcán mély megilletődés látszott. Mondani akart valamit, szomorú gondolatok jártak - szélhajtott felhők módjára - a fejében; de aranyhaju feleségére pillantott és a gondolatát elhallgatta...

A nyugodt, csillogó tenger sem árult el semmit a bujdosók gyászos végzetéből.

Még sok idő telik el addig, a mikor az utolsó bujdosó „egyedül hallgatja a tenger mormolását...”

A fejedelem szállásán még vigan dobolnak... dobolnak...

- Vége. -